BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
5 D
13

4

Pauli Manu.
in
Ep. ad Attic
Commen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

5-9.D.2-

Digitized by Google

R: II ed To I p 375, n. 11

Martinij Antonij Mar. de Dolerijs

29.6.17

# IN EPISTOLAS CICERONIS AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMAN.

AL DVS

Cum priuilegio Pontificis Maximi, Galliæ Regis, Veneti ſenatus.

VENETIIS, M. D. LIII.

68.5.D.13

Ad Illuſtriſſimum & Reuerendiſſimum Sancti Angeli Cardinalem, Pontificium in Piceno Legatum, RINVTIVM FARNESIVM, Pauli Manutij in ſuos commentarios Ciceronis epiſtolarum ad Atticum præfatio.

BIBLIOTECA ... VITTORIO EMANUELE

BENE audire, qui eſt recte factorum fructus, omnes fere uolumus, ampliſſime ac præſtantiſſime Rinuti: ipſum quidem recte facere, unde illud quaſi ex fonte deducitur, paucorum hominum ſemper fuit: eſt enim tum perfectæ naturæ, tum doctrinæ ſingularis: ut tamen natura ſine doctrina facile poſſit ad laudem peruenire; doctrina ſine natura laudabilis nunquam, turpis etiam ſæpe ſit. itaque uel in agris inculto homines ingenio uirtutem tamen coluere: doctrinis autem eruditi uiri, quæ ad bene agendum eſſe inſtrumenta debuerant, ijs ad perniciem ſuarum ciuitatum ſunt abuſi. quid de Piſiſtrato græcæ hiſtoriæ loquuntur? quid noſtræ de Cæſare? doctum utrunque, & eloquentem fuiſſe; ijs tamen utrunque ſenſibus, ut exempla maiorum & legum ſanctiſſima iura contemnentes, libertatem ſuis ciuibus eripere præclarum duxerint. ergo prima laus bonitatis eſt; quæ nihil, niſi ſe ipſam, ſpectat, ipſa ſibi finis eſt: altera doctrinæ; quæ niſi ad bonitatem referatur, laudabilis non eſt; ideoq;, ut laudetur, finem ſequitur ſe ipſa præſtantiorem. quòd ſi quis eſt, qui alterum cum altero coniunxe-

rit, ut & bonus ſit, & idem doctrinis inſtitutus; neque rectum ideo ſolum cupiat, quia ſit ipſe ad rectum natura propenſus, ſed quia, quod rectum non eſt, id eſſe turpiſſimum intelligat: hic eſt, quem in uita humana diuina bona conſecutum putemus. præclara res, ſed exemplo minus nota: id autem, ut ego opinor, ob eam cauſam, quòd unuſquiſque in uitam principis tanquam in ſpeculum intuens, ad illius ſimilitudinem ſe ipſe fingit, & format. ideoq; uiri ſapientes alterutrum recte cupiuerunt, ut aut reges philoſopharentur, aut regnarent philoſophantes: utrum eſſet, futurum ut ex uirtute penderemus. quòd ſi fuit ullum tempus, cum homines rationes et cogitationes omnes ſuas in philoſophia conſtituerent: tum profecto cœpit eſſe, cum auus tuus ad Chriſtianæ reipublicæ, nimium magno periculo fluctuantis, gubernacula Dei iuſſu accerſitus, ſedit in ſede Pontificia Pontifex digniſſimus, ea præditus non ſolum auctoritate, ſed etiam ſapientia, ut hic nos in tantis tempeſtatibus ſeruare ſolus à naufragio poſſit. cumq; laudandus eſt maxime, quòd optime ipſe ſentit, optimis ſemper in ſtudijs conſilijsq; defixus: tum, quòd optimos uiros aſciuit ſibi & conſiliarios, & ſuæ uoluntatis adminiſtros. in quo ego tantum ſoleo ponere; ut, ſi mihi ad alterutrum eligendum optio detur, non bonum principem malim cum bonis adminiſtris, quàm bonum cum ſui diſſimilibus. ſed bene, quòd habemus utrunque; & Pontificem, qualem res poſcebat; & collegium tali Pontifice digniſſimum. itaque nunc emergit uirtus: ho=

*neſtum reuocatur: deſertæ per multos annos literæ patronos habent, diuq́;, ut auguror, habebunt. tu Rinuti, fraterq́; tuus, duo clariſſima Italiæ lumina, uterque Cardinalis, & Cardinalis uterque optimus, præclaram conſuetudinem tenebitis ab auo traditam. certe enim non ideo te Patauij per tot annos ſummi doctores erudierunt, ut ea, quæ tantis uigilijs quærebas, conſecutus negligeres. amabis eadem, et fouebis: tuumq́; erit proprium ſtudium non ſolum colendæ uirtutis, ſed etiam ornandæ. refer animum ad eos, qui multis ante ſeculis extincti, tamen in laude uiuunt: omnes reperies his gradibus aſcendenteis ad immortalitatem perueniſſe. quorum tu quia facta imitaris; non dubito, quin eorum ſemper florentibus nominibus ita tuum nomen inſeras, ut nunquam exareſcat. materiem habes ad gloriam, Anconitanam prouinciam; quam nunc ita regis adoleſcens, ut ea præſtes, quæ ſæpe deſideramus in ſenibus. quæ quanquam ad eos ſolum, quibus cum poteſtate præes, pertinere uideantur: tamen illa tuæ ditionis terminis non continentur. ſcis conſuetudinem famæ. illa nos per ora hominum ſublimes uehit: benefacta ſimul & malefacta æque circunfert: ſed benefacta laudibus excipiuntur, malefacta conuitijs exploduntur. itaque noli putare, te Picentibus ſolis eſſe continentem, eſſe iuſtum, eſſe beneficum. Picentes hæc uident, longinqui audiunt, & prædicant. te aiunt eſſe, ad quem aditus omnibus pateat; cui ſit iuſtitiæ, ſit pietatis antiquiſſima cura; cuius & poteſtas timeatur, cum omnia poſſis; & bonitas diliga-*

tur, cum idem non plus licere tibi uelis, quàm quantum leges præſcribant. macte adoleſcens laudibus eximie, imitator aui, maiorumq́; tuorum. recte cogitaſti, in imperio laudem non eſſe, niſi cum is, qui imperat, imperio dignus eſt. quod quia tibi ſiue à natura, ſiue à diſciplina, ſiue, ut ego arbitror, ab utraque ſimul contigit: quod ad naturam attinet, referimus ad Deum: de diſciplina, te ipſum & laudamus, qui ad hæc præclara inuigilaueris; & amamus, quia ſunt amabiles uirtute præditi. me quidem & multis abhinc annis, cum Romæ te uidiſſem, atque allocutus eſſem, in tui obſeruantiam uoluntas inclinauit, iam tum de tua indole expectantem ea, quæ conſecuta ſunt; & poſtea Patauij, cum in ſtudijs optimarum artium totus eſſes, iudicium impulit. hæc tua Picentina legatio quaſi operis perpolitio fuit: in qua theſauros philoſophiæ, multorum annorum ſtudio congeſtos, explicas, & cum prouincia communicas. itaque cum ego multo ante, quàm iſtam tibi adminiſtrationem ſummus Pontifex demandaſſet, eos commentarios, quibus epiſtolas ad Atticum illuſtrare ſum conatus, in tuo nomine emittere ſtatuiſſem; poſtea ſimul cum tuis laudibus creuit uoluntas mea. eos igitur nunc emitto, ſerius omnino, quàm non nulli expectauerant; ſed meam tarditatem opus ipſum excuſat. epiſtolas ad Atticum interpretanti properandum non fuit. alijs in rebus poſſum eſſe quantumuis ſtrenuus: in hac qui poſſum eſſe non tardus? primum multa difficilia, deinde non ijſdem cauſis omnia, ſed alia propter breuitatem, alia pro-

pter hiſtorias, alia propter mores. huc adde, quòd mihi quibuſdam in locis non ſatis fuit explicare ea, quæ aperta non erant; ſed tentaui, num etiam paulo floridius poſſem, quàm noſtri grammatici ſolent. neque tamen ſum neſcius, fore multos, qui me in his commentarijs ut hebetem, quia non nulla minus acute uiderim; uel fortaſſe etiam ut cæcum, quia prorſus non uiderim, reprehendant. qui ſi mihi, cur id faciant, cauſas afferant probabiles; non committam, ut ijdem me etiam ut pertinacem poſſint reprehendere. amo enim ueritatem, neque eam in me ipſo magis, quàm in alio: itaque complectar, ſicubi eam uidero. Tibi uero, clariſſime Rinuti, quod in has Ciceronis epiſtolas laboris impendi, maxime ob eam cauſam cupio probari, ut, ſi qui uere iudicare aut propter inſcitiam non poſſunt, aut propter maleuolentiam nolunt, eos à conſilio detrahendi tua deterreat auctoritas.

Vale.

## PRIVILEGIVM A PAVLO III. Pontifice Maximo Paulo Manutio Aldi filio conceſſum.

CVM omnes, qui de literis iudicare poſſunt, ita ſentiant, Aldi Manutij Romani diligentia, doctrina, induſtria factum eſſe, ut innumerabiles optimi libri, qui in tenebris communi hominum damno latuerant, in lucem bono publico prodierint, neque ſolum prodierint, ſed ea etiam correctione, & elegantia, ut ſtudioſi utraque re ad legendum inuitati, ex ijs libris maximam utilitatem minimo labore poſsint percipere; cumq; Paulus Manutius Aldi filius patris conſuetudinem, quantum in ipſo eſt, uelit imitari; quodq; in hoc genere uult, poſſe uideatur: Nos, uti recte agentibus præmia perſoluantur, utiq; homines hominibus confidentes, inſtitutum bene merendi curſum nulla re impediti quamdiutiſsime teneant; interdicto cauemus, ut, quos libros Paulus Manutius Aldi filius typis impreſſos emiſerit, ſiue nunquam antea diuulgatos, ſiue correctione reſtitutos, aut quauis alia re auctos, eos libros cum ea correctione, cumq; ijs additamentis, quorum auctor Paulus fuerit, ne cui per decennium typis impreſſos emittere, ne'ue cui uendere ius ſit. ſecus qui faxit, ei pœnæ multæ'ue eſto à ſacris interdictio, & ſimul aurei mille nummi. cuius pecuniæ ſumma trifariam ita diuidatur, ut et is, cuius opera indicabitur; et magiſtratus, qui ex indicio ius perſequetur; et Paulus ipſe, cui hæc uirtutis ergo conceſsimus, æquam quiſque portionem habeat. hoc priuilegium qui in præfecturis ſunt, quiq; ius dicunt, in uniuerſa noſtra ditione, quanta quanta eſt, religioſiſsime tuentor. quod hactenus licuit nemini, licere uolumus Paulo Manutio Aldi filio; ut et Aldi mortui manibus quaſi gratia referatur, et filij adoleſcentis optima ad uirtutem indoles extraordinario munere decoretur.

# IN PRIMVM LIBRVM EPISTOLARVM CICERONIS AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. pagina I.

PEtitionis noſtræ, ] *Peti Conſulatum à Cicerone, uideo eſſe qui credant: imperite: non enim petit, ſed prenſat, anno ante, quàm petat: idq́; ex conſuetudine; quòd, quid de quaque tribu ſperandum, aut timendum eſſet, tanto ante ſcire non alienum uidebatur. nam etſi non tributis, ſed centuriatis comitijs Conſulatus daretur: cum tamen ex omnibus tribubus eſſent centuriæ; (erant enim claſſium partes; & claſſes ipſæ ex uniuerſo populo) prenſare tributis comitijs, & cuiuſque tribus animum tentare, non inutile putabant. itaque & in oratione pro Milone, cum de conſularibus comitijs, ideſt centuriatis loquitur, Conuocabat, inquit de Clodio, tribus: ſe interponebat. Aut, maiores magiſtratus binis comitijs, tributis primum, deinde centuriatis eſſe mandatos, intellige, quod Pedianus in commentario II. Verrinæ, Cicero ipſe in II. agraria, & in oratione pro Plancio declarat. qua de re pluribus uerbis agemus in libro de comitijs.* Vnus P. Galba ] *Non, unus ſine fuco, ac fallacijs; ſed, unus ex competitoribus: ideoq́; ne coire cũ inſequentibus poſſet, interpoſui quã gram*

matici notam ſubdiſtinctionis appellant. quod enim infert, Non aliena rationi noſtræ fuit illius hæc præpropera prenſatio: unum ſcilicet prenſare Galbam, non obſcure ſignificat. ſed occurritur à quibuſdam, negantibus unum prenſare Galbam, cum, paucis interiectis uerſibus, & de Antonio, & de Cornificio legatur. & puto uidentur aliquid dicere, cum tamen nihil plane dicant: neque enim animaduertunt, quod magnopere oportuit, Ciceroni per plures dies hanc epiſtolam in manibus fuiſſe, ut in eam aliud alio tempore conijceret; neque prius miſſam, quàm Conſules deſignati ſunt Cæſar & Figulus: quos tamen aperte indicat nondum fuiſſe deſignatos, cum ſcripſit illam partem, De iis, qui nunc petunt, Cæſar certus putatur. Ergo & prenſauit primo ſolus Galba, & idem poſtea cum Antonio, & Cornificio. Huius autem generis epiſtolarum, quæ pluribus diebus ſcriptæ ſint, exemplum eſt in epiſtola Celij, cuius initium eſt, Non dubito: fam. I I 5: et in ea, quæ prima eſt libri I I I. ad Q. fratrem.

Galba: ſex competitores in Conſulatus petitione Cicero habuit; duos patritios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam; quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium, M. Antonij oratoris filium, L. Caſſium Longinum; duos, qui tantum non primi ex familijs ſuis magiſtratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. ſolus Cicero ex competitoribus equeſtri erat loco natus. Hæc Pedianus. More maiorum.]

Sine largitione. Honores, inquit Nepos de Attico, non

*petijt, cum ei paterent propter uel gratiam, uel dignitatem; quòd neque peti more maiorum, neque capi poſſent conſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neque Reip. ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus.* Mihi ſe debere ] *Propter defenſas multorum cauſas. Quintus frater in cõmentariolo de petitione Conſulatus.* In campo comitiis tribunitiis ] *Satis docet hic locus, Tribunos pl. ante Conſules ſolitos eſſe deſignari. nam conſularia comitia non dum facta, declarant quæ paulo infra ſequuntur.* Certi ] *Certo petituri, certi competitores. non enim expono, certi, gratioſi ad populum: cum inferat, Sunt qui etiam Cæſonium putent: ſubaudi, petiturum.*

Antonius, ] *Hic in Aedilitate, & Prætura Ciceronis fuerat collega, fuitq; etiam in Conſulatu. Plura Pedianus, ubi orationem exponit in toga candida; & Quintus frater de petitione.* Aut riſiſſe, aut ingemuiſſe, ] *Quòd Cornificius, neque clarus à maioribus, neque ſua uirtute commendatus, tamen certus eſſe uideatur.* Riſiſſe, *ſtultitiam Cornificij de Conſulatu cogitantis.* Ingemuiſſe, *temporum conditionem, cum ea, quæ ſummis uiris patere ſolis debeant, etiam infimi ſperare audeant.*

Vt frontem ferias. ] *Gemitus dolorem indicat, percuſſio frontis etiam indignationem. Oratores, qui frontem ferirent, Cicero laudat in Bruto, Quintilianus improbat libro XI, quòd ſcenicum id magis, quàm oratorium uideretur.*

Aquilium ] *C. Aquilium Gallum, iuris ſcientia*

*clarum : quem Ciceronis anno petiturum ,ſimile ueri uidebatur , quòd eodem item anno collegæ fuiſſent in Prætura*. Pro Cluentio. Iurauit morbum, ] *Ne uideretur animo humili, atque abiecto, qui Conſulatum anno legitimo non peteret , ualetudinem , & ſimul iuris ciuilis occupationem excuſauit* . Sic *infra* 179. *Veniam, & ipſe perpetuum morbum iurabo . ne cœnas* Apuleij Augur Auguris *obire cogeretur*. Regnum iudiciale ] *Iuris interpretandi munus : in quo ita excellebat, ut quaſi regnare uideretur , omnibus , qui maiore aliqua de cauſa in iudicium irent , ad unum conſilij cauſa confluentibus*. Oppoſuit ] *Contra rogantes, ut peteret, hoc oppoſuit,ut diceret , ſe gerendo magiſtratui uacare non poſſe , occupatum in iure reſpondendo* : *Tale illud ad* Quintum *fratrem libro* II. *Mea factum eſt inuiſa uerecundia , ut te proficiſcens non tollerem . oppoſuiſti ſemel* ἀντίτεκτον *cauſam* , *Ciceronis noſtri ualetudinem ; conticui . iterum Cicerones : quieui*. Si iudicatum erit &c. ] *Hoc dicit : ſi à iudicibus abſoluetur . erat enim reus repetundarum,adeo manifeſtis criminibus , ut eum iudicare inſontẽ nemo poſſet , niſi idem iudicaret meridie nõ lucere . abſolutus tamen eſt , accuſatore* P. *Clodio præuaricante, ut in oratione de* Aruſpicũ *reſponſis , et* Pediani *cõmentarijs.Et de* Catilina *libet quædã* ἐν ἐπιτομῇ *ſubſcribere.* Ex *Prætura* Africam *obtinuit Conſulibus* Lepido *et* Volcatio , *quo anno* Cicero *Prætor fuit. ut in oratione pro* Celio , *pag.* 39. *ſed reuerſum tamen* Romam , *ante quàm* Lepidus & Volcatius *Conſu*

L. Iuli. Caesare C. Marcio Figulo Coss. quibus Caesare scripta fuerat epistola, catilina eius frater erat caedis propter eos quos à Sylla proscriptos occiderat, et absolutus est. [illegible] 38, et [illegible] reus erat.

*latum peregiſſent, atque etiam ante quàm comitia ha berent Conſulibus creandis, declarat oratio in toga can*
» *dida : in qua ita ſcriptum eſt : A' quibus Catilina Con*
» *ſulatum petis? à principibus ciuitatis, qui tibi, cum*
» *L. Volcatius Conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi qui=*
» *dem poteſtatē eſſe uoluerunt?* *cauſamq́;, cur eius ratio habita non ſit, ponit Aſconius interpres, quia quærebatur repetundarum. idem & apud Saluſtium legimus. quod cum ita ſit; et cum appareat delatum eſſe Catilinæ nomen Conſulibus Lepido & Volcatio: inter nominis delationem, & iudicium, quo abſolutus eſt, annuum ſpatium, et eo amplius interfuiſſe neceſ= ſe eſt: ſi quidem hanc epiſtolam, quæ Catilinam ad= huc reum ſignificat, ſcriptam conſtat Conſulibus Torquato & Cotta, cum Cæſar & Figulus peterent. & de tam longo repetundarum iudicio uidetur Cicero= ſignificare in oratione pro Celio, cum ait, cauſam de repetendis Catilinam dixiſſe eo anno, qui eſt ipſius Præturam conſecutus, id eſt, ut ex antiquis annalibus li= quet, Conſulibus Cotta & Torquato: quod etiam pla nius in oratione pro Sylla demonſtrat his uerbis: Pa= rens tuus, Torquate, Conſul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduocatus. ex quo patet, crimine repe= tundarum alijs Cōſulibus accuſatum fuiſſe Catilinam, alijs abſolutum. ac mihi hæc accurate examinanti, mendum eſſe uiſum eſt in hiſtoria Saluſtij, mendum inquam librarij: nam Saluſtium in ijs, quæ ipſe uide= rat, lapſum eſſet, abſurdum eſt credere. ſcribit hæc in*
» *coniuratione: L. Tullo M. Lepido Conſulibus, P. An=*
» *tronius, & P. Sylla, deſignati Conſules, legibus am*

» bitus interrogati, pœnas dederant. poſt paulo Catili-
» na pecuniarum repetundarum reus, prohibitus erat petere Conſulatum, quòd intra legitimos dies profiteri nequiuerit. Quæro, duæ dictiones, poſt paulo, quò referantur: nam, Sylla & Antronio condemnatis, in eorum locum creati Conſules Cotta & Torquatus: ut Pedianus in Corneliana teſtatur. nulla igitur comitia conſularia, quibus Catilina petere poſſet, poſt damnationem Syllæ & Antronij. nam de comitijs inſequentis anni, quæ Cotta & Torquatus habuerunt, ſignificari non poteſt: primum, quia repugnat hiſtoriæ: quibus enim comitijs petere Catilina prohibitus erat, ea non Torquatus & Cotta, ſed Lepidus et Volcatius habuerunt, ut locus docet ex oratione in toga candida recitatus: deinde, quia, poſt paulo, non dixiſſet, ſi annuum ſpatium intelligeret. forte igitur corrigendum ſic: Legibus ambitus interrogati, poſt paulo pœnas dederant. Catilina pecuniarum &c. ut poſt paulo ualeat, paulo poſt deſignationem. Conſulatum igitur Catilina neque Conſulibus Lepido & Tullo petijt, quia, cum reus eſſet repetundarum, eius ratio habita non eſt: neque item Conſulibus Cotta & Torquato, quia cum duas tantum repulſas in Conſula-
» tus petitione paſſus ſit, quod epitome Liuiani libri CII
» declarat his uerbis: L. Catilina bis repulſam in petitio-
» ne Conſulatus paſſus, cum Lentulo Prætore, & Cethego, & pluribus coniurauit de cæde Conſulum, incendijs urbis, opprimenda republica: cumq; prior ea repulſa fuerit, quam tulit Cæſare & Figulo Conſulibus, Cicerone ſimul petente, quod oratio Ciceronis in

toga candida contra competitores habita demonſtrat; poſterior autem Cicerone & Antonio Conſulibus, Muræna ſimul petente, quod Cicero in oratione pro Muræna 136: & Saluſtius in Catilinæ coniuratione ſignificat: fieri non poteſt, ut Conſulibus Cotta & Torquato petierit. alioqui non duas, ſed tres Catilina repulſas tuliſſet: cum de duabus etiam ex oratione pro Celio 39: dilucide pateat. duorum igitur annorum petitionem accuſatio de repetundis eripuit Catilinæ, primum Conſulibus Lepido & Tullo, quo anno delatum eius nomen eſt; deinde Conſulibus Cotta & Torquato, quo anno acta cauſa eſt, poſt deſignatos Cæſarem & Figulum. Hæc ſcilicet de re. Quod attinet ad uerba, diſſentio à Beroaldo, & ab ijs, qui Beroaldum ſecuti legendum exiſtimant, meridie non liquere. quid enim? non hoc Cicero ſignificat, fore Catilinam certum competitorem, ſi iudicum ſententijs abſoluatur? atqui nō ambigitur. at uero non liquere num ualet abſoluere? potius indicium fuit condemnationis, ut ex oratione pro Cluentio 39: & ex deprauatis Aſconij uerbis in III. Verrina colligitur.

Palicano ] Arbitror hunc eſſe M. Lollium Palicanum, de quo his uerbis accuſatione III. in
» Verrem: Oblitos ne igitur hos putatis eſſe, quemad-
» modum ſit iſte ſolitus uirgis plebem Romanam conci-
» dere? quam rem etiam Tribunus pl. in oratione egit,
» cum eum, quem uirgis iſte ceciderat, in proſpectum
» populi Romani produxit. Quo loco Pedianus Tribunum pl. ait eſſe M. Lollium Palicanum. Et de claris
» oratoribus: Cn. Carbonem, M. Marium, aptiſſimos

» cognoui turbulentis concionibus: quo in genere nu-
» per L. Quintius fuit: aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. Item in hoc libro, 17: Et Pedianus in Diuin. Qui nunc petunt, ] Vt proximis comitijs Conſules deſignentur. nam cæteri, quos nominauit, non petebant, ſed prenſabant ad inſequentis anni petitionem. Cæſar ] Is eſt, quẽ à Triumuiris proſcriptum ſoror Iulia, Antonij Triumuiri mater, ſeruauit. Plutarchus. Certus putatur. ] Hic certus accipio alio ſenſu, atque ſupra: nõ enim dicit, certus competitor putatur; cũ iam dixerit, De ijs qui nunc petunt: ſed, putatur fore ut Conſul deſignetur. Thermus ] Q. Minutius Thermus, plebeius, is, opinor, qui poſtea partem Aſiæ pro Prætore adminiſtrauit: ut 75. 80: & in epiſto. fam. 29. 223. Silano ] D. Iunio Silano, qui cum L. Licinio Muræna Conſul fuit, proxime poſt Ciceronem & Antonium. Curium obducere: ] Contra illos in campum Martium ducere Q. Curium, aleatorem
» notiſſimum: in quem eſt illud Calui apud Aſconium:
» Et talis Curius pereruditus. & obducere proprie: quia candidatos amici & clientes in campum honoris cauſa deducebant. unde illud 22. Cum candidatum deducerem, quærit ex me, num conſueſſem Siculis locum gladiatoribus dare. aut, Curium obducere, Curij uitia obtegere, cum horum tam infamis uita ſit. ſic obducta cicatrix.

I:

In noſtrum annum ] In eum, qui proxime ſe

*quitur.* noſtrum *autem, quòd is erat annus, quo per leges ei petere Conſulatum liceret: ut in epiſtola ad Caſſium: Hæc tolerabilia: illud non ferendum, quòd eſt, qui ueſtro anno Conſulem filium ſuum futurum putet. & in Rullum: eſt illud ampliſſimũ Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me, multis poſthabitis, affeciſtis; quòd prima petitione; quòd anno meo. Et ad petendum Conſulatum legitimus erat annus ætatis* X L I I I. *ut latius in libro de magiſtratibus.* Firmior ] *Thermo. cum enim Flaminiam uiam muniuerit, cuius curator eſt, firmiſſimus erit candidatus: itaque uidetur è re mea eſſe, nunc eum deſignari cum Cæſare; ne in noſtrum annum reiectus, abſoluta Flaminia petat.*

Sane facile eum &c.] *Quis eſt tam Lynceus, qui ſententiam tantis in tenebris uideat? uerba uero reſtituere quis ſine uetuſtis exemplaribus poſſit? at illa, quæ quidem ego uiderim, cum uulgatis libris conſentiunt. unum, quod in bibliotheca diui Marci, à Beſſarione Cardinali cũ aliјs innumerabilibus dono datum, aſſeruatur, diſcrepat in uno, ſed ſcriptura nihilo minus deprauata: habet enim,* numiteri, *ubi eſt in impreſſis,* nunc cæteri. Adhuc informata, ] *Nõ dum perfecta, ſed rudis adhuc, & impolita. quaſi dicat, non certa & explorata, ſed ut coniectura prouideri poteſt. Habes, inquit, quod ego de petitoribus cogito. & intelligit ſimul, & qui prenſant, & qui petunt. informare uerbum à formis deductum: et eſt, cum quid non perfecte formatum, ſed in aliquam formæ ſimilitudinem redactum. ſic, Infor-*

*mata proſcriptio, quæ tantum eſſet animo deſignata,*

173. Multum poſſe Gallia ;] *Gallia Togata ſuffragiorum ius habebat. inde frequentes, appropinquante comitiorum die, Romam conueniebant. ad Quintum fratrem libro II. Magna manus, inquit,*
» *ex Piceno & Gallia expectatur, ut etiam Catonis ro-*
» *gationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus. & ora-*
» *tione II. in Antonium : Ex omnium omnibus flagitijs*
» *nullum turpius uidi, nullum audiui, quàm, quòd,*
» *qui magiſter equitum fuiſſe tibi uiderere, in proxi-*
» *mum annum Conſulatum peteres, uel potius rogares,*
» *is per municipia coloniasq́; Galliæ, à qua, cum Con-*
» *ſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere Con-*
» *ſulatum ſolebamus, cũ caligis, & lacerna cucurriſti.*
*Hircius autem quo libro perſequitur quæ de Gal-*
» *lico bello Cæſar prætermiſerat, in eo libro ſic : T. Labie*
» *num Galliæ Togatæ præfecit, quo maiore commenda*
» *tione conciliaretur ad Conſulatus petitionem.*

Cum Romæ à iudiciis forum refrixerit,] *Circiter Idus Sextileis iudicia dimittebantur, ſubſequẽtibus ludorum diebus, quorum primi Votiui XVII. Cal. Sept. committebantur : nec ferè ad uſque Ianuarium menſem retractata iudicia calebant. ideo infert, Vt Ianuario reuertamur : cum obire tempus iudiciorum uellet, in quibus propter eloquentiam uigebat.*

Legati] *Cur Legati? quia ſenatori ab Vrbe diutius abeſſe non licebat, niſi iure liberæ legationis impetrato.* Ad Piſonem,] *Non Legati ad Piſonem; ſed, excurremus ad Piſonem, Legati. is autem Togatam Galliam adminiſtrabat. &*

*adducor, ut hunc eſſe putem* C. Calpurnium Piſonē, *qui* Conſul *fuerat cum* Manio Acilio Glabrione, *altero ante, quàm hæc ſcripta ſunt, anno: quem infra pacificatorem* Allobrogum *appellat.*

Cætera ] *Reſpexit ad proximum membrum: Illam manum tu mihi cura ut præſtes* Pompeij *noſtri amici. ut ſit ordo: tu mihi eos præſta, qui cum* Pompeio *abſunt: ego cætera ſpero fore ut uolumus.*

His duntaxat urbanis cōpetitoribus: ] *Modo ne, qui* Reipublicæ *cauſa abſunt, eorum aliquis ad petitionem ueniat. nam quos mihi ex ijs, qui nunc in* Vrbe *ſunt, uideo cōpetitores fore, neminem pertimeſco.*

Illam manum ] *Nobiles uiros cum* Pompeio *in* Aſiam *ad bellum* Mithridaticum *profectos.*

Cura ut præſtes, ] *Effice, ut meam petitionem adiuuent, miſſis* Romam *epiſtolis ad propinquos, et familiares.* Quoniam propius abes, ] *Cū tu in* Græcia *ſis, minus abes à* Pompeio, *quàm ego, qui ſum* Romæ *: itaque per literas & cum ipſo potes, & cum ijs, qui unà ſunt, de honore meo cōmodius agere.*

Ad mea comitia ] *Satis erit, ſi me illa manus literis adiuuet : non peto, ut mea cauſa* Romam *ad comitia ueniat.* Cæcilius auunculus tuus ] *De hoc* Nepos *in* Attici *uita, et* Valerius Max. *lib.* VII. Cap. IX. Dolo malo ] *Quòd inter* Varium *&* Caninium *diceret conueniſſe, ut ad fraudandos* Varij *creditores earum rerum uenditio fieret, quas mancupio uenditas, ab eo, qui emiſſet, repetere non licebat, niſi ſi dolo malo emptas eſſe conſtaret. quod* Cæcilius *factum affirmabat.*

Lucullus, ] *Alij de Lucio Lucullo accipiunt, ego de Marco fratre: nam Lucius ab expeditione Mithridatica nondum redierat: rediјt enim M. Catone Tribuno plebis, ut ſcribit Plutarchus: Cato autē Tribunatum geſſit Conſulibus Muræna & Silano, ut idē Plutarchus, & in oratione pro Muræna, id eſt, biennio poſt, atque eo amplius, quàm hæc ſcripta ſunt.*

P. Scipio, ] *Hic eſt Scipio ſocer poſtea Pompeij, quem ex adoptione Metelli Pij Quintum Metellum Pium Scipionem eſſe appellatum ſcribit Dion lib. XL.*

Magiſtrum ] *Auctionis. cū in auctione bona uenirēt, ut inter hæredes, aut creditores diuiderentur; de ſententia cohæredum, aut creditorum eligebatur qui præeſſet auctioni. is magiſter dicebatur. ut libro VI. 87. de hæreditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciundis. Et Quintilianus libro VI. dictum recitat Ciceronis in Pletorij matrem: ludum habuiſſe, dum uixit; magiſtros, poſtquam mortua ſit. ita infamē ſignificauit & ab impudicitia, dum uiueret; & mortuam, ab ære alieno. Item pro Quintio: cui magiſtri fiunt: domini conſtituuntur, qui, qua lege, qua conditione pereat, pronuncient.*

Si bona uenirent, ] *Si bona Varij, Caninio adempta, in auctione uenirent, ut ex ea pecunia ſatisfieri creditoribus poſſet.*

Obſeruat ] *Aſſectationis officio colit: ut illud Philippica II. Poſtea cuſtoditus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione Quæſturæ. Et in epiſtola ad Gallum. Ego te in Conſulatu obſeruaram. obſeruare enim dicuntur, qui aliquem officij honoris'ue cauſa dedu=*

*cunt, & reducunt.* Domitium ] *Ae-nobarbum, Porciæ uirum, quæ Catonis ſoror erat. fuit aliquot poſt annis Conſul cum Appio Claudio Pulchro, mox in cauſa Milonis Quæſitor; poſtremo ſucceſſor Cæſari datus, ut eſſet Proconſul in Gallia; orto inter Cæſarem & Pompeium ciuili bello, Pompeium ſecutus; Corfinij captus, & incolumis dimiſſus; cum ſe rurſus ad Pompeium contuliſſet, in acie Pharſalicâ à M. Antonio eſt interfectus.* Etiam ſi id ſit, ] *Etiam ſi propter ambitionem peccauerim.*

ἘΠΕΙ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην ] *Homerus* ἰλιάδος χ *pronunciat hos uerſus de Achille, qui Hectorem contento curſu ſequebatur:*

=ἐπεὶ οὐχ ἱερήϊον, οὐδὲ βοείην
Ἀρνύσθην, ἅ τε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

*& latine Virgilius:*

=*Neque enim leuia, aut ludicra petuntur*
*Præmia, ſed Turni de uita, & ſanguine certant.*

*ſenſus eſt. Quod auunculo tuo non ſatisfecerim, & cauſam fateor ambitionem fuiſſe, & mihi tamen arbitror eſſe ignoſcendum; quòd, ut uides, hæc me ambitio quaſi curſus quidam non ad ludicrum, aut inane præmium, ſed ad Conſulatum ferat.*

Non modo retinendas, ] *Quod in Satyro feci.* Hermathena tua ] *Mercurij & Mineruæ ſtatua mihi à te miſſa.* ἡλίου ἀνάθημα ] *Hermathenam tuam in meo gymnaſio ita belle conſtitui, ut totum gymnaſiũ ſoli dicatum uideatur. quaſi gymnaſium illa ſtatua maiorem in modum*

Illuſtraretur. Multum te amamus.] De Hermathena: ut in proxima inferiore epiſtola: Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter, par=uoq; curata ſunt. et 101. L. Iulio Cæſare, C. Marcio Figulo Coſs.] Docui, non uno die ſcriptam epiſtolam: et, cur dubitetur, cauſa non eſt. ſcripſerat illud ante comitia conſularia, De ijs, qui nunc petunt, Cæſar certus putatur: & illud, Noſtris rationibus conducere uidetur, Thermum fieri cum Cæſare. comitijs uero habitis, cum Cæſaris & Figuli deſi=gnationem ſignificare uellet, argute, ad uſitatam ſcri=bentium formulam, eorum nominibus epiſtolam clau=ſit. Deſignatis, cur non addiderit, quidam ſine cauſa mirantur: quaſi uero ita peregrinaretur Atticus in re=bus Romanis, ut hoc anno gerere Conſulatum neſciret Cottam & Torquatum, Cæſarem autem & Figulum in proximum eſſe deſignatos. ſed & lib. II. ad Quin=tum fratrem ita locutus eſt, ut diceret, Craſſum Conſu=lem domum reduxi: cum tamen de deſignato loque=retur. Hic ſubijciendum uidetur, quod forſitan ab re non eſt, de ordine epiſtolarum huius libri: quæ, ut in=frà notauimus, rectius opinor diſponentur, quàm quo modo ab imperitis librarijs deſcriptæ nunc leguntur.

## QVANTVM DOLOREM,
epiſtola I.

Hoc puto cum alijs argumentis, tum hoc præcipue, quòd, ante nullas ad Atticum miſiſſe literas, indicat ipſe non obſcure, cum ait: Nunquam à Pomponia noſtra certior ſum factus, eſſe, cui literas dare poſſem.

*porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epeirum proficiſceretur: neque dum te Athenis eſſe audiebamus.*

NON COMMITTAM,
*epiſtola* II.

*Cum ſuperiorem proximam oſtenderim primam eſſe; ſecundus huic locus debeatur, neceſſe eſt: iterat enim & de literarum miſſione, & de Quinti fratris animo erga Pomponiam. Exiſtimo etiam (& hæc, quæ ſcribimus, ſcribimus opinantes, gratias habituri, ſi quis meliora dederit) hanc epiſtolam diuidi in duas oportere, ut prior in eo terminetur, Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus ſis, fac nos quamdiligentiſſime certiores: quæ eſt aptiſſima epiſtolæ clauſula: deinde altera incipiat, Apud matrem recte eſt: quale eſt etiam ſequentis epiſtolæ initium. Priorem autem ſcripſit, nullis Attici literis reſpondens, ut res declarat; alteram, cum reſponderet, acceptis ab Attico literis paulo poſt, quàm ipſe ſcripſerat. Puto etiam unam non eſſe epiſtolam hac de cauſa, quòd de ſignis non ſcripſiſſet duobus capitibus, ſed coniuncte. niſi ſi hoc dicas, per aliquot dies in manibus habitam, & extremam partem ſpatio interiecto eſſe additam.*

APVD TE,
*epiſtola* III.

*Tertia eſt, quia ſcribit, ſe Cincio pecuniam curaſſe: quam curaturum, ſcripſit in proxima ſuperiore.*

*matici notam ſubdiſtinctionis appellant. quod enim infert,* Non *aliena rationi noſtræ fuit illius hæc præpropera prenſatio: unum ſcilicet prenſare* Galbam, *non obſcure ſignificat. ſed occurritur à quibuſdam, negantibus unum prenſare* Galbam, *cum, paucis interiectis uerſibus, & de* Antonio, *& de* Cornificio *legatur. & puto uidentur aliquid dicere, cum tamen nihil plane dicant: neque enim animaduertunt, quod magnopere oportuit,* Ciceroni *per plures dies hanc epiſtolam in manibus fuiſſe, ut in eam aliud alio tempore conijceret; neque prius miſſam, quàm* Conſules *deſignati ſunt* Cæſar *&* Figulus: *quos tamen aperte indicat nondum fuiſſe deſignatos, cum ſcripſit illam partem,* De *ijs, qui nunc petunt,* Cæſar *certus putatur.* Ergo *& prenſauit primo ſolus* Galba, *& idem poſtea cum* Antonio, *&* Cornificio. Huius *autem generis epiſtolarum, quæ pluribus diebus ſcriptæ ſint, exemplum eſt in epiſtola* Celij, *cuius initium eſt,* Non *dubito: fam.* I I 5: *et in ea, quæ prima eſt libri* I I I. *ad* Q. *fratrem.*

Galba: *ſex competitores in* Conſulatus *petitione* Cicero *habuit; duos patritios,* P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam; *quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles,* C. Antonium, M. Antonij *oratoris filium,* L. Caſſium Longinum; *duos, qui tantum non primi ex familijs ſuis magiſtratum adepti erant,* Q. Cornificium, *&* C. Licinium Sacerdotem. *ſolus* Cicero *ex competitoribus equeſtri erat loco natus.* Hæc Pedianus.

More maiorum.] *Sine largitione.* Honores, *inquit* Nepos *de* Attico, *non*

*petiȷt, cum ei paterent propter uel gratiam, uel dignitatem; quòd neque peti more maiorum, neque capi poſſent conſeruatis legibus in tam effuſis ambitus largitionibus, neque Reip. ſine periculo, corruptis ciuitatis moribus.* Mihi ſe debere ] *Propter defenſas multorum cauſas. Quintus frater in cõmentariolo de petitione Conſulatus.* In campo comitiis tribunitiis ] *Satis docet hic locus, Tribunos pl. ante Conſules ſolitos eſſe deſignari. nam conſularia comitia non dum facta, declarant quæ paulo infra ſequuntur.* Certi ] *Certo petituri, certi competitores. non enim expono, certi, gratioſi ad populum: cum inferat, Sunt qui etiam Cæſonium putent: ſubaudi, petiturum.*

Antonius, ] *Hic in Aedilitate, & Prætura Ciceronis fuerat collega, fuitq́; etiam in Conſulatu. Plura Pedianus, ubi orationem exponit in toga candida; & Quintus frater de petitione.* Aut riſiſſe, aut ingemuiſſe, ] *Quòd Cornificius, neque clarus à maioribus, neque ſua uirtute commendatus, tamen certus eſſe uideatur.* Riſiſſe; *ſtultitiam Cornificiȷ de Conſulatu cogitantis.* Ingemuiſſe, *temporum conditionem, cum ea, quæ ſummis uiris patere ſolis debeant, etiam infimi ſperare audeant.*

Vt frontem ferias. ] *Gemitus dolorem indicat, percuſſio frontis etiam indignationem. Oratores, qui frontem ferirent, Cicero laudat in Bruto, Quintilianus improbat libro XI, quòd ſcenicum id magis, quàm oratorium uideretur.*

Aquilium ] *C. Aquilium Gallum, iuris ſcientia*

clarum: quem Ciceronis anno petiturum, ſimile ueri uidebatur, quòd eodem item anno collegæ fuiſſent in Prætura. Pro Cluentio. Iurauit morbum,] Ne uideretur animo humili, atque abiecto, qui Conſulatum anno legitimo non peteret, ualetudinem, & ſimul iuris ciuilis occupationem excuſauit. Sic infra 179. Veniam, & ipſe perpetuum morbum iurabo. ne cœnas Apuleij Augur Auguris obire cogeretur. Regnum iudiciale] Iuris interpretandi munus: in quo ita excellebat, ut quaſi regnare uideretur, omnibus, qui maiore aliqua de cauſa in iudicium irent, ad unum conſilij cauſa confluentibus. Oppoſuit] Contra rogantes, ut peteret, hoc oppoſuit, ut diceret, ſe gerendo magiſtratui uacare non poſſe, occupatum in iure reſpondendo. Tale illud ad Quintum fratrem libro II. Mea factum eſt inuiſa uerecundia, ut te proficiſcens non tollerem. oppoſuiſti ſemel ἀντίκτον cauſam, Ciceronis noſtri ualetudinem: conticui. iterum Cicerones: quieui. Si iudicatum erit &c.] Hoc dicit: ſi à iudicibus abſoluetur. erat enim reus repetundarum, adeo manifeſtis criminibus, ut eum iudicare inſontē nemo poſſet, niſi idem iudicaret meridie nō lucere. abſolutus tamen eſt, accuſatore P. Clodio præuaricante, ut in oratione de Aruſpicū reſponſis, et Pediani cōmentarijs. Et de Catilina libet quædā ἐν ἐπιτομῇ ſubſcribere. Ex Prætura Africam obtinuit Conſulibus Lepido et Volcatio, quò anno Cicero Prætor fuit. ut in oratione pro Celio, pag. 39. ſed reuerſum tamen Romam, ante quàm Lepidus & Volcatius Conſu

L. Juli. Caesare C. Marcio Figulo Coss. qui Caesare semper ea fuerat epistola, catilina eius fue rus erat caedis propter eos quos à Sylla proscriptos occiderat, et absolutus est. Liv. lib. 38, et no repetundar reus erat.

latum peregiſſent, atque etiam ante quàm comitia ha berent Conſulibus creandis, declarat oratio in toga can dida: in qua ita ſcriptum eſt: A' quibus Catilina Con ſulatum petis? à principibus ciuitatis, qui tibi, cum L. Volcatius Conſul in conſilio fuiſſet, ne petendi qui= dem poteſtatẽ eſſe uoluerunt? cauſamq́;, cur eius ratio habita non ſit, ponit Aſconius interpres, quia quærebatur repetundarum. idem & apud Saluſtium legimus. quod cum ita ſit; et cum appareat delatum eſſe Catilinæ nomen Conſulibus Lepido & Volcatio: in ter nominis delationem, & iudicium, quo abſolutus eſt, annuum ſpatium, et eo amplius interfuiſſe neceſ= ſe eſt: ſi quidem hanc epiſtolam, quæ Catilinam ad= huc reum ſignificat, ſcriptam conſtat Conſulibus Tor quato & Cotta, cum Cæſar & Figulus peterent. & de tam longo repetundarum iudicio uidetur Cicero= ſignificare in oratione pro Celio, cum ait, cauſam de repetendis Catilinam dixiſſe eo anno, qui eſt ipſius Præ turam conſecutus, id eſt, ut ex antiquis annalibus li= quet, Conſulibus Cotta & Torquato: quod etiam pla nius in oratione pro Sylla demonſtrat his uerbis: Pa= rens tuus, Torquate, Conſul reo de pecuniſs repetundis Catilinæ fuit aduocatus. ex quo patet, crimine repe= tundarum aliſs Cõſulibus accuſatum fuiſſe Catilinam, aliſs abſolutum: ac mihi hæc accurate examinanti, mendum eſſe uiſum eſt in hiſtoria Saluſtiſ, mendum inquam librariſ: nam Saluſtium in ſs, quæ ipſe uide= rat, lapſum eſſet, abſurdum eſt credere. ſcribit hæc in coniuratione: L. Tullo M. Lepido Conſulibus, P. An= tronius, & P. Sylla, deſignati Conſules, legibus am

» bitus interrogati, pœnas dederant. poſt paulo Catili-
» na pecuniarum repetundarum reus, prohibitus erat petere Conſulatum, quòd intra legitimos dies profiteri nequiuerit. Quæro, duæ dictiones, poſt paulo, quò referantur: nam, Sylla & Antronio condemnatis, in eorum locum creati Conſules Cotta & Torquatus: ut Pedianus in Corneliana teſtatur. nulla igitur comitia conſularia, quibus Catilina petere poſſet, poſt damnationem Syllæ & Antronij. nam de comitijs inſequentis anni, quæ Cotta & Torquatus habuerunt, ſignificari non poteſt: primum, quia repugnat hiſtoriæ: quibus enim comitijs petere Catilina prohibitus erat, ea non Torquatus & Cotta, ſed Lepidus et Volcatius habuerunt, ut locus docet ex oratione in toga candida recitatus: deinde, quia, poſt paulo, non dixiſſet, ſi annuum ſpatium intelligeret. forte igitur corrigendum ſic: Legibus ambitus interrogati, poſt paulo pœnas dederant. Catilina pecuniarum &c. ut poſt paulo ualeat, paulo poſt deſignationem. Conſulatum igitur Catilina neque Conſulibus Lepido & Tullo petijt, quia, cum reus eſſet repetundarum, eius ratio habita non eſt: neque item Conſulibus Cotta & Torquato, quia cum duas tantum repulſas in Conſula-
» tus petitione paſſus ſit, quod epitome Liuiani libri CII
» declarat his uerbis: L. Catilina bis repulſam in petitio-
» ne Conſulatus paſſus, cum Lentulo Prætore, & Cethego, & pluribus coniurauit de cæde Conſulum, incendijs urbis, opprimenda republica: cumq́; prior ea repulſa fuerit, quam tulit Cæſare & Figulo Conſulibus, Cicerone ſimul petente, quod oratio Ciceronis in

*toga candida contra competitores habita demonſtrat;*
*poſterior autem* Cicerone *&* Antonio Conſulibus, *Mu-*
*ræna ſimul petente, quod* Cicero *in oratione pro Mu-*
*ræna* 136: *&* Saluſtius *in* Catilinæ *coniuratione ſi-*
*gnificat: fieri non poteſt, ut* Conſulibus Cotta *&* Tor-
*quato petierit. alioqui non duas, ſed tres* Catilina *re-*
*pulſas tuliſſet: cum de duabus etiam ex oratione pro*
Celio 39: *dilucide pateat. duorum igitur annorum*
*petitionem accuſatio de repetundis eripuit* Catilinæ, *pri-*
*mum* Conſulibus Lepido *&* Tullo, *quo anno delatum*
*eius nomen eſt; deinde* Conſulibus Cotta *&* Torqua-
*to, quo anno acta cauſa eſt, poſt deſignatos* Cæſarem
*&* Figulum. *Hæc ſcilicet de re.* Quod *attinet ad uer-*
*ba, diſſentio à* Beroaldo, *& ab ijs, qui* Beroaldum *ſe-*
*cuti legendum exiſtimant,* meridie non liquere.
*quid enim? non hoc* Cicero *ſignificat, fore* Catilinam
*certum competitorem, ſi iudicum ſententijs abſolua-*
*tur? atqui nõ ambigitur. at uero* non liquere *num*
*ualet abſoluere? potius indicium fuit condemnatio-*
*nis, ut ex oratione pro* Cluentio 39: *& ex deprauа-*
*tis* Aſconij *uerbis in* III. Verrina *colligitur.*

Palicano ] *Arbitror hunc eſſe* M. Lollium
Palicanum, *de quo his uerbis accuſatione* III. *in*
» *Verrem:* Oblitos *ne igitur hos putatis eſſe, quemad-*
» *modum ſit iſte ſolitus uirgis plebem* Romanam *conci-*
» *dere? quam rem etiam* Tribunus *pl. in oratione egit,*
» *cum eum, quem uirgis iſte ceciderat, in proſpectum*
» *populi* Romani *produxit.* Quo *loco* Pedianus Tri-
*bunum pl. ait eſſe* M. Lollium Palicanum. Et *de claris*
» *oratoribus:* Cn. Carbonem, M. Marium, *aptiſſimos*

» cognoui turbulentis concionibus: quo in genere nu-
» per L. Quintius fuit: aptior etiam Palicanus auribus imperitorum. Item in hoc libro, 17: Et Pedianus in Diuin. Qui nunc petunt, ] Vt proximis comitijs Conſules deſignentur. nam cæteri, quos nominauit, non petebant, ſed prenſabant ad inſequentis anni petitionem. Cæſar ] Is eſt, quẽ à Triumuiris proſcriptum ſoror Iulia, Antonij Triumuiri mater, ſeruauit. Plutarchus. Certus putatur. ] Hic certus accipio alio ſenſu, atque ſupra: nõ enim dicit, certus competitor putatur; cũ iam dixerit, De ijs qui nunc petunt: ſed, putatur fore ut Conſul deſignetur. Thermus ] Q. Minutius Thermus, plebeius, is, opinor, qui poſtea partem Aſiæ pro Prætore adminiſtrauit: ut 75. 80: & in epiſto. fam. 29. 223. Silano ] D. Iunio Silano, qui cum L. Licinio Muræna Conſul fuit, proxime poſt Ciceronem & Antonium. Curium obducere: ] Contra illos in campum Martium ducere Q. Curium, aleatorem
» notiſſimum: in quem eſt illud Calui apud Aſconium:
» Et talis Curius pereruditus. & obducere proprie: quia candidatos amici & clientes in campum honoris cauſa deducebant. unde illud 22. Cum candidatum deducerem, quærit ex me, num conſueſſem Siculis locum gladiatoribus dare. aut, Curium obducere, Curij uitia obtegere, cum horum tam infamis uita ſit. ſic obducta cicatrix.

I:

In noſtrum annum ] In eum, qui proxime ſe

quitur. noſtrum autem, quòd is erat annus, quo per leges ei petere Conſulatum liceret: ut in epiſtola ad » Caſſium: Hæc tolerabilia: illud non ferendum, quòd » eſt, qui ueſtro anno Conſulem filium ſuum futurum » putet. & in Rullum: eſt illud ampliſſimũ Quirites, » quòd hoc honore ex nouis hominibus primum me, » multis poſthabitis, affeciſtis; quòd prima petitione; » quòd anno meo. Et ad petendum Conſulatum legitimus erat annus ætatis XLIII. ut latius in libro de magiſtratibus. Firmior ] Thermo. cum enim Flaminiam uiam muniuerit, cuius curator eſt, firmiſſimus erit candidatus: itaque uidetur è re mea eſſe, nunc eum deſignari cum Cæſare; ne in noſtrum annum reiectus, abſoluta Flaminia petat.

Sane facile eum &c.] Quis eſt tam Lynceus, qui ſententiam tantis in tenebris uideat? uerba uero reſtituere quis ſine uetuſtis exemplaribus poſſit? at illa, quæ quidem ego uiderim, cum uulgatis libris conſentiunt. unum, quod in bibliotheca diui Marci, à Beſſarione Cardinali cũ alijs innumerabilibus dono datum, aſſeruatur, diſcrepat in uno, ſed ſcriptura nihilo minus deprauata: habet enim, numiteri, ubi eſt in impreſſis, nunc cæteri. Adhuc informata, ] Nõ dum perfecta, ſed rudis adhuc, & impolita. quaſi dicat, non certa & explorata, ſed ut coniectura prouideri poteſt. Habes, inquit, quod ego de petitoribus cogito. & intelligit ſimul, & qui prenſant, & qui petunt. informare uerbum à formis deductum: et eſt, cum quid non perfecte formatum, ſed in aliquam formæ ſimilitudinem redactum. ſic, Infor-

*mata proſcriptio, quæ tantum eſſet animo deſignata,*

173. Multum poſſe Gallia; ] *Gallia Togata ſuffragiorum ius habebat. inde frequentes, appropinquante comitiorum die, Romam conueniebant. ad Quintum fratrem libro II. Magna manus, inquit,* » *ex Piceno & Gallia expectatur, ut etiam Catonis ro-* » *gationibus de Milone & Lentulo reſiſtamus. & ora-* » *tione II. in Antonium: Ex omnium omnibus flagitijs* » *nullum turpius uidi, nullum audiui, quàm, quòd,* » *qui magiſter equitum fuiſſe tibi uiderere, in proxi-* » *mum annum Conſulatum peteres, uel potius rogares,* » *is per municipia coloniasq; Galliæ, à qua, cum Con-* » *ſulatus noſter petebatur, non rogabatur, petere Con-* » *ſulatum ſolebamus, cũ caligis, & lacerna cucurriſti. Hircius autem quo libro perſequitur quæ de Gal-* » *lico bello Cæſar prætermiſerat, in eo libro ſic: T. Labie-* » *num Galliæ Togatæ præfecit, quo maiore commenda-* » *tione conciliaretur ad Conſulatus petitionem.*

Cum Romæ à iudiciis forum refrixerit, ] *Circiter Idus Sextileis iudicia dimittebantur, ſubſequẽtibus ludorum diebus, quorum primi Votiui XVII. Cal. Sept. committebantur: nec ferè ad uſque Ianuarium menſem retractata iudicia calebant. ideo infert, Vt Ianuario reuertamur: cum obire tempus iudiciorum uellet, in quibus propter eloquentiam uigebat.*

Legati ] *Cur Legati? quia ſenatori ab Vrbe diutius abeſſe non licebat, niſi iure liberæ legationis impetrato.* Ad Piſonem, ] *Non Legati ad Piſonem; ſed, excurremus ad Piſonem, Legati. is autem Togatam Galliam adminiſtrabat. &*

*adducor, ut hunc eſſe putem C. Calpurnium Piſoné, qui Conſul fuerat cum Manio Acilio Glabrione, altero ante, quàm hæc ſcripta ſunt, anno: quem infra pacificatorem Allobrogum appellat.*

Cætera ] *Reſpexit ad proximum membrum: Illam manum tu mihi cura ut præſtes Pompeij noſtri amici. ut ſit ordo: tu mihi eos præſta, qui cum Pompeio abſunt: ego cætera ſpero fore ut uolumus.*

His duntaxat urbanis cõpetitoribus: ] *Modo ne, qui Reipublicæ cauſa abſunt, eorum aliquis ad petitionem ueniat. nam quos mihi ex ijs, qui nunc in Vrbe ſunt, uideo cópetitores fore, neminem pertimeſco.*

Illam manum ] *Nobiles uiros cum Pompeio in Aſiam ad bellum Mithridaticum profectos.*

Cura ut præſtes, ] *Effice, ut meam petitionem adiuuent, miſſis Romam epiſtolis ad propinquos, et familiares.* Quoniam propius abes, ] *Cũ tu in Græcia ſis, minus abes à Pompeio, quàm ego, qui ſum Romæ: itaque per literas & cum ipſo potes, & cum ijs, qui unà ſunt, de honore meo cómodius agere.*

Ad mea comitia ] *Satis erit, ſi me illa manus literis adiuuet: non peto, ut mea cauſa Romam ad comitia ueniat.* Cæcilius auunculus tuus ] *De hoc Nepos in Attici uita, et Valerius Max. lib. VII. Cap. IX.* Dolo malo ] *Quòd inter Varium & Caninium diceret conueniſſe, ut ad fraudandos Varij creditores earum rerum uenditio fieret, quas mancupio uenditas, ab eo, qui emiſſet, repetere non licebat, niſi ſi dolo malo emptas eſſe conſtaret. quod Cæcilius factum affirmabat.*

Lucullus, ] Alij de Lucio Lucullo accipiunt, ego de Marco fratre: nam Lucius ab expeditione Mithridatica nondum redierat: rediјt enim M. Catone Tribuno plebis, ut ſcribit Plutarchus: Cato autẽ Tribunatum geſſit Conſulibus Muræna & Silano, ut idẽ Plutarchus, & in oratione pro Muræna, id eſt, biennio poſt, atque eo amplius, quàm hæc ſcripta ſunt.

P. Scipio, ] Hic eſt Scipio ſocer poſtea Pompeij, quem ex adoptione Metelli Pij Quintum Metellum Pium Scipionem eſſe appellatum ſcribit Dion lib. XL. Magiſtrum ] Auctionis. cũ in auctione bona uenirẽt, ut inter hæredes, aut creditores diuiderentur; de ſententia cohæredum, aut creditorum eligebatur qui præeſſet auctioni. is magiſter dicebatur. ut libro VI. 87. de hæreditatum poſſeſſionibus, de bonis poſſidendis, magiſtris faciundis. Et Quintilianus libro VI. dictum recitat Ciceronis in Pletorij matrem: ludum habuiſſe, dum uixit; magiſtros, poſtquam mortua ſit. ita infamẽ ſignificauit & ab impudicitia, dum uiueret; & mortuam, ab ære alieno. Item pro Quintio: cui magiſtri fiunt: domini conſtituuntur, qui, qua lege, qua conditione pereat, pronuncient. Si bona uenirent, ] Si bona Varij, Caninio adempta, in auctione uenirent, ut ex ea pecunia ſatisfieri creditoribus poſſet.

Obſeruat ] Aſſectationis officio colit: ut illud Philippica II. Poſtea cuſtoditus ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione Quæſturæ. Et in epiſtola ad Gallum. Ego te in Conſulatu obſeruaram. obſeruare enim dicuntur, qui aliquem officij honoris'ue cauſa dedu=

*cunt, & reducunt.* Domitium ] *Ae-nobarbum, Porciæ uirum, quæ Catonis ſoror erat. fuit aliquot poſt annis Conſul cum Appio Claudio Pulchro, mox in cauſa Milonis Quæſitor; poſtremo ſucceſſor Cæſari datus, ut eſſet Proconſul in Gallia; orto inter Cæſarem & Pompeium ciuili bello, Pompeium ſecutus; Corfinij captus, & incolumis dimiſſus; cum ſe rurſus ad Pompeium contuliſſet, in acie Pharſalica à M. Antonio eſt interfectus.* Etiam ſi id ſit, ] *Etiam ſi propter ambitionem peccauerim.*

ἘΠΕΙ` οὐχ ἱερήιον, οὐδὲ βοείην ] *Homerus* ἰλιάδος χ *pronunciat hos uerſus de Achille, qui Hectorem contento curſu ſequebatur:*

=ἐπεὶ οὐχ ἱερήιον, οὐδὲ βοείην
Ἀρνύσθην, ἅτε ποσσὶν ἀέθλια γίνεται ἀνδρῶν,
Ἀλλὰ περὶ ψυχῆς θέον Ἕκτορος ἱπποδάμοιο.

*& latine Virgilius:*

=*Neque enim leuia, aut ludicra petuntur*
*Præmia, ſed Turni de uita, & ſanguine certant.*

*ſenſus eſt. Quod auunculo tuo non ſatisfecerim, & cauſam fateor ambitionem fuiſſe, & mihi tamen arbitror eſſe ignoſcendum; quòd, ut uides, hæc me ambitio quaſi curſus quidam non ad ludicrum, aut inane præmium, ſed ad Conſulatum ferat.*

Non modo retinendas, ] *Quod in Satyro feci.* Hermathena tua ] *Mercurij & Mineruæ ſtatua mihi à te miſſa.* ...ἡλίου ἀνάθημα ] *Hermathenam tuam in meo gymnaſio ita belle conſtitui, ut totum gymnaſiũ ſoli dicatum uideatur, quaſi gymnaſium illa ſtatua maiorem in modum*

illuſtraretur. Multum te amamus.] De Hermathena. ut in proxima inferiore epiſtola: Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter, paruoq; curata ſunt. et 101. L. Iulio Cæſare, C. Marcio Figulo Coſs.] Docui, non uno die ſcriptam epiſtolam: et, cur dubitetur, cauſa non eſt. ſcripſerat illud ante comitia conſularia, De ijs, qui nunc petunt, Cæſar certus putatur: & illud, Noſtris rationibus conducere uidetur, Thermum fieri cum Cæſare. comitijs uero habitis, cum Cæſaris & Figuli deſignationem ſignificare uellet, argute, ad uſitatam ſcribentium formulam, eorum nominibus epiſtolam clauſit. Deſignatis, cur non addiderit, quidam ſine cauſa mirantur: quaſi uero ita peregrinaretur Atticus in rebus Romanis, ut hoc anno gerere Conſulatum neſciret Cottam & Torquatum, Cæſarem autem & Figulum in proximum eſſe deſignatos. ſed & lib. II. ad Quintum fratrem ita locutus eſt, ut diceret, Craſſum Conſulem domum reduxi: cum tamen de deſignato loqueretur. Hic ſubijciendum uidetur, quod forſitan ab re non eſt, de ordine epiſtolarum huius libri: quæ, ut infrà notauimus, rectius opinor diſponentur, quàm quo modo ab imperitis librarijs deſcriptæ nunc leguntur.

## QVANTVM DOLOREM, epiſtola I.

Hoc puto cum alijs argumentis, tum hoc præcipue, quòd, ante nullas ad Atticum miſiſſe literas, indicat ipſe non obſcure, cum ait: Nunquam à Pomponia noſtra certior ſum factus, eſſe, cui literas dare poſſem.

*porro autem neque mihi accidit, ut haberem, qui in Epeirum proficiſceretur: neque dum te Athenis eſſe audiebamus.*

NON COMMITTAM,

*epiſtola* II.

*Cum ſuperiorem proximam oſtenderim primam eſſe; ſecundus huic locus debeatur, neceſſe eſt: iterat enim & de literarum miſſione, & de Quinti fratris animo erga Pomponiam. Exiſtimo etiam (& hæc, quæ ſcribimus, ſcribimus opinantes, gratias habituri, ſi quis meliora dederit) hanc epiſtolam diuidi in duas oportere, ut prior in eo terminetur, Quid agas omnibus de rebus, & quid acturus ſis, fac nos quamdiligentiſſime certiores: quæ eſt aptiſſima epiſtolæ clauſula: deinde altera incipiat, Apud matrem recte eſt: quale eſt etiam ſequentis epiſtolæ initium. Priorem autem ſcripſit, nullis Attici literis reſpondens, ut res declarat; alteram, cum reſponderet, acceptis ab Attico literis paulo poſt, quàm ipſe ſcripſerat. Puto etiam unam non eſſe epiſtolam hac de cauſa, quòd de ſignis non ſcripſiſſet duobus capitibus, ſed coniuncte. niſi ſi hoc dicas, per aliquot dies in manibus habitam, & extremam partem ſpatio interiecto eſſe additam.*

APVD TE,

*epiſtola* III.

*Tertia eſt, quia ſcribit, ſe Cincio pecuniam curaſſe: quam curaturum, ſcripſit in proxima ſuperiore.*

NIMIVM RARO,
*epiſtola* IIII.

*Hæc ſuperiorem proxima ſequitur: in illa enim dubitat, utrum Lentuli naui Atticus uti poſſit: in hac ex Lentuli ſermone affirmat.*

CVM ESSEM,
*epiſtola* V.

*Cum enim in ea, quam tertia ſede conſtituimus, ita ſcripſiſſet, Tulliola tuum munuſculum flagitat, me ut ſponſorem appellat: in hac, ut Atticum de munuſculo magis urgeret, Tulliola, inquit iocans, tibi diem dat, ſponſorem non appellat. & quoniam in hac epiſtola, ſigna Megarica nondum in nauim impoſita, ſignificatur; in illa uero, cuius initium eſt,* crebras, *iam in Formianum aduecta perſpicuum eſt: hanc nimirum apparet ante illam eſſe collocandam. quod cum ita ſit; illud, quod in hac ita ſcriptum eſt,* de comitiis meis, *accipio de prætorijs: nam de conſularibus non poteſt: cum illa, quam poſt hanc eſſe ſcriptam oſtendimus, à Cicerone Prætore ſcripta ſit, ut C. Macri condemnatio declarat: quem condemnatum à Cicerone Prætore, teſtes locupletes affirmant Valerius & Plutarchus.*

ET MEA SPONTE,
*epiſtola* VI.

*In hac quia ſcribit idem, quod in proxima ſuperiore, ut ſibi Attici libri conſeruentur; de comitijs prætorijs, non de conſularibus, puto ſignificari. & in hac quidem*

dem

dem ſtatos comitiorum dies iam præterijſſe manifeſtum eſt: in illa, nondum aduenisse. ergo & hæc poſt illam conſtituatur, & de comitijs prætorijs accipiamus.

CREBRAS,
epiſtola VII.

Cum de comitijs prætorijs in duabus ſuperioribus agatur, ordo poſtulat, ut hæc ſequatur proxima, quam Prætor ſcripſit, cum C. Licinium Macrum condemnaſſet. Plutarchus, Valerius Max.

PETITIONIS,
epiſtola VIII.

Hæc uero cum anno, qui eſt Præturam conſecutus, ſcripta ſit, (ſcripta eſt enim Conſulibus Cotta & Torquato, cum Cicero prenſaret) recte hunc locum ſibi uẽdicabit, proxime poſt eã, quæ in Prætura ſcripta eſt.

ABS TE,
epiſtola IX.

Hæc quoque prenſationis anno, ſed in extremo, Conſulibus iam ante deſignatis Cæſare et Figulo, ſcripta eſt, haud multo ante menſem Ianuarium, cum dicat, Tuo aduentu nobis opus eſt maturo; deinde inferat, Ianuario ineunte cura ut Romæ ſis. accerſit autem Atticum ad comitia ſua, conſularia uidelicet, non prætoria, quia Catilinam appellat competitorem ſuum: qui competitor eſſe non potuit in petitione Præturæ: quo enim anno Præturam Cicero geſſit, Africam Ca-

*tilina pro Prætore adminiſtrabat, ut eſt in oratione pro Celio: ergo Præturam geſſit ante Ciceronem. & cum in hac epiſtola Atticum accerſat ad comitia ſua conſularia, manifeſtum eſt, pagina V. de comitijs conſularibus accipi non poſſe; ubi Atticum tantum abeſt ut accerſat, ut etiam prohibeat.*

## TEVCRIS ILLA,
### *epiſtola X.*

*Inter hanc, & proximam ſuperiorem integrum triennium intereſt: tantum enim diſtat Conſulatus Meſſalæ & Piſonis, cuius hæc initio ſcripta eſt, à Conſulatu Cottæ & Torquati, quo in extremo ſcriptam oſtendimus proximam ſuperiorem. neque tamen hoc toto triennio Atticum abfuiſſe credatur: fuit enim Romæ Cicerone Conſule, ut oſtendit pagina 15. & pagina 22. ſed cum Romam maxime Ciceronis cauſa rediïſſet, poſtea rurſus in Græciam ad ſua negotia reuerſus eſt. nunc, quibus quæque Conſulibus ſcripta, oſtendamus.*

I. QVANTVM DOLOREM, *Conſulibus* ~~*L.*~~ *Cæcilio Metello Cretico, Q. Marcio Vatia.* Q. Hortensio

II. NON COMMITTAM, *ijſdem Conſulibus.*

III. APVD TE, *Conſulibus C. Calpurnio Piſone, Manio Acilio Glabrione.*

IIII. NIMIVM RARO, *ijſdem Conſulibus.*

V. CVM ESSEM, *ijſdem Conſulibus.*

VI. ET MEA SPONTE, iiſdem Conſulibus.
VII. CREBRAS, Conſulibus M. Aemilio Lepido, L. Volcatio Tullo.
VIII. PETITIONIS, Conſulibus L. Aurelio Cotta, L. Manlio Torquato.
IX. ABS TE, iiſdem Conſulibus.
Conſulibus L. Iulio Ceſare, C. Marcio Figulo, nullæ literæ: M. Tullio Cicerone, C. Antonio, nullæ: D. Iunio Silano, L. Licinio Muræna, nullæ.
X. TEVCRIS, Conſulibus M. Pupio Piſone Calpurniano, M. Valerio Meſſalla.

EX EPISTOLA II. pagina 2.

De meis ad te rationibus] *De petitione Conſulatus.* Competitorem noſtrum] *Non quia peteret, ſed quia petiturus uideretur. nam comitiorum dies longe aberat, ut pote quæ anno proximo non ante Quintilem menſem futura eſſent.*

Defendere] *Crimine repetundarum. eſt enim ſcripta hæc epiſtola Conſulibus Cotta & Torquato, quo anno Catilina cauſam dixit de repetundis, ut iam probauimus. & apparet, poſt deſignatos Cæſarem & Figulum iudicium illud eſſe factum, cum multis iam ante menſibus Catilina eſſet accuſatus, Lepido & Tullo Conſulibus. nam hanc epiſtolam ſcriptam eſſe conſtat poſt eam, quæ ante eſt impreſſa, in qua de Cæſare & Figulo deſignatis in extremo legitur.* Summa accuſatoris uoluntate] *Ex iudicum numero & accuſator & re-*

*bus reijciebant, quos putarent ſibi uel inimicos, uel, ut Aſconij uerbis utar, ex aliqua re incommodos fore.* Habemus, *inquit, iudices quos uolumus, accuſatore non reijciente.* Sin aliter acciderit ] *Si nobis minus erit coniunctus in ratione petitionis.*

Tuos familiares, nobiles homines ] *Maxime Q. Hortenſium ſignificat, iam inde à Verris accuſatione ſibi infenſum: quem infra quoque Attici familiarem appellat, epiſtola ultima libri II. & Nepos in uita.* Nobiles *autem* homines, *quia ſummos honores geſſerat Hortenſius. erat enim tum conſularis. de quo et in oratione pro Quintio:* Dicet Hortenſius, *excellens ingenio, nobilitate, exiſtimatione. & Pedianus hæc in argumento Diuinationis:* Defendebatur *Verres ab Hortenſio, facile & principe in ſenatu propter nobilitatem, & in foro ob eloquentiam Rege cauſarum. nobiles igitur, etiam qui patritij non erant, dicebantur: erant enim Hortenſij plebeij.*

Deſiderio tui ] *Qui tam diu abeſſes.*

Quòd uerita ſit ] *Deridet ſuſpicioſæ anicule inanem ſuperſtitionem.* Latinæ ] *Mulieres. & feſtiue, quòd mulier de mulieribus laboraret. nam, ſi ad hiſtoriam reſpicimus, ex populis Latinis non tam mulieres, quàm uiri in montem Albanum hoſtias adducebant: &, quatriduano ſacrificio facto, accepta carne in ſuam quiſque ciuitatē digreſſi reuertebant. ea dicta uiſceratio; quoniam ex hoſtijs carnes in partes caſæ diſtribuerentur. & uiſceratio mox à Cæſare populo data, apud Suetonium. Ferias autem Latinas maximo Romanorū Latinorumq; ma-*

*giſtratuum conuentu Conſules procurabant, cum interea cum populo agere non liceret: ut ob eam cauſam Latinæ aliquando à Conſulibus inſtaurarentur, cum Tribunis pl. obſiſtere uellent, populares leges ferre cupientibus. itaque ad Quintum fratrem libro II. Conſul, inquit, Lentulus dies comitiales exemit omneis: nam etiam Latinæ inſtaurantur: nec tamen deerant ſupplicationes. ſic legibus perniciosiſſimis obſiſtitur, maxime Catonis. Liuius, Strabo, Plutarchus, Dionyſius.*

Eius rei conſolationem ] *Ridiculum eſt conſolationẽ compoſitam ob mortẽ uetulæ plus quàm ſeptuagenariæ. etiã ſuſpecta eſt mihi locutio, Eius rei conſolationem. uidendũ igitur, num, conflationem, legi poſſit: nam & id obſcure tetigerat, cũ dixit; Verita eſt: neque enim uerita erat, ne celebrarentur Latinæ, ſed, bellũ inter Latinos et Vrbẽ ne ſuſcitaretur.*

Saufeium ] *Equitem Romanum, philoſophum Epicureum, Attici familiarem. 58. 98. & Nepos in uita.*

Ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios miſsis? ] *Genus loquendi, quod in re parum certa ueteres uſurpabant: ut libro XI. de Quinto filio nihil audiui: ſed quære ex Diochare Cæſaris liberto. is dicitur uidiſſe an euntem, an iam in Aſia? Et in Bruto: Summa ſenectute M. Cato legem ſuadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines ſuas retulit, paucis ante quàm mortuus eſt an diebus, an menſibus? Nec diſſimile illud pagina 9. Proximus Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri: utrum, Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe prætermiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti ſena-*

*tu laudarentur?* De noſtro amico
» placando, ] *Luceium intelligit. Infra, Accedebat*
» *hortator Saluſtius, ut agèrem quàmdiligentiſſime cum Luceio de ueſtra uetere gratia reconcilianda.*

De te ] *Saluſtius me accuſare ſolebat, quòd Luceium tibi non placarem.* Nec tibi ] *Qui etiam ipſius Saluſtij cauſa laboraui.*

C. Piſoni L. F. Frugi ] *Is cum obijſſet exulante Cicerone, haud multo poſt nupſit Tulliola Furio Craſſipedi, ut in epiſtola IIII. libri II. ad Quintum fratrem, & in epiſtola ad Lentulum: tertio, P. Cornelio Dolabellæ, cum Cicero Ciliciam pro Conſule adminiſtraret, ut in epiſt. fam. 122: & deprehenditur error Plutarchi, & Pediani, qui Tulliolam bis duntaxat nupſiſſe falſo credunt.*

EX EPISTOLA III. *pagina* 3.

Quinti fratris comitia: ] *Quibus Aedilitatem Quintus petebat: nam Præturam geſſit triennio poſt, Silano, Muræna conſulibus: proximiſq; conſulibus Piſone & Meſſalla, ex Prætura eſt in Aſiam profectus: ut pag. 10. petijt igitur Aedilitatem Lepido & Tullo Conſulatum gerentibus, geſſit Cotta & Torquato: quoniam inter Aedilitatem & Præturam biennium interſit neceſſe eſt, uacuum ordinarijs honoribus.*

Acutilianam controuerſiam ] *Vide in epiſtola ſequenti, & in ea, quæ ab hac eſt tertia.*

Peduceus, ] *Sex. Peduceus Attici amiciſſimus. Nepos in Attici uita.* De C. Macro tranſegimus. ] *Non alienum eſt ſubijce-*

re, quæ Valerius & Plutarchus tradunt: Valerius his uerbis: C. Licinius Macer, uir prætorius, Calui pater, repetundarum reus, dum ſententiæ dicerentur, in Mænianum conſcendit: deinde M. Ciceronem, qui id iudicium cogebat, prætextam ponentem cum uidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe, nec ſua bona haſtæ poſſe ſubiici: ac protinus ſudario, quod forte in manu habebat, ore & faucibus coarctatis, incluſo ſpiritu, pœnam morte præcurrit. qua cognita re, Cicero de eo nihil pronunciauit. igitur illuſtris ingenii orator, ab inopia rei familiaris, & à crimine domeſticæ damnationis inuſitato paterni fati genere uindicatus eſt. Plutarchus ſic: στρατηγίαν μελλόντων ἅμα σὺν αὐτῷ πολλῶν καὶ μεγάλων, πρῶτος ἁπάντων ἀνηγορεύθη, καὶ τὰς κρίσεις ἔδοξε καθαρῶς καὶ καλῶς βραβεῦσαι. λέγεται δὲ καὶ λικίνιος μάκερ, ἀνὴρ καὶ καθ' αὑτὸν ἰσχύων ἐν τῇ πόλει μέγα, καὶ κράσσῳ χρώμενος βοηθῷ, κρινόμενος κλοπῆς, ὑπ' αὐτοῦ τῇ δυνάμει καὶ σπουδῇ πεποιθὼς, ἔτι τὴν ψῆφον τῶν κριτῶν διαφερόντων, ἀπαλλαγεὶς οἴκαδε, κείρασθαί τε τὴν κεφαλὴν κατὰ τάχος, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον ὡς νενικηκὼς λαβὼν, αὖθις εἰς ἀγορὰν προϊέναι, τοῦ δὲ κράσσου πρὸς τὴν αὔλειον ἀπαντήσαντος αὐτῷ, καὶ φράσαντος ὅτι πάσαις ἑάλωκε ταῖς ψήφοις, ἀναστρέψας καὶ κατακλιθεὶς ἀποθανεῖν.

ſed Pedianus, ubi exponit orationem pro Cornelio, in eadem pagina loquitur pugnantia: dicit enim, primo Prætorem fuiſſe Ciceronem M. Lepido L. Volcatio Conſulibus; deinde, paucis interiectis uerſibus, L. Cotta

*L. Torquato: errore ita manifeſto, ut, Pedianum tam fœde lapſum, mihi perſuadere non poſſim, peccatum potius à librario ſuſpicer. utrum igitur probamus? ego non dubito, quin Præturam geſſerit Conſulibus Lepido & Volcatio. cum enim Aedilis fuiſſet Hortenſio & Metello conſulibus, ut ex libro de claris oratoribus, & ex accuſationibus in Verrem notiſſimũ eſt; Aedilitas autem à Prætura biennio diſtet, ut apparet ex epiſtola ad Furnium, fam. libro X. Præturam geſſerit neceſſe eſt Lepido, Volcatio conſulibus: ſi quidem honores omnes adeptus eſt anno ſuo, ut gloriatur in II. de officijs. non eſſet autem Præturam adeptus anno ſuo, ſi eam geſſiſſet Cotta & Torquato Conſulibus: nam ita inter Aedilitatem & Præturam trienniũ intereſſet: cum biennium modo interſit, ut pro locis intelligitur.* Cui cum æqui fuiſſemus,] *Quem cum iure damnaſſem. Prætor hanc epiſtolam ſcripſit, Lepido & Tullo Conſulibus.*

Academiæ proprium meæ,] *Hæc Ciceronis uilla fuit, celebrata porticu & nemore, quam nominauit Academiam ab exemplo Athenarum. Plinius libro XXXI.* Commune omnium,] *Gymnaſiorum: quia literis et ingenijs præeſſe creditur Mercurius.* Minerua ſingulare eius gymnaſii.] *Cur Mineruæ ſtatua proprium & ſingulare ornamentum Academiæ Ciceronis? quia & Academia gymnaſium erat Athenis, unde ſuam uillam Cicero nuncupauit; & Athenæ à Minerua conditæ, ac nominatæ: ſi quidem Græci ἀθήνην Mineruam uocant.* Eum locum]

*Academiam noſtram.* Caietam,] *uillam in agro Caietano.* Si quando abundare cœpero,] *Si quando erit, ut mihi pecunia ſuperet.* Ornabo.] *Signis.*

Conſerua,] *Quia ſe uenditurum Atticus ſignificauerat. Sic infra: Bibliothecam tuam caue cuiquam deſpondeas, quamuis acrem amatorem inueneris: nam ego omneis meas uindemiolas eò reſeruo, ut illud ſubſidium ſenectuti parem. Et pag. 6. Libros tuos caue cuiquam tradas: nobis eos conſerua.*

Noli deſperare] *Velim ſperes, me tamen poſſe tantam pecuniam cogere, ut emere tuos libros poſſim.* Lucii fratris noſtri] *Patruelis: de quo in ſecundo de oratore, & quinto de finibus, utrobique in procemio: & apud Pedianum: & in Verrem 205.*

9

Affinem] *Quia frater fuit ſororis tuæ uiro, Quinto fratri meo.* Sorore tua] *Q. Ciceronis uxore.* Miſi.] *Erat enim Quintus in agro Arpinati. 4.* Si cuius animus] *Lucceium intelligit: de quo pag. 6.*

Quid dicas?] *De mea uidelicet diligentia: qui ne id quidem neglexi, quod fortaſſe negligendum fuit: quantum enim hoc oneris eſt, quod mihi poſt multa mandata ſuperimponis, ut, ſi cuius animus in te ſit offenſior, ego recolligam?* Neque id] *Ne id quidem. ut in epiſtola ad Pætum: Quòd altera epiſtola purgas te non diſſuaſòrem mihi emptionis Neapolitanæ fuiſſe, ſed auctorem commorationis*

*urbanæ : neque ego aliter accepi.*

4:

Nihil eſſe iam, quod laboraret, ] *Tadius cum ab hærede neſcio quid emiſſet; idq́; poſtea compertum eſſet non ad eum, qui uendidiſſet, ſed ad puellam, quæ eſſet in tutela, pertinere; poſtulantibus puellæ tutoribus reſtituere male emptum cogebatur.*

Vſu capta ] *Vſu capta res dicitur, quam à nobis occupatam nemo repetijt intra tempus lege definitũ. ergo is, qui Tadio quiddam ex hæreditate uendiderat, rectè ſe aiebat uẽdidiſſe: eam enim hæreditatẽ uſu cepiſſe: quod aũt uſu captũ eſſet, legibus ad ſe pertinere.* De tutela legitima, ] *In lege uidetur ita ſcriptum fuiſſe: ſi quis quid uſu ceperit, id uſucapionis iure ad illum pertineto; ut ex bonis tamẽ pupillorum, qui ſint in tutela legitima, nihil uſu capi poſſit. Hanc exceptionem dicit Atticum ignorare: quam ſi teneret, hæreditatem, quæ eſſet in tutela legitima; iniquo uſucapionis iure uſurpatam rectè uendi potuiſſe non putaret. Tutelæ autem legitimæ dicuntur, quæ, cum quis inteſtato mortuus eſt, eius liberis lege dantur. dari autem agnatos, & conſanguineos, item patronos, ideſt eos qui ad legitimam hæreditatem admitti poſſunt, ſcribit Vlpianus in conſuetudine fuiſſe: & patronos ob eam cauſam, ut, qui ſperarent ſucceſſionem, ijdem ea bona ſtudioſius tuerentur.* Pro Flacco, 162. In qua dicitur eſſe puella, ] *Audio, inquit, qui tutores puellæ ſunt, eos non à patre, ſed à lege datos. itaque, cum tutela legitima ſit, ex eius puellæ bonis uſucapere nihil potuit is,*

*qui Tadio uendidit.* Gaudeo tibi placere.] *Gaudeo te delectari poſſeſſione, quam in Epeiro emeris. & ſanè omnis Attico pecuniæ redditus in Epeiroticis & urbanis poſſeſſionibus conſtabat: ut in eius uita Nepos tradit.* Quæ tibi mandaui,] *Loquitur de ſignis.* Vt iam dimenſam,] *Tu eam conſtitueras emere: et quaſi iam emiſſes, ita eius exædificationẽ animo deſignabas.*

HS CCCL ƆƆƆXXX.] *Seſtertij nummi ſunt. ſupputa: ſcutatorum ſumma erit duum milliũ octingentorum & octo ſupra quinquaginta, ad noſtratis pecuniæ rationem. Et ut de numeris aliquanto latius diſſeramus, de quibus uideo Priſcianum incerte locutum: antiquas notas, quibus præter cæteras uſi ſunt ueteres Latini, et earum ſignificationem è regione ſubijciam. &, quod ad numerum figurarum attinet, tredecim erunt, totidem, quot Priſcianus agnoſcit: in ipſis autem figuris quiddam eſt cur ab eo diſſentiam.*

| *Antiquæ notæ:* | | *ſignificatio,* |
|---|---|---|
| I | 1 | *unus* |
| V | 5 | *quinque* |
| X | 10 | *decem* |
| L | 50 | *quinquaginta* |
| C | 100 | *centum* |
| IƆ | 500 | *quingenta* |
| CIƆ | 1000 | *mille* |
| IƆƆ | 5000 | *quinque millia.* |

| | | |
|---|---|---|
| CCIↃↃ | 10000 | *decem millia* |
| IↃↃↃ | 50000 | *quinquaginta mil.* |
| CCCIↃↃↃ | 100000 | *centum millia* |
| IↃↃↃↃ | 500000 | *quingenta millia* |
| CCCCIↃↃↃↃ | 1000000 | *decies centena mil.* |

*hæ notæ, ſi figurã conſideres, eædẽ omnes ſunt, niſi quòd in quinque primis deprehenditur diſſimilitudo. nam cum ſcribimus* CIↃ, *ſiue* IↃↃ, *& inde quæ ſub ſequuntur; non plus duabus utimur notis,* I *&* C, *hoc tamen obſeruantes, ut* C *poſt* I *nõ tanquam auerſa, ſed quaſi reſpiciens conſtituatur. ſic unamquanque ſummam, quàm uolueris immenſam, explicari primis quinque notis animaduertes. Hæc eſt prima conderatio: ſequitur altera, quòd à prima nota ad uſque eas, quas in extremo poſui, alternis modo in quincuplum ſumma creſcit, modo in duplum: quod, ip ſas notas qui perſequi ſingulas uoluerit, intelliget. Priſcianus autem hanc rationem tractat imperite. primum, mille ſic ait notari,* X, *et decem millia ſic* CXↃ: *in quo repugnat uetuſtatis obſeruatio. triplex enim genus eſt, quod antiquitatem maxime teſtatur, lapides, libri, nummi. & cum ego in ſingulis non ita negligenter ſim uerſatus, nunquam tamen,* X, *pro mille comperi, nunquam* CXↃ *pro decem millibus. ſed idem labat in ſua ſententia: infert enim paulo poſt, Decem millia, quod ueriſimilius eſt, notantur per* M, *circunſcriptam ex utroque latere: &* M *putat mille ſignificare, quia nominis prima ſit litera. quorum alterum concedo, ut* M *mille ualeat: alterum, quia cũ*

ratione pugnat, concedere non poſſum, ut M ideo mille ſignificet, quòd in uerbo mille princeps occurrat litera. mihi enim dubium non eſt, quin M inde ſit deriuata, quòd ueteres pro quingentis hac utebátur figura IↃ, unde (contra Priſciani ſententiam, qui de origine D neſcio quid ridicule comminiſcitur) facta eſt D, negligentia ſimul & ignorantia deſcribentium, dum antiquas notas elementa putant. ergo pro quingentis, ut dixi, ſcribebant IↃ, pro mille CIↃ: unde fluxit M, errorem creante ſimilitudine, quòd M quandoque ita ſcribitur CϒↃ, ut minimum diſcrepare uideatur à CIↃ. in antiquis autem libris et alias figuras pro mille uſurpatas licet animaduertere, ut ꝏ ↀ quas peperit minus accurata librariorum feſtinatio, id agentium, ut CIↃ uno calami ductu perficerent. etiam ∞ & ↀ pro mille reperias: quæ deriuatæ ſunt ab ↀ, corruptæ ſcilicet à corrupta. Quæritur etiam, cur L quandoque pro I poſita reperiatur: ut in hac figura CCCCLↃↃↃ, & in ſimilibus. huius quoque mutationis culpam ſuſtinet librariorũ inſcitia: qui cum antiquam notam, I, longiuſculam uiderent, exempli gratia ſic CCCIↃↃↃ, decepti ſimilitudine conſonantem L putarunt, & pro CCCIↃↃↃ ſcripſerunt CCCLↃↃↃ. Hæc de numerorum notis. reliqua erant non nulla: quæ quia non ſunt maximi momenti, & quia ſatietati legentium placet occurrere, prætermitto.

Pater nobis deceſsit] Vt ipſi ratiocinamur, hanc epiſtolam ſcripſit multo ante petitioné Conſulatus: idq; ſatis uidemur probaſſe, cum de ordine

*harum epiſtolarum diceremus. quod ſi ita eſt, non re-cte ſcripſit Pedianus, Ciceronem in petitione Conſula-tus patrem amiſiſſe. ſed idem de duobus etiam Cicero nis generis errauit, Furium Craſſipedem non agno-ſcens. Quòd autẽ non nulli,* Patro nobis deceſsit, *putant legendum: infirma coniectura eſt: nam de Pa trone uiuo multis poſt annis mẽtio: ut 74. 78: 100: 4:*

Loci ſint eius,] *Academiæ. 3. 5. 6:* Apud matrem] *Attici: quam extulit annorum nonaginta, cum eſſet ipſe ſeptem, & ſexa ginta. & Cæciliæ gentis eam fuiſſe, conijcitur; cum & Cæcilius frater eius fuerit, is, qui Atticum teſta-mento adoptauit; et mulieres nomine familiarum ap pellarentur. qua de re plenius in libro, quem de Ro-manis familijs ordimur.* L. Cincio] *Qui Romæ curabat Attici negotia.*

HS XXCD] *Seſtertiorum nummorum uiginti millia quadringenta, hoc eſt, ſcutati decem ferè ſu-pra quingentos. cum enim hæc linea —— ſuperim-ponitur notæ, ad eius notæ ſignificationem addit mil-lia. C uero cum præponitur his figuris D & M, detra-hit centum. & omnino de inſequenti nota præcedens minor nota tantum demit, quantum ipſa ſignificat: ut I V, ualet quatuor: V L, quadragintaquinque: X C, nonaginta: & huiuſmodi.* Curaturum] *Pro ſignis Megaricis mihi à te emptis. in epiſtola ſequenti.* ea: *ſigna.* In tua humanitate] *Spero, inquit, fore, ut tu mihi, quæ tua humanitas eſt, bibliothecam conficias, in qua*

*me otioſus oblectare poſſim.* A' ſuo procuratore ] *Scripſerat Atticus, cum Acutilij procuratore ſe eſſe collocutum, eiq́; pecuniam uoluiſſe perſoluere, cum eo tamen, ut ſatiſdatione ſibi caueretur, neminem amplius eo nomine petiturum; illum auté recuſaſſe. Et amplius non peti, frequens eſt in ſatiſdationibus apud iuriſconſultos locutio, quam & Cicero uſurpauit in epiſtola ad Sulpitium, fam. 2 1 6. cum L. Meſſinium commendans, ita ſcribit: Te rogo, ut, ſi*
" *quid ſatiſdandum erit, amplius eo nomine non peti;*
" *cures, ut ſatiſdetur fide mea. - nec diſſimile illud in*
" *Bruto: Ego tibi Brute non ſoluam, niſi prius à te ca-*
" *uero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio ſit,*
" *petiturum. Simillimum illud pro Q. Roſcio: Quid*
" *ita ſatis non dedit, amplius à ſe neminem petiturum?*

Decidiſſe ] *Cum tutoribus puellæ. 4.*

Ille noſter amicus, ] *Luceius. 6.*

CCIↃↃ CCIↃↃ CCCC ] *Seſtertiorum nummorum uiginti millia quadringenta, totidem plane, quot proxima in epiſtola ſuperiore. diuerſis enim notis eandem ſummam explicauit.*

Megaricis ] *Ex Megaris Atticæ urbe.*

Hermæ tui Pentelici ] *Mercurij ſtatuæ ex marmore Pentelico. Sudas* Eius loci, ] *Academiæ. 3. 5.*

5

Xyſtiq́; ] *Xyſtus quid ſit, Vitruuius lib. V. cap. XI.* Lentuli nauis ] *Quò imponas ſigna.* Tuum munuſculum ] *Quod te illi ex Græcia miſſurum pollicitus*

es. 6. Nedubitaris ] *Ne te deterreat impenſa : & confidito, futurum mihi unde ſoluam.*
Naues ſuas. ] *Quas habet in Græcia.*
Pollicetur ] *Ad uecturã ſignorum.*
Chilius ] *Poeta : de quo* 13 :

Te rogat εὐμολπιδῶν πάτρια. ] *Rogat, ut ritus Eumolpidarum mittas. Eumolpidæ autẽ ſacrorum præſides Athenis: de quibus Aeſchines in oratione contra Cteſiphontem : ab Eumolpo Muſæi filio, de quo Suidas, & alij.* πάτρια σύρων *Athenæus quoque dixit, ideſt, leges et ritus Syrorum, libro* VIII. δειπνοσοφιστῶν. Cum eſſem in ceramico ] *Atticus hoc epiſtolæ principio uſus erat, Cũ eſſem in Ceramico. quem Cicero imitatus, & ipſe ita cœpit, Cum eſſem in Tuſculano. Ceramici autẽ Athenis duo : de quibus Suidas his uerbis :* κεραμεικοὶ δύο ἦσαν, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω : ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ, καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ εἱστήκεσαν αἱ πόρναι.

De noſtro amico placando ] *De Luceio. pag.* 6. Hermeraclas, ] *Mercurij & Herculis coniuncta ſigna* imponas *in nauim.* 5. Eius loci, quem non ignoras, ] *Academiæ : ut in epiſtola, quæ huic, & ea, cui hæc antecedit.* Palæſtræ, ] *Vitruuius lib.* V. *cap.* XI. Typos ] *Typi ſtatuæ ſunt è gypſo formatæ, quarum ad ſimilitudinem artifex deinde uel lapidem cædit, uel æs fundit. & apud Plinium ectypa, imagines ad aliquod exemplum effictæ.*

typos

*typos igitur, quos in atrioli tectorio, certis locis, ut ſolet, diſtinctos, poſſet includere, mandat Attico ut mittat. tectoria uero, parietum eſſe integumenta, & incruſtationes ex arena & calce, notum eſt.*

Includere,] *Sedibus conſtituere aliquanto intra tectorium exciſis.* Putealia ſigillata] *Puteorum opercula, paruis ſignis exornata · qualia & hodie uidemus, in quibus inciſæ delectant imagunculæ. Beſſarionis liber,* putealia ſignata: *eadem ſcilicet ſententia: nam ſiue de ſignis intelligas, ſiue de ſigillis ὑποκοριστικῶς, minimi refert, utrumuis licet accipias.* Deſpondeas] *Venditurum te promittas.* Omnes meas uindemiolas] *Quidquid pecuniæ poſſumus hinc inde cõ-
» trahere, ſeponimus ad emptionem tuæ bibliothecæ. Su-
» pra, Libros, inquit, tuos conſerua, & noli deſperare eos meos facere poſſe.* Ita eſſe ut ſemper uolui,] *Optime ei cum tua ſorore conuenire.*

Permiſiſſe] *Vt eorum cauſa Romam ne uenias. & de comitijs accipe non conſularibus, ſed prætorijs, ut ſupra docuimus in ordine epiſtolarum.*

6.

Sponſorem non appellat.] *Antea, quod tu ei promiſſum munuſculum non mitteres, me ſponſorem appellabat: nũc ſponſorem omittit: te ipſum, die dicta, in iudicium uocat: itaque faciundũ tibi eſt, ut promiſſum omnino ſoluas. In uulgatis libris,* ſponſorem appellat, *legebatur: ego negantem particulam interieci, ſumptam ex antiquo Beſſarionis exemplari, ſententia mirifice comprobante.*

EX EPIST. IX. *pag.* 6.

Illud ſuum arbitrium, ] *Apparet, Atticum in quadam arbitrum controuerſia contra Luceij uoluntatem decreuiſſe.* ſuum: *quod ſæpe accuſare ſolitus eſt.* Epiſtolæ tuæ, ] *Ad illum.* Noſtra legatio ] *Diligentia, quam ego, allegatus ad Luceium à te, ſoleo adhibere.* Humanitati tuæ ] *Nam humanitatis tuæ non eſt, ab eo diſſidere.* Deſignatum ] *Prætorem, non Conſulem, ut in proxima ſuperiore.* Quamprimum mittas. ] *De ſignis intelligi perſpicuum eſt.*

*6:*

Tradas: ] *Vendas.* 3. 5.

Teucris illa ] *Superiores omnes epiſtolæ ante Conſulatum ſcriptæ, hæc autem, ut è clauſula manifeſtum eſt, ineuntibus magiſtratum Meſſalla & Piſone, qui à Cicerone & Antonio Conſules anno altero fuerunt: ut epiſtolarum haud paruum interijſſe numerum neceſſe ſit: niſi ſi toto ſuperiore trienio Romæ manſit Atticus cum Cicerone. Neque mihi dubium eſt, quin, Teucris illa, principium ſit epiſtolæ, cum inferat paulo poſt; Vt ad prima illa redeam: id eſt, ad id, quod ſcribere primum inſtitui: ut appareat, fuiſſe primam epiſtolæ partem, in qua de Teucride ageretur. ſic & infra* 2 12: *Ad prima redeo: id eſt, ad ſermonem de ſuis libris inſtitutum. et in epiſt. fam.* 108: *Ad prima redeo: ſapienter hæc reliquiſti; ſi conſilio &c.* Teucris illa: *C. Antonium,*

quem Cicero collegam habuerat in Conſulatu, ficto nomine ſignificari, declarant ea, quæ ſequuntur. eundemq; in epiſtola proxima iiſdem uerbis appellat: & in ea, quæ proximam conſequitur, promiſſa dicit præſtitiſſe. Lentum ſane negotium,] Tardat enim, & procraſtinat ſolutionem eius pecuniæ, quam debet. 8 : 10. Cornelius] Amicus, aut affinis Antonij, qui ſe ad Terentiam dixerat rediturum, ut de ea pecunia colloqueretur.

Conſidium, Axium, ſelicium] Fœneratorum nomina. » Axius (inquit 168 :) de XII » millibus pudens: ſæpe enim aſcripſit, ut Gallio, quan» tum is uellet, darem. Valerius Max. lib. 4. cap. 8.

Confugiendum eſt:] Vt ab iis nummos ſumamus; quando exigere ab Antonio non poſſumus. Cæcilio] Et hic fœnerator erat, ſed benigniores aliquanto ſuperiores tres: nam ab hoc nec ipſius propinqui nummum auferre poterant, niſi cum fœnore centeſimarum. Seneca libro epiſtolarum » XXI. Quàm durus fœnerator Cæcilius, à quo mino» ris centeſimis propinquis nummus moueri non poſſit.

Centeſimis] Centeſimæ dicebantur uſuræ, quia ſingulis menſibus in fœnus centeſima ſortis pars impenderetur: à menſtrua enim ſolutione potius appellatas eſſe cẽteſimas credibile eſt, quàm, quod non nulli putant, quia centum menſibus uſura ſortem adæquaret. Illa] Teucride.

Impudentius, aſtutius, lentius:] Quia cauſis nectendis ſolutionem differret. Libertũ mitto: Tito mandaui:] Verba ſunt non

Ciceronis, ut quidam exiſtimant, ſed Antonij, qui ſoluendæ pecuniæ diem produceret his uerbis, libertum mitto; (ſubaudi, qui numeret) Tito mandaui; ut ſcilicet ipſe tibi pro me ſatisfaceret. Antonij igitur, quem Teucridem appellat, συνήθεις hæ ſunt, atque ἀναβολαὶ. non enim ἀιαβολὰς lego, ſed ἀναβολαὶ, duobus ex antiquis libris, Beſſarionis, & Caualcantis. Neſcio, an ταὐτόματον ἡμῶν] Antonius, inquit, non ſoluit: ſed hoc optime cadit: ut deinde eius defendendi cauſa mihi nulla ſit. & ſpectauit fortaſſe ad illum uerſiculum, qui eſt in græcis ſententijs. ταὐτόματον ἡμῶν καλλίω βουλεύεται. caſus melius, quàm nos, conſulit. magiſè re noſtra eſt, eum non ſoluere, quàm ſi, quod uolebamus, ſolueret. quod caſu, non conſilio noſtro, fit. Pompeiani prodromi] Quos Pompeius, ex bello Mithridatico reuertens, celeri curſu præmittit.

Acturum] In ſenatu. Antonio ſuccedi oportere:] Antonium de prouincia Macedonia reuocandum. quòd in Thracia rem parum proſpere geſſiſſet. auctor Florus in epitome libri CIII. accuſauit autem C. Antonium M. Celius, & condemnauit, defendente Cicerone. & in oratione, qua deinde Cicero ipſum Celium defendit, hanc intelligit accuſationem, cum ait. Ex reipublicæ cauſa uictoriam eſt mihi quidem moleſtam, ſibi tamen glorioſam conſecutus. quod infra in eadem oratione apertius his uerbis: Accuſauit C. Antonium collegam meum: cui miſero præclari in rempublicam beneficij memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficij cogitati. Accuſauit

*eundem, condemnauitq́; Q. Maximus: ut in oratione in Vatinium.* Aget Prætor ad populum.] *Vt Romam euocetur ad cauſam de repetundis dicendam, quòd ſocios diripuerit. 23: & Dio lib.* XXXVIII. Exiſtimationem] *Multũ, inquit, de mea detrahatur exiſtimatione & apud bonos, & apud populum, ſi C. Antonium manifeſtis criminibus reum defendam.* Mando tibi ut perſpicias.] *Et perſpicere Atticus id poterat nõ magno negotio, qui eſſet in Græcia, proximus Macedoniæ, quam Antonius adminiſtrabat.*

In cogendis pecuniis] *Contra quàm legibus liceret.* cogendis *autem ex prouincialibus hominibus, auaro, & iniquo imperio.* Valerius interpres] *Externarum legationum cauſa ſenatus Valerio utebatur interprete, multarum linguarum perito. 259.* Chiliusq́;] *Is, de quo ſupra, pag. 5.*

7.

Conſtat] *Nondum enim aderat, ſed Italiam iam attigerat, ex illo ſe referens memorabili Mithridatis bello.* Diuortium Mutiæ] *Pompeius deuicto Mithridate reuertens cum in Italiã perueniſſet, nunciũ remiſit coniugi ſuæ Mutiæ, Q. Mutij Scæuolæ filiæ, quòd adulterium cum C. Cæſare commiſiſſet, ut auctor eſt Suetonius. & ut ex hiſtoria, maximeq́; ex Plutarcho colligitur, uxores habuit Pompeius quinque, Antiſtiam, Aemiliam, Mutiam, Iuliam, Corneliam: cum duabus, Antiſtia, Mutia, diuortium fecit: apud ipſum duæ perierunt, Aemilia,*

Iulia: Cornelia ſuperuixit. illud addo; quòd appelle-tur à Pediano Tertia, quæ alibi Mutia nominatur, er ratum non eſſe in nomine, ſed Mutiæ cognomen fuiſſe Tertiam: ut, cum ſorores haberet duas, utranque ætate maiorem, omnes autem Mutiæ uocarentur, ex conſuetudine, quæ tum erat, ( nam à patre, hoc eſt à familia, nominabantur filiæ ) ipſa Tertia dicta, pro prij cognominis appellatione internoſceretur. Hæc, ut ſperabamus, haud paulo uberius in libro de familijs explicare conſilium erat. P. Clodium ] Eum, qui Ciceronem Tribunus plebis, lata ad populum rogatione, quòd ciues Romanos indicta cauſa Conſul occidiſſet, publicatis bonis in exilium egit. & inimicitiarum cauſa ex hoc ipſo, quo de nunc ſcribit, pollutarum cærimoniarum crimine manauit.

Appii ] Hic eſt Appius Claudius Pulcher, qui Conſul fuit cum P. Seruilio Vatia Iſaurico.

C. Cæſaris, ] Erat enim Cæſar Pontifex Maximus, itemq; Prætor: & apud Pontificem Maximum, eius uxore ſacrificium faciente, præſente Veſtalium uirginum cœtu, Bonæ deæ pro ſalute populi ſupplicabatur: cum ea ſacra uiris aſpici nefas eſſet. Pedianus hac de
» re, Clodius, inquit, Quæſtor deſignatus, deprehen-
» ſus eſt cum ueſte muliebri, cum intraſſet eò, ubi ſacri
» ficium pro populo R. fiebat. Suetonius autem his uer
» bis in Cæſare: Pompeiam duxit Q. Pompeij filiam,
» L. Syllæ neptem: cum qua deinde diuortiū fecit, adul
» teratam opinatus à P. Clodio; quem inter publicas
» cærimonias penetraſſe ad eam muliebri ueſte, tam con
» ſtans fama erat, ut ſenatus quæſtionem de pollutis ſa-

» cris decreuerit. Et infra: In P. Clodium, Pompeiæ
» uxoris ſuæ adulterum, atque eadem de cauſa polluta
» rum cærimoniarum reũ, teſtis citatus negauit ſe quid=
» quam comperiſſe; quamuis & mater Aurelia, & ſo=
» ror Iulia apud eoſdẽ iudices omnia ex fide retuliſſent:
» interrogatusq́ʒ, cur igitur repudiaſſet uxorem; quo=
» niam, inquit, meos tam ſuſpicione, quàm crimine iu
» dico carere oportere. præterea Cicero ipſe, Plutarchus, Valerius, epitome Liuij: quanquam epitome mendum continet, quæ ſtuprum illud confert in Metelli, non in Cæſaris uxorem; aperte eam hiſtoria refellẽte; quòd, id temporis Pontificem Maximum Cæſarem fuiſſe, no=tiſſimum eſt. opinor autem inde errorem eſſe natum, quòd, cùm ibi Pontificis Maximi nomen deſideraretur, aliquis hiſtoriæ imperitus Metelli nomen ſcripſit, qui Pontifex Maximus ante Cæſarem fuit. Cæſarem enim in locum Metelli Pij Pontificem Max. eſſe factũ, Dion memoriæ prodidit. Per manus ſeruulæ ſeruatum, & eductum: ] Plutarchus in=ductum quidem ait à ſeruula, ſed mox à mulieribus extruſum. M. Meſſalla, ] Opinor hunc eſſe alium ab eo, qui Præturam petijt Cicerone Conſule, de quo in oratione pro Sylla: opinor autem ob eã cauſam, quia, ſi Prætor deſignatus eſt Cicerone Con=ſule, magiſtratum geſſit anno proximo Conſulibus Silano & Muræna: quorum annus eum annum proximus anteceſſit, quo Meſſalla cum Piſone Conſul fuit. Cóſul igitur Meſſalla deſignatus eſſet in Prætura quod inuſitatum erat. ſin autem Prætor deſignatus non eſt: multo minus conſentaneum uidetur, anno poſt repul

ſam prætoriam proximo Conſulatum & petiiſſe, & adeptum eſſe. Anchoris ſolutis.] Cum ſoluiſſes, ilico nauigaturus. Releuarit?] Cótrarium contrario reddidit, iocatus in uerbis grauiorem & releuarit: cum grauiorem dicat epiſtolam, quæ ſcripta grauibus de rebus quaſi pondus habet; ut tabellarius oneris partem releuare uideatur, cum epiſtolam legat. Inepte alii releuerit.

Cæſis apud Amaltheam tuam uictimis] Sicyonii pecuniam Attico debebant. ea cauſa Sicyonem ire cogitarat. ſed uenuſte Cicero metaphorã ſumpſit de re militari; quòd exercituum ductores non ad bellum prius exibant, quàm uictimas cæcidiſſent. Amalthea in Epeiro Attici uilla, ſtudiis & libris dicata, quemadmodum Academia Ciceronis, Puteolos inter & Auernum lacum, in littore. 13.

Ad Sicyonem oppugnandum] Ad exprimendam à Sicyoniis pecuniam. eſt autem auctore Plinio ciuitas Achaiæ Sicyon.

7:

Ad Antonium.] In Macedoniam: quæ contingit Epeirum à ſolis occaſu. neſcio, inquit, Sicyone manſurus quandiu ſis. nam inde ad Antonium ſe eſſe profecturum, Atticus antea literis ſignificauerat.

Achaicis hominibus,] Qui tibi in Achaia pecunias exigenti literas reddant.

Primum me non eſſe rogatum ſententiam,] In ſenatu primi ſententias à Conſule rogabantur Conſules deſignati: ſi modo poſt conſularia comitia ſenatus haberetur: ſin ante; rogabat Conſul arbitratu

*ſuo, non quem uellet ex omni ſenatorum frequentia; ſed quem uellet è numero conſularium. & antiquæ conſuetudini dabatur, ut, quem ordinem interrogandi ſententias Conſul Calendis Ianuarijs inſtituiſſet, eum toto anno conſeruaret. quo ordine Cæſar neglecto primum Pompeium poſt affinitatem Conſul rogare ſententiam cœpit, cum antea Craſſum ſolitus eſſet. itaque cum hoc legerem attentius,* primum igitur ſcito me non eſſe rogatum ſententiam; *facile conieci, Calendas Ianuarias intelligi; quo primum die Conſules inito magiſtratu ſenatum habebãt de Rep. Quoniam autem, cum deſignati Conſules fuiſſent, ij ſententiam primi rogabantur: uenit in mentem, quæri poſſe, uter ex ipſis deſignatis prior rogaretur. nec difficile eſt quærenti reſpondere: nam me quoque olim ex ipſa re in eãdem dubitationem adductum, & aliquandiu hærentem, obſeruatio uetuſti moris expediuit. Sciendum igitur; ſiue patritius, & plebeius, ſiue duo plebeij deſignati Conſules eſſent, qui priore loco declaratus eſſet Conſul, eum in magiſtratu priorem quoque ſententiam rogaſſe: ideoq; rogauit in re Catilinaria non C. Antonius, ſed M. Cicero, quia Conſul priore loco declaratus: (nam genere pares erant, uterque plebeius) & hic pacificatorem Allobrogum rogat ſententiam M. Pupius Piſo Conſul, ex familia plebeia: M. Valerius Meſſalla, etſi patritius, tamen non rogat: plebeius igitur anteponitur patritio: cur? quia priore loco declaratus Conſul. uter in magiſtratu prior rogaret, oſtendi. quo conijcitur, & uter rogaretur, cum deſignati eſſent.*

rogatum ] A' M. Piſone Conſule.

Pacificatorem Allobrogum, ] C. Calpurnium Piſonem: quem Galliæ præfuiſſe, qua in prouincia ſunt Allobroges, diximus in epiſtola prima. & opinor id Piſonem Conſulem dediſſe propinquitati, cum C. Piſonem ſententiam primum rogauit.

Homine peruerſo ] ipſo Conſule.

Tantum cauillator, ] Vnum eſt in eo cauillandi genus, præterea nihil. Quid ſit autem cauillatio, do-
» cet ipſe in II. de oratore his uerbis. Cum duo ſunt ge-
» nera facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermo-
» ne fuſum, alterum peracutum, & breue: illa à uete-
» ribus ſuperior cauillatio, hæc altera dicacitas nomi-
» nata eſt. ſed cũ in illo genere perpetuæ feſtiuitatis, ars
» nõ deſideretur; natura enim fingit homines & creat
» imitatores, & narratores facetos, & uultu adiuuan-
» te, & uoce, et ipſo genere ſermonis: tum uero in hoc
» altero dicacitatis, nihil habet ars loci; cũ ante illud alte
» rum facete dictum hærere debeat, quàm cogitari po-
» tuiſſe uideatur. Nec alienum eſt ſubijcere, quid de hoc
» ipſo Piſone in libro de claris oratoribus. Marcus, in-
» quit, Piſo quidquid habuit, habuit ex diſciplina; ma-
» ximeq; ex omnibus, qui ante fuerunt, græcis literis
» eruditus fuit. habuit à natura genus quoddam acu
» minis, quod etiam arte limauerat: quod erat in repre-
» hendendis uerbis uerſutum, & ſolers, ſed ſæpe ſtoma-
» choſum, nonnunquam frigidum, interdum etiam fa-
» cetum. is laborem, quaſi curſum, forenſem diutius
» non tulit, quòd & corpore erat infirmo, & homi-
» num ineptias, ac ſtultitias, quæ deuorandæ nobis ſunt,

» *non ferebat, iracundiusq́; reſpuebat, ſiue moroſe, ut*
» *reputabatur, ſiue ingenuo, liberoq́; faſtidio. is cum ſa*
» *tis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus po-*
» *ſtea: deinde ex uirginum iudicio magnam laudem*
» *eſt adeptus: & ex eo tempore, quaſi reuocatus in cur-*
» *ſum, tenuit locum tãdiu, quàm ferre potuit laborem:*
» *poſtea, quantum detraxit ex ſtudio, tantum amiſit*
» *ex gloria.* Pedianus autem ſic: M. Puppius Piſo
» *eiſdem temporibus, quibus Cicero, fuit, ſed tanto æta-*
» *te maior, ut adoleſcentulum Ciceronem pater ad eum*
» *deduceret, quòd in eo & antiquæ uitæ ſimilitudo, &*
» *multæ erant literæ. orator quoque melior, quàm fre-*
» *quentior, habitus eſt. biennio tamen ſerior, quàm Ci-*
» *cero, Conſul fuit: triumphauit pro Conſule de Hiſpa-*
» *nis, Q. Hortẽſio Q. Metello Cretico Cõſulibus, ante Ci*
» *ceronis Conſulatũ.* Ipſe paulo poſt: *Cõſul autem ille*
» *deterioris hiſtrionis ſimilis, ſuſcepiſſe negotiũ dicitur.*

Genere illo moroſo,] *Cauillãdi plura genera, ſed illud moroſum, cũ facie riſum mouemus, nulla ſermonis feſtiuitate.* Eius autem collega] M. Valerius Meſſalla. Leuiter inter ſe diſsident] *Leuiter hic non ualet, Parum, ſed, Aliquantum: ut infra, 23. Mihi, quòd defendiſſem, leuiter ſuccenſuit.* Infectum] *Inquinatum, contaminatũ: à labe metaphora deducta; quæ ex oleo facta, ſerpit late in ea re, quã ſemel infecit. Vereor, inquit, ne hoc malum, nã tũ ex Clodij ſcelerata libidine, deinceps ipſum ex ſeſe alia mala pariat. Paulo poſt aperte: Vereor, ne hæc neglecta à bonis, defenſa ab improbis, magnorũ reip. malorum cauſa ſit.* Virum;] P. Clodiũ, Appij filiũ. 7.

Virgines ] *Veſtales: quas ſacrificio intereſſe ſolitas, Plutarchus tradit.*

8.

Rogationem promulgaſſe,] *Propoſuiſſe, in uulgus edidiſſe; (hoc enim ſignificat promulgare, auctore Feſto) ut, ſi quis uellet Tribunus plebis, intercederet; nemine intercedente, lex ferretur: etiam ob eam cauſam, ut quiuis è populo, rogatione inſpecta, per otium examinare poſſet, antiquāda mox eſſet, an ſciſcenda.* Nuncium remiſiſſe.] *Quòd à Clodio ſtupratam ſuſpicaretur. Suetonius, Plutarchus.* Quam ipſe fert,] *Id eſt, cuius lator futurus eſt: nam rogationi ferendæ nondum dies uenerat. quæ tamen ne ipſo quidem die lata eſt, concurſu optimatum comitijs dimiſſis. pag. 9.* De religione,] *De pollutis ſacris.* Antiquetur.] *Antiquare, & abrogare putat amicus meus in ſuo libro idem eſſe: quem exempla ueterum refellunt: nam antiquat populus latam rogationem, cum perferri non ſinit; abrogat autem iam perlatam.*

Operæ comparantur. [ *Homines mercede conducti, quorum ſuffragijs rogatio tollatur.*

Lycurgei ] *Acerrimi legum propugnatores, qualem fuiſſe Lycurgum hiſtoriæ narrant, qui Spartanis leges dedit.* Scin quem dicam?] *Forte Pompeium intelligit, paucis ante diebus è bello Mithridatico reuerſum.* Prætores ] *In ijs erat Q. Cicero: cui deinde obtigit Aſia. 10.*

Ad III. Nonas Decembreis,] *Mendoſa dies in*

*quadam Ciceronis oratione.* Metelli-nam ] *Quam ſcripſerat contra Metellum Nepotem. Legenda eſt epiſtola ad Metellum Celerem, fam. lib.* V. *Gellius lib.* XVIII. *cap.* VII. Liber ] *Quo orationes continentur: uel liber, oratio Metel-lina: ut infra* 31: Etiam. ] *Etiam eſt, quod ſcribam, præter ſuperiora. & eſt genus quod-dam familiariter ſcribendi, multis locis uſurpatum,*
» *ut* 26: *De muro ſtatue quid faciendũ ſit. aliud quid̃*
» *etiam. quando te proficiſci iſtinc putes, fac ut ſciam. &* 24. *&* 324: Antronianam do-mum ] *Quæ fuerat L. Antronij Pæti: qui Cõſul deſi-gnatus, cum collega ſuo P. Sylla lege ambitus interro-gatus pœnas dederat; deinde coniurationis nomine damnatus, exulabat.* 40. CCCCXXXVII. ] *Scutatis, ut nunc loquimur, paulo minus undecim millibus.* Amicorum facultatibus ] *Vt ego, qui domum emi præclaram in Palatio, à P. Sylla pecuniam mutuatus. & innuit, Meſſallam ad Antronianæ domus emptionem ipſum quoque uſum eſſe facultatibus amicorum. Gellius lib.* XII. *cap.* XII. Teucris illa ] *C. Antonius, qui debitam Ciceroni pecuniam non ſoluebat.* 6. 10.

Iſta confice: ] *Expedi tua nomina, quæ iſtic habes: exige, inquit, à tuis debitoribus, ut redire ad nos mature poſſis.*

8:

Prima concio Pompeii ] *Quam primam ha-buit ex bello Mithridatico reuerſus.*

Frigebat. ] *Iacebat, ſtudioſum ſui iam neminem*

habebat. L. Fuſius ] Prænomen abeſt à Beſſarionis antiquo libro: & recte abeſt: non enim hic L. Fuſius, ſed Quintus: de quo in Philippicis orationibus, & in Dionis hiſtoria, & Pediani commentarijs. In concionem produxit. ] Licebat Tribunis plebis, quemcunque uellent, arripere, et in concionem productum cogere pro ipſorum iure & poteſtate, ut, quibus de rebus eſſet interrogatus, ijs de rebus reſponderet. itaque Tribunus pl. C. Carbo minorem Africanum, exciſa Numantia redeuntem, ab ipſa porta in concionem cum produxiſſet, quid de Tiberij Gracchi nece ſentiret, interrogauit.

Quo conſilio ] Quibus iudicibus uteretur in cauſa Clodiana. De Clodiana religione ] De ſacris Bonæ deæ, Clodij ſcelere contaminatis.

Promulgata rogatione ] Ab ipſo & Piſone Conſulibus. De iſtis rebus ] Mallem, de noſtris rebus, id eſt, de coniuratis ſupplicio affectis. quod factum Pompeius ſatis à ſe probatum ſignificabat, cum ſenatus omnia conſulta γενικῶς laudaſſet. nam Cicero animaduerſione illa uſus fuerat auctore ſenatu: ut, qui ſenatum laudaret, Ciceronis idem acta confirmare uideretur. In hac ipſa
» epiſtola paulo poſt, An, inquit, eſſe tantas res noſtras,
» quæ tam libenti ſenatu laudarentur? & infra,
12: De noſtris rebus nimium diu tacuerat Pompeius.

9 ; 8

Quòd hi ſuſpicarentur homines ] Hi, quibus præſentibus Pompeius loqueretur, & à quibus laudem excepiſſet, ſuſpicarentur: non dicit, uiderent,

*ſed, ſuſpicarentur, propterea quòd Pompeius tantum modo* γλυκῶς *ſenatus decreta laudauerat, de Ciceronis rebus nominatim nihil dixerat: ſed ex laudatione ſenatus, quid de Ciceronis Cõſulatu ſentiret, conijciebãt.* In ariſtocratia ] *Tum, cum optimatis perſonã maxime ſummo. nam* ἀριστοκράτεια, *ſtatus eſt optimatũ in rep. duobus tamẽ antiquis libris, Beſſarionis & Caualcantis, abeſt hoc,* in ariſtocratia. Varie pingere ] *Admodũ exornare:* μεταφορικῶς: *quia uarietas in pictura delectat.* De flamma, de ferro ] *cum incendijs urbem, ciuitatẽ cæde, mea uigilantia, meaq́; uirtute dico eſſe liberatam.* (Noſti illas ληκύθους) ] *Nõ diſcedit à tralatione. nã ut pictores ἐκ τῶν ληκύθων, quæ ſunt ampullæ pigmentorũ, ſumunt quæ ad colorandum apta nouere: ſic orationem ſuam Cicero cum uolebat eloquentiæ ueluti coloribus illuſtrare, ad illa loca, de flãma, de ferro, quaſi ad ſuas ληκύθους, confugiebat. in libro tamẽ græcarum dictionum qui, λήκυθος, interpretatus eſt, hunc Ciceronis locum nominans, uertit, uniformis dicendi copia, ſententiam, ut mihi quidem uidetur, non aſſecutus.*

Vtrum Craſſum ] *Genus loquendi à ueteribus uſurpatum, cum, de duabus rebus utram crederent, ignorabant. tale ferè illud eſt 173: is dicitur uidiſſe, an euntem, an iam in Aſia? & illud 2: Nos hic te ad menſem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore, an ex literis tuis ad alios miſſis?* Meis omnibus literis in Pompeiana laude perſtrictus ] *Locus eſt huiuſmodi in oratione pro lege Manilia: ubi Pompeium ita laudat, ut, quod illi tribuit,*

Craſſo detrahat, qui ſeruile bellum ſolus confecerat. lo-
» cus hic eſt. Teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia, quæ
» cum ſeruili bello tetro periculoſoq; premeretur, ab hoc
» auxilium abſente expetiuit: quod bellum expectatio-
» ne Pompeij attenuatum, atque imminutum eſt, ad-
» uentu ſublatum, ac ſepultum. in oratione etiam pro
» Seſtio de eodem Pompeio ſic: Ille uir, qui ſceleratiſſi-
» mos ciues, qui acerrimos hoſtes, qui maximas natio-
» nes, qui reges, qui gentes feras, atque inauditas, qui
» prædonum infinitam manum, qui etiam ſeruitia uir-
» tute uictoriaq; domuiſſet. ab illo: à Pompeio.

Nouo auditori ] Modo enim redierat Pompeius Mithridate deuicto. Hæc erat ὑπόθεσις, ] Argumentum hoc erat orationis meæ, de grauitate ſenatus, qui Catonis ſententiam ſecutus, de coniuratis ſumendum ſupplicium cenſuerat: de equeſtri concordia, cum equites Romani ad opprimendam coniurationem cum ſenatu mire conſenſerunt; ut in oratione pro Seſtio, & apud Plutarchum: de conſenſione Italiæ, quæ ſenatuſconſultum de puniẽdis nefarijs ciuibus apprime laudauerat: de immortuis reliquiis coniurationis, hoc eſt de ſupplicio affectis Lentulo, Cethego, Cepario, Statilio, Gabinio, reliquijs coniurationis in urbe Catilina emiſſo: de uilitate, quæ in urbe fuit ipſo Conſule. multis enim Conſulibus infamiæ fuit, quòd eorum anno ciuitas caritate laborarit, quam uitare prouidentia potuerint. de otio; quod ciuitati Conſul peperit coniuratione oppreſſa: ut in I. de off. magnifice gloriatur his uerbis. Nobis Remp. gubernantibus non togæ ar-

» *ma ceſſere? neque enim in rep. periculum fuit grauius*
» *unquam, nec maius otium. ita conſilijs, diligentiaq́; no*
» *ſtra celeriter de manibus audaciſſimorum ciuium de-*
» *lapſa arma ipſa ceciderunt. quæ res igitur geſta eſt un*
» *quam in bello tanta? quis triumphus conferendus?*

ἄρειος πάγος.] Seuerus, & fortis, ut Athenis *Ariopagitarum conſilium, à Solone conſtitutum.*

Ferendæ,] Ad populum. Barbatuli iuuenes] *Dictum cum laſciuiæ nota: nam apud Romanos, barbam alere, moris non erat.* 13.

Grex Catilinæ,] *Magnam manum nobilium adoleſcentum Catilina, uarijs libidinum illecebris captam, ac deuinctam, conſuetudine tenuerat; ut qui, pro cuiuſque ſtudio, alijs ſcorta præberet; alijs canes, atque equos, ſua pecunia emptos, dono daret; poſtremo neque ſumptui, neque modeſtiæ ſuæ parceret, dum illos ſibi obnoxios, fidoſq́; efficeret. Saluſtius, & hic ipſe in oratione pro M. Celio.*

Filiola Curionis,] *Filio C. Curionis, qui Cõſul fuerat cum Cn. Octauio. ſed filiolam uocat ad mollitiem, & impudicitiam indicandam. Hic eſt C. Curio, qui Cæſaris poſtea partes ſecutus, in Africa perijt.*

antiquaret, *rogationem.* 8.

9.

Lator rogationis,] *Non quòd iam ferret, ſed quòd eo die laturus eſſet: non tulit autem, quia, bonis uiris manifeſtum ambitum in re turpi, & Conſulis Piſonis turpiſſimam ſuffragationem nõ ferentibus, comitia ſunt dimiſſa.* Pontes occuparant.] *Quibus ciſtæ ſuffragiorum ſuperim-*

poſitæ. pontes igitur occuparant operæ Clodianæ, ut ex ijs quas uellent tabellas ſuffragium laturis miniſtrarent, eas inquam duntaxat, quæ inſcriptæ eſſent, A. ideſt Antiquo. nam in quibus, V. R. ideſt Vti rogas, ſcriptum erat, earum nulla dabatur. Libro I. rhetoricorum ad Herennium: Cepio, ut Saturninum contra ſenatusconſultum, intercedentibus collegis, legem de ſemiſſibus & trientibus aduerſus Remp. uidit ferre; cũ uiris bonis impetum facit; pontes diſturbat; ciſtas deijcit; impedimẽto eſt, quo ſecius feratur lex. Et libro III de legibus: Pontes etiam lex Maria fecit anguſtos. Pontes puto fuiſſe mẽſulas anguſtiſſimas pedibus altioribus, pontes ad ſimilitudinem dictas, non ad ueritatem. & ſingulas conijcio ſingulis tribubus aut centurijs appoſitas, ciſtis ſuperſtratas, ſuffragiorum tabellas continentibus. Miniſtrabantur,] Suffragium laturis diſtribuebantur. Vt nulla daretur, uti rogas] Cum populus in campum Martium conuenerat, uti rogationem aliquam aut acciperet, aut antiquaret; tabellæ ſingulis binæ dabantur, diuerſe inſcriptæ: altera ſic, uti rogas; qua ſignificabant, ſe rogationem accipere, & uelle uti rogaſſet is, qui rogationem tuliſſet: altera cũ litera A; quæ erat antiquatæ, ideſt ſublatæ, rogationis nota. Liuius libro X. Ego hanc legem Quirites, quod bonum, fauſtum, felixq́; ſit nobis, ac reipublicæ, uti rogaſtis, ſubeundam cenſeo. tametſi ſuſpicor mendoſe ſcriptum in Liuio, rogaſtis: non enim populus rogat, ſed rogatus iubet. mallem igitur, rogati, aut rogati ſitis: ut & libro XXXIII. omnes quinque et tri

» ginta tribus, uti rogatæ, iuſſerunt. libro autem de
» legibus III. Vos, inquit, legem, ut uideo, antiqua=
ſtis ſine tabella. nulla: corrupti igitur, qui tabellas
miniſtrabant, cum eas tantum darent, quibus anti=
quari rogatio poſſet. Roſtra Cato aduo
lat: ] Inde concionaturus, maxime in Piſonem Con=
ſulem: nam de Roſtris ad populum concionabantur.
Vt Conſules populum &c. ] Refertur
hoc ad uerbum decerneretur. quod autem ſequi
tur, accipiēdam, intellige probandā. ſic etiam lib. III.
de off. C. Mancinus rogationem ſuaſit eam, quam L.
Furius, & Sex. Attilius ex S. C. ferebant; qua acce=
pta, eſt hoſtibus deditus. Nullum S.C. fa=
cienti ] Curionis erat ſententia, ut ſenatuſconſul=
tum, de promulganda rogatione factum, tolleretur.
ei ita ſentienti haud plures quàm quindecim homines
aſſenſerunt. quid autem Curio ſpectabat? hoc uideli
cet: ut, ſublato ſenatuſconſulto, à populi iudicio, cu
ius ſeueritatem pertimeſcebat, ad Prætorem, eiuſq;
conſilium, in quo tum gratiæ tum pecuniæ futurus
locus eſſet, quæſtio de inceſtu Clodij transferretur. ſe=
natus populum iudicem uolebat; quem intelligeret ma
iore negotio corrumpi uniuerſum poſſe, quàm Præto
rem, & certum iudicum numerum, qui Prætori in
conſilio aſſiderent. ergo non de iudicio, ſed de iudicū
genere diſſidebant. Fuſius tertium con
ceſsit. ] Tertium ceſſit, cum ante bis ceſſiſſet. uel
potius, TR. tum ceſsit: ut ſit TR. pro Tribunus: nā
ueteres quandoque & Trib. & TR. ſcribebant: quod
utrunque ualebat Tribunus, unitatis numero: mul=

titudinis, Trib. & Trr. ſicuti Prætt. & Prr. de Prætoribus. Poteſt enim ita diſputari: fuſius tertium conceſsit, falſum eſt: neque enim ter actum eſt in ſenatu de Clodiana re: neque Fuſius ante ceſſerat: cuius etiam opera factum erat, ne à ſenatu aſperius decerneretur, ut ait Pedianus in Miloniana. rectius igitur, tum ceſsit, uidelicet cum tam frequenti ſenatu agi, & decerni rem uideret: ideoq; Clodij miſeræ conciones, deſtituti à Tribuno, infenſis patribus. Beſſarionis tamen antiquus liber, itemq; Caualcantis, tertium conceſsit. Miſeras, ] Sine auctoritate, quibus fidem populus non haberet: aut, miſeras, humiles, ad miſericordiam eliciendam.

Lucullum, Hortenſium, C. Piſonem, ] L. Licinium Lucullum, Q. Hortenſium, C. Calpurnium Piſonem, omneis conſulares. Meſſallam conſulem ] M. Valerium Meſſallam: ſed cum alter eſſet eodem prænomine, is qui Conſul poſtea fuit cum Cn. Domitio Caluino, differentiæ cauſa conſulem adiecit. Tantum ] Contumelioſis uerbis in me non utebatur: hoc unum dicebat, cõperiſſe omnia, et me auctore fieri, quæ contra ipſum fierent. De prouinciis Prætorum, ] Vt proximi ſuperioris anni prætoribus prouinciæ decernerentur. De legationibus, ] Audiendis: quod Februario menſe, quo ſcripta eſt epiſtola, fieri ſolitum, multis locis facile eſt animaduertere: ut ad Lentulum: Senatus haberi Februario toto nõ poteſt, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Et ad Quintum fratrem: ſancit lex Gabinia, ut ex Calen-

» *dis Februarijs uſque ad Calendas Martias legatis ſenatus quotidie detur.* De cæteris rebus, ] *Decernebat ſenatus, ut, antequam rogatio de inceſtu Clodiano lata eſſet, nihil omnino ageretur.*

Vno uitio minus uitioſus, ] *Piſo Conſul animo eſt bonis uiris infenſo; re minus nocet, quia tardiſſimus eſt, & in agendo minime omnium efficax. ita minus uitioſus eſt, quòd inertiæ uitium habet.*

Illam concionem, ] *Quam habuit productus ad populum à Fuſio Tribuno pl. 8:*

10.

Pſeudocatone. ] *Ita ſtudioſo partium bonarum, ut Catoni ſimillimus exiſtimetur.*

Τεῦκρις ] *C. Antonius perſoluit, quod promiſerat. idem pag. 6: 8:* Reliquum dodrantem ] *Vniuerſa hæreditas libræ, ſiue aſſis nomine ſignificatur. & quia dodrans nouem unciarum eſt; factum, ut nouem item hæreditatis partes dodrante ſignificentur. ergo Argiletani ædificij hæres erat Quintus ex quadrante, quæ quarta pars eſt ut in libra, ſic in hæreditate: reliquum dodrantem, hoc eſt reliquas nouem partes, emit à cohæredibus.*

HS DCCXXV, ] *Ad noſtratis pecuniæ rationem, ſcutatis decem & ſeptem millibus ſupra centum & uiginti quinque.* Venditat ] *Vendere cœpit: ut, dormitat, dormire cœpit.*

Video hominem. ualde petitur. renauabo eperam. ] *Non dimitto quam pridem amplexus ſum ſententiam, ut legendum putem: Video hominem ualde pœnitere. & pulchre conuenit cum an*

tecedenti membro : quo membro ſatis aperte ſignifica tur, non ſtare per Luceium, quo minus diſſoluta gratia conglutinetur. impreſſam quidem lectionem eo magis ſuſpicor non carere mendo, quòd & Caualcantis, & Beſſarionis antiqua exemplaria nó nihil à uulgata ſcriptura diſſident : habẽt enim ſic : petitur ire nauabo. Aſiam ] Eam Quintus per triennium adminiſtrauit. 291. φιλέλ-λννες ] Aſia enim in Græcia eſſe dicebatur, & græco ſermone Aſiatici omnes utebantur. ideo in epiſtola ad fratrem Græcos ſæpe uocat homines Aſiaticos, & alijs in locis. et M. Celius in epiſtola ad Ciceronem, Turpe, inquit, tibi erit, me pantheras Græcas non habere. Curáq;, & effice.] Cum ſcilicet in Aſia fratris legatus eris. id enim Cicero futurum opinabatur. ſed omiſſam ab Attico prouinciam, perſpicuum eſt infra, 13. 15. & in uita.

Ipſi Quinto ] In Aſiam cum imperio proficiſcenti. De tuo negotio : ] De exigenda à Sicyonijs pecunia. De iudicio, ] Quo P. Clodius eſt abſolutus. ὕστερον πρότερον ] Primum enim reſpondebo, cur ego minus, quàm ſoleam, præliatus ſim : deinde, quod tu primum quæſieras, id ego ſecundo loco reſcribam, quid acciderit de Iudicio Clodiano. ὁμηρικῶς ] Homeri exemplo, qui hyſterologia ſæpe utitur.

Defendenda fuit, ] Pugnaui, inquit, ut omnino, quemadmodum ſenatus decreuerat, rogatio de inceſtu Clodiano ad populum ferretur : acriterq; in eo ſenatus decretum, auctoritatemq; defendi.

10

Ille ] *P. Clodius.* In Piſonẽ, in Curionem, ] *Qui Clodio fauebant. & Piſonẽ Conſulem intelligit.* Niſi iudicum genus ] *Fuſius enim à Prætore, & eius conſilio fieri iudicium uolebat: in rogatione autem conſulari, ut populus iudicaret, ſcriptum erat.* Contraxi uela, ] *Qui antea cauſam Clodianam uehementer oppugnaueram, deſtiti, & contentionẽ omiſi, cum ex inopia iudicum haud dubie conijcerem, quis exitus iudicij futurus eſſet.* Pro teſtimonio, ] *Cum Clodius iudicibus ſe probaturum affirmaret, quo die in ſacris Bonæ deæ deprehenſus diceretur, eo die Interamnæ apud C. Caſſinium Scholam fuiſſe; Cicero contra teſtatus eſt, eo die ſe Clodium domi conueniſſe, & allocutum eſſe. Plutarchus.*

Ita notum, atque teſtatum, ] *Notiſſimum enim erat, & maxime teſtatum, Clodium eo die Romæ fuiſſe.* Illum in infamiæ relinqui ſordibus, ] *Nam ſi Fuſius interceſſione impediret, quo minus de re Clodiana populus iudicare poſſet, itaq; iudicium de Clodio nullum fieret: Clodius tamen in infamiæ ſordibus iaceret: quem non innocentia uideretur in iudicio ſeruaſſe, quod fortaſſe nũc uideri poteſt, ſed Tribunus nocentẽ iudicio eripuiſſe.*

Infirmo iudicio ] *Quod facile corrumpi poſſet. firmiſſimum autem, & integrum ab omni labe, populi iudicium fuiſſet.* Plumbeo gladio iugulatum iri ] *Quouis iudicio condemnatum iri. Nam ut ex plumbo gladius acie minus eſſet*

*firma, quam qui è ferro: ſic iudicium populi, quaſi ferreus gladius plumbeo comparatus, multo eſſet firmius, quàm iudicium à Prætore datum.*

Vt reiectio facta eſt] *Accuſator & reus in iudicio reijciebant, quos aliqua de cauſa ſibi infenſos fore ſuſpicarentur. in cauſa Milonis quinos ex ſingulis ordinibus reiectos, Pedianus docet.*

II.

Accuſator,] *Lentulus. orat. uol. II. 252.*

Clamoribus maximis,] *Clamores oriebãtur, quia reus & accuſator iudices reijcerent admodum diſſimileis, hic homines nequiſſimos, ille optimos & integerrimos.* Tanquam cenſor bonus,] *Cenſores enim eijciunt è ſenatu, quos nequam & improbos nouerunt.*

Tanquam clemens laniſta] *Laniſtæ non gladiatores ſunt, ut ſenſit amicus meus in ſuo libro, ſed gladiatorum domini, & magiſtri, qui gladiatorum familias in ludo exercerent, & locarent. patet ex epiſtola M. Antonij, Philippica XIII. 255: & ex oratione pro Sex. Roſcio, 21. 38 & ea, quæ eſt in Piſonem, in qua rempublicam laniſtæ comparat, quia Gabinium & Clodium, tanquam laniſta ſuos gladiatores, pugnantes ſpectaret, & utriuſque interitum, quia malum utrunque ciuem noſſet, ita cuperet, ut laniſta duorum gladiatorum, quos male ſe gerenteis uideret.*

Frugaliſsimum] *Quia dixerat, nequiſſimos, contrarium contrario reddidit. Et reſpexit ad pecuniam: quia frugi homines egere non ſolent; quo ſpei minus eſt, in iudicio corrumpi poſſe. tales igitur reij-*

ciebat Clodius: retinebat minime frugales, ideſt egentes. Vt appellantur,] Conſilium iudicum ex triplici ordine conſtabat, ſenatoribus, equitibus, Tribunis ærarijs, (ſic enim appellabantur: Varro) lege, quam Prætor tulerat L. Aurelius Cotta. Pedianus. Aerati.] Aere alieno obſtricti. unde obæratus. Tui ciues] Athenienſes. etſi ciuitatis beneficio ab Athenienſibus delato noluiſſe Atticum uti, Nepos tradit. Reſpexit igitur non ad ius ciuitatis, ſed ad Pomponij cognomen.
» Etiam infra 21: tuus, inquit, ille ciuis Demoſthenes
» in Philippicis orationibus enituit. Xenocratem] Hic teſtimonio dicto, cum ad aras, ut mos Græcorum eſt, iurandi cauſa accederet; una uoce omnes iudices, ne iuraret, reclamarũt. In oratione pro Balbo, & apud Valerium Max. Tabulas Metelli Numidici] Q. Metello, Quinti filio, Numidico, cauſam dicente de pecunijs repetundis, cum ipſius tabulæ circumferrentur inſpiciũdi nominis cauſa, fuit iudex nemo, ex illis equitibus Romanis grauiſſimis uiris, quin remoueret oculos, & ſe totum auerteret: ne forte, quod ille in tabulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam, uerum ne an falſum eſſet, uideretur. In oratione pro Balbo. Abiens conſulatu,] Cum in concione Conſulatum pridie Calendas Ianuarias depoſuit. deponebant enim eo die.

Domum reductus.] Eius frequentiæ meminit
» his uerbis in oratione in Piſonem, 80: Quo quidẽ tem
» pore is meus domum fuit è foro reditus, ut nemo, niſi
» ſi qui mecũ eſſet, ciuium eſſe in numero uideretur.

Præclari Ariopagitæ, ] *Ironia. nam Ariopagitæ uere & religioſe iudicabant: at uero in Clodiano iudicio plerique iudices pretio ſententias uendiderunt.* Ad conſilium. ] *Actum eſt in conſilio iudicum, num à ſenatu præſidium eſſet petendum, quo tutius iudicare poſſent. omnes, præter unum, cenſuerunt.* Datur negotium magiſtratibus. ] *Vt præſidium iudices habeant.*

II.

ἔσπετε ] *Homeri uerſum uſurpat, & Muſarum opem implorat, cum iudicij corrupti narrationem, quaſi rem magnam, orditur.* Noſti Caluum, ] *M. Craſſum, ut puto, ſignificat, tribus modis eum deſignans, primum à caluitio, deinde ex Nannelanis cum appellat, poſtremo cum dicit, Illum laudatorem meum, de cuius oratione erga me honorifica ad te ſcripſeram. nam laudatum à Craſſo Ciceronem, apparet in epiſtola, quæ ante proximam legitur.*
» *Surrexit, inquit, Craſſus, ornatiſſimeq; de meo*
» *Conſulatu locutus eſt, ut ita diceret, ſe, quòd eſſet ſe-*
» *nator, quòd ciuis, quòd liber, quòd uiueret, mihi ac-*
» *ceptũ referre.* *Et quia Craſſus Sylla Dictatore ingentes diuitias congeſſerat, bonis proſcriptorum paruo pretio emendis; Nanneij autẽ proſcriptorũ è numero fuerunt, quorũ bona à Craſſo empta ueriſimile eſt, indeq; eũ non mediocriter fuiſſe ditatum: per iocũ appellat eũ ex Nánelanis: quaſi dicat, Náneiorum facultatibus ditatũ. Nanneios autẽ Dictatore Sylla proſcriptos, & interẽptos fuiſſe, cognoſcitur ex libro, quẽ ad Marcũ fratrẽ Q. Cicero ſcripſit de petitione Conſulatus.*

Et eum ex ludo gladiatorio, ] *Veteres in magna ſeruorum multitudine habebant quos in ludo gladiatorio docendos, exercendosq́; à laniſtis, id eſt à magiſtris, curarent; quos deinde populo ſpectandos loco muneris exhibebant.* Et eum: *non modo ſeruum, ſed ſeruum ex ludo gladiatorio, hoc eſt ex omnibus uiliſſimum: nam alij colebant arteis nobiliores, literas, muſicen, picturam, & huiuſmodi.* Confecit totum negotium: *iudices corrupit.* Intercefsit, dedit. ] *Partim promiſit ſe daturum, partim etiam dedit. Tale illud libro* VI. 85. *Adſcri-*
» *bit, interceſſiſſe ſe pro ijs magnam pecuniam.* Et il-
» *lud oratione* II. *in Antonium: Orabat Curio, ut te*
» *contra ſuum patrem, ſi ſeſtertium ſexagies peteret,*
» *defenderem: tantum enim pro te interceſſiſſe dicebat.*

Summo propoſito periculo ] *Quia plenum forum erat ſeruorum.* Catulus ] *Q. Lutatius Catulus conſularis, quem Sylla Dictator optimum uirum appellauerat. Plutarchus in Pompeio.*

XXXI fuerunt, ] *Ergo iudices fuerunt in cauſa Clodij quinquaginta ſupra unum, totidem, quot in Milonis cauſa, in qua ſenatores iudicarũt* XVIII, *equites* XVII, *Tribuni ærarij* XVI. *hoc ex Pediano.*

12.

Factum eſſe ſciebant, ] *Inceſtum Clodij ſignificat.* Caluum, & Plautum, & Spongiam, ] *Iudicum cognomina: quos quaſi per contemptum nominat: nam Caluus, & Plautus, & Spongia, cognomina ſunt à partibus corporis male affectis, & à uitijs impoſita.* Cum religio, cum

pudicitia] *Religionem Clodius polluit, cum ingreſſus eſt eò, ubi ſacra Bonæ deæ uirgines Veſtales celebrabant. pudicitiã uiolauit, quia in ijs ſacris adulterium cum Pompeia commiſiſſe ſuſpicio erat. hæ autem conciderunt, quia uiolatas ulti iudices non ſunt.*

Iudiciorum fides,] *Quæ concidit corruptis à Clodio iudicibus.* Senatus auctoritas concidiſset,] *Quo modo concidiſſe uidetur ſenatus auctoritas? quia factum non eſt quod ſenatus cenſuerat, ut populus de Clodiano inceſtu iudicaret.*

Nulla in re conſiſtere unquam ſum paſſus:] *Omnibus in rebus ei ſum aduerſatus.*

Deſponſam homini iam Syriam] *Propemodum ſenatus promiſerat & deſponderat Piſoni Syriam prouinciam, ut eam anno proximo pro Cõſule adminiſtraret. Cicero contra pugnauit, & deſponſam ademit, cum diceret, non eſſe habendam eius rationem à ſenatu, cuius opera ſenatus auctoritas cõcidiſſet. nam per Piſonem ſteterat, quo minus rogatio ex ſenatusconſulto ad populum ferretur: ut pagina 8. Piſo operam dat,*
» *ut ea rogatio, quã ipſe fert, & fert ex S.C. & de religio*
» *ne, antiquetur. Et pagina 9: Piſo Conſul, lator rogationis, idem erat diſſuaſor.* Abiectum.] *Quòd uideret, in iudicio Clodiano uictam ueritatem improbitati ceſſiſſe.* Contentionis,] *In ipſa altercatione omnia, inquit, habere tum uim, tum uenuſtatem uidebantur: quæ nunc ſi à me perſcriberentur, prorſus ut languida inſulſaq; iacerent: itaque pauca narrabo.* ἀπῶνα uos appellatis.] *Atticum ut hominem Græcum agnoſcit,*

*quia diu uixerat Athenis, & ad cognomen reſpiciens.*

vna plaga accepta ] *In Clodij abſolutione.*

12.

Ne aut ignorando ] *Hoc membrum refertur ad illud, Neque diſſimulandum: alterum membrum deſiderari uidetur; ut, quoniam duo propoſuit, ignorationem, & timorem, ſit quod utrique reddatur: idq́; etiam poſtulat diſiunctiua particula* aut.

Lentulum, ] *Eum, qui cum Catilina coniurauit, & in carcere necatus eſt. Saluſtius, Plutarchus.*

Catilinam, ] *Etiam in oratione in Piſonē* 100. *bis abſolutum eſſe Catilinam dicit. ego tamen ter abſolutum inuenio: crimine inter ſicarios, ob necem M. Marij Gratidiani; ut apud Dionem libro* XXXVII. *de inceſtu, quòd Fabiam uirginem Veſtalem ſtupraſſet; ut apud Oroſium libro* VI. *& Pedianum in orationis commentario contra cōpetitores habitæ: repetundarum ex Africa; ut apud Pedianum, Ciceronem, Q. fratrē de petitione Conſulatus. quid igitur? an ab hiſtoria diſſentit Cicero? minime, ſed, cum Catilinam, item ut Clodium, contra leges abſolutū uelit ſignificare, de tribus abſolutionibus unā omittit, in crimine ſcilicet inceſtus, ne Fabiæ, Terentiæ uxoris ſuæ ſorori, turpem impudicitiæ notam inureret. quam etiam in oratione contra competitores expertem culpæ dicit fuiſſe. loquitur igitur de ijs iudicijs, in quibus Catilina, cum culpam commiſiſſet, abſolutus tamen eſt, repetundarum ſcilicet ex Africa, & inter ſicarios. quibus criminibus manifeſte tenebatur.*

Pulchellus puer ] *Ludit in formam, & cogno*

men Clodij: in formam, quia facie puellæ ſimilis erat, ut ſcribit Plutarchus in Cæſare, & Cicerone: in cognomen, quia Clodius Pulcher, cognomine Claudiæ familiæ patritiæ, appellabatur: erat enim & altera Claudia familia plebeia, in qua Marcellorum cognomina. adſcriberem alia de Claudiorum gente: ſed neque locus exigit, & reſeruantur antiquitatum Romanarum libris. ſic, Furor Pulchelli, dixit pag. 22.

Baias ] Baianas aquas: quò tum ualetudinis, tum etiam laſciuiæ cauſa frequentes conueniebant.

Falſum: ] Aptius fortaſſe, ſalſum: ut ironia ſit, hoc ſenſu: Salſe uero Clodi, & peruenuſte, opinor, tibi uideris dixiſſe, cum obieciſti, me ad Baias fuiſſe. uerum non ſentis, quàm hoc ſit frigidum? at concedo: ſalſum eſt, & acutum, quod in me conieciſti: notaſti perbelle mollitiem meam, qui balnea delicatus homo petierim. quid tum? conferamus noſtrum uterque factum. Ego ad Baias, tu in operto fuiſti: numquæ ſimilitudo? nulla prorſus. nam mea mollities cum tuo ſcelere non uidetur eſſe comparanda.

In operto ] Cum in intimam Cæſaris domũ, ubi Veſtales in operto ſacra faciebant, muliebri ueſtitu penetraſti. Ita locutus eſt paradoxorum V. cum eun
» dem Clodium exagitans, Familiariſſimus, inquit, tuus
» de te priuilegium tulit, ut, ſi in opertum Bonæ deæ ac
» ceſſiſſes, exulares. quo modo igitur, tot legibus eiectus
» in exilium, nomen exulis nõ perhorreſcis? Romæ ſum,
» inquis: & tu quidem in operto fuiſti.

Homini Arpinati ] Quaſi ſemiruſtico. nam ſi homo Romanus ad aquas calidas iret, ferendum: ſi Ar-

*pinas, non item.* Aquis calidis?] *Baianis. calidæ enim balneorum aquæ.*

Patrono tuo,] *Sorori tuæ. Patronum appellat, quia mulier potens, & amatorum gratia ualens, Clodium ſæpe non ſecus ac patronus defenderet. cuius etiam opera Sex. Clodium fuiſſe abſolutum, legitur in oratione pro M. Celio.* Qui Arpinates aquas concupiuit.] *Quæ me hominem Arpinatem, quem tu derides, ſibi coniugem optauit. hoc Plutarchus in Cicerone.* Noſti enim marinas.] *Cum ſtuprum a piratis paſſus es. De Aruſpicum reſponſis.* Cum Rex tui mentionem, etc.] *Q. Marcius Rex, qui unam è Clodij ſororibus in matrimonio habuerat, moriens in teſtamento nullam Clodij mentionem fecit. Clodius autem fore ſperauerat, ut hæres ab eo relinqueretur.*

Domum, inquit, emiſti,] *Omnino fuit hoc Ciceroni inuidioſum: qui cum homo nouus eſſet, domum emiſſet in Palatio, quæ P. Craſſi fuerat uiri conſularis. idq́; etiam ei Saluſtius obijcit in oratione. emit eam Cicero HS tricies quinquies, ut eſt in epiſtola ad Seſtium, fam. libro V. cum à P. Sylla, qui tum reus erat, mutua uicies accepiſſet: quod Gellius refert libro XII. capite XII.* Iuranti tibi non crediderunt.] *Quia cum Cicero iuratus, ut mos erat, teſtimonium in Clodium reum dixiſſet, iudices tamen eum abſoluerunt. Pedianus de teſtium iureiurando.* XX iudices] *Ii, qui te ſuis ſententijs condemnarunt. Plutarchus in Cicerone XXV. memorat, qui Clodium damnarint, XXX. qui ab-*

*ſoluerint.* XXXI,] *Qui te, nummis ante acceptis, abſoluerunt.* Miſſus eſt ſanguis inuidiæ] *Profuit nobis ad extinguendam inuidiam, uideri noſtrum teſtimonium non ualuiſſe. ſic & Liuius libro III. 115. Dandus, inquit, inuidiæ eſt ſanguis.* Sine dolore:] *Paruo meo damno, haud magna mea mercede. &* μεταφορικῶς *dixit, ſine dolore: quia bene habet, cum ſanguis mittitur ſine dolore ægrotantis.*

13

Fautores illius flagitii] *Illi ipſi, qui Clodium abſolutum uoluerunt, nunc abſolutionem pretio emptam confitentur.* Concionalis hirudo ærarii] *Quæ in concionibus nullum poſcendi finem faceret, inſatiabilis ut hirudo. &* hirudo ærarii, *quia omnis publica largitio, ſiue in plebem, ſiue in quem uelis alium facta, opes imminuit ærarij.*

Comeſatores coniurationis] *Catilinæ conſortes in coniuratione. quem ſupra gregem uocauit Catilinæ, pag. 9.* Gladiatoribus] *Cum munus gladiatorium ſignificare uult, gladiatoribus, dicit, ut libro proximo, 22. Quærit ex me, num conſueſſem Siculis locum gladiatoribus dare. & Philippica IX. item in epiſtola Aſinij, libro X. fam. & dare gladiatorium, Pedianus dixit, cum ſubintelligeret, munus.* Sine ulla paſtoritia fiſtula] *Paſtores, qui fiſtula ſcienter utantur, ita interdum delectant, ut, qui audiunt, influentem ſenſibus uoluptatem geſtu ſignificent. At nos, inquit, populo ita chari ſumus, ut ludorum, gladiatorumq; con*

*ſeſſu*

*ſeſſu mirandas ἐπισημασίας, id eſt ſignificationes da-ret, nõ ulla paſtoritia fiſtula permotus, ſed amore, ſtu-dióq; impulſus.* Trudit: *quòd eius opera futurum ſperaret, ut ea, quæ Mithridatico bello egiſſet, confirmarentur. quod tamen, ob Afranij igna-uiam, & inimicorum potentiam, conſecutus non eſt. Dion lib.* XXXVII. Auli filium: ] L. *Afranium: quem ad petendum ſequentis anni Con-ſulatum Pompeius trudebat. petijt autem, & obti-nuit. bello Mithridatico legatus Pompeij fuerat. bello ciuili, legatus eiuſdem cum Petreio fuit in Hiſpania. uictum, & poſt impetratam ueniam arma inferentem Cæſar interfecit.* Auli filium: *ſic appellat, opi-nor, quòd pater nullo honore, nulla uirtute inſignis*
» *fuiſſet: quaſi per contemptum: etiam infra, Auli, in-*
» *quit, filius, quàm ignauus, & ſine animo. & 20.*

Sed quibus &c. ] *Nummis.*

Deterioris hiſtrionis ] *Hiſtrioni ſimilis eſt M. Pi-ſo Conſul, ſed non boni hiſtrionis: eſt enim cauilla-tor genere illo moroſo, quod etiam ſine dicacitate ri-detur. pag. 7:* Diuiſores ] *Qui po-pulo pecuniam diuiderent, ſi Conſulem Afranium creaſſet.* Catone, & Domitio ] *Affini-tate coniunctis: nam Catonis ſororem habebat Domi-tius in matrimonio. Plutarchus.* Inquiri ] *Num domi diuiſores haberent.* Cuiuſmo-di diuiſores haberent ] *Legendum fortaſſe, uel,* Cuius cuiuſmodi, *pro, qualeſcunque, quòd hone-ſtis etiam de cauſis domi poſſent diuiſores haberi: & in epiſtolis, quæ familiares dicuntur, lib.* IIII. 53

ubi ſcriptum eſt, Cuiuſmodi res eſſet, libri ſunt manuſcripti, in quibus legatur, Cuiuſcuiuſmodi res eſſet: uel, cuiuſcuiuſmodi, igitur legerem, uel, Cuius domi: ut ſit: cuius magiſtratus domi diuiſores habitarent, eum magiſtratum aduerſus remp. facere. nam & paulo ante, Conſul ſuſcepiſſe negotium dicitur, & domi diuiſores habere. Et in huiuſmodi uoce alibi quoque reperio factam eſſe tranſpoſitionem literarum, indeq́; ſimilem errorem fluxiſſe: ut in Oratore, Numerus non domo depromebatur. haberent: habitarent, apud magiſtratus: ut apud Plautum in Bacchidibus: Quis iſtic habet? & Digeſtorum libro VIII. titulo II. Quidam Iberus, qui habet poſt horrea mea. ſed Beſſarionis, & Caualcantis antiqua exemplaria, habitarent. Simul cum lege Aelia iniit,] Tribunatum Iniuit ſeruatis auſpicijs ex lege Aelia. Solutus eſt Aelia, & Fuſia,] Cum lex ferretur, omnes magiſtratus obnunciandi, ideſt impediendi, poteſtatem habebant. obnunciatio autem lege Aelia dabatur. ergo Tribunus pl. M. Aufidius Lurco legem de ambitu laturus, ne obnunciatione impediretur, ſolutus eſt à ſenatu & Aelia lege, & Fuſia, facto ſenatuſconſulto, ut ij, qui obnunciãdi poteſtatem haberent ex Aelia lege, & Fuſia, moram ne afferrent, quo minus de ambitu lex primo quoque tempore ferretur: qui obnunciaſſet, eum ſenatum exiſtimare aduerſus remp. feciſſe. Sed quæritur ab hominibus non imperitis; cum Lurco Tribunus Aelia lege ſolutus, quæ de auſpicijs erat, obnunciationem non timeret, cur additum ſit

& Fuſia. reſpondetur: quia ſenatus, quo maturius lex ferretur, ſuſtulit non ſolum obnunciationem, ſed etiam religionem eorum dierum, quibus ferri lex non poterat: cum certi dies eſſent, quibus legem ferri lex Fuſia non ſineret. itaque P. Clodius, ut leges & quas uellet, & quo tempore uellet, ferre poſſet; pernicioſa rogatione tam Aeliam legem, quàm Fuſiam ſuſtulit. in cuius Tribunatum inuehens Cicero in oratione pro Seſtio, Mitto, inquit, eam legem, quæ omnium religionum iura, auſpiciorum, poteſtatũ, omnes leges quæ ſunt de iure & de tempore legum rogandarum, una rogatione ſuſtulit. & in Piſonem: Te inſpectãte, & tacente, à P. Clodio, fatali portento prodigioq; reipublicæ, lex Aelia & Fuſia euerſa eſt, propugnacula, muriq; tranquillitatis, atque otij.

Claudus homo promulgauit.] Cũ ironia: quaſi non bonum omen poſſit eſſe, cum legem claudus homo promulgauit; idq; potiſſimum ſit contra Aeliam legem, quæ auſpicia tuebatur. Promulgare autem ſupra diximus quid ſignificet. hanc legem non opinor eſſe perlatam: quid infra 16: ita ſcriptum eſt: Facto ſenatuſconſulto de ambitu, de iudicijs, nulla lex perlata. Dilata] Quia comitia plures dies abſtuliſſent, uiſum eſt, ut ante lex ferretur.

Pronunciauerit,] Promiſerit ſe daturum. nam candidati nummos tribubus promittebant, ſi ſibi, quem petebant, magiſtratum demandaſſent.

HS ∞ ∞ ∞] Scutatos ſeptuaginta quinque. ſunt enim ſeſtertij nummi. Debeat] Quotannis quaſi tributum pendat.

13:

ἀποθέωσιν ] Ego meum Conſulatum ita ornaui, atque illuſtraui præſtantiſſimis rebus geſtis, ut eum C. Curio recte ἀποθέωσιν uocarit: quo'd quemadmodum clari uiri, magnis meritis in deorum numerum relati, ἀποθέωσιν conſequuntur; ita ego mearum actionum amplitudine effeci, ut meus Conſulatus, quaſi numen quoddam, cum religione colendus eſſe uideatur. ſed uides'ne Tite Pomponi, Conſulatum noſtrum, ſi homo turpiſſimus Afranius Conſul factus erit, non iam futurum ἀποθέωσιν, ſed fabulis illis ſimilem, quæ de Saturno & Ioue narrantur? quæ ut inanes, & fictæ parui penduntur.

Fabam nummum ] Hic antiquos libros uideo diſſentire. Beſſarionis exemplar, fabam mimum: Caualcantis, famam mimum. ego, nec ita magna literarum mutatione, legendum puto, fabulam numinum: ut ueteres fabulas ſignificet, qualis illa de Ioue cycno, de Saturno expulſo, de Minerua è capite Iouis orta, & huiuſmodi, quibus poetæ ſuos libros referſerunt: & recte fabulam numinum: ut, quoniam, ἀποθέωσιν, dixit, quaſi ἀντίθετον referat. Minus commode fiat: ] Ne Quintus frater meus excandeſcat, quia Legatus cum ipſo in Aſiā ire nolis. In prouinciam non ſim profectus. ] Conſul cum in prouinciam Galliam ire poſſet, neglexit. 21: et in epiſt. fam. 60. 246: & II. uolu. & III. 80. Amaltheo ] Attici gymnaſio in Epeiro. ſupra muliebri genere dixit Amaltheam, 7. & ita gymnaſium nominauit à multitudine

*librorum : quia capra Amalthea, quæ Iouem aluit, fabuloſis poetarum carminibus celebratur, quòd altero cornu ambroſiam, altero nectar copioſe fuderit : ergo uel à copia nomen indidit gymnaſio, quòd legendis in eo libris animum paſceret ſuauiſſimo cibo, ſicuti Amalthea ſuo prædulci lacte Iouem pauit : uel ab utraque cauſa.* Contenti erimus, ] *Amaltheum tuum ornare uelles epigrammatis egregie de me ſcriptis. ego, quod mittam, nullum habeo. itaque tuis cogemur contenti eſſe : nam et Chilius abeſt, & Archias de me nihil ſcripſit. Petierat enim Atticus, ut, ſi quid Archias de Cicerone ſcripſiſſet, mitteret; itemq́; ſi quid Chilius. erat autem uterque poetica laude inſignis. Extat pro Archia luculenta oratio: de Chilio ſupra, pag. 5.* Grecum poema. ] *L. Lucullum Græcæ linguæ peritiſſimum fuiſſe, Plutarchus tradit, ut etiã hiſtorias græce ſcripſerit : de quibus pagina 15.* Ad Cæcilianam fabulam ] *Vereor, ne Lucullus, quoniam græcum poema pertexuit, nunc græcas etiam comœdias ordiatur Cæcilij poetæ comici exemplo : ut ab eo epigrammata expectare non debeamus.* Antonio ] *Macedoniam adminiſtranti. 6.* Gratias egi : ] *Scripſi, gratiſſimum mihi feciſſe, quòd te tuaq; negotia ex meis literis humaniſſime ſit complexus. In epiſt. fam. 62.* Vindicaui. ] *Vltus ſum, quia tu quoque raro ad me ſcribis,* Cincius ] *Hic Romæ Attici negotia curabat.* Facere ] *Conſtruere gymnaſium eiuſdem nominis in Arpinati : de quo 23.* Magna mihi

&c. ] Quintus Cicero iracunde ſcripſerat ad Atticū.

14.

Poſt ſortitionem prouinciæ, ] Poſtquam ei Aſia prouincia ſorte obuenit. quo perſpicuum fit, non eo ſolum iratum fuiſſe Quintum, quia cum ipſo Legatus in Aſiam Atticus ire nollet. Viſurus ] In itinere, quod in Aſiam haberet.

A' domeſticis ] A' ſorore tua: quæ cum uxor ſit Quinti fratris, animum illius iracundia commotum ſedare, tibiq; reſtituere & potuit, & debuit.

14.

Integritas, & magnitudo animi tui: ] Integritas: quòd amicitiam cum fide colas. Magnitudo animi: quia tuis commodis non inſeruias.

Domeſticoq; ] Filiam, filium, uxorem ſignificat.

15.

Negligenti eſſe non licet. ] Quo magis tuum conſilium deſidero. Propter ambitionem ] Vt honores conſequerer.

Dignitatem ] Partam ex honoribus, quos geſſi.

Quòd unà non eſtis, ] In hoc munere administrandæ Aſiæ. Illa, quæ uiolata, ] Vinculum illud affinitatis, quo coniunctus es cum Quinto fratre, non nihil uidetur eſſe laxatum: ſed rurſus aſtringetur, & in ueterem gratiam coibitis.

Hæc noſtra ] Amicitia, quæ inter nos eſt, quam ſanctiſſime conſeruauimus, eadem ſemper erit, ſemperq; à nobis religioſiſſime coletur.

Commutabili ] Propter equites à ſenatu alie-

natos. Noſtros equites ] Quòd et ipſe, & Atticus erat ex ordine equeſtri.

Quærentur: ] Id enim ad equites pertinebat, qui cum ſenatoribus, & Tribunis ærarijs lege Aurelia iudicabant. Infra, 22: Quid uerius, inquit, quàm
,, in iudicium uenire, qui ob rem iudicandam pecuniã
,, acceperit? cenſuit hoc Cato. aſſenſit ſenatus, equi-
,, tes bellum. curiæ Id ] Quòd ſenatus ita decreuiſſet. quod propterea, ut opinor, moleſte equites ferrent, quia lege de captis ob iudicandum pecunijs equeſter ordo non teneretur. uide pro Cluentio 48. 49: Neque aperte dicere: ] Ne, ſi quererentur, ſuam ipſi culpam proderent, & ideo queri uiderentur, quòd acceptæ pecuniæ crimen ad eos pertineret.

Quærerentur

15:

Cum auctoritate ] quia meam orationem ſenatus attentis auribus excipere uiſus eſt: aut quia ſenatum moueri obiurgatione mea ſenſi. Non uerecunda ] Quid enim impudentius, quàm ſenatus æquiſſimum decretum reprehendere?

Deliciæ ] Accipiendum à contrario ſenſu: nam leuitatem, & impudentiam equitum ſignificat. 23: Aſiani, ] Aſiæ publicani, ideſt equites. nam omnes publicanorum ſocietates ex ordine equeſtri. De Cenſoribus conduxerunt, ] A Cenſoribus conduxerunt Aſiæ uectigalia. nam locandorum uectigalium cura penes Cenſores erat. & eſt perelegãs, & uſitata locutio, qualis illa ad Seſtium, Ego de Craſſo domum emi. Perſpecta, ] In eam

partem, ut equitum ratio duceretur. quod tamen factum non eſt, Catone contra acerrime pugnante. & ut dicam, quod mihi in mentem uenit, in eas cauſas inſpicienti, quibus afflicta reſpublica concidit: ex hac primum radice enatum ciuile bellum uidetur. cũ enim urbs Roma ex tribus ordinibus, ſenatu, equitibus, & plebe conſtaret: duobus ordinibus libertatem tuentibus, nulli unquam improbo ciui ſatis firmæ uires ad opprimendam rempublicam fuiſſent. itaque in oratione IIII. in Catilinam, hanc, inquit, cum equitibus Romanis coniunctionem ſi perpetuam in rep. tenuerimus; confirmo uobis, poſthac malum ciuile, ac domeſticum ad nullam Reip. eſſe uenturum partem. Hoc uir prudentiſſimus non uidit Cato: qui animo optimo & ſumma fide utens, dum ærarium nimis pertinaciter defendit, equites à ſenatu alienauit. ita duorum ordinum diſiuncta cõcordia, euerſum eſt quod erat ſummum reipublicæ firmamentum. at Cæſar, qui ad tyrannidem ſpectaret, in Conſulatu ſuo auide occaſionem amplexus, equitum, qui à ſenatu nihil adhuc impetrabant, cauſam ſuſcepit, effecitq́; ut tertia debitæ pecuniæ parte ſenatuſconſulto leuarentur. quo facto equeſtrem ordinem ſibi adiunxit: (& iam antea plebẽ tenebat) unde imminutæ ſenatus opes, & res omnis publica ad tres uiros, Cæſarem, Pompeium, Craſſumq́; translata. Vbi ſunt, qui, cum eloquentiam in Cicerone laudarunt, ut imprudentem, atque etiam, ſi dijs placet, ut pernicioſum patriæ ciuem inſimulant? ſcilicet ea, quæ conſecuta ſunt, non uidit: imo uero & uidit, &, ne acciderent, etiam

prouidit. non ille ſenatui auctor fuit,ut equitibus,et-
ſi non æqua poſtulantibus , tamen concordiæ cauſa cō
ſuleretur? non agrarijs legibus reſtitit ? cum id agi ui
deret , ut populus beneficio uinctus , à quibus agros
accepiſſet , ad eorum arbitrium leges malas ferret, ue
teres bonas abrogaret . non Pompeium monuit, primū
ut ſocietatem cum Cæſare ne coiret,deinde ne dirime-
ret ? quoties ille in his epiſtolis proximam reipublicæ
calamitatem non falſus uates canit ? quoties queritur
de auaritia magiſtratuum, de uitijs principum,de ſtul
titia bonorum ? illum ipſum , quem tanti faciebat ,
quem omnes hiſtoriæ prædicant , Marcum Catonem
» in republica peccantem reprehendit . Orbis ( inquit
» 28. ) in republica eſt conuerſus,citius omnino,quàm
» potuit. id culpa Catonis. Culpá autem intelligit eam,
quia equites à ſenatu diſiūxerat. quod ipſum officio-
» rum III. aperte declarat his uerbis : Ego cum Catone
» meo ſæpe diſſenſi: nimis enim mihi uidebatur præfra-
» cte ærarium, uectigaliaq; defendere , omnia publica-
» nis negare, multa ſocijs , cum in hos benefici eſſe debe
» remus,cum illis ſic agere,ut cum colonis noſtris ſolere-
» mus; eoq; magis, quòd illa ordinum coniunctio ad ſa
» lutem reipublicæ pertinebat. Et in epiſtola ad Len-
» tulum: Dignitatem illam conſularem , fortis & con-
» ſtantis ſenatoris, nihil eſt quod cogitemus : amiſſa eſt
» culpa eorum, qui à ſenatu & ordinem coniunctiſſi-
» mum, & hominem clariſſimum abalienarunt . Hoc
igitur, ſi ad rerum exitum ſpectamus , grauiſſimum
Catonis peccatum in republica fuit : alterum, quia
Pompeij affinitatem contempſit ; ut ipſe dicebat , rel-

*tes dicturum non ignorabat. Ita locutus eſt & M. Cælius in epiſtola quadam:* Renunciatum nobis erat, Hirrum diutius dicturum. prendimus eum: non modo non fecit; ſed, cum de hoſtibus ageretur, & poſſet rem impedire, ſi, ut numeraretur, poſtularet, tacuit. *Solebat autem hoc Cato, ut, cum quid in ſenatu perfici nollet, diem dicendo eximeret. Valerius libro I I. cap. V.* A' me conglutinatam concordiam.] Concordiam *equitum, & ſenatus.* conglutinatam *autem in Conſulatu.* 16. 22. Iſta ſunt infirma,] *Meum præſidium eſt concordia ſenatus & equeſtris ordinis. ſed quoniam ea minus firma eſt, munio me amicitia Pompeij.* Video, quid dicas.] *Dicis, cauendum mihi eſſe, ne Pompeij cauſa de inſtituto actionum optimarum curſu deflectam. ſed noli laborare: cauebo, quæ ſunt cauenda.* Duo enim ſoli] *Ratio, cur Lucceius, cum differre Conſulatus petitionem antea cogitaſſet, poſtea, ſtatim petere, animum induxit. nam cum duos modo ſibi fore competitores uideret, M. Calpurnium Bibulum, C. Julium Cæſarem; maiorem ſpem nactus eſt adipiſcendi Conſulatus. multis autem competitoribus, petere ipſe non eſſet auſus, qui ſe non ita gratioſum eſſe in ſuffragijs intelligeret.* Cum eo coire] *Cum eo ſocietatem inire contra Bibulum. Lucceium enim Cæſar collegam malebat in Conſulatu; ut qui non dubitaret, Bibulum optime de republica ſentientem ſuis actionibus aduerſaturum. itaque (ut Suetonij uerba recitemus) è duobus Conſulatus com-*

petitoribus, L. Luceio, Marcoq; Bibulo, Luceium ſibi adiunxit, pactus; ut is, quoniam inferior gratia eſſet, pecuniaq; polleret, nūmos de ſuo communi nomine per centurias pronūciaret. qua cognita re, optimates, quos metus ceperat, nihil non auſurum eum in ſummo magiſtratu, concordi & conſentiente collega; auctores Bibulo fuerunt tantundem pollicendi, ac pleríque pecunias contulerūt, ne Catone quidem abnuente eam largitionem è republica fieri. igitur cum Bibulo Conſul creatus eſt. Per Arrium] Arrij opera, qui erat utrique familiaris.

16.

Cum hoc] Cum Luceio. ad Cæſarem Conſulatu deijciendum. Poſſe] Quaſi difficile eſſet. Moleſte rogo,] Moleſte refertur ad perſonam legentis, id eſt, cum moleſtia tua: quomodo etiam dixit Terentius, » Quorum opera ſuo » quiſque tempore uſus eſt ſine ſuperbia. non enim intelligit, ſine ſuperbia eos fuiſſe, qui uſi ſunt, ſed eos, quorum opera quiſque uſus eſt. Abeſt] Aſiam enim pro Prætore adminiſtrabat.

Amantiſsimus.] De fratre dictum, non de Metello. eſt igitur apponenda nota, quæ periodū claudit. Metellus] Conſul: qui in conſuetudine ita non hilaris eſſet, ut homo non uideretur, ſed litus, atque aer, & ſolitudo mera. Et apparet, hunc Ciceroni amiciſſimum fuiſſe, cum unum nominet ex tot amicorum numero. 17.18.22.

Exhaurire] Effundere ex animo meo, ut deinde me non angant. Quanquam ani-

mus, etc. ] *Mihi quidem animus non deeſt in administranda republica : ſed quia diutius eam uideo ſtare non poſſe, ſpe deſtitutus quotidie minus curo.*

Fabulæ Clodianæ : ] *Quòd propter ſceleris nouitatem non minus nota res eſſet, quàm quæuis fabula.* Empto, conſtupratoq; iudicio. ] Empto : *quia iudices accepta pecunia Clodium nocentem abſoluerunt.* Conſtuprato : *quia noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones non nullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Impoſitus ] *Quaſi onus inuitis. L. Afranium intelligit.* 17.

De ambitu, ] *Vt, qui nummos in tribu pronunciaſſet, ſi non dediſſet, impune eſſet; ſin dediſſet, ut, quoad uiueret, ſingulis tribubus* HS *tria millia deberet.* 13. De iudiciis, ] *Vt quæreretur de ijs, qui ob rem iudicandam pecuniam accepiſſent.* 15. Nulla lex perlata. ] *Cum & de ambitu, & de iudicijs factum eſſet ſenatuſconſultum, & ex ſenatuſconſulto promulgatum eſſet; Tribuni pl. interceſſerunt, quo minus lex ferri poſſet. in quo reſpublica magnum uulnus accepit.* 13.

Exagitatus ſenatus, ] *A' Tribunis pl. ſeditioſe concionantibus.* Alienati ] *A' ſenatu: quia decreuiſſet, ut quæreretur de ijs, qui ob iudicandum accepiſſent.* 15. Ille annus ] *Proximus ſuperior, Conſulibus Piſone & Meſſalla.* Duo firmamenta reip. ] *Senatus auctoritatem, & ordiuum concordiam.*

Per me unum conſtituta ] *In Conſulatu:*

» nam in epiſtola ad Lentulum, Tenebam, inquit, me-
» moria, nobis Conſulibus ea fundamenta iacta Calen-
» dis Ianuarijs confirmandi ſenatus, ut neminem mira-
» ri oporteret, Nonis Decembribus tantum uel animi
» fuiſſe in illo ordine, uel auctoritatis. Hoc primum
fuit reipublicæ firmamentum, à Cicerone cõſtitutum.
ad alterum quod attinet, id eſt ad ordinum concor-
diam; legimus, & notauimus, quod oratione IIII.
» in Catilinam ſcriptum eſt his uerbis: Quid ego hic e-
» quites Romanos commemorem? qui uobis ita ſumma
» ordinis, conſilijq; concedunt, ut uobiſcum de amore
» reipublicæ certent: quos ex multorum annorum diſ-
» ſenſione huius ordinis, ad ſocietatem, concordiamq;
» reuocatos, hodiernus dies uobiſcum, atque hæc cauſa
» coniungit. quam coniunctionem ſi, in Conſulatu con
» firmatam meo, perpetuam in republica tenuerimus:
» confirmo uobis, poſthac malum ciuile ac domeſticum
» ad nullam reip. eſſe uenturum partem. Et in e-
» piſtola, quæ ſuperiorem prima antecedit: Statum il-
» lum reipublicæ, quem tu meo conſilio, ego diuino con
» firmatum putabam, qui bonorum omnium coniun-
» ctione, & auctoritate Conſulatus mei fixus & fun-
» datus uidebatur; niſi quis nos deus reſpexerit, ela-
» pſum ſcito eſſe de manibus. Et in prima ſequentis libri:
» Equitatus ille, quem ego in cliuo Capitolino, te ſigni-
» fero ac principe, collocaram, ſenatum deſeruit.

Abiecit,] Quo modo ſenatus auctoritas ab-
iecta? quia facto ſenatuſconſulto de ambitu, & de
iudicijs, nulla tamen lex perlata. nam cùm ex ſena-
tuſconſulto promulgata rogatio eſſet, intercedentes

*Tribuni pl. impedierunt. quo planum factum eſt, haud magni ſenatus uoluntatem æſtimari.* Ordinum: *equitum, & ſenatus.* 15. Inſtat ] *Adeſt: quale illud in Piſonem, Inſtant magnificentiſſimi ludi. & in Catilinam: Confido pœná aut inſtare iam plane, aut certe appropinquare.*
Egregius. ] εἰρωνικῶς. *quaſi egregius non poſſit eſſe Afranio Conſule.* 17. Iuuentutis ] *Deæ, quæ iuuentuti præeſſe creditur: quæ & Iuuentas dicta. unde in libro de claris oratoribus ludi Iuuentatis à Salinatore facti. hæc ſacra à iuuenibus inſtituta, Feſtus tradit.* Non committerentur ] *dictum eodem ſenſu, quo ludos committere. quod infra ſuo loco exponetur.* Suis ſacris ] *Sacris Iuuentutis, quibus ipſe præeſſet.*

Initiauit. ] *Argute: nam cum, uitiauit, dicturus eſſet, iocans in literarum mutatione intulit, initiauit, ne diſcedere uideretur à ſermone de ſacris inſtituto.* Menelaus ] *Lucullus, uitiatæ mulieris uir, ut Helenæ Menelaus.*
Ille paſtor Idæus ] *Stuprator Helenæ Paris, à paſtoribus in Ida monte educatus, paſtorq́; ipſe diu creditus.*

17.

Tam Menelaum, quàm Agamemnonem ] *Tam Marcum Lucullum, quàm Lucium eius fratrem. Paris, inquit, ille Troianus ſolum Menelaum affecit iniuria, fratrem eius Agamemnonem ſeparatim nulla re læſit: noſter autem Paris Memmius tam Menelaum contempſit, quàm Agamemnonem ante contempſe-*

*ad plebem tranſire adoptionis iure cogitabat: ut deinde Tribunus factus, Ciceroni diem ad populum diceret, quòd ciues Romanos contra leges occidiſſet. Infra,*
» *Hæc ſunt in rep. niſi illud etiam ad remp. putes pertinere, Herennium quendam, Tribunum plebis, tribulem tuum, ſæpe iam de P. Clodio ad plebem traducendo agere cœpiſſe. huic frequenter interceditur.*

Suffragium de re Clodii ferat.] *Suis ſuffragijs comprobet adoptionem Clodij. quod anno proximo Cæſaris Conſulis opera factum eſt. de quo Suetonius:* » *Cicerone in iudicio quodam deplorante temporum ſtatum, P. Clodium inimicum eius, fruſtra iampridem à patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die, horáq; nona traduxit. Vide Gellium de iure adoptandi, & arrogandi, libro V. Cap. XIX.*

Accepi in ſenatu, ut ſoleo:] *Exagitaui in ſenatu, ut ſoleo, huiuſmodi homines.* Io: I2. lentius: *ignauius, & tardius.*

Habere dicit cauſam promulgatam.] *Beſſarionis antiquus liber,* habet dicit: *Caualcantis,* habet ut dicit. *in antiquis libris,* habere, *ego quidem nondum uidi. itaque quod mendoſum eſſe poteſt, id ut exponam non laborabo. putaui aliquando ſic poſſe corrigi:* ab re dicit cenſum promulgatum: *hoc ſenſu: Metellus ait, ſine cauſa cenſum promulgatum: ideſt, propoſitum eſſe decretum ſenatus, ut comitia Cenſorum Conſules haberent, quo cenſus haberi poſſet. in quo imminuit auctoritatem ſuam: indicat enim cupiditatem Cenſuræ. dum Conſul eſt, Cenſores creari nollet; uellet, cum è magiſtratu exierit; ut*

creari tum ipſe poſſit. confirmat noſtram ſententiam quod eſt in epiſtolæ clauſula de cenſu promulgato: & quod eſt pagina 20: de eiuſdem Metelli cupiditate triumphandi. poteſt etiam ſic: auet, ut dicit: in quo Metellus ſuam imminuebat auctoritatem, qui promulgatum iri ab Herennio cauſam Clodianam cuperet, ut pugnare poſſet: cũ illud idem de Clodio diceret, quod antea ſolitus eſſet, ſua ſe manu, ſi fureret, interfecturum. hoc autem ab eo dici ſolitum, legitur in oratione pro M. Celio, pag. 50. auet autem cum H ſcriptum ab antiquis, ex uetuſtis lapidibus apparet. fit igitur mutatio nulla: ſiquidem & B pro V in iiſdem lapidibus inciſam obſeruauimus, ut baleas pro ualeas.

Qui Palicano ] Quem Palicanus, ſicut facit, quotidie probris maledictisq; uexet. Sic Liuius libro IIII. petiſſe, inquit, uiros domi militiæq; ſpectatos: primis annis ſugillatos, repulſos, riſui patribus fuiſſe: deſiſſe poſtremo præbere ad contumeliam os: id eſt, non amplius ad petendum proceſſiſſe, ne repulſi contumeliam pro honore ferrent. De Palicano in epiſtola I. Agraria ] Lex de agris pag. 18.

Promulgata eſt ] Propoſita: ut intercedat, qui uelit; nemine intercedente, ad populum feratur. A Flauio: Tribuno plebis. leuis: minimi ponderis, quòd in ea populare nihil ſit. 18. agraria, ut opinor; ipſa quoque tribnnitia. aliæ Plotiæ fuerunt, ut de ui, quam Pedianus et Celius in epiſtola nominat: item ea, qua, ut in Suetonio legimus, C. Cæſar L. Cinnæ, uxoris fratri, reditum confecit. de qua, ut puto, loquitur Gellius lib. XIII. cap. 3.

Q uii poterat,] *Cui propter opes, & auctoritatem maximis rebus partam, licebat tueri rẽpublicam, is ſilet.* Togulam illam pictam] *Ludit in ueſtem Pompeij triumphalem: qua, illi conceſſum eſt, ut certis diebus uteretur. auctor Dion libro XXXVII. & Paterculus libro II. ſenſum explanemus. Pompeius remp. non curat, neque ijs aduerſatur, quibus deberet: quæſita gloria contentus, uerbum contra quenquam facere non uult: tacitus fruitur inani gloriola pictæ togulæ. Toga picta imperatores uſos in triumphis, Capitolinus docet in Gordiano.* Piſcinas ſuas] *L. Lucullum, Q. Hortenſium deſignat, homines conſulares, magnaq́; præditos auctoritate: itemq́; L. Philippum; qui non conſularis, erat tamen eloquentia, grauitate, honore florentiſſimus ciuitatis. hi piſcinis ita delectabãtur, ut omnem de republica curam uiderẽtur abieciſſe: qui non intelligerẽt, amiſſa republica nec ſuas piſcinas ſaluas eſſe poſſe. hos appellat piſcinarios 18: 20. & libro II. 22: Noſtri, inquit, principes digito ſe cœlum putant attingere, ſi muli barbati in piſcinis ſint, qui ad manum accedant. & eodem libro 28. Si erit nebulo iſte cum his dynaſtis in gratia, non modo de Cynico conſulari, ſed ne de iſtis quidem piſcinarum Tritonibus poterit ſe iactare. Plura Plinius, Plutarchus, Macrobius, Varro.* de re rustica Reſponſum] *De locatione Aſianorum uectigalium. 13:*

Patitur.] *Diem enim dicendo eximit. ita res nõ perficitur. quod anno ſequenti facere conãtem Cæſar Conſul prehendi, & in carcerem duci iuſſit. Gellius,*

*Suetonius, alij.* Nihil decernere ] *Eſt enim prius explicanda publicanorum cauſa: quā Cato uetat ad exitum perduci.* Etiam legationes ] *Puto fore, ut legationes audiri non poſſint menſe Februario, ſed ut in aliud tempus reijciantur, dum, quod agitur, de publicanis expeditur. Februarius autem menſis legationibus audiendis dabatur. Ad Quintum fratrem, in epiſt. fam. Pedianus.*

17

Ne abſens cenſeant. ] *Dicā te uenturū, ne Cenſores abſentē cenſeant.* Sub luſtrū ] *Paulo ante luſtrū: quod fiebat omnibus iā cenſis. Liuius lib. I. Ser-*
» *uius Tullius, cēſu perfecto, inſtructū exercitū omnem*
» *ſue, oue, tauriſq; tribus luſtrauit: idq; conditū luſtrū*
» *appellatū, quia in cēſendo finis factus eſt. ſub lucē, Virgilius dixit: ſub horā pugnæ, Suetonius: pro, paulo ante.* germani negotiatoris: *quia negotiatores peregrinabantur: & quanquam cenſum audirent Romæ promulgatum, reditum tamen quàm maxime poterant differentes, qui à ſua re admodum ægre diuellerentur, non niſi ſub luſtrum ueniebant, ciuibus ferè omnibus iam cenſis.* germani, *ueri, nimium cupidi, & in lucello ſupra quàm ſatis eſt occupati. unde, germana ironia, germana patria, germani Campani, & huiuſmodi apud Ciceronem.* Quod tu ſoles facere ] *Qui hebes in literis non ſit, intelliget, opinor, aut ſubeſſe mendum in hoc membro, aut in eo, quod huic proximum antecedit, abundare* tam. *reſtituerem ſic, diuinationi ſi locus eſſet: Si tā breueis epiſtolas uelim mittere, quàm tu ſoles; facile*

te ſuperarem. ſcripto: ſunt qui reponant ſcribẽdo, ex ingenio ſcilicet: nam antiqui libri, quos quidem ego uiderim, ſcripto. Gallici belli uerſatur metus.] Hedui & Sequani bellum inter ſe gerebant. ſed quoniam Hedui fratres populi Romani; propterea de exitu belli Romæ timebatur; tũ, quòd, Heduis uictis, ſummum erat periculum, ne gẽs bellicoſa in Italiam irrumperet. Cæſar libro I. pag. 10.

Fratres noſtri] Senatus, cognita Heduorum fide, fratres, conſanguineosq́; ſæpenumero appellauerat. Cæſar, Plutarchus, Strabo, Tacitus.

Pugnant] Cum Sequanis. ad extremum Sequani, Germanis mercede conductis, uictoria potiti. Cæſar. Heluetii] Quibus anno proximo ſuperiore Orgetorix perſuaſerat, ut de finibus ſuis cum omnibus copijs exirent: perfacile eſſe, cum uirtute omnibus præſtarent, totius Galliæ imperio potiri. Cæſar initio lib. I. Prouinciam] Allobroges, prouinciam populi Romani.

Conſules] Afranius, & Metellus: ut citeriorẽ Galliam tuerentur, ulteriorem bello peterent.

Vacationes ne ualerent:] Octaua in Antonium, » Grauius, inquit, eſſe tumultum, quàm bellum, » hinc intelligi licet, quòd bello Gallico uacatio» nes ualent, tumultu non ualent. Cum auctoritate] Qui ſtatuerent, quod ipſis è republica uiſum eſſet. nam erat quandoque legationum genus ſine auctoritate, duntaxat cum mandatis.

Q. Metellus Creticus,] Qui Conſul fuerat cum Q. Hortenſio, & Cretici cognomen aſſum=

pſerat à Creta deuicta. in quo Plinius & Florus ueritatem ignorarunt. filiũ enim Metelli Macedonici crediderunt. quòd quàm plane ſit falſum, in libro de mendoſa hiſtoria declarabimus. L. Flaccus: qui Prætor fuerat Cicerone Conſule. Saluſtius, Cicero, Plutarchus. τὸ ὠδὶ τῇ φακῇ μύρον: quaſi dicat: duobus clariſſimis uiris, Metello conſulari, & Flacco prætorio non recte Lentulus, qui nullis honoribus commendetur, additus eſt tertius. Prouerbiũ hoc apte uſurpatur, ubi diſſimilia cõmiſcentur. quid enim unguento cum lente? Gellius lib. XIII. cap. XXVIII.

18.

Cum hæc domi naſcantur?] Quid enim aliorum laudationes expectem, cum tantopere lauder à ſenatu? & quaſi ſe excuſat, quia dixerat, Nos duo quaſi pignora reip. quid enim, inquit, externos laudatores expectẽ? Cũ ſermo habetur ijs de rebus, quas in noſtra poteſtate ſitas alij ſine cauſa ſuppeditant, recte uſurpamus, Nobis naſcũtur iſta domi. Agitabatur] Valde Flauius laborabat de agraria lege perferẽda: nihil nõ tentabat. Auctore Pompeio:] Qui agros diuidi uolebat ijs, qui ſub ipſo militauerãt. quo conſilio Afranium & Metellum Conſules fieri curauit. Dion lib. XXXVII. Populare,] Quod populo ualde placet. 17. Præter auctorem:] Præter Pompeium: quem populus diligebat. Secunda concionis uoluntate] Quod ſine ſumma eloquentia fieri non poterat, ut populus contra ſua commoda concionanti aſſentiretur. Tollebam] Tria capita dicebam

*& probabam non recte in lege eſſe poſita.*

Liberabam ] *Perſequitur ea capita, quæ tollebat ex lege.* liberabam: *eximebam è lege: poſſeſſoribus relinqui uolebam. Flauius autem in lege tulerat, ut priuatis ademptus diuideretur populo Romano; priuatis tantum pecuniæ redderetur, quantum pro eius agri emptione numeraſſent.* P. Mutio, L. Calpurnio Coss. ] *Quo anno Tribunus pl. Ti. Gracchus legem agrariam tulit.* Mucio

Publicus fuiſſet: ] *qui cum poſt eos Conſules priuatis eſſet uenditus, plebi quaſi publicum diſtribui Cicero nolebat.* Syllanorum hominum poſſeſsiones, ] *Victor Sylla donauerat amicis ſuis eorum agros, qui Marium ſecuti contra ipſum arma tulerant.* Confirmabam ] *Syllanis poſſidentibus eripi nolebam.* Publicarat, ] *Quia Marium iuuiſſent.* Neque diuiſerat, ] *In epiſt. fam. 203. Volaterrani,*
» *inquit, Syllani temporis acerbitatem ſubterfugerunt*
» *benignitate deorum immortalium: ſummoq; ſtudio*
» *populi Romani à me in Conſulatu meo defenſi ſunt.*
» *cum enim Tribuni pl. legem iniquiſſimam de eorum*
» *agris promulgaſſent; facile ſenatui, populoq; Roma-*
» *no perſuaſi, ut eos ciues, quibus fortuna peperciſſet,*
» *ſaluos eſſe uellent.* In ſua poſſeſsione ] *Nam in lege Flauius poſuerat, ut, quando eorũ agri à Sylla publicati fuerant, publice diuiderentur.*

Vnam rationem ] *Vnum illud caput Cicero probabat, de pecunia ex nouis uectigalibus cogenda; qua emptus ager plebi deuideretur. tulerat enim Fla-*

*uius, ut uel agri, qui aut tum eſſent, aut aliquando publici fuiſſent, uel, ſi hoc non placeret, alij agri, nouorum uectigalium pecunia empti, plebeijs agros non habentibus diſtribuerentur. ſecundum caput Cicero probauit.* Ex nouis uectigalibus ] *Non ex omnibus, (nimium enim id fuiſſet) ſed ex nouis. quæ autem erant noua uectigalia? bello ſcilicet proximis annis quæſita, nationibus maxime per Cn. Pompeium in populi Romani poteſtatem redactis. Plutarchus hæc tradit: cum tributa, quæ reipbblicæ pendebantur, quinquagies decies centena millia fuiſſent, ex Põpeij uictorijs aucto imperio facta eſſe octuagies & quinquies decies centena millia.*

Per quinquennium ] *Per tot enim annos uectigalia locabantur.* Pompeio ] *Quo auctore lex ferretur.* Agrariorum ] *Hominum de plebe, qui agros cuperent ad egeſtatem depellendam.* Noſter exercitus, ] *Hæc eſt manus fautorum meorũ. infimi enim et pauperes, ut rerum nouarum cupidi, Ciceronẽ haud omnes amabant, quem ſcirent in Conſulatu acerbiſſimũ ijs fuiſſe, qui res nouas quæſierant. locupletes contra in oculis ferebant, cuius uigilantia ſublatam coniurationem intelligerent, quam egentes & perditi ciues diuitum fortunis infenſi fecïſſent.* Sentinam urbis exhauriri ] *Cum homines ſordidi migrarent in eos agros, quos pecunia publica emptos accepiſſent.* Bello, ] *Timore Gallici belli, maximeq; Heluetiorum.* Refrixerat. ] *Omiſſa fuerat. & ſane de Flauia perlata nihil extat.*

Ille alter ] *Alter Conſul L. Afranius.*

18:

Ad plebem traducendo ] *Ne idem iteremus, uide ſupra, 17.* Interceditur. ] *Legem promulgauerat de Clodio adoptando. ei legi intercedebant alij Tribuni.* Vt opinor, ] *Præter hæc opinor, inquit, nihil eſt, quod ad te ſcribam de republica.* Illarum Nonarum Decembrium ] *Quo die ſupplicium ſumpſit de coniuratis. Pro Flacco: O Nonæ illæ Decembres, quæ me Conſule fuiſtis: quem ego diem uere natalem huius urbis, aut certe ſalutarem appellare poſſum.*

Diſiungi, ] *Primum, quòd moleſte tuliſſent factum eſſe ſenatuſconſultum, ut de ijs, qui ob iudicandum pecuniam accepiſſent, quæreretur: deinde, quòd non impetraſſent de inducenda locatione Aſianorum uectigalium. 17.* Piſcinarios ] *Piſcinarum ſtudioſos Hortenſium, & Lucullum: uterque enim Attici amicus, Hortenſius etiam familiariſſimus: ut 39: & Nepos in uita.* Firmiora præſidia ] *Cum diſiungi uiderem ſenatus et equitum concordiam; quod mihi ſperaueram fore firmiſſimum præſidium; (ſi quidem eorum ſententias, auctoritatemq; ſecutus, in perditos ciues animaduerterã: ut, ex ea re ſi qua unquam in me tribunitia tempeſtas oriretur, ſenatus & equites pro mea ſalute pugnaturi uiderentur) ad alia præſidia conuerſus, coniunxi me cum Pompeio, & in gratiam redij cum iuuentute.*

Tacuerat: ] *Nondum laudauerat eas res, quas ego in Conſulatu geſſeram. laudauerat autem*

*Craſſus non libente Pompeio.* 9. Ex illarum rerum diſſenſione ] *Quia Pompeio non probarentur quæ in Conſulatu geſſiſſem.* In ſua ratione ] *Ad priuatas opes retinendas.*

Quæ erant in me incitata, ] *Propterea quòd acerbe in iuuentutem Cicero erat inuectus.* 10:

Populare ac diſſolutum : ] *Omnibus do operam ut ſatisfaciam, ita tamen, ut nihil agam, quod quaſi uiro graui minus dignũ reprehendi poſſit.*

19.

Epicharmus ] *De quo Horatius, opinor in epiſtola ad Auguſtum :*

» *Dicitur Afranij toga conueniſſe Menandro,*
» *Plautus ad exemplum Siculi properare Epicharmi.*

*Inuenit comœdiam Syracuſis, ut teſtatur Suidas: quin etiam hunc locum, quem Cicero adducit, recitat in dictione* νήφειν. *item Quintus frater latine uſurpauit in libello de petitione Conſulatus.* De tuo autem negotio, ] *Factum erat ſenatuſconſultũ alijs de rebus, ſed hoc additum in extremo, ut liberi populi ſoluere ne cogerentur.* 23. Pedariorum ] *Senatores, qui curules magiſtratus geſſiſſent, curru in curiam honoris gratia uehebantur: cæteri pedibus itabant: unde pedariorum nomen. Gellius libro* III. *cap.* XVIII. Noſtrum ] *Qui curules magiſtratus geſſimus.* Me eſſe ad ſcribendum ] *Me affuiſſe, dum ſcriberetur ſenatuſconſultum. nam in ſenatuſconſultis adſcribebantur eorum nomina, qui affuiſſent; eæq; dicebantur ſenatuſconſulti auctoritates. in epiſt. fam.* 117. &

*in proœmio libri* III. *de Oratore.*

Auli autem filius,] *Alter Conſul L. Afranius, Auli filius.* 13. ignauus: *etiam Dio pſallendi, quàm rerum gerendarum, peritiorem fuiſſe, libro* XXXVIII. *tradit.* miles: *quòd minime milites imitaretur, qui & ſtrenui & animoſi ſolent eſſe: Afranius autem ignauus, & ſine animo. uel, Miles, quia cum Pompeio diu militauerat. Plutarchus in Sertorio, Pompeio. Dio lib.* XXXVII.

Aliam rem] *Primo relatum eſt non de populis liberis, ſed alia de re, ut ex ipſo ſenatuſconſulto potes intelligere: deinde ex ſententia Seruilij additum eſt illud, ne liberi populi cogerentur ſoluere. quòd ſi de populis liberis primo actum eſſet, ego, qui ſcirem à Sycionijs pecuniã tibi deberi, tua cauſa repugnaſſem, neque ſcribendo affuiſſem.* 23. A P. Seruilio filio,] *Viuebat enim pater P. Seruilius Iſauricus. ſic ad Quintum fratrem libro* II. *carpebatur Pompeius à Bibulo, Curione, Fauonio, Seruilio filio. & ad eundem libro* III. *P. Seruilius pater ſignificat, ualde te ſibi gratum feciſſe, quòd de ſua uoluntate erga Cæſarem diligentiſſime locutus eſſes. & ubi patri & filio prænomen idem eſſet, additum eſt, pater & filius, ut internoſcerentur: ex quo in his epiſtolis ſæpe, Quintus pater, Quintus filius.*

In poſtremis] *quia, qui curulem magiſtratum geſſerant, ij, ſi à Cenſore nondum in ſenatum lecti eſſent, iure tamen magiſtratus in ſenatum introibant, & dicendæ ſententiæ ius habebant. Gellius lib.* III. *cap.* 18. Conuentus] *Recenti*

re homines conueniebant, ut inducendi ſenatuſcon-ſulti rationem inirent, quòd illud, De populis liberis, additum eſſet cum iniuria, damnoq́; multorum. poſt-ea conuenire deſierunt, cum intelligerent immutari non poſſe. Idem pag. 20. Tuis blan-ditiis] Quando iudicio cum ijs agere non potes, im pediente ſenatuſconſulto proxime facto.

Nummulorum aliquid] Attico enim Sicyonij de bebant. 7.27. Homini Attico] Tibi. ludit in cognomen Attici. De ſuis hiſtoriis] De bello Marſico græce ſcriptis. Plutarchus.

Barbara quædam, & obſoleta] Non Attica, ſed barbara, & nimis antiqua. Tertium poe ma] Tertium opus de Conſulatu meo, uerſibus con ſcriptum. primus enim commentarius græce compoſi tus, alter latinus, tertium poema. Τίς πατέρ' αἰνήσει?] A filijs patres laudantibus, quòd ip ſi laudabiles non ſint, tranſtulit Cicero ad ſe ipſum laudantem, quaſi qui non laudaretur ab alijs. Plu-tarchus in Arati principio dilucide exponit, & ait eſſe τὴν παλαιὰν παροιμίαν.

Quod potius ſit,] Quod ſit laudabilius no-ſtro Conſulatu.

19.

Secus eſſe dictum] Scripſerat enim Atticus, ſe putare, Quintum & Romæ, & in itinere de ipſo mi-nus commode locutum. 14. Epiſtolam reddidit,] Reſcriptam ad eam, cuius initium eſt, Magna mihi. Iniucundius] De diſcor dijs Quinti & Pomponiæ. Moderatiſsi-

mum fuiſſe ] *Quòd ea moderatiſſime tuleris.*

Neque de ſtatu noſtræ dignitatis eſt recedendum: ] *Recederem autem, ſi ſuſceptam de rep. curam abijcerem. Reſponderat Atticus ad illud, Vtor Pompeio familiariſſime, quod eſt pag. 15.*

Neque ſine noſtris copiis ] *Non debeo Pompeij amicitiam tanti facere, ut ueteres amicorum copias negligam. ſine quibus intra alterius præſidia uenire, ideſt uni Pompeio me totum credere, tutum eſt. ſic igitur faciam: firmabo, ut inſtitui, meas opes amicitia Pompeij: & tamen, quia non unius fidei ſunt omnia committenda, ueterum amicorum præſidia nõ dimittam.*

20.

Et is, de quo ſcribis, ] *Manifeſtum eſt, Cn. Pompeium intelligi.* Nihil non ſummiſſum, atque populare. ] *Verbum enim non faceret, quod quenquam de populo poſſit offendere. quo minus expectare ab eo conſtantiam, & animi firmitudinem debeo. ergo non committemus, ut ſine noſtris copijs intra illius præſidia ueniamus.*

Fluctuantem ſententiam confirmaſsem, ] *Cum eius animus in tuenda republica nutare interdum uideretur, confirmaui.* A' ſpe malorum. ] *Sperauerant enim improbi homines contentionem mihi fore aliqnam cum Pompeio ex illarum rerum, quas in Conſulatu geſſeram, diſſenſione. 18.* Ad mearnm rerum laudem ] *Tantum abeſt ut propter eas res à me diſſenſerit, ut eas etiam in ſenatu non ſemel, ſed ſæpe laudarit. 18.*

Nullam rem tanti æſtimaſſem.] *Nihil mihi tanti fuiſſet, ut cum eo me coniungerem.*

Bonos uiros] *Quos paulo ante ſuas copias uocauit.* σπάρταν] *Rempublicam, quam ſemel tuendam ſuſcepi, nunquam deſeram. adagium eſt in Suida, & Plutarcho,* σπάρταν ἔλαχες, ταύτην κόσμει*: de ijs, quibus cum fortunæ munere contigiſſet, ut Spartæ naſcerentur, degenerare à tam nobilis patriæ teſtata uirtute ſine magno dedecore non liceret.*

Poſt Catuli mortem] *Perierat non multo ante: nam Conſulibus Piſone & Meſſalla, anno proximo ſuperiore uiuebat: ut pagina 11: & apud Plutarchum in Craſſo.* Hanc uiam optimatum] *Rectam rationem in republica.*

Nec comitatu] *Scribit Plutarchus in Craſſo, Ciceronis, Catuli, Catonis fuiſſe quandam in defendenda libertate ſocietatem, & conſenſionem.*

Rhinton] *Poeta comicus Tarentinus: de quo Suidas.* Οἱ μὲν παρ' οὐδέν εἰσιν, οἷς δ' οὐδὲν μέλει.] *Iambicus ſenarius. latine ſic: Alij quidem prope nihil ſunt, alijs autem nihil curæ eſt. qui me, inquit, recta ſentientem adiuuare, & in optimatum uia pergentem forſitan ſequi uellent, infirmi ab auctoritate non poſſunt: & qui poſſent, negligunt.* Piſcinarii] *Hortenſius, & Lucullus; quos Ciceronis, noui hominis, dignitas angeret. 17.* A curia] *Sæpe curiam pro ſenatu, forum pro populo ponit, figura grammaticis obſeruata. A curia igitur, à ſenatu. ego me, inquit, ad popularem rationem non dabo, ut Pompeius, ut*

*Cæſar, ut omnes non boni ciues. ſenatui ſemper ita affixus hærebo, ut nulla res diuellat.* Rebus meis conſentaneum: ] *Ne diſſentiam à me ipſo, qui in Conſulatu meo nihil geſſi non auctore ſenatu.* Non multum ſpei eſt in ſenatu: ] *Vt ſenatus factum ſenatuſconſultum de liberis populis inducat.* 19. 23. Iam, ] *Nam initio fuerant, qui quererentur: quod epiſtola*
» *proxima dixit: Conuentus, qui initio celebrabantur,*
» *iandiu fieri deſierunt.* 19. Alia uia ] *Quando in ſenatu ſpes non eſt.* Ad quos pertineret, ] *Non animaduerſum eſt, illud, De populis liberis, addi ſine multorum detrimento non poſſe.* 23.

20:

Partim maleuolentia, ] *Sunt in ſenatu, qui odio proſequantur eos, ad quos intelligunt ex ſenatuſconſulto rei familiaris iacturam peruenire: itaque, ne inducatur, pugnabunt.* Opinione æquitatis ] *Vt ea, quæ recta ſunt, conſtanter tueri uideantur. &* opinione æquitatis, *quaſi non tam de ipſa æquitate, quàm de opinione hominum, & inani quadam ſpecie laborent.* Mediocrius ] *Quaſi aperte Metellus oſtenderet, ſe bellum malle, quàm otium.* Auli uero filius ] *Afranius Conſul.* 13. 17. Magni noſtri ὑπώπιον. ] *Pompeij macula & infamia: quia Pompeij potiſſimum opera ad Conſulatum Afranius peruenerat.* 13. Ser. Claudius ] *Frater Pæti. de quo in epiſtola ad ipſum Pætum his uer-*

» *bis: Seruius frater tuus, quem literatiſſimum fuiſſe*
» *iudico, facile diceret, hic uerſus Plauti non eſt, hic eſt,*
» *quòd tritas haberet aures notandis generibus poeta-*
» *rum, & conſuetudine legendi.* Frater autem Clau-
*dius Papirij, non germanus ( nam eodem uterque ap-*
*pellaretur nomine ) ſed aut conſobrinus, aut ex ea-*
*dem matre, diuerſo patre,* 23. Per le-
gem Cinciam licere capere ] *Iocatur in legem*
*Cinciam, quæ erat de donis & muneribus. In* II. *de*
,, *oratore, Sæpe, inquit, ſententioſe ridicula dicuntur,*
,, *ut M. Cincius quo die legem de donis & muneribus*
,, *tulit, cum C. Cento prodijſſet, & ſatis contumelioſe,*
,, *quid fers Cinciole, quæſiſſet: ut emas, inquit, Cai,*
,, *ſi uti uelis. & in de ſenectute: Quadriennio poſt fa-*
,, *ctus ſum Prætor: quem magiſtratum geſſi Conſulibus*
,, *Tuditano & Cethego, cum quidem ille admodum ſe-*
,, *nex ſuaſor legis Cinciæ de donis & muneribus fuit.*
,, *Et Liuius libro* IIII. *Quid legem Liciniam excitauit*
,, *de quingentis iugeribus, niſi ingens cupido agros con*
,, *tinuandi? quid legem Cinciam de donis & muneri-*
,, *bus, niſi quia uectigalis iam, & ſtipendiaria plebs eſ-*
,, *ſe ſenatui cœperat?* Cincius ] *Hic Attici*
*negotia Romæ procurabat.* 4. Agit ma-
ximas gratias: ] *De eo, quod ipſe tua ſponte ip-*
*ſius cauſa iam feciſti. Tale illud in epiſt. fam.* 31. *Om-*
,, *nino tibi agit gratias: ſed idem ſcribit, meas literas*
,, *maximum apud te pondus habituras.*

IN

# IN LIBRVM II. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

21.

E Vnti mihi Antium ] *Huc ſe nobiles* Romanos *animi cauſa contuliſſe, legimus in* Strabone. *aberat autem* Roma Antium *ſtadijs* CCCVII, *hoc eſt milliarijs* XXXVIII. *cum dimidio. nam, ut ait* Plutarchus *in* C. Graccho, τὸ μίλιον ὀκτὼ σταδίων ὀλίγον ἀποδεῖ. Gladiatores M. Metelli ] *Gladiatorum certamina cum alij cupide uiſerent, ego cupide reliqui.* Legi enim libenter, ] *Quòd & tua eſſent, & de rebus meis, ideo libenter legi. ſed ad genus orationis quod attinet, horridula mihi, atque incompta uiſa ſunt. &* libenter *quaſi diligenter: ut contra non libenter legunt, qui negligenter.* Ornata hoc ipſo, quòd ornamenta neglexerant, ] *Fortaſſe imitatus eſt* Terentij *figuram ex* Phormione:

*Virgo pulchra: & , quo magis diceres,*
*Nihil aderat adiumenti ad pulchritudinem.*

*quale etiam uetus illud in mulieres odoratis unguentis non utentes:* Ideo *bene olere, quia nihil oleret. quod eſt apud* Plautum *in* Muſtellaria. *cui ſententiæ nõ diſſimilis illa* Varronis *in ſatyra* Menipea, *quam recitat* L. Macrobius lib. III. Bellaria *ea maxime ſunt mel-*

*lita, quæ mellita non ſunt.* Iſocratis μυροθήκιον,] *Non diſcedit à tralatione unguentorum, quia dixerat horridula, & olere. Attici oratio quia ſine pigmentis, horridior: nitida Ciceronis, quia cum pigmentis.* Eius diſcipulorum] *Multos docuit Iſocrates: quorum notiſſimi Ephorus et Theopompus; ille ut ingenio tardior, & calcaribus concitandus, ſic uita probior; hic ut acrior, & freno coercendus, ita & improbior. Hæc Suidas. Iſocratem apud Plutarchum deridet Cato maior, quòd eius diſcipuli ſeneſcerent dicendo, ut apud Ditem cauſas agerent.* Strictim attigiſti,] *Curſim legiſti, miſſum uidelicet ab alijs: (iam enim diuulgatus erat, ſiquidem & Poſſidonius eum Rhodi legerat, ut infra proxime) poſt autem eum, opinor, accepiſti, quem ego L. Coſſinio dederam.*

Faſtidioſe] *Cum omnia in eo diligentiſſime examinaſſem, uſque ad faſtidium.*

Ornatius] *Quod homo Græcus uideretur præſtare poſſe.*

21:

Adoleſcentulorum ſtudiis excitati.] *Quia uidemus adoleſcentulos eloquentiæ ſtudio teneri.* Fuit enim mihi commodum &c.] *Licuit enim mihi ad Demoſthenis imitationem curare, ut orationes aliquot meæ, de republica in Conſulatu habitæ, legerentur.* In ſenatu Cal. Ian.] *De lege agraria contra P. Seruilium Rullum, Tribunum plebis: quæ extat, ſed initiũ deſideratur, eamq́; » ſignificat in epiſtola ad Lentulum, cum inquit: Me-*

» *moria tenebam, nobis Conſulibus ea fundamenta id=*
» *cta Calendis Ianuarijs confirmandi ſenatus, ut nemi=*
» *nem mirari oporteret, Nonis Decembribus tantum uel*
» *animi fuiſſe in illo ordine, uel auctoritatis.*

Altera ad populum ] Quæ extat. Plinij
» *uerba hæc ſunt libro VII. cap. XXX. Sed quo te M.*
» *Tulli piaculo taceam? quo'ue maxime excellentem in*
» *ſigni prædicem? quo potius, quàm uniuerſi populi il*
» *lius gentis ampliſſimi teſtimonio, & tota uita tua Cō=*
» *ſulatus tantum operibus electis? Te dicente, legē agra*
» *riam, hoc eſt alimenta ſua, abdicauerunt tribus: te*
» *ſuadente, Roſcio theatralis auctori legis ignouerunt,*
» *notatasq; ſe diſcrimine ſedis æquo animo tulerunt. te*
» *orāte, proſcriptorū liberos honores petere puduit. &c.*

De Othone, ] *Pro Sex. Roſcio Othone: cui plebem Cicero reconciliauit, moleſte ferentē, quòd is legem tuliſſet, ut equites in theatro ſeparatim à ple be in quatuordecim proximis ordinibus ſederent. Plu=tarchus in Cicerone, & Plinius libro XII. item in ora tione pro Muræna, & Pedianus in Corneliana.*

Pro Rabirio, ] *Pro C. Rabirio perduellio=nis reo, ad Quirites. extat.* De proſcri=ptorum liberis ] *Sylla proſcriptorum liberis aditū ad magiſtratus lege obſtruxerat. his petentibus, ut, ab rogata Syllæ lege, honores capere liceret, Cicero Con ſul diſſuaſit. Sed operæpretium eſt recitare locum ex oratione in Piſonem, quòd huic epiſtolæ non parum*
» *lucis afferre uideatur. Ego, inquit, Calendis Ianuarij*
» *ſenatum, & bonos omnes legis agrariæ, maximarūq;*
» *largitionum metu liberaui. ego agrum Campanum,*

» ſi diuidi non oportuit, conſeruaui: ſi oportuit, me-
» lioribus auctoribus reſeruaui. ego in C. Rabirio per
» duellionis reo X L annis ante me Conſulem interpoſi-
» tam ſenatus auctoritatem ſuſtinui contra inuidiam,
» atque defendi. ego adoleſcentes bonos & fortes, ſed
» uſos ea conditione fortunæ, ut, ſi eſſent magiſtratus
» adepti, reipublicæ ſtatum conuulſuri uiderẽtur; meis
» inimicitijs, nulla ſenatus mala gratia, comitiorum ra-
» tione priuaui. ego prouinciam Galliam, ſenatus au-
» ctoritate, exercitu, & pecunia inſtructam, & orna-
» tam, in concione depoſui. ego L. Catilinam, cædem
» ſenatus, interitum urbis non obſcure, ſed palam mo
» lientem, egredi ex urbe iuſſi. ego tela extremo men-
» ſe Conſulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniura
» torum nefarijs manibus extorſi.

Qua Catilinam emiſi; ] Extat. Quam habui ad populum ] Extat, & item quæ conſequentur duæ. Inuocarunt; ] Mallem, Indicarunt: ut ſubaudiatur, coniurationem. indices enim Allobroges Conſul Cicero in ſenatum introduxit. In orationibus: & Saluſtius. Duæ breues, ] Vna, quæ in Rullum ad populum tertia legitur, breuiſſima: alteram deſideramus.

» Libris ] Orationibus: ut in Oratore, Nos etiã
» in hoc genere frequentes, ut illa ſunt in quarto accu
» ſationis. quartam enim orationem in C. Verrem ſntelligit.

22.

Pulchelli ] Clodij pag. 12:

Metellus impedit, ] Obſtitit enim, ne

plebeius fieret P. Clodius: ut in oratione de Aruſpicũ reſponſis, & pro M. Celio. Non ſimulat,] Ante cauſam occultauerat, cur ex patritio plebeius fieri uellet: nunc non ſimulat: præſefert, ideo ſe de tranſitione ad plebem cogitare, ut deinceps Tribunus fieri poſſit. quod patritio non licet. 17.

In Sicilia] Vbi Quæſtor fuerat. Quæſturã autem Aedilitas conſequebatur: ſed plebeijs hominibus inter utranque interpoſitus Tribunatus plebis patebat. Clodius autem patritius, quia Tribunatu legibus excludebatur, Aedilitatem ſe ſtatim petiturum di ctitarat: poſtea, ut Ciceroni diem diceret, plebeius factus Tribunatum petijt, & adeptus eſt.

Sæpe dictitaſſet.] Sic Beſſarionis & Caualcantis uterque liber. Subaudi, ſe eſſe petiturum. omnino abundare uidetur dictio ſæpe, cum frequentatiuum uerbum ſequatur: ſed ferri poteſt, cum & Matius in epiſtola ad Ciceronem dixerit, Frequentes uentitaſſe, pro ſæpe uentitaſſe. Patritijs] Patritij Sergius Catilina, Cornelius Lentulus, principes coniurationis. A' Freto] Quod iacet inter Meſſanam Siciliæ ciuitatem, & Regium Calabriæ, in extrema Italia. Prodire] Cum ſumma celeritate uſus, præter ſpem omnium af fuerit. Tribus horis Roma Interamnam:] Deſignat illud tempus, cum Clodius de ſacris pollutis accuſatus, quòd noctu intraſſet eò, ubi Veſtales pro populo faciebant; apud iudices teſtimonio Caſſinij Scholæ probauit, ſe, qua hora diceretur inter ſacra deprehenſus, Interamnæ fuiſſe: quod tamen per

ſpicue falſum intelligebatur, quia & Cicero eum, & multi eo die Romæ uiderant, tribus horis ante horam deprehenſionis: ut tum quidem Interamnæ eſſe Clodius non potuerit, niſi ſi tribus horis Roma Interamnam poſſet accurrere. quod cum non poſſet, propter locorum maiora interualla; cauillans tamen Cicero, factum id à Clodio dicit, quia iudicibus probare uiſus eſt, quoniam eſt abſolutus. Item ante:] Cum noctu introiuit domum Cæſaris, ubi ſacra Bonæ deæ à mulieribus celebrabantur. Cum iri maxime debuit.] Cum afficiendus ſupplicio fuit, quòd Bonæ deæ ſacra uiolaſſet. & locatur in ambigua ſignificatione: nam ire obuiam, prodire obuiam proprie ualet; μεταφορικῶς, reſiſtere: ut libro IIII. » Huic obuiam it Cato. Qua ratione & Brutus in quadam epiſtola dixit, Maleuolentiæ hominum in me, ſi poteris, occurres. Cum candidatum deducerem,] Candidatos ad commendationem clari uiri Martium in campum deducebant. Q. Cicero de petitione Conſulatus. Siculis locum gladiatoribus dare.] Siculis meis clientibus locũ dare, ubi gladiatorũ certamina ſpectare poſſent. amicis enim, & tribulibus ad ſpectacula locus dabatur: ut in oratione pro Muræna. gladiatoribus: cum gladiatores pugnarent. ſic locutus eſt 34. & in epiſt. fam. 164: & in prima in Antonium in extremo, & in nona item in extremo. Nouos patronos inſtituam.] Nouos patronos Siculis dabo, quãdo tu, uetus eorum patronus, locum ijs dare gladiatoribus non conſueſti. Et patronus Siculorum Cicero iam

*inde à Quæſtura ſua Sicilienſi.* Sed ſoror &c. ] *Quia ſe ipſum deſignauit, cum dixit,* nouos patronos, *(nam & ipſe Quæſtor fuerat in Sicilia) intulit, Sed locum dare Siculis non facile potero, cum ſoror mea, quæ tantum habeat loci, unum mihi ſolum ad ſpectandum pedem det. quaſi dicat: poteris igitur tu multo minus, cui conſularis ſoror non eſt.* conſularis : *uxor Conſulis Q. Metelli, quæ propterea loci plurimum in ſpectaculis haberet.* pedem : *de pede, qui eſt in menſura, Clodius intellexit; Cicero uertit ad genus concubitus, quo mulieris utrũque pedẽ tolli ſignificat Ouid. in tertio de arte amãdi :*

*Melanion humeris Atalantæ crura ferebat.*

*nec dubitabatur, quin Clodius cũ tribus ſororibus rem*
» *habuiſſet. unde illud in epiſtola ad Lentulum: Qui nõ*
» *pluris fecerat Bonam deam, quàm treis ſorores.*

Non conſulare ] *Obſcœnum, minimeq; dignum, quod à Cicerone, homine conſulari, diceretur.* Male conſularem. ] *Facit enim, quæ Conſulis uxorem non deceant.* Seditioſa : ] *Hanc fratris Clodij patronum appellauit pagina 12: et, gratia multum poſſe, oſtendit in peroratione orationis pro M. Celio, cum eius opera Sex. Clodium dixit abſolutum.*

[illegible] 22 :

videtur refrixiſſe. ] *Tota res agraria interpellata bello refrixerat, dixit pag. 18.*

Molli brachio ] *Leuiter: tralatione ab ijs, qui pueros errantes leuiter percutiunt.* De populari leuitate ] *Vt grauiorem ſe ciuem in republi*

*ea præſtaret. 20.* Bene geſtæ, ] *Bello Mithridatico.* Conſeruatæ ] *Extincta coniuratione.* Cuius nunc uenti ualde ſunt ſecundi, ] *Quód uictor ab Hiſpanijs ad triũphum deceſſiſſet.* Num tantum ] *Quantum tu uideris ſuſpicari, qui me de Pompeij familiaritate obiurgas.* Quàm quæ execaret ] *Ciues enim populares, minus recte ſentienteis, quos alij non ſapientes oppugnarent, ego potius ſtudeo lenire, & artificio quodam ad reipublicæ parteſ traducere. ita non uideor improbandus, qui, quod in ciuitate, quaſi in corpore, uitioſum eſt, ſanare uelim potius, quàm execare.* Notat *nimiam, Catonis maxime, ſeueritatem, quæ reip. noceret.*

Equitatus ille, ] *Equites Romani, quos ego cũ ſenatu coniunxeram.* In cliuo Capitolino, ] *In æde Concordiæ ad radices aſſurgentis Capitolij. qua in æde Conſul Cicero ſenatũ conſuluit, quid de coniuratis deprehenſis ſtatuendum uideretur; cum etiam equites Romanos adhibuiſſet. quod initiũ fuit eius concordiæ, quæ inter equites & ſenatum eſt conſecuta: ut ſupra docuimus, 16:* Te ſignifero, ac principe, ] *Cum te quoque, equeſtris ordinis principem, ad eam conſultationem adhibui. ſed perſiſtit Cicero in tralatione rei militaris: & quia dixerat,* equitatus; *intulit,* te ſignifero: *cũ nihil aliud ſignificet, quàm, in ſenatu Atticum, qui principem locum ordinis equeſtris obtineret, cum cæteris equitibus affuiſſe.* Noſtri autem principes ] *Principes ciues Lucullus & Hortenſius, pi-*

*ſcinarum ſtudioſi.* 17. 18 : 20. Muli barbati ] *Barba gemina mulos inſigniri labro inferiori*, Plinius *libro* IX. *cap.* XVII.

Nolint obeſſe, ] *Reipublicæ. & Pompeiũ maxime, ac Cæſarem intelligi, perſpicuum eſt.*

Verius, ] *Aequius : ut pro Muræna:* » *Negat uerum eſſe allici beneuolentiam cibo. item Cæſar, Liuius, Virgilius, Horatius.* In iudicium uenire ] *Accuſari apud indices.* nam in ius uocar et in ius uenire 23. est apud Praetorem.

Equites curiæ bellum, ] *Indixerunt, ſubaudi : & curiam accipe pro ſenatu : ut ſit continẽs pro contento.* Renunciantibus? ] *Petentibus ut locatio Aſianorum uectigalium induceretur. pagina* 15 : Retinendi ordinis cauſa ] *Ne ordo equeſter alienaretur à ſenatu. publicani enim equites Romani.* Facienda iactura ] *Fuit ſatisfaciendum equitibus locationis inductionem poſtulantibus, quanquam id cum ærarij iactura fieret.* Conſule in carcere incluſo ] *L. Flauius Tribunus pl. Metellum Conſulem in carcerem incluſit, quia legem agrariã perferri non ſineret. alijs tamen Tribunis opem ferentibus, et Pompeio ſuffragante, aliquot poſt horis exiuit. Dio libro* XXXVII. Aſpirauit nemo eorum, ] *Maxime equites Romanos ſignificat : quorum opera cum Cicero Conſul uſus eſſet in defendenda republica, poſt alienati à ſenatu propter ſenatuſconſultum de iudicijs, & quia de inductione Aſianorum uectigaliũ minime impetrabant, non modo non concurrerunt ad*

*ad opem Metello ferendam, aut iuuandos optimates in ſeditionis tumultu, ſed nec aſpirarunt, ideſt ne animo quidem ſe fauere indicarunt.*

Mercede conductos ] *Quid ergo, inquies, feremus iſtos equites, in iudicio pecuniam accipienteis?*

Libertinis, atque etiam ſeruis ] *Præſtat, equites Romanos corruptos & mercede conductos, iudices habere, quàm libertinis & ſeruis ſeruire: à quibus contra perditos ciues opem implorare cogemur, ſi equeſtris ordinis præſidio priuamur.* ἅλις σπουδῆς.] *Sat ſtudij: ſubaudi, poſitum eſt à nobis in tuenda ordinum concordia. nunc, ut dies poſtulat, ita uiuamus: quando iam officio ſatis, ſuperq; fecimus.* Meam tribum tulit honeſtius, ] *Tribum ferre dicitur, cui tribus uel magiſtratum petenti, uel commodum aliquod ſuffragijs defert. tribus autem Ciceronis uidetur Cornelia fuiſſe: cum, in ea cenſos eſſe Arpinates, Liuius libro XXXVIII. ſignificet.* Quàm ſuam, ] *Vtranque tulit, ſed meam honeſtius, quàm ſuam.*

Luceii perdidit: ] *Non tulit tribum Luceij. Et apparet Fauonium magiſtratum petiſſe. nec mirum, perdidiſſe Luceij tribum: quippe cum Luceius Cæſaris, Fauonius Catonis familiariſſimus eſſet, Cato autem & Cæſar cum natura, tum uitæ inſtituto diſſidentes. perdidit igitur tribum hominis non amici, Ciceronis tulit, qui ſenatus partes ſequebatur, ut Cato, & Fauonius; non populum, ut Cæſar.*

Inhoneſte, ] *Cum non haberet, quod in Naſicam dicere poſſet. turpiter igitur, & inhoneſte. ac-*

cuſauit. eſt autem hic, ut opinor, Scipio ille, quem Q. Metellus Pius adoptauit: cui Naſicæ cognomen fuiſſe ob eam cauſam crediderim, quia & pater eius, ut ſcripſit Dion, & auus, & proauus, & atauus Naſicæ dicti ſunt. Conſul fuit cum genero ſuo Pompeio Magno. ~~Moleſte~~ ] Cum uideatur laudare Fauonium, reprehendit: nam, modeſte, leniter, frigide, non uehementer: quod eſt uitioſum in accuſatore. Moloni ]. Qui Fauonium Rhodi eloquentiam docuerat. Nunc tamen petit iterũ. ] Repulſam igitur tulerat priore petitione.

Reip. cauſa. ] Iactatio Fauonij cum excuſatione quòd iterum peteret: iterum enim petere non ſua, ſed reipublicæ cauſa: alioqui poſt priorem repulſam non fuiſſe petiturum. Quid agat, ] De petitione ſua. petijt enim paulo poſt Conſulatum cum Bibulo & Cæſare, ſed præteritus eſt.

Cum Cæſarem uidero, ] Qui cum Lucceio contra Bibulum coiuerat: ideoq; Lucceij omnia conſilia, quod ad petitionem attineret, ſcire poterat. ſupra 15.

Sicyonii te lædunt, ] Qui debitam tibi pecuniam non ſoluunt. 19. Catoni, & eius æmulatori Seruilio ] Quorum opera factum eſt ſenatuſconſultum de populis liberis. Nondum igitur curulem magiſtratum Cato geſſerat, cum
» S. C. factum eſt: ſupra enim, Illud ſenatuſconſultum
» ſumma pedariorum uoluntate, nullius noſtrum au-
» ctoritate factum. 19. Ea plaga ] Illud ſenatuſconſultum non tibi ſolum, ſed multis præterea bonis uiris detrimentum attulit; qui creditam

*ante pecuniam ijs populis, quos ſenatus proxime liberos eſſe iuſſit, exigere non poſſunt.* 19.90.

Deinde in diſſenſionibus.] *Planius ad ſententiam*, ne in diſſenſionibus. *ut hoc dicat: Quando ita ſenatus decreuit, laudemus: nam reprehendentes, qui aſſentiret, non haberemus: fruſtra autem diſſentire ſtultum eſt.* Amalthea mea] *Gymnaſium & ipſe Amaltheæ nomine extruxerat Attici exemplo.* 13. Indiget tui.] *Quod attinet ad ornatum, & τοποθεσίαν.* 13:

Vindicem æris alieni] *Coniuratio Catilinæ propter æs alienum facta, odio maxime creditorum. recte igitur uindex, & ſeruator creditorum Cicero, quia coniuratos occiderat. & uindex dupliciter ponitur. uindex coniurationis, qui coniurationem opprimit: uindex libertatis, qui libertatem reſtituit: ut hic, uindex æris alieni, qui creditores ſeruat: quod* μεταφορικῶς *dixit in epiſtola ad Seſtium, Non putant ei nummos deeſſe poſſe, qui ex obſidione fœneratores exemerit. ſic, ultor Catilinæ, in oratione in Piſonem: & ultor inimicorum, in epiſtola ad Lentulum: diuerſe: nam illud pro Catilina, hoc contra inimicos.* Aere non Corinthio,] *Senſus eſt: Tuſculani & Pompeiani ædificatio magnum mihi æs alienum attulerunt. ſed iocatur in ambiguitate uerbi: cum æs Corinthium maxime laudaretur.*

Hoc circunforaneo] *Quod ab argentarijs fœnerantibus ſumitur, qui tabernas habebant in porticibus circa forum.* Speramus eſſe otium: *uide* 17.20. Prognoſtica mea] *Pu-*

to libellum fuiſſe, qui prognoſtica Ciceronis de Republica complecteretur. Ad Octauium.] Videamus, Octauius hic qui ſit, & qua de re agatur: quod arbitror non omnibus patere. Hoc tempore Aſiam regebat Q. Cicero, Macedoniam C. Octauius. de quo his uerbis in epiſtola II. libri primi ad fratrem.

» Et mediocri me dolore putas affici, cum audiam qua
» ſit exiſtimatione Virgilius, qua tuus uicinus C. Octa-
» uius? (ſic enim legimus, non Cn. ut patet ex infra
» ſcripto lapide) Et Suetonius in Auguſto: Octauius
» pater ex Prætura Macedoniam ſortitus, fugitiuos, re-
» ſiduam Spartaci & Catilinæ manum, Thurinum
» agrum tenentes, in itinere deleuit, negotio ſibi in ſe-
» natu extra ordinem dato. prouinciæ præfuit non mi-
» nore iuſtitia, quàm fortitudine: nanque Beſſis, ac
» Thracibus magno prælio fuſis, ita ſocios tractauit, ut
» epiſtolæ M. Ciceronis extent, quibus Quintum fra-
» trem eodem tempore parum ſecunda fama Proconſu-
» latum Aſiæ adminiſtrantem, hortatur, & monet, i-
» mitetur in promerendis ſocijs uicinum ſuum Octa-
» uium. Macedoniam igitur adminiſtranti commendari Atticus cupiebat, cum in ea prouincia negotiorum quiddam haberet: ideoq; & C. Antonio, eandem prouinciam ante Octauium regenti, Cicero eum literis commendauerat. In epiſt. fam. 62.

Lapis in hortis Colotianis, Romæ.

C. OCTAVIVS C. F. C. NP —
PATER AVGVSTI

COMMENTARIVS

TRIB. MIL. BIS. Q. AEDIL. PL.
CVM C. TORANIO. IVDEX QVAESTIONVM.
IMPERATOR APPELLATVS EX PROVINCIA MACEDONIA.

Dedi literas: ] *Cómendatitias. cum ipſo enim, ante quàm diſcederet, nil eram locutus, quia non putabam te negotia in prouincijs habere, (erat autem Macedonia Romanorum prouincia) ſed duntaxat in ijs locis, quæ Romanis magiſtratibus non parent, ut in Epeiro, aut Athenis, aut Sicyone.* In toculionibus ] *Manifeſte deprauatus locus.*

ciceronem noſtrum. ] *Quintum Ciceronem, Quinti filium ex Pomponia Attici ſorore. erat autem apud auunculum.* θεῖοι ] *Non libenter mecum ſolet eſſe Quintus filius, quòd ſeueritatem diſciplinæ meæ non ferat: ut recte me patruũ putet, ideſt minime indulgentem: quales patrui ſunt: nam patres amore uicti filijs ſæpe denegare non poſſunt, etiam quæ ſentiant minus expedire. itaque 159. Pater, inquit, nimis indulgens, quidquid ego aſtrinxi, relaxat.* & *pro M. Celio: Fuit in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, Cenſor, magiſter: obiurgauit M. Celium.* & *apud Perſium: Cum ſapimus patruos. apud horatium: Patruæ metuentes uerbera linguæ.* Sclem = πηλωαῖον. *Librũ Dicæarchi de populis Pelenæis. de quibus Suidas.*

= ne' sis mihi patruus, etc.

Dicæarchi ] *Quem infra ſuas delicias appellat. Siculus fuit, Ariſtotelis auditor, philoſophus,*

*rhetor, geometra.* Procilio.] *Qui & ipſe multa ſcripſerat, grammaticus doctiſſimus: cuius ſcripta fortaſſe magis Atticum delectabant, quàm Dicæarchi.* Mihi ~~hæredes.~~] *Obſcurus, & forte mendoſus locus. neque ſecus antiqui libri.* Ηρώδης] *Athenienſis, & opinor is, de quo libro* XIIII. Quàm unam literam ſcriberet.] *Atticus enim literis ſignificauerat, Herodem ad ſe acceſſiſſe, ut ſcripta ſua legeret.* Comminus acceſsit,] *Venit enim ad te, ut ſcriptorum ſuorum moleſtiſſima lectione conficeret.* Lollio] *Lollia familia Romæ: & in antiquis libris ita ſcriptum, non, ut in uulgatis, lolio.* ſanus non es: *non recte ſentis. μεταφορὰ à corpore ad animum.* Vinio: *alij,* Vinio. *placet. nota familia: & Horatius,*
» *Auguſto reddes ſignata uolumina Vini.*
Calendas uenire,] *Quo die C. Antonius, à Q. Maximo accuſatus, cauſam dicere debebat.*

Non uenire?] *Ex Macedonia prouincia redeuntem, quam auare & infeliciter adminiſtrauerat. uide pagina 6.* Ita ad me mittunt,] *Ita mihi Roma ſcribitur à meis.* Nigidium: *Prætorem.* Compellaturum: *euocaturum, coacturum.* Huc non uenis,] *Quoniam Romam recta proficiſceris, nec uis de itinere deflectere, ut in uillas ad me uenias; Romæ domi meæ cœnato; tertio quidem Calendas, ſi poteris, ideſt illo ipſo die, quo te ad urbem futurum ſcribis; ſi minus, utique pridie Calendas.*

oedas.! A.

Vinnia f
milia.

24:

opinor εὐαγγέλια ] Opinor mihi debes εὐαγγέλια, quia Valerium abſolutum ſignifico.

Valerius ] Non uidetur hic eſſe L. Valerius Flaccus: qui abſolutus eſt Cæſare Conſule, ut eſt in ultima epiſtola huius libri: nunc autem Conſulatũ nondum Cæſar inierat. aut igitur alius Valerius eſt: aut Flaccus bis accuſatus. Defendente. ] Mecum. Extat Ciceronis oratio. Attilio ] Qui pro Valerio abſoluendo prenſauerat.

Et Epicratem ] Iam non agitur de iudicio Valerij Flacci, ſed reſponſio eſt ad alteram partem epiſtolæ ab Attico acceptæ. & Epicratem opinor Pompeium, quaſi, omnia tenentem: ſi quidem eo tempore princeps in republica Pompeius. & infra non ſemel eum fictis nominibus deſignat, ut cum appellat Sampſiceramum, Arabarchen, Hieroſolymarium, Megabocchum: de quibus ſingulis ſuo loco. Suſpicor: de abſente Pompeio. Eius caligæ, ] De Pompeij laſciuia dicit ſe ex eius caligis ſuſpicari, quibus in urbe ſolus uteretur, quoniam militare calciamentum erat, non urbanum. Et ſanè Pompeius in ueſtitu, neglecta uulgari conſuetudine, inane quiddam amauit ad perſpicuitatem. unde illud pagina
» 17. Pompeius togulam illam pictam ſilentio tuetur
» ſuam. Et Fauonius Pompeij cultum notauit his uer
» bis: Non refert, qua parte corporis diadema geras.
» quòd candidis faſcijs uteretur. Valerius Max.

Vt faſciæ cretatæ, ] Ita mihi non placebant eius caligæ, ut ante cretatæ faſciæ non placuerant.

Veteres

*Veteres Romani crura faſcijs induebant: ſed Pompeius cretatas geſtauerat, cum aliorum eo colore nõ eſſent. reprehendit Cicero P. Clodium in oratione de aruſpicum reſponſis, quòd purpureis uſus eſſet.*

κύρου παιδεία ] *Cyri architecti doctrinam. & alluſit ad Xenophontis librum, qui inſcribitur* κύρου παιδεία. *fam. 102.* Radiorum, etc. ] *Aiebat Cyrus architectus, cum radij oculorum per feneſtras latis luminibus egrederentur, eas egreſſiones non tam eſſe ſuaues.*

Etenim ] *Argumentum pro feneſtrarum anguſtijs contra latitudinem. Ab oculis noſtris exeunt radij, qui quo longius progrediuntur, eo latius, alter ab altero, diſiunguntur: ut ab oculis noſtris ad locũ, quem ſpectamus, fiat radiorum quaſi pyramis quædam. & ſi hunc totum radiorum, ideſt uiſionis curſum græcis literis à principio ad finem notare uelis: in principio, ideſt in oculis noſtris, unde uis oritur uidendi, ſtatues* α *: extremum, quò ſpectamus, notabis duabus literis* β γ *: ſpatium inane, quod interiacet, quà diſiuncti duo radij currunt, duæ item literæ ſignabunt* δ ε. *ergo ſi quis in cubiculo conſtitutus aciẽ aliquò per feneſtram uelit intendere: quo anguſtior erit aditus feneſtræ, eo magis oculorum radios in exitu cohibebit; ideóq; erit illa ſuauior, quia radios diſiungi quàminime patietur; & ut ſuaues anguſtæ feneſtræ, ita non ſuaues uaſtæ.* ἡ ὄψις, *aſpectus, uiſionis initium, oculi ipſi.* Vides enim cætera. ] *Vides, cum ita ſit, quo iunctiores radij per feneſtras exeant, eo illas eſſe ſuauiores. lato autem adi-*

tu non ita iuncti exibunt : latis igitur luminibus feneſtræ non ita ſuaues. Nam ſi &c. ] Si per ſimulacrorum incidentias uideremus, & uidendi ſenſus, ut aiebat Epicurus, è rerum ſimulacris fieret, in oculos noſtros ſeſe inferentibus : ſequeretur, ut ipſæ rerum imagines, εἴδωλα quæ dicuntur, non facile per anguſtas feneſtras ingredi, & ad oculos peruenire poſſent, itaq; in ipſo aditu impeditæ laborarent. ſed non ita eſt : neque enim, ut putat Epicurus, uiſio fit ex imaginibus rerum ad oculos aduolantibus, ſed potius, ut Stoici ſentiunt, ex radijs, qui ab oculis ad res ipſas emittantur. ſi Epicurum igitur ſequimur, latæ feneſtræ fiant potius, quàm anguſtæ; ne imagines ingredientes, paruo aditu coarctatæ laborẽt; unde aſpectus oculis difficilior. ſin Stoicis aſſentimus : anguſtæ fiant potius, quàm latæ, ut radij quàmaxime iuncti per eas emittantur : quo iuuari uidetur ſenſus oculorum. Et apparet, Ciceronem cum Stoicis ſentire, quia infert, Nunc &c. Nunc ] Poſitum pro, ſed : ut alibi, cum ſuperiora tollit. quale illud, Nunc ut Apelles, in epiſt. fam. 13 : Fit lepide, ] Contra quàm ſentit Epicurus. Illa ἔκχυσις ] Illa effuſio radiorum per anguſtas feneſtras. iuncti enim egredientes radij, deinde ſe effundunt. Gellius libro V. cap. XVI. Si reprehenderis, ] In ædificio. Ad menſem Ianuarium, ] Quo Cæſar & Bibulus Conſules magiſtratum inituri erant. In qua σωκρατικῶς εἰς ἑκάτερον, ] Ego tibi, inquit, de republica nunc in utranque partẽ diſputabo more Socratico : deinde ad extremum dicã,

*quæ mihi placeat ſententia: quo modo ueteres illi So=cratici ſolebant; qui cum εἰς ἑκάτερον diſputaſſent, ad extremum, quid ipſis placeret, exponebant. Dein=de incipit diſputare. Agraria lex promulgabitur: quid agendum? reſiſtam, an quieſcam? ſi reſiſto: magnam ſubeo dimicationem; afficietur iniuria Pompeius, Cæſar offendetur, uterque popularis. ſi quieſco: hoc quidem eſt deſerere rēpublicā, nō ſecus ac ſi in Solonium, aut Antium abirem. magni igitur conſilij res eſt: ſiquidem in utrāque partem magna inſunt momenta rationum. ſed explica tuam ſententiam Marce Tulli: dic aliquando τὴν ἀρίστην οὐσίαν. ego, inquit infra, non opinor eſſe dubitandum, quin ſemper nobis uideatur εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.*

Cæſarem ] *Conſulem: qui ad uoluntatem perferendæ legis incubuerat, ut à populo gratiam iniret. Suetonius, Plutarchus.* Balbum ] *Gaditanum. ſed à Pompeio ciuitate donatum: pro quo extat oratio.* Coniungeret. ] *Alterum alteri offenſum reconciliaret. unde triūuiratus ille reipublicæ exitioſus. ſcribit Plutarchus: cum Cæſar Pompeium & Craſſum diſſentientes uidiſſet, cogitaſſe futurum in primis è re ſua, ſi eos coniungeret: ni faceret, haud ferè quidquam eorum, quæ moliretur, poſſe perficere.* Pax ] *Quies: ut illud* " *in ſomnio Scipionis, Quæſo ne me è ſomno excitetis, & pax ſit rebus.* ſenectutis otium: *ſummum otium: quale ſenibus eſſe ſolet: qui ferè nihil curant.*

24:

Κατάκρισις ] *Sanctio. in tertio enim libro*

*de Conſulatu meo quaſi ſanctione quadam me ipſe ob ſtrinxi reipublicæ, cum Calliopen induxi præſcribenté mihi, quid agerem.* εἷς οἰωνὸς ] *Homeri locus Iliadis libro XII. de Hectore auguria contemnẽte, & unum eſſe optimum augurium affirmante, certare pro patria.* Ambulationibus compitalitiis ] *Quia ſcripſerat Atticus, ſe pridie Compitalia cum eo futurum. Compitalibus igitur, dũ alij ludis operam dabunt, nos hæc ambulãtes conferemus. De die compitalitio Macrobius lib. I. Sat. Varro de lingua lat. Cicero in Piſonẽ, & ad hunc libro VII. 105:* Rogat ] *Vt uenit ad nos.* matrem: *Attici: quæ uixit annos XC. Nepos in uita.*

Serapionis librum ] *De geographia: de qua Cicero ſcribere cogitabat. uide 27.* Tranſigas. ] *Conficias: numeres pecuniam pro rebus, quas ab ipſo emimus.* In eo, quod oſtenderat, ] *Oſtenderat ſe haud immenſo pretio contentũ fore.* Male empta ] *Nimio empta,* Reddi: *Titinio.* Voluntate Pomponiæ ] *Non igitur ſolus Cicero, ſed cum Quinto fratre, aut cum Pomponia fratris uxore eas res de Titinio emerat.* Nummi potius reddantur, ] *Si ea, quæ male empta ſunt, Pomponia reddi non uult: ſolue Titinio pecuniam uel quantam petet: prorſus explica rem, ne ſcrupulus ullus, aut negotij quidquam ſuperſit.* ſcrupulus: *negotium, aut moleſtia ex infecta re.* Ad Tigranem? ] *Legatus ad Tigranem Armeniæ Regem Clodius? 26: 27.*

Syrpię conditione: ] *Antiquus liber*

*Beſſarionis*, ſyrpę conditiones. *utrunque obſcurum, & fortaſſe deprauatum.*

25.

Tempus illud;] *Cum aberit Clodius.* Quintus noſter] *Qui Aſiam regebat.* In otio conſederit,] *Tum explicatus, ut ſperamus, adminiſtratione prouinciæ, imperio tertij anni terminato.* Sacerdos Bonæ deę] *P. Clodius: qui muliebri ueſtitu ad ſacra Bonæ deæ acceſſerat, quo iure ſacerdotes ſolent. ironia.*

Cuiuſmodi futurus ſit] *Nihil enim acturus contra me uidetur, qui de legatione ad Tigranem cogitet. itaque nihil impedit, quo minus liberam mihi legationem liceat ſumere.* ſciri poſsit: *hoc abeſt à Beſſarionis antiquo libro. Caualcantis autem exemplar ſic: Sacerdos bene de te cuiuſmodi futurus ſcius ſit. uulgata lectio ſententiam habet non abſurdã: ſed cum in manuſcriptis libris aliam ſcripturam uideam; uenit in mentem ſuſpicari, ne quis ex ingenio locum reſtituerit.* Quòd à me ipſo non deſciuerim.] *Quòd de ueteri meo defendendæ reipublicæ curſu gratiæ cauſa non deflexerim.* Magnum opus eſt:] *Quia ſunt difficiles res ad explicandum.* 27. Præter quercum Dodonæam] *Si quercus eſſent in Terentiæ ſaltu, ut in Epeiro tua ſunt iuxta Dodonam ciuitatem; ego Epeirum ipſam mihi uiderer in Italia poſſidere. cætera nõ minus abunde ſunt, quàm in tuis Epeiroticis poſſeſſionibus: quæ hoc uno præſtant, quòd proximas habent nobiles illas quercus Dodonæas, quæ uocales olim fuiſ-*

ſe dicuntur. præterea nihil eſt in tota Epeiro, quod ego in hoc ſaltu non habeam. Herodotus lib. II.

Vectium.] Chryſippum Vectium architectum, Cyri architecti libertum: de quo in epiſt. fam. 102. Palæſtræ Palatinæ,] Quæ erat in Ciceronis domo Palatina. de muro enim, quem reſtitui uolebat, ſpectabantur ij, qui ſe palæſtra exercebát. Pomponiam & puerum] Ipſe enim conſumere æſtatem in itinere cogitabat, ſumpta libera legatione. puerum, Quintum Ciceronem Quinti filium ex Pomponia. In timore ruinæ: propter infirmitatem muri, de quo palæſtra ſpectabatur.

Aegyptum] Fore uidebat, ut Cæſar Conſul Legatum mitteret ad ſanciendam cũ Ptolomæo Aegyti Rege ſocietatem. eam legationem & ſibi deferri cupiebat; & tamen uerebatur, ne alieno reipublicæ tempore diſcedentem infamia conſequeretur. Cæſar libro III. de bel.ciu. 192. His mittentibus,] Cæſare & Pompeio legationem deferentibus: quibus Ciceronis diſceſſus uoluptati futurus eſſet, quòd, abſente reipublicæ patrono, ipſi ſe omnia ſperarent ex libidine adminiſtraturos. Αἰδέομαι] Homeri uerſus de Hectore. Πουλυδάμας] Conuitium Catonis timebo, ut Polydamantis Hector, ſi certamen cum Achille recuſaret. ἰλιάδος χ.

Excipiamus,] Quod ad Aegyptiam legationem attinet, ne properemus, ſed excipiamus, et expectemus, num deferatur. Contulerit] Quòd Pompeij conſilia probe noſſet ob intimam familiaritatem. itaque pagina 32: Velim, inquit, ex Theo

» *phane expiſcere, quonã in me animo ſit Arabarches.*
» *cum eo loco Pompeium deſignet.* & 73: *Pompeius mihi uidebatur in Hiſpaniam iturus. id ego minime probabam: qui quidem Theophani facile perſuaſi, nihil eſſe melius, quàm nuſquam illum diſcedere. ergo Græcus incumbet. ualet autẽ auctoritas eius apud illum plurimũ.* Hic eſt Theophanes ille Mitylenæus, de quo his uerbis in oratione pro Archia: *Quid noſter hic Magnus, qui cum uirtute fortunam adæquauit? non'ne Theophanem Mitylenæum, ſcriptorem rerum ſuarum, in concione militum ciuitate donauit?* & Plutarchus ſæpe. se destitutum,] A' Cæſare: cuius opera Conſulem ſe deſignatũ iri ſperauerat, propterea quòd ei Conſulatum petenti ſuffragatus erat: ut eſt pagina 25. Nepos] Cum Q. Metellus Nepos proficiſcatur, quem opinio erat in locum Auguris mortui petiturum; cuinã Auguratus deferetur? Et innuit, Nepotem certum Augurem fuiſſe futurum, niſi Roma diſceſſiſſet: cur? quia fratris in locum ſurrogari æquum erat. perierat enim Q. Metellus Celer Augur; ut ex oratione in Vatiniũ cognouimus: Nepos autem & Celer fratres uocantur; ut libro V. epiſt. fam. Proficiscitur,] In Hiſpaniam ex Prætura, Proconſulis tamẽ titulo: itaq; eum Plutarchus appellat in Cæſare. Deferatur.] Delatus eſt P. Vatinio. legimus in oratione contra ipſum. Capi possum.] Si enim iſti Auguratum mihi deferrent, captus beneficio diſſentire ab ijs in republica non poſſem. nondum enim erat Augur Cicero, nec fuit niſi poſt reditum ab

*exilio. quanquam in epiſtola, quam ſcribit ad Catonem, dicit ſe Auguratum neglexiſſe: ſed ſcribit ad Catonem, ideſt ad hominem ſeueriſſimũ, ab omni prorſus ambitione alienum.* videre ciuitatẽ meam.] *Hemiſtichium ex ueteri poeta, in miſerabilem ciuitatis aſpectum.* Quæ putaui eſſe præclara] *Magiſtratus, & honores.*

Expertus ſum] *Quia ſummi honores ſumma cum laude geſſi, mihi tamen, ut uideo, contra perditorum conatus præſidij minimum attulerunt. iá enim, equitibus à ſenatu alienatis, cum Q. Catulus & Q. Metellus, duo fortiſſimi reipublicæ propugnatores, obijſſent; Pompeij, Cæſaris, & Craſſi facta coitio eſſet; Bibulus Conſul, armis foro pulſus, domi ſe teneret; ſenatus duces non haberet; affiicta langueret optimatum cauſa; non dubie Cicero impendentem exilij ſui calamitatem ſuſpiciebat.* cum omnibus Muſis rationem habere] *Prorſus me literis dedere.* Reſcribe certius] *Num ita grauiter laboret, ut deſperetur.* Quid de P. clodio] *Num legatus ad Tigranem proficiſcatur.*

26.

Fluctus numero] *Quod ab ijs fieri ſolet, quos ipſum nihil agere delectat.* Lacertas] *De terreſtribus lacertis abſurdum eſt intelligere: in quem enim uſum caperentur? de piſcibus recte acciperem: quanquam Plinius, Celſus, Martialis uirili genere lacertos ſcribunt: ego non uideo, quid repugnet, quo minus & lacertas ſcribi poſſit. nam ſi ad*

*differentiam ſit mutatio; cur non eadem ſit in alijs nominibus, quæ & terrenis beſtijs, & aquatilibus communia ſunt? ut, cum dicimus, Canis, Lupus, Leo, nomina ſunt terreſtrium animalium, ſunt item piſcium; nihil tamē ad differētiā mutatur. huiuſmodi ſexcēta.*

Serapione et Hipparcho ] *Qui ſcripſerant* περὶ τῆς γεογραφίας. ὁμειδεῖς, ] *Nam & de montibus, & de fluminibus, & de ſitu urbium, aliaq́; huiuſmodi ſæpius iteranda. quo fit, ut cum eædem res ferè ſemper occurrant, uarietate orationis diſtingui uix poſſint.* Tyrannio ] *Qui & ipſe ſcripſerat* τὰ γεογραφικά.

Quin etiam dubitem ] *Placeret*, qui etiam: *hoc ſenſu. Vide, quàm ſim complexus otium, ut, qui antea peregrinari ſtatueram, & in ea peregrinatione aliquid ſcribere* τὸ γεωγραφικὸν, *nunc quandoque cogitem, omiſſo peregrinandi conſilio, Antij conſidere.* Qui etiam dubitem : *cui etiam aliquando ueniat in mentem Antij conſidere.* Hoc tempus ] *Quod ponere ſtatueram in peregrinatione.* Buthroti ] *Procul à ſtrepitu rerum urbanarum.* Proxima eſt ] *Simillima eſt, quod ad ſolitudinem, & amœnitatem attinet. Iterat idem libro IIII. 59. his uerbis: Scito Antium Buthrotum eſſe Romæ, ut Corcyræ illud tuum. nihil quietius, nihil alſius, nihil amœnius.*

Vatinium ] *Tribunum plebis, Cæſaris Conſulis miniſtrum in ſeditionibus.* Viginti uiris ] *Quos Cæſar, perlata lege agraria, ad æſtimationem agri Campani creauerat: cum inſuper quin*

que creaſſet, qui æſtimatum diuiderent. 27.135: & Dion libro XXXVIII. Vnum eſſe ſaluum ] Caualcantis liber, uiuum eſt ſægium. Beſſarionis, uiuum eſt ſegium. uulgata lectio lumen interpretationis non deſiderat, cum ſententia pateat. πολιτεύεσθαι : Republicæ opera nauanda, in literis uidelicet, & libris, doctiſſimorum hominum exemplo. ἀνέκδοτα ] Vel, recondita quædam, quæ in apertum non proferantur, tibi uni pateant: uel, qualia nemo hactenus edidit. Theopompino genere ] Theopompus in hiſtorijs ſuis hominum mores aſpere accuſabat. πολιτεύομαι, ] Opera, quam nunc quidem, Antij dum ſum, reipublicæ nauo, hæc eſt, odiſſe improbos. De Quinti fratris negotio, ] Quod Q. Ciceroni Aſiam regenti à populo Romano in ſumptum debebatur, id ſibi ille denario, id eſt Romana pecunia, non ciſtophoro, qui nummus erat Aſiaticus, curari uolebat. uide igitur, inquit Cicero, ecquæ ſpes ſit denarij, an ciſtophoro contenti eſſe cogamur. Pompeianum appellat, quòd in Aſia magnam pecuniam Pompeius in ciſtophoro habebat, quæſitam quo tempore in ijs regionibus contra Mithridatem bellum geſſit: è qua pecunia Quæſtores numerari Quinto uolebant, tantundem ipſi poſtea Pompeio Romæ denario numeraturi. 32.

26.

De muro ] Palatinæ domus. 26.
Aliud quid? etiam. ] Aliud quid eſt, quod ad te ſcribam? unum hoc reliquum eſt. quando te proficiſ-

ſci &c. ſic locutus eſt pagina 8. & 34. & 324.

Quem non amabam,] Forte, Pompeium: quem amare deſierat, quòd Clodium ad plebem traduxiſſet. 28: De Publio: Clodio.

Legatione] Ad Tigranem. 24: Quid ſit acturus.] Num ea ſit uſurus. nam paulo poſt: Quam ſi ille contemnit, ſpectaculum egregium.

In hominem] Tolle præpoſitionem IN, ſententia patebit. Amiſſurus.] Cum legatus longe gentium abiret: qui plebeius uideretur eſſe factus, non ut inani legationum munere tempus conſumeret, ſed ut Romæ plebis negotium gereret.

Patritios ſalutare] Vide Clodi, quàm non ſapienter egeris. Armenij Reges Romam uenire ſolent, ut patritios ſalutarent. tu autem, patritius cum eſſes, tranſire ad plebem uoluiſti, quam ob cauſam? ut ipſe regem Armenium ires ſalutatum. Latoribus, et auſpicibus legis curiatæ:] Illis ipſis, qui eum ad plebem traduxerunt: Cæſari uidelicet, & Pompeio: quorum alter Conſul legem tulerat de Clodio ad plebem traducendo; alter Augur in auſpicio fuerat. 29. 120. Legis curiatæ: qua Clodius ad plebem traductus eſt, Cæſare latore, auſpice Pompeio. pro domo ſua.

27.

Vnus uir] Cum in domo Cæſaris, Pontificis Maximi, inter mulieres deprehenſus eſt. 7.

In uiginti] Creatis ad æſtimationem agri Campani, cum diuiſio tantum quinque uiris delata eſſet.

Piſaurenſis nebuloni] Beſſarionis liber, item

*Caualcantis* : Piſaurenſia neptiloni. *alij aliter: nos quammaxime ad antiquam ſcripturam accedentes, ita putamus eſſe corrigendum: illa opima ad exigendas pecunias* Druſo, *ut opinor*, Piſaurenſi, *an epuloni* Vatinio *reſeruatur? ut, quæ* Clodio *promiſſa fuerat legatio, eam dicat* Druſo, *aut* Vatinio *reſeruari. & eſt uſitata* Ciceroni *locutio, ambigenti*
» *hoc an illud ſit: ut libro* I. Nos *hic te ad menſem* Ia-
» *nuarium expectamus, ex quodam rumore, an ex li-*
» *teris tuis ad alios miſſis? & in epiſtola ad* Treba-
» *tium*: Cn. Octauius, *an* Cn. Cornelius *quidem? is me*
» *ad cœnam ſæpe uocat.* Item *in* Bruto: Paucis *ante*
» *quàm mortuus eſt an diebus, an menſibus? & li-*
» *bro* XII. *dicitur* Quintum *filium uidiſſe an euntem,*
» *an iam in* Aſiam? Bella relegatio] Non *eſt hoc,* Clodium *legare, ſed ſpecie legationis relegare.* Et *argute, cum poſt uerbum* Ieiuna, *adſcripturus uideretur* legatio, *ut contrarium contrario redderet, quia dixerat* opima; *iocum captans repente uertit ſententiam, & intulit,* Bella relegatio. In *libro* Beſſarionis *antiquo uideo ſcriptum eſſe* Ieiuna tabella relegatio, *tribus uerbis diſtincte: ut mutationis minimum ſit in noſtra lectione.* Ad iſtorum tempora reſeruatur.] Qui *enim* Clodium *nunc ad* Tigranem *mittunt, ideo mittere uidentur, ut comitijs tribunitijs* Romæ *ne ſit, itaq; petitione* Tribunatus *excludatur: id autem, ut* Tribunatum *illi non tam eripiant, quàm ad ipſorum tempora reſeruent. quaſi arbitratu ſuo poſſent magiſtratus dare, cum uellent.*

Incende hominem ] *Incende Clodium contra Cæſarem, & Pompeium, qui eum tam contumelioſe tractent.* Ex Curione ] *Cognoſce ex epiſtola ſequenti.* Conſulatum ſibi ereptum ] *Sperauerat enim, in petitione Conſulatus uſurum ſe eſſe Cæſaris opibus, qui & ipſe Cæſari petenti anno proximo ſuperiore ſuum ſtudium, ſuamq́; operam præſtiterat. ſed Cæſar ubi ad Conſulatum peruenit, de officio non laborans, Arrium neglexit.* Ereptum: *non quia Conſules eſſent creati, ſed quia Cæſaris promiſſis Arrius deſtitutus iam de Conſulatu deſperabat: cum ſe excluſum non dubie coniiceret, Cæſare, Pompeio, & Craſſo ſibi inuicem gratificantibus.* 25: Megabocchus ] *Pompeius: qui in his epiſtolis à Cicerone diuerſis nominibus appellatur; Epicrates, qui omnia teneret; Sampſiceramus, Arabarches, & Hieroſolymarius, hæc loca uictoriis adeptus; Megabocchus, magnus Africæ rex, quia Domitium, & Iubam Syllanis temporibus in Africa uicerat; Bocchus autem in Mauritania, Africæ parte, regnauerat.* Sanguinaria ] *Cædis cupida: uel, facilis ad cædem committendam: ex Catilinæ ſanguinarii hominis diſcipli-*
» *na. pagina 9. Concurſabant, inquit, barbatuli iuue-*
» *nes, totus ille grex Catilinæ, duce filiola curionis. &*
» *pagina 13. Noſtri iſti comeſſatores coniurationis, bar-*
» *batuli iuuenes.* Inimiciſsima eſt. ] *Magno odio Megabocchus eſt huic ſanguinariæ iuuentuti.* 27. Auguratus ] *Nam ex ambitione multorum, qui locum Metelli petent, diſſen-*

ſiones inter iſtos exiſtent. 25: Quinque uiris ] A' Cæſare creatis ad diuiſionem agrorũ. 135. & Dion libro XXXVIII. Loqui quoſdam ] Contra Cæſarem, & Pompeium.

Naufragia ] Diſſenſiones, & rixas.

Exire de naui ] Cum mihi facultas eripiatur adminiſtrandæ reipublicæ. Non abiectis, ſed ereptis: non ſponte, ſed coactus omitto curam reipublicæ. E' terra: ipſe extra periculum naufragij. quale illud Lucretij:

» Dulce, mari magno turbantibus æquora uentis,
» E' terra magnum alterius ſpectare laborem.

De muro, ] De quo 25. 26: Caſtritianum mendum ] Quiddam ſignificat de Caſtritio, qui in Aſia negotiatus erat: ut ex oratione pro Flacco.

CIↃ CCIↃↃ IↃↃↃ ] Accipe non de ſeſtertijs maioribus, quæ nulla fuerunt ſed de ſeſtertijs nummis: alioqui, nimium ſumma diſcreparet ab eo, quod ſequitur de HS XXX. Scripſerat, ] Ex Aſia prouincia. HS XXX ] Subduc ad noſtratis pecuniæ rationem: ſcutati erunt ſeptingenti ſupra quinquaginta: proximi ſuperiores, circiter mille quingenti. Cicero ] filius meus. Fratre ſuo: patruele, Quinto Cicerone filio. De Amalthea ] Gymnaſio Ciceronis: de quo 23.

27:

Ante diem XVI. cal. Maii, ] Puta dictum, XVI. Cal. Maij. nam idem ſignificat. quaſi, decimo ſexto die ante diem Calendas Maij: ut tamen inclu

*dantur Calendæ Maij. itaque in epiſtola ad Tironem, poſt diem Nonas Nouembreis conſtituit ante diem* VII. *Idus Nouembreis, ideſt,* VIII. *Idus Nouembreis. eſt enim conciſa locutio, cum dicimus,* VIII. *Idus: cum uero, ante diem* VIII. *Idus, plenior: nam eſt, ante diem Idus octauo die: ut et qui primus Iduum eſt dies, & qui extremus, intra numerum recipiantur.*

Deciſti,] *Eam, quæ pueris exciderat in uia.* Hiſtoria dignum: *non leue quiddam, aut iocoſum, ſed ſerium, & graue: qualia ſunt, quæ in hiſtorias referuntur.* De Publio] *Aiebat, Cæſari & Pompeio bilem commoueri, quòd à P. Clodio contemni legationem ad Tigranem uiderent.* 26:

Mirandum in modum] *De quo pag.* 33. *Vnus loquitur, & palam aduerſatur adoleſcens Curio.* Reges odiſſe ſuperbos: *qui ſupra leges eſſe uellent: Cæſarem, Pompeium, & Craſſum. Nec dubito, quin ſit hemiſtichium ex ueteri poeta, cum in illud inſpicio, quod legitur libro* VI. 93: *Tibi ualde ſolet in ore eſſe, Grauius autem non contemnere ſe, & Reges odiſſe ſuperbos.* opinor aliud agamus.] *Ego, ex iſtorum ſocietate ne quid mihi crearetur periculi, timebam. nunc cum & initia uideam diſſenſionis ipſorum inter ipſos; & iuuentutem audiam hæc ferre non poſſe: opinor, licet mihi animum à timore liberatum ad alias res traducere. quod idem in epiſtola* » *ſuperiore dixit, Vna ſpes eſt ſalutis, iſtorum inter* » *iſtos diſſenſio.* Hiſtoriæ.] *Scribendæ, Theopompino genere.* 26. Saufeium] *Tardum, & negligentem: qualis Saufeius, qui laborem*

*non fert, uel natura, uel, quia* Epicureus, *inſtituto, & conſuetudine. uide 98.* Quoniam putas ] *Hoc, inquit, tempore non putas diutius mihi eſſe manendum in* Formiano *, ut cratere illo fruar, quem ſcis me in delicijs habere, quòd ad potationes aptiſſimus, & elegantiſſimus ſit.* A' IIII. Cal. ad pridie Nonas Maii : ] *Verbum* Cal. *puto ſuperare, & legendum,* A' IIII. *ad pridie* Nonas Maij: *ut puarto nonas ludi committerentur, pridie deſinerent: cum ſimile ueri ſit, eo die Ciceronem* Antij *eſſe uoluiſſe, qui ludorum commiſſionem proximus anteceſſit: ſiquidem* Antium *cogitat duntaxat ludorum cauſa, & erit perelegans locutio,* A' IIII. *ad pridie* Nonas*; ne,* Nonas *inepte iteretur. inculcatam ſuſpicor dictionem* Cal. *ab hominibus imperitis, qui deſiderari aliquid crederent poſt* IIII. Ad Cal. Iun. ] *Vt in ſenatu adeſſe poſſim. qui ferè* Calendis *habebatur: ut exemplis infra docebimus.*

28.

Cum Publio dialogos, ] *Atticus ad Ciceronem ſcribebat, è* Clodio *ſe, quæ poterat, in ſermone elicere.* Illum uero : *illum autem maxime.*

Βοῶπιϛ, ] ἐπίθετον *Iunonis apud Homerum, quaſi bouiños habens oculos. Cicero tranſtulit ad* Clodij *ſororem, tanquam alteram* Iunonem*, quæ cum fratre coire diceretur. 22.* Pacta ſunt, ] *Promiſerat* Clodius Pompeio *, ſe nihil acturum contra* Ciceronem. *37. 38.* Non ſeruantur, ] *A'* Clodio. Hieroſolymarius : Pompeius *, à* Hieroſolymis *capitis.* Traductor ad plebem : *tradu-*

*xerat*

*xerat Clodium . 26:* Putiſsimis ] *Luculentis, & ſplendide ſcriptis: quibus illum ornaui. unde aurum purum putum.* Gratiam retulerit: *qui plebeium fecerit inimicum meum.*

Nebulo iſte ] *P. Clodius.* Cum his dynaſtis: *Cæſare, Pompeio, & Craſſo, qui omnia poſſunt.*

De Cynico conſulari, ] *Nullam, inquit, non modo in me, ſed ne in Lucullum quidem, aut Hortenſium poterit Clodius inuidiam concitare. nam Pompeius, Cæſar, & Craſſus cum omnia teneant: qui fieri poteſt, ut ulla nos in inuidia ſimus, ſpoliati opibus, & illa ſenatoria potentia? itaque, quod contra nos agat, Clodius non habebit. Cynicum autem ſe uocat, quaſi Diogenem quendam, ſeuerum hominem, minime delicatum: illos autem, piſcinarum Tritones, quòd ita piſcinis delectarentur, ut quaſi Tritones in aquis uiuere uiderentur. & placet, ut illud* Cynico *cum laude dicatur: hac ſententia: non modo me, cuius omnes curæ ad uirtutem referuntur, ſed ne iſtos quidem, qui præter ſuas piſcinas nihil curant, poterit Clodius in ullam inuidiam adducere.* Quàm potuit: ] *Subaudi, per publicas rationes. eſt enim* potuit, *licuit, debuit, æquum fuit: quale illud pagina 31. Potuerit intercedi, nec ne, nihil ad ſe pertinere. & in oratione pro domo ſua, Senatus aliquid conſilij capere potuit.* Catonis, ] *Qui equites a ſenatu alienauit 17.22:* Auſpicia ] *Docet in oratione pro domo ſua, Clodium contra auſpicia fuiſſe adoptatum, quia, quo die de eius adoptione lata lex eſt, Bibulus Augur de cælo ſeruauit: & a-*

gi cum populo nefas erat, cum de cælo ſeruaretur. Idem & in oratione de Aruſpicum reſponſis.

Aeliam legem, ] Quæ erat de obnunciationibus: qua Cæſar neglecta, Bibulum collegam obnunciantem armis foro expulit. Suetonius.

Iuniam, & Liciniam, ] Quam non ſeruauit Vatinius, quia trinundini rationem in legum promulgatione non habuit, de quo lex Iunia Licinia ſanxerat, & ex oratione V. in Antonium 195: Liciniam uero, quæ legum latoribus, eorumq; collegis, cognatis, affinibus poteſtatem aut curationem mandari uetabat, diuerſam ab hac fuiſſe, in libro de legibus docuimus. Et ut aliud ex alio, in oratione in Vatinium ita ſcriptum eſt: Quæro, poſtulatus ne ſis lege Licinia, & Iulia? corrupte, ut opinor: cum legẽdum uideatur, Licinia & Iunia: de quibus & in oratione V. in Antonium mentio fit, 196.

Cæciliam, & Didiam ] Antea Celiam in uulgatis libris, nec aliter in manuſcriptis. nos tamen quintum ab hinc annum, Cæciliam, in noſtro libro repoſuimus, primum ex oratione pro Domo, ubi Cæciliæ legis & Didiæ mentio iteratur: deinde ex libello Conſulum: in quo uideo collegas Q. Cæcilium Metellũ, T. Didium Viuium, anno ab urbe condita DCLVI. niſi ſi quis contra ueritatem plus æquo pugnax, Celiũ, & in Conſulum catalogo legendum contendat. quem facile ratio uincit, cum Metellus non Celiæ, ſed Cæciliæ gentis cognomen ſit. Opinor autem hac lege cautum eſſe, ut, quæ leges per trinundinum promulgatæ non fuiſſent, eæ non ualerent. quod ex oratione

*pro domo ſua 221 : & ex V. in* Antonium 195 : *co-gnoſcitur. Cæciliã uero Didiã, quæ diverſis de rebus legem ferri uetabat, de qua mentio fit in eadem pro domo ſua 224. diuerſam ab hac fuiſſe; facile eſt conij cere; cum tamen ab ijſdem Conſulibus lata ſit.*

Effuderunt : ] *Proiecerunt; ut reſpublica periret.* Regna &c. ] *Hoc aperte in ora*
» *tione in Vatiniũ: Volo uti mihi reſpondeas, feceris'ne*
» *fœdera Tribunus pl. cum ciuitatibus, cum Regibus,*
» *cum Tetrarchis? erogaris'ne pecunias ex ærario tuis le*
» *gibus? eripueris'ne partes illo tempore cariſſimas par-*
» *tim à Cæſare, partim à publicanis? Et in epiſtola*
» *ad Lentulũ: Tota interrogatio mea nihil habuit aliud,*
» *niſi reprehenſionem illius Tribunatus: in qua omnia*
» *dicta ſunt libertate, animoq; maximo de ui, de auſpi*
» *cijs, de donatione regnorum.* Tranſeat, ] *Inuidia diſcedet à nobis, & ad eos, qui hæc fecerunt, trãſibit.* habitura : *pro habitatura: ut apud Plau*
» *tum, Quis hic habet? & in libris digeſtorum. Habet*
» *poſt horrea mea.* A' Theophraſto ] *A' Theophraſti libris de republica. quorum lectione ita delectabatur, ut Plutarchus Theophraſtum Cicero-nis delicias appellet.* Noſtra illa tempora, ] *Triennium quod fuit à Conſulatu Ciceronis et Antonij ad Conſulatum Cæſaris & Bibuli. In epiſt. fam. 12.* Inuidioſa ] *Ad populum: cum ſenatus opes ex equitum concordia uigerent.* treis homines : *Cæſarem, Pompeium, Craſſum.*

28 :

Vatinii ſtrumam ſacerdotii διβάφῳ ues-

ſtiant. ] Vatinio Auguratum deferant. 26: ſtrumam: ſtruma tumidum fuiſſe Vatinij guttur, ſcribit Plutarchus in Cic. ſacerdotii διβάφω: ſacerdotium pro Auguratu poſuit et in epiſtola ad Catoné. διβάφω autem, qui Auguratu, maiore'ue aliquo magiſtratu præditi eſſent, utebantur. in epiſtola ad Cælium. Qui peccauit, ] Cuius culpa conuerſus eſt orbis reipublicæ. 22: 27.

Σοφιστεύειν ] Sapientiam quærere, philoſophari, miſſa republica cura. Si ille cogitat, ] Si quid ille aduerſus me inimice cogitat. uel corrige: Si ille cogit, at tantum duntaxat nos defendere. ut nihil mutetur, & , Tantum duntaxat, ita dictum ſit, quo modo dicitur, Tantum modo, pro Tantum.

Proprium artis huius, ] Quia ſophiſtæ, ſi quis prior in diſputando laceſſiſſet, ulciſcebantur.

Ingratis uectoribus ] Pompeiũ notat; qui cum Ciceroni ſumme deberet, eius tamen inimicũ ad plebem traduxerat.

29.

Τρηχεί ] Homeri uerba de Ithaca, Vlyſſis patria. Quid, ego inquit, Arpinum te inuitem? quod amœnitate delectare non magis poteſt, quàm Ithaca illa, in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulus, affixa; fortes tamen uiros, non minus quã Ithaca, gignit. Erat autem Cicero Arpinum Formiano, Arpino Romam iturus. ideo dicit, Romæ te fortaſſe uidebo. 27: Negent illi ] Cum Cæſar, et Pompeius Clodium ad plebem traduxiſſent, eoq́; mox non ſatis amico uterentur, qui etiam delatam ab ijs Arme

*niam legationem contempſiſſet: negabant, illum plebeium eſſe factum, ideoq́; nec Tribunatum poſſe petere. Hic Cicero indignans, quod regnum, inquit, eſt hoc? fecerunt, quod iure non poterant: nunc, quia pœnituit, factum negant. ſed ſi Clodius emittat ad me, qui meum hac de re teſtimoniũ tabellis excipiãt, & obſignent: iurabo, Cn. Pompeium Antij mihi narraſſe, in auſpicio ſe fuiſſe, cum Clodius lege Cæſaris ad plebem traduceretur.* Tribunum pl. factum eſſe ] *Cum Clodius Tribunus plebis factus erit, tum quid iſti dicent? negabunt id fieri potuiſſe, quia non iure ad plebem tranſierit? Et quanquam nõdum Clodius Tribunatum adeptus erat, Cicero tamen ut de re, quæ iam ſit, quia futurum non dubitat, ita loquitur.* Collegam Balbi, ] *In XX uiratu. Accium enim Balbum in XX uiris fuiſſe, Suetonius narrat. nec abeſt ironia: quòd, collegam habere Balbum, hominem Gaditanum, Pompeio Magno turpe uideri poſſet.* In auſpicio fuiſſe ] *Quod Põpeius negabat: cũ tamẽ negare nõ poſſet.* 26: 29:

Commode ] *Paulo ante, tantum, commodum.* Curio meus ] *Addit* meus *ad differentiam: quia pater Curio uiuebat, eodem prænomine: quemadmodum pagina. 27: ad eiuſdẽ Curionis nomen adſcripſit,* adoleſcentem: *pagina autem* 38. filius. Iſta ] *Leges Cæſaris: quod Clodius in Tribunatu conatus eſt. Pro domo ſua.*

De illius adoptione ] *Negat ſe tuliſſe ad populum de Clodij adoptione, ideſt de tranſitione ad*

plebem. nam Clodius adoptionis iure, cum patritius eſſet, ad plebem tranſijt. 26: Suum, Memmii, Metelli Nepotis.] Suum: ipſe enim Cæſarem oderat uel patris nomine, qui cum Cæſare inimicitias gerebat. De claris oratoribus. Memmii: hic anno proximo Prætor, cum L. Domitio collega de Cæſaris actis retulit. Suetonius. Metelli Nepotis: qui oderat Pompeium propter diuortium ſororis Muciæ. 7. & in fam. 60: & in Dionis hiſtoria.

De ruminatione quotidiana] De occultis conſilijs, quæ Cæſar, Pompeius, Craſſus quotidiana ruminatione contra rempublicam inirent. de cogitatione publii: de reſcindendis Cæſaris legibus.

De lituis βοῶπιδος,] P. Clodij ſororem intelligit, quæ tanquam lituus fratrem ad contentiones excitaret. erat enim ſeditioſa. 22. 28. 29.

De ſignifero Athenione,] Acciperem de Sexto Clodio, qui fuit operarū P. Clodij dux, ut Athenio ſeruorum, niſi tempora repugnarent: ſi quidem ante Tribunatum nullas turbas P. Clodius potuit commouere, & Sexto Clodio ſeditionum miniſtro nó niſi poſt Tribunatum uſus eſt. potius igitur accipiendum uidetur de Vatinio Tribuno plebis, qui tum erat Cæſaris Cóſulis quaſi ſignifer contra partes optimatum: ut etiam, ui perditorum hominum incitata, M. Bibulum Conſulem, popularibus actionibus aduerſantem, in uincula ducere conatus ſit. In oratione in Vat.

Miſsis ad Cneum,] Miſſis à Cæſare Capuā ad Pompeium, agros plebi diuidentem: erat enim XX uir, ut paulo ante docuimus. & infra, Literæ

» *Capuam ad Pompeium uolare dicebantur.* 34.

Conuiuii ] *Quò ſcripſerat Atticus ſe eſſe iturum, & , quæ in eo conuiuio literis digna eueniſſent, omnia Ciceroni ſignificaturum.* 30.

ἀσελγοῦς? ] *Delicatum uocat pagina.* 30.

Deſederit, ] *Metaphoram perſequitur: ut, quod fluctuauerat, deſidat.* A' me ferre: *habere.* Dicæarchum ] *Scriptorem luculentum.* 23. 32. 90. κινύρον φιλόσοφος ] *Iocatur de ſe ipſo. &* πολιτικὸν *Atticum appellat, quia Dicæarchũ ſecutus anteponeret* τὸν πρακτικὸν βίον τῷ θεωρητικῷ. 32.

30.

Epiſtolam ] *Proximam ſuperiorem intelligit.* domum: *Romam.* regnum ueſtrũ: *iniuſtam paucorum dominationem.* Sileri: ] *Neminem reclamare iniquis Cæſaris actis.*

τηλέπυλον Λαιστρυγονίην ] *Ex Homeri Od.* κ. Craſſi diuitis ] *Cognomen à maioribus acceptum, & re confirmatum: quia fuit hic Craſſus Romanorũ omnium ditiſſimus.* Conſeneſcit: *in dies magis magiſq; obſcuratur, quia cum Cæſare aduerſus patriam coiuerit.* Literas ad Sicyonios ] *Scriptas à Conſulibus, ut tibi pecuniam ſoluant.* 19. Quantam ] *Quia ſcripſerat Atticus ſe cum M. Bibulo ſermonem habiturum, etiam cum Clodia Publij ſorore.* Ita ] *Afferens ad me quæ cognoueris ex ſermone Bibuli, è colloquio* βοῶπιδος. Sampſiceramus ] *Pompeius, à Regulo in Syria Sampſiceramo deuicto*

Strabo. δυσαναςρέπτους] Cæſar in Conſulatu acta Pompeij ſanxerat, legibusq́; firmauerat: ut Appianus, & Plutarchus: ideo, ne non ſatis firmæ eſſent Cæſaris leges, Pompeius ſuo nomine timebat: quia ſenatus haud multis ante annis & Liuias leges, quòd contra auſpicia latæ eſſent, ſuſtulerat. δυσαναςρέπτους ergo propter auſpicia neglecta. 28.

Ruere] Iracunde furere. 36.

30:

At comparem baſilicæ?] At, inquit, baſilicã habere me dicam? habeo tribum Aemiliam. Quòd enim baſilicæ ſimilem eſſe uillam ſuam dixerat; quaſi non bona eſſet comparatio, correxit, & intulit, Aemiliam hic ego habeo tribum, non uillam: quid enim baſilicæ comparem? in qua ſunt homines multo, quàm in Aemilia tribu, pauciores. neque uero totam tribum ſignificauit, ſed Formianos tantum, qui in ea ſuffragium ferebãt, ut in Liuio legimus lib. 38. quaſi dixerit: tantam habeo Formianorum frequentiá, quanta in Aemilia tribu ſuffragium ferre ſolet. ὑπερβολικῶς. Contubernalis,] qui totos dies mecum ſit. Commodiſſime] Ni uiderem, te hic à me commodiſſime expectari, & excipi poſſe. 28: 29. Fundum Formianum] Qui mihi nunc ex iſtorum moleſtia odioſus eſt. Et tamen illud probem.] probe, & proxime, aggrediemur, eſſet planius: hoc enim diceret: Et tamen probe illud præſtabimus: magnum quid aggrediemur &c.

Quiddam inueniri poſſit,] Scripſerat At-

ticus, inuentum iri quiddam à Cæſare ſuper agraria re, quod nemo improbaret, nemo recuſaret. 31.

Comitiorum dilatione ] Bibulus domo pedē non efferens, edictis comitia differebat. neque uidentur hæc fuiſſe comitia Cõſulum diſignandorum (quippe ante Quintilem menſem non deſignabantur, hæc autem Aprili menſe ſcripta ſunt) ſed legis agrariæ rogandæ. Nimirum in Publio ſpes eſt ] Afflicta reſpublica iacet: quam Bibulus erigere non poteſt, qui ſe, Cæſaris metu, parietibus tenet. quis igitur eriget? ſpes iam nulla quidem ſupereſt, niſi in Clodij Tribunatu: qui iſtorum eſt inimiciſſimus. ergo, etſi uideo, quæ mihi ab illo tempeſtas impendeat, fiat tamē, fiat Tribunus plebis. Et protulit hoc Cicero cum indignatione; quòd reip. ſalus in uno poſita uideatur, homine omnium perditiſſimo. 29: 31.

Ex Epeiro ] Quò Atticus propediem erat iturus ad exigendas à Sicyonijs pecunias. diſputare: altercari. ut hoc non ſit: ut mecum non diſputet, non contendat. Tamen ſeruet remp. ] Sic Beſſarionis antiquus liber. itaque nihil muto, & expono ſic: Fiat Clodius Tribunus plebis ſi non aliam ob cauſam, at ob hanc, ut eo citius tu ex Epeiro reuertare. uerum, ut hoc non ſit, ideſt, etiam ſi tu reuerſurus ex Epeiro non ſis, fiat tamen Tribunus plebis, ut rempublicam ſeruet. in quo ſpectaculum erit egregium; cum reip. cauſa pugnare Clodium contra eos uidebimus, à quibus plebeius factus ſit, ut cum ipſis rempublicam oppugnaret. 26. 29:

Te conſeſſore ] Te præſente. Inge-

mueram ] *Ad Seboſi aduentum.* 30:

In montes patrios, ] *Arpinum pergam: quia iam ante Arpinum ire ſtatuerat.* 27 : 29.

Si ſolus non potuero, ] *Arpini ſi ſolitudinem non feram, cum ruſticis ibi eſſe malo, quàm in Formiano cum his perurbanis.* Certi nihil ſcribis: *De aduentu tuo.* Tibi præſtoler ] *Sic oratione* I. *in Catilinam: Qui tibi ad forum Aurelium præſtolarentur armati.* Controuerſia Muluiana ] *Publicani publica conducebát. ideo Muluius, cognitor, ut puto, publicanorum publicos agros à priuatis uindicare conabatur, ut publicanorum uectigal augeretur.* communem cauſam ] *Non præcipuam ipſius, ſed & tuam, & communem omnium publicos agros poſſidentium.* pendis: *pro agro publico. non litigas, ut nihil pendas, ſed ut agrum retineas: hæc uero ne pendere quidem uult.* Illius ] *Cæſaris.* aliquid: *de agraria re.* Nemo improbaret ] *hoc quidem Cæſar ipſe dictabat. uide Dionem initio lib.* XXXVIII. 31:

Deinde, ut ego me conſoler, ] *Maius aliquid ex tuis ſuperioribus literis timueram. nunc ego me conſolor: quia, quod ſcripſiſti, neque eiuſmodi uideo eſſe, quod ab omnibus probetur; et id ipſum quod eſt, contra Cæſarem ipſum eſſe intelligo: omnis enim expectatio &c.* Deriuata: ] *Expectatio illa omnis de agraria re, hunc exitum habet, ut ager Campanus plebi diuidatur.* Vt dena ] *Si dena ſingulis iugera diuidantur, ut proximis literis ſi-*

*gnificas.* reliqua omnis multitudo: *quia* XX. *hominum millia diuiſionem agrorum petebant. Appianus lib.* II. illis: *qui legem agrariam tulerunt.* abalienetur: *id non accidit: quia Cæſar, cum agrũ Campanum intelligeret tantæ multitudini non ſufficere, præterea Stellatem campum diuiſit. Suetonius.*

Portoriis Italiæ ſublatis, ] *huius loci ſententia facile mihi ex Dionis hiſtoria patuit. is enim libro* XXXVII. *legem ait à Q. Metello Nepote latam eſſe, ut tributa omnia tollerentur: quòd ea ciuitas & Italia uix ferre iam poſſet.* domeſticum: *in Italia.* uiceſimam: *aurum uiceſimarum in ærario ſanctiore ad ultimos reipublicæ caſus ſeruari ſolitum, ſcribit Liuius libro* XXVII. *& erat uiceſima tributum, cum de uicenis unum penderetur.* conciuncula: *tribunitia.* Pediſequorum: *infimæ plebis, quæ, ſi quis Tribunus de tollẽda uiceſima cõcionaretur, clamore ſtatim eſſet approbatura.* Peritura: *ne exigeretur.*

φυσᾷ γὰρ ] *Non iam diſſimulat, ſed, quid ſentiat, præſefert.* φορβειᾶς ἄτερ, ] *Eſt in tibijs ligula, qua exempta, ſpirant maiore ſono.*

Iſtuc adduci ] *Adduci, ut agri Campani diuiſionem, rem turpiſſimam, & reip. maxime exitioſam, Cæſari gratificans probaret.* ὑπεσοφίζετο, ] *Malitioſe ſuam culpam excuſabat.*

Probare, ] *Cæſar, ante quàm legem agrariam ferret, ſcriptam in ſenatu recitauit; ſi quis quid improbaret, correcturum pollicitus. præter Catonem contra nemo dixit. Dion libro* XXXVIII.

Actiones ipſum ] *Si Cæſar ijs legibus deinde ad*

*ſuam potentiam abuteretur, ipſum eſſe accuſandum, ſibi uitio dari non poſſe.* Potuerit ] *Hic quoque, potuerit, pro debuerit: ut pagina 28.*

Rege Alexandrino ] *Vt Rex Alexandriæ Ptolemæus à ſenatu & populo Romano ſocius appellaretur. Cæſar lib. III. de bello ciuili, 192.*

De cœlo tum ſeruaſſet, ] *Agere cum populo non licebat, cum de cœlo ſeruaretur. Cæſar tamen, ſeruante Bibulo, leges tulit.* De publicanis ] *Quos locationis Aſianæ inductionem poſtulanteis, Cæſar tertia mercedum parte releuauerat. 15: & Suetonius.* Quidquid futurum fuerit, ] *Sic & antiqui libri: planius tamen,* Quid futurum fuerit: *ut hoc dicat: quòd Bibulus foro pulſus cum ignominia ſit, ſibi aſcribendum non eſſe: nam etſi legem agrariam probarit, de Bibulo tamen, legem impedire conante, ſe id, quod euenit, diuinare non potuiſſe.* Sampſicerame ] *Pompei. 30.* In monte Antilibano ] *In longinquis regionibus uectigal dediſſe populo Romano, domeſticum abſtuliſſe? De monte Antilibano Plinius libro V. Strabo libro XVI.* Obtinebis? ] *Excuſabis, tueberis, ut homines non reprehendant.* Ingratis animis ] *Quorum uitio fit, ut nemo libenter aut libere tueatur rem publicam. qui ſi non eſſent ingrati, ac mecum, ut debebant, conſentirent: non tibi ea liceret facere, quæ peſſime facis: non igitur exercitu Cæſaris, ſed illorum culpa nos opprimes.* Appellantur. *ſed non ſunt.*

In eam partem ] *Cōtra tam iniquam paucorum*

*dominationem.* 32.

Hoc ſtatui, etc. ] *Statui, cum Dicæarcho morem geſſerim, etiam Theophraſto ſatisfacere: ideſt, cum agendis rebus multos annos dederim, nunc* τὸν θεωρητικὸν βίον *amplecti, & in ſtudijs acquieſcere.* Ad hanc familiam: *ad Theophraſti ſectam.*

Ad me quoque fuit ] *Ad me quoque ſcribens uiſus eſt* πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα*: ut ait* Homerus Il. ξ. *quod Quintus frater in ijs epiſtolis ſibi non conſtaret, qui uideretur de Aſiæ diuturna adminiſtratione modo ſolicitus eſſe, modo minimum laborare.* Manſionem ſuam ] *In Aſia, quam pro Prætore adminiſtrabat.*

Annales ſuos emendem, ] *De quibus emendandis non cogitaret, niſi tranquillo animo eſſet, minimeq; de manſione ſolicito.* De portorio circunuectionis. ] *Cum publicani pro rebus, quæ circunuehebantur, portorium ſibi dicerent deberi; prouinciales, & negotiatores negarent: pro Prætore Quintus dubia ſententia fluctuans, rem ad ſenatum reiecit.* De conſilij ſententia ] *Rectoribus prouinciarum ſuum cuique erat conſilium.* Non deberi: *portorium publicanis.* Græci: *homines Aſiani.* Quid ego de ea re ſentiam: *ut ſciant, me ſentire cum ipſis.*

Si poſſum diſcedere, ] *Elegans ſententia, nec tamen hactenus, ut uideo, ſatis nota. neque enim* diſcedere *proprie hic accipiendum, ſed* μεταφορικῶς*: quaſi dixerit: ſi poſſum conſequi, ſi hunc exitum res habere poteſt, ne Græci cauſa cadant. Idem*

*uerbum & Terentius uſurpauit eodem ſenſu: apud quem ita loquitur Geta ſeruus in Phormione, 139:*
» *Modo ut hoc conſilio poſſit diſcedi, ut iſtam ducat.*

ſatiſfaciam publicanis.] *Alijs rebus: cum in hac eorum animos offendamus.* εἰ δὲ μὴ] *Refertur ad proximum uerbum* ſatisfaciam. *ſi contigerit, inquit, ut publicanis deinde ſatisfacere nó poſſim: haud tamen in mentem ueniet pœnitere, quòd in hac cauſa, quæ optima eſt, uniuerſæ Aſiæ, & negotiatoribus ſatisfacere maluerim.* Num etiam de ciſtophoro] *Quod Quinto fratri Aſiæ Proprætori à populo Romano debetur, id uellem denario, ideſt Romana pecunia, curari. Quæſtores autem primo uolebant ciſtophoro, hoc eſt Aſiatico nummo: nunc etiam id recuſare uidentur. 26:*

Illud ne quidem] *Ne illud quidem, poſtulat conſuetudo latine loquendi: ſed &, Ne quidem, apud hunc ipſum alibi notauimus.* Quod extremum eſt.] *Vt numerentur nobis ciſtophori, ſumma Quæſtorum iniuria, qui cogant nos Romæ uti Aſiana pecunia.*

32:

Maritimum hoc] *Formianum: quò expectatus uenire noluiſti.* Sampſiceramus.] *Pompeius.* Timendum ſit] *Nihil eſt, quod magis timendum nobis putem, quàm ne Pompeius, cum ſe omnium ſermonibus ſentiet uapulare, & cum has actiones* εὐανατρέπτους *uidebit, ruere incipiat. 30. 36.* Affinitatis coniunctio?] *Iuliam Cæſaris filiam Pompeius duxerat*

*uxorem, & Cæſar Piſonis Calpurniam. Suetonius, Plutarchus, omnes hiſtoriæ. &*, repentina, *præter opinionem: quia Iulia, ante quàm Pompeio collocaretur. deſponſa fuerat Seruilio Cepioni.*

Ager campanus?] *Plebi diuiſus, approbante, atque etiam curante Pompeio.* 31 : 29.

Effuſio pecuniæ] *Significat pecunias ex ærario erogatas, & publicanis redditas, Cæſaris lege. Suetonius: & in oratione in Vatinium.*

Dii immortales.] *Interrupta oratio. figura, ἀποσιώπησις quæ dicitur. quale illud Aeneidos I.*

*Iam cœlum, terramq; meo ſine numine uenti*
*Miſcere, & tantas audetis tollere moles?*
*Quos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.*

Ne & opera, & oleum] *Ne fruſtra uideamur in ſtudio literarum ætatem conſumpſiſſe. deflere enim, infirmi, planeq; muliebris animi eſt: cum à libris præcepta fortitudinis peti ſoleant.*

ἀδιαφορία,] *Aequanimitas mea: quòd animus meus nulla re uehementius afficitur.* Id afficitur] *Refertur ad illud, Quod eſt ſubinane in nobis: hoc ſenſu: Quæ ambitio in nobis eſt, ea nunc habet quo delectetur: ſiquidem Pompeij merita in patriam non iam, ut antea uerebar, maiora, quàm noſtra, uideri poſſunt.* Phocis curiana] *Hic ego diu cogitans excogitare nihil potui quod probarem. antiqui libri tanquam in eadem ſilice omnes hærent.* Tu tamen] *Ego te in Arpinati expecto: tu tamen fortaſſe iſtinc te non mouebis, & aduentum noſtrum expectabis.*

Theophane ] *Qui Pompeij ſenſus, & conſilia nouerat. 25.* Arabarches. ] *Quod Arabiæ partem Syriæ adiunctam domuiſſet. ut ſupra, Megabocchus, quaſi magnus Africæ Rex.*

33.

Σκοπὸς ] *Huc ſpectarunt, hoc uoluerunt.*

Timent ullam ] *Ita de publico largiuntur, quaſi timere uideantur, ne ullam cuiuſquam rei largitionem prætermittant. ut* cuiuſquam *neutro genere accipiatur. cui ſententiæ congruunt Suetonij* 
» *uerba de Cæſare: Quæ, inquit, cuique libuiſſent, om-*
» *nia dilargitus eſt, contra dicente nullo, ac, ſi conare-*
» *tur quis, abſterrito.* Fuſium ] *Cæſaris amicum: qui Tribunus plebis fuerat altero ante anno, Piſone Meſſalla Conſulibus: ut Conſulibus Cæſare & Bibulo, quibus ſcripta eſt epiſtola, Aedilitatem gerere potuerit, quæ Tribunatum anno interiecto ſequebatur. mihi enim ſimile ueri fit, hoc tempore in magiſtratu Fuſium fuiſſe.* De ſingulis rebus, ] *Ego hæc uerba facile ſuſpicor fuiſſe gloſſema antecedentium Græcorum.* Campana lex ] *Lex de agro Campano diuidendo. qua in lege quodam capite ſcriptum erat, ut candidati magiſtratum petere ne poſſent, niſi prius iurarent, ſe in eo magiſtratu, quem peterent, contra leges Iulias de agro Campano uerbum non eſſe facturos.* Execrationem: *ut candidati, qui ad petendum coirent, ſe ipſi iureiurando execrarentur, ſi mentionem feciſſent in magiſtratu de agro Campano aliter poſſidendo, atque ut ex legibus Iulijs eius agri poſſeſſio conſtituitur.*

tuitur. 31. Laterenſis ] M. Iuuencius Laterenſis: de quo in oratione pro Plancio. puto autem labi eos, qui, Iuuentius, corrupte ſcribunt, cum pro litera c uſurpant t, contra rationem analogiæ. eſt enim, ut à porco Porcius, ab hirco Hircius, ab oue Ouius, ab aſino Aſinius, ſic à iuuenco Iuuencius. quæ latius in libro de familijs.

33:

Sibi ut ſim legatus. ] Cum in Gallias exibit.

Voti cauſa datur. ] Defertur ab eodem. utranque neglexit: alterutram ſi accepiſſet, uitare potuit exilij calamitatem. & queritur ipſe ſuam culpam in » epiſtola ad Terentiam his uerbis: Meum fuit officium » uel legatione uitare periculum, uel diligentia & co» pijs reſiſtere, uel cadere fortiter. Voti cauſa; quia liberæ legationes & aliarum rerum cauſa dabantur. In orationibus in Rullum, pro Flacco.

Pulchelli ] Putidum iam eſt toties iterare, Pulchellum appellari P. Clodium Ciceronis inimicum. 12.

Hæc ] Libera. Non habet ſatis, ] Plus autem habet præſidij legatio prouincialis: quia libera legatione utentes abſunt ſua cauſa, illi uero reipublicæ. Fratris ] Qui anno inſequenti ex prouincia Romam, triennio poſt quàm diſceſſerat, rediturus erat, & redijt.

Adſim, cum uelim: ] Facile enim à Cæſare impetrabo. ergo hoc dabat utraque legatio, ut adeſſet, cum uellet: prouincialis hoc amplius, ut ideo tutius abeſſet, quia reip. cauſa, etiam, quia præſidij multum in Cæſaris amicitia. Hanc ] Prouincia-

K

lem. Pugnare,] *Cum P. Clodio, ſi mihi negotium faceſſet.* Manumiſſo] *A' Quinto fratre in prouincia.* Intenduntur.] *A' P. Clodio. ut paulo poſt.* Manumiſſum] *A' fratre.* Reuereri ſaltem?] *Irati Demiphonis uerba apud Terentium in Phormione:*

» *Ita ne tandem uxorem duxit Antipho iniuſſu meo?*
» *Nec meũ imperiũ: age mitto imperiũ: nó ſimultatem*
» *Reuereri? ſaltem non pudere?* (*meam*

*Cicero tertium uerſum aliter extulit.*

In magnis rebus,] *Magnæ res non ualde me angunt, Statij manumiſſio uehementer affligit, quæ parua res eſt.* Cum dignitate,] *Nam in reſiſtendo laus erit.* Declinare: *ſi legatione utar.*

34.

Dignitatis ἅλις tanquam δρυός:] *Satis dignitati conſuluiſti. prouerbium eſt, ἅλις δρυός, de priſcis illis glandes negligentibus poſt inuentas fruges: cum ſatis diu cibum ſe petijſſe à quercubus dicerent.*

Populares iſti] *Cæſar, Pompeius, Craſſus. & cum ironia: quòd populares dici non poſſint, quos populus, etiam modeſti homines ſibilis inſectentur.*

Vnus homo, etc.] *Ennij uerſus de Q. Fabio Maximo, cuius cunctatio collapſam rem Romanam Punico bello reſtituit. Eundem uerſum & Virgilius libro VI. uſurpauit.* Cunctando] *Apte, quod de Fabio dictum erat, tranſtulit ad Bibulum; qui contentiones timens domi ſe tenebat, nuſquam progrediebatur, nihil agebat in republica, ani-*

*mo tantum diſſentiebat ab actionibus improborum ci uium* . *&* reſtituat *magis placeret, quàm* reſtituit.

Afflixit : ] *Qui ſe cum Cæſare coniunxerit, & ab optima cauſa ad perditam deſciuerit.* Neminem : *quia bonos inimicos habet, improbos non amicos.* 36. Iis uti, ] *Vereor ne Pompeius Cæſaris, & Craſſi inſtitutam amicitiam retineat non tam uoluntate, quàm quòd bonos metuit, quos offendit.* Cum illa cauſa ] *Contra Cæſarem, & Pompeium.* Vtor uia. ] *Neque in hanc partem, neque in illam declino. interiacet quædam quaſi uia, qua ego utor. ſic & Liuius libro V. conuocatos milites monuit, uia omnes irent,*
» *nec diuerti quenquam, aut excedere ordinem agmi-*
» *nis paterentur.* In theatro, et ſpectaculis ] *Ludis gladiatoribus: ludi enim in theatro, gladiatores in arena.* Dominus, ] *Is, qui gladiatores dabat.* Aduocati *autem, qui cum eo in theatrum uenerant. & apparet, dominum gladiatorum ex Cæſaris & Pompeij amicis fuiſſe: quos populus oderat. uide illud, Cum gladiatoribus Gabinij,* 38: Ludis Apollinaribus ] *Queis Prætor urb. præerat. de quorum origine, & die Liuius lib.* XXX. *&* XXVII. Noſtra miſeria ] *Hoc Siphilus, ut ait Valerius Maximus, directis in Pompeium Magnum manibus pronunciauit. uerſus ſunt ex uetere tragœdia, quæ ludis Apollinaribus agebatur. Coactus eſt: clamore poſtulantis populi.* Eadem ] *In omnibus libris, & manuſcriptis, & impreſſis, ante lege-*

batur, eandem uirtutem, *coniuncte: ego quintum abhinc annum correxi, & aliter diſtinxi ex Valerio Maximo, libro* VI. *cap.* II. Virtutem iſtam,] *Mire in Pompeium: qui Cæſarem ſero cœpit timere, quem ipſe ſuis opibus extulerat.* Virtutem: *opes, facultates, uires in ciuitate.*

Cum grauiter gemes:] *Cum te, tantum potuiſſe, pœnitebit. Valerius,* gemas: *ſed* gemes *futuram calamitatem certius minatur.*

In tempus] *Non ut multis ante annis, & à uetere poeta, ſed ut ſcripti uiderentur & ad huius temporis turpitudinem proprie notandam, & ab inimico Pompeij.* Mortuo plauſu,] *Plauſu ita tenui, uix ut exaudiretur.* μεταφορὰ *à rebus animatis.* Curio: *cui priuato magis plauſum eſt, quàm Cæſari Conſuli.* Eſt inſecutus: *poſt Cæſarem in theatrum uenit.* Plauſum eſt: *quòd unus Cæſaris, & Pompeij nimiam potentiam libere inſectaretur.* 33. 27. 29: Capuam ad Pompeium] *Qui Capuæ* XX. *uir agros diuidebat lege Iulia. neceſſe igitur eſt, Capua Romam ueniſſe ludorum cauſa; Capuam, cum ludos ſpectaſſet, ſtatim rediſſe. nam certe ante ludos Apollinares, qui menſe Quintili celebrabantur, Capuæ fuit (ut pagina 29:) & ludis interfuiſſe non dubium eſt, cum illud aperte indicet,* Petulanter inuectus eſt: *& Valerius Diphilum illa ſcribit pronunciaſſe directis in Pompeium manibus.* Inimici erant,] *Cæſar, & eius amici.* Stantes] *Maior enim ſignificatio beneuolentiæ, cum ad plauſum*

*dandum ſurgitur. & ludos equites ſpectabant in* XIIII. *ordinibus ſedentes, quos Roſcia lex dederat: cum antea ſedentes quidem, promiſcue tamen cum plebe ſpectaſſent. Cur autem Curioni Cæſaris inimico plauſum equites dederunt, cum ipſi Cæſari non dediſſent, à quo in conductione Aſianorum uectigalium tertia mercedum parte releuati magnum beneficium acceperant? (ut in Suetonio legimus) quia non tam beneficij memores, quàm iniuriæ: Cæſar enim, portorijs Italiæ ſublatis, agro Campano diuiſo, publica uectigalia uel maxime imminuerat: quo publicani, id eſt equites, offenſi, qui conducendis uectigalibus publicis lucrum facere ſolebant.* 31.

34:

Omnibus: ] *Vniuerſo populo: cuius perſpexerant è ſibilis odium, è plauſu beneuolentiam.*

Miniſtrabantur. ] *Se abrogaturos non modo Roſciam legem, quæ* XIIII. *ordines in theatro equitibus dediſſet; ſed etiam frumentariam, quæ ad uniuerſum populum pertinebat. quam à C. Graccho latam, deinde à M. Octauio abrogatam, L. Apuleius Saturninus retulerat, ut populo frumentum ſemiſſibus & trientibus daretur. Liuius, Cicero, Pedianus, ſcriptor rhetoricorum ad Herennium.*

Suſceptum ab illis, ] *A' perditis ciuibus: ut,* ſuſceptum, *de flagitijs eorum dictum ſit: quo modo*
» *& in oratione pro Quintio: Quod turpiſſime ſuſcepe*
» *ras, perſeuerare, & tranſigere non potuiſti. & in flagitijs uerbum ſuſcipere frequenter à ueteribus uſurpatum.* Silentio tranſiri: *ab hominibus diſſimu-*

*lari.* Tamen ferendum ] *Non quia rectum ſit, ſed quia corrigendi ſpes non eſt.* Impendet negotium : ] *Si Clodius fiat Tribunus plebis. non dum enim habita comitia erant.* 35.

conſularem exercitum ] *Bonos omnes conſularem appellat exercitum, quos ſibi in Conſulatus præſtantiſſimis actionibus obſtrinxerat.*

Coſconio ] XX. *uiro agris diuidundis. Inuitatus à Cæſare: ſed Cicero recuſauit.* 135: *& in oratione de prouincijs conſularibus.* Meam ] *Veterem, quam apud improbos habeo, ex republicæ defenſione contractam.* Alienam : *recentem ex aliena culpa.* Illi ] *Qui diuidendis agris præpoſiti ſunt.* Legatum. ] *In Gallijs.* 133. Honeſtior ] *Quàm ſi XX uiratum acciperem. ſed oritur dubitatio, utrum XX uiratum Cicero repudiarit, ut eſt epiſtola II. libri IX. an Quinqueuiratum, ut in oratione de prouincijs conſularibus. hic nitendum eſt coniecturis; quibus, incertis & fallacibus, quandoque tamen locus eſt. mihi igitur non fit ueri ſimile, Cæſarem Coſconio Quinqueuiratum detuliſſe, maioremq́; ei habere honorem uoluiſſe, quàm Balbo & ſororis ſuæ uiro, & Pompeium generum ſuum arctiſſima affinitate contingenti; cui non Quinqueuiratum, ſed XX uiratum dederat: ut eſt in Auguſto Suetonij. at Coſconius dignitate præſtantior: primum, ridiculum eſt de dignitate loqui Cæſare Conſule, qui collegam Bibulum armis foro pepuliſſet, M. Catonem, optimum ciuem, in carcerem duci iuſſiſſet, ad ambitionem, & gratiam omnia referret:*

*deinde, ne id quidem: neuter enim conſularis, præto=rius non minus Balbus, quàm Coſconius: ut Sueto=nius refert.* Periculi: *quod mihi impendet à Clo-dio.* Hoc non repudio ] *Legationis honorem non recuſo, ſed pugnare tamen malo, quàm*
» *Legatus exire. eadem eſt ſententia 33. Hanc ego te=*
» *neo: ſed uſurum me non puto: nec tamen ſcit quiſ=*
» *quam. non libet fugere. aueo pugnare. magna ſunt*
» *hominum ſtudia.* Quid ergo eſt? ]
*Si non repudias, cur ergo non accipis, & uſurum te dicis? cur animi dubius deliberationem non concludis? cur incertus pendes, cum uideas hanc eſſe honeſtam periculi declinationem?* Iterum dico, ]
*Dixit enim, Me miſerum cur non ades?*
Quid aliud? ] *Quid aliud eſt, quod ſcribam? ſic pag. 16. & 26.* ἀκκιζόμεθα ] *Inuitus diſſimulo.* Cæcilium ] *Auunculum tuum. qui Atticum poſtea teſtamento adoptauit.*
Edicta Bibuli ] *Bibulus Conſul domo abditus per edicta obnunciabat. Suetonius, Plutarchus, alij.*
Dolore, et ira ] *Quia Bibulus edictis eum acer biſſimis lacerabat. 36.*

35.

Cælium ] *Attici auunculum.*
Satisfacis ] *Quia Pompeium, amiciſſimum ſuum, in amicitia noſtra confirmat, meq; omnibus of ficijs colit. 39:* Pragmatici ] *Rebus ge rendis exercitati.* Simul quid ] *Sic pagi na 142. ſimul Cæſar Romam uenerit. Antiqui libri,* ſimul &. *forte*, ſimul ut: *ex Academicarum IIII.*

*& de finibus* II. Ab Amalthea ] *Ab otio, quo frueris in tuo gymnaſio Amalthea.* 7.

Ne non prodat ] *Ne literæ aperiantur. infert enim, ἀλληγορίαις obſcurabo: ἀλληγορίαις: figuris ſententiam obſcurantibus.* 34: Nouo quodam morbo ] *Nouum enim, & inuſitatum eſt, ægrotantem agnoſcere morbum, & ſentire periculoſum eſſe, nec tamen mederi.* acta: *à Cæſare Conſule.* Varietas in re nulla ſit, ] *Quòd omnes ea, quæ ſunt acta, peræque deteſtētur.*

Sine internicione ] *Quia res ad certamen deduceretur: unde cædes, & internicio ciuitatis.* cedendi: *cum neque reſiſtere poſſimus ſine internicione, & cedendi conſilium ſit exitioſum.*

Nouo quodam genere ] *Cum populo chariſſimus ſit, quia populares odit. quod euenire non ſolet.* Diodorus ] *Non eſt is, de quo in Bruto legitur: qui mortuus eſt poſt ortum ciuile bellum, ideſt multis annis poſt, quàm hæc epiſtola ſcripta eſt. ſic enim in Bruto: Stoicus Diodorus cum habitauiſſet apud me, mecumq; uixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus. Quòd ſi mortuus eſt Diodorus paulo ante, quàm Cicero Brutum ſcriberet; Brutus autē ſcriptus eſt Cæſare* III. *& Lepido Conſulibus: ſequitur, ut Diodorus hic alius neceſſario ſit, qui moritur Cæſare & Bibulo Conſulibus, ideſt ante ſcriptum Brutum annis* XII.

35:

HS fortaſſe centies. ] *Scutatorum, ut nunc loquimur, circiter* CCL *millia.*

Archilochio ] *Acerbiſſimo: quales Archilochi poetæ iambi.* In ante diem ] *In diem ſi dixiſſet, idem ſignificaſſet.* diſtulit: *Latinis feriis edicendis, uel inſtaurandis: ut epiſtola* VI. *libri* II. *ad Quintum fratrem.* Libros ] *Alexandri poetæ.* 37: Quid ego ſubtiliter? ] *Quid minuta perſequar?* Illorum ] *Cæſaris, & Pompeij.* irati: *Pōpeius, quia, Catonis ſororem cum uxorem peteret, repudiatus eſt: Cæſar, propter ueteres inimicitias, & recentes iniurias. Plutarchus utrunque.*

36.

Amicus noſter ] *Pompeius.* Deformatus corpore, ] *Qui tantum amiſerit de ueteri dignitate.* progreſſum: *in cauſa turpi.* præcipitem: *temerarium, ſine conſilio.* De edictis Bibuli ] *ipſum accuſantibus.* 34:

Vni Craſſo ] *Qui Pompeij uetus inimicus, paulo ante Cæſaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta maleuolentia ſuffuſum.* Quia deciderat ex aſtris, ] *Quia ſummam laudē, ſummis rebus geſtis quæſitam, improborum coniunctione amiſerat, homines eū miſericordia potius, quàm odio proſequebantur, nec putabant ſponte & conſilio progreſſum in eam turpitudinem deueniſſe, ſed caſu & errore lapſum decidiſſe. cur enim circunfluens gloria, uniuerſæ ciuitati chariſſimus, infamiam ſibi ipſe, & inuidiam ſtrueret?* Venerem, ] *Coam: de qua Plinius, & de Ialyſo Protogenis.*

Pictum, & politum ] *Omnibus literis, & ra*

*bus ornatum.* Acer in ferro ] *Quòd ea tempeſtate gerendis bellis nemo acrior Pompeio, aut præſtantior habebatur*

36:

Diſtuliſſet; ] *Edicto comitia diſtulerat in ante diem* XV. *Cal. Nou.* 35: Ea res ] *Dilatio comitiorum, quæ populum offendebat, quia comitijs nummi diuidebantur.* 17. Ad Bibulum. ] *Ad ædes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, poſt agrariam legē, domi incluſus Cōſulatum peregit. Suetonius.* Ad tempus illud ] *Cum mihi Clodius negotium faceſſet.* Ad tempus ] *In tempore, cum res poſtulabit.*

Satis mihi facit. ] *Officijs, & ſtudijs erga me* 35. 39: 37. Diuinitus. ] *Affirmat enim, ſe prius occiſum iri à Clodio, quàm me uiolatum iri.* 35. Diſceſſuros. ] *A' pugna Clodiana.* Egeris. ] *Num pecuniam ab ijs debitam exegeris.* Quod egiſſes ] *Abeſt hoc ab antiquis libris, & ſimile quidpiam ſubaudiri poteſt: ut ſit ἀποσιώπησις.* Scire poſſemus. ] *Tu enim in ſermone, aut ex ipſo, aut è ſorore, quid in me cogitet, eliceres.* 28. 37.

Denunciat; ] *Minatur.* In eos, ] *In Cæſarem, & Pompeium.* 29: Exercitus ] *Quem Cæſar habebit Galliarum Proconſul.* 31: in nos: *qui ab opibus, et exercitu minus firmi ſumus.* iudicium: *populi: ut ad populum cauſam Cicero diceret de ciuibus Romanis & contra leges, & indicta cauſa ſummo ſupplicio affectis.*

37.

Appium ] P. Clodij fratrem, qui anno proximo Prætor eſt deſignatus. 53. 54: Varronem noſtrum ] Qui gratia ualet apud Pompeium: fuerat enim eius præfectus bello maritimo contra piratas. De re ruſtica libro II.

37.

Totum eſt in eo, ] Maximi refert. ſic locutus eſt in epiſtola I. libri III. ad Quintum fratrē: Totum eſt in eo, tectorium ut concinnum ſit: & in epiſtola ad Capitonem libro XVI. 266.

Ineat magiſtratum. ] Hoc dicit comitijs nōdum habitis; ſed fore uidebat, ut Clodius Tribunus plebis deſignaretur. 38.

37:

Pompeium Craſſo urgente, ] Quoniam futurum eſt, ut Craſſus Pompeium urgeat contra me; intelliget, qua fide Pompeius mecum agat, & Clodiæ narrabit, illa tibi, ſi aderis. ita fiet, ut, ſi intelligam Pompeium bona fide mecum agere, ſine moleſtia ſim, Clodij furorem non timeam; ſin aliter, credulitatis errore nō decipiar. Βοῶπιδα: Clodij ſororem, (28. qua Craſſus plurimum uteretur. ex ipſo: Craſſo. ab illis: Pompeio, & Cæſare. Pœnitet. ] Quòd ſocietatem cum improbis coiuerit. 36.

Eruptura. ] Ad uim. 36: Libros Alexandri, ] À Vibio acceptos. 35:

Numerium ] Numerius & familiæ nomen eſt, ut Cn. Numerius Fronto, in lapide antiquo, quē in turri ſancti Vitalis coædificatum uidemus: & præ

» *nomen , ut hic , & in oratione pro* Cluentio : *Larinas*
» *quædam fuit* Dinea , *quæ filios habuit* Marcum *et* Nu*merium* Aurios. Sampſiceramum, ] Pompeium. 30. Illius partis ] *Societatis contra cauſam reipublicæ.* conſeneſcere : *populi gratiam amittere , & in inuidiam adduci , nemine tamen eos oppugnante.*

38

In multa commemoratione ] *Commemorantur cum deſiderio eæ res , quas in* Conſulatu *geſſimus.* 37. Βοῶπιδος noſter conſanguineus ] *Expono ſic :* Βοῶπιδος *conſanguineus , noſter : ut ,* Noſter , *ſit ironia : ut etiam pagina* 34 : *Noſter* Publius *mihi minitatur. et* 36 : *Pulchellum no*
» *ſtrum facillime teneremus.* Βοῶπιδος , *Clodiæ.*
» 28. conſanguineus , *frater* Publius Clodius. denunciat : *periculum nobis.* 35. Declarato illo , ] *Poſtquam* Clodius *deſignatus fuerit* Tribunus *plebis , & ante quàm ineat magiſtratū.* 37.

Noſter index , ] *Qui nobis olim* Catilinæ *ſocios indicauit.* Dion , Suetonius. Cæſari . *Conſuli, præmia promittenti .* Suetonius , Appianus , *in* Vatinium. Curio filius : *acerrimus* Cæſaris , *& illius partis inimicus.* 33.

38

Negabat ] *Eo conſilio , ut , cū negaret quod omnibus notiſſimum erat , ſuſpicionem crearet in* Curionem . reſtitiſſe : *colloquendi cauſa.* fidem publicem : *ut ipſi daretur impunitas , ſi alios indicaſſet.* Paulus ] L. Aemilius Paulus, *qui*

Macedoniam Quæſtor obtinebat. in Vatinium. po-ſtea Conſul fuit cum C. Marcello. initio: cum Romæ eſſet, nondum in Macedoniam profectus. Cn. cæpio hic Brutus: M. Iunius Brutus, Seruiliæ filius, qui poſtea Cæſarem interfecit. adoptatum ab auunculo Seruilio Cæpione, de quo Plutarchus in Vticenſi, credendum eſt: ut ex adoptionum inſtituto Seruilius Cæpio Iunianus Brutus appellaretur: ab adoptante enim prænomen, nomen, cognomē accipiebat is, qui adoptabatur. ſed de Cæpionis Seruiliæ fratris prænomine Plutarchus nihil: ex Philippica X Quintum fuiſſe apparet, cuius in extremo de Q. Cæpione hoc Bruto ſæpe iterata mentio. quod antiquus nummus, qui eſt apud me, confirmat, ita circunſcriptus, Q. Cæpio Brutus procos. ut hic quoque uideatur legendum, Q. Cæpio, non, ut legitur, Cn. Cæpio, nam quod in quibuſdam libris eſt, Cn. Cæpio & Brutus, ut duo ſignificentur, Cæpio, et Brutus; id ut perſpicue falſum reijciatur: cum, unum ſignificari Seruiliæ filium, aperte
» indicet quod his uerbis infra ſcriptum eſt: Cæpionem
» de oratione ſua ſuſtulit, quem in ſenatu acerrime no-
» minarat: ut appareret, noctem, & nocturnam de-
» precationem interceſſiſſe. hic Brutus: ad differentiam; quòd alij eſſent Cæpiones eodem prænomine. Lentulus: L. Lentulus conſularis candidatus. ex oratione in Vatinium. conſcio patre: L. Lentulo flamine Martiale. De aruſpicum reſp. 246. in Vatiniũ 34. cum gladiatoribus Gabinii ]

Non dubito, quin abundet particula cum: ut tempus ſignificetur, quo Gabinius gladiatores populo de-

dit, opinor, ut eo munere gratioſior eſſet in petitione Conſulatus. nam petebat hoc anno, & deſignatus eſt cum L. Piſone. tempus autem ſignificari, eo certius eſt, quia ſequitur proxime; In eo principem Paulum fuiſſe, quem cõſtabat eo tempore in Macedonia fuiſſe. Omitto alia non dubia argumenta, ut hoc: non debuiſſe Vectium inter cõſcios facinoris admiſcere Gabinij gladiatores, ne gladiatorum dominus Gabinius, qui erat Cæſarianæ partis amiciſſimus, in ſuſpicionem adduceretur. Et ut opinio mea fert, gladiatores Gabinij fuere, de quibus pag. 34. Gladiatoribus quà dominus, quà aduocati ſibilis conſciſſi. cum telo fuiſſe, Quod lex uetabat. itaque P. Cornificius in ſenatu, ut inuidiam Miloni faceret, ferrum dixerat eum habere intra tunicam ad femur alligatum. Pedianus. id eſſe actum,] Ita rem eſſe compoſitam à Cæſare, & Vectio. Catullum] Quem adoleſcens ætate prouectum Pontificatu deiecerat. Suetonius, Plutarchus. iuſſerat dicere: cum eum de refectione Capitolij ad diſquiſitionem populi uocauit. Suetonius 4. produxit: nam priuato non licuiſſet de ſuperiore loco dicere, & concionem habere, niſi à magiſtratu concederetur. 53. 54: aſpirare non liceret: domi enim ſe tenebat armorum metu. Non dixit; Accedere, ſed Aſpirare: quod minus eſt.

39.

voluit] Nõ Vectius, ſed Cæſar. de rep. quid hæc ad remp? poſſunt ſanè & ad remp. traduci, ſed ita, ut non ſponte ſequi uideantur. equidem malim le-

*gere, de re.* cepionem ] *M. Brutum.* nocturnam deprecationem: *Seruiliæ, Bruti matris: quam Cæſar amauit.* Lucullum ] *Lucium Lucullum. In oratione in Vatinium.* in P. clodium: *cum accuſatus eſt crimine pollutarum religionum. 7.* L. Domitium: *Aenobarbum: qui Cōſul fuit cum Appio Claudio.* uicinum conſulis: *uicinus erat Cicero Cæſaris Conſulis, quod ipſe in Palatio, Cæſar autem in Sacra uia habitabat, quæ ſecundum radices Palatij à Carinis in Capitolium tendebat. 25. Suetonius.* Ahalam Seruilium: *qui ſua manu Q. Melium regnum appetētem occiderat. Liuius.* Brutum: *qui Reges exegerat. nota hiſtoria.* reperiri: *qui occiderent ciues Melio ſimiles, aut nouos Tarquinios expellerent.* A Vatinio, ] *Qui cum Vectio, præſente populo Romano, collocutus, inculcauit, ut Piſonem, & Laterenſem nominaret. In oratione in Vat.* craſſum Diuitem ] *M. Craſſum, qui à Parthis occiſus eſt: de quo 30.*

De ui; ] *Lege Plotia: quia confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe. In epiſt. fam. 1 1 6: & pro Milone, et Saluſtius in Catil. 1 0.* Iudicium poſtulaturus. ] *Iudicium populi. erat Tribunos plebis appellaturus. ſic aduerſus Lucullum Prætorem C. Antonius Tribunos appellauit, Damio aduerſus Flauium. Pedianus.* iudicia fore uidebantur: *fore uidebam, ut multi rei fierent, ex indicio Vectij.*

Qui nihil contemnere ] *Ideo non pertimeſcimus, quia cauemus omnia. iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vectij, & mox à P. Clo-*

*dio de necatis ciuibus Romanis.* Timueramus,] *Plutarchus hæc: Cum ſenatores in curiã pauci conuenirent, Conſidius Cæſari cauſam dixit eſſe; quia milites illius, & arma timerent. cui Cæſar: cur & tu ob eandem cauſam non domi te contines? quia, Conſidius, ſenectus me facit intrepidum.* diſcuſſerat: *alijs metu ſilentibus, Cæſari declarauerat.*

Quam quotidie timere potueramus,] *Hoc Vectij indicio patefactum eſt, cædem quotidie nobis fuiſſe timendam ab ijs, qui rerum potiuntur. quorum uidemus quàm ſcelerata conſilia ſint, cum perniciem bonis uiris quacunque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarẽt; ſed timere quotidie potueramus, ut nobis inſcientibus impendentẽ.*

Catulo,] *Catulus anno proximo perierat, Afranio Metello Conſulibus: ut pagina 20. placeret igitur* Lucullo, *cui negotium impendere uidebatur è Vectij nominatione: aut* Catone, *qui hoc anno, ideſt Cæſare Conſule, magnis contumelijs affectus eſt. ſed antiqui libri,* Catulo: *mendoſe: neque enim ad mortuum huius temporis miſeriæ pertinent.*

Cum ſplendore uitæ, tum hoc tempore.] *Cur infortunati? quia cum ita uixerimus, ut patriæ rationibus haud ferè ciuis quiſquam fuerit utilior, nunc tamen tantum abeſt ut digna meritis præmia feramus, ut etiam in maximis moleſtijs, periculisq; uerſemur.* Moratus eſt] *Placeret,* inodoratus: *quia, cum Pompeio aut Cæſari credere periculoſum uideret, eorum animos noſſe, magni putabat ad ſuas rationes intereſſe, propter inſequentis anni*

impendentem

*impendentem à Clodio tempeſtatem.* Subſcribere *uidetur ſententiæ noſtræ quod ſcriptum eſt pagina* 32.
» Velim è Theophane *expiſcere, quonam in me animo*
» *ſit* Arabarches. & *pagina* 37. Per βοῶπιδα intel-
» *ligere poteris, qua fide ab illis agatur.* Et, Inodorari
ἑλικτὰ, *proprie: nam odorari dicitur de rebus occul*
*tis, quæ minime iudicantur oculorum ſenſu. ut libro*
» *de oratore,* Odoror *quid ſentiant iudices.* Et *ad hunc*
» *ipſum libro* VI. 94: Ego μυστικώτερον *ad te ſcribam,*
» *tu ſagacius odorabere.* Et *libro* XIII. *odorare* Anto-
» *nij* διάθεσιν. Neque *uero particula,* In, *præpoſita prio*
*rem ſignificationem ut contraria tollit, ſed facit quod*
*in uerbo audio: ut, cum dicimus,* Inaudire, *ſignificamus, id audire, quod occulte agatur. item* Inodorari
Indagare *quod in occulto latet. ſi,* Moratus, *retinemus: expone,* tardauit, *repreſſit. ſed fides mihi non ſit,* Varronis *auctoritatem fuiſſe tantam, ut morari potuerit conſilia* Pompeij: *elicere quidem, aut odorari, pro familiaritate potuit.*

39:

ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν.] Senarij *ſunt apud* Euripidem, *quos* Andromache, Menelao *irata, in* Spartanos *communiter iacit.*

Ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βολεύματα,
ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
Ἑλικτὰ κ'οὐδὲν ὑγιὲς. ἀλλὰ πάντα πέριξ
φρονοῦντες, ἀδίκως δ' εὐτυχεῖτ' ἀν' Ἑλλάδα.

Spartanis *igitur ſimiles* Pompeius & Cæſar, ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες. De Flac-

ci Prætura, ] *Cicerone Conſule Prætores L. Valerius Flaccus, C. Pontinius Vulturtium, unum ex Catilinæ ſocijs, cum Legatis Allobrogum in tranſitu pontis Miluij exceptos comprehenderunt.* Quorum opera, ] *Quorum opera ita afflicta res publica eſt, ut deſperetur.* Muniti ] *Contra impetus P. Clodij, Tribuni pl. deſignati.*

# IN LIBRVM III. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. *pagina* 40.

CVm antea ] *Primam huius libri epiſtolam opinor eſſe oportere, quæ nunc tertia eſt; ſecundam, quæ ſecunda; tertiam, quæ quarta; quartam, quæ prima; quintam, quæ quinta item eſt: ut in eius fine ita legatur: III. idus Apr. Thurij. Vibone enim puto iter fuiſſe Thurium: inde Tarentum, inde Brunduſium.* Rogationem, ] *Clodiam; ut mihi intra quadringenta millia ne liceat eſſe.* 40: Quamprimum: *ante quàm ex Italia proficiſcar.* Facilius potes, ] *Hoc dicit: Cum Clodij rogatio permittat, ultra quadringenta millia ut ubiuis eſſe poſſim; ſequitur, ut mihi in Macedonia liceat eſſe. quo facilius, an-*

*te quàm ex Italia proficiſcar, conſequi me potes. non enim eſt, cur profectionem maturem: ſiquidem, quam mihi ad diſcedendum diem rogatio conſtituit, ante eam diem, uel nulla celeritate adhibita, ultra quadringenta millia licebit peruenire. quòd ſi longius ire, ultraq; quadringenta millia iuberer: difficilius conſequi me poſſes: nam mihi eſſet properandi maior impoſita neceſſitas.*

Ex *epiſt.* II. *pag.* 40.

In fundo Sicæ, ] *Ad Vibonem.* Ex *Beſſarionis libro legi etiam poteſt,* in fundum: *qua figura in Diuinatione dixit, Exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemq; eſſent. Et in Verrem libro ſeptimo: Qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem portum futurum intelligebant. quod Gellius notauit libro* I. *cap.* VII. Præſertim nondum ] *Præſertim quòd, rogatio Clodia cum non dum ſit correcta, nihil eſt quod me extrudat.* Correcta. ] *Audierat Cicero ſuſtineri à Clodio rogationis promulgationem, quòd in ea quiddam ante uellet corrigere.* 40:

Si te haberem, ] *Tuo enim comitatu atque præſidio fretus, auderem Brunduſium petere.* Se iter habere, *Beſſarionis liber.* Brunduſium referre. ] *Quò iter diſcedens intenderam.* Antronium: *P. Antronium, unum ex coniuratis, qui in illis partibus exulabat, Ciceroni infenſus uindic coniurationis. pro Sylla.* Ad nos ] *In fundum Sicæ.* Totius rei: *itineris mei.* 40:

Tota calamitas ] *In qua inſunt, præter mea*

*damna, eæ moleſtiæ, quas ex moleſtijs meorum capio: ut nūc, cum te uideo mea cauſa tam moleſtum iter ſuſcipere.* Naryci Locridis : *de oppido* Naryce *Suidas: ut uel* Narycii, *uel* Naryce *legendum uideatur.* Locridis : *in ora Locrorum.*

Ex *epiſt.* III. *pag.* 40:

Cum tibi agam gratias, ] *Agam enim, ſi quando meam dignitatem recuperabo: qua ſpe me uiuere coegiſti.* Multis de cauſis ] *Duas poſuit in proxima ſuperiore epiſtola.*

Ex *epiſt.* IIII. *pagina* 40:

Confectum. ] *Placet,* correctum: *ut in epiſtola, quæ ante proximam legitur. cogitaui ſic, natum errorem è uicinitate, quòd ueteres* conrectum *ſcribebant.* Illò ] *Vltra quadringenta millia. Petieram Vibonem eo conſilio, ut uel in Siciliam traijcerem, uel Melitam adnauigarem. poſtea rogatione lecta, intellexi, ſi peterem Siciliam, progredi ultra quadringenta millia ante rogationis diem non poſſe: de Melita uero non eſſe cogitandum, ſiquidem ultra quadringenta millia nō eſſet. iter igitur pedibus Brunduſium uerſus contuli, ut inde in Macedoniam nauigarem, quæ eſſet ultra quadringenta.* Periret : *ne pœnam ſubiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto recepiſſet. pro domo ſua.* Si modo recipiemur. ] *Nam niſi recipior, iter mihi erit maturandum: ita me conſequi non poteris.*

Ex *epiſt.* V. *pagina* 40:

Gratias agit. ] *Non opes meas, aut honores,*

quæ mihi nunc inimici ademerunt, ſed me ipſum, qui idem ſum. Thurii: Thurium oppidum Plinius libro III. cap. XI. inter duos amnes Crathin et Sybarim conſtituit. Beſſarionis liber Thauri.

Ex epiſt. VI. pag. 41.

In Epeiro] In qua poſſeſſiones tuæ ſunt. Conſiſteremus: erat enim Epeirus ultra quadringenta millia. 44. 45.

Ex epiſt. VII. pag. 41.

Ad Cal. Maias.] Beſſarionis antiquus liber, Ad XIIII. Cal. Maias: & recte: ut Brunduſij fuerit treſdecim dies: datæ enim literæ ſunt pridie Calen. Maias, cum Brunduſio proficiſceretur. in epiſtola ad Terentiam, Nos, inquit, Brunduſij apud M. Lenium Flaccum dies XIII. fuimus. Et quia proximam ſuperiorem epiſtolam, Tarenti datam, poſt hanc ſcriptam eſſe perſpicuum eſt: ideo datam ſuſpicor non XIII. Cal. Maias, ut eſt in impreſſis, ſed Calendis Maij, cum iam in Aſiam iter inſtituiſſet. Poſt diem tertium eius diei: tertio die poſt, quàm priores acceperam. antiqua figura, ut pridie eius diei, poſtridie eius diei, poſt diem tertium, & poſt diem quartum eius diei. Apud te] Domi tuæ, quam habes Buthroti. uel potius in fundis; cum inferat, Iſta ſolitudo, quæ in urbe Buthroto non fuiſſet. Si liceret tibi omne tempus e.] Non licet autem cum propter Antronium, & cæteros exules, mihi infenſos, qui ab Epeiro tantum quatriduo diſtant; tum, quia uereor, ne Clodius, & qui

& de finibus II. Ab Amalthea ] Ab otio, quo frueris in tuo gymnaſio Amalthea. 7.

Ne non prodat ] Ne literæ aperiantur. infert enim, ἀλληγορίαις obſcurabo: ἀλληγορίαις: figuris ſententiam obſcurantibus. 34: Nouo quodam morbo ] Nouum enim, & inuſitatum eſt, ægrotantem agnoſcere morbum, & ſentire periculoſum eſſe, nec tamen mederi. acta: à Cæſare Conſule. Varietas in re nulla ſit, ] Quòd omnes ea, quæ ſunt acta, peræque deteſtētur.

Sine internicione ] Quia res ad certamen deduceretur: unde cædes, & internicio ciuitatis. cedendi: cum neque reſiſtere poſſimus ſine internicione, & cedendi conſilium ſit exitioſum.

Nouo quodam genere ] Cum populo chariſſimus ſit, quia populares odit. quod euenire non ſolet. Diodorus ] Non eſt is, de quo in Bruto legitur: qui mortuus eſt poſt ortum ciuile bellum, ideſt multis annis poſt, quàm hæc epiſtola ſcripta eſt. ſic enim in Bruto: Stoicus Diodorus cum habitauiſſet apud me, mecumq; uixiſſet, nuper eſt domi meæ mortuus. Quòd ſi mortuus eſt Diodorus paulo ante, quàm Cicero Brutum ſcriberet; Brutus autē ſcriptus eſt Cæſare III. & Lepido Conſulibus: ſequitur, ut Diodorus hic alius neceſſario ſit, qui moritur Cæſare & Bibulo Conſulibus, ideſt ante ſcriptum Brutum annis XII.

35:

HS fortaſſe centies. ] Scutatorum, ut nunc loquimur, circiter CCL millia.

Archilochio ] *Acerbiſſimo: quales Archilochi poetæ iambi.* In ante diem ] *In diem ſi dixiſſet, idem ſignificaſſet.* diſtulit: *Latinis feriis edicendis, uel inſtaurandis: ut epiſtola VI. libri II. ad Quintum fratrem.* Libros ] *Alexandri poetæ.* 37: Quid ego ſubtiliter? ] *Quid minuta perſequar?* Illorum ] *Cæſaris, & Pompeij.* irati: *Pópeius, quia, Catonis ſororem cum uxorem peteret, repudiatus eſt: Cæſar, propter ueteres inimicitias, & recentes iniurias. Plutarchus utrunque.*

36.

Amicus noſter ] *Pompeius.* Deformatus corpore, ] *Qui tantum amiſerit de ueteri dignitate.* progreſſum: *in cauſa turpi.* præcipitem: *temerarium, ſine conſilio.* De edictis Bibuli ] *ipſum accuſantibus.* 34:

Vni Craſſo ] *Qui Pompeij uetus inimicus, paulo ante Cæſaris opera reconciliatus, animum tamen gereret occulta maleuolentia ſuffuſum.* Quia deciderat ex aſtris, ] *Quia ſummam laudē, ſummis rebus geſtis quæſitam, improborum coniunctione amiſerat, homines eũ miſericordia potius, quàm odio proſequebantur, nec putabant ſponte & conſilio progreſſum in eam turpitudinem deueniſſe, ſed caſu & errore lapſum decidiſſe. cur enim circunfluens gloria, uniuerſæ ciuitati chariſſimus, infamiam ſibi ipſe, & inuidiam ſtrueret?* Venerem, ] *Coam: de qua Plinius, & de Ialyſo Protogenis.*

Pictum, & politum ] *Omnibus literis, & ra*

*bus ornatum.* Acer in ferro ] *Quòd ea tempeſtate gerendis bellis nemo acrior Pompeio, aut præſtantior habebatur*

36:

Diſtuliſſet; ] *Edicto comitia diſtulerat in ante diem* XV. *Cal. Nou.* 35: Ea res ] *Dilatio comitiorum, quæ populum offendebat, quia comitijs nummi diuidebantur.* 17. Ad Bibulum. ] *Ad ædes Bibuli cum clamore. Bibulus enim, poſt agrariam legẽ, domi incluſus Cõſulatum peregit. Suetonius.* Ad tempus illud ] *cum mihi Clodius negotium faceſſet.* Ad tempus ] *In tempore, cum res poſtulabit.*

Satis mihi facit. ] *Officijs, & ſtudijs erga me* 35. 39: 37. Diuinitus. ] *Affirmat enim, ſe prius occiſum iri à Clodio, quàm me uiolatum iri.* 35. Diſceſſuros. ] *A' pugna Clodiana.* Egeris. ] *Num pecuniam ab ijs debitam exegeris.* Quod egiſſes ] *Abeſt hoc ab antiquis libris, & ſimile quidpiam ſubaudiri poteſt: ut ſit ἀποσιώπησις.* Scire poſſemus. ] *Tu enim in ſermone, aut ex ipſo, aut è ſorore, quid in me cogitet, eliceres.* 28. 37.

Denunciat; ] *Minatur.* In eos, ] *In Cæſarem, & Pompeium.* 29: Exercitus ] *Quem Cæſar habebit Galliarum Proconſul.* 31: in nos: *qui ab opibus, et exercitu minus firmi ſumus.* iudicium: *populi: ut ad populum cauſam Cicero diceret de ciuibus Romanis & contra leges, & indicta cauſa ſummo ſupplicio affectis.*

37.

Appium ] *P. Clodij fratrem, qui anno pro-ximo Prætor eſt deſignatus. 53. 54:* Var-ronem noſtrum ] *Qui gratia ualet apud Pompe-ium: fuerat enim eius præfectus bello maritimo con-tra piratas. De re ruſtica libro II.*

37.

Totum eſt in eo, ] *Maximi refert. ſic lo-cutus eſt in epiſtola I. libri III. ad Quintum fratrẽ: Totum eſt in eo, tectorium ut concinnum ſit: & in epiſtola ad Capitonem libro XVI. 266.*

Ineat magiſtratum. ] *Hoc dicit comitijs nõdum habitis: ſed fore uidebat, ut Clodius Tribunus plebis deſignaretur. 38.*

37.

Pompeium Craſſo urgente, ] *Quoniam futurum eſt, ut Craſſus Pompeium urgeat contra me; intelliget, qua fide Pompeius mecum agat, & Clodiæ narrabit, illa tibi, ſi aderis. ita fiet, ut, ſi intelligam Pompeium bona fide mecum agere, ſine moleſtia ſim, Clodij furorem non timeam; ſin aliter, credulitatis errore nõ decipiar.* Βοῶπιδα: *Clodij ſororem, (28. qua Craſſus plurimum uteretur.* ex ipſo: *Craſſo.* ab illis: *Pompeio, & Cæſare.* Pœnitet. ] *Quòd ſocietatem cum improbis coiuerit. 36.*

Eruptura. ] *Ad uim. 36:* Li-bros Alexandri, ] *À Vibio acceptos. 35:*

Numerium ] *Numerius & familiæ nomẽ eſt, ut Cn. Numerius Fronto, in lapide antiquo, quẽ in turri ſancti Vitalis coædificatum uidemus: & præ*

» *nomen, ut hic, & in oratione pro* Cluentio: *Larinas*
» *quædam fuit Dinea, quæ filios habuit Marcum et Numerium Aurios.* Sampſiceramum,] *Pompeium.* 30. Illius partis] *Societatis contra cauſam reipublicæ.* conſeneſcere: *populi gratiam amittere, & in inuidiam adduci, nemine tamen eos oppugnante.*

38

In multa commemoratione] *Commemorantur cum deſiderio eæ res, quas in Conſulatu geſſimus.* 37. Βοῶπιδος noſter conſanguineus] *Expono ſic:* Βοῶπιδος *conſanguineus, noſter: ut, Noſter, ſit ironia: ut etiam pagina 34: Noſter Publius mihi minitatur. et 36: Pulchellum no*
» *ſtrum facillime teneremus.* Βοῶπιδος, *Clodiæ.*
» 28. conſanguineus, *frater Publius Clodius.* denunciat: *periculum nobis.* 35. Declarato illo,] *Poſtquam Clodius deſignatus fuerit Tribunus plebis, & ante quàm ineat magiſtratũ.* 37.

Noſter index,] *Qui nobis olim Catilinæ ſocios indicauit. Dion, Suetonius.* Cæſari. *Conſuli, præmia promittenti. Suetonius, Appianus, in Vatinium.* Curio filius: *acerrimus Cæſaris, & illius partis inimicus.* 33.

38:

Negabat] *Eo conſilio, ut, cũ negaret quod omnibus notiſſimum erat, ſuſpicionem crearet in Curionem.* reſtitiſſe: *colloquendi cauſa.* fidem publicem: *ut ipſi daretur impunitas, ſi alios indicaſſet.* Paulus] *L. Aemilius Paulus, qui*

Macedoniam Quæſtor obtinebat. in Vatinium. poſtea Conſul fuit cum C. Marcello. initio: cum Romæ eſſet, nondum in Macedoniam profectus. Cn. cæpio hic Brutus: M. Iunius Brutus, Seruiliæ filius, qui poſtea Cæſarem interfecit. adoptatum ab auunculo Seruilio Cæpione, de quo Plutarchus in Vticenſi, credendum eſt: ut ex adoptionum inſtituto Seruilius Cæpio Iunianus Brutus appellaretur: ab adoptante enim prænomen, nomen, cognomē accipiebat is, qui adoptabatur. ſed de Cæpionis Seruiliæ fratris prænomine Plutarchus nihil: ex Philippica X Quintum fuiſſe apparet, cuius in extremo de Q. Cæpione hoc Bruto ſæpe iterata mentio. quod antiquus nummus, qui eſt apud me, confirmat, ita circunſcriptus, Q. cæpio Brutus procos. ut hic quoque uideatur legendum, Q. Cæpio, non, ut legitur, Cn. Cæpio, nam quod in quibuſdam libris eſt, Cn. cæpio & Brutus, ut duo ſignificentur, Cæpio, et Brutus; id ut perſpicue falſum reijciatur: cum, unum ſignificari Seruiliæ filium, aperte
» indicet quod his uerbis infra ſcriptum eſt: Cæpionem
» de oratione ſua ſuſtulit, quem in ſenatu acerrime no-
» minarat: ut appareret, noctem, & nocturnam de-
» precationem interceſſiſſe. hic Brutus: ad differentiam; quòd alij eſſent Cæpiones eodem prænomine. Lentulus: L. Lentulus conſularis candidatus. ex oratione in Vatinium. conſcio patre: L. Lentulo flamine Martiale. De aruſpicum reſp. 246. in Vatiniū 34. cum gladiatoribus Gabinii ]

Non dubito, quin abundet particula cum: ut tempus ſignificetur, quo Gabinius gladiatores populo de-

gere, de re. cepionem ] M. Brutum nocturnam deprecationem: Seruiliæ, Bruti matris: quam Cæſar amauit. Lucullum ] Lucium Lucullum. In oratione in Vatinium. in P. clodium: cum accuſatus eſt crimine pollutarum religionum. 7. L. Domitium: Aenobarbum: qui Cõſul fuit cum Appio Claudio. uicinum conſulis: uicinus erat Cicero Cæſaris Conſulis, quod ipſe in Palatio, Cæſar autem in Sacra uia habitabat, quæ ſecundum radices Palatij à Carinis in Capitolium tendebat. 25. Suetonius. Ahalam Seruilium: qui ſua manu Q. Melium regnum appetẽtem occiderat. Liuius. Brutum: qui Reges exegerat. nota hiſtoria. reperiri: qui occiderent ciues Melio ſimiles, aut nouos Tarquinios expellerent. A Vatinio, ] Qui cum Vectio, præſente populo Romano, collocutus, inculcauit, ut Piſonem, & Laterenſem nominaret. In oratione in Vat. Craſſum Diuitem ] M. Craſſum, qui à Parthis occiſus eſt: de quo 30.

De ui; ] Lege Plotia: quia confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe. In epiſt. fam. 11 6: & pro Milone, et Saluſtius in Catil. 10. Iudicium poſtulaturus. ] Iudicium populi. erat Tribunos plebis appellaturus. ſic aduerſus Lucullum Prætorem C. Antonius Tribunos appellauit, Damio aduerſus Flauium. Pedianus. iudicia fore uidebantur: fore uidebam, ut multi rei fierent, ex indicio Vectij.

Qui nihil contemnere ] Ideo non pertimeſcimus, quia cauemus omnia. iudicium autem impendebat Ciceroni & ex indicio Vectij, & mox à P. Clo-

*dio de necatis ciuibus Romanis.* Timueraramus, ] *Plutarchus hæc: Cum ſenatores in curiā pauci conuenirent, Conſidius Cæſari cauſam dixit eſſe; quia milites illius, & arma timerent. cui Cæſar: cur & tu ob eandem cauſam non domi te contines? quia, Conſidius, ſenectus me facit intrepidum.* diſcuſſerat: *alijs metu ſilentibus, Cæſari declarauerat.*

Quam quotidie timere potueramus, ] *Hoc Vectij indicio patefactum eſt, cædem quotidie nobis fuiſſe timendam ab ijs, qui rerum potiuntur. quorum uidemus quàm ſcelerata conſilia ſint, cum perniciem bonis uiris quacunque ratione machinentur. Non timebamus, cum indicia non extarẽt; ſed timere quotidie potueramus, ut nobis inſcientibus impendentẽ.*

Catulo, ] *Catulus anno proximo perierat, Afranio Metello Conſulibus: ut pagina 20. placeret igitur* Lucullo, *cui negotium impendere uidebatur è Vectij nominatione: aut* Catone, *qui hoc anno, ideſt Cæſare Conſule, magnis contumelijs affectus eſt. ſed antiqui libri,* Catulo: *mendoſe: neque enim ad mortuum huius temporis miſeriæ pertinent.*

Cum ſplendore uitæ, tum hoc tempore. ] *Cur infortunati? quia cum ita uixerimus, ut patriæ rationibus haud ferè ciuis quiſquam fuerit utilior, nunc tamen tantum abeſt ut digna meritis præmia feramus, ut etiam in maximis moleſtijs, periculiſq; uerſemur.* Moratus eſt ] *Placeret,* Inodoratus: *quia, cum Pompeio aut Cæſari credere periculoſum uideret, eorum animos noſſe, magni putabat ad ſuas rationes intereſſe, propter inſequentis anni*

impendentem

*impendentem à Clodio tempeſtatem. Subſcribere ui=
detur ſententiæ noſtræ quod ſcriptum eſt pagina 32.
» Velim è Theophane expiſcere, quonam in me animo
» ſit Arabarches. & pagina 37. Per βοῶπιδα intel=
» ligere poteris, qua fide ab illis agatur. Et, Inodorari
ἑλικτὰ, proprie: nam odorari dicitur de rebus occul
tis, quæ minime iudicantur oculorum ſenſu. ut libro
» de oratore, Odoror quid ſentiant iudices. Et ad hunc
» ipſum libro VI. 94: Ego μυστικώτερον ad te ſcribam,
» tu ſagacius odorabere. Et libro XIII. odorare Anto=
» nij διάθεσιν. Neque uero particula, In, præpoſita prio
rem ſignificationem ut contraria tollit, ſed facit quod
in uerbo audio: ut, cum dicimus, Inaudire, ſignifica=
mus, id audire, quod occulte agatur. item Inodorari
Indagare quod in occulto latet. ſi, Moratus, retine-
mus: expone, tardauit, repreſſit. ſed fides mihi non
ſit, Varronis auctoritatem fuiſſe tantam, ut morari
potuerit conſilia Pompeij: elicere quidem, aut odorari,
pro familiaritate potuit.*

39:

ἑλικτὰ, καὶ οὐδὲν.] *Senarij ſunt apud Euripi=
dem, quos Andromache, Menelao irata, in Sparta-
nos communiter iacit.*

Ὦ πᾶσιν ἀνθρώποισιν ἔχθιστοι βροτῶν
Σπάρτης ἔνοικοι, δόλια βουλεύματα,
ψευδῶν ἄνακτες, μηχανορράφοι κακῶν,
Ἑλικτὰ κ' οὐδὲν ὑγιὲς. ἀλλὰ πάντα πέριξ
φρονοῦντες, ἀδίκως δ' εὐτυχεῖτ' ἀν' Ἑλλάδα.

*Spartanis igitur ſimiles Pompeius & Cæſar, ἑλικτὰ,
καὶ οὐδὲν ὑγιὲς φρονοῦντες. De Flac=*

L

ci Prætura, ] *Cicerone Conſule Prætores L. Valerius Flaccus, C. Pontinius Vulturtium, unum ex Catilinæ ſocijs, cum Legatis Allobrogum in tranſitu pontis Miluij exceptos comprehenderunt.*

Quorum opera, ] *Quorum opera ita afflicta respublica eſt, ut deſperetur.* Muniti ] *Contra impetus P. Clodij, Tribuni pl. deſignati.*

# IN LIBRVM III. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. *pagina* 40.

Cum antea ] *Primam huius libri epiſtolam opinor eſſe oportere, quæ nunc tertia eſt; ſecundam, quæ ſecunda; tertiam, quæ quarta; quartam, quæ prima; quintam, quæ quinta item eſt: ut in eius fine ita legatur: III. idus Apr. Thurij. Vibone enim puto iter fuiſſe Thurium: inde Tarentum, inde Brunduſium.* Rogationem, ] *Clodiam; ut mihi intra quadringenta millia ne liceat eſſe.* 40: Quamprimum: *ante quàm ex Italia proficiſcar.* Facilius potes, ] Hoc dicit: *Cum Clodij rogatio permittat, ultra quadringenta millia ut ubiuis eſſe poſſim; ſequitur, ut mihi in Macedonia liceat eſſe. quo facilius, an-*

*te quàm ex Italia proficiſcar, conſequi me potes. non enim eſt, cur profectionem maturem: ſiquidem, quam mihi ad diſcedendum diem rogatio conſtituit, ante eam diem, uel nulla celeritate adhibita, ultra quadringenta millia licebit peruenire. quòd ſi longius ire, ultráq; quadringenta millia iuberer: difficilius conſequi me poſſes: nam mihi eſſet properandi maior impoſita neceſſitas.*

Ex *epiſt.* I I. *pag.* 40.

In fundo Sicæ, ] Ad Vibonem. Ex Beſſarionis *libro legi etiam poteſt,* in fundum: *qua figura in Diuinatione dixit, Exteris nationibus, quæ in amicitiam populi R. ditionemq́; eſſent. Et in Verrem libro ſeptimo: Qui illam partem urbis tenerent, in eorum poteſtatem portum futurum intelligebant. quod Gellius notauit libro I. cap.* VII. Præſertim nondum ] *Præſertim quòd, rogatio Clodia cum non dum ſit correcta, nihil eſt quod me extrudat.* Correcta. ] *Audierat Cicero ſuſtineri à Clodio rogationis promulgationem, quòd in ea quiddam ante uellet corrigere.* 40:

Si te haberem, ] *Tuo enim comitatu atque præſidio fretus, auderem Brunduſium petere.* Se iter habere, *Beſſarionis liber.* Brunduſium referre. ] *Quò iter diſcedens intenderam.* Antronium: *P. Antronium, unum ex coniuratis, qui in illis partibus exulabat, Ciceroni infenſus uindic coniurationis. pro Sylla.* Ad nos ] *In fundum Sicæ.* Totius rei: *itineris mei.* 40:

Tota calamitas ] *In qua inſunt, præter mea*

*damna, eæ moleſtiæ, quas ex moleſtijs meorum capio: ut nũc, cum te uideo mea cauſa tam moleſtum iter ſuſcipere.* Narycii Locridis : *de oppido* Naryce *Suidas : ut uel* Narycii, *uel* Naryce *legendum uideatur.* Locridis : *in ora Locrorum.*

*Ex epiſt.* III. *pag.* 40:

Cum tibi agam gratias, ] *Agam enim, ſi quando meam dignitatem recuperabo : qua ſpe me uiuere coegiſti.* Multis de cauſis ] *Duas poſuit in proxima ſuperiore epiſtola.*

*Ex epiſt.* IIII. *pagina* 40:

Confectum. ] *Placet,* correctum : *ut in epiſtola, quæ ante proximam legitur. cogitaui ſic, natum errorem è uicinitate, quòd ueteres* conrectum *ſcribebant.* Illò ] *Vltra quadringenta millia. Petieram Vibonem eo conſilio, ut uel in Siciliam traijcerem, uel Melitam adnauigarem. poſtea rogatione lecta, intellexi, ſi peterem Siciliam, progredi ultra quadringenta millia ante rogationis diem non poſſe : de Melita uero non eſſe cogitandum, ſiquidem ultra quadringenta millia nõ eſſet. iter igitur pedibus Brunduſium uerſus contuli, ut inde in Macedoniam nauigarem, quæ eſſet ultra quadringenta.* Periret : *ne pœnam ſubiret, quam Clodius irrogabat ei, qui Ciceronem intra quadringenta millia tecto recepiſſet. pro domo ſua.* Si modo recipiemur. ] *Nam niſi recipior, iter mihi erit maturandum: ita me conſequi non poteris.*

*Ex epiſt.* V. *pagina* 40:

Gratias agit. ] *Non opes meas, aut honores,*

*quæ mihi nunc inimici ademerunt, ſed me ipſum, qui idem ſum.* Thurii: *Thurium oppidum Plinius libro* III. *cap.* XI. *inter duos amnes Crathin et Sybarim conſtituit. Beſſarionis liber* Thauri.

Ex *epiſt.* VI. *pag.* 41.

In Epeiro ] *In qua poſſeſſiones tuæ ſunt.* Conſiſteremus: *erat enim Epeirus ultra quadringenta millia.* 44. 45.

Ex *epiſt.* VII. *pag.* 41.

Ad Cal. Maias. ] *Beſſarionis antiquus liber,* Ad XIIII. Cal. Maias: *& recte: ut Brunduſij fuerit treſdecim dies: datæ enim literæ ſunt pridie Calen. Maias, cum Brunduſio proficiſceretur. in epiſtola ad Terentiam, Nos, inquit, Brunduſij apud M. Lenium Flaccum dies* XIII. *fuimus. Et quia proximam ſuperiorem epiſtolam, Tarenti datam, poſt hanc ſcriptam eſſe perſpicuum eſt: ideo datam ſuſpicor non* XIII. *Cal. Maias, ut eſt in impreſſis, ſed Calendis Maij, cum iam in Aſiam iter inſtituiſſet.* Poſt diem tertium eius diei: *tertio die poſt, quàm priores acceperam. antiqua figura, ut pridie eius diei, poſtridie eius diei, poſt diem tertium, & poſt diem quartum eius diei.* Apud te ] *Domi tuæ, quam habes Buthroti. uel potius in fundis; cum inferat,* Iſta ſolitudo, *quæ in urbe Buthroto non fuiſſet.* Si liceret tibi omne tempus e. ] *Non licet autem cum propter Antronium, & cæteros exules, mihi infenſos, qui ab Epeiro tantum quatriduo diſtant; tum, quia uereor, ne Clodius, & qui*

*me eiecerunt, interpretentur, Epeirum non ſatis abeſſe ab Italia. diuerti autem in Epeirum paucorum dierum cauſa, quid attinet? recta igitur in Aſiam.*

Sine te.] *Nam tecum in Epeiro tua libenter eſſem, ſine te autem cur?* Nam caſtellum, *&c. ſcripſerat, opinor, Atticus, niſi uellet in ſuis fundis, quia minus tute uideretur, poſſe eum non longe eſſe caſtello munito. neque enim de Buthroto accipiendum puto: quæ fuit urbs, non caſtellum.* Tranſeunti: *nam habitare uides me non poſſe.*

41:

Noſtri hoſtes] *Antronius, & cæteri exules.* 40.42. Illud quoque oppidum: *quòd ſi hoc de Athenis interpretarentur, multo magis de Buthroto: quod óppidum Italiæ propius adiacet, quàm Athenæ.* Noſtri conſilii] *Qui ceſſerim inimicis; cum potius cadere fortiter debuerim. epiſt. fam.* 234. Spes] *Reditus. &, ut miſeri, aduerſa timet omnia.* Inuidorum] *Hortenſium maxime deſignat: à quo ſe dicit ſceleratiſſime, inſidioſiſſimeq; tractatum, in epiſtola ad Q. fratrem lib.* I. Tempus honeſtiſsimum] *Mihi enim cũ inimicis pro mea dignitate pugnanti ſi contigiſſet ut caderem; glorioſum fuiſſet. nunc exul præclaræ mortis occaſionem ſperare amplius non poſſum: finiendi tamen doloris poteſtas adempta non eſt: idq; potius mihi uideo eſſe cogitandum, quàm ut ullam medicinam faciam. Et uidetur de morte uoluntaria cogitare.*

Mutandarum rerum.] *Mutato autem reip. ſta-*

*tu, meæ quoque res, quæ nunc perditæ iacent, com‐mutabuntur.* Nihilo minus, ] *Quan‐quam ex Italia proficiſcor.* Accedemus: *paruis iti‐neribus. nam in acceſſu tarditas eſt.* Candauiam: *montem Illyrici, qui Macedoniam Illyricumq; diſter‐minat. Strabo, Plinius.* Dubitationem: *quia non affirmauit, in Epeirum iter habiturum: ſed dixit, Aut accedemus in Epeirum, aut per Candauiam tar‐de ibimus.* De fratre: *ex Aſia Romam proficiſcen‐te: cuius itineris ratio meum iter gubernabit.* Nec quo modo uiſurus: *afflictum dolore miſeriarum mearum.* Vbi dimiſſurus: *dolor enim, & luctus alterum ab altero diuelli uix patietur.* Id: *congreſ‐ſus, & dimiſſio.*

Ex epiſtola VIII. pag. 42.

Inimicorum; ] *De Antronio, & cæteris lo‐quitur.* 40. 41. Haberet, cum inde proficiſceremur. ] *Si in Epeirum iuiſſem, inde proficiſcens per loca difficilia iter habuiſſem: monti‐bus enim Epeirus à Macedonia diſcluditur.*

Pedibus ] *Terreſtre iter ſignificari notum eſt.*

Iſtic quid agatur, ] *Timebat, ne quis accuſa‐ret repetundarum Quintum fratrem ex prouincia re deuntem.* 42. 47: Vt acrius poſtula‐ret: ] *Accuſaret fratrem. accuſatorem Atticus in epiſtola ſua nominarat, Cicero nomen omittit.* Na‐uigatio: *fratris.* Reliqua ] *Quæ fra‐tri meo ab inimicis noſtris uidentur impendere.* Hoc metu: *ne frater poſtuletur.*

42 : Ad me conſolandum.] *Spes enim mei reditus in mutatione rerũ ſita eſt.* 41: Tigrane enim neglecto : *cum Pompeius Tigranem ſibi à Clodio ereptum neglexerit, ſublata ſpes omnis eſt mutãdarum rerum. ego autem graues inter eos contentiones fore ſperaueram. ſubſcribamus quæ Pedianus in Milonia-*
» *na: Pompeius, inquit, poſt triumphum Mithridati-*
» *cum Tigranis filium in cathenis depoſuerat apud Fla-*
» *uium ſenatorem : qui poſtea cum eſſet Prætor, eodem*
» *anno, quo Trib. pl. Clodius, petit ab eo Clodius ſuper*
» *cœnam, ut Tigranem adduci iuberet, ut eum uide-*
» *ret: adductum collocauit in conuiuium, dein Flauio*
» *non reddidit, Tigranem dimiſit, & habuit extra ca-*
» *thenas, nec repetenti Pompeio reddidit : poſtea in na-*
» *uem depoſuit ; & cum profugeret, tempeſtate dela-*
» *tus eſt Antium. illico, ut deduceretur ad ſe, Clodius*
» *Sex. Clodium, de quo ſupra dixi, miſit, qui eum redu-*
» *ceret. Flauius quoque re cognita ad diripiendum Ti-*
» *granem profectus eſt. ad quartum lapidem ab urbe*
» *pugna facta eſt: in qua multi ex utraque parte ceci-*
» *derunt, plures tamen ex Flauij, inter quos & M. Pa-*
» *pirius eques Romanus, publicanus, familiaris Pom-*
» *peio : Flauius ſine comite Romam uix perfugit.*

Varroni] *Qui Pompeium hortatur ad meam cauſam amplectendam.* Hypſæo : *hic Pompeij Quæſtor fuerat ; eumq́ ; , ut Varro, hortabatur, ut Ciceronis patrocinium ſuſciperet. cognomen eſt Plautiæ familiæ.* Impulſi, ac proditi] *Pompeium notat : cuius fidem ſecutus, in eam calamita-*

*tem incidit: quam uitare potuit legatione ſuſcepta.* 33.35.37. De fratre ] *De poſtulatione.*

Ex *epiſtola* IX. *pag.* 42:

Ne quid abſens ] *Ne abſens poſtularetur.* 42. 43.

Lictores dimitteret, ] *Qui dimittendi fuiſſent, ſi mecum manere uoluiſſet. nam imperatori tranſitus per alienam prouinciam dabatur, morari diutius in ea cum imperio non licebat.* Mei peccati ] *Peccaui enim, cum uobis uiuendi auctoribus parui: cum perire ſatius fuerit, quàm in hunc caſum incidere.* A' Pompeio. nunc Hortenſium allice, & eiuſmodi uiros. ] *Hoc totum eſt ex Attici epiſtola, ideoq; ſcribendum literis grandiuſculis.* Nondum perſpicis: *uis me in Pompeio, & Hortenſio ſpem ponere: non intelligis me horum inſidijs, & ſcelere periÿſſe?*

Quorum inſidiis, quorum ſcelere ] Inſidiis *Hortenſij, qui me ſumma ſimulatione amoris, ſummaq; aſſiduitate quotidiana ſceleratiſſime, inſidioſiſſimeq; tractauit. Ad Quintũ fratrem libro* I. Scelere: *Pompeij; cuius promiſſis deſtitutus, in has miſerias incidi.* 37. Non licuit, ] *Per uos, qui mihi auctores uiuendi fuiſtis, cum ego interitum glorioſum erumnoſæ uitæ anteferrem.* 41:

Negotium: *metus accuſationis.* 47:

Vt tibi placet, ] *Scripſiſti enim, ut expectem literas tuas Theſſalonicæ: ſi quod forte ex actis menſis Maij beneficium afferatur.* 42.43:

Ex epiſtola X. pag. 43:

Spem] Vt ex tuis literis de reditu in patriã ſperare poſſim. ad te: in tuas Epeiroticas poſſeſſiones. Iſta euanuerint:] Quæ nunc agitis de ſalute mea. & opinor Atticus ita ſcripſerat: Hæc ſi euanuerint, alud aliquid uidebimus. Iſtorum:] Qui me eiecerunt. & erat diſcordia maxime inter Clodium, & Pompeiũ, ut de Tigrane, alijsq; de rebus. 42: & Dion libro XXXVIII.

In tam bona cauſa,] Qui patriam à coniuratorum ſcelere liberaſſem. Ne uiderem:] Ex Aſia Romam redeuntem. 43. Luctum: ex mea calamitate. Intra parietes meos] Ab ijs, qui quotidie mecum erant, qui me quotidiana aſſiduitate inſidioſiſſime tractarunt, ut Hortẽſius, ut Arrius. ad Q. fratrem lib. I. Viuus amitterem?] Pugnare, inquit, debui, ut hæc aut retinerem, aut cum uita ſimul amitterem.

Ex epiſtola XI. pag. 44.

Tuæ literæ,] Quibus ſcripſeras bene ſperandum. rumoribus: hoc eſt quod dixit, Nuntij nõ optimis auctoribus. ad te: in Epeirum tuam.

Vt ego] Vt pro quàm dixit, ſicuti ſupra de Pompeio, Vt ille tum humilis, ut demiſſus erat. eſt autem hic eo uenuſtior ſententia, quo minus aperta. Cum me, inquit, obiurgas, quia meo caſu nimis excrucier; facis, ut neque me uidearis amare, neque dolere dolorem meum; quem tamen ita affectum mea erumna eſſe arbitror, ut te ipſum conſolari nemo poſſit. in hoc inquam tuum amorem, & dolorem non

agnoſco. qui enim amat, æque dolet: & qui æque dolet, non obiurgat.

Ex epiſtola XII. pag. 44:

Per ſenatum: ] Nam per populum minus ſperandum uidebatur Clodio Tribuno.

Idemq; ] Qui me ſperare uis per ſenatum, idem ſcribis caput proponi rogationis Clodianæ. quo capite cautum erat, ne quis referret ad ſenatum de Cicerone reſtituendo: ut 46. Secundum comitia. ] Habitis comitijs. 34: Eodem Tribuno pl. ] Clodio Tribuno, qui noſtram cauſam, ut ſolet, acriter oppugnabit. & eo minus poſt comitia ſperandum eſt, quia Conſul erit deſignatus inimicus meus Q. Metellus Nepos. Videbat autem Cicero futurum, ut Conſul Metellus deſignaretur.

44:

Oratione prolata. ] Non puto ſignificari orationem in Metellum Nepotem ſcriptam, ſed potius in C. Curionem. nam cum Metello pluribus uerbis Cicero concertauit, ut in epiſt. II. lib. V. fam. at hic ſe nunquam uno uerbo concertaſſe dicit. de Curione autem 46. Sanari, ] Si ullam ſpem uides mei reſtituendi. ſin plane perii: ſi uides reditum meum deſperari, de oratione prolata minus laboro.

Iaceo: non dixit, Sum, ſed Iaceo, uerbo uſus ad mœrorem indicandum accommodato. Cogitatione ] Ita ſum animo perturbato, nihil ut non modo loqui, ſed ne cogitare quidem poſſim.

Sidona: ] Locum hoc nomine propè Theſſalonicam non uideo fuiſſe. cumq; iam de mendo ſuſpi

*carer, confirmatus ſum in ſententia, poſteaquam* Beſ*ſarionis librum inſpexi. cuius ſcriptura hæc eſt:* ue*nire ſi domitam ut intelligo. in* Macedonia *prouincia* Plinius *oppidum enumerat* Scydra: *ut fortaſſe, (neque enim affirmo, cum antiqui libri ueritatis lumen obſcurent) pro* Sidona *rectius legi poſſit,* Scydra. *aut ſecutus* Beſſarionis *librum tribue locum coniecturæ, ut utriuſque ope ita corrigas ut ad me uenires: idem tamen intelligo, te &c.*

Ex *epiſtola* XIIII. *pag.* 44:

Temporis non longinqui ] *Meq́; ex tuis literis aliquid ſperaſſe, quod tamen non diuturnum fuit, moleſte feram.* Motum ] *Diſcordiam iſtorum.* 43:

Ex *epiſtola* XV. *pag.* 45.

Agi de nobis ] *In ſenatu,*

45.

Remorari. ] *Nõ quòd ipſe uideres quidquã mihi eſſe ſperandum, ſed ut me à deſperatione retraheres, ita ſcribebas. & cum omnes à me ſpes abirent, eas tu ijs epiſtolis remorabare.* Noſtris multis peccatis ] *Qui inuidis credidimus, & legationem à* Cæſare *delatam, qua uitari potuit hæc ærũna, nimis imprudenter repudiauimus: cum tantis miſerijs uel mors fuerit anteponenda: cuius oppetendæ tempus honeſtiſſimum prætermiſimus.* 41: caſus: *fateor enim, ea peccata non iam ulla prudentia poſſe corrigi: ſpei fortaſſe aliquid eſt in fortuna poſitum.* uiæ celebritatem: *qua frequentes* Roma Theſſaloni*cam proficiſcuntur, qui literas à uobis creberrimas af-*

*ferre poſſent.* A' Plancio : *apud quem Cicero erat, Quæſtorem in Macedonia.* 49 :

45 :

Minime appoſito ] *Amo enim in hoc luctu ſolitudinem, odi celebritatem.* Vniuerſi ] *Omnes, quotquot iſtinc ueniebant. Vniuerſum eſt enim, quod nihil excipit.* nihil eſſet neceſſe : *cum de mea ſalute ſpei nihil eſſe uideretur.*

ſi aliquid ] *Quid ſi,* niſi aliquid? *hoc ſenſu: Niſi aliquid audiero, cur ſperandum ſit.* 47.

A' comitiis ] *Quod actum ſit poſt comitia. hic autem expectabo, dum audiam.* In Aſiam ] *Vt aliquo loco confidamus appoſito ad tolerandam in hoc luctu calamitatem. nam hic me celebritas offendit. In oratione tamen pro Plancio, in Aſiã non iuiſſe, legimus.*
» *Cum ad me, inquit, L. Tubero meus neceſſarius ex Aſia ueniſſet, eaſq; inſidias,*
» *quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, ani*
» *mo amiciſſimo contuliſſet; in Aſiam me ire Plancius*
» *propter eius prouinciæ metum non eſt paſſus.*

*Ex epiſtola XV. pag.* 45.

Varrone ] *Diximus ſupra, Varronem Pompeij familiariſſimum fuiſſe.* 39: de uoluntate Pompeii : *Pompeium noſtram cauſam ſuſcepturum.* 48.

Scindam ] *Augeam. à uulneribus tralatio: quæ ſciſſa recrudeſcunt.*

46.

Meis uulneribus ] *Quod paulo ante dixit, Ne ſcindam ipſe dolorem meum.* Simulationem aliorum, ] *Notat maxime Hortenſium,*

& Arrium: quorum promiſſis deſtitutus in eam calamitatem inciderat. lib. I. ad fratrem. Nihil puto ſincere ] *Ita credendum de inimici liberto.*

Illam orationem ] *In ipſum. 44: Placet autem, ut de Curione patre potius accipiatur, quàm de filio: utpote cuius ſententiam, auctoritatemq; in ſenatu pluris Cicero deberet æſtimare. Præterea cum loquitur Cicero de filio, ſemper aliquid apponit, ut cum dicit, Curio adoleſcens, 27: 33. Curio meus, 29, Curio filius, 34. 38. de patre cum loquitur, nihil adſcribit, ut 9: 10: 49.* Niſi quod erat, ] *Laudauerat in ſuis literis Atticus Curionem.*

46.

Facit expectationem Cæſaris ] *Habet, cur etiam à Cæſare opem expectemus.* Si quid in te peccaui, ] *Quòd officia, & ſtudia, tibi à me debita, prætermiſi.* in me enim ipſum: *quia commiſi, ut tu, cum te mihi minus debere intelligeres, conſilio me non iuuares.* deberes, ac debuiſſes: *ſi feciſſem, ut meo merito me amares. amabas enim tua uoluntate adductus, nō meis officijs impulſus.* Legem de collegiis ] *Quatuor leges tulit Clodius in Tribunatu, reipublicæ pernicioſas: annonianam, ut frumentum populo gratis daretur: alteram, ne quis per eos dies, quibus cum populo agi liceret, de cœlo ſeruaret: tertiam, de collegijs reſtituendis, nouisq; inſtituendis: quartam, ne quem Cenſores in ſenatu legendo præterirēt, ne'ue qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus, et utri-*

*uſque Cenſoris ſententia damnatus eſſet.* Hæc Pedia*nus in Piſonianam.* Leges *autem eas Cicero paſſus eſt à Clodio perferri, hac conditione, ne quid ille mox cõtra ſe moliretur. quam pactionem Clodius, perlatis legibus, non ſeruauit. Dion libro* XXXVIII. de collegiis: *ex quatuor legibus eam nominat, quæ maxime contra ipſum pro Clodio fuit: qui collegiorum nomine opes & ſeruitia in Ciceronis perniciem conſcripſerat. In orationibus.*

46:

Potuit,] *Oportuit, debuit. non perfectum eſt autẽ, quia merita mea nulla erant. tale illud* 28. » *Orbis hic in republica conuerſus eſt, citius omnino, quàm potuit.* meo, non tuo ſcelere: *grauiter enim peccaui, & ſcelerate feci, qui multa, tibi à me debita, officia non ſum executus.* Reſponſo] *Cum ab eo contra Clodij iniquiſſimam legem auxilium petij.* 56: turpiſsimo conſilio: *abeundi in exilium: cum potius occumbere deberem.*

Nullo noſtro,] *Neque enim ita meritus unquam de te ſum, ut à te diligi deberẽ.* tuo ipſius beneficio: *reſtitutum enim beneficio tuo non poteris non diligere.* De priuilegio] *Vt priuilegium fieret de me reſtituendo, hoc eſt, ut facto ſenatuſconſulto ad populum ferretur. Priuilegium autem hoc differt à lege, quòd hæc ad multos, illud ad unũ pertinet. Cicero autem abrogari malebat legem Clodij: idq́; firmius uidebatur: propterea quòd priuilegio lex illa non tollebatur; quo timendum erat, ne quis rurſus Tribunus plebis exiſteret, qui lege agere uellet:*

*poſt abrogationem autem nihil huiuſmodi timendum.*

Impediet, ] *Cum abrogabitur lex clodij.* ferri : *de abroganda lege.* ſenatuſconſulto : *ex quo ad populum feretur, ut priuilegium fiat de me reuocando.* Prior lex ] *Duas leges Clodius tulit : prior fuit contra eos, qui ciues Romanos ſine iudicio populi necaſſent, qua in lege nominatim de Cicerone ſcriptũ nihil erat, itaque nihil eum lædebat* ( *Velleius lib.* II. *&* *Dion lib.* XXXVIII. ) *altera nominatim in Ciceronem, quoniam is ciues Romanos indicta cauſa condemnaſſet.* In ueſtitu mutando, ] *Nam ſi legem laudare noluerat, negligere ſaltem debuit. neutrum fecit : ſed ueſtitu mutato populum rogauit, ne legem perferri ſineret. quod ei pernicioſum fuit. populum enim offendit, cum de antiquanda ea lege rogauit, in qua popularia multa de induſtria Clodius admiſcuerat.* Si quid ageretur, ] *Si quid ageretis de ſalute mea.* legẽ illam : *priorem clodij legem.* ne tangatis : *primũ, quia nominatim in ea cõtra me nihil eſt : deinde, quia, popularem legem abrogare, aut infirmare ſi uultis, populus offendetur. alteram igitur date operam ut abrogetis, quando & minus popularis, et nominatim contra me eſt : priorem ne tangite.* Tute ſcripſiſti, ] *Is locus eſt huius libri epiſtola* XII.

Ne referri, ne'ue dici ] *Primum refertur, deinde dicuntur in ſenatu ſententiæ, rogante ſenatores Conſule, aut eo, qui ſenatum habet : non enim is ſemper eſt Conſul : ut latius in libris antiquitatum.*

Domitius ]

47.

Domitius ] *L. Domitius Aenobarbus, qui hoc anno Præturam gerebat, ut ex Suetonij Iulio colligimus.* de re: *de me reuocando.* omnium tribunorum *Pl. nam ſi unus modo intercedet, nihil agemus.* Quo modo potero? ] *Non enim uidebor reſtitutus, niſi mihi unà domus reſtituatur. eam autem Clodius Libertati conſecrauerat.*

In tuos'ne agros ] *Epeiroticos.* 43: 44. Cyzicum: *in Aſiam. quod faciam, niſi mihi tuæ literæ ſpem aliquam oſtenderint.* 45: 47: Tuæ prudentiæ ] *Qui es paſſus me, quo tu abundas, egere conſilio; ac mihi perſuaderi, utile nobis eſſe, legem de collegijs perferri.* 46. præſidia: *præſidia amicorum ad pugnandum parata.* Tuis tectis crederem. ] *Quia dixerat ſe iturũ in Epeirũ.*

47:

Me ipſum ] *Meam enim amentiam accuſo, quòd à te tantum amari, quantũ ego uellem, putaui.*

Ex epiſtola X VI. pag. 46.

Daturum, ] *Quas à te, ut opinor, eo die datas, expecto. Et Cal. Sext. ſcripſiſſe Atticum putabat, quòd tum ex ueteri conſuetudine ſenatus Calendis haberetur; ſtatim, ſenatu dimiſſo, quid actum eſſet eo die de Ciceronis re, ſcripturus Atticus uidebatur. Calẽdis autem ſenatum haberi ſolitum, ſuo loco infra docebimus.* Quàm cum lectæ ſunt. ] *Malim ſic: Quòd cum lætæ ſunt, tum id, quod attulerunt ad ſpem, infirmant.* lætæ: *quia ſpem oſtendebant meliorum rerum.* infirmant: *quia certi ni-*

*hil afferebant : quorum alterum ad conſolationem, alterum ad ueritatem.*

Ex *epiſtola* XVII. *pag.* 47:

Triſtes, ] *Nunciabatur enim, reuerſum ex Aſia prouincia repetundarum accuſatum iri.*

Ex ante diem Non. Iun. ] *Erat idem, Ex Nonis Iunijs : ſed figura uſus eſt ea, qua et M. Varro in I. de re ruſtica.* Liuinus ] *Liuineius, puto rectius : nãq; antiquus Beſſarionis liber,* ei ueniẽs, *corrupte quidem, ſed literis tamen aliquanto propius ad noſtram correctionem accedẽtibus : & in antiquis nummis Liuineius Regulorum eſt cognomen : ut omittam, quòd fam. lib. XIII. ex ueteribus libris legitur, L. Liuineius Trypho L. Reguli libertus. qui eſt idem, de quo nunc agimus.* M. Reguli : *in Beſſarionis libro ſic, i Reguli : ut ex antiqua nota potius uideatur legendum L. quàm M: præſertim cum et in eo loco, quem proxime ex fam. epiſt. adduximus, mentio fiat de L. Reguli liberto.* de C. Clodio filio: *accuſatorem fore Quinti fratris C. Clodij filium, eum, qui poſtea Milonem accuſauit, C. Clodio Publij fratre natus. Pedianus.* Seſtii ] *P. Seſtij, Tribuni pl. deſignati, pro quo extat oratio.* Non tam exploratas à timore, ] *Quæ me non tam timore liberarent, quàm Liuini ſermo. &,* timore, *de fratre.* In meo infinito mœrore ] *Præter eum mœrorem, quem ex mea calamitate ſuſcipio, eſt quod me de fratre ſolicitet.* Liuini ] *Et hic, ut ſupra, corrigendum.* Appii quæſtio eſt. ] *Eo magis timebat, ne Quintus fra*

*ter repetundarũ accuſaretur, quòd Appius Publij Clodij frater anno inſequenti Prætor ei quæſtioni præfuturus erat. tum autem Prætor erat deſignatus. Caualcantis tamen liber,* ſpectio: *ego ſequor Beſſarionis: in quo* quæſtio *ſcriptum eſt. & quæſtionem repetundarum exercuit Glabrio Prætor in Verrem, Cicero in Licinium Macrum.*

48.

Diiudicabitur, ] *Reſtituar, nec ne.* ad te: *in tuos agros in Epeirum, ſi ſpes erit.* 47: circum hæc loca: *Theſſalonicæ adhuc erat.* ſuſtineri: *ſuſtentari, defendi, foueri.* 44. aut horter: *ut me, fratremq́; meum tuearis: quod tua ſponte facis.* Caue, ] *Scribe, inquit, omnia, ut erunt, & diligenter, et uere: ac noli putare fore mihi aut moleſtam diligentiam tuam, aut acerbam ueritatem.* caue: *uidetur alterum uerbum deſiderari: ut legatur, caue ſuſpiceris, aut, caue timeas.*

Ex epiſtola XVIII. pag. 48.

Auctorem ] *Qui referret in ſenatu, contẽpto Clodiæ legis capite, quo cautum erat, ne referri ne'ue dici liceret.* eſt aliquid in ſpe? *ſpei aliquid eſt?* ſecundum comitia: *habitis comitijs, de me in ſenatu actum iri.* 44: 45:

Ex epiſtola XIX. pag. 48.

In Aſiam ] *Scripſerat enim, Cyzicum ſe iturum.* 47. 47:

48:

Nouis magiſtratibus, ] *Tribuni pl. magiſtratum inibant Nonis Dec. Conſules & Prætores Ca=*

*lendis Ian.* nouis: *deſignatis.* Ad ſalutem ] *In patriam.* Ex tuo portu ] *Non accipio* μεταφορικῶς *dictum, ſed re uera ex portu: ut ſit: ex quouis portu libēter ad ſalutem, ex tuo libentiſſime proficiſcar. ex tuo autem, ex quo tu ſoluis, cum in* Italiam *à tuis poſſeſſionibus redis.*

Age, quoquo modo cœptum eſt, ] *Innuit, non fuiſſe cauſam cur ſperaret: & ait, Quoniá ſperare cœpi, quanquam ſtulte, nullaq́; de cauſa, tamen parebo fratri meo, mihi ipſe ne deſim, obſecranti.* age: *cum dixiſſet, cœptum eſt, adſcripturus aliquid fuit ad ſe reprehendendum, qui ſperare cœpiſſet: deinde id omiſit, & intulit, Age, quoquo modo cœptum eſt: hoc eſt, quanquam nó ſapienter cœpi, nec cauſa ſit cur perſeuerem, perſeuerabo tamen, nec deſeram &c.* Seſtii, ] *Tribuni pl. deſignati: qui ſe promiſerat laturum eſſe ad populū de Cicerone reſtituendo.* Aut, quod ſcripſi ſupra. ] *Aut nuſquam facilius hanc miſerrimam uitam uel ſuſtentabo, uel, quod melius eſt, abiecero.* conſiliariis: *Pompeio, Hortenſio, Arrio.*

Poteſt eſſe ſaluus, ] *Frater ſeruari poteſt: ego non poſſum, qui prorſus perij.*

*Ex epiſtola* X X. *pag.* 48:

Q. Cæcilio Q. *F. Pomponiano Attico.* ] *T. Pomponio Attico, qui à* Q. *Cæcilio auunculo teſtamēto adoptatus, hæresq́; factus, Q. Cæcilius Q. F. Pomponianus Atticus dicebatur, uetere prænomine omiſſo, nomine ita conſeruato, ut in anus deſineret, cognomine eodem: ex uſitata adoptionum for*

*mula. ut in Varronis libro II. de re ruſtica, ubi legitur, Atticus, qui nunc T. Pomponius, nunc Q. Cæcilius, cum nomine eodem; legendum uideatur, cognomine eodem.* Ita eſſe ] *Coniungitur epiſtola cum titulo. ut illa ad Valerium, Cur enim tibi &c. libro I. fam. Et ad Tironem, Quid igitur, non ſic oportet? lib. XVI.*

49.

Officio, ] *Et quidem ita, ut L. Lucullū, cui maxime debebat, prætermiſerit. Valerius Max. libro VII. cap. IX.* Si mihi ] *Non dicit, Cum mihi, quia incertum eſt num id futurum ſit; ſed, Si mihi, dubitanter.* Per fortunas ] *Genus obteſtationis, quod uſurpamus in re miſera, nec unquam ſine dolore. Per fortunas miſeras noſtras, uide ne puerum perditum perdamus: in epiſtola ad Terentiam. Per fortunas tuas, dixit Celius, per liberos Cicero te oro, & obſecro, ne quid grauius de ſalute, & incolumitate tua conſulas. Denique ex antiquorum libris omnia undique colligantur exempla: nullum erit, dolorem quod non indicet.*

Diemq; natalem reditus mei ] *Natalem appellat reditus diem, quòd, eum, ſi uideret, iterum naſci uideretur.* Maxime tamen &c. ] *Cum nobis ſumma ſpes reditus oſtendatur, ſummaq; in expectatione res ſit; maxime tamen cogitabamus in Epeirum tuam deuiam proficiſci, locum eligendum de exilio cogitanti, bene autem ſperanti prorſus omittendum. aptior enim multo ad fouendam ſpem, et ad reditum parandum Theſſalonica, quàm Epeirus. Ita-*

que, cum amici ſcribant me cito in patriam rediturũ, putaui commodius rei exitum Theſſalonicæ expectare. De domo, ] Cum Cicero ita ſcripſiſſet, Quid de domo? poterit'ne reſtitui? aut, ſi nõ poterit, egomet quo modo potero? reſcripſit Atticus his ferè uerbis, Nunc, ut domus tibi reſtituatur, laborandum non eſt: reſtituatur modo ſalus; in qua ſunt omnia. 47. curionis oratione, ] Quia Clodius Ciceronis domum Libertati conſecrauerat, ideo Atticus cum Curione, qui Pontifex erat, ſermonem habuerat de domo liberanda. Tanta hæreditate ] Ex qua accepit circiter centies HS. Nepos in uita. omni occupatione: magnæ enim exiſtunt occupationes ex magnis hæreditatibus. Atticus, quod ad eam hæreditatem attineret, omnia ſcripſerat explicata, nullam ſibi iam occupationem ſupereſſe.

Secus à me erga te commiſſum, aut prætermiſſum ] Reſponderat Atticus ad id, quod Cicero ſcripſerat, Mea officia & ſtudia parum antea luxerunt. 46. excelſior: in hoc uidelicet, quòd, cum ego multa in te officia à me ſciam eſſe prætermiſſa; omnia tamen ipſe pro mea ſalute ita nunc exequeris, quaſi ego nihil prætermiſerim, aut ſecus erga te commiſerim. Rogatio Seſtii ] Seſtius Tribunus pl. deſignatus rogationem ſcripſerat de Cicerone reſtituendo, quam deinde in magiſtratu ferret. eam rogationem Atticus ad Ciceronem miſerat. neque dignitatis: cum de me nominatim non ferat.

Ex epiſtola XXI. pag. 49:

Ipſi, ] Integri. locutio antiquis ſcriptoribu

*uſitata. Ego, inquit in epiſtola ad Celium, cum Athenis decem ipſos dies fuiſſem.* Quancunque in partem, ] *Siue de mea ſalute ſpes aliqua erit, ſiue nulla. 48. 50. 52.* Quibus putabis opus eſſe, ] *Siue ad cohortandum, ſiue ad gratias agendas.* ut des: *meo nomine, ſed à te ſcriptas.*

Ex epiſtola XXII. pag. 49:

Piſo ] *C. Piſo Frugi, Tulliolæ uir. 2:*

Retinet ] *Theſſalonicæ. 45. & in epiſtola ad Terentiam, fam. 232:* decedere: *Quæſtor enim erat Plancius in Macedonia, Prætore L. Apuleio. In oratione pro Plancio.* Milites ] *Quos L. Piſo pro Cõſule, L. Apuleio Prætori Macedoniæ ſucceſſurus, præmiſerat. ab iјs autem ideo timebat, quòd ſibi Piſonem inimiciſſimum cognouerat, utpote cuius in Conſulatu à Clodio pulſus eſſet.* Lentulus ] *Conſul deſignatus cum Metello Nepote. fam. lib. I.*

In illius poteſtate. ] *Quia debebat Lentulo Pompeius. Vnde illud in epiſtola ad Lentulum, lib. I. fam. Cui qui nolunt, iјdem tibi, quòd eum ornaſti, non ſunt amici. Et eodem libro: Virum excellentem, & tibi tua præſtanti in eum liberalitate deuinctum, illa epiſtola retinuiſti.* Metello ] *Nepote, Conſule deſignato, fratre P. Clodiј.*

50.

Mei ſtudioſos ] *Quòd eos ſemper defenderim. fam. 234:* ad te: *in Epeirum ſcilicet.* cuicuimodi: *ſiue læta, ſiue triſtia. 49:*

Ex epiſtola XXIII. pag. 50.

Menſem Ianuarium ] *Cuius menſis die pri*

*mo Conſules Lentulus & Metellus magiſtratum initu ri erant, acturumq́; ſe Lentulus in ſenatu de Ciceronis re promiſerat, egitq́;. in oratione poſt reditum in ſenatu, & in alijs.* Voluntate : *à Cicerone non amplius aliena.* Tota Pompeii ratione : *qui ad conficiendum Ciceroni reditum omnia ſtudia, omneis opes inſtituerat conferre. quod re ipſa præſtitit. in orationibus.* Promulgata, ] *De reditu Ciceronis: quæ tamen lata non erat, duobus reliquis Tribunis intercedentibus, P. Clodio, & Aelio Ligure. Pro Seſtio.* Vtilitatis : *etiam ſi lex lata non ſit, hæc tamen octo Tribunorum promulgatio hoc attulit utilitatis, quòd mox à nouis Tribunis maiore ſtudio in magiſtratu cauſa ſuſcipietur: quippe cum intelligent, Clodianæ potentiæ neruos iam eſſe magna ex parte præciſos: quando de reditu Ciceronis promulgarint octo Tribuni pl. quorum nemo magiſtratus initio, promulgante Clodio legem in Ciceronem, auſus erat intercedere. Hoc utilitatis putabat Atticus eam promulgationem attuliſſe.* Cum hac lege ] *Quæ deſperata erat, cum interceſſiſſent duo Tribuni pl. Clodius & Aelius.* A' noſtris ] *Rectius legeretur, A'* nouis. *ſequitur enim* ἀντίθετον ueterum. *&* nouis *pro deſignatis. aut* noſtris, *noſtram cauſam adiuuantibus.*

veterum ] *Octo Tribunos pl. ſignificat, qui legem promulgauerant.* Ordinem, ] *Senatorium.* Cauenda, ] *Cauendum autem fuerat de domo, & de bonis. quod Tribuni pl omiſerant.*

50:

Tralatitium de impunitate,] *Quæcunque lata unquam lex fuit, in ea hoc ſcriptum eſt, ut, ſi quid eius legis cauſa cõtra alias leges factum eſſet, id latori impune eſſet.* Tralatitium: *uſitatũ, aliunde tralatũ.* A' quo] *Ex octo Tribunis pl. quis caput hoc inculcauerit.* Sanxiſſe] *Pœnam enim irrogaba ei, qui ſuam legem abrogare, aut infirmare uoluiſſet.* Nunquam eſſe obſeruatas] *Cum enim leges abrogantur, ſimul abrogantur ſanctiones, quæ ipſis legibus continentur.*

Si id eſſet,] *Si ſanctiones manerent, leges abrogari non poſſent. leges autem abrogantur, ſanctiones igitur non manent, ſed cum ipſis ſimul legibus abrogantur.* Difficultate abrogationis.] *In omnibus legibus aliquid ſancitur, quo difficilior ſit earum abrogatio: ut cum uel populare aliquid admiſcetur, ne populus deinde legis abrogationem probet: uel abrogationis auctori pœna irrogatur. ita ſe omnes leges muniunt difficultate abrogationis.*

Illud ipſum abrogaretur,] *Nihil muto, ne diſcedam ſine cauſa ab antiquis libris. Sententia eſt: Si ſanctiones non abrogarentur, ne leges quidem abrogari poſſent; ſed cum lex abrogatur aliqua, ſimul abrogaretur illa ipſa abrogatio, quæ ueterem legem tolleret: ideſt, nulla prorſus eſſet abrogatio, ſi ſanctio maneret legis abrogatæ.* Quo modo eam abrogari oporteat.] *Omnis ratio abrogandi abrogaretur. illud ipſum abrogaretur, quod in noua lege abrogante ad ueterem legem, quæ ab-*

*rogarentur.* Siquid ] *Hoc eſt tertium caput, quo ſibi octo* Tribuni *pl. à ſanctionibus Clodiæ legis cauebant. quod caput ſine cauſa inculcatum eſſe Cicero oſtendit: quippe quid opus eſt cauere ab ijs ſanctionibus, quæ ſimul cum lege abrogantur? ſi enim Clodia lex tollitur, tolluntur & ſanctiones Clodia lege ſcriptæ. ſtulte igetur hoc tertium caput inculcatum.* In hac rogatione ] *De Cicerone reuocando.* Promulgare, ] *Promulgatur lex, cum propalam conſtituitur, ut intercedat qui uelit, ante quàm feratur. & eſt ſenſus. In hac rogatione ſi qua res promulgatur, abrogatur, derogatur, obrogatur ex ijs rebus, quæ in legem Clodiá ſcriptæ ſunt, quaſq; per eam legem abrogare, derogare, obrogare ſine fraude non licet, quod'ue ei, qui promulgauit, derogauit, ob eam rem pœnæ, multæ'ue ue ſit; eius hac lege nihilum rogatur. quo modo locutus eſt pro Cæcina, Si quid ius non eſſet rogari, eius*
» *ea lege nihilum rogatum.* Abrogare: *tollere.*
» Derogare: *detrahere, & infirmare.* Obrogare: *contrarogare, opponere.* Sine fraude ſua ] *Sine fraude huius rogationis. ſic enim Clodius ſanxerat, ut, ſi quid unquam ex ſua lege abrogaretur, derogaretur, obrogaretur, id eius rogationis, quæ abrogaſſet, derogaſſet, obrogaſſet, fraude factum iudicaretur, eiuſq; rogationis auctoribus ob eam fraudem pœna, mulctaq; eſſet.* Quod uel qui ] *Hic emendarem,* Quod ue ei qui, *ut modo totum caput interpretans oſtendi. quod autem in extremo,* Eh ins, *ipſum item eodem loco & emendaui, & ex-*

poſui, allato eiuſdem formulæ exemplo ex oratione pro Cæcina. quod & alij uiderunt. aliter tamen in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum uideo, ſic inquam, ch IIII. Hoc in illis, etc. ] Quod Clodius in ſua lege poſuerat, ut ei pœna eſſet conſtituta, qui promulgaſſet, abrogaſſet, derogaſſet, obrogaſſet; eo collegæ non tenebantur: ſiquidem Tribuni pl. ſi quam quis ex collegio ſuo legem tuliſſet; ea lege ſoluti erant. itaque cum hoc tertium caput, de uitanda legis Clodiæ ſanctione, qua ipſi non tenebantur, ſine cauſa poſuerint; uereor, ex octo Tribunis pl. ne quis malitioſe fecerit, ut deinde noui Tribuni pl. cum rogationem de me ferrent, multo magis eo capite ſibi utendum putarent, quo uſos uiderent eos, qui tamen Clodia lege non tenerentur. id autem Cicero nolebat; quòd minime neceſſarium uideretur, cum lex abrogaretur, ab ijs ſanctionibus, quæ in ea lege eſſent, cauere: abrogata enim lege, ſanctiones non obſeruantur. Ad III. Nonas, ] Nouembreis. pag. 50. Quid liceret. ] Non licere ijs rogationem de me ferre. nam ſi damnantur ea ſanctione abrogatores, utique quia faciunt contra legem Clodiam damnantur: ea igitur lex uiget, cuius obſeruandæ ſanctio ſuos abrogatores condemnat: nihil igitur licet contra eam legem. Eiuſmodi caput, ] Nemo enim ſibi cauendum putauit à ſanctione legis, quam abrogaret. neque opus eſt: nam ſi eſſet, omnes in abroganda lege eiuſmodi capite ſibi cauerent. 51.
Numium, ] Vnum ex octo Tribunis: qui non

*uiderant, tertium illud caput nullo conſilio inculcari. hunc autem, cæteris præteritis, cum unum nominet, quaſi quem ſciret ſtudio & fide erga ſalutem ſuam collegis antecellere: credibile eſt,* Mummium *potius eſſe, quàm* Numium: *qui* Calendis Iunij, *ut eſt in oratione pro* Seſtio , *& poſt reditum in ſenatu, unus ex collegio* Tribunorum *pl. ad ſenatum de* Cicerone *retulerat.* Fugerit : *latuerit.* Attulerit : *inculcarit caput illud.* Siue quod ] *Non diſcrepant ab impreſſis libris manuſcripti. nec dubium eſt, mendum ſubeſſe. aberit autem, ſi legatur.* Si *enim quòd: ut periodus interrogationis nota claudatur. nunc ſententiam indicabo.* Inueſtiga, *inquit, eius capitis addendi quis fuerit auctor, et quare octo* Tribuni *pl. ad ſenatum de me referre non dubitarint. ſi enim iccirco non dubitarunt, quòd obſeruandum illud caput non putabant, quo* Clodius *ſanxerat ne de me referri, nè ue dici liceret; ijdem poſtea tam cauti eſſe uoluerunt, ut caput illud, quod ad ſenatum referentes non obſeruarant, in abroganda lege* Clodia *metuerent?* Soluti cum eſſent ; ] *Quia lege collegij ſui non tenebantur.* 50 : Qui lege tenentur : *aliorum collegiorum* Tribunos *pl. intelligit. nam ſui collegij lege* Tribunus *pl. nemo tenetur.* Curandum : *quis enim legis, quam abrogat, ſanctionem metuat? quis inquam de eo capite laboret, quod abrogari cum lege ſimul intelligat?* Id caput : *quod octo ueteres* Tribuni *pl. tulerunt.* Ferre : *anno proximo, cum magiſtratum inierint.* T. Fadio ] Quàm T. Fadius Tribunus *pl. deſi-*

*gnatus anno inſequenti de* Cicerone *ferret*. De *hoc in oratione poſt reditum in ſenatu, & lib.* I. *ad* Q. Fratrem. T. Viſellius: *iuriſconſultus, opinor: & fortaſſe pro* Titus, Caius: *ut ſit* C. Viſellius Varro Ciceronis *conſobrinus, qui iuris ciuilis à patre* Aculeone *traditam tenuit diſciplinam.* In Bruto. Seſtii noſtri: *cuius legem ſupra dixit neque dignitatis ſatis habere, nec cautionis, cum & nominatim ferri oporteret, & de bonis diligentius ſcribi.* 49.

Diſtinere,] *Morari, tardare.* Multitudine comparata] Vt *ex omni ferè* Italia Ro*mam conuenirent ad diem rogationis ferendæ. quod factum* Cicero *ſæpe gloriatur.* Perfringantur,] *Ea, quæ rem diſtinent.* Primorum dierum] *Poſt initum à* Tribunis *pl. magiſtratum: quod* IIII. Id. Decembris *fiebat: ut eſt apud* Dionyſium, & Liuium.

Ex epiſt. XIIII. pag. 51: Veſtro conſenſu] *Conſenſiſtis, ut ſenatus prouincias decerneret* Conſulibus *deſignatis* Lentulo & Metello, *quam rem noui* Tribuni *pl. uſque differri uolebant, dum ipſi magiſtratum ingrederentur: non ut ſenatuſconſultum impedirent, ſed ut non impedientes, eo quaſi beneficio* Conſules *ad noſtram cauſam adiungerent.* Ornatas eſſe: *uerbum eſt ſæpe de prouincijs uſurpatum ab antiquis ſcriptoribus: quod ita accipio, ut cum ipſis prouincijs ſimul decernerentur eæ res, quæ prouincias adminiſtrantibus neceſſariæ putarentur, ut milites, pecunia, huiuſmodi. ſic ornare claſſem in oratione pro lege* Manilia, *pro inſtruere. ornatæ prouin*

ciæ lege Curiata, quorum rectoribus imperium, exercitus, ſtipendium, legati dabantur. ſed lege Curiata non omnes ibant in prouincias, ideoq; non omnes publico ſumptu. 65. Expertes conſilii] Hoc enim ſine eorum conſilio feciſtis. Noſtra conceſsione. niſi enim conceſſum à nobis eſſet, ut à ſenatu conſulares prouinciæ ornarentur; dilata res, à ueteribus Tribunis pl. ad nouos deueniſſet. quæ cum noſtra conceſſione ante confecta ſit, quàm ingreſſi magiſtratum ſui iuris ui & poteſtate uti potuerint: iure nobis ſuccenſent. De Conſulibus ornandis,] De prouincijs Conſulibus decernendis. ita locutus eſt libro II. ad Q. fratrem: Referebatur de prouincijs Quæſtorum, & de ornandis Prætoribus. Adiungerent: Beneficio non impediendi. Poſſe te libere tacere: quia nihil amplius à nobis expectent, cum iam ſui uoti compotes facti ſint, prouincias per ſenatum aſſecuti. Nihil poſſe.] Nihil enim ipſi per ſe Conſules poſſunt, cum penes Tribunos pl. ſit intercedendi poteſtas. Se inuitis.] Ipſis Tribunis pl. qui cauſam habent, cur nobis ſuccenſeant. Ni ita nobis placuiſſet,] Vt ſenatus prouincias decerneret Conſulibus deſignatis. Per populum] Sæpe enim ad populum confugiebant, ut per eum prouincias, à ſenatu negatas, obtinerent. ideoq; paulo ante, ut ſcribit Suetonius, cum Cæſari Galliam ciſalpinam ſenatus dediſſet, mox & comatam adiecit, ueritis patribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus & hanc daret. & poſt Cæſaris interitum, Celticam regionem

cum deſperaret M. Antonius à ſenatu impetrari poſſe, à populo accepit. Appianus, Plutarchus, Dion.

Nullo modo ] Quia Tribuni plebis, cum lex de prouincijs conſularibus ad populum ferretur, intercedere potuiſſent. quo metu Conſules ad conciliandos ſibi Tribunos pl. omnia noſtra cauſa feciſſent, ſi de nobis prius in ſenatu, quàm de prouincijs ageretur. nunc uideo ueſtro conſenſu factum eſſe, prius ut ageretur de prouincijs. ita neque iam Conſules tenemus, quibus, nulla nunc neceſſitate obſtrictis, liberum eſt quidquid uolunt: & Tribunos plebis, cum iure ſuccenſere poſſint, uereor ne amiſerimus. Inuſitata, ac noua: Cauſam ſubſcribit, cur inuſitatum, ac nouum. Illa conſtantia, ] Cum ſenatus ante, quàm de nobis actum eſſet, negaret ſe quidquam decreturum.

52.

Nihil iam poſsit non decerni. ] Cum illa conſtantia ſit immutata, idq́; ueſtra culpa, qui permiſiſtis ut ageretur de prouincijs conſularibus ornandis; iam nihil erit, quod noſtræ cauſæ non anteponatur. Ad quos relatum eſt, ] Quos hac de re conſultos à uobis eſſe ſcribis.

Lentulo, uel Metello, ] Vt diximus, duobus Conſulibus deſignatis. Simultatem: hic eſt enim qui Tribunus pl. Ciceronem Conſulatu abeuntem concionis habendæ poteſtate priuauerat. fam. epiſt. libro V. & in Piſonem. Quemadmodum ceciderit, ] Quem exitum habuerit: ideſt, quam poſtea Conſules uoluntatem oſtenderint,

& Tribuni pl. num ſuccenſeant. Veritas, ] Literarum tuarum. 48.

Ex epiſt. XXV. pag. 52.

Tuum à me diſceſſum ] Suſpicor abundare à me: ut, Atticum diſceſſiſſe Roma, ſignificetur: quod ex amicorum literis Cicero cognouerat. noſtram ſententiam confirmat proxima inſequens epiſtola.

Proſpicio: quia tuum ab urbe diſceſſum ſignificant. Ingrati, ] Si te accuſemus, quòd hoc tempore ab Vrbe diſceſſeris; cui potius gratias agere debeamus, quòd maxima in nos officia contuleris. Omnia ] Omnem etiam ſpem ſalutis. ne uidear nimis ad deſperationem propenſus, hanc partem omitto. Affirmaſti: literis tuis.

Ex Epiſt. XXVI. pag. 52.

De me ] In patriam reuocando.

Legum ] In eo enim ſenatuſconſulto ſcriptum erat, non ſolum ut lex de Cicerone, ſed ut aliæ item leges aliis de rebus eodem tempore ferrentur.

Si obtrectabitur, ] Si quis Tribunus pl. legum lationem impediet. Auctoritate ſenatus: de lege non laborabo, ſenatus auctoritatem ſecutus in patriam redibo, etiam ſi mihi ob eam rem dimicatio cũ inimicis impendeat. legis tamen lationem expectauit: rediit enim non ante pridie Nonas Sext. Feſtina: iam enim erat Atticus in itinere.

Ex epiſt. XXVII. pag. 52.

Ex tuis literis, ] Quibus ſignificas, legum lationem eſſe dilatam.

# IN LIBRVM IIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. *pagina* 52.

NEc fortiorem, nec prudentiorem, quã me ipſum, ] *Tibi enim æque, ut mihi, & fortitudo, & prudẽtia defuit: qui me animo debilitatum, meiſq; cedentem inimicis, confirmare, & à turpiſſimo conſilio reuocare debuiſti.* Propter meam in te obſeruantiam ] *Diligens quidem in meæ ſalutis cuſtodia fuiſti, ſed, meam in te obſeruantiam ſi conſideres, nimium id non fuit. quòd ſi parem obſeruantiæ meæ diligentiam adhibuiſſes, certe me in exilium abeuntem, ideſt ad exitium præcipitantem, retinuiſſes.* In cuſtodia ſalutis meæ ] *Quod enim obſeruantiæ meæ debebas, ut dies & noctes, quid mihi faciendum eſſet, cogitares, id abs te prætermiſſum eſt.* 46: Eundemq; te &c. ] *Qui non ſatis diligens in meæ ſalutis cuſtodia fuiſſes, primiſq; temporibus, potius ut in exilium abirem, quàm ciuilem ſeditionem excitarem, cohortatus eſſes, quòd id mihi duceres præſtare, eodem ſcilicet, quo ego, errore inductus; idem tamen poſtea noſtrum diſſidiũ acerbiſſime ferens, ad reditum mihi conficiendum omnia tua ſtudia contuliſti.* erroris noſtri: *cum tur*

*piſſimum illud, ac mihi pernicioſum conſilium cepi te approbante, ut ab urbe diſcederem.* aut totius: *non dubito quin rectius ſit,* aut potius: *ut furorem potius, & amentiam dicat fuiſſe, quàm errorem, cũ diſcedendi rationem probauit.* falſi rumoris ſocius: *cum tu quoque cum multis id diceres, breui me eſſe in patriam rediturum. quod falſum fuit: per ſexdecim enim menſes miſerrimum exilium petuli.*

Exegero.] *Hoc dicit: poſthac, id quod antea minus feci, aſſidue tecum uiuam, ut eum fructũ capiam, qui eſt in tua conſuetudine ſuauiſſimus.*

Forenſem,] *Exiſtimationem, & gratiam in foro partam multorum cauſis defendendis.*

Magis quàm optaramus,] *Neque enim optandum putabamus, quod ſperandum non uideretur.* Fracta, diſsipata, direpta] *Poſt profectionem Ciceronis ex urbe, bona eius P. Clodius publicauit. poſtea direpta ſunt omnia, quæ aut in domo, aut in uillis fuerunt. domus direpta primum, deinde inflammata, ac diruta. Pediani uerba in Piſoné.*

Inſcribam] *In his literis. ſic Horatius, Inſcribam nomen in actis.* Lata] *Ex ſenatuſconſulto ad populum, de me reſtituendo.* lex autem *centuriata, ferente P. Lentulo Conſule.*

Brunduſinæ coloniæ,] *Dies erat idem, quo & Brunduſium deducta colonia fuerat, & Salutis ædes in Quirinali colle dedicata. quam ideo uocat Attici uicinam, quòd in eodem colle & Salutis templum erat, & Atticus habitabat. patet ex libello P. Victoris de regionibus urbis Romæ, & ex Nepote in Atti

ci uita. Italiæ ] Cum ad ſuffragia de nobis ferenda Romam undique concurrerunt.

Ordinum, ] Hominum cuiuſuis conditionis.

Comitiis centuriatis ] Comitia centuriata erant, cum populus non fuſe in tribus conuocatus, ſed cenſu, ordinibus, ætatibus deſcriptus, ſuffragiũ, nec niſi ſingulis de rebus ferebat. ideo centuriatis comitijs Conſules creabantur, & Cicero ab exilio reuocatus. Hæc uberius in libro de comitijs: ſi quidem is, ad quẽ ego omnia refero, Deus optimus maximus mihi hoc dederit, ut ea, quæ diſtincta decem antiquitatum Romanarum libris orſi ſumus, liceat pertexere. honeſtiſsimis: non de moribus, ſed de nobilitate dictum: ut, honeſto loco natus. intelligit enim Brunduſinæ coloniæ principes. Id ipſum ] Hoc uidelicet, mihi eos eſſe inimicos.

53:

» Vſque ad Capitolium ], Pro domo ſua, Vnus,
» inquit, ille dies, quo me populus R. à porta in Capito
» lium, atque inde domum ſua celebritate, lætitiaq́; co
» mitatum honeſtauit: &c. gratias egimus: quæ extat oratio, inſcripta, poſt reditum in ſenatu.

Ad theatrum ] Pediani uerba ſunt in Milo
» niana: L. Cæcilius Rufus Prætor fuit Lentulo ſpinthe
» re Q. Metello Nepote Coſs. quo anno Cicero reſtitu
» tus eſt. is cum faceret ludos Apollinares, ita infima
» coacta multitudo annonæ caritate tumultuata eſt, ut
» omnes, qui in theatro ſpectandi gratia conſederant,
» pellerentur. Ad ſenatum ]. Quem in Concordiæ templo Metellus Conſul habebat. Pro domo

natu. nam eum quidem, qui legem conſcriberet, in magiſtratu eſſe oportuit. placet igitur, Meſſinius: & eo magis, quòd qui Beſſarionis in libro ſcripſit, Meſſius, eiuſdem manu in margine uideo ſcriptum eſſe, Meſſa is: ut uarietas augeat mendi ſuſpicionem. quòd ſi, Meſſius, retinemus: forte de eo licebit intelligere, qui ludos Florales Aedilis fecit. Valerius Max. lib. IIII.

Nunc ] Poſtquam alteram Meſſinius ſcripſit.

Familiares hanc. ] Quo maior eſt ſuſpicio Pompeij uoluntatis: nam ipſe quidem ſolet aliud ſentire, & loqui. 60. & fam. 112. Fauonio ] Qui tamen conſularis non erat, ſed ſumma libertate utens, acerrime; quæ minus probaret, oppugnabat. 64:

54.

Eo magis, ] Neque enim, ante quàm de domo Pontifices reſponderint, in rem noſtram putamus cuiuſquam animum offendere. Si ſuſtulerint religionem, ] Si decreuerint, quā partem areæ Clodius Libertati dedicauit, eam partem, ſublata religione, reſtitui mihi poſſe; aream, in qua reædificemus, ampliſſimam habebimus. Conſules autem uel æſtimabunt, quod ſuper ſolum antea ædificatum, dirutum à Clodio eſt: uel, ſi id minus, quod nunc eſt demolientur, ipſi curam ſuſcipient extruendæ mihi domus qualis antea fuerat. rem totam: non ſeparatim domum, ſed quæcunque amiſimus, omnia ſimul una æſtimatione complectentur. ſingula tamen per ſe æſtimata, proxima inſequens epiſtola oſtendit.

Fluxæ; ] Quia non eædem, quæ paulo ante:

*cum quidam, abſentem qui defenderant, inciperent præſenti occulte iraſci, aperte inuidere. ſic in epiſtola*
» *ad M. Brutum: Huius belli fortuna, ut in ſecundis, flu*
» *xa; ut in aduerſis, bona.* quædam domeſtica: *de uxore accipiendum. nam & in epiſtola ſequenti, Amamur, inquit, à fratre, & à filia: uxorem non nominat: quaſi quiddam eſſet, cur ab ea ſe nó æque, atque à fratre & filia, intelligeret amari.* alterius uitæ: *ut poſthac rationem habeam non ſolum dignitatis, ſed etiam ſalutis. nam antea, dum ad unam dignitatem omnia refero, meq; ciuium potentiſſimorũ conſilijs grauem aduerſarium reip. cauſa præbeo; me ipſum penè perdidi. fam. 7: 16.*

*Ex epiſtola* II. *pag.* 54:

Deberi non poteſt: ] *Edenda eſt, quia flagitari à iuuentute uideo. figura eadem in epiſtola ad*
» *Trebatium: Quod præſenti tibi propè ſubnegaram, nó*
» *tribueram certe, id abſenti debere non potui. & in*
» *topicorum proœmio ad eundem: Non potui tibi ſæpius*
» *hoc roganti debere diutius.* Qui ſe dedicaſſe diceret, ] *Is erat P. Clodius.* Iam partem areæ ] *Eam partem areæ, mallem: ut ea pars intelligatur, in qua Clodius Libertatis atriũ ædificaſſet: neque enim totam domum, ſed eam partem ſolum, quæ cum Catuli porticu erat, dedicauerat, reliquum euerterat.* Dubitat, ] *Dubitabat, ordo poſtulat: cum ſequatur, eſſet adiudicata. nemo dubitabat, inquit, quin ſenatus Pontificum decretũ ſecuturus eſſet. quod ita poſt paulo euenit, facto ſenatuſconſulto, quo ſtatuebatur, uideri Ciceronis domũ*

*iudicio Pontificum religione liberatam; & ut magiſtratus curarēt, ut ei ſine ui ædificare liceret. de Aruſp. reſp.* 246 : 247. Ille ] *P. Clodius.* dedit : *quia Prætor erat. alioqui non licuiſſet priuato Clodio concionem habere.* 53 : Suam libertatem. ] *Atrium Libertatis à ſe extructum dirui ne patiantur.* Illuc ] *Ad aream.*

Porticum Catuli ] *Quam in domo M. Fuluij Flacci euerſa de Cimbricis manubijs à Q. Lutatio Catulo factam, P. Clodius cum Ciceronis domo euerterat. pro domo ſua* 233 : *Valerius Max. lib. VI. cap.* 3.

Qui erant ſenatores. ] *Iis enim, qui ſenatores non erant, ingredi ſenatum non licebat. & Pontificum collegium apparet non fuiſſe totum ordinis ſenatorij : cum Pontificiam dignitatem, etiam qui ſenator non eſſet, conſequi poſſet : ut in oratione de Aruſp. reſp.* 246 : Marcellinus : *Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus, ordinis patritij, Conſul deſignatus cum L. Martio Philippo, qui Cæſaris Auguſti uitricus fuit.* Rogatus : *deſignati Conſules primi ſententias rogabantur.* Lucullus: *M. Licinius Lucullus Pontifex, conſularis, & triumphalis.* legis ſenatum : *legis Clodiæ iudicem ſenatum eſſe, religionis Pontifices fuiſſe.* Loco ] *Ordine, ut quiſque honoribus antecedebat. manifeſtum, in ſenatu nullam Pontificum habitam rationem in rogandis ſententijs, perinde ac ſi Pontifices non eſſent.* Diem conſumere; ] *Ne S. C. fieret. licebat enim ſenatori, & quàm diu uellet, & qua de re uellet, dicere. Gellius lib.* IIII. *cap.* X. Pręter unum ]

ptores, ſi Catuli porticum reſtituere uellent, prius partem atrij Libertatis demolirētur. nā in ea porticu, quæ Ciceronis ædibus cõtinẽs erat, itemq́; in ipſius Ciceronis ædium parte atrium Libertatis Clodius ædificauerat.

HS uicies ] *Seſtertiorum nummorum uicies centenis millibus, ideſt aureis ſcutatis ſexaginta millibus: ut ſubducenti patebit. emerat autem eam domum tricies quinquies millibus ſeſtertiorum nummo rum, ut eſt in epiſtola ad Seſtium: cum à P. Sulla HS uicies mutua ſumpſiſſet, ut ait Gellius libro XII. Cap. XII.* Quingentis millibus: *aureis ſcutatis quindecim millibus.* Ducentis quinquaginta millibus: *aureis ſcutatis ſeptem millibus & quingentis.* Legari ] *Cum quindecim ſibi legaret rei frumentariæ cauſa. 53: et fam. 98.* Proximi Conſules: *Marcellinus, & Philippus, qui tunc erant deſignati.*

55.

Poſtulabant: ] *Vt legationem à Pompeio delatam acciperem: quod futurum eſſet quaſi uinculum arctioris cum potentiſſimo uiro amicitiæ. in quo ſtatuo firmum præſidium mihi eſſe conſtitutum ad impetus inimicorum. Epiſt. fam. 16.* Petendi, ] Petendi, *Cenſuram*: Exeundi, *ad legationem.* Scis, quo ſumptu, qua moleſtia ] *De ſumptu, qui fieret in ædificanda domo, ideo queritur, quia ſuperficiem Conſules, à Clodio dirutam, minoris æſtimarant, quàm quanti fuerat, quippe ſcutatis tantum ſexaginta millibus, cum ipſe eam emiſſet centum quinque millibus. &,* Scis, *ſcire po=*

*tes, facile tibi eſt cogitare, cum intelligas, ſi reficere uelim, & ad priſtinam formam perducere, multo plus mihi eſſe erogandum pecuniæ, quàm quantum de publico ex Conſulum æſtimatione datum eſt.*

Nec relinquere poſſum, nec uidere.] *Nam & me delectat: & uidere, euerſum ab inimicis, non poſſum.* Proſcripſi: *hoc non reficio ut Formianum, ſed uenditurus proſcripſi. Proſcribit enim domum, aut fundum, aut quiduis huiuſmodi, qui diuulgato ſcripto ſe eſſe uenditurum ſignificat. hinc proſcripti, quorum nomina in tabula palam conſtituta legebantur, ut ad cædem quærerentur præmio percuſſori promiſſo.* Suburbano: *hoc reficere cogitat, propinquitatis cauſa.* In ea re,] *In exilio meo, cum me ſua pecunia ſuſtentarunt. itaque nunc ab ijſdem mutari non licet.*

Senſiſti tu abſens, præſentes] *Quod proxime dixit, placet eſſe dictum de exilio potius, quàm de domo: ut queratur ſe ſumptui fuiſſe amicis, non ut dignitatem aliquam, non ut commodum adipiſceretur, ſed ad ſuſtinendam turpiſſimam exilij fortunam. illud enim,* Benignitas exhauſta, *de ſuppeditatis pecunijs accipio. extrema uerba,* Senſiſti tu abſens, præſentes, *quia ſuſpicor à mendo non abeſſe, non interpretor. quanquã nihil eſt adeo mendoſum, quin aliquid ſententiæ poſſit extorqueri: ſed ego, non ut extorqueam, ſed ut eliciam, operam do.*

Copiis,] *Alibi copiæ pro diuitijs, & pro exercitu: hic totum intelligitur quantumcunque poſſumus ſiue auctoritate, ſiue gratia.* Meos

defenſores: *eos, qui cum me abſentem defendiſſent, & ab exilio renocaſſent, reuerſo deinde inuidere cœperunt, neque in ijs rebus, quæ mihi erant propter rei familiaris naufragia neceſſariæ, eá uoluntatem, quam expectará, præſtiterunt. epiſt. fam.* 1 01.

Omnia: *quæ mihi omnia uis inimicorum ademerat.* Laboratur: *quod in proxima epiſtola dixit, In re familiari ualde ſumus perturbati. & in hac ipſa, Domeſticarum rerum conſilia ualde impedita. ut eandem ſententiam uarieter exprimat.*

Μυσικώτερα ]. *De uxore ſignificat, ut etiam in proxima epiſtola, cum dixit, ſunt quædam domeſtica, quæ literis non committo.*

*Ex epiſt.* III. *pag.* 55.

Ante diem tertium Non. ] *Sæpe diximus, idem eſſe, tertio Nonas.* Expulſi: *à Clodianis.* Lapidum ex area noſtra: *lapides, ad noſtræ domus refectionem paratos, Clodiani ſumptos ex area coniecerunt in domum Quinti fratris.*

56.

Iudicium nolebat, ] *Tollebat, magis placeret: ut uis intelligatur, qua Clodius à Milone accuſatus iudicia ſuſtulerat, ante reditum Ciceronis ab exi-*
» *lio. itaque in oratione pro Milone, Quis, inquit, hoc*
» *credat, Cn. Pompeium iudicium expectaturum fuiſ-*
» *ſe in eius iudicijs uindicandis, qui uel iudicia ipſa tol-*
» *leret? cum de Clodio intelligat.* Et *in ſenatu poſt*
» *reditum: Milo Clodium de ui poſtulauit. poſteaquam*
» *ab eodem iudicia ſublata eſſe uidit; ne ille omnia ui*
» *poſſet efficere, curauit.* Manifeſtamq;: *ut à ma-*

„ *conuerſa rurſus eſt in me, nuper quidem, ut ſcitis, ad*
„ *Regiam pene confecit. ego aliter ſentio: uideo enim hanc epiſtolam ſcriptam eſſe* P. *Lentulo* Q. *Metello Conſulibus, orationem autem pro Milone habitam Pompeio tertium Conſule, ideſt quinquennio ferè interpoſito: ut eadem res ſignificari non poſſit, cum in oratione dicat,* Nuper quidem: *quod non diceret de re tanto ante confecta.* M. Tettii Damionis ] *De Damione quodam P. Clodij liberto Pedianus meminit in Miloniana: ſed hunc alium ab eo eſſe, manifeſte apparet, quòd neque eadem res ſignificatur, quæ in oratione, ut ratio temporis declarat, & in eius ueſtibulum Cicero, tanquam amici hominis, aut certe non inimici, Clodianorum impetum fugiens diſceſſit. neque uero, Damionem unum Romæ fuiſſe, neceſſario putandum eſt.*

Diæta curari incipio: etc. ] *Ab ægrotantibus ſumpta tralatio. ſenſus eſt. inſtitui me tueri contra meos inimicos moderatione quadam; qua utens, ſpero fore, ut huic malo dies quotidie magis medeatur, ſicuti ſolet diæta non recte ſe habentibus. ferro ut res agatur, minime uolo.* Trudi ] *Antiqui libri,* uideri, *mendoſe.* Acidinos ] *L. Catilina, & C. Manlius Acidinus, duo coniurationis duces, aduerſus patriam arma tulerunt.*

In Ceramio ] *Præpoſitionem* in *neque Caualcantis liber habet, neque Beſſarionis:* Ceramio *autem uterque. inſpiciundi plures antiqui libri, ſi forte ad ueritatem aliquid afferant. nam nos quidem,* Ceramio *quid hic ſibi uelit, ignoramus. locum hoc*

*nomine Romæ fuiſſe, nemo tradit.* An=niana ] *Quæ prius C. Annij fuerat: à quo adopta=tus Milo., qui antea fuerat ex Papia familia, & no=men ſimul, & hæreditatem accepit, cum ex eius filia natus eſſet.* Eduxit uiros: *eduxit uiros, & oc=cidit homines, non ſine artificio dixit, ut, cuiuſmodi fuerint utriuſque copiæ, ex nominibus appareat.*

Ille ſe in interiorem partem ædium abdidit ſulla ſe. ] *Caualcantis liber,* Ille ex interio=rem ædium ſilla ſe. *Beſſarionis,* Ille interiorem ædium ſylla ſe. *omnino locus ita deprauatus, ut, niſi ueteres libri opem ferant, deſperandus uideatur: quid tamen, ſi ſic?* Ille ſe in interiora ædium ſyl=læ: *ut ſubaudiatur, proripuit, abdidit.* Mar=cellinus: *hunc primum nominat, quia primus ſen=tentiam rogabatur, quòd eſſet Conſul deſignatus.* Metellus: *Q. Metellus Conſul: qui comitia ædili=tia ideo fieri uolebat, ut Clodius Aedilis creatus, in iu=dicium de ui, maxime propter fabros de Ciceronis a=rea pulſos, uocari non poſſet: nam eos, qui magiſtra=tus gererent, accuſari ius non erat: itaq; Clodius Ae=dilitatem conſecutus iudicio ſe eripuit. Dion libro* XXXIX. Calumnia: *cum aſtutia uteretur, multaq; malitioſus inijceret, ut ſenatoribus dicẽdi tem=pus eximeret, ne ſenatusconſultum contra Clodium fieri poſſet, qui, cum ſenatus cenſuiſſet ut Ciceroni ſi=ne ui domum ſuam ædificare liceret, fabros tamen de area per uim expuliſſet. Sic in epiſtola ad Lentulum:*
» *Res ab aduerſarijs noſtris extracta eſt uarijs calũnijs.*
» *Et ad Q. fratrem libro* II. *Per obtrectatores Lentuli*

» *res calumnia extracta eſt.* Dicendi tempus: *quod tẽpus ad dicẽdas ſentẽtias ſenatoribus dabatur.*

Oppio: *potius crederem legendum,* Appio: *qui erat in ſenatu; & frater Clodij, ut adiuuare uellet; & Prætor, ut facile poſſet.* Etiam Hercule familiari tuo: *Q. Hortenſium ſignificat, quo Atticus intime utebatur, ut ſcribit Nepos in uita. & in e-*
» *piſtola ultima libri* II. *Tuus familiaris Hortenſius*
» *quàm plena manu noſtras laudes in aſtra ſuſtulit.* Etiam hercule: *quaſi dicat, quod equidem antea non putaram, cum & noſtri, & publicæ cauſæ ſtudio ſus uideretur eſſe.* De cuius conſtantia: *ironia. nam Atticus exulanti Ciceroni ſcripſerat in hanc ferè ſententiam: Hortensij conſtantiam, & uirtutem cognoſces in tuenda republica.*

56:

Furere.] *Homo iracundus: quem etiam notat moroſitatis uitio in epiſtola quadam ad Q. fratrem. &,* furere, *quòd à Metello diem eximi uideret.* Ille: *P. Clodius.* Sua: *quibus Aedilitatem petiturus erat, cum candidatus eſſet.* Areæ] *De qua Clodius fabros expulerat, contra ſenatuſconſultum.* 55. Incendiorum: *quia Milonis domum, Ciceroniſq; expugnare, & incendere conatus erat.* Periculi mei: *cum me, Sacra uia diſcedentem, lapidibus, fuſtibus, gladijs eſt inſecutus.*

Iudicio] *Vt iudicium fieret in eum, qui ea commiſiſſet.* Comitiis anteferret: *cum diceret iudicium de ui prius eſſe faciendum, quàm comitia haberentur: quod tamen factum non eſt: itaq; Clodius*

*Marcellino Augure acceptum Conſuli Metello comitia habere cupienti ipſe Tribunus pl. obnuntiaret.* Deiectas copias: *afflictas, & infirmas. itáq; legitur in Beſſarionis antiquo libro.* Fratrum trium ] *Metelli, Appij, Publij. & Metellum etiam in oratione pro domo ſua P. Clodij fratrem appellat, idq; ob eam rationem, quòd Cæcilia mater fuerat Appio, & Publio, ſoror autem duobus Cæcilijs, ei qui Metellum Nepotem, & ei qui Celerem genuerat. ita duo Metelli, Nepos, & Celer, Appio et Publio Clodijs fratres erant patrueles. nam & in oratione pro* » *Celio, Quonam modo, inquit cum de Celere loquitur,* » *furenti fratri ſuo patrueli conſularis reſtitiſſet, qui* » *Conſul incipientem furere, atque conantem ſua ſe ma*» *nu interfecturum audiente ſenatu dixerit? Ipſos autem Metellos, Celerem & Nepotem, fratres fuiſſe, ex duabus epiſtolis lib. V. fam. notiſſimum eſt. germanos fuiſſe ideo non exiſtimo, quòd Quinti prænomine uterque utebatur. fratribus igitur geniti: quorũ ſoror Appio Claudio nupſerit, qui poſtea Appio, et Publio pater fuit.* turpis: *non ideo turpis, quòd iam eſſet approbata Marcellini ſententia, ſed quòd homines intelligerent id agi, ut habendis comitijs iudicio Clodius eriperetur. nam etſi de approbata Marcellini ſententia legitur in epiſtola I. libri II. ad Q. fratrẽ: tamen id factum eſſe eo ſenatu, qui habitus eſt menſe Decembri cum Clodius adeſſet, ipſa indicat epiſtola: hæc autem ſcripta ſunt menſe Nouembri, cum in eo ſenatu, quo ſententiam ait de ſcripto à Marcellino di*» *ctam, Clodius non affuiſſet. ſcribit enim ſic, Domi*

*Clodius, egregius Marcellinus.*

XI. Cal. Ian. ] *Quod aliquot ante annis ſcripſimus in noſtris ſcholijs, id nunc eadem coniectura ducti ſine dubitatione affirmamus, uideri tollendã uocem* Ian. *quæ, ut cuiuis facile eſt uidere, locũ hic habere non poteſt, cum dies ſignificetur, qui* XII. *Cal. Decem. conſecutus eſt.* Comitium: *Comitium in foro fuiſſe, uel hic locus oſtendit, cum Metellus poſtulet ut ſibi in foro obnuncietur, Milo autem in Comitium ueniat. Plinius etiam capite de ficis.*

furtim: *ut Milonem falleret, cui dixerat ſe in Comitio fore; putans, ante ſe comitia in campo habiturum, quàm Milo poſſet obnunciare.* biduo: *decimo & nono Calendas, dum nundinæ fuerunt. uide Macrobium libro Sat.* I. *& Plinium lib.* XVIII. *cap.* III. iam campum tenebat: *ne Metellus, confectis nundinis,* VIII. *Cal. comitia habere poſſet.*

Marcellus candidatus: *ædilitius, qui tamen ſtertens parum laborare de comitijs uidebatur. Hunc autem Caium Marcellum potius, quàm Marcum, puto fuiſſe. nam Marcus, qui Conſul fuit cum Ser. Sulpitio quadriennio poſt, Aedilis eſſe non potuit Conſulibus Marcellino, & Philippo, cum Aedilitas à Conſulatu quinquennio diſtet, ut in libro de magiſtratibus oſtendemus.* ſine laterna: *ut eorum, qui Clodium expectabant, ignobilitas, & infima conditio notetur, qui ſine laterna noctu præſtolarentur.* fieri: *à Milone.*

57.

Si ſe inter uiam ] *Inter uias, dixit Plautus*

*Inter cœnam*, Cicero. *correxit hunc locum aliquot iã annis amiciſſimus meus, coniecturam ſecutus, quia ui debat in* Caualcantis *libro ſcriptum*, ſi ſentitur ueiã. *neque nunc aliter uideo ſcriptum in libro* Beſſarionis, *niſi quòd* ueniam *habet pro* ueiam. caſum illum noſtrum: *exilij calamitatem, in quam inci= di, quia peſſimos ciues occideram.* inuidi, & perfidi: Hortenſium, *&* Pompeium *uidetur ſignifi care: quorum conſilio uſus, indigniſſimam exilij ca= lamitatem ſubierat.* 43. 48. inerti nobili: *notat eos, quos à ſe defendendo metus auerterat.* fam. lib. I. 13. pro facultatibus noſtris: *fratri reddimus, non quantum accepimus, ſed quantum no ſtræ facultates patiuntur, ne, ſi id fieret ſupra facul= tates, ipſe deinde omnino exhauſtus egerem.*

*Ex epiſtola* I. *pag.* 57.

Cincius ] *Qui Romæ Attici negotia curabat.*

57.

Apud me ] *Domi meæ cœnato, etiam ſi ego abſim.* Erat *enim* Antij: *ut* 59. *Sic etiam in epiſtola* II. *libri* II. *in qua eum domum ſuam inuitat, cum ipſe abeſſet.* ad nos: *Antium, cum Romæ fue= ris.* deſignationem: *ordinem, quo bibliothe= ca mea digeratur.* tyrannionis: *grammatici.* Suidas, *Plutarchus in* Lucullo *et* Sylla, *et epiſtola* IIII. *libri* II. *ad* Q. *fratrem.* reliquiæ: *quia mul tos amiſerat in illo fortunarum ſuarum naufragio.*

57:

Duos aliquos ] *Miſit* Dionyſium, *&* Meno *philum.* 59. In his locis ] *In* Antiati

Piliam adducere : ] *Si potes & à te ipſo impetrare, ut in his locis conſiſtas, & Piliam tecum adducere. Mirum autem, cur hoc de Pilia dixerit, quã nondum Atticus duxerat uxorem. nuptias enim celebrauit pridie Iduum Februarij, ut eſt in epiſtola* III. *libri* II. *ad* Q. *fratrem. hæc autem ſcripta* III.*Cal. Februarij. accipiamus igitur ſic, nuptias quidem nondum celebratas, ſed deſponſatam tamen fuiſſe. Et apparet, factis iam ſponſalibus coniugium non ſemper eſſe conſecutum: ut Suetonius de Iulia Cæſaris filia, primum Seruilio Cepioni deſponſa, deinde Pompeio collocata.* æquum eſt : *ut ſine ea ne uenias.*

Tullia : *quæ nunc mecum eſt.* Næ tu ] *Cur næ? cui iam dixerit Mediusfidius. quid ſi,* Nomenti? *ubi, & Ardeæ prædia Atticus habuit, præterea nuſquam in Italia.* Emiſti ] *Locum Atticus, & ſimul gladiatores emerat. eos laniſtæ in eo loco exercebant.* pugnare : *cum exercerentur in ludo.* his duobus muneribus : *gladiatores in funere dabantur, uel empti, uel conducti.* his : *proximis, quibus populo ſpectaculum gladiatorum exhibitum eſt.* liberaſſes : *tanti locaſſes, quanti emeras: ita eos libertate donare potuiſſes, recepta pecunia in eos impenſa.*

*Ex epiſtola V. pag. 57.*

Ain tu? ] *Locutio ad oſtendendam admirationem uſurpata. ſic in epiſtola ad Pætum: Ain tandem? inſanire tibi uideris, quòd imitere uerborum meorum fulmina? Et ad hunc ipſum libro* VI. *& lib.* XII. Ad quem miſi, ] *Aut Cæſarem,*

*aut Pompeium.* Quid etiam : ] *Quid præterea cauſæ fuit, cur eum librum tibi nō miſerim? etiam hoc : ſubturpicula mihi uidebatur* παλινῳδία.
» *Tale illud pag. 8. Noui tibi quidnam ſcribam ? quid?*
» *etiam. Meſſala Conſul Antronianam domum emit.*
» *Et pag. 26 : De muro, ſtatue, quid faciendum ſit.*
» *aliud quid ? etiam. quando te proficiſci iſtinc putes,*
» *fac ut ſciam.* Dudum enim circunrodo : *inuitus dico, quod dicendum tamen eſt. uereor enim, ne me reprehendas, qui hoc in libro gratiæ cauſa ea laudarim, quæ antea uituperabam.* μεταφορὰ *ab iis, qui circunrodunt, quod non libenter comedunt.*

Vt ipſi uolunt, ] *Nam re uera non ſunt, quia nihil poſſunt. 58.* ſi quidquam haberent fidei : *fidei nihil habent, cum publicam cauſam defendentes, me ſocium defenſionis non tuentur ubi à potentibus oppugnor.* Senſeram ] *Eorum perfidiam, cum, ab inimico meo nefaria in me rogatione promulgata, in periculo deſeruerunt.* inductus, relictus, proiectus : δείνωσις *cum in ſingulis ineſt augendi uis.* qui fuerant : *perfidi uidelicet, atque ingrati, ut antea. itaque te monente, rationem mutaui, meq́; , quod antea non feceră, potentium amicitiis munire cœpi.* Non etiam ut ſcriberem. ] *Monuiſti tu quidem, ut ea facerem, quæ Cæſaris animum non offenderent, atque etiam quæ delectarent : non tamen, ut etiam ſcriptis eum laudarem : quod ego nunc, à te non admonitus, mea ſponte feci.* Coniunctionis ] *Cum potentibus, optimatibus relictis.* ad illos : *ma-*

xime Bibulum, Catonem, Domitium, Curionem, Cæſaris inimicos. Modici fuimus ὑποθέσει,] Modice laudauimus. uberem ὑπόθεσιν non cepimus, ſed eiuſmodi, ut modice laudaremus. ut ſcripſi: in ipſo libro.

58.

Vendere] Cum dicant, me poſt exilium humili animo eſſe debuiſſe: cum reſp. maiorem etiam animum, quàm unquam habuerim, mihi det, quæ declararit, ſe ſe non potuiſſe me uno ciue carere: & uendere aream, potius quàm in ea domum ædificare. facit enim inuidia, ut in Palatio magnifice habitantem non ferant. Contra Pompeii uoluntatem] Latius hoc in epiſtola ad Lentulum his uerbis: In illis autem meis actionibus, ſententijſq;, quæ Pompeium uidebantur offendere, certorum hominũ, quos iam debes ſuſpicari, ſermones referebantur ad me: qui cum illa ſentirent in rep. quæ ego agebam, ſemperq; ſenſiſſent, me tamen non ſatisfacere Pompeio, Cæſaremq; inimiciſſimum mihi futurum, gaudere ſe aiebant. Nugigeram manum] Locus hic ex illis eſt, quos ego quidem ſine libris antiquis poſſe corrigi non ſperarim. itaque, ut aliquid ex ingenio liceat comminiſci, placet tamen fateri potius neſcire quod neſciam, quàm afferre quod non probẽ.

Inuiſis,] Quid ſi, inuiſes? ut ſit, Te inuiſurum ſcribis, cum eris Romæ. nam certe nondum Atticus Romam peruenerat. quod illud declarat proxime ſubſcriptum: Tu de uia recta in hortos.

Viaticum Craſsipes præripit.] Cicero poſt

*mortem L. Piſonis cognomento Frugi, Tulliolam Furio Craſſipedi, Marcellino & Philippo Conſulibus, collocauit. ei pro dote pecunia erat numeranda: ut Ciceroni ad uotiuam legationem, de qua obeunda cogitabat, uiaticum præriperetur. Nam quòd uillas inuiſere uellet; quoniam id paucorum dierum uiaticum futurum erat, ut in epiſtola IIII. libri II. ad fratrem, ideo potius accipiendum uidetur de uiatico legationis, quod opus eſſet haud paulo maius in multorum menſium peregrinationem. 55.* De uia ] *Ne deflectas aliò: recta ex itinere in meos hortos te confer.* Videtur commodius ad te: ] *Diſtingue ſic. Tu de uia recta in hortos: uidetur commodius. ad te poſtridie ſcilicet: quid enim tua? Expone ſic:* commodius: *ſi de uia meos in hortos diuertas, quàm ſi Romam pergas. Romam autem poſtridie ſcilicet. quid enim tua, citius ſerius uno die?* Sed uiderimus: *quaſi dicat: ſed hoc, ut tibi uidebitur.*

Bibliothecam: *Antij: ut apparet ex epiſtola, quæ antecedit inſequens proxima.* tui: *librarij, Dionyſius, & Menophilus. 57: 59.* pinxerunt: *ita ſcienter, & apte diſpoſuerunt, ut quaſi picta tabula intuentium oculos delectare poſſit: idq́; non ſolum conſtructione, ideſt ordine, ſed etiam ſyttibis, id eſt membranulis; quarum integumento libri à pulueris temporisq́; iniuria diutius integri conſeruantur. omnes igitur & apte conſtructi, & ſuis quiſque ſyttibis inſerti.*

*Ex epiſtola VI. pag. 58.*

Lentulo ] *L. Lentulo, Flamine Martiale, de*

*quo 38: & de Aruſp. reſp. 246. & Pedianus pro M. Scauro.* Non ut Saufeius, & ueſtri,] *Non ideo uicem ipſius minime dolemus, quia Saufeium, & reliquos Epicureos ſequamur, qui nihil dolere ſoliti ſunt, niſi quod ad ipſos pertinet, aliena non curant; ſed mehercule, quia minime dolendum eius interitu uidetur, qui tanquam deorum beneficio, cum patria ciuilibus diſcordijs arderet, ex eius incendio uideatur eſſe ereptus.* Saufeius, & ueſtri: *quia & Saufeius, & Atticus Epicurei. 78. & Nepos in uita.*

Natura πολιτικός,] *Quòd Atticus abſtineret adminiſtranda republica, uocat eum natura πολιτικὸν, non conſuetudine.* propriam ſeruitutem: *ſerui omnes uidemur: ita nobis erepta libertas eſt uitio ciuium improborum. in hac ſeruitute, quæ communis omnibus eſt, tu quoque uiuis, ego autem habeo propriam, & præcipuam, qualem præterea nemo habet.* communi. frueris nomine: *nó propriam, ſed communem ſeruis ſeruitutem. hoc uidetur ſignificare: ſed uerba num uacent mendo, haud ſatis ſcio. ſuſpicionem auget Beſſarionis liber, in quo uideo ſcriptum,* communi fueris non ne. *& proximo membro* uirtutem *pro* ſeruitutem.

Quod oportet,] *Quod à bono ciue poſtulatur.* inſanus: *qui contendere uelim cum ijs, qui omnia tenent.* quod opus eſt: *opus eſt autem, ut loquar ad uoluntatem potentium.* oppreſſus, & captus: *præmijs.* dolere: *uicem reipublicæ.* ingratus: *in Pompeium, qui rempublicam perdidit. in quem ingratus eſſe non debeo,*

*cum eius potiſſimum opera ex acerbiſſima exilij cala= mitate emerſerim.*

58:

Nequicquam, ] *Minime hoc faciendum eſt: eundum potius in bellum, et caſtra, ſi Pompeij è re ſit.*

58. Ταγοὶ ] *Duces: cum ſeptus comi= tatu bonorum, qui me ducem ſecuti eſſent, pugnaro tamen cum Clodio nolui. epiſt. fam. 13.*

Cui utinam ſemper paruiſſem, ] *Tibi enim ſi paruiſſem, monenti iam pridem, rempublicã quidem amarem, ſed ita dignitati conſulerem, ut ſalutis etiam rationem haberem, neque cum ijs, qui omnia tene= bant, ſpe eorum, qui nihil poterant, inimicitias ſuſci perem: tibi inquam ita monenti ſi paruiſſem, nun- quam profecto, fraude amicorum inductus, po= tentia inimicorum oppreſſus, indigniſſimam exi= lij calamitatem ſubijſſem. 58.*

Reliqui eſt ] *Subintellige, Hoc quod dicam, ut, quam Spartam nactus ſum, ornem: ideſt, ut, quando me cum Cæſare & Pompeio coniunxi, ornem eos, & tuear, quibus rebus poſſim. hoc quidem reliquum eſt: ſed ego, ut faciam, à me impetrare non poſſum: ægre enim adducor, ut à republica deſciſcam, cuius illi ra tionibus priuatas opes anteponunt. ac penè mihi in mentem quandoque uenit, iterum illam amplecti, u= nam uel cum periculo curare: ut potius iterum exilij miſerias perferam, quàm ea probé, quæ recta eſſe non ſentio: Philoxeni poetæ exemplo: qui, Dionyſij tyran ni uerſus quia libere improbabat, in carcerem Lau= tumias coniectus eſt: deinde eductus, cum idem Dio*

nyſius alios item uerſus ei legendos tradidiſſet, opinatus fore, ut metu carceris probaret; ſententiam non mutauit, ſed uerſibus lectis, demiſſo capite, ultro ad Lautumias tacitus iter conuertit. cumq́; Dionyſius ad abeuntem clamaſſet, Quò Philoxene? ad Lautumias, inquit. ut intelligeret tyrannus, ab eo uerſus nõ probari. Diodorus Siculus, Stobæus, Lucianus.

τοιαύτην, ] Hic malo notam ſubdiſtinctionis apponere, quàm poſt ἔλαχες. non enim ſocietatem cum Pompeio & Cæſare Spartam appellat: ſed addendo hanc, ſignificat, qualiſcunque ſit. Veruntamen ] Hæc dictio non ſemper habet aduerſandi uim, ſed quandoque concludendi, ut hoc loco. Quaſi dicat: Sed, ne longior ſim, ne te multis teneam, ut indicem tibi animum meum, ego nunc mecum ipſe rationem quæro, qua iſta improbem. In his locis: Antij. Vt: quo modo. Iſta: iſtorum acta, quæ ad tyrannidem ſpectant. & dixit commentor, quia rationem quæreret, qua, neque ſe illa probare, oſtenderet, & Cæſarem tamen ac Pompeium haud magnopere offenderet. Quæ autem erat hæc ratio? uel ut ſcriberet de optima republica; quod fecit paulo poſt; quibus in libris, quod eſſe debeat optimi ciuis officium, cum oſtenderet, ſatis indicabat, acta ſe Cæſaris & Pompeij non probare: uel ut ab Vrbe obeſſet; ut abſentiæ ſuæ cauſam eſſe conſtaret, quòd ea, quæ tum agerentur, non probaret.

Confirmabis. ] Approbabis conſilium meum de iſtorum actis improbandis: quanquam mihi auctor fueris, ut cum ijs me coniungerem. 56.

Fulmen.] *Quibus ut fulmine ſum ictus, quia Lentuli obitum nuntiarent.* Non miſer: *qui ereptus ſit ex incendio patriæ.* Serui: *quibus adempta libertas eſt potentia paucorum: itaque noſtra uita nihil fœdius.* Illa Hortenſiana] *Illa, quæ antea quoque monuiſti ut ſcriberem. Et uidetur intelligere* Hortenſium *librum de philoſophia, quem poſtea ſcripſit.* In alia incidi: *dedi me ad alia ſcribenda.* Incipiendo: *cum iam aggreſſus eſſem ſcribere illa* Hortenſiana, *reuocaui me, &, quod inſtituerã, abieci, ne, cum uidear iniuriam* Hortenſij, *quæ tamẽ non grauiſſima fuerat, parũ ſapienter tuliſſe, rurſus in eodẽ illuſtrando parum ſapiẽs haberi poſſim: neque enim ſapiẽtis eſt, cui antea maxime ſuccẽſueris, eũdẽ paulo poſt maxime laudare.*

Illius amici,] *Qui mihi antea fuerat amicus.* Non intemperiem] *Sic in antiquo* Beſſarionis *libro: & recte: ſignificat enim, non grauem* Hortenſii *iniuriam fuiſſe. intemperies enim ea eſt, quæ extra modum excedit: & ut intemperans in cupiditate, ſic intemperans in inferenda iniuria dicetur.* De *hac autem* Hortenſij *iniuria, in epiſtola, quæ ante ultimam legitur, libro I. ad* Q. *fratrem.* Nec *mirum, ſi eadem de re & non intemperiem, & iniuriam dicit: primum enim extenuat, deinde exaggerat, quo magis oſtendat, & ſe non ſapienter tuliſſe non intemperiem, & nunc item non ſapienter facturum, ſi iniuriam illuſtret. poſſet enim in hoc, ut in illo, reprehẽdi.*

Illius iniuriam faciam illuſtrem:] *Vis me illum laudare, ut acceptæ iniuriæ uidear oblitus. ego*

*iniuriæ quidem obliuiſci uolo : laudare uero etiam ſi uelim , hoc eſſet ipſam iniuriam illuſtrare , cum ideo eum laudibus ornarem, quia me affeciſſet iniuria.* Βαθύτης mea : *intimis ſenſibus conceptus ex iniuria dolor.* In agendo. *in actionibus meis .* Satisfactio : *ſi Hortenſium laudarem, cui me ante nimis iratum oſtendi, ideo laudare eum uiderer, ut illa quaſi ſatisfactione lenitus mihi reconciliaretur . in quo leuitatis opinionem ſubirem , cum eum , quem in agendo læſiſſem, in ſcribendo ornarem.*

Luceio quam miſi , ] *Hæc epiſtola legitur fam. lib.* V. Inuiſas . ] *Dum ædificatur.* 55:

Significes : ] *Oſtendas & tibi rem gratam facere, quòd in me liberalis ſit ; & me huius humanitatis immemorem non fore.* Nihil δυσκολώτερον : *propterea quòd re familiari ualde comminutus, eam ſine amicorum liberalitate non uidebar poſſe reſtituere.* 54. 57.

Ex epiſt. VII. pag. 59:

De Quinto noſtro , ] De *Quinti pueri ualetudine.* Venerat : *Roma .* Mera monſtra : *grauiter eum ægrotare . tu autem , melius ei nunc eſſe, ſignificaſti.* Qui illi Dii ] *Qui pro utinam dixit, more comicorum.* Quod equitibus R. *conturbare ſolis licet equitibus Ro. homo Græcus Apollonius putat idem ſibi licere . Conturbare eſt, omiſſis ueteribus creditoribus, ſatisfacere ijs , qui poſterius crediderunt . perſpicuum eſt in oratione pro Plancio* 273 *. Fac, inquit, me multis debere, & in ijs*

» Plancio. utrum igitur me conturbare oportet; an cæ-
» teris, cum dies uenerit; hoc nomen, quod urget, nunc,
» cum petitur, diſſoluere? Suo iure: conturbat: quia eques R. eſt. erat autem ordinis equeſtris Terentia familia. De Metello,] Nepote: nam Celer ante Ciceronis exilium perierat, ut eſt in oratione pro Celio. Ciuis nemo erat mortuus: ſubaudi, qui minus publicam cauſam tueretur. aut enim hoc, aut huiuſmodi aliquid dicturus fuit, ſed omiſit, recordatus Atticum, qualis fuerit Metellus, nunc minime curare, curare autem illud, ut nummos ſibi ab illo debitos exigeret. ergo intulit, Quid quidem tibi? quid hoc ad te, quod ego inſtitueram ſcribere de Metello? ſcribã igitur de nummis, de quibus ſcio te laborare. nummi uero meo periculo ſint: mihi crede, ſoluentur: ſpondeo ipſe, in meq; recipio. Hæredem fecit? Metellus. Publium: Clodium, eius fratrem. 56: Fecit non improbe: non uidetur accuſandus, ſi fratrem, licet malum ciuem, hæredem fecit. perierat autem non in urbe, ſed cum in Hiſpaniam Procõſul iret, aut cum eò iam perueniſſet. certe hoc anno, ideſt Marcellino Philippo Conſulibus, Proconſulem eum Hiſpaniæ uocat Plutarchus in Cæſare. Fuit: improbus. Beſſarionis liber, Improbi quenquam.

Non retexeris:] Damni nihil facies: ordinem pecuniarum tuarum non mutabis horum nummorum cauſa: nam exiges. Præſidia] Ne, dum ædificatur, impetum aliquem Clodius faciat. Admonebis: ut in locandis præſidijs o

*peram tibi ſuam tribuat.* Arpinatum fremitus eſt incredibilis de Laterio. ] *Punctis male collocatis ſæpe fit ut ſenſus peruertatur. quod quidem hic uſu uenerat. nam in omnibus libris, qui typis impreſſi leguntur, ita ſcriptum erat. Arpinatum fremitus eſt incredibilis. De Laterio quid quæris? ut obſcura, uel nulla potius fieret ſententia. Fuit autem Laterium Q. Ciceronis fundus in ipſius patria Arpino; quam cum uellet uendere, Arpinatum erat fremitus excitatus. 321.* Dolui: *quòd patriam uillam cogitat uendere.* Ciceronem: *Quintum.*

Ex epiſt. VIII. pagina 59.

Tyrotarichi ] *Edulium fuit, de quo Apicius libro IIII. & in epiſtolis ad Papirium, fam. lib. IX.* Rauduſculo: *modico illo ære: raudū enim pro ære apud ueteres. ſcribis, inquit, ſi domum habueris in Antiati; patina tyrotarichi, non pretioſi edulij, te fore contentum, & rauduſculum, ideſt minimū ſumptum cogitare.* μή πω μέγαν: *prouerbium de ijs ſumptum, qui gloriantur, ante quàm aduerſarium occiderint. loqueris, inquit, Attice & de tyrotaricho, & de rauduſculo, cum tamen domum nondum emeris. Vel ſic: Derides de tyrotaricho, & ais tenui me uictu uti, ut ære meo alieno me exoluam: ne dixeris hoc, niſi ubi factum uideris. quaſi factu non facillimum eſſet.* Antium Buthrotum eſſe Romæ, ] *Vt Corcyra Buthrotum prope habet, oppidum amœniſſimum, & quietiſſimum: ita Antium Roma.* Vt Corcyrę illud tuum: *ut eſt Corcyræ Buthrotus illa tua, cuius te mire delectat habi-*

tatio. Illud tuum: *oppidum Buthrotium, tibi gratiſſimum.* Alſius: *quod æſtate quæritur. id autem maxime tum locorum opacitate, tum aura-* » *rum fit aſpiratione.* Ad Q. *fratrem,* ἀποδυτηρίῳ » *nihil alſius, nihil muſcoſius.* Mens ] *Cum antea, bibliotheca nondum à Tyrannione diſpoſita, quaſi corpus eſſet ſine mente.* Dionyſii, & Menophili: *quibus Tyrannio uſus eſt glutinatoribus.* 57: ΕΙ ΜΗΙCΗ ΤΩ ΦΙΛΟC. ΚΟC. ] *Iiſdem ferè literis reſtituo ſic:* εἰ μὴ ἰσῆ τῷ φίλος οἶκος *: quod erit latine, niſi cuipiam patria faciat chara domus: ut ſignificet, ſe tamen æque ſua domo delectari, ex ea uoluptatem eandem capere, quam ex* » *Antiati. eadem eſt ſententia libro* X V. *Hæc loca uenu-* » *ſta ſunt, abdita certe, & , ſi quid ſcribere uelis, ab ar-* » *bitris libera: ſed neſcio quo modo* οἶκος φίλος.

Pegmata. ] *Lignei cancelli, in quibus libros tuos ſoles diſponere, quales mihi Dionyſius & Menophilus tui faciundos curarunt. uel* pegmata, *conglutinationes, quibus te uti ſolitum in libris compaginandis Dionyſius & Menophilus aiebant.* 57:

Miſiſti ] *Dionyſium, & Menophilum; quos ut mitteres, petieram.* 57: *Caualcantis, & Beſſarionis libri,* miſit. *quòd ſi ab antiquis libris diſcedendum eſt, (diſceditur autem, ſi quidem in ijs* miſiſti *non eſt) malim ſic: Eos, quia mihi libros illuſtrarunt,* » *laudes. ut ſupra de ijſdem: Bibliothecam mihi tui pin-* » *xerunt conſtructione, & ſittybis. eos uelim laudes. certe illud,* poſtquam miſiſti, *frigidum, & perinane eſt: quaſi potuerint illuſtrare, niſi miſſi eſſent. ut*

*omittam, quod uterque uetus liber* miſit, *non* miſi*ſti.* Illuſtrarunt ] *Venuſta glutinatione, & ordine. tale illud, Bibliothecam mihi tui pinxe runt conſtructione, & ſittybis.* 58. De gladiatoribus ] *Tuis. uide* 57: Male ſic egiſſe: *uidetur legendum, Male ſe geſſiſſe.*

Apenas ] *Seruus. Et hic uidetur eſſe principiũ alterius epiſtolæ.* diſceſſerat: *cum literis ad te meis, quum epiſtola mihi à te reddita eſt: in qua ſcri bis fore, ut legem non ferat. quem autem legem non laturum, & quam legem intelligat, quoniam in di uinatione poſitum eſt, omitto.* Eo etiam melius ] *Quia, dum ludi ſunt, neque iudicia in Vrbe exercentur, neque negotij publici quidquam ge ritur. abeſſe igitur licet.* conteremus: *in literis. nam infra, Nos hic uoramus literas cũ Dionyſio.* 60:

De Trebonio ] *Hic Pompeio & Craſſo Conſulibus Tribunus pl. legẽ tulit de prorogando Cæſari Galliarum imperio.* Tibi aſſentior: *forte, Tribunatum ad iſtorum uoluntatem adminiſtraturum. quod euenit. nam etſi Tribunus pl. nondum erat, tamen ita conſtabat eum proximis comitijs deſignatum iri, ut Domitium, qui Conſulatum petebat, repulſam laturum.* πολίτευμα *noſtra.* ] *Sic antea: ego, repugnantibus libris manuſcriptis, tamen pro noſtra repoſui noſtræ: ut ſenſus hic ſit. ſtatus iſte Domitij ſimillimus eſt noſtro, cum in exilium pulſi ſumus: uel quòd ab ijſdem læditur, à quibus olim ego: uel quòd præter opinionem: uel quòd uiri boni nuſquam apparent, ideoq; uictrix regnat improbitas: unum*

*tamen*

*tamen diſſimile, quòd immerito nos olim afflicti ſumus, Domitius nunc merito. nam caſus ille noſter forte etiam, quàm hic Domitij, tolerabilior, et leuior fuit. quid enim miſerius, quàm eum fieri Conſulem non poſſe, qui in tota uita tanquam deſignatus fuit, ideſt, quem ſuo anno fore Conſulem non ſecus homines crediderunt, ac ſi iam deſignatus eſſet. ſi uero etiam ipſe uidet, & in ſuis priuatis faſtis notat, ex ijs, qui potentium partes tuentur, non minus multos in poſterum fore Conſules, quàm hactenus fuerunt: (fuerant autem per quadriennium) quid illo miſerius? ſi per quadriennium Conſulatu ſe uidet excluſum. et argute,* In codicillorum faſtis paginulas habeat futurorum conſulum: *quaſi dicat, adeo multos uidet fore Conſules ante ſe, ut eos domi notans in ſuis faſtis, longas paginulas compleat. nam in faſtis publicis Conſulum nomina ſcribebantur, ut ſcribit Liuius libro IX. Conſul tamen factus eſt anno proximo cum App. Claudio Pulchro.* Factorum: *alij exponunt, Ex quo Domitius prenſare cœpit. quibus aſſentirer, ſi per hiſtoriam liceret. ſed cum in Suetonio legam, Domitium eo anno Prætorem fuiſſe, qui Cæſaris Conſulatum conſecutus eſt, ideſt Piſone Gabinio Conſulibus; Præturam autem à Conſulatu biennio diſtare ſciam: intelligo, Domitium ante hunc annum prenſare ob Conſulatum non potuiſſe: ſi quidem hic eſt annus poſt eius Præturam alter.*

Non plus, quàm cum altero ] *Cum Craſſo: nam Pompeius certus erat ob amorem populi. Suetonij uerba ſunt in Cæſare: cum L. Domitius Conſula*

» *tus candidatus palam minaretur, Conſulem ſe effectu*
» *rum quod Prætor nequiſſet, ademturumq́; ei exerci*
» *tus; Craſſum, Pompeiumq́; in urbem prouinciæ ſuæ*
» *Lucam extractos compulit, ut detrudendi Domitij cau*
» *ſa alterum Conſulatum peterent.* Effuge re?] *In lucem exire. & fortaſſe hoc poema ſignificatur ſupra, 57:* Quid ſinat? forte, Quid? ſinas. Quod eram exorſus,] *Cum dicerem de Natta: tum enim & de Luſco ſimul inſtitueram ſcribere, ſed interpoſui de poemate.* tantula'ne cauſa: *minima enim cauſa, ideo commoueri, quia, cum Fabius Romæ fuiſſet aſſiduus, ad eum tamē non ueniſſet.* de Firmanis fratribus: *conſilia aduerſus me ineuntibus.*

60.

In eo γραμμὴν teneam] *In antiquo libro, τὴν εω γραμμὴν. quid ſi, τὴν ἔξω γραμμὴν? ut ſit ſenſus. Quòd me mones, ut hoc ſtatu reip. qui impēdet, in quo non optimates, ſed potentes dominaturi uidentur, ita me geram, ut ſapientem, reiq́; publicæ peritum ciuē decet; (hoc enim ualet πολιτικῶς) ideſt, ut potentibus neque prorſus aſſentiar, neque, ſine ulla proficiendi ſpe, ſtulte repugnem; ſed quaſi lineam quandam teneam exteriorem, ſeorſumq́; ab eorum rationibus curſum dirigam: ego uero ita faciā.* odorere,] *Cauſam elicias, qua ſe à me remouit.* deguſtes: *leuiter in ſermone tentes, ut ſcias, qui ſit animus eius erga me. μεταφορὰ à cibis, quorum ſaporem deguſtando percipimus. & reſpexit ad illud, odorer.*

*Ex epiſtola* I X *pag.* 60.

cenſum impendant ] *Rectius*, impediãt. *& quod ſequitur*, uitiandis, *placeret* iniiciendis, *eo magis, quòd in Beſſarionis antiquo libro ſcriptum eſt*, initiandis. *Iniiciuntur autem dies, cum interca latur. intercalatio autem omnium rerum ſtatuta tem pora protrahebat, cum eſſet dierum interpoſitio. in= tercalatione igitur Tribuni pl. impedire cenſum, & extrahere poterant. uel*, uitiandis diebus, *obnun ciationibus interponendis: quod fiebat à Tribunis: ut* 64: hic: *Puteolis.* ut loquebatur: *ſolet enim aliud loqui, aliud ſentire.* 62: *& epiſt. fam.* 112. Syriam ſpernens, Hiſpaniam iactãs: *C. Trebonius Tribunus pl. lege perlata Conſulibus pro uincias, Syriam Craſſo, Hiſpaniam Pompeio dederat. Craſſus in prouinciam profectus eſt: Pompeius ad Vr= bem manſit, in Hiſpaniam Legatos miſit Afranium & Petreium.* iactans: *ita exagitans quaſi faſtidi= ret: ut oſtenderet, ſe prouinciarum adminiſtrationẽ, quarum alij cupiditate flagrarent, minimi æſtimare.*

ſit hoc quaſi, καὶ τόδε Φωκυλίδου: *Cum de Pompeij ſententia dicemus, ſemper opinor addendum, ut loquebatur. Sit hoc ſimile illius dimidiati uerſiculi,* καὶ τόδε Φωκυλίδου: *eũ enim Phocylides ijs præce ptis, quæ ipſe uerſibus tradebat, præponere ſolitus eſt. ex eo factum, ut Græci, cum Phocylidis ſententiam, aut uerſum recitare uellent, ipſi quoque dicerent,* καὶ τόδε Φωκυλίδου. *Fuiſſe autem Phocylidis conſue= tudinem, ut ſcribens hoc hemiſtichio ſæpius uteretur, declarant uerſus, qui apud Stobæum leguntur, cò*

τῷ οά. καὶ τόδε Φωκυλίδεω. τε τόρων ἄπο τῶνδε γέ-
νοντο φῦλα γυναικείων. & apud eundem ἐν τῷ πε. καὶ τόδε Φωκυλίδου. τὸ πλίον γλίος εὖ γῆς εἶναι οἷς οὔτ' ἐν μύθοισ ἔπεται χάρις, οὔτ' ἐνὶ βουλῇ. Strabo autem libro De geographia decimo ſatis oſtendit, hæc ipſa uerba uſurpari, cum de Phocylidis ſententia ueteres loquerētur. in extrema nanque libri pagina, ita prodidit. ἔστι δὲ καὶ ἀμοργὸς τῶν σποράδων, ὅθεν ἦν σιμωνίδης ὁ τῶν ἰάμβων ποιητής, καὶ λέβωθος, καὶ λερία. καὶ τὸ δὲ Φωκυλίδου, λέριοι κακοί οὐχ ὃ=μὲν, ος δ' οὔ. componenda: in theatro Pompeij. de quo Plutarchus, Plinius, alij. Meſſalam: qui deinde anno proximo petijt Conſulatum, & obtinuit.

Noſtram gloriam ] Vt noſtrum nomen illius hiſtorijs celebretur. 58: ædificium noſtrū: domum, quæ ædificatur. Secum haberet, ] Mallem, Tecum haberes: ut ea cauſa iret ad Atticum Quintus frater. & certe apud Atticū Quintus filius, non apud patrem, 59. Lætum: placeret, Pætum: ut ſit Papirius Pætus, qui domū habuit Neapoli, ut e piſt. fam. 135. 60:

Eſſe in regno: ] Reſtitutum à Gabinio, Syriæ Proconſule. nota hiſtoria ex Dione, Cæſare, alijs.

Paſcor bibliotheca Fauſti: ] Hic eſt L. Cornelius Sylla Fauſtus, Syllæ Dictatoris filius, Fauſtæ Milonis uxoris frater, Pompeij gener: quem unum cum Afranio, & L. Cæſare filio C. Cæſar deuicto Pompeio uoluit interfici. Paſcor: mire delector. Et, ut opinor, initium eſt alterius epiſtolæ Ego hic: aut certe Puteolis: quod, qui diligentius attendet, mecū

*ſentiet.* Propter remp. ſic. ] *Particulam* SIC *non arbitror uacare mendo . forte,* HIC; *ut paulo ante,* Ego *hic paſcor.* Sub imagine Ariſtotelis : *in tua bibliotheca,* In iſtorum ſella curuli; *magiſtratus curules intelligit: quia Cēſor, Conſul, Prætor, Aedilis curuli ſella utebantur. quod autē,* Iſtorum, *dicit, ideo dicit, quia tum in republica ex Cæſaris, Pompeij, Craſſi, quos ſignificat, uoluntate omnia adminiſtrabantur.* Cum eo : *cum Pompeio.* Fors : *hæc, inquit, ut* Fortuna *uult, adminiſtrentur.* Si quis eſt : *dubitat, utrum dij curent mortalia : quia cum in rep. neque bonitati, neque honeſtis artibus locus ſit, magnum argumentum uidetur, deos non reſpicere mortalia . quod ſenſit* Epicurus.

Ambulationem, & Laconicum ] *in ipſius domo . uide* Vitruuium *libro* V . *cap.* IX. X. Quæ cyrea ſint : *quæ* Cyrus *architectus fabricatus eſt.* Vt properet : *ut urgeat ipſe architectos, & fabros.* Vt poſsim tibi &c: *ut ego quoque habeam, ubi te poſſim accipere, acceptus à te toties. quod nunc, nondum ædificata domo, non poſſum.* Pari libus : *undecimo* Cal. Maij : *nam eo die* Parilia. Vadebam : *cum ad me paulo ante ueniſſet.* 60.

Ex epiſt. X. pag. 60:

A' Demetrio. ] Scire . *is erat apud* Pompeiū *gratioſiſſimus libertus.* Plutarchus, Plinius, Dion. Putarent: *ſubducerent . &,* Rationes, *publicorum uectigalium : quæ publicani conduxerant . ea putatio ad Conſules* Pompeium *&* Craſſum *pertinebat.* Gladiatoribus'ne : *putare'ne uellēt rationes, quibus*

*diebus gladiatores pugnarent? ante, Pompeius reſpondit.* IS ] *Pompeius: à quo Demetrius omnia cognoſcet, tu autem à Demetrio.* Voramus literas ] *Hinc helluo librorum M. Cato in libris, opinor, de finibus.* Homine mirifico: *refertur ad doctrinam: & eundem appellat doctiſſimum. 105. 61.*

Primus dies, ] *Gladiatorum. quærit autem* ἐπισημασίας. *nam gladiatoribus ludisq́; de bonis improbis'ue ciuibus quid populus ſentiret, perſpiciebabatur. uide 13. 34.* Cenſores: *num Vrbem cenſeant, an id deſperetur. 66:* Appius: *Conſul deſignatus.* Apuleia: *Appij frater P. Clodius, qui populum in Tribunatu non ſecus, atque Apuleius Saturninus, concitarat. Apuleiam autem appellat per contemptum, quaſi effœminatum, & mollem.*

Noſtrum librum ] *Commentarium earum rerum, quas in Conſulatu geſſimus: ut habeat, unde ſumat ad hiſtoriam conficiendam. epiſt. fam. 69.*

Demetrii Magnetis: *librum* περὶ ὁμονοίας.

*Ex epiſt. XI. pag. 61.*

Halimenti ] *In Beſſarionis antiquo libro,* Halimenti. *forte,* Alimentii. *ut ſit Cincius Alimentius, qui res Attici procurabat. Cinciorum enim cognomen, Alimentius, fuiſſe, Liuio teſte probatur.*

Ante: *antequam Roma proficiſcerer: aut, antequam Egnatius Romam rediret.* Aquilio: *iuriſconſulto: ut ſit C. Aquilius Gallus, qui Ciceronis collega fuerat in Prætura: ut in oratione pro Cluentio, & officiorum lib. II.* Præſto eſſe: ]

*Macronis cauſam non uideor poſſe defendere, cum auctioni conſtituerim intereſſe.* Forte autem uel emere quidpiam Cicero uolebat in auctione: uel ad eum bonorum pars, quæ uenibant, ex hæreditate pertinebat. hæreditates enim cum in plures eſſent diſpertiendæ, quo id fieret commodius, auctione diuenditæ, in pecuniam redigebantur. Poſtridie cal. *quo die Romæ ero.* Craſſipedis: *generi mei.* Facio fraudem S. C. *cum ſenatus uocabatur, ſenatores, qui erant in Vrbe, adeſſe iubebantur in ſenatu: qui non erant, iuberi non poterant, Cicero autem, ne citari poſſet, Vrbem non eſt ingreſſus Calendis, quo die ſenatus habebatur, ſed in hortis ſuburbanis conſiſtere, & cœnare uoluit. fraude igitur ſubterfugit ſenatuſconſultum. quo in S. C. ſcriptum erat, ut ſenatores, qui in Vrbe eſſent, in ſenatum uocati uenirent, non uenientibus pignora auferrentur. oratione I. in Antonium.* Miloni: *quem Clodius de ui accuſabat. hoc opinor intelligi. quod ſi ita eſt, hæc epiſtola ante duas proximas ſuperiores fuit collocanda. ſcripta eſt enim Marcellino Philippo Coss. (tum enim à Clodio Milonem accuſatum, multis argumentis declarat epiſtola III. ad Quintum fratrem) proximæ autem Conſulibus Pompeio et Craſſo. Alij,* Præſto Miloni, *in eius nuptijs, interpretantur. ſed dies non conuenit: hic enim Romæ uult eſſe poſtridie Calendas; in epiſtola uero, quæ ſequitur, ad XIIII. Calendas; quo modo utrunque nuptiarum cauſa?* Promouebo.] *Puto, quid ſignificetur, minime multis liquere. ſunt etiam,*

*qui mutandum exiſtiment . ego tueor antiquum uerbum , & expono* Promouebo , *proficiam aliquid* In Halimeti re . *quo ſenſu &* Terentius *in* Andria *dixit ,* Nihil promoueris .

Ex *epiſt.* XII . *pag.* 61 .

Milonis nuptiæ. ] *Duxit uxorem* Fauſtam Sylle Dictatoris . Pedianus . 61 :

Ergo ut ſit rata . ] *Beſſarionis liber ,* Ergo & ſi irata fuiſſe . *correctione opus eſt . quam à me non inuentam , qui ingenio præſtant , inueſtigabunt .*

Quod non placeret : ] *Quod mihi non probaretur .* Defuiſſem : *Pompeio de me bene merito .* Res iſtas , ] *Vrbanas .* Conſules . *Pompeius, & Craſſus .* Craſſum quidem noſtrum ] *Iocatur in Craſſum : qui profectus eſt in prouinciam Syriam inuito populo ; cum* Aemilius Paulus, & Ti. Gracchus , *ille ad bellum* Macedonicum , *hic ad* Hiſpanicum , *populo libentiſſimo profecti eſſent . Aequalem autem* Pauli , & Gracchi *eum appellat , quòd ut illi olim iterum Conſules, ita* Craſſus *et ipſe iterum Conſul in prouinciam profectus eſt .* Paludatum : *paludamentum ueſtis erat imperatoria , qua induti ad bellum exibant .*

Libris oratoriis ] *Tribus ad* Q. *fratrē.* 63 :

Ex *epiſt.* XIII . *pag.* 61 :

EOS, quos in manibus habeo, ] *De republica.* 63 : De comitiis , ] *Quando futura ſint .* 61 . Feſtine : *feſtiue potius , quàm feſtine , poſtulat ſententia .* Totoq; itinere : *Aſiatico,* 62 .

Ex *Epiſt.* XIIII . *pag.* 62 .

De Eutychide.] *Seruum* Eutychidem *Atticus liberaturus, eum de ſuo uetere prænomine, nouo nomine, quod ipſe à* Cæcilio *auunculo adoptatus acceperat,* T. Cæcilium Eutychidem *appellare cõſtituerat.*

In meo dolore] *In exilij calamitate.*

Pituanios.] *Deprauatam dictionem unius literæ mutatione corrigo & pro* Pituanios *lego* Pituanius. *Pituaniorum enim familiam conſtat ex antiquis monimentis Romæ fuiſſe. Tacitus libro* II. L. *Pituanium de ſaxo deiectum eſſe tradit. & Pituanianæ mentionem in lapide uidimus, id eſt mulieris ex Pituania familia in aliam familiam adoptatæ.*

Cato] C. *Cato, de cuius abſolutione & infra* 64. Porcilius: *& in Caualcantis, & in Beſſarionis libro,* Procilius: *maneo tamen in mea ueteri ſententia, ut legam* Porcilius, *quo modo legitur in libris à patre meo impreſſis. fuiſſe enim Romæ familias complures, quæ ab alijs familijs nomina ſumerent, notum eſt, ut à Seſtijs Seſtilios, à Marcijs Marcilios, à Curijs Curtilios, ab Atijs Atilios. qua forma item à Porcijs Porcilij deriuati. de Procilijs, aut de Procijs nulla mentio. aut igitur* Porcilius, *aut* Pretilius, *cum familia ſit utraque notiſſima, à Porcijs & Pretijs reponamus.* Ex quo intellectum eſt, etc.] *Ex quo iudicio: nam Suffenatis, Catonis, Porcilij conſilia de corrumpendis tribubus patefacta ſunt. duo tamen abſoluti, uix unus condemnatus.* Treis ἀρεοπαγίτας: ἐιρωνικῶς *de Suffenate, Catone, Porcilio: quòd qui in iudicijs, quæ adminiſtrare conſueſſent,* ἀρεοπαγίτου, *id eſt ſeueri & iuſti iudices, habe-*

*ri uellent, ij deinde, dum magiſtratum aſſequerentur, nihili facerent neque ambitum, quo ſe tam turpiter inquinarent; neque comitia, quæ differrent, ut largitioni ſpatium longiſſimum daretur; neque interregnum, quò res fluere uideretur comitijs dilatis; neque maieſtatem populi Romani, quam negligere uiderentur: quia cum grauiſſimam iudicum perſonam ſuſtinerent, flagitioſi tamen in petitione fuerunt, ut ipſorum ſcelere iudicia populi R. male audirent: quo maieſtas minuebatur.* 62.

Publius ] *clodius.* Otalus: *una interpoſita litera legerem*, Hortalus: *ut Hortenſius ſignificetur. Hortenſiorum enim cognomen Hortalus fuiſſe, patet ex Cornelio Tacito, qui de quodam Hortalo meminit Hortensij nepote.* Veritas eſt enim puſilla, ] *In hoc uerborum ambitu ſuſpicor latere mendum. & forte locus ita corrigẽdus:* Verita eſt enim filia, quæ nunc laborat, ne animum Publii offenderem: *uel*, ne animus Publii offenderetur. *ut eum Tulliola rogauerit, ne Porcilium defenderet contra P. Clodij accuſationem; uerita, ne Clodius eo facto grauius irritaretur.* Laborat: *morbo affecta.* Τέμπη ] *Amœniſſima enim regio. Varro libro I. de re ruſt.* Conſulem: *Appium Claudium Pulchrum. & de hac Reatina cauſa Varro libro III. Cap. II. de re ruſt. & Tacitus in primo annalium.* A M. Curio: *Varronis uerba ſunt apud Seruium in commentario*
» *Aen. lib. VII. Lacus Velinus in Narẽ deriuatus à quo-*
» *dam Conſule. ut fortaſſe Conſul fuerit Man. Curius*

*Dentatus.* In Nar: *uel indeclinabiliter poſuit, uel neutro genere. Virgilius uirili,* Sulfurea Nar al*bus aqua.* Ex quo eſt illa ſiccata, et humida tamen modice Roſia. ] *Sic in duobus antiquis libris, Caualcantis, & Beſſarionis. eſt tamen, cur aliquid deſiderem. placeret tale quidpiam.* Ex quo eſt illa quidem ſiccata, ſed humida tamen modice Roſia. *quale illud in epiſtola ad Quintum fratrem:* De nouis Tribunis pl. *eſt ille quidem in me officioſiſſimus* Seſtius, *ſed ualde aduerſante* Clodio. *Sex. Pópeius hæc de Roſea. Roſea in campo Reatino campus appellatur, quod in eo arua rore humida ſemper ſeruatur.* Vixi cum Axio. ] *Iucundiſſime fui: ut infra in epiſtola neſcio qua:* Cum Panſa uixi in Pompeiano. *& uillam habuiſſe Axium in agro Roſiano, teſtis eſt Varro lib. III. Cap. II. de re ruſt.* Septem aquas: *Dionyſius Halicarnaſeus libro I.* Fonteii cauſa: *ut agerem Fonteij cauſam.* Magno, et æquabili plauſu ] *Qui mihi theatrum ingredienti à populo datus eſt. & addidit* Aequabili, *quia* magno *per ſe non referebatur ad laudem. nam & plauſus magnus datur odioſis hominibus, ſed minime æquabilis, clamoribus, ſibilis, omni ſtrepitu permixtus; magnus autem, & æquabilis iјs, qui diliguntur.* Manumiſſus: *quia hiſtriones omnes ſerui. Antiphon, inquit, uix productus erat, cum populus ei libertatem poſtulauit. uel* manumiſſus *re uera, ante quàm productus.* Nihil tam uerum: *quod in hiſtrione reprehenditur: cuius eſt fingere, quæ ſuſceptæ perſo-*

*næ conueniant.* In Andromacha, et Aſtyanacte: *perſonis expono, potius quàm fabulis.* Arbuſcula: *mima: de qua Horatius* 137. *in lapide autem antiquo, qui Romæ eſt, mentio fit Voluſiæ Arbuſculæ. uide inſcriptiones uetuſtatis totius orbis à P. Apiano impreſſas.* Ludi: *ludos Appollinares intelligit: de quibus infra.* Dilata: *cum ludos Appollinares conſequi ſoleret. itaque infra de uenatione legitur à Bruto Prætore poſt ludos Appollinares data.* Sequere nunc me in campum. ] *Hoc dicit: Accipe nunc de ratione petitorum. petebantur enim in campo Martio magiſtratus.* Fœnus, etc. ] *Idibus Quintilibus fœneratores pecuniam dederunt beſſibus, ideſt, ut pro centenis octoni amplius uſuræ nomine redderentur: cum antea ſupra trientem, dimidium quod eſt beſſis, uſura non fuiſſet. eam pecuniam ambitioſa candidatorum manus ſumebat, ut tribubus pro magiſtratu alius alio plus promitteret. Idibus autem ut uſuræ ſoluerentur, in conſuetudine fuiſſe, & Horatius teſtatur, & Cicero ipſe in Catilinam, & Antonium.*

Non moleſte fero. ] *Non quòd amaret lucrum, auunculi Cæcilij fœneratoris hæres: (nam is Attico adoptato deceſſerat, ut apparet* 49. *& apud Valerium Max. lib.* VII. *cap.* IX.) *ſed quòd priuatæ rei finibus ſe continens, de republica nó magnopere laboraret.* O' uirum, o' ciuem. ] *Ironia: quaſi neque uiri boni eſſet, neque ciuis, id, quod & turpe eſſet, & ad remp. pertineret, non moleſte ferre.* Confirmant: ] *Ad Conſu-*

*latum.66.* COS: *Coſs. magis placeret: ut intelligat, Conſules Appium Pulchrum & Domitium Aenobarbum, Memmio & Domitio Caluino Conſulatum pactione pollicitos. pactio autem quæ fuerat, aperte ſcribit in extrema epiſtola huius libri.* Fremit: *ob pactionem à Conſulibus cum Memmio, & Domitio factam: ipſe enim Scauro ſtudet Conſulatum petenti. ſtudet autem non tam ob eam cauſam, quia Scaurus bello Mithridatico Quæſtor eius fuerat, ut Appianus lib. Antioc. & Ioſephus de bello Iudaico lib. I. tradiderunt: ſed etiam, quia ſororem eius Aemiliam Pompeius habuerat in matrimonio: de quo Plutarchus in Sylla & Pompeio.* Dubitatur: *quia ſæpe animum occultat ſimulationis integumento. uide 60. & ſanè ad extremum Pompeius Scaurũ abiecit. 330.* Meſſala: *Conſularis candidatus: qui deinde Conſul factus eſt cum Domitio Caluino.* Coitio Conſulum: *coierant, ut Memmium & Domitium Conſules crearent.* Pompeius: *qui Scauro ſtudebat.*

63.

Ea comitia puto ] *Conſularia. de tribunitijs enim nunc ſubijciet. in Beſſarionis libro,* Pompeius abſens eſt ex comitiis puto. Arbitrio Catonis petituros. ] *M. Catonem, poſtea Vticenſem cognominatum, qui tum erat Prætor, arbitrum conſtituerunt, ut damnaret quenquẽ eorum putaſſet in petendo pecuniam erogaſſe. Plinius Secundus in proœmio.* HS quingena: *ſinguli aureorum ſcutatorum depoſuerunt quindecim millia.*

alij, quingentena. *non probo. tantulá'ne ſummæ, cum de Tribunatu pl. ageretur?* Gratuita: *ut Tribunatus pl. non pretio, ſed gratis à populo detur.* Plus unus Cato potuerit: *quãdoquidem eius metu gratuita fuerint comitia: quæ non ſolent eſſe gratuito omnium iudicum metu.* Seruilius edixit, ut adeſſet.] *P. Seruilius Iſauricus Prætor, (ut in epiſtola ſequente) qui Conſul fuit cum C. Cæſare II.* Adeſſet: *ad cauſam dicendam.*
» *ſic Pedianus in argumento Cornelianæ: Cum P. Caſ-*
» *ſius decimo die, ut mos eſt, adeſſe iuſſiſſet.*
Tribus habet] *Tribus hæ Meſſium uidentur abſoluturæ, Pontina, Velina, Metia.* Agitur tamen ſatis: *aliquid tamen proficitur, etſi acres habemus aduerſarios.* Ad Druſum.] *Vt poſt Meſſium defendam Druſum.* 64. 64. Ad Scaurum: *qui accuſatus erat à P. Valerio Triario repetundarum ex Sardinia. iudicium Cato Prætor exercuit. Pedianus.* conſules deſ. ij, *qui Conſules deſignabuntur.* In Britania: *quò Cæſar cum legionibus traiecerat.* 65.

*Ex epiſtola* XV. *pag.* 63:

Quod erat abs te,] *Non eſt locus ſine mendo. ſupra Beſſarionis liber* plerique, *non* pleræque: & eſſet, *non* eſſes.

63:

Bruto datæ:] *Mallem*, Buthroto: *ut* 66.

In aliquem locum,] *In mea ſcripta.*

Lælii,] *Antea*, Pæti. & *in Beſſarionis libro*, Petii. *nos*, Lælii, *repoſuimus, ex epiſtola* V. *libri*

» III. ad Q. fratrem, in qua ita ſcribit: Sermo eſt à
» me inſtitutus Africani, paulo ante mortem, Lælij, Phi-
» li, Manilij, Q. Tuberonis. Macrobius etiam cum Sci-
pione locutum Lælium in libris de rep. teſtatur.
Iſtum appellarem: *Varronis mentionem facerem.*
Ἐξωτερικοὺς: *qui ſint Ariſtotelis* ἐξωτερικοί *libri,*
*Gellius exponit libro XX. Cap. IIII.* In iis li-
bris: *in oratorijs.* 64:

64.

valetudine ] *Infirmiſſima. ut in oratione pro Rabirio.* Non alienus a' Scæuolæ ſtudiis: *erat enim de iure ciuili: & Scæuola iuriſconſultus: itaque adeſt in primo libro: in duobus reliquis, præcepta tradentibus, uir grauiſſimus recte non adeſt.* Diſputationi: *hæc dictio à duobus antiquis libris, Beſſarionis & Caualcantis, abeſt.* Ioculatoriæ *igitur ad* τεχνολογίαν *refer, Scæuolæ, ut leuem & ioculatoriam, perſona minime dignam.*

Luculenta. ] *Beſſarionis liber, Luculenta res Aureliani ut ſcribis indicijs: ut Aurelianum indicaſſe dicat, luculentam rem eſſe.* Vt ille intelligat, ] *Tibi gratum eſſe, quo'd ei non deſum.* Nihil difficilius: *Veſtorio: cum tamen te & me utatur facillimis.* Lege Iunia, et Licinia ] *Ne idem iteretur, uide ſupra, pag. 28.* Fuſia: *uide ſupra,* 13. Patronis: *patronum C. Catonis fuiſſe M. Scaurum, ſcribit Aſconius in argumento orationis pro Scauro.* In gratiam rediit: *altero enim ante anno, Conſulibus Marcellino & Philippo, Tribunus pl. rogationem in Milonem promulga-*

*uerat. epiſt.* III. *&* VI. *lib.* II. *ad Q. fratrem.*

Druſus ] *In epiſtola extrema lib.* II. *ad Q. fra* » *trem, Druſus, inquit, erat de præuaricatione à Tri*» *bunis ærarijs abſolutus, in ſumma quattuor ſenten*» *tijs, cum ſenatores, & equites damnaſſent.* Iudicibus reiiciendis ad V. Nonas Quint. *ut ad* V. *Nonas Quint. reijcerentur iudices, deinde iudicium fieret.* De prælio ] *Mihi locus uidetur deprauatus. de* Procilio, *uel* Petilio, *rectius putarem: de quo in epiſtola proxima ſuperiore.* Rumores non boni: *condemnatum iri.* Iudicia. *quibus etiam nocentes abſolui non ignoras.* Domitio : *Aenobarbo, Conſule.*

Non mihi ut quod . ] *Sic in libris antiquis, Beſſarionis & Caualcantis. mendum apparet: neque poteſt eſſe certa diuinatio, cum ſententia lateat. quid tamen, ſi ſic? S. C, quod hic Conſules de prouincijs fecerunt, Quicunque poſthac, non nihil Pompeio iam intelligebamus, enunciationem illam Memmij ualde Cæſari diſplicere. ut reſpondeant inter ſe* non nihil Pompeio, *&* ualde Cæſari: *& Pompeij cauſam prouincialem hoc S. C. deteriorem eſſe factam, ſignificetur.* Quicunque poſthac: *uerba S.C.* Enunciationem: *cum C. Memmius pactionem in ſenatu recitauit, quã ipſe & ſuus competitor Domitius cum Conſulibus feciſſent uide* 67. Cæſari: *cuius opibus in Conſulatus petitione Memmius cum ueretur, enunciatione illa eum offendit.* 62:

Domitius ] *Caluinus, plebeius : Meſſala patritius: Conſules in proximis comitijs deſignati.* Li-

beralis

beralis in populo : *munere dato. 66.* Vt tacitum iudicium &c. ] *Quod factum non ede=retur. Hoc autem decreuit ſenatus, ut, qui nullo pudo re prohiberentur ab effuſo ambitu, largitionem omit=terent, cum intelligerent futurum, ut irrita eſſet de=ſignatio, ſi damnati tacito iudicio fuiſſent. erat igi=tur ad cohibendam largitionis impudentiam quaſi fre num quoddam taciti iudicij timor.* Ante comitia: *ne, ſi poſt comitia fieret, potentia deſignatorum deter riti iudices minus libere iudicarent.* Conſiliis : *iudi cum.* Omnibus ſortita in ſingulos : *iam fa=cta erat in ſingulos candidatos iudicum ſortitio, ( nam non eadem erant omnium candidatorum conſilia) ſed iudicia nondum facta.*

64:

Quidam iudices, ] *De ambitu.* Veieto rantius : *in Caualcantis antiquo libro, ueietorancius: in Beſſarionis, ueiotarantius. Opimij cognomen puto fuiſſe : ſed poteſt eſſe mendum in literis.* Iudicarēt : *tacitum iudicium facerent in candidatos.* Reſci dit. ] *Placeret,* Res ad S. *ideſt,* Res *ad ſenatum. quam ſententiam & proxima uerba confirmant, & illa paulo infra, ſenatus decreuerat, ne prius comitia haberentur, quàm lex lata eſſet. & infra loquendi modus idem eſt.* Interceſſum *non inuitis. res ad ſena=tum.* Terentius : *Tribunus pl.* Leui brachio ] *Non uehementer: qui ad populum de ta cito iudicio leuiter tuliſſent.* Hic Abdera ] *Hic ſumma fuit ſenatorum ſtultitia : ut Abderitæ ui=derentur : de quorũ ſtupore, atque inſania multi ſcri=*

pſerunt. & ipſe infra, 105, eſt, inquit, ἀβδηριτικόν, ideſt, ratione carens, quaſi factum Abderitarũ.

Non tacente me: reprehendente leuitatẽ ſtultitiamq́; ſenatorum: qui cum antea decreuiſſent, ut ante comitia tacitum iudicium fieret, mox decernerent, ut primo quoque tempore comitia haberentur, omiſſo tacito iudicio. Res integra refertur.] Ad ſenatum: &, Res integra, ut ageretur ſuper tota re, quid omnino agendum, haberentur ne comitia conſularia omiſſo tacito iudicio, an comitijs iudiciũ anteponeretur. eodem ſenſu dixit oratione IIII. in Catilinam, Referre tanquam integrum, ideſt, tanquã nihil eſſet actum à uobis. multa enim feciſtis, quamobrem iam damnaſſe coniuratos uideamini. Sunt, inquit, hæc eiuſmodi, ut ij, qui in cuſtodiam nominatim dati ſunt, ſine ulla dubitatione à uobis damnati eſſe uideantur. ſed ego inſtitui referre ad uos P. C. tãquam integrum, & de facto, qu id iudicetis; & de pœna, quid cenſeatis. Ferri leuiter.] A` Conſulibus, molli brachio. Non inuitis: Cõſulibus, qui tulerant. Partem eius] Scaurum à Cicerone defenſum, ex Aſconio notiſſimũ eſt, qui orationem interpretatur. alij, Partem eius: ex Pediano: recte fortaſſe: ſed ego hoc in Pediano, ut accurate legerim, tamen non comperi: filium quidem Pacuuijs ſubſcriptoribus à C. Valerio Triario uideo accuſatum, à Cicerone defenſum. quo de Scauro agitur in hac epiſtola; cum eius pater Syllanis temporibus adoleſcentulo Cicerone perijſſet. nec meas tamen aures offendit locutio, cum partem eius defendiſſem. at

*ita locutus alibi Cicero non eſt . quid? non & alia ſunt apud hunc ipſum ſingularia?* Singulis diebus ] *Singulos dies comitiales Q. Mutius Scæuola Tribunus pl. obnunciatione ſuſtulerat : id autem, ne cum populo poſſet agi, itaq; comitia traherentur.*

Satisfecerat : *nummos diſtribuerat, ut ea liberalitate Conſul deſignaretur.* Qui occuparant: *qui ante uederant : ut Domitius, Meſſalla, competitores.* Hæc negotia multarum nundinarum fore : ] *Hoc pendet ex eo, Rem non habes nullam . magnum, inquit, hoc tibi uideri oportet, tã frequentes eſſe largitiones, ut nundinæ potius ſuffragiorum, ac mercatus quidam comitiorum, quàm populi iudicium in deſignandis magiſtratibus, uideatur.*

Antium, & Fauonium : *Antium Reſtionem, de quo Plutarchus, & alij . Fauonius autem Catonis imitator dictus, qui de rep. quidquid ſentiret, libere loqueretur.* Cato : *Prætor eo tẽpore.* Nihil timueris : *noli uereri, ne in ſenatu ita libere loquar, ut eos, qui rerum potiuntur, offendam.* Non feciſſe uidentur. ] *Reus à iudicibus abſolutus, his uerbis innocens pronunciabatur, Non uideri feciſſe. ergo hic Druſum, & Scaurum dicit abſolutos, Druſum pe præuaricatione, Scaurum de repetundis, Ciceronẽ utrunque defendente. 63.* Rei : *de ambitu . quatuor autem rei fuerunt, non tres. 325.* Q. Pompeio Rufo, ] *Hic, occiſo Clodio, acerbiſſimas conciones Tribunus pl. habuit in Milonem, et Ciceronem . Pedianus in argumento Milonianæ.* Pro iis dicere : *cum eos de ambitu reos defendes.*

Tribus libris, ] *Oratorijs.*

65.

Vt opinionem habeas rerum, ] *Vt habeas, mea quæ ſit his de rebus opinio.* Ferendũ eſt: *Gabinij turpem abſolutionem ſignificat.* Ille: *Pópeius, Gabinij amiciſſimus.* Meæq; dignitatis: *cuius cauſa conſtanter, & liberę me geſſi.* Quoad mihi ſatisfactum eſſet: *quoad mihi ſatisfeciſſet: uſque, dum mihi ſatisfactum uidiſſet.*

ΠΟΡΠΑΓΥΜΗΑ ] *Ex perturbatis literis corrigerem: πρώρα πρύμνα. uetus adagium eſt prora & puppis, quo totum ſignificatur: quod uſurpauit etiam in epiſtola ad Tironem:*
» *Mihi prora et puppis, ut in prouerbio Græcorum eſt, fuit à me tui di-*
» *mittendi, ut rationes noſtras explicares.* Quòd Gabinius igitur abſolutus ſit, potiſſimum id fuit accuſatorum infantia. L. Lentuli: *Lucij Flaminis filij. ad Q. fratrem epiſt. I. & IIII. libri III.* Iudicia reliqua ] *Erat enim de maieſtate abſolutus; ſed præterea de ambitu, & de repetundis accuſabatur. uide ad Q. fratrem epiſt. II. & III. libri III.*

Nobis gubernantibus ] *Hoc eſt, quod di-*
» *cit in epiſtola longa ad Lentulum, Cum noſtræ ſenten-*
» *tiæ magnum in ſenatu pondus haberent uſque ad Cæ-*
» *ſarem et Bibulum Conſules. tum quaſi gubernatores in puppi ſedebamus, nunc uix eſt in ſentina locus.*

Vnum: *Pompeium, cuius opes etiam nocentiſſimos reos abſoluunt.* Multa mihi dant ſolatia: *multa me conſolantur, id autem in primis, quòd eos, qui mihi nullam gratiam retulerunt inuidentes dignitati*

*meæ, magnis in rempublicam beneficijs quæſitæ, nunc infinitam unius potentiam cernentes uideo diſrumpi.*
De meo ſtatu: *de ſtatu dignitatis meæ.* Vnde ceciderim: *caſum intelligit exilij.* Pedibus trahuntur: ] *Non laboro, etiam ſi peſſime administrentur, ſic locutus eſt in epiſtola ad Volumniũ, fam. 110.* Stomachus ubi habitabat: *ubi ſedes iræ fuit.* concaluit. *calorem concepit ad concoquenda, quæ dura ſunt: ideſt, ut non ferenda feram tamen.*

65:

Fluit ad interregnum. ] *Interrex creabatur, cum urbs ſine Conſulibus eſſet, ut is haberet comitia conſularia.* Fluit: *tendit. quia cum hæc ſcriberet menſe Nouembri, nondum habitis comitijs, quæ nec in expectatione eſſent, futurum uidebatur, ut res uſque eò protraheretur, ut, anno confecto, cum nulli Conſules eſſent, Interrex comitiorum cauſa crearetur. Quòd autem in antiquis libris,* Fuit, *legitur; falſum eſſe conſtat; probabilius autem, ut correximus,* Fluit: *ſiquidem in epiſtola ad Q. fratrem II. libri III. eadem de re eandem ſententiam poſuit, his uerbis: Res uidetur ſpectare ad interregnum.* Apud timidos iudices: *qui à Pompeio, ad quem Dictaturam delatum iri non dubitabant, ſibi timentes, ſi eius amiciſſimum Gabinium damnaſſent, abſoluerunt.* Gabinius: *qui & ipſe de ambitu poſtulatur. epiſt. III. libri III. ad Q. fratrem.* P. Sulla: *forte is, quem Cicero defendit accuſante Torquato. extat oratio.* Quin foris eſſet: *quia accuſatione excluderetur,*

Torquato de diuinatione contendente. Alij ſic expo=nunt: Non dubitans, quin Gabinius in Vrbem nō in=troiret, ſed foris maneret triumphi cauſa, cum ex prouincia reuerteretur. quod ſi feciſſet, accuſationē Syl=la faciliorem ſperabat. Contra dicente: contenderunt Torquatus & Sylla; ut accuſandi munus alter alteri eriperet. obtinuit Sylla: cum id ante non ſperaſſet. Hoc tamen agitur ſeuerius:] Non de parricidijs accipio, neque de ambitus crimine accuſatis, ſed γενικῶς de omnibus reis: quod aperte illud oſtendit, Multi alij urbani ne reſpondent quidē: qui certe non ambitus rei: non enim multi candidati. Quo modo autem, cum proxime dixiſſet, Omnes ab=ſoluentur, de multorum condēnatione ſubiecit? quia, Hoc tamen, ſcriptum eſt non eodem die, quo ſuperiora. & quia iudicia uidebat, contra quàm putarat, ſe=uere adminiſtrari; ſuperiora corrigens intulit, Hoc tamen agitur ſeuerius. Vrbani: per iocum: ut urbanos, & feſtiuos homines per iocum appellet, qui accuſati ne reſponderent quidem, ne defenſionem inutilem ſtulte dicerentur ſuſcepiſſe. Et tamen: quanquā Gabinius abſolutus ſit. Abſoluto: maieſtatis iudi=cio, Lentulo accuſante: quod paulo ante cum ſcripſiſſet, de liberto condemnato per obliuionem omiſit, hic omiſſum repetijt, non ſuo loco. ad fratrem epiſt. I. III. IIII. libri III. ſolidis pectori=bus] Animi non infirmi, qui, poſtquam reus iudicatus eſt læſæ maieſtatis, ſtatim magna libertate dixit, quæ ſequuntur. fuit autem uel græcum adagium, uel initium uerſus ex aliquo uetere poeta. Lege Papia:

hæc uidetur fuiſſe de maieſtate. Pontinius ] C. Pontinius, qui Prætor fuerat Cicerone Conſule, moxq́; in prouinciam Ciliciam Legatus cum eo profectus eſt. AD IIII. Nonas Nou: qui dies ludos plebeios primus, ut opinor, conſequebatur. uide infra de ludis, 109: & 337. Triumphare: de Allobrogibus. Dion libro XXXIX. & orat. uol. III. pag. 75: Cato: M. Catonem hoc anno fuiſſe Prætorem, & iudicium repetundarum in M. Scaurũ exercuiſſe, perſpicuum fit ex Pediano: itaque quod ſequitur Prætor, mallem Prætores: nam etiam ad Quintum fratrem lib. III. 327: Cato & Seruilius Prætores prohibituros ſe minantur. ut omittam, quòd dixit, Seruilius edixit, 63. Mutius: Scæuola. 64: Latum de imperio: cur triumphare non licebat ijs, quorum de imperio latum ad populum nõ eſſet? quia, niſi populus imperium lege curiata dediſſet, exercitum habere Proconſules aut Proprætores, et bellum in prouincijs gerere non poterant. ita ſequebatur, ut bellum à Pontinio geſtum iniuſſu populi nullum eſſet, itaq́; triumphi ſpes eriperetur. Qui autem ſine lege curiata, imperio à populo non accepto, proficiſcebantur in prouincias; ij et ſine legionibus ibant, & ſuo ſumptu: qui lege curiata, populi iuſſu, ij cum legionibus, publico ſumptu. Hæc uberius in libro de magiſtratibus. Appius Conſul: ut qui in Ciliciam prouinciam proficiſci cogitaret ſine lege curiata. ideo, ut Pontinius etiam ſine lege curiata profectus triumpharet, non Pontinij magis, quàm ſua cauſa cupiebat: cum ſibi non lege curiata à populo, ſed lege Cornelia

*à ſenatu imperium habenti,* Pontinij *exemplum ſperaret in triumphi petitione profuturum . uide epiſt. fam.* 17. *ad* Quintum *fratrem lib.* III. 327: Triumphare : Beſſarionis *liber, triumphaturum: utrunque recte.* Sine lege: Curiata *. fam,* 17. *ad* Quintum *fratrem lib.* III. 327: Confecta Britania ] Cum Cæſari *, quod ageret in* Britania *, reliquum nihil eſſet.* Proximo : *proximis diebus; cum & alias ante accepiſſet . ſic arcano , & arcane; commodo , & commode , indifferenter ueteres dixere.* Pilius : Piliæ *propinquus , quam* Atticus *habebat in matrimonio . fam.* 116: Noſter, ] Beſſarionis *liber , non . placeret , noſtri , cum ſequatur , tuorum.* Vlla ueritas : *ſi præſtare uis , quod promiſiſti.* Cicero meus : *quem* Dionyſius *erudiebat.* 63. Illud *animaduertendum , eſſe in hac epiſtola multa inter ſe pugnantia : ut neceſſe ſit, aut pluribus diebus ſcriptam, aut non unam eſſe.*

Ex *epiſtola* XVI. *pag.* 66:

Gratum aduentum ] *Aduentum* Attici *in* Italiam. Promiſsi : *hoc eſt , quod in proxima dixit , ſi ulla eſt in te ueritas , aduentare iam debes.* Tranſmiſsionis : *cum ex* Italia *in* Græciam *cum periculo nauigaſti.* Nam Veſtorio dandi ſunt dies, ] *Nam* Puteolis *merito pones aliquot dies in* Veſtorij *noſtri ſuauiſſima conſuetudine , ut illius urbanitatem , & quaſi* Atticos *ſales ex interuallo reguſtes . erat autem* Veſtorius Puteolanus : & Puteoli *in uia , quæ ex* Apulia Romam *fert .*

Germanæ puta uide ] *Etſi nihil immutaui: tamen non dubito, quin ita legendum ſit,* Germanam: peti uide. *ut ſit ſenſus. aduola mi Attice, & inuiſe ſimilem remp. reip. illi noſtræ, quam laudare ſolebamus. dicit enim, germanam illius noſtræ reip. per ironiam, quaſi prorſus diſſimilem, & plane mutatam. deinde ſequitur:* Vide *magiſtratus peti, nummis ante comitia tributim uno loco diuiſis palá. quæ uerba ſi quis diligentius expendat, ſingula emphaſim habere cognoſcet. uide item, inquit, Gabinium abſolutum, cum nocentiſſimus eſſet. concedatur etiam, ut auctoritate floreat, & gratia.* De Meſſalla ] *Conſulatum petente. ſupra.* Reum: *de ambitu: nam de repetundis iam fuerat abſolutus. 64. 325.* Nulla eſt, etc. *Nemo ferè con-
» doluit.* Aedilitas: *Aſconij uerba ſunt. Aedili-
» tatem ſumma magnificentia geſſit, adeo ut in eius im-
» penſas opes ſuas abſumpſerit, magnumq́; æs alienum
» contraxerit.* Eſt pondus: *magni ponderis eſt apud ruſticas tribus memoria Scauri patris, optimi & clariſſimi uiri, qui princeps ſenatus fuit. Plinius de tribubus.* Duo plebeii ] *Nam Meſſalla & Scaurus patritij, plebeij Domitius & Memmius. ergo cum Meſſalla Scaurus, cum Domitio Memmius contendebat.* Adiuuetur: *adiuuetur munere, tametſi non gratiſſimo. 64.* Cæſaris commendetur militibus: *ad ſuffragia uenientibus.* Pompeii Gallia: *forſan Pompeij Galliam eos colonos appellat, qui ab eius patre Strabone deducti ſunt in Galliam: ut Galliam Pompeij dicat Pompeij clientes à pa-*

*tre relictos.* Si non ualuerit : *ſi Memmius intelliget hæc ſibi ad Conſulatum obtinendum haud ſatis eſſe, Tribunum pl. aliquem inueniet, qui obnunciationibus interpoſitis comitia in aduentum Cæſaris detrudat. ſic ad Quintum fratrem epiſt.* II. *lib* . III. *Con-*
» *ſules comitia habere cupiunt, rei nolunt, & maxime*
» *Memmius, quod Cæſaris aduentu ſperat ſe futurum*
» *Conſulem. Aduentum autem Cæſaris in Italiam intelligit, ( nam Romam ingredi Proconſul cum imperio non poterat ) quemadmodum uenit triennio poſt, ut M. Antonij Quæſtoris ſui commendaret colonijs & municipijs ſacerdotij petitionem. libro* VIII. *belli Gallici.* Catone præſertim abſoluto: *Tribuni pl. iam nihil non audebunt, cum C. Catonem, qui nihil non auſus erat in Tribunatu, uideant abſolutum. fuerat autem C. Cato Tribunus pl. altero ante anno, Conſulibus Marcellino & Philippo, multaq́; fecerat præter ius & æquum, ut eſt in I. libro fam. & in II. ad Q. fratrem.*

66 :

Paccianæ epiſtolæ ] *Hic apparet, diuulſa eſſe, & alieno loco agglutinata harum epiſtolarum membra. nam Paccianæ epiſtolæ incipit reſpondere in epiſtola proxima ſuperiore : ( pag. 63 : ) ut, in hac quo modo reſpondere poſſit, non uideam.*

Paulus ] *L. Aemilius Paulus, qui duas baſilicas, ueterem reſtituit, nouam extruxit.* Diſrumparis licet : *ut homo ad rem attentus; quem neceſſe eſt diſrumpi dolore, cum tantam pecuniam contemni uides, quæ non in ædificium, ſed in aream erogetur.* VT.

» forum laxaremus: *Suetonius hæc de Cæſare: Fo-*
» *rum de manubijs inchoauit: cuius area ſuper HS mil*
» *lies conſtitit.* *Expendimus igitur, inquit, ſexcenties HS, ideſt decies octies centena ſcutatorum millia, ut forum laxaremus, illud inquam monumentum, quod tu glorioſiſſimum fore dicebat. niſi ſic exponas, ſolœciſmi ſpecies uidebitur.* Cum priuatis *quorum ædes emimus, ut ijs ſolo æquatis forum laxaremus.*

Tribunitiis comitiis ] *Caualcantis & Beſſarionis duo antiqui libri,* Tributis comitiis. *placet: ut populum, qui ex regionibus & locis ad ſuffragia conueniebat, (hæc enim tributa comitia dicta, docet Gellius ex libro Lælij Felicis) marmorea ſepta, non, ut ante, lignea, concluderent. qua de re plenius in libro noſtro de comitijs.* Ad quid laboramus res Romanas? ] *Quorſum igitur de rebus Romanis laboramus? qui enim hoc monimẽtum contemnit, apparet eum de rebus Romanis nihil laborare: ſin autem laboramus; non eſt, ut hoc monimentum contemnere poſſimus.* De luſtro: *Cenſores poſt cenſum Vrbem luſtrabant: ſed cenſum luſtrumq; ſimul Tribuni pl. obnunciationibus impediebant.* 66. Lege Plotia: *qua iudicia inter tres ordines communicata, ſenatores, equites, plebem, declarat Aſconius*
» *his uerbis: M. Plautius Silanus Trib. pl. Cn. Pompeio*
» *Strabone L. Porcio Catone Conſulibus, anno II. belli I-*
» *talici, legem tulit iuuantibus nobilibus, qua lege tri-*
» *bus ſingulæ ex eo numero quinos denos ſuffragio crea*
» *bant, qui eo anno iudicarent. ex eo factum eſt, ut ſe*
» *natores quoque in eo numero eſſent, & quidã etiam*

ex ipſa plebe. Beſſarionis tamen liber, itē Caualcantis, Lege Coctia. et ſanè de lege Plautia uix eſt ut putem intelligi poſſe: primum, quia non de genere iudicum queri Ciceronē exiſtimo, ſed de criminibus, quorum impunitatem improbi aſſequerētur. at lex M. Plautij Silani tantum fuit de genere iudicum, de crimine nullo fuit. alia igitur hæc. deinde, ideo hic de genere iuiudicum non agitur, quia iudicia nunc nō lege Plauta fiebant, ſed Aurelia, quam tulerat L. Aurelius Cotta Cn. Pompeio Magno M. Licinio Craſſo Coss. ut cum ſenatoribus ſimul equites Romani, & Tribuni ærarij iudicarent. eaq́; lege iudicatum eſſe in cauſa Clodij, ſupra legimus libro I. item in cauſa Scauri apud Pedianum, in Miloniana, in alijs. quòd ſi Plautia legimus, ab alio Plautio latam intellige, qui tulerit non de iudicibus, ſed de certo crimine, & fortaſſe de ui: nam legis Plotiæ de ui meminit Celius in epiſtola ad Ciceronem, fam. 116: C. Domitius ] placet, C. Decimius, ut & Caualcantis, & Beſſarionis liber habet. placet autem, primum, quia libenter ſequor ueterum librorum auctoritatem: deinde, quia C. Domitius mendoſe legi uideo: nunquam enim Domitia gens Caio prænomine uſa eſt, ſed tantum Cneo, & Lucio: ut in Tranquillo legimus.

67.

Integræ ] Ante quàm hic diſcederes.

Quid egeris. ] Num eum libertate donaueris. 62.

Ex epiſt. XVII. pag. 67.

Non oblitum ] Non quia ſim oblitus.

Committamus ] *ſcribendas demus.* Excidat: *excidant, Beſſarionis liber. locus deprauatus.*

Pactionem ] *Pactio hæc erat. Memmius & Domitius Conſules fieri cupiunt: Appius autem Claudius & L. Domitius Aenobarbus Conſules id agunt, ut Conſulatu functi in prouincias mittantur. promittunt igitur ſe operam daturos, ut Conſules creentur Memmius, & Caluinus: illi contra, ſe tres Augures daturos, qui dicerent ſe affuiſſe, cum lex curiata de imperio prouinciarum ad populum ferretur; & duos Conſulares, qui ſe affuiſſe dicerent, cum ſenatuſconſultum de ornandis & inſtruendis conſularibus prouincijs ſcriberetur: niſi hoc feciſſent, HS darent ambo quadringena Appio & Aenobarbo.* Ipſe ſuus: *mallem,* Ipſe, & ſuus: *& paulo poſt,* feciſſent. Ambo: *Memmius & Domitius.* HS quadringena: *aureorum duodecim millia, non decem: ſequor enim non Budæum, qui denarios octo in uncia eſſe falſo credidit, ſed Georgium Agricolam, qui ſeptem probauit ex Plinio, & Celſo.* Conſulibus: *App. Claudio Pulchro, L. Domitio Aenobarbo.* Ipſi: *Memmius, & Caluinus.* Treis Augures: *nam cum lex ad populum fertur, tres Augures adſint neceſſe eſt, qui dicant licere per Iouem legem ferri.* Quæ lata non eſſet: *Augures igitur pretio erant adducendi, ut latam mentirentur. non licebat autem ſine curiata lege imperium in prouincijs habere.* Ornandis prouinciis: *inſtruendis, ut ſoleret.* Cum omnino: *nam re uera neque lata curiata lex, neque ſenatus fuerat: ſed quaſi u-*

*trunque fuiſſet, ita prouinciarum adminiſtrationem & lege curiata & ſenatuſconſulto ſe daturos Conſulibus promittebant Memmius & Caluinus, ſi modo ipſi eſſent Conſules facti.* Affuiſſet: *puto, fuiſſet, rectius,* Nominibus] *Nomen dicitur, quod in codicem refertur.* Perſcriptionibus: *certa pecuniæ promiſſione, ut cautum eſſet Conſulibus de HS quadringenis. hinc illud apud Terentium: Perſcripſi omnibus, quibus debui.* Multorum tabulis: *cum multi, Memmio & Caluino amicitia aut affinitate coniũcti, ſolutionis promiſſione ſe obſtrinxiſſent, perſcriptione ſuis tabulis facta.*

67:

Erat idem:] *Ita non commouebatur, quaſi nihil turpe commiſiſſet.* Alter: *alter Conſul Domitius Aenobarbus.* Dirempta coitione] *Coierant candidati Memmius Caluinus cum Conſulibus Appio & Aenobarbo. eam coitionem Memmius inuito Caluino diremit, cum prolatam pactionem in ſenatu recitauit.* Refrixerat: *amiſerat amicorum ſtudia: cum illa pactionis enunciatio Cæſarem offendiſſet.* 64. Aequitatem animi mei] *Quem uideas nihil his rebus commoueri.* Seleucianæ prouinciæ,] *Nobilis prouinciæ Ciliciæ, quam Seleucus urbibus auxit.* Perſpice: *uides enim me nihil prorſus laborare, ut pro Cõſule in Ciliciam mittar: quam alij tam turpi pactione quærunt: cum ego multo ante Conſul fuerim, ideoq; multo, quàm illi, facilius cõſequi poſſim. quare laudes uelim æquitatem animi mei, cum his pactio

*nibus nihil commoueor. quod tibi argumẽto eſt, prouinciam à me contemni. niſi enim cõtemnerem, com mouerer. ideo autem non commoueor, quia contemno.* Coniunctionem: *mira eſt, inquit, æquitas animi mei: neutram in partem ualde me iacto: & ſuauiſſimam cum Cæſare coniunctionem tueri conſilium eſt.* Ex hoc naufragio: *cætera cum amiſerim, teneo, quaſi tabulam ex naufragio, ſuauiſſimam cum Cæſare coniunctionem.* Hibernam legionem ] *Vt ſumeret quam uellet legionem in hiberna ducendam.* Commodum: *paulo ante: ut ſæpe apud hunc ipſum.* Scribit: *Quintus.* Legatum Pompeio: *uide I. epiſtolam huius libri.* Vt tu tamen aliquid expectes. ] *Ne nunc ex meis literis omnia cognoſcas.* Ad me ] *Hoc aut abundat, aut mendoſum eſt. dicit enim, cum Romam uenies. aut expone, Ad me, in aliquam uillarum mearum, ubi tum ero. ſcripſit enim iam, extra urbem ſe fore ex Idibus Ian. Illud addo, omnes huius libri epiſtolas, præter priores tres, perturbato eſſe ordine; neque ſolum ipſa corpora, uerum etiam membra: quæ ſuum in locum ſingula reſtituere, neque audendum eſt ſine uetuſtis libris, neque audentibus fortaſſe ſuccederet.*

# IN LIBRVM V. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. pagina 68.

IN diſceſſu ] *Cum à tuo complexu in Tuſculano diuulſus ſum, in prouinciam Ciliciam proficiſcens.* Ne quid noui : *ne prorogetur annuum prouinciæ tempus : quod eſſet nouum, & inuſitatum.* Deſiderium : *urbis, & meorum.* Satisdationes ſecundum mancipium, ] *Puto eas eſſe, quæ de rebus mancipio emptis, pretio nondum ſoluto, fiant. nam etſi mancipia uenditor poſſidet ab emptore data : quia tamen ea poſſunt fieri deteriora, ut deinde eiuſmodi non inueniantur, qualia emptor promiſerit ; ſatiſdationem ſecundum mancipium uenditor quærit, ut ſibi de mancipijs caueatur.* Prædiorum: *pro quibus Memmius, & Atilius cum ab emptoribus mancipia accepiſſent, ſatiſdatione præterea de mancipiorum probitate & fructu ſibi caueri uoluerunt.*

De Oppio ] *Cicero Cæſari debebat HS DCCC, ideſt aureorum uiginti millia. exigebat Oppius abſentis Cæſaris nomine. 70 : 103 :* Aperuiſti: *expoſuiſti, oſtendiſti te daturum, ſi urgeret. 70 :* Verſura facta : *uerſuram facit, qui, uetus ut æs alienum ſoluat,*

*ſoluat, nouum contrahit. fit enim conuerſio quædam, & mutatio creditoris.* Noſtrorum nominum: *pecuniæ mihi ab aliјs debitæ. cuius exactioné ſi expectare uellem, ſine uerſura* DCCC *ſoluerentur.* Tranſuerſum uerſiculum] *Cum pagina uerſibus recto ordine ſubſequentibus completa nihil ultra capit; tum, ſi quid eiuſmodi ſupereſt, quod multorum uerborum non ſit, ſcribere ſolemus de tráſuerſo.* De ſorore: *tua, Quinti fratris uxore.* Ego, & tu: *ut inter fratrem meum & ſororem tuam uterque gratiam componeremus.*

Dies fecit] *Non dies in ueſperum iam uergés, (nam et Marcum fratrem eadem cauſa in Arcano retinuiſſet) ſed dies feſtus Arcani pagi, quem ſibi Quintus in ſuo fundo celebrandum putauit.* Mulieres,] *Terentiam, & Tulliolam, quæ Ciceronem proſequebantur.* Pueros: *Quintum filium, & Marcum fratris filium.* Hoſpita: *itaque inuitandi partes meæ non ſunt.* Statius: *libertus Quinti, gratioſiſſimus apud eum, ideóq; uxori odioſus.* Videret: *pararet, curaret, ut alibi. Sic et Græci loquũtur. nam Theocritus* ἐν τῷ εἰσ. ιε, ὄρη σίφερον δεῖνόα αὐτῷ. Ante quàm proficiſcare] *In Epeirum.* Pontinium: *Legatum meum. Quatuor legatos habuit Cicero in Cilicienſi adminiſtratione, C. Pontinium, M. Anneium, L. Tulleium, Ciceronem fratrem. fam. 245.*

*Ex epiſtola II. 69.*

Iuſta itinera facere.] *Procedere quotidie, quantum iuſtis itineribus poſſem.* Mea mandata:

*ut mandarem, ſi quid eum me abſente curare uellem.*

Nobis prouincias: *nobis, qui prouincias admi niſtramus.* γενικῶς *de prouinciarum rectoribus dixit. nam ipſe unam habuit prouinciam Ciliciam. aut* PRO uincias, *quia ſimul habuit Cyprum, & diœceſes treis Aſiaticas, Pamphyliam, Lycaoniam, Iſauriam, tutelam Regis Cappadociæ.* Ad annum ] *Sic locutus eſt libro* III. *de Oratore. Vt tibi Cæſar fa ciendum eſt ad annum.* Tribunum Pl. *qui, ſi quis uellet prouinciarum tempora prorogare, poſſet inter ceſſione impedire.* Rufio noſter ] *Hic eſt C. Sempronius Rufus, de quo in epiſt. fam.* 116: *quem hic per iocum appellat Rufionem. Quoniam au tem cum Veſtorio neſcio quid ei erat controuerſiæ: ar bitrum ſtatuerant Ciceronem, ut cognoſceret. deinde cum Sempronius ſe à Veſtorio uideret obſeruari, (obſer uabat autem Veſtorius, ut, ſi Ciceronem Sempronius adijſſet, ſtatim & ipſe accurreret, tranſigendæq; con trouerſiæ arbitrum moneret: quod Rufio nolebat, ut qui ſe non bonam habere cauſam intelligeret) homi nem ſtratagemate fefellit: nam ad Ciceronem non ac ceſſit. hunc Cicero gratam ſibi rem feciſſe dicit, quòd de controuerſia audiri noluerit, ideſt, quòd ad ſe ar bitrum non acceſſerit, ut de controuerſia, quam ha bebat cum Veſtorio, tranſigeret. in quo quaſi gra tiam referre Ciceroni pro accepto beneficio utſus eſt, quòd eum audiendi moleſtia liberauerit.* Tam lon ge: *Baulis in Cumanum. Baulis enim habuiſſe uillã Hortenſium, conſtat ex Varrone, libro* III. *de re ru ſtica, etiam ex Academicis.* Hortenſius: *hic non*

*hominem, ſed dignitatem indicat.* Agentem aliquid: *ementem, aut uendentem, ut in emporio.* E' Panſæ uilla: *Caualcantis liber*, Epenſe uilla, *corrupte, ſed unde facile poſſit erui uera lectio. Beſſarionis*: Expenſe ſua uilla: *ut aut legi poſſit*, Exiens E' ſua uilla: *aut, quo modo ego correxi Caualcantis librum ſecutus*, E' Panſæ uilla. Nunquid uellem, ] *Nunquid ſibi mandarem proficiſcens in prouinciam.* Ingentis moleſtiæ, ] *Prouincialis.* Aliorum: *quibus prouinciarum adminiſtratio longiſſima quæque ob auaritiam gratiſſima eſt.*

69:

De auctoritate perſcripta. ] *Senatus auctoritas quid ſit, aperiendum eſt. Cum aliquid in ſenatu ſenatorum maior pars decreuerat, ſenatuſconſultum ſcribebatur, niſi Tribunus pl. aliquis intercederet. intercedente, ſenatuſconſultum non erat, ſed ſcribebatur tamen quod ſenatus eo die ſtatuiſſet; eáq; perſcripta auctoritas dicebatur. Ergo, cum ſenatus decreuiſſet M. Marcello Conſule referente, ut Cæſari Gallias obtinenti ante tempus ſuccederetur, itemq; ne abſentis ratio comitijs conſularibus haberetur, interceſſerunt Tribuni pl. itaque ſenatuſconſultum non eſt factum, ſed auctoritas perſcripta. quanquam M. Celius in epiſt. I. libri VIII. fam. ſcrupulum inijcit, qui de ſucceſſione prouinciarum Galliarũ nihil à M. Marcello relatum ait ante Cal. Iunias: hæc autem epiſtola ſcripta eſt ad V. Id. Maias.* Iuſſos IIII uiros creare: *qui ſuos municipes hortentur, ne, ſi forte*

*facto S.C. ad populum feratur, ſuffragijs Marcello Conſuli quidquam concedant.* Ex Pompeio: *cum quo Tarenti ſermonem habuit de rep. 70:*

*Ex epiſtola* II. *pag.* 69.

Quid de iis cogites, & quando ] *Quid futurum putes de ijs rumoribus, & quando futurũ.*

Edictum P. Licinii ] *Edictum prouinciale, ut edictum Aſiaticum Q. Mutij 87: Ex ijs edictis Cicero ſumptum, quod utile prouinciæ putaret, in ſuum edictum transferebat.* Dionyſius ] *Ciceronum puerorum magiſter, qui & ipſe cum pueris in prouinciam proficiſcebatur.* Nicanor: *Attici ſeruus, 90:* Continentia, & diligentia ] *In adminiſtranda prouincia.* A' Pontio: *cum eſſem apud Pontium.*

*Ex epiſt.* IIII. *pag.* 70.

Scriba ] *Meus, M. Tullius Laurea. Plinius.*

Primo, maximo mandato, ] *De Tulliæ matrimonio.* Ac ne ille ] *Cum in Beſſarionis libro ſcriptum uideam,* Ac me illud quidem labat: *fit, ut ita corrigendum putem,* Ac ne illud quidem labat, *hoc ſenſu, Ac ne illud quidem, de quo ante diſceſſum meum collocuti ſumus, ex animo excidit, ſed hæret.* Non quo: *ſubaudi, probem.*

Contenti eſſe: *ut ei Tulliola matrimonio iungatur. hoc enim intelligit.* Non alienum, ] *A' Tulliæ nuptijs.* Vt noſtris poſsit: *uereor, ut is adduci poſſit, ut noſtris mulieribus, Tulliæ & Terentiæ, in conſuetudine obſequatur: etſi ſumme facilis ſit. generum enim Cicero cupiebat, cuius comitate et*

obſequio mulieres lætarentur. quod infra ſcribit de Dolabella, pag. 95: Et tuis δυσδιάγνωστον: & quod ſcribis, tuas mulieres putare generum fore, qualē noſtræ maxime uelint; id eis difficile cognitu. πρὸς νεῦσιν Eſſe: ad aſſenſum, ad obſequium: ut aſſentiatur, ut obſequatur noſtris mulieribus. Et quidem ſumme facilis: horum uerborum iā ſententiam oſtēdi. ſed antiqua lectio, Equidem ſum facilis: cuius hic eſt ſenſus: quenquem illæ probabunt, ego probabo, facilis in omnes partes. Rei habebis rationem meæ: ſuſpecta ſententia eſt, eo magis, quòd in antiquo Beſſarionis libro uideo ſcriptum, Res habibis mirationem. nam &c. Agente Seruio] Libri duo ueteres, Agente Seruilio Seruio. ut ſenſus ſit: negotium ſuſcipientibus P. Seruilio Iſaurico, & Seruio Sulpitio, grauiſſimis uiris, & ſumma auctoritate præditis, nobiſq; haud uulgari amicitia cō iunctis, poſſet aliquid fieri probabile: ſed utroque noſtrum abſente, neque Seruilius aget, neque Seruius. Et ut ſine copula duo nomina iungantur, ita Ciceroni uſitatum eſt, ut exempla recitare putidum uideatur.

De Marcello] M. Claudio Marcello Conſule, collega Ser. Sulpitio. S. C. Si erit factum, &c: ſi decreuerit ſenatus, ut omnibus prouinciarum rectoribus ſupplementum ſcribatur. Rem tamen conficies: ages tamen de ſupplemento: nam certe, ut de cæteris ſenatus non probet, mihi tamen, & Bibulo, qui pro Conſule in Syriam ibit, attribui oportebit. Probe: quòd ei in ſermone ſignificaſti, me ad te de eo ſcripſiſſe. 68: Cum uenerint: ages cum ijs.

Quod cherippus. ] *Subaudi, de me locutus eſt.* Hic quoque πρὸς νεῦσιν ſuſtuliſti: *ne hic quidem ſcripſiſti, quid mihi agendum putes, ſicuti nec de illo ſcripſeras, qui tibi à* Tulliæ *nuptijs uiſus erat non alienus.* Suſtuliſti igitur πρὸς νεῦσιν, *ideſt, non ſcripſiſti ad aſſenſum tuum quid ſit, quid tibi uideatur agendum, quid probes.* O' prouincia: *cum indignatione. etiam ne, inquit, quid* Cherippus *libertus de me cogitet, aut dicat, mihi curandum eſt?*

Hactenus, ne quid ad ſenatum. ] *Hactenus mihi eſt curandus, ne, ſi à nobis contemnatur, impulſus ab eo patronus eius* Conſul *ad ſenatum referat de ſupplemento non attribuendo. & protulit cum dolore,* Hactenus, ne quid ad ſenatum: *quaſi maxime curandus, cum tanta res agatur.* Conſule, aut numera: ] *Aut conſilium mihi* Attice *da, quo pacto me geram: aut, alia uia ſi non eſt, pecuniam liberto numera. minimum in eo damni faciemus: nam capies eum* DC *nummis ſeſtertijs, ideſt pecuniæ noſtratis aureis* XV. (*& poſuit exigui numeri notas, non quæ pecuniam definirent, ſed quæ pecuniæ minimum ſignificarent) qua ſumma facile adducetur, ut patrono ſuo, quod contra exiſtimationem, aut uoluntatem noſtram ſit, (puta, de nõ dando ſupplemento, aut de proroganda prouincia) nihil perſuadeat.* Ceperis *autem ex ingenio legimus, non,* Ceteris, *mutatione ferè nulla: &* DC *pro* DE. *qui error alibi etiam eſt in uulgatis libris, ex antiquarum notarum ignoratione, et literarum ſimilitudine ortus.*

Quòd cum ſcrofa. ] *Subaudi, locutus es*

de illo, quod Cherippus de me dixit. Scrofa autē Tremelliorum cognomen. Recte ſcribis: ] Scripſerat Atticus; quoniam Brundusij ante Calendas Iunias Pontinius Legatus futurus eſſet, ut inde in prouinciam profecturus traijceret; non fuiſſe cauſam, cur Cicero reliquos Legatos urgeret, Annium & Tullium: In epiſt. fam. 225. 245. legitur Anneius, pro Annius: ut neceſſe ſit alterutrum eſſe mendoſum.

De Sicinio ] Hunc puto peritum fuiſſe in conſcribendis edictis prouincialibus. Ne illa exceptio: exceptionem quandam dixerat Sicinius in edicto ſibi placere: quæ Ciceroni ſuſpecta erat, ne forte in amicū negotiatorem, aut publicanum cum dāno incurreret.

70:

Quinque præfectis, ] vide 71: De Oppio: uide 68. Quoniam Philotimum habes: libertum Terentiæ, qui te huius oneris parte leuabit. cognoſce rationem: uide, quantum debeam. Et ut agam amplius, ] Et ut uehementius à te contendam. Deinde intulit, ſi me amas. Proficiſcaris: ex urbe. 70. Penè præterii. ] Penè ad eam partem non reſcripſi, in qua chartam ſcribis tibi deeſſe. Mea cautio: mea intereſt cauere, ne tibi charta deſit. Ducentos: ſeſtertios nummos ad emendam chartam. ſume de meo ducentos, ut poſthac longiores à te literas accipiam, quibus & de meis, & de publicis rebus certior fiam. Vellet: à te quærere.

Ex epiſt. V. pag. 70:

Quid narrem; noui enim nihil: ] Conie-

*ctura ducti ſic correximus. uetuſti libri,* Noui enim mihi. *noſtram correctionem non dubito quin docti probent, eo magis, quòd in epiſtola ſequenti idem ſcri-*
» *bit:* Nec *tamen iam habeo, quid aut mandem tibi,*
» *aut narrem. mandaui omnia; quæ quidem, ut pollice-*
» *ris, exhauries: narrabo, cum aliquid habebo noui.*

Eo autem die ] *Nam ferè ſenatus Nonis, Idibus, Calendis habebatur.*

71.

HS XX & DCCC. ] *Quæ Cæſari debemus.*

68. Quod auctore te uelle cœpi, ] *Cæſaris amicitiam auctore te ſum amplexus. hinc illud 57: Te auctore reſipiui.* Adiutore: *in ſoluenda pecunia. ſic enim amicitia retinebitur.*

*Ex epiſt.* VI. *pag.* 71:

ſecum, & apud ſe ] *Et conſuetudinem, et domum ſignificat.* Noſtrum negotium: *adminiſtrationem prouinciæ.* Exhauries: *conficies, ut nihil ſuperſit. 68:* De Cæſaris nomine: *De* HS XX & DCCC, *quæ Cæſari debemus.*

*Ex epiſt.* VII. *pag.* 71:

Quinos præfectos, etc. ] *Vt præfectis uterer in mea iuriſdictione ab ipſo datis.* Quinos *autem in ſingulas prouincias mihi attributas.* Nouos: *non eoſdem, qui ſuperioribus annis in his prouincijs ab ipſo delati præfuerunt, ſed nouos, qui non præfuerint.* Vacationes iudiciariam cauſam: *ut ob hanc unam cauſam uacarent à præfecturis, ſi in iudicium uocarentur. id autem Atticus mandarat, quia, ſi locus à Pompeio relinqueretur, forte & ipſe*

*amicum aliquem deferre præfectum uellet.*

Ex *epiſt.* VIII. *pagina* 71.

Curſum ] *Idoneam tempeſtatem.*

Romæ ] Roma, *uidetur legendum. non enim* Romæ *à* Milone, *ſed in itinere ab amicis, de* Milone *ſcribentibus, literas acceperat. itaque paulo poſt,* Rem, *inquit, totam perſpicias uelim: nobis enim ſcribuntur ſæpe maiora.* Quòd Philotimus ſocius eſſet in bonis ſuis. ] *Volebat enim* Milo *ſuis neceſſarijs (ipſe enim* Maſſiliæ *exulabat) bona reſtitui. Nec dubito, quin ea bona* Philotimus *ab haſta merite pecunia* Ciceronis, *ipſius autem nomine: ut tamen ei, cum bona ſua* Milo *recuperare uellet, aliquid pro fide & ſedulitate daretur. apparet ex epiſtola* M. Celij, *in qua ita ſcriptum eſt.* Quod
» *ad* Philotimi *liberti officium, & bona* Milonis *at-*
» *tinet, dedimus operam, ut &* Philotimus *quamhone-*
» *ſtiſſime* Milone *abſenti, eiuſq; neceſſarijs ſatisfaceret,*
» *& ſecundum eius fidem, & ſedulitatem æſtimatio*
» *tua conſeruaretur.* Qua *in piſtola* æſtimatio *accipio, id quod* Cicero Philotimo *dandum cenſuerat, pro bonis fideliter, ſeduloq; ſeruatis.*

In poteſtate noſtra ] Cum *ſciremus* Philotimum *bona fideliter* Miloni *redditurum. quæ ſi malus emptor, ideſt non æque amicus, emiſſet, abduxiſſet à* Milone *mancipia, quæ ille permulta ſecum habebat. cur enim, quæ in auctione emiſſet, uellet relinquere? fecimus autem ut* Philotinus *emeret, eo conſilio, ut & ijs mancipijs* Milo *poſſet uti, &, redimere ab eo ſua bona cum uellet, liceret. quod ab alio*

*emptore minus licuiſſet.* Alienis: *non iam Milonis, ſed eius, qui ab auctione emiſſet. alij,* Alienus · *ego non uideo, cur mutetur. refer enim* alienis *ad uerbum,* illum: *ſententia dilucide patebit, & à uetuſtis libris non diſcedetur.* Fauſtæ: *Milonis uxori, cui uidebatur de dote caueri, ſi ea bona Philotimus emiſſet, à quo Milo recuperare aliquãdo poſſet, pecunia Philotimo uel ſine uſura reddita.* Ratum: *certa cautio.* Ipſi nos: *cum & ipſe Cicero ſocius eſſet in bonis: ideo dixit in extrema epiſtola, Fide, fama, req́; mea.* Seruaremus: *alius enim ſi emiſſet, recuperandi nulla Miloni ſpes eſſet. prorſus igitur periſſent ea bona.*

72.

Nihil nobis fuerat tanti.] *Hoc enim conſilio émimus, ut id denique fieret, quod ipſe Milo uellet. ut uero eius bona ipſo inuito poſſideremus, nihil nobis fuit tanti.* Leuiora: *quia fortaſſe non ſunt, ut ſcribuntur: nobis enim ſcribuntur ſæpe maiora.*

*Ex epiſt. IX. pagina 72.*

Muneribus tuis] *Attici res agebant Areus & Eutychides liberti & Corcyræ & Sybotis: eius igitur nomine ad Ciceronem munera detulerunt.* Conceſſerant: *congeſſerant, corrige: aptius erit ad ſententiam.* Saliarem in modum: *copioſe admodum: quales erant cœnæ Saliorum ſacerdotum.* Sine his impedimentis: *quæ ſcis me multa habere. &* His *(ut eſt in Beſſarionis libro) nemo non uidet eſſe rectius, quàm ijs.* Summa modeſtia, et ſumma abſtinentia] *Modeſtiam, &*

*abſtinentiam non ſine cauſa coniunxit: quia multi, quòd ſuperbe & auare adminiſtraſſent, condemnati.* Extraordinarium: *multis enim poſt Conſulatum annis in prouinciam proficiſcebatur; quod erat extraordinarium; cum alij ſtatim poſt Conſulatum ſolerent.* Parthus: *Parthorum incurſiones timet.* 73: Noſtra: *nam, cum armis res geritur, fortuna dominatur. in pace autem, quæ requiruntur, ea præſtabo, modeſtiam, abſtinentiam, & quæ in nobis ipſis, non in fortuna poſita ſunt.*

De CXX, et de DCCC,] *Cæſaris nomen intelligit, de quo ſupra. & uidetur rectius ſic,* de HS XX, & DCCC, *ut* 81. Annus noſter maneat: *quæ nobis data eſt annua prouinciæ adminiſtratio, ea ne prorogetur, ſed eadem maneat.* Ne intercaletur: *nam intercalatio dies interponebat: ita, diebus interpoſitis, longior fiebat adminiſtratio prouinciarum.* Dionyſium: *pueri Ciceronis magiſtrum, ab Attico traditum.*

*Ex epiſtola X. pag. 72.*

XV. Cal.] *Perſpicue mendoſum, ut in duabus, quæ proxime ſequuntur, epiſtolis apparet. corrige igitur,* VII. Cal. Veſtigiis tuis: *quia diu Atticus uixerat Athenis, multamq; & iucundam ſui memoriam reliquerat.*

*72:*

Lege Iulia,] *Cum lex Iulia concedat, ut accipiam.* 76. Ab hoſpite: *publice enim hoſpitia magiſtratibus in prouincias proficiſcentibus dabatur, cum hoſpes cuique ſuus aſſignaretur: ſed Cicero ſum*

*ptum ubique fecit de ſuo, accipi ab hoſpitibus uetuit.*

Ex hoc negotio emerſerim. ] *Quòd pro= uinciam acceperim.* ἔρδοι τις ] *Ve= riſſimum eſt illud, Nemo artem, quam non noue= rit, exerceat. Ariſtophanis uerſus in Veſpis.*

Quid adhuc? ] *Quid accidit adhuc, ut te pro= uincia offendat?* Neſcio: *non ferè quidquam accidit.* Vt puto, et uultu: *placet, quod eſt in antiquo Beſſarionis libro,* Vt puto, et uolo.

73.

Dicuntur, et tacentur ] *A comitibus meis, in= eptis hominibus: ut de uxore difficili dicere ſolemus, neque loqui, neque tacere, cum oporteat.* δυσευ= κοίμητα ſunt: *non eſt, ut ea ſedare poſſis, & tollere.* βαθύτητα: *ſummam taciturnitatem, ſummam in ferendo & diſſimulando grauitatem, et prudentiam.* 83. Huius uirtutis: *quæ eſt in ferendo & diſſi= mulando.* Ergo hæc quoque hactenus; *ergo nihil addam: hæc ipſa ſatis ſint: ut in hoc quoque meam* βαθύτητα *cognoſcas.* Quid de Cæſaris: *pecuniam debuiſſe Cæſari Ciceronem, ſupra diximus.* 68.71. De Milonis ] *Et Miloni Phi= lotimum debuiſſe, diximus.* 71: Tur= bæ duntaxat? ] *In Beſſarionis antiquo libro,* Vr= be: *ut legi poſſit,* Vrbs: *quod tamen haud ſcio an maxime probem; cum intelligam, ſi* Vrbs *retinea= tur, ſuperuacaneum illud uideri,* Et urbis orna= mentum: *ſiquidem urbe, ornamenta urbis conti= nentur, ut ciuitate ciues. placet igitur, & rectius ui= detur,* turbæ: *hoc ſenſu: Athenæ me delectarunt,*

*hominum duntaxat multitudo? imo & urbis ſpecies atque ornamentum, & amor in te ciuitatis, quadam in nos beneuolentia coniunctus, ſed multum ea philoſophia, quæ ſurſum deorſum agitatur, Academia inquam, leuis, & incerta, quæ nihil affirmat.* O' *Academiam, inquit infra, uolaticam, & ſui ſimilem, modo huc, modo illuc.* Siquidem eſt in Ariſto ] *Quandoquidem eius philoſophiæ princeps eſt hoſpes meus Ariſtus. In libro de claris oratoribus, in extremo.* Tuum, ] *Videtur Xeno Attici res curaſſe. 75.* Quinto conceſſeram: *ut eius domi Quintus frater eſſet.*

Simul eramus inuicem. ] *Amicus meus Coſmus Gherius, Fanenſis epiſcopus, doctiſſimus & ſanctiſſimus adoleſcens, quem niſi mors immatura præripuiſſet, ueram antiquæ uirtutis imaginem habituri fuimus, cum ego decimum abhinc annum Romam proficiſcens, eius uiſendi ac ſalutandi cauſa Fanum diuertiſſem, hunc locum ut ita corrigerem, admonuit. cum ego quæſiſſem, correctio eſſet ex ingenio, an ex libro manuſcripto: uetuſtum librum Patauij ſe affirmauit uidiſſe ita ſcriptum. poſtea Caualcantis in antiquo libro, cuius mihi ad paucos dies copia fuit, animaduerti,* Eramus inuecim, *eſſe. nunc in Beſſarionis exemplari diſtincte uideo,* inuicem.

*Ex epiſt. XI. pag. 73.*

Marcellus ſedendi comes, ] *Hoc dicit: Marcellus, qui & ipſe urbis otium amat, odio tamen Cæſaris adductus Galliæ tranſpadanæ adminiſtrationem ad ſe transferet.* Comes: *meus: utrique enim gra-*

*cius eſt in urbe ſedere, cum ex Prætura in prouintiam ire neuter uoluerit.* Etſi ille: *etſi Cæſar non decedet, ut Conſul fiat: etſi Conſul non erit. nam tum quidem nullam Cæſari faceret iniuriam, qui Conſulatum gerens nihil ad ſe prouincias putaret attinere.* Scripſerat Atticus Marcelli conſilia de adimenda Cæſari prouincia tranſpadana. quod tamen factum non eſt. Non minus: *quàm ſi omnes prouincias adimeret, cum adimat eam, quæ ſit illius ſtudioſiſſima, & in ſuffragijs multum poſſit. Alij exponunt, De tranſpadanis fore neminem, qui magiſtratum gerat prohibente Marcello. mihi non perſuadetur Conſulis fuiſſe poteſtatem de prouincialibus magiſtratibus tollendis. quid enim? ut in colonia ne ſit IIII uir, ne Decurio?* Varronem] *Qui ſcire poterat; cum & Pompeij familiariſſimus, & eius in Hiſpaniæ adminiſtratione Legatus eſſet, nondum tamen profectus, ſicuti nec ipſe Pompeius.* Hiſpaniam: *ut pro Conſule adminiſtraret.* Theophani: *Mitylenæo, liberto: (ut in oratione pro Balbo) cuius erat ſumma apud Pompeium auctoritas.* Nuſquam illum diſcedere: *ut urbi, & reip. præſidio eſſet, qui motus exorirentur.* 77: Ipſos: *integros.* Cn. Voluſius aderat Quæſtor.] *Tres igitur Quæſtores habuit Cicero: nam & de Meſcinio, & de Celio tum ex his epiſtolis, tum ex illis, quæ familiares dicuntur, notum eſt. opinor tamen duos duntaxat fuiſſe, in diœceſibus Aſiaticis Meſcinium Rufum, in Cilicia Cn. Voluſium; cui ſucceſſerit Celius, qui uenit in exitu anni, cum Voluſius*

*aliquam ob cauſam diſceſſiſſet, ut & Pontinius Legatus diſceſſit. 92.* TUUS ] *Legatus mihi ab amico tuo Titinio datus.* Dicrota: *biremes.* οἷα τ᾽ ἂν δέσποινα, ] *Adagium eſt, catellam dominæ ſimilem eſſe. id ſi uerum eſt, poſſum de meis comitibus ſperare, ut in hoc imperio ſe mihi ſimiles præſtent.* Vt ſinguli dicunt, ] *Dicunt hanc abſtinentiam non eſſe mihi familiarem, ſed ad illam me compoſuiſſe per unum annum.* Excuſatio. ] *Excuſa me. poſthac deferto præfecturam, quibus uoles. non tergiuerſabor, ut in Apuleio. ſtatim ſine ulla mora ſatisfaciam. 82.* Patronem, ] *Philoſophum Epicureum.* Barones: *cum ioco dictum: nam Baro mulier philoſophiæ ſtudioſa: molles autem, ut fœminæ, & dediti uoluptatibus Epicurei.* Rem illam curæ fuiſſe: *uide epiſtolam, quæ prima eſt libro XIII. fam. tum omnia patebunt. exulabat autem Memmius Athenis, de ambitu condemnatus. ad Q. fratrem libro III. epiſt. II. & Appianus lib. II.*

## 74.

Epiſtola Piliæ: ] *Miſſa ad Ciceronem, ut is ad Atticum Romam iam profectum deferendam curaret, cum inter ipſos irent redirent frequentes tabellarij.* νομανδρεῖαν excuſationem ] *Legitimam, ac uiro dignam: occupationum uidelicet. nam hæc inualetudinis mollior eſt, nec ſatis uiro digna: occupationum contra: quoniam agere uirorum eſt.* Ne acceperis: *neque enim occupatio ulla poteſt eſſe*

tanta, quæ curſum officij noſtri debeat interrumpere. eam igitur quia noſtra reſpuit amicitia, tollamus, cũ alijs utamur.

Ex epiſt. XII. pag. 74:

Menſe Quintili.] Vrente ſole.

ἀκρατηρίων iura] placet ἀκρωτηρίων, obſeruationum à promontorijs. Vt audiui,] Accuſatum de ambitu poſt Conſulatum. accuſatus autem erat & ante, cum eſſet candidatus. 325:

Id ipſum conſilium: quod ad te ſcripſi ut fieret, idem ſcripſi & ad Hortenſium. Erat autem amicus Atticus Meſſallæ, ut 64. Hortenſius etiam patronus. fam. 112: 113: συνηγωνίων: condolui, ob communis amici caſum. Meos] Scriptos περὶ τῆς πολιτικῆς. Thallumeto: literatus Attici ſeruus. Habebimus Conſules.] Conſules iam erunt deſignati.

Ipſis] Quia iam de iudicio Meſſallæ meminit. aut: quòd poſt comitia plerunque crebra ſolerent fieri iudicia.

Ex epiſt. XIII. pag. 74.

Sexageſimo et quinto poſt pugnam Bouillam.] Cum de cæde Clodij ad Bouillas factâ non poſſit accipi, quæ multis ante menſibus fuerat; libenter legerem, Septuageſimo & quinto: tot enim dies à Nonis Maijs, quo die à Cicerone in prouinciam proficiſcente Atticus diſceſſit, (ſic enim patebit rationem attente ſubducenti) ad XI. Cal. Sextilis numerantur. & Attici diſceſſum ideo pugnam opinor Bouillam appellari, quia, cum Ciceronem proficiſcentem

tem Bouillas uſque proſecutus eſſet, ulteriuſq; progredi uellet, Cicero autem recuſaret, ortum eſt inter eos quaſi certamen humanitatis, ægreq́; diſceſſus factus. hoc autem eo magis opinor, quia, ſimul eos in Tuſculano fuiſſe cum in prima huius libri epiſtola uideam, proſecutum deinde Atticum uſque ad Bouillas, facile mihi fit ueri ſimile. Epheſum igitur, inquit, ueni ad XV. Cal. Sext. ſeptuageſimo & quinto poſt quã à te diſceſſi.

75.

Veruntamen decumanis ] Sic & in Beſſarionis libro. placeret, Veruntamen cum Romanus. ut hoc dicat: Græci, qui Romanos magiſtratus odiſſe ſoliti ſunt, quia prælati faſces quaſi minari uidentur eorum libertati; me tamen cum imperio uenientem non minus læti exceperunt, quàm ſi Epheſius Prætor, hoc eſt ex ipſis unus, eſſem. Oſtentationes meas ] Quem enim per multos annos me oſtentaui, eum nunc re præſtem neceſſe eſt, modeſtũ, abſtinentem, iuſtum. Vtemur ea palæſtra: ita me exercebo, ita geram, ut tu monuiſti.

Confectæ pactiones. ] Huius anni: nam ſequentis confecit ipſe: quod infra gloriatur. 87:

Thermoq́;, ] Q. Minutio Thermo Proprætori. fam. 29. 233. Edidi. ] Cum ei tantundem me dicerem redditurum, quantum à te acceperim. 76. De illo domeſtico, ] De filiæ opinor intelligit matrimonio: de quo diſcedẽs Attico mandauerat. uide 70. & in epiſt. fam. 44:

De Cæſare: de HS XX & DCCC, quæ Cæſa-

ri debita ſolui cupiebat. 68. 71. 72. Te auctore: uide 71. & 57: Si curæ eſt: ſi æſtimas eam quãti in ſermonibus oſtendiſti. 74:

Ex epiſt. XIIII. pag. 75:

Ex ea die παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto.] Mandatum de annuo munere prouinciali incipito curare: ne ſcilicet mihi tempus prorogetur. Ex ea die autem, quia fuiſſet abſurdum agere de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam eſſet peruentum.

75:

Seditio] Ideo facta, quia ſtipendium non perſolueretur. Appio: Proconſule, qui prouinciã Ciceroni traditurus erat. Tullium tuum: 73:

Rei militari: non ut bellum gereret, ſed ut rem militarem collocaret. epiſt. fam. 25: In primis, quid illud] Placet, In primisq; illud: & ſignificat quod in proxima epiſtola dixit, Scrupulum quem non ignoras: uidelicet de filia collocanda.

Subtiliores: ſcriptæ diligentius.

Ex epiſt. XV. pag. 75:

Ex hoc die clauom animo uerbis.] Hoc totum abeſt à Beſſarionis libro, & à duobus item manuſcriptis, qui Romæ ſunt apud amiciſſimum meum. nec hercule, ſi tollitur, erit, quod in ſententia deſideremus. ſin retinemus, legi poterit, Ex hoc die cõmouebis. ut ſit, quod in proxima dixit, παράγγελμα ἐνιαύσιον commoueto. et, Ex hoc die, quia fuiſſet abſurdum agere de prouincia non proroganda, ante quàm in prouinciam eſſet peruentum. Non

habeat ſatis magnum campum ] Hoc *eſt quod dicit in epiſtola ad* M. *Celium* : *Totum negotium non eſt dignum uiribus noſtris, qui maiora in republica onera ſuſtinere & poſſimus, & ſoleamus.* Ius Laodiceæ &c: *nihil, inquit, inter me &* A. *Plotium intereſt. nihil ego hic plus ago, quàm Romæ Plotius Prætor.*

76.

Noſter amicus ] C. *Caſſius*; (*ut* 77:) *qui mihi dignitate non comparandus, tamen habet exercitum: ego duas tantum legiones, ac ne legiones quidem, nomen duntaxat legionum. tres enim cohortes aberant. fam.* 34: Legionum exilium: *quòd erant infrequentes.* Denique: *denique etiam ſi et exercitum, & quæ optari in prouincia poſſunt, omnia habeam; tamen hæc non deſidero.* Hoc inſtituto. ] *Vt de meo ſumptus fiant, de alieno nihil ſumatur.* 72: 75: Quod tecum permutaui: *quam à te pecuniam accepi, tuis procuratoribus hic reddendam.* 75. Appii uulnera ] *Quæ prouinciæ impoſuit illius auaritia. uide* 64. In caſtra: *ut rem militarem conſtituerem.* 75:

Cum Morphagene ] *Latronum duce, ad quem fugitiuus Attici ſeruus confugerat.*

Pro magiſtris ſcripturæ, & portus, & noſtrarum diœceſium. ] *Sic habent duo antiqui libri, Caualcantis, & Beſſarionis. forte legendum,* Et portus noſtrarum diœceſium. *ut ſit ſenſus: dare poteris tabellarijs publicanorum, & dare item poteris pro magiſtris ſcripturæ, & portus noſtrarum diœ-*

ceſium. certe enim & ſcripturam et portum intelligit intra ipſius diœceſes. 176: & fam. 227. et orat. uol. I. 143. Quòd ſi quis legat, Per magiſtros, ſubaudietur, mihi reddendas in prouincia; ut tabellarij ad promagiſtros deferant, promagiſtri reddendas curent Ciceroni.

Ex epiſt. XVI. pag. 76.

Perditam] Vide 84:

76:

Imperata ἐπικεφάλαια] Imperatum ab Attico tributum in ſingula capita. uide fam. 36: 37:

Non hominis] Vt, qui hæc tam immania ediderit, non hominem, ſed feram dicas fuiſſe.

Omnium nos uitæ.] Rectius, Omnino uitæ, putarem; ut de prouincialibus accipiatur.

Lege Iulia] Legem de prouincijs tulerat Conſul C. Iulius Cæſar. de qua in epiſt. fam. 28. & in Piſonem. Aduentu noſtro.] Hic locus in impreſſis libris non recte diſtinctus. ego ſic interpungo, Ex domibus mehercule etiam, aduentu noſtro. reuiuiſcunt iuſtitia &c. ut Reuiuiſcant prouinciales. Forum agit.] Quod ne ab ijs quidem fieri ſolet, qui breui tempore ſibi ſucceſſum iri putant: eo minus ab Appio debebat, qui poſſet iam ſuſpicari ſibi eſſe ſucceſſum. 77. fam. 34. Prouinciam ſuam: Syriam. 77: In caſtra: ut æſtiuos menſes rei militari daremus. 75.

Ex epiſtola XVII. pag. 77:

Philotimi] Qui tibi non dixit, eſſe qui ad me proficiſceretur. Paucis diebus habebam:

aperta ſententia, ſed notandum genus loquendi, Paucis diebus habebam, pro, ad paucos dies habiturus eram. Tribunorum,] Tribunorum militum. Lepta: Q. Lepta præfectus fabrum. 35: Cicerones: filium, & fratris filium. Domeſtica, & maxima cura] De collocanda filia. 70. 75. 75: Bruto noſtro: Appij genero.

Ex epiſt. XVIII. pag. 77:

Caſsius] Qui, Craſſo à Parthis cæſo, reliquias exercitus Antiochiam reduxerat. Et multa: uideas. Inter cæſa, & porrecta] In ipſo articulo diſceſſus mei. ſumpta ſimilitudine à ſacrificijs, cum inter cæſa exta & porrecta ſiniſtri quid accideret, ne litari poſſet, ſed inſtaurari ſacrificium neceſſe eſſet. uerebatur Cicero, ne, quo tempore diſceſſurus eſſet, eo tempore eiuſmodi quid accideret, ne poſſet diſcedere. Oneris: ut belli Parthici curam ſuſtineret. Temporis: ut, etiam ſi ad Parthicum bellum alius mitteretur, ipſe tamen ne diſcederet, qui uideretur ſocios poſſe in officio fideq; continere. Dimittere: ad bellum Parthicum mittere.

78:

Copioſo à frumento,] In Beſſarionis libro, Quo Piſo à frumento. recte putamus, Copioſo à frumento, figura eleganti, & uſitata: ut Copioſo referatur ad Exercitu. itaq; olim coniectura ductus emendaui, eo fidentius, quòd idem Petro Daneſio uidebatur. Quod autem ſupra non nullis in libris eſt, Et in Amano tuto conſedimus, nõ, ut in noſtris, Etiam manu: tuto conſedimus: id

perſpicue falſum: cum nunc ad montem Taurum Ciceroſit, ad Amanum autem poſt contendat: ut 79.

Deiotari] Galatiæ Regis. 87. Bono animo es: Pro, bono animo ſis, antiqua locutione. Si integra in ſenatu] Niſi in ſenatu ante Calendas Ianuarias de prouincijs agetur.

Nihil accipiam iniuriæ,] Eſſet autem iniuria, ſi mihi prouinciæ tempus prorogaretur. Conſules: qui Calendis Ianuarijs magiſtratum inibunt, & ut moris eſt, eo die ad ſenatum referent de republica. Intelligit autem L. Paulum, & C. Marcellum, Conſules deſignatos. Tribunum pl: deſignatum: qui tũ in magiſtratu noſtra cauſa impediet, ne quid noui de prouincijs decernatur. 69. Neceſſarium: agitur de maxima mea re, maximeq; neceſſaria. Si opus erit, ſi Parthus coget. tuto enim erunt in inſula Rhodo. Rem: uide 84: Exhibeo pupillũ: regem, qui mihi à ſenatu in tutelam eſt traditus, exhibeo creditoribus, ut exigant ipſi. Neque defendo: tutores enim dicti, quia pupillos tueantur. ego, inquit, iam non tueor: tutela me abdico. Et lenta, & inania: lenta, quæ non explicantur, ad exitum non perducuntur: inania, quia, quod ſperare poſſis, non eſt: eget enim Rex. 85.

Ex epiſt. XIX. pag. 78.

Vt Pompeium expectaris,] Vt ualet etiamſi. & proxime Etiam eſt pro Tamen: ut in epiſt. fam. 97. Ego cum meis, ſi quidquam nunc cuiuſpiam eſt, etiam in meis eſſe malui. Arimino: ab exercitu. fam. 114: Solicitus ſis: de rebus

*urbanis, ut nos hic de Parthis.* Meſſallam. ] *Qui pro Attilio promiſerat. Et, appellare, uerbum creditorum. appellare autem quo tempore de ambitu reus erat Meſſalla, hominis uidebatur de humanitate parum laborantis.* Itineris noſtri ] *Dum in prouinciam proficiſcitur.* Reliqua: *poſtquam in prouinciam peruenit.* Iam Romæ ] *Cum Romæ es. & opinor Romæ ſibi iucundam eſſe filiam Atticus ſcripſerat, quia breui in Epeirum profecturus eſſet. nam Romæ manſurus non ſcripſiſſet, filiam ſibi Romæ eſſe iucundam, ſed tantum, filiam ſibi eſſe iucundam. & dixit* Iam, *quaſi paucis ante menſibus natam. poſſet etiam ſic, niſi repugnarent antiqui libri,* Iam mire iucundam. *ea poſt uxor Agrippæ fuit, eius, qui Pantheon, quod nunc quoque integrum magna cum admiratione ſpectatur, Romæ condidit.* Tuis condiſcipulis, ] *Reliquis Epicureis: quorum philoſophiæ deditum Atticum fuiſſe, aut ſupra diximus, aut, quia notum eſt, omiſimus.* Tarentinis: *legendum* Parientinis *puto: de quibus & Patro, & reliqui Epicurei laborabant, ut ſibi à Memmio concederentur. uide 74. & epiſt. fam. 202:* In militia: *ſuum in prouinciam iter militiam appellat; quia cum agmine proficiſceretur. ut 90. In hac peregrinatione, militia'ue noſtra ſæpe incenſum ira uidi, ſæpe placatum. Et 94: Hæc feſtinans ſcripſi in itinere, atque agmine.*

Quòd ſcribis libenter, ] *Quòd ſcribis, libenter te ſcribere de repulſa, quam C. Hirrus tulit in Aedilitatis petitione: agnoſco amorem tuum.*

cum ſororis tuæ filii patruo: *mecum: qui ſororis tuæ filio patruus ſum*. περίφρασις. Certaret: *certare ſoleret. reſpexit enim ad certamen de Augurdtu: de quo epiſt. fam. 113. & 119.* In mentē nō uenerat: *iocatur, quia ſcripſerat Atticus, Moneo te, ut gaudeas. uel,* In mentē non uenerat, *ut de homine cōtēnēdo.* τὸ νεμεσᾶν *intereſt* τοῦ φθονεῖν.] *Indignari pertinet ad inuidiam. ſenſus hic eſt. indignari fortaſſe deberem, quòd homo nulla re commendatus honores peteret: ſed indignatio non abeſt ab inuidia. potius igitur gaudebo; cum inuidendi cauſa non ſit.*

*Ex epiſt.* XX. *pag.* 78:

Saturnalibus] *Saturnaliorum diem* XIIII. *Cal. Ian. fuiſſe, tradit Macrobius libro* I. Pindeniſſæ: *infra Pindeniſſum oppidum uocat, & fam. libro* II. *apud Græcos tamen* πινδηνίσσος.

79.

Iis, quæ erant,] *Inter Epheſum & Laodiceam.* Perilluſtres fuimus: fuerunt, *antiquus liber Beſſarionis.* Omnis iniurias reuellimus ſuperiores: *hoc puto dici: Quæcunque Atticus uulnera impoſuerat, omnia ſanauimus.*

Quod * Dein] *Beſſarionis liber,* Quod idem quod idem. dein. *ut fortaſſe repetitum ſit* Quod idem *negligentia librarij: erit enim aperta ſententia, ſi legatur,* Quod idem dein apameę *&c. & patebit uerbum* Fecimus *referendum eſſe ad* Reuellimus iniurias *ſuperiores.*

Quinque dies] *Aliter 76: & fam. 143:*

Aquarum diuortio] *Antiqu. libri duo,* in,

*præponunt. ad ſententiam nihil intereſt*. Aquarum *diuortio diuidi montes dicuntur, cum in eos imbres delapſi, quia conſiſtere in ſummo iugo non poſſunt, biſariam diuiduntur, & deorſum præcipitant*. Hinc
» *illud epiſt. fam.* 23. Mons Amanus *mihi cum* Bibulo
» *communis, diuiſus aquarum diuortijs*. Et Liuius
» *quodam libro*, In *iugo montis caſtra poſuit ad aqua-*
» *rum diuortia*. Iulius Frontinus *in libro de qualitate agrorum aquarum diuergia uocat, itemq;* Aggenus Vrbicus, *& ubi hunc* Frontini *locum exponit, & in commentario libelli de controuerſijs*. Ea ipſa, quæ: *eo ipſo in loco, ubi &c. fam.* 23: & 245.

79:

Appellatione hac inani ] *Imperatoria. nomen Imperatoris concupiuit. quod nos, ut inane quidpiam, nihili ducimus*. Laureolam in muſtacco ] *Iocatur, quoniam muſtaceis lauri folia ſubijcerentur, ut ait* Plinius *libro* XV. *Muſtaceorum confectionem* Cato *docet in lib. de re ruſt*. Bibulus *triumphi cupiditate adductus uoluit cum obſcuris, paucis, infirmis hoſtibus confligere*. Eleutherocilicum: *liberum: cuius incolæ ne regibus quidem unquam paruiſſent. fam.* 245. Tertiis: *triduum igitur* Saturnalia *celebrabantur* Ciceronis *ætate. qua de re* Macrobius *plura*. Ad HS CXX: *mancipiorum, quæ iam auctione uenierant, pretium erat aureorum tria millia*.

80.

Ligurino μώμῳ ] *Momo ſatisfacere quàm nõ facile ſit, uel prouerbium declarat in rebus difficilli-*

mis uſurpatum. Et puto M. Catonem intelligi, ſeueriſſimum hominem, cui ſatisfacere magni negotij fuit, uſque eò, ut ſua moroſitate & ſibi, & reipublicæ pernicioſas excitarit inimicitias. rectè igitur Cato momus. Ligurinus cur, compertum mihi nondum eſt. poteſt tamen ἀφελῶς eſſe ſcriptum, ut uere Ligurinus aliquis fuerit maledicentiſſimus. Elegantius: ea parte, in qua ſcribis de Ligurino momo.

Nec tamen ego etc. ] Venuſta ſententia. Continentia, inquit, uirtus eſt uoluptati contraria: ſed cum ego ex hac integritate, abſtinentiáq; mea tantam capiam uoluptatem, quantam antea nunquam; continentiam non uocabo, quæ uoluptati reſiſtit; integritatem potius dicam, aut quiduis aliquid, dum ne continentiam. Fui tanti: tanta in me fuit, me ipſo inſciente, integritas, & abſtinentia. ἐν παρόδῳ, etc. ] In curſu: quaſi enim præteriens, & alias res agens, belli Parthici cura occupatus ἐν παρόδῳ regem Ariobarzanem, præſentibus inſidijs circumuentum, nec opinantem liberaui. conſilio: quia conſilij mei fuit, ut triduum illud, dum in caſtris ad Cybiſtra moror, in magno officio ponerem, quodq; ſenatus ad me de Ariobarzane ſcripſiſſet, id ad ipſum deferrem. Auctoritate: quia mei præſidij ſpe inſidias ij patefecerunt, qui ante meum aduentum periculi metu occultauerant. epiſt. fam. 242. 244: ἀπρόσιτον me: tantum abeſt, ut me regis Ariobarzanis inſidiatores muneribus corruperint, ut ijs ne accedere quidem ad me, aut alloqui licuerit. ergo, præter conſilium, & auctorita-

tem, etiam integritas in me fuit. Ne pilum quidem: quod mirificæ fuit abſtinentiæ; cum regem Cappadociæ ſeruaſſet, ex eius regno ne pilum quidem auferre. Brutum abiectum excitaui: hoc dicit: Rem Bruti deſperatam reſtitui: quia Rex, mihi tanto beneficio deuinctus, pecuniam Bruto debitam, quam ſoluiſſet nunquam, me contendente ſoluturum ſe promiſit. 93. Eſt totum: in hoc omnia ſunt. Cal. Martii: quo die de prouincijs ad ſenatum ex S. C. referent noui Conſules L. Paulus C. Marcellus. epiſt. fam. 117: Reſiſtet: ſi Cæſaris amici repugnabunt, ne ſucceſſor ei mittatur, uereor ne ſit eadem prouinciarum omnium conditio, itaq; nec de ſucceſſore mihi mittendo agatur. epiſt. fam. 115. Iucunde de cæſare,] Gratæ mihi ſunt, quæ de Cæſare ſcribis à ſenatu decreta. Intelligit autem S. C. Marco Marcello Conſule referente factum: quo ſenatus uoluntas aperte ſignificabatur de ſucceſſore Cæſari mittendo. fam. 117. Quæ tu ſperas: Cæſarem ſenatus uoluntati ceſſurum, prouinciam ſucceſſori traditurum. Salui ſumus: de prouincia, ita ut cupimus, decedemus annuo imperio terminato. Incendio Pletoriano] Grauiter fero de incenſa Pletorij domo: ſed eo minus moleſtum eſt, quòd aduſta ſimul eſt propinqua Leij domus, hominis non amici. Aut ſic: eo minus moleſte fero Pletorium condemnatum, quòd ex appendice iudicij Pletoriani uocatus eſt Leius in iudicium, quò ea pecunia peruenerit, ut Rabirius ex damnatione Gabinij. Sic & Liuius libro XXIX. Sea

*rius, inquit, ei triumphandi cauſa fuit, ne Q. Terentio Culeone Prætore cauſam lege Petilia diceret, et incendio alieni iudicij, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret.* Luceius de Q. Caſsio] *Q. Caſſio Longino, qui anno proximo Tribunus pl. cum Antonio collega ad Cæſarem profectus, propenſum ad ciuile bellum impulit. contentio igitur inter Luceium & Caſſium, cum alter Pompeio, alter Cæſari faueret.*

80:

Togam puram] *Virilem togam; quam ſumebant prætexta depoſita, anno XVI finito.* Iubeor: *à fratre meo, ſororis tuæ uiro.* Moderabor: *ut minus modeſto, minus continenti: qualem ſe poſtea Quintus filius magis quotidie præſtitit.*

Alexis] *Attici ſeruus amanuenſis.* 100. Adſcribit: *in literis tuis ab ipſo ſcriptis.* Cur non ſuis literis, &c: *cur non literas ipſe ad me mittit, ſicuti amanuenſis meus Tiro ad te mittit?*

Quæritur κέρας. ] *Do operam, ut cornicini Phemio cornu, quale ſcribis, inueniam.* 87.

Tuo, meoq; beneficio] *Cum uterque puero fortaſſe tutor eſſet.* Conuellatur: *eripiatur.*

*Ex epiſtola IX pag.* 80.

Meo tempore perneceſſario, ] *Cum de prouincijs agetur, Calendis Martij.* 80.

81.

Nullo noſtro δ' ἡμαρτήματι. ] *Non pulſi à nobis:* Prouincia noſtra: *Cyrheſtica.* Ipſe: *rex Parthorum Orodes, Pacori pater.*

Nullus honos ] *Cum ſenatus ei prouinciam, per decennium à populo traditam, ante tempus uelit eripere. qui erit difficillimus nodus: ut uerear, ne ſucceſſio prouinciarum non facile expediatur. &* Nullus honos, *quia Pompeius adeſſet: qui ſi quò dimitteretur, nemo Cæſarem magnopere oppugnaret.*

Legatos præeſſe. ] *Rectores enim prouinciarum ſine ſucceſſore decedentes, Legatos, qui præeſſent, relinquebant. fam. 198: 201: & Pompeius Hiſpaniam prouinciam diu per Legatos Afranium & Petreium adminiſtrauit.* Ne interceſſor quidem ] *Si prorogabitur prouincia, Tribunum pl. inueniemus, qui prorogationem interceſſione impediat. ſed uereor, ne S. C. eiuſmodi fiat, quo Tribuni ab interceſſione ſummoueantur: quale illud epiſt. III. libro IIII.* Struere. ] *Qui hæc moleſtiſſima cogitem, quæ fortaſſe nõ erunt.* Velim ita ſit: *ut inania cogitans mihi ipſe ſolidtudinem ſtruam.* A' Lentuli triumpho ] *Poſt P. Lentuli triumphum ex rebus in Cilicia geſtis: ut multis menſibus poſt, quàm deceſſerat, triumpharit, fortaſſe à Tribunis plebis impeditus: quod & L. Lucullo obuenerat.* γλυκύπικρον: *quia partim affirmas, partim dubitas: ut ſit ſpes cum metu, quaſi dulce ſimul & amarum.* Moram: *ad decedendum.*

81:

Centurioni Scamulæ ] *mallem, centurionis Camulæ: liberto uidelicet, aut ſeruo.* De Cybiratis pantheris. ] *M. Octauio Aedili curuli*

*deſignato, M. Celij collegæ, roganti num Cicero pantheras Celio miſſurus eſſet ad ea munera, quæ ſeorſum ab ipſo daturus eſſet, Atticus reſpondit, ſe non putare.* 88: *&* fam. 24. 112: Auctoritate tua] *Auctor enim fuiſti, ut ita me gererem, ut etiam Ligurino momo ſatisfacerem.* 80.

Tranſita] *Quid ſi,* Tranſitans? *ut tranſitans L. Tullius acceperit, ſed & ſemel in diem, & tamen lege Iulia: quæ, tranſeuntibus, magiſtratuumq; comitibus ut fœnum aliaq; ab oppidis & uicis ſumminiſtrarentur, iubebat.* (72: 76.) *ergo ſemel in diem L. Tullius, tantum quod neceſſarium eſſet: cum alij Iulia lege abuſi, ex omnibus uicis, etiã quod neceſſarium non eſſet, tranſeuntes acciperent. In Beſſarionis libro* tranſitam, *item in duobus manuſcriptis apud amiciſſimum meum.* Q. Titinio] *Qui mihi legatum dedit L. Tullium.* Ciliciæ præfeci: *ipſe in Aſiam proficiſcens, partem prouinciæ meæ.* Certum hominem,] *Grauem.* Sed mirifice: *aut,* ſed, *accipe dictum ad augendam laudem; ut ſi dicas, homo eruditus, ſed eloquens in primis: aut pro* ſed *repone* et. Ciues Romani pauci,] *Cur non Cyprij ſimul & Romani? quia, cum Cyprij alios in iudicium uocant, poſſunt de ſuo iure decedere, atque extra inſulam ad Proconſulem ire: cum uero uocantur ab alijs, utuntur priuilegio ſuo.*

82.

Aſiæ noſtrarum diœceſium,] *Non Aſiæ uniuerſæ, ſed tantum noſtrarum in Aſia diœceſium.*

*partem enim Aſiæ regebat.* Fana ] *Sic duo antiqua exemplaria, Caudalcantis & Beſſarionis. ego, Fana: cum in libris manuſcriptis E ſæpe reperiatur pro F; errorem creante ſimilitudine. ſententiam autem ipſe confirmat in epiſtola I. libri I. ad Quintum fratrem, cum pecunias ad templum decretas non accepiſſe ſcribit.* Τέθριππα: *ne dicarentur ei quadrigæ æneæ, aut marmoreæ.* In hac mea Aſia: *in hac parte Aſiæ, mei imperij quæ eſt.*

Quum Phemio ] *Quum operam dabo, ut* κόρακα *Aonium Phemio reperiatur. Aonium autem, quòd Aonum regio cantoribus celebrata, ideoq; in ea cornua præclariſſima.* Iſauricum *nó reſpicit* κόρακα, *ſed* forum. *Beſſarionis liber non* Aonium, ſed omnium.

82:

Ad IIII. Cal. Sext. ] *Integer non erit annus, ſi uenit pridie Cal. decedit ad* IIII. *probabilius igitur,* Ad III. *ut eſt.* 92. Pontinum: *legatum meum, hominem prætorium. fam.* 26. Poſthumia. ] *Vel uxor Pontini, uel amica.* Negotianti: *uide* 85. Torquato in Lenio tuo: *cui petenti, ut Lenio tuo præfecturam deferrem, negaui, quia Lenius negotiator.* 85: Syngraphæ cauſa: *ſi præfectus ideo eſſe uellet, ut ea poteſtate nummos à Salaminijs exprimeret; non eſſes cur præfecturam peterent: me enim curaturum, ut exigeret.* Fidem meam ] *Vt, quod promiſeram, re præſtarem,* Iniuriis: *equitibus Salaminios uexarat. ſupra ibidem, &* 85: Meis

in ciuitatem beneficiis: *quia non accepiſſem, quod Prætori dare conſueſſent: & quia Scaptij equites ante certam diem ex inſula decedere iuſſiſſem.* 91: Prætori: *Proconſuli: antiquo more, cum omnes magiſtratus, quibus pareret exercitus, Prætores appellabantur. ſic in Verrem libro III. Cohorti prætoriæ, pro, comitibus conſularibus. Pedianus.* Vectigali: *à me remiſſo.* 83.

Edicto translatitio,] *In ſuum enim edictum ex aliorum edictis multa tranſtulerat.* 87: Centeſimas: *ut creditoribus centeſimæ uſuræ ſoluerentur.* Cum anatociſmi anniuerſario: *quæ eſt uſurarum in ſingulos annos quaſi regeneratio.*

Quaternas.] *centeſimas, cum ego unas haberem in edicto.* Ius ex illa ſyngrapha] *Non de quaternis centeſimis, ſed de ſorte, & unis centeſimis, quæ ipſa poſſe peti ex ſyngrapha uetabat lex à Gabinio Conſule lata, cum pecunia data eſſet contra ipſam legem. quod ignorans Cicero cohorruit primo, ueritus ne ex illo S. C. cogeretur ius dicere de quaternis centeſimis. poſtea animaduertit, illud S.C. non de quaternis exigendis cauere, ſed ne fœneratores ſortem ipſam amitterent, quia contra legem Gabiniam dediſſent, ne'ue Salaminij, præter numeratam in publicum pecuniam, mulctarentur, qui contra eandem legem accepiſſent. lex autem Gabinia non modo pœnam irrogabat fœneratoribus, & uerſuram facientibus, à qua liberauit utroſque primum S. C. ſed uetabat quoque ius dici ex ea ſyngrapha. cui rei fuit remedio ſecundum S. C. iiſdem Conſulibus fa-*

*ctum*

*ctum, ut ius diceretur de ſorte, & de unis centeſimis, ut eodem iure eſſet ea ſyngrapha, quo cæteræ: nam ante ſecundum S. C. eodem iure non erat, cum de cæteris dici ius poſſet, de ea non poſſet. dabat igitur alterum S. C. idem ius huic ſyngraphæ, quod aliæ habebant ex edicto, ut ex iis ius diceretur nõ ſupra unas centeſimas.* Fraudi eſſet: *ut neque fœneratores creditam pecuniam amitterent, neque Salaminij mulctarentur, quòd contra legem uerſuram feciſſent.* Nihil ſe iuuare illud S. C. *iuuabat quidem, ne præter amiſſam pecuniam etiam damnarentur, quòd contra legem feciſſent: ſed non iuuabat, ut ſortem cum fœnore quaternarum petere poſſent è ſyngrapha. quod nec alterum S. C. dedit; dedit autem, ut ex ea ſyngrapha ita ius dici poſſet, ſicuti ex cæteris: quod primum S. C. non dederat.* Vt & ea ſyngrapha: *corruptus locus; qui ſanus id ſignificaret, quod proxime oſtendimus.* Dedi ueniam ] *Conceſſi: quod tamen non debebam: Salaminij enim, ut uſura conſiſteret, aut numerare uolebant, aut in fano deponere: ſed ego Bruti cauſam in Scaptium propenſior: itaque rem ſic reliqui.*

83:

Aut bono nomine ] *Stultus non erat, quia rem ſic relinquens nihil amittebat: neque enim periclitaturus unquam de centeſimis cum anatociſmo, cũ de his intelligeret Salaminios nunquam recuſaturos. etiam uſuram capiebat, quoniam in fano depoſita pecunia non eſſet. ergo in hoc minime ſtultus: impudens autem, quia quaternas, contra quàm eſſet in*

*edicto, ſperaret.* Bono nomine: *honeſto, quia cẽteſimas cum anatociſmo concedebat edictum.* Non bono: *turpi: quia quaternæ contra edictum.* Contentus erat: *contentus erat futurus, cum quaternas plane deſperaſſet. nam tum quidem aperte oſtendebat, contentum ſe non eſſe. tacite igitur ſic ratiocinabatur Scaptius, ut contentus tum eſſet centeſimis, cum de quaternis non ſuccederet. ſecum ipſe uidelicet ita loquebatur: De quaternis non impetro: quid agam? rem ſic relinquere à me eſt: impetrabo fortaſſe ab alio Proconſule, Bruti gratia, cuius commendatio apud hunc Proconſulem minus ualet, quàm ſperaui: differam, cum in dilatione ſpes ſit, neque tamen damni quidquam, quoniam uſura non conſiſtit pecunia non depoſita. Hoc eſt, quod queritur Cicero Salaminijs timens, pag. 85. Quid, inquit, ijs fiet, ſi huc Paulus uenerit? qui erat Bruti affinis.* Auunculo: *M. Catoni, cuius uterina ſoror Bruti mater Seruilia.*

Perpetuo fœnore ] *Sine renouatione ſingulorum annorum, ſine anatociſmo, ne uſuræ uſurarũ ſoluerentur, ſed centeſimarum perpetuum eſſet fœnus, non interruptum, non renouatum alio præterea fœnore adiecto.* Ducerentur: *in ſupputatione. Inde ſubduco, & rationes ſubducere.* Quid interſit: *quid lucri creditoribus fiat ex hoc S. C.*

ὁδοῦ πάρεργον. ] *Quaſi præter propoſitum, interponam hoc de Luccio. 331.* His decretis ] *Quæ pro creditoribus fiunt. quibus decretis Tribunus pl. aliquis excitabitur ad legem de nouis tabulis ferendam, quia ſenatus uoluntatem animad=*

*uerterit in creditores eſſe propenſiorem.* C. Iulius: *C. Cæſar in Conſulatu.* Cum dieculam dixerit: *malo* duxerit: *quod alijs quoque uideo placuiſſe. ut diem Cæſar ſolutionis produxerit, qui conſultum debitoribus uellet. &* Dieculam *potius, quàm diē: quia parua res quæ uidebatur, ſummum detrimentum attulit reip.* Plus: *tulit mali, perſpicuum eſt ſubaudiri.* Meditare ] *Vt defendas.* Integram rem: *ut Scaptius petijt. 83.* De ἐνδομύχῳ, ] *De filia collocanda. uide 75:* Poſthumiæ filiæ &c: *mallem,* Filio: *ut Poſthumiæ filium generum probet: quoniam Pontidia de alio locuta certi nihil afferebat. 86:* Taurus ] *Quem tabellarij ex Cilicia Romam euntes tranſirent neceſſe erat. Quintus autem Cicero Ciliciæ præfectus, trans Taurum: Marcus in Aſia, cis Taurum, ut mittere tabellarios Romam poſſet.* Fulcio. ] *Vt tuis ne deſit. 75. 80:* Valerium: *Attici puto debitorem.* Quo die myſteria: *in quem diem incidant myſteria. nam intercalatio ordinem dierū mutabat. ſed Atticus, qui Roma propius abeſſet, intercalationis dies, & dies item reliquos certius noſſe poterat. 79:*

# IN LIBRVM VI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. pagina 84.

A D quintum termilia ] Placet Ad V. Terminalia: ut ſit, die quinto ante terminalia, ſicuti, ad V. Calendas, die quinto ante Caldas. Sic enim poſtulas: hoc ſi quis traijciat, & poſt uerbum Inſtituam collocet; ut ego exiſtimo, nó inepte faciat. οἰκονομίαν Meam: οἰκονομία eſt ordo in re domeſtica: μεταφορικῶς hic ſumitur pro ordine, quem ſcribentes ſeruamus. Meam βαθύτητα ] Grauitatem, & tolerantiam; cum ea » fero, & diſſimulo, quæ ille commiſit. ſic 76. Appij » uulnera non refrico, ſed apparent, nec occuli poſſunt. Libertatem: quòd non omnia Scaptio, quē mihi Brutus commendauerat, conceſſi. 82: 83.

Hanc nonnulli ] Vel Hanc interpretare, diſſimilitudinem adminiſtrationis: uel Hæc corrige.

Cœperam: ] Mea ſponte. Sed: dico? ſed eum nunc quidem minus amo. hoc dicturus fuit. deinde reuocauit ſe, ne Atticū offenderet Bruti amātiſſimum. dico? dicon, quod uolui? non faciam. & abieci quod eram dicturus, ne te offenderem. Mandatis: Bruti. Pollicebatur, ] Ob acceptum à me beneficium. Illi: Bruto, cui debebat.

80. Premi cœptus: *ut ſolueret eam pecuniam, quã à Pompeio bellum in ijs regionibus contra Mithridatẽ gerente mutuam acceperat.* Talenta Attica: *talentum Atticum aurei ſexcenti.* In uſuram menſtruam: *ſoluit Ariobarzanes uſuræ nomine ſingulis menſibus talenta Attica* XXXIII. *nec ea tamen in uſuram ſatis ſunt.* Sorte: *pecunia Ariobarzani credita.* Accuſare regem: *qui Bruto non ſolueret, præſertim cum mihi promiſiſſet.*

85.

Vt pro Glabrione ſcæuola, ] *Pro Glabrione pupillo tutor Scæuola fœnus, & impendium recuſauit aduerſus creditores pupilli: ita ego alterũ duorum faciam, ut tutelam regis, mihi à ſenatu traditam, renunciem, ac deponam, aut aduerſus eius creditores fœnus, & impendium recuſem.* Detuli: ] *At ſupra infraq́; (82: 85:) dicit ſe Scaptio petenti negaſſe. niſi ſi duo Scaptij fuere, quod opinor: ut hic in regno Ariobarzanis negotiaretur, ille in prouincia Ciceronis. 83:* Interceſsiſſe ſe ] *Apparet, quam pecuniam Scaptius & Matinius Salaminijs Romæ dederant, eam pecuniam & ipſos mutuã ſumpſiſſe, ſponſore Bruto. nam intercedere uerbum eſt de ſponſionibus uſurpatum: ut oratione* II. *in Antonium:*

» *Tantum pro te interceſſiſſe dicebat. & hic*
» *pag.* 11: *Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, de-*
» *dit.* Vt ſoluerent &c. ] *Vt omnem pecuniam Salaminij ſoluerent: & quoniam per ſexennium ea pecunia uſi fuerant, eius ſexennij centeſimas uſuras ſoluerent.* Ductis: *ſubductis: unde ducere*

*rationes.* Cum renouatione ſingulorum anno rum: *cum anatociſmo anniuerſario, ideſt, ut uſura rum centeſimarum, quæ ſolutæ non fuerant, uſuræ cum centeſimis ſimul ſoluerentur. id enim eſt renoua re fœnus per ſingulos annos; ut ſumma fiat, pro cen teſimis non ſolutis quantũ noui fœnoris ſexennio cree tur, ducta ratione per ſingulos annos.*

85:

Quæ erat in edicto meo: ] *Centeſimæ uſu ræ conſiſtere debuerunt, quas habebam in edicto meo me eſſe obſeruaturum cum anatociſmo: conſiſtere au tem ab eo tempore, quo tantum pecuniæ depoſitum fuiſſet, quantum deberetur ductis centeſimis cũ ana= tociſmo. id Salaminij uolebant: ſed ego poſtulantibus ut deponerent non conceſſi.* Si huc Pau- lus uenerit? ] *Si, inquit, acciderit, ut L. Paulus, qui nunc Conſul eſt, Conſulatu functus huc Pro Con= ſule mittatur: male cũ Salaminijs agetur: Brutus enim contra eos omnia Scaptij cauſa impetrabit: quaternas dare cogentur. Erat autem affinis Bruti Paulus, quòd eius frater Lepidus Tertullam, Bruti ſororem, habe= bat in matrimonio.*

86.

Meo decreto &c. ] *Antiqui libri, quorum mihi copia fuit, omnes ſic, Soluta res Scaptio ſtatim quam decretum ſit tu iudicabis. uideamus num tueri liceat antiquam ſcripturam. quod opinor licet. pri= mum interpunge ſic: Igitur meo decreto ſoluta res Sca ptio, ſtatim quàm decretum ſit: tu iudicabis: dein= de expone: Igitur datum hoc ſit à me Bruti gratiæ, ut*

*quaternæ* Scaptio *ſoluantur meo decreto, idq́; ſtatim quàm decretum ſit: ſit inquam res* Scaptio *ſoluta: tū decreti mei iudex ipſe eris: plane tuo iudicio ſtare conſtitutum eſt: ad neminem prouocabo, ne ad* Catonem *quidem: quem certo ſcio, inique decretum à me, dicturum. te unum inquam decreti mei iudicem conſtituam: certe, quæ tua eſt æquitas, decretum meum probare non poteris, quanquam* Bruti *cauſa omnia cupias. patere igitur à me non decerni.* Non *enim reuera ſe eſſe decreturū* Cicero *dicit, ſed utitur quodam ſimulacro, ut* Atticus *re ante oculos poſita turpitudinē cernens excuſet eum, quia pro* Scaptio, *ideſt pro* Bruto *non decreuerit.* Sex libris ] *De republica, & de optimi ciuis officio. prius tamen nouem libros conficere in animo habuit.* 328.

Cn. Flauio Cn. F. ] *Legebatur antea,* Cn. Flauio Annii filio: *corrupte: nam filij à prænomine patris oſtendebantur,* Annius *autem non prænomen, ſed nomen, ideſt familia. mendoſam igitur dictionē ſemper credidi, mutare uero non audebam, cum & à* Plinio *lib.* XXXIII. *cap.* I. *et à* Gellio *lib.* VI. *cap.* IX. *hunc eſſe appellatum uiderem* Cn. Flauium Annij *filium. poſtea* Liuij *libros percurrens cum ad eum locum libri* IX. *ueniſſem, in quo* Flauium *hunc ſcribam* Cnei *filium uocat:* Cn. F. *ego quoque in* Cicerone *ſcripſi: itaq́;* Plinij, Gellijq́; *locus erit emendandus.*

Iſtam tabulam, ] *Flauius ſcriba, cum populus, qui dies aut nefaſti, aut faſti eſſent, ignoraret, eorumq́; notionem à iuriſconſultis peteret, ipſe faſtos circa forum in albo propoſuit, ut, quando lege agi*

poſſet, ſciretur. quo beneficio populi gratiam, indeq; curulem Aedilitatem libertino patre natus obtinuit. Tabulam igitur faſtorum. οὐκ ἔλαθες illud &c ] Eſt hoc ἐκ τῶν αἰνιγμάτων: nam neque ſupra, neque infra quidquam eſt, quo niti coniectura poſſit: nec diuinare noſtrum eſt.

86:

Imperatore ] Appellato. 79. Philotimi literis: Romæ ſcriptis. Vnas, quarum eſt principiũ, Saturnalibus mane, 78: alteras, hoc principio, Te in Epeirum, 80: Mihi placere: ] Vt nubat ei, de quo ſcribis: quem ex equeſtri ordine fuiſſe, proxima uerba declarant. 94. Tuum ueterem gregem ] Mallem de equeſtri genero, quã de patritio cogitaſſes. opinor enim, de patritio diſcedens Cicero mandauerat. Parui, inquit, tibi, monenti, ut me in meum ueterem gregem referrem, ideſt ut cum meis equitibus affinitatem iungerem.

Correcta uero epiſtola Memmiana, ] Quod antea ſcripſeras de Memmio, Pontidiam ſcilicet nugari, poſtea correxiſti, cum eam certa loqui ſignificaſti. 83: Nihil negotii fuit: perducere me in eã ſententiam, ut de uno Memmio cogitarem. Malo: generum. A' Pontidia: de quo Pontidia ſermonẽ habuit. 83: Adiunges: ad conſultationem de Tullia. Fratris Appii: non puto intelligi de Appio Claudio P. Clodij fratre, (hic enim tunc uiuebat) ſed de alio, cuius paulo ante mortui hæreditatem Aufius adierat. Amorem: ut non ſolum rei, quam Appius habuit, ſed amoris etiam, quo me uiuens proſecutus

*eſt, hæres Aufius ſit. Eſt autem nota locutio, cernere hæreditatem, et hæreditate : utroque enim modo ueteres Latini loquebātur.* Qui: *Appius potius, quàm Aufius.*

In Burſa. ] *Cum T. Munatium Plancum Burſam de ambitu accuſaui. epiſt. fam. 96. 131. & Philippica V. 207. lex enim Pompeia de ambitu: ut Pedianus docet: & Plancum poſtea Cæſar cum alijs lege Pompeia damnatis reſtituit.* Liberaris: *ſi de Tullia mea confeceris.* Furnii exceptio ] *Furnium Tribunum pl. Ciceronis amicum legem opinor tuliſſe de rectoribus tranſmarinis, niſi Parthus moueret intra Quintilem menſem, eos poſſe decedere. at id ipſum tempus Cicero timebat, ideóq; exceptionem illam minime probabat. uolebat autem omnino ferri, ut annuo imperio terminato decederent: quod ipſe non magis odio prouinciæ, quàm Parthorum metu cupiebat.* Remouendumq; cenſeo ] *Quod attinet ad otium, & ſalutem reipublicæ, nihil eum diſſimulaturum putemus. Et hoc adſcripſit Cicero, quia cum ſupra dixiſſet (60.) Vſquequaque, de hoc cum dicemus, ſit hoc quaſi* καὶ τόδε Φωκυλίδου*: quibus uerbis perpetuum in Pompeio notauit diſſimulationis uitium: exceptione hic utendum putauit, cum de communi otio loqueretur. Remoueamus, inquit, ab eo uitium diſſimulationis.* οἰκονομία*: ordo, & diſpoſitio rerum, quæ ſcribuntur.* σχεδιάζοντα*: qui ſcribis non ordine, ſed ut quidque in mentem uenit.* Sed alter, etc. ] *Frenis egebat Quintus, ut ingenio ualens plus etiam quàm ſatis eſſet; calcaribus Marcus, ut tardior.*

*ergo hic Ephoro, ille Theopompo ſimilis, utrique Iſocratis diſcipulo. Suidas.* Obſeruabo,] *Quo die Liberalia de more celebrantur, eo die (nempe XV. Cal. Apr.) togam puram Quinto daturus ſum. Quoniam autem mutare dies ſolebat intercalatio, (&, intercalatum eſſet, nec ne, Cicero ignorabat) ego, inquit, Liberalia ſic obſeruabo, quaſi intercalatum non ſit: ſuo inquam die obſeruabo, quando mihi eſt ignota intercalatio.* 89. 93:

In amoribus eſt.] *Cariſſimus eſt. nota locutio. fam.* 110. Aiunt eum: *alij*, Aiunt ſc. *malo* eum, *ex antiquo libro Beſſarionis: idq; magis poſtulat latini ſermonis probata conſuetudo.*

Thermum, Siluium] *Vicinarum prouinciarum rectores.* Bibulum: *Syriæ Proconſulem.* Scrofa: *noſtri cupidiſſimus. cui ſi daretur occaſio, iure poſſet me laudibus efferre.* Lautum negotium: *egregia mea prouincialis adminiſtratio.* Infirmant πολίτευμα Catonis: *non ita publicam rem adminiſtrant, ut Cato iubet.* Cauſam meam: *ne patiatur mihi prouinciam prorogari.* 77.

87.

De Amiano,] *Hi tres, Amianus, Terentius, Meragenes, uidentur Attico pecuniam debuiſſe. & quod ſequitur,* ſpei nihil, *expono, de exigenda pecunia.* Dionyſius: *Ciceronum magiſter, tui amantiſſimus, qui adeſt, & rem tuam mecum curat.* Nullum ueſtigium: *hominem conuenire uolebam, ut agerem de tuo nomine. non modo non potui, ſed*

*nec ullum eius ueſtigium agnoui.* Meragenes certe periit. ] *Attici debitor eſt, ad inopiam redactus.* Periit: *decoxit, perdidit omnem rem: ut de pecunia tua prorſus actum ſit.* Mandaui: *dedi negotium, ut, quod de Rhoſio ſcripſiſti, ageretur.*

Lancibus etc. ] *Iocus, quia ſcripſerat Atticus, uaſis fictilibus ſe eſſe uſurum. Quid, inquit, cogitas? in lancibus & ſplendidiſſimis caniſtris oluſcula apponebas, iiſq; nos paſcere ſolitus es, cum præterea nullum eſſet obſonium: in uaſis fictilibus, quæ humiliora ſunt, quid appones? certe uiliora eſculenta.* Infelicitatis: *quaſi infelicitatem quærat, qui tam frugaliter cogitet uiuere.* Reperturos: ] *Ii, quibus mandaui, polliciti ſunt ſe reperturos. 82.*

Ineptas ] *Scripſit enim, ut ex Axij literis cognoui, confectum per ſe Parthicum bellum: cum non ita res ſit. 81.* Aliquando commoueatur: *aliquando Parthici belli curam ſuſcipiat. quod non eſſe confectum ex Bibuli literis intelliget, contra quàm Caſſius ſcripſit. 81.* Suſtinebit: *bellum, & impetum Parthorum: quibus, ante quàm in meam prouinciam perueniant, per Syriam, prouinciam Bibuli, tranſeundum eſt.* Quid illo fiet: *antiqua locutio: ut in epiſtola ad Terentiam, Quid Tulliola mea fiet? fam. 235.* Quadringenarias: *quadringentis militibus in cohorte, armatura Romana. quod ſequitur, ∞ ∞, ſignificari duo millia, ſupra docuimus in narratione de numerorum antiquorum notis.* In noſtra prouincia: *non cui ego præſum, ſed in prouincia populi Romani. 81.*

Præter illam exceptionem, ] Exceptio erat ex prouincialium commodo contra publicanos, id eſt contra ordinem equeſtrem. nam publicani omnes equites. intulit autem, In ordinem noſtrum, quia & ipſe, & Atticus equites. publicanis autem ferè ſemper cum prouincialibus negotium erat è uectigalium exactione. & Bibulùs equitibus infenſus, quia Cæſarem inimicum ſuum magno beneficio deuincti ſtudioſiſſime obſeruabant. Suetonius. ἰσοδυναμοῦσαν: exceptionem ſimilem, quæ prouincialibus magis, quàm pnblicanis conſulat, translatam in meum edictum ex edicto Mutij. Scæuolæ Aſiæ Procóſulis. 77. et fam. 17.

87:

Extra quàm ] cum in pactionibus prouincialium & publicanorum multa fierent contra fidem bonam, Bibulus in edicto ſuo ſcripſerat, ſe non ſtaturum tabulis pactionum. hoc idem Cicero, ſed tectius, his inquam uerbis γενικῶς: Extra quàm ſi ita negotium geſtum eſt, ut eo ſtari non oporteat, ex fide bona. Extra quàm: cum hac exceptione. Ex fide bona: ut ex bona fide conuenit. tectior autem Ciceronis exceptio, quia neque pactiones, neque aliud quid quam nominatim, γενικῶς omnia complexus eſt: Bibulus autem de pactionibus expreſſerat, graui præiudicio in ordinem equeſtrem: nam ſi pactiones non ſeruarentur, magnum in eo damnum publicani facerét.

Omnia de publicanis: ] De omnibus controuerſijs, quæ inter publicanos & prouinciales poſſunt exiſtere. Magiſtris faciundis: magiſtros auctionum intelligit: de quibus in epiſtola 1. uendendis:

*ut ex edicto primum à creditoribus poſſideantur bona; deinde, magiſtris factis, uendantur.*

Peregrinis ] *Non Romanis, ſed peregrinis, id eſt ſuis. 90:* Nugatoribus: *leues, inquis, erunt iudices, ſiquidem Græci erunt. quid refert? ipſi tamen ita exultant, quaſi ſummum à me beneficium acceperint.* Voſtri: *qui Romæ iudicant.* εἰρωνικῶς *dixit.* Mancipem: *quaſi non grauis iudex eſſe poſſit, qui ob quæſtum publica conducat, uel emat.*

Ne cui moleſti ſint: ] *Acerbiore uectigalium exactione. itaque hoc accidit* παραδοξότατον, *id eſt maxime præter opinionem: ante enim moleſtiſſimi prouincialibus publicani.* Vſuras eorum, ] *Quas prouinciales ex pactione publicanis penderent, donec debitum uectigal ſoluerent. quod & Seruilius cognomento Iſauricus, Ciliciæ Proconſul, ratum eſſe uoluit. ego autem (inquit) prouincialibus amicior: qui uſuras, pactionibus adſcriptas, non ſeruo: ſed diem ſtatuo ſatis laxam, qua uectigal publicanis debitum ſoluant: quam ante ſi ſoluerint, ad uectigal uſuras tantum centeſimas addent: ſi non ſoluerint, tum, quæ pactionibus adſcriptæ ſunt, eas uſuras ſoluant. quod ne accidat, conſulto diem ſtatuo ſatis laxam, quo poſſint matura ſolutione uſuras illas intolerabiles effugere.* Centeſimas ducturum: *hoc ſeruaturum, ut centeſimas duntaxat cum uectigali ſoluant publicanis. quod illis multo erit facilius, quàm ſi uſuras illas, quæ pactionibus adſcriptæ fuerant, centeſimis uidelicet non comparandæ, ex inſtituto Seruilij cogerentur ſoluere.* Ex pa-

ctione: ſoluant, ut pactionibus adſcriptum eſt: adſcriptum autem erat grauiſſimum fœnus: quod ſeruauerat pro Conſule Seruilius. Soluunt tolerabili fœnore: ] Soluunt uectigal iam ante debitum, cum centeſimis: quod eſt fœnus tolerabile.

Si illam iam habent ] Caualcantis liber illa, etiam alter antiquus. mendum tamen remanet in particula ſi. ſequitur tralatio à menſura, copiam ſignificans. publicanos ualde uerbis orno, crebro inuito. μηδὲν αὐτοῖς: nihil ipſis tribuo: quamuis eos habeam in delicijs, nihil tamen ipſorum cauſa facio, quod factum reprehendi poſſit. Reliqua: quæ perficiunt græcam ſententiam.

88.

De ſtatua Africani, ] Quam Metellus poſuerat omiſſa Cenſoris ſubſcriptione. ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων: quaſi dicat, ſcribis ordine perturbato. quod ſupra dixit, Te enim ſequor σχεδιάζοντα. Ipſum: ipſa res, σχεδιασμὸς tuus. uel, me ipſum, ipſa me perturbatior οἰκονομία delectauit.

Scipionem hic Metellus ] P. Scipionem Naſicam Serapionem, qui Ti. Gracchum interfecit. Metellus autem, de quo loquitur, eſt Q. Metellus à Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus, cum ex gente Cornelia eſſet: itaque Metellus Scipio nominatur à Pediano in argumento Milonianæ, & in S. C. quod inſertum epiſtolæ mittit M. Celius ad Ciceronē. fam. epiſt. 117: & Plutarchus in uita Ciceronis. Proauum: hoc modo. Naſica Serapion genuit Naſicam, qui Conſul fuit cum Beſtia, anno ab V.C. 642. hic autem Naſicam

Craſſi Oratoris generum : ex quo Naſica hic, à Metello Pio adoptatus, Corneliæ pater, quæ Pompeio Magno nupſit. Ad opis: ædem.è grecis fontibus figura deriuata. Serapionis : Scipionis Naſicæ, à mancipio Serapione cognominati ob ſimilitudiné formæ. epitome Liuiana lib.LV. Plinius, Valerius Max. hic cum eſſet Pontifex Max. Ti. Gracchum impetu facto interfecit. Si ſecus eſt: ſi aliter eſt, atque ego ſcripſi in libris de rep. Belle ἠπόρησας: acute, nec ſine cauſa dubitaſti, utrum de Flauio & faſtis ita ſit. 86.

Τὸν τῆς ἀρχαίας ] Illum ex ueteri comœdia celebrem. Horatius Sat. IIII. lib. I.

Eupolis, atque Cratinus, Ariſtophanesq; poetæ,
Atque alij, quorum comœdia priſca uirorum eſt.

Errauit : de Eupoli. Non dixit : dixit & Valerius Max. Tuo familiari : ex aſſidua lectione.

XXDC ] Quæ Philotimo ſoluta ſunt à debitore meo. Reliqua mea. quæ mihi reliqua debebantur.

88 :

Τί λοιπόν? ] Quid ſupereſt, quod ad te ſcribam? Inaudiſti : huius uerbi uis hæc eſt, ut non niſi de rebus occultis uſurpetur: ut in epiſtola ad Pætum: Aquini & Fabrateriæ conſilia ſunt inita de me, quæ te uideo inaudiſſe. & apud Plautum, aliosq; eiuſdem generis ſunt exempla : ut legentes ad uſum latinæ locutionis obſeruauimus. Nihil eiuſmodi eſt : non eſt, ut quidquam inaudire potueris à me turpiter commiſſum : nihil enim committo. πρὸ Μοῦχι καὶ δεῖ. Probe reſpondiſſe. ] Cum reſpondiſti, te non putare, pantheras mandato meo

*quæri, ut ad Celium mittantur.* 81: Fidentius: *nam cum dixiſti,* Te non putare, *non ſatis fidenter reſpondiſti: uellem affirmaſſes, non eſſe cur pantheras Celio collegæ ſuo, ſeorſum ab ipſo uenationem adornanti, ſuſpicetur à me miſſum iri.* Celius libertum: *M. Celius Rufus, Aedilis Curulis deſignatus cum M. Octauio, Philonem libertum miſerat. fam.* 118: Sed à ciuitatibus: *ſic in antiquis libris. puto rectius* et de ciuitatibus, *literarum mutatione parua: ſiquidem pro* ſed *ueteres librarij ſcribebant* ſet: *item* it, quit, *pro* id, quid: *aliaq; huius generis multa. ſcripſerat ad Ciceronem Celius, ut & pantheras ſibi mitteret., & M. Feridij agros, (fam.* 119:) *qui ciuitatibus fructus penderent, immunes eſſe uellet.* De agris reſpondet Cicero: *In mea prouincia nihil cuiquam adimitur, niſi ſi quid quis debeat: nam creditoribus ut ſatisfiat, uolo. itaque non eſt, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. ac miror, cur petas: cum Romæ audire poſſis, nullam in mea prouincia nummum, niſi in æs alienum, erogari. quod ſi non auditur, meáq; ſunt obſcura facta, ut tanquam in tenebris lateam: moleſte fero.* Nec mihi conciliare: *qui pecuniā non debitam uel ipſe cepiſſet, uel altero conciliaſſet, is lege tenebatur. Or. uol.* 1. 163. Nec illum capere: *ſignificatur, inter Feridium & Celium conueniſſe, ut, ſi Feridius à Celio Ciceroni commendatus, de immunitate agrorum impetraſſet, Celio pecuniam eius rei cauſa numeraret. quod quidem flagitij nemini eſſe committendum, minime uero omnium Celio,* cui

*cui pecuniam capere liceret eo minus, quòd crimine repetundarum accuſaſſet* C. *Antonium.* Illud autem alterum: *de pantheris.* Cibyratas: *ab urbe Cibyra, homines uenandi ſtudio deditos. fam.* 119.

Magna in gratia] *Quia ſcripſiſti ad eum, me ſcripſiſſe ad te, mirificum illum eſſe.* 77.

Mandauit,] *Ante quàm Roma diſcederes.*

Quem iampridem nunquam uidet: *ſupra tamen* 78: *dixit, Quam nunquam uidi; ut uideatur hic quoque legendum, Quem nunquam uidit.* Aſcribito: *cũ Romã ad uxorẽ tuã Piliã literas mittes.*

Literas daturum pridie Cal. Ian.] *Locus ex epiſtola Attici: qui Ciceroni memoriam attulit clariſſimi iuriſiurandi, cum ſcilicet pridie Cal. Ian. iurauit remp. à ſe eſſe ſeruatam. epiſt. fam. lib.* V. 60: & *in oratione pro Sylla, in oratione pro domo.* Prætextatus: *cum effeci, ut ſumma Tribuni plebis Metelli Nepotis iniuria ſummo mihi eſſet honori. Prætexta magiſtratuum toga, et puerorum ad annũ* XVII.

Paria paribus] *Qui in ſcribendo nihilo ſum ornatior, quàm tu es.*

89.

Potuit Luceius Tuſculanum,] *Vendere. niſi forte ſibi retinet animi cauſa: ſolet enim ibi ſe cũ ſuo ſeruulo tibicine oblectare.* Expeditos: *moleſtia æris alieni.* Quibus omnibus eſt: *in quos omnes conuenit illud Homericum,* αἴδεσθεν &c. *quòd pecunias in iudicio, cum propter æs alienum cuperent, tamen deterriti metu non accepiſſent.*

De Memmio] *Exule reducendo.* & *exula=*

# IN LIBRVM VI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. *pagina* 84.

A D quintum termilia ] Placet Ad V. Ter*minalia: ut ſit, die quinto ante terminalia, ſicuti, ad* V. Cal*endas, die quinto ante* Cal*das.* Sic enim poſtulas: *hoc ſi quis traijciat, & poſt uerbum* Inſtituam *collocet; ut ego exiſtimo, nó inepte faciat.* οἰκονομίαν Meam: οἰκονομία *eſt ordo in re domeſtica:* μεταφορικῶς *hic ſumitur pro ordine, quem ſcribentes ſeruamus.* Meam βαθύτητα ] *Grauitatem, & tolerantiam; cum ea*
» *fero, & diſſimulo, quæ ille commiſit. ſic* 76. Appij
» *uulnera non refrico, ſed apparent, nec occuli poſſunt.*

Libertatem: *quòd non omnia* Scaptio, *quẽ mihi* Brutus *commendauerat, conceſſi.* 82: 83.

Hanc nonnulli ] Vel Hanc *interpretare, diſſimilitudinem adminiſtrationis: uel* Hæc *corrige.*

Cœperam: ] *Mea ſponte.* Sed: dico? *ſed eum nunc quidem minus amo. hoc dicturus fuit. deinde reuocauit ſe, ne* Atticũ *offenderet* Bruti *amã tiſſimum.* dico? dicon, *quod uolui? non faciam. & abieci quod eram dicturus, ne te offenderem.* Mandatis: Bruti. Pollicebatur, ] *Ob acceptum à me beneficium.* Illi: Bruto, *cui debebat.*

80. Premi cœptus: *ut ſolueret eam pecuniam, quã à Pompeio bellum in ijs regionibus contra Mithridatẽ gerente mutuam acceperat.* Talenta Attica: *talentum Atticum aurei ſexcenti.* In uſuram menſtruam: *ſoluit Ariobarzanes uſuræ nomine ſingulis menſibus talenta Attica* XXXIII. *nec ea tamen in uſuram ſatis ſunt.* Sorte: *pecunia Ariobarzani credita.* Accuſare regem: *qui Bruto non ſolueret, præſertim cum mihi promiſiſſet.*

[illegible] 85.

Vt pro Glabrione ſcæuola, ] *Pro Glabrione pupillo tutor Scæuola fœnus, & impendium recuſauit aduerſus creditores pupilli: ita ego alterũ duorum faciam, ut tutelam regis, mihi à ſenatu traditam, renunciem, ac deponam, aut aduerſus eius creditores fœnus, & impendium recuſem.* Detuli: ] *At ſupra infraq́; (82: 85:) dicit ſe Scaptio petenti negaſſe. niſi ſi duo Scaptij fuere, quod opinor: ut hic in regno Ariobarzanis negotiaretur, ille in prouincia Ciceronis.* 83: Interceſsiſſe ſe ] *Apparet, quam pecuniam Scaptius & Matinius Salaminijs Romæ dederant, eam pecuniam & ipſos mutuã ſumpſiſſe, ſponſore Bruto. nam intercedere uerbum eſt de ſponſionibus uſurpatum: ut oratione* II. *in Antonium:* » *Tantum pro te interceſſiſſe dicebat. & hic* » *pag.* 11: *Accerſiuit ad ſe, promiſit, interceſſit, de*» *dit.* Vt ſoluerent &c. ] *Vt omnem pecuniam Salaminij ſoluerent: & quoniam per ſexennium ea pecunia uſi fuerant, eius ſexennij centeſimas vſuras ſoluerent.* Ductis: *ſubductis: unde ducere*

*rationes.* Cum renouatione ſingulorum annorum: *cum anatociſmo anniuerſario, ideſt, ut uſurarum centeſimarum, quæ ſolutæ non fuerant, uſuræ cum centeſimis ſimul ſoluerentur. id enim eſt renouare fœnus per ſingulos annos; ut ſumma fiat, pro centeſimis non ſolutis quantũ noui fœnoris ſexennio creetur, ducta ratione per ſingulos annos.*

85:

Quæ erat in edicto meo: ] *Centeſimæ uſuræ conſiſtere debuerunt, quas habebam in edicto meo me eſſe obſeruaturum cum anatociſmo: conſiſtere autem ab eo tempore, quo tantum pecuniæ depoſitum fuiſſet, quantum deberetur ductis centeſimis cũ anatociſmo. id* Salaminij *uolebant: ſed ego poſtulantibus ut deponerent non conceſſi.* Si huc Paulus uenerit? ] *Si, inquit, acciderit, ut* L. Paulus, *qui nunc* Conſul *eſt,* Conſulatu *functus huc* Pro Conſule *mittatur: male cũ* Salaminijs *agetur:* Brutus *enim contra eos omnia* Scaptij *cauſa impetrabit: quaternas dare cogentur.* Erat *autem affinis* Bruti Paulus, *quòd eius frater* Lepidus Tertullam, Bruti *ſororem, habebat in matrimonio.*

86.

Meo decreto &c. ] *Antiqui libri, quorum mihi copia fuit, omnes ſic,* Soluta *res* Scaptio *ſtatim quam decretum ſit tu indicabis. uideamus num tueri liceat antiquam ſcripturam. quod opinor licet. primum interpunge ſic:* Igitur *meo decreto ſoluta res* Scaptio*, ſtatim quàm decretum ſit: tu indicabis: deinde expone:* Igitur *datum hoc ſit à me* Bruti *gratiæ, ut*

*quaternæ* Scaptio *ſoluantur meo decreto, idq́; ſtatim quàm decretum ſit: ſit inquam res* Scaptio *ſoluta: tũ decreti mei iudex ipſe eris: plane tuo iudicio ſtare conſtitutum eſt: ad neminem prouocabo, ne ad* Catonem *quidem: quem certo ſcio, inique decretum à me, dicturum. te unum inquam decreti mei iudicem conſtituam: certe, quæ tua eſt æquitas, decretum meum probare non poteris, quanquam* Bruti *cauſa omnia cupias. patere igitur à me non decerni. Non enim reuera ſe eſſe decreturũ* Cicero *dicit, ſed utitur quodam ſimulacro, ut* Atticus *re ante oculos poſita turpitudinẽ cernens excuſet eum, quia pro* Scaptio*, ideſt pro* Bruto *non decreuerit.* sex libris ] *De republica, & de optimi ciuis officio. prius tamen nouem libros conficere in animo habuit.* 328.

Cn. Flauio Cn. F. ] *Legebatur antea*, Cn. Flauio Annii filio: *corrupte: nam filÿ à prænomine patris oſtendebantur,* Annius *autem non prænomen, ſed nomen, ideſt familia. mendoſam igitur dictionẽ ſemper credidi, mutare uero non audebam, cum & à* Plinio *lib.* XXXIII. *cap.* I. *et à* Gellio *lib.* VI. *cap.* IX. *hunc eſſe appellatum uiderem* Cn. Flauium Anniÿ *filium. poſtea* Liuÿ *libros percurrens cum ad eum locum libri* IX. *ueniſſem, in quo* Flauium *hunc ſcribam* Cnei *filium uocat:* Cn. F. *ego quoque in* Cicerone *ſcripſi: itaq́;* Pliniÿ, Gelliÿq́; *locus erit emendandus.*

Iſtam tabulam, ] Flauius *ſcriba, cum populus, qui dies aut nefaſti, aut faſti eſſent, ignoraret, eorumq́; notionem à iuriſconſultis peteret, ipſe faſtos circa forum in albo propoſuit, ut, quando lege agĩ*

*poſſet, ſciretur. quo beneficio populi gratiam, indéq; curulem* Aedilitatem *libertino patre natus obtinuit.* Tabulam *igitur faſtorum.* οὐκ ἔλαθες illud &c ] *Eſt hoc* ἐκ τῶν αἰνιγμάτων *: nam neque ſupra, neque infra quidquam eſt, quo niti coniectura poſſit: nec diuinare noſtrum eſt.*

86:

Imperatore ] Appellato. 79. Philotimi literis: Roma *ſcriptis.* Vnas, *quarum eſt principiū,* Saturnalibus *mane*, 78: alteras, *hoc principio*, Te *in* Epeirum, 80: Mihi placere: ] Vt *nubat ei, de quo ſcribis: quem ex equeſtri ordine fuiſſe, proxima uerba declarant.* 94. Tuum ueterem gregem ] Mallem *de equeſtri genero, quã de patritio cogitaſſes. opinor enim, de patritio diſcedens* Cicero *mandauerat.* Parui, *inquit, tibi, monenti, ut me in meum ueterem gregem referrem, ideſt ut cum meis equitibus affinitatem iungerem.*

Correcta uero epiſtola Memmiana, ] Quod *antea ſcripſeras de* Memmio, Pontidiam *ſcilicet nugari, poſtea correxiſti, cum eam certa loqui ſignificaſti.* 83: Nihil negotii fuit: *perducere me in eã ſententiam, ut de uno* Memmio *cogitarem.* Malo: *generum.* A' Pontidia: *de quo* Pontidia *ſermonē habuit.* 83: Adiunges: *ad conſultationem de* Tullia. Fratris Appii: *non puto intelligi de* Appio Claudio P. Clodij *fratre, (hic enim tunc uiuebat) ſed de alio, cuius paulo ante mortui hæreditatem* Aufius *adierat.* Amorem: *ut non ſolum rei, quam* Appius *habuit, ſed amoris etiam, quo me uiuens proſecutus*

eſt, hæres Auſius ſit. Eſt autem nota locutio, cernere hæreditatem, et hæreditate: utroque enim modo ueteres Latini loquebãtur. Qui: Appius potius, quàm Auſius.

In Burſa.] Cum T. Munatium Plancum Burſam de ambitu accuſaui. epiſt. fam. 96. 131. & Philippica V. 207. lex enim Pompeia de ambitu: ut Pedianus docet: & Plancum poſtea Cæſar cum alijs lege Pompeia damnatis reſtituit. Liberaris: ſi de Tullia mea confeceris. Furnii exceptio] Furnium Tribunum pl. Ciceronis amicum legem opinor tuliſſe de rectoribus tranſmarinis, niſi Parthus moueret intra Quintilem menſem, eos poſſe decedere. at id ipſum tempus Cicero timebat, ideóq; exceptionem illam minime probabat. uolebat autem omnino ferri, ut annuo imperio terminato decederent: quod ipſe non magis odio prouinciæ, quàm Parthorum metu cupiebat. Remouendumq; cenſeo] Quod attinet ad otium, & ſalutem reipublicæ, nihil eum diſſimulaturum putemus. Et hoc adſcripſit Cicero, quia cum ſupra dixiſſet (60.) Vſquequaque, de hoc cum dicemus, ſit hoc quaſi καὶ τόδε Φωκυλίδου: quibus uerbis perpetuum in Pompeio notauit diſſimulationis uitium: exceptione hic utendum putauit, cum de communi otio loqueretur. Remoueamus, inquit, ab eo uitium diſſimulationis. οἰκονομία: ordo, & diſpoſitio rerum, quæ ſcribuntur. σχεδιάζοντα: qui ſcribis non ordine, ſed ut quidque in mentem uenit. Sed alter, etc.] Frenis egebat Quintus, ut ingenio ualens plus etiam quàm ſatis eſſet; calcaribus Marcus, ut tardior.

*ergo hic Ephoro, ille Theopompo ſimilis, utrique Iſocratis diſcipulo. Suidas.* Obſeruabo,] *Quo die Liberalia de more celebrantur, eo die (nempe* X V. *Cal. Apr.) togam puram Quinto daturus ſum. Quoniam autem mutare dies ſolebat intercalatio, (& intercalatum eſſet, nec ne, Cicero ignorabat) ego, inquit, Liberalia ſic obſeruabo, quaſi intercalatum non ſit: ſuo inquam die obſeruabo, quando mihi eſt ignota intercalatio.* 89. 93:

In amoribus eſt.] *Cariſſimus eſt. nota locutio. fam.* 110. Aiunt eum: *alij,* Aiunt ſe. *malo* eum, *ex antiquo libro Beſſarionis: idq; magis poſtulat latini ſermonis probata conſuetudo.*

Thermum, Siluium] *Vicinarum prouinciarum rectores.* Bibulum: *Syriæ Proconſulem.* Scrofa: *noſtri cupidiſſimus. cui ſi daretur occaſio, iure poſſet me laudibus efferre.* Lautum negotium: *egregia mea prouincialis adminiſtratio.* Infirmant πολίτευμα Catonis: *non ita publicam rem adminiſtrant, ut Cato iubet.* Cauſam meam: *ne patiatur mihi prouinciam prorogari.* 77.

87.

De Amiano,] *Hi tres, Amianus, Terentius, Meragenes, uidentur Attico pecuniam debuiſſe. &* *quod ſequitur,* ſpei nihil, *expono, de exigenda pecunia.* Dionyſius: *Ciceronum magiſter, tui amantiſſimus, qui adeſt, & rem tuam mecum curat.* Nullum ueſtigium: *hominem conuenire uolebam, ut agerem de tuo nomine. non modo non potui, ſed*

*nec ullum eius ueſtigium agnoui.* Meragenes certe periit. ] *Attici debitor eſt, ad inopiam redactus.* Periit: *decoxit, perdidit omnem rem: ut de pecunia tua prorſus actum ſit.* Mandaui: *dedi negotium, ut, quod de* Rhoſio *ſcripſiſti, ageretur.*

Lancibus etc. ] *Iocus, quia ſcripſerat* Atticus, *uaſis fictilibus ſe eſſe uſurum. Quid, inquit, cogitas? in lancibus & ſplendidiſſimis caniſtris oluſcula apponebas, iiſq; nos paſcere ſolitus es, cum præterea nullum eſſet obſonium: in uaſis fictilibus, quæ humiliora ſunt, quid appones? certe uiliora eſculenta.* Infelicitatis: *quaſi infelicitatem quærat, qui tam frugaliter cogitet uiuere.* Reperturos: ] *Ii, quibus mandaui, polliciti ſunt ſe reperturos.* 82.

Ineptas ] *Scripſit enim, ut ex* Axij *literis cognoui, confectum per ſe* Parthicum *bellum: cum non ita res ſit.* 81. Aliquando commoueatur: *aliquando* Parthici *belli curam ſuſcipiat. quod non eſſe confectum ex* Bibuli *literis intelliget, contra quàm* Caſſius *ſcripſit.* 81. Suſtinebit: *bellum, & impetum* Parthorum: *quibus, ante quàm in meam prouinciam perueniant, per* Syriam, *prouinciam* Bibuli, *tranſeundum eſt.* Quid illo fiet: *antiqua locutio: ut in epiſtola ad* Terentiam, Quid Tulliola *mea fiet? fam.* 235. Quadringenarias: *quadringentis militibus in cohorte, armatura* Romana. *quod ſequitur, ∞ ∞, ſignificari duo millia, ſupra docuimus in narratione de numerorum antiquorum notis.* In noſtra prouincia: *non cui ego præſum, ſed in prouincia populi* Romani. 81.

Præter illam exceptionem, ] *Exceptio erat ex prouincialium commodo contra publicanos, id eſt contra ordinem equeſtrem. nam publicani omnes equites. intulit autem*, In ordinem noſtrum, *quia & ipſe, & Atticus equites. publicanis autem ferè ſemper cum prouincialibus negotium erat è uectigalium exactione. & Bibulus equitibus infenſus, quia Cæſarem inimicum ſuum magno beneficio deuincti ſtudioſiſſime obſeruabant. Suetonius.* ἰσοδυναμοῦσαν : *exceptionem ſimilem, quæ prouincialibus magis, quàm publicanis conſulat, translatam in meum edictum ex edicto Mutij. Scæuolæ Aſiæ Procōſulis. 77. et fam. 17. 87:*

Extra quàm ] *Cum in pactionibus prouincialium & publicanorum multa fierent contra fidem bonam, Bibulus in edicto ſuo ſcripſerat, ſe non ſtaturum tabulis pactionum. hoc idem Cicero, ſed tectius, his inquam uerbis* γενικῶς : *Extra quàm ſi ita negotium geſtum eſt, ut eo ſtari non oporteat, ex fide bona.* Extra quàm : *cum hac exceptione.* Ex fide bona : *ut ex bona fide conuenit. tectior autem Ciceronis exceptio, quia neque pactiones, neque aliud quidquam nominatim,* γενικῶς *omnia complexus eſt: Bibulus autem de pactionibus expreſſerat, graui præiudicio in ordinem equeſtrem: nam ſi pactiones non ſeruarentur, magnum in eo damnum publicani facerēt.*

Omnia de publicanis: ] *De omnibus controuerſijs, quæ inter publicanos & prouinciales poſſunt exiſtere.* Magiſtris faciundis : *magiſtros auctionum intelligit: de quibus in epiſtola I.* uendendis:

*ut ex edicto primum à creditoribus poſſideantur bo= na; deinde, magiſtris factis, uendantur.*

Peregrinis ] *Non Romanis, ſed peregrinis, id eſt ſuis.* 90 : Nugatoribus : *leues, inquis, erunt iu- dices, ſiquidem Græci erunt. quid refert? ipſi tamen ita exultant, quaſi ſummum à me beneficium acce= perint.* Voſtri : *qui Romæ iudicant.* εἰρωνικῶς *di= xit.* Mancipem : *quaſi non grauis iudex eſſe poſ= ſit, qui ob quæſtum publica conducat, uel emat.*

Ne cui moleſti ſint : ] *Acerbiore uectigalium exactione. itaque hoc accidit* παραδοξότατον, *id eſt maxime præter opinionem: ante enim moleſtiſſimi prouincialibus publicani.* Vſuras eo= rum, ] *Quas prouinciales ex pactione publicanis penderent, donec debitum uectigal ſoluerent. quod & Seruilius cognomento Iſauricus, Ciliciæ Procon= ſul, ratum eſſe uoluit. ego autem (inquit) prouin= cialibus amicior: qui uſuras, pactionibus adſcriptas, non ſeruo: ſed diem ſtatuo ſatis laxam, qua uectigal publicanis debitum ſoluant: quam ante ſi ſoluerint, ad uectigal uſuras tantum centeſimas addent: ſi non ſoluerint, tum, quæ pactionibus adſcriptæ ſunt, eas uſuras ſoluant. quod ne accidat, conſulto diem ſta= tuo ſatis laxam, quo poſſint matura ſolutione uſu= ras illas intolerabiles effugere.* Centeſimas du= cturum : *hoc ſeruaturum, ut centeſimas duntaxat cum uectigali ſoluant publicanis. quod illis multo e= rit facilius, quàm ſi uſuras illas, quæ pactionibus ad= ſcriptæ fuerant, centeſimis uidelicet non comparan= dæ, ex inſtituto Seruilij cogerentur ſoluere.* Ex pa-

ctione: *ſoluant, ut pactionibus adſcriptum eſt: adſcriptum autem erat grauiſſimum fœnus: quod ſeruauerat pro Conſule Seruilius.* Soluunt tolerabili fœnore: ] *Soluunt uectigal iam ante debitum, cum centeſimis: quod eſt fœnus tolerabile.*

Si illam iam habent ] *Caualcantis liber* illa, *etiam alter antiquus. mendum tamen remanet in particula* ſi. *ſequitur tralatio à menſura, copiam ſignificans. publicanos ualde uerbis orno, crebro inuito.* μηδὲν αὐτοῖς: *nihil ipſis tribuo: quamuis eos habeam in delicijs, nihil tamen ipſorum cauſa facio, quod factum reprehendi poſſit.* Reliqua: *quæ perficiunt græcam ſententiam.*

88.

De ſtatua Africani, ] *Quam Metellus poſuerat omiſſa Cenſoris ſubſcriptione.* ὢ πραγμάτων ἀσυγκλώστων: *quaſi dicat, ſcribis ordine perturbato. quod ſupra dixit, Te enim ſequor* σχεδιάζοντα. Ipſum: *ipſa res,* σχεδιασμὸς *tuus. uel,* me ipſum, *ipſa me perturbatior* οἰκονομία *delectauit.*

Scipionem hic Metellus ] *P. Scipionem Naſicam Serapionem, qui Ti. Gracchum interfecit. Metellus autem, de quo loquitur, eſt Q. Metellus à Q. Cæcilio Metello Pio adoptatus, cum ex gente Cornelia eſſet: itaque Metellus Scipio nominatur à Pediano in argumento Milonianæ, & in S. C. quod inſertum epiſtolæ mittit M. Celius ad Ciceroné. fam. epiſt. 117: & Plutarchus in uita Ciceronis.* Proauum: *hoc modo. Naſica Serapion genuit Naſicam, qui Conſul fuit cum Beſtia, anno ab V. C. 642. hic autem Naſicam*

*Craſſi Oratoris generum : ex quo Naſica hic , à Me=*
*tello Pio adoptatus, Corneliæ pater, quæ Pompeio Ma*
*gno nupſit.* Ad opis: *ædem. è grecis fontibus fi-*
*gura deriuata.* Serapionis: *Scipionis Naſicæ , à*
*mancipio Serapione cognominati ob ſimilitudiné for=*
*mæ. epitome Liuiana lib. LV. Plinius, Valerius Max.*
*hic cum eſſet Pontifex Max. Ti. Gracchum impetu fa=*
*cto interfecit.* Si ſecus eſt: *ſi aliter eſt, atque ego ſcri*
*pſi in libris de rep.* Belle ἠπόρησας: *acute, nec ſine*
*cauſa dubitaſti , utrum de Flauio & faſtis ita ſit.* 86.

Τὸν τῆς ἀρχαίας ] *Illum ex ueteri comœdia*
*celebrem. Horatius Sat. IIII. lib. I.*

*Eupolis, atque Cratinus , Ariſtophanesq́; poetæ ,*
*Atque alij, quorum comœdia priſca uirorum eſt.*

Errauit: *de Eupoli.* Non dixit: *dixit & Valerius*
*Max.* Tuo familiari: *ex aſſidua lectione.*

XXDC ] *Quæ Philotimo ſoluta ſunt à debito=*
*re meo.* Reliqua mea. *quæ mihi reliqua debe=*
*bantur.* 88 :

Τί λοιπόν; ] *Quid ſupereſt , quod ad te ſcri=*
*bam?* Inaudiſti: *huius uerbi uis hæc eſt , ut non*
*niſi de rebus occultis uſurpetur: ut in epiſtola ad Pæ=*
» *tum: Aquini & Fabrateriæ conſilia ſunt inita de me,*
» *quæ te uideo inaudiſſe. & apud Plautum, aliosq́; eiuſ*
*dem generis ſunt exempla : ut legentes ad uſum la-*
*tinæ locutionis obſeruauimus .* Nihil eiuſmodi
eſt: *non eſt , ut quidquam inaudire potueris à me*
*turpiter commiſſum : nihil enim committo.* πρὸ Μοῦ=
σι καὶ Δῖ. Probe reſpondiſſe. ] *Cum*
*reſpondiſti , te non putare , pantheras mandato meo*

*quæri, ut ad* Celium *mittantur*. 81: Fidentius: *nam cum dixiſti*, Te non putare, *non ſatis fidenter reſpondiſti: uellem affirmaſſes, non eſſe cur pantheras* Celio *collegæ ſuo, ſeorſum ab ipſo uenationem adornanti, ſuſpicetur à me miſſum iri.* Celius libertum: M. *Celius* R*ufus,* A*edilis* C*urulis deſignatus cum* M.O*ctauio*,P*hilonem libertum miſerat.fam.* 118; Sed à ciuitatibus: *ſic in antiquis libris.puto rectius* et de ciuitatibus, *literarum mutatione parua: ſiquidem pro* ſed *ueteres librarij ſcribebant* ſet: *item* it, quit, *pro* id, quid: *aliáq; huius generis multa. ſcripſerat ad* C*iceronem* C*elius, ut & pantheras ſibi mitteret., &* M. F*eridij agros, (fam.* 119:) *qui ciuitatibus fructus penderent, immunes eſſe uellet.* D*e agris reſpondet* C*icero:* I*n mea prouincia nihil cuiquam adimitur, niſi ſi quid quis debeat: nam creditoribus ut ſatisfiat, uolo. itaque non eſt, quod petas, ut ciuitatibus adimam fructus, qui ex agris capiuntur. ac miror, cur petas: cum* R*omæ audire poſſis, nullam in mea prouincia nummum, niſi in æs alienum, erogari. quod ſi non auditur, meáq; ſunt obſcura facta, ut tanquam in tenebris lateam: moleſte fero.* Nec mihi conciliare: *qui pecuniã non debitam uel ipſe cepiſſet, uel altero conciliaſſet, is lege tenebatur.* O*r.uol.* 1. 163. Nec illum capere: *ſignificatur, inter* F*eridium &* C*elium conueniſſe, ut, ſi* F*eridius à* C*elio* C*iceroni commendatus, de immunitate agrorum impetraſſet,* C*elio pecuniam eius rei cauſa numeraret. quod quidem flagitij nemini eſſe committendum, minime uero omnium* C*elio,*

*cui pecuniam capere liceret eo minus, quòd crimine repetundarum accuſaſſet* C. *Antonium.* Illud autem alterum: *de pantheris.* Cibyratas: *ab urbe Cibyra, homines uenandi ſtudio deditos. fam.* 119.

Magna in gratia] *Quia ſcripſiſti ad eum, me ſcripſiſſe ad te, mirificum illum eſſe.* 77.

Mandauit,] *Ante quàm Roma diſcederes.*

Quem iampridem nunquam uidet: *ſupra tamen* 78: *dixit, Quam nunquam uidi: ut uideatur hic quoque legendum, Quem nunquam uidit.* Aſcribito: *cũ Romã ad uxorẽ tuã Piliã literas mittes.*

Literas daturum pridie Cal. Ian.] *Locus ex epiſtola Attici: qui Ciceroni memoriam attulit clariſſimi iuriſiurandi, cum ſcilicet pridie Cal. Ian. iurauit remp. à ſe eſſe ſeruatam. epiſt. fam. lib.* V.60: & *in oratione pro Sylla, in oratione pro domo.* Prætextatus: *cum effeci, ut ſumma Tribuni plebis Metelli Nepotis iniuria ſummo mihi eſſet honori. Prætexta magiſtratuum toga, et puerorum ad annũ* XVII.

Paria paribus] *Qui in ſcribendo nihilo ſum ornatior, quàm tu es.*

89.

Potuit Luceius Tuſculanum,] *Vendere. niſi forte ſibi retinet animi cauſa: ſolet enim ibi ſe cũ ſuo ſeruulo tibicine oblectare.* Expeditos: *moleſtia æris alieni.* Quibus omnibus eſt: *in quos omnes conuenit illud Homericum,* αἴδεσθεν &c. *quòd pecunias in iudicio, cum propter æs alienum cuperent, tamen deterriti metu non accepiſſent.*

De Memmio] *Exule reducendo.* & *exula=*

*bat de ambitu condemnatus*. Appianus *lib.* II. Cu-rio : C. Scribonius Curio Tribunus *plebis. fam.* I 14 :

Nomine, ] *Pecunia ab Egnatio exigenda.*

In menſem Martium ] *Vide* 80.

Genuarios ] *Nummos Genuæ cuſos, quæ erat in Cæſaris prouincia.* Talenta Attica L. *ſummam pecuniæ ſubiecit, cum genus poſuiſſet.* Extor ſiſtis : *ad Marathonis ædificationem.* Odium Pōpeii : *prorſus hæc non conuenire uidentur in Pompeij perſonam. ſi quid opis afferrent ueteres libri, mallem* Poſidonii : *qui moleſte ferret à Cæſare pecuniā Athe nienſes abſtuliſſe ad Marathonem ædificandum, quam ipſe ſuis Rhodijs datum iri non dubia ſpe crediderat.*

Suos : *quos ſuos certo putaret.* Comediſſe : *auide præripuiſſe.* In merito reædificando ] In Maratone ædificando, *eſſet apertius, nec ἄλογον, ut opinor: ſcribit enim Tranquillus, Italiæ, Galliarum, Hiſpaniarum, Aſiæ quoque, & Græciæ potentiſſimas urbes Cæſaris munificentia præcipuis operibus exornatas.* Diligentiorem : *uobis inſtantibus.* Curio ] *Tribunus pl.* Nequiorem : *uerbum proprie uſurpatum de hominibus luxu diffluentibus.* Vindullum : ] *Aut libertum Pompeij Magni, ideoq; patroni nomine utentem : aut gentilem.* Quæ res : *quæ hæreditas. liberti enim patronis, et patroni æque libertis hæredes erāt, cum aut inteſtati, aut ſine filijs obijſſent. ſin gentilis erat, de gentilitia hæreditate accipiemus.*

89 :

Lagunculæ ] *Clarius*, Imagunculæ. *Beſſa*

*rionis liber* Langunculæ. hominis Bruti: *ioco ſignificat, Brutum re uera brutum eſſe, qui* Vedio *uta tur. & argute* hominis Bruti, *quaſi non hominis magis quàm beſtiæ ſimilis eſſet. et,* Lepidi, *plane ho minis lepidi, ſi quidem hæc de uxore ferat.* Illius Lepidi: *ſubaudi, Vxoris: uſitata figura: ut, Teren= tia Ciceronis, Mutia Pompeij. Ex ſororibus Bruti alte= ram habuit in matrimonio M. hic Lepidus, poſtea Triumuir cum Antonio, & Octauiano; alteram C. Caſſius, is, qui Cæſarem occidit.* προπύλαιον Eleuſine facere.] *Per amicos uidelicet: nam Ap pius iam ad Vrbem peruenerat.* προπύλαιον *autem, ut eſſet in urbe celebri monimentum nominis ſui.* Id ipſum: *te putare, nos ineptos fore, ſi* προπύλαιον *Academiæ fecerimus.* Ipſas: *ipſam urbem. nam Eleuſin non tam Athenis propinqua, quàm Academia, quæ propemodum in portis erat.* Poſt Leu= ctricam pugnam] *Poſt pugnam, qua Clodius à Milone apud Bouillas cæſus eſt. Leuctricam cur uocet, minus notum, niſi forte quia memorabilis è Clodij ne= ce, ut illa è Spartanorum & Cleombroti Regis occiſio= ne.* Die 20. *recte: tot enim dies à Clodij nece ( is* III.*Cal. Febr. eſt interfectus,) numerantur ad hunc diem, ut ſcripta ſit epiſtola ad* II. *Nonas Martias, Conſulibus L. Paulo C. Marcello, altero poſt Pompeij Conſulatum anno. 74:*

*Ex epiſt.* II. *pag. 89:*

Ab Cincio] *Romæ res Attici curante.* Id con ſilium: *conſilium Quinti fratris de dimittenda Pom ponia Attici ſorore. Statius autem Quinti libertus.*

Illum autem: *Quintum.* De iſtis rebus: *de quotidianis litibus cum uxore.* 68: Militia'ue Noſtra: *militiam uocat, quia cum agmine armato proficiſceretur. uide* 78: Nec ſatis eſt &c. *non mihi ſatis eſt, me tibi eum præſtare, qui eſſe debeo: curam etiam ſuſcipiam, ne quid ab illo ſecus, quã uolumus, fiat.* Soleo hortari; *ut iſta ſedet inter patrem, & matrem.*

90.

Nequam,] *Inconſiderati, indiligentis, qui temere ſcriberet, quidquid in buccam.*

In Trophoniana Chæronis narratione] *Chæronem loquentem induxerat Dicæarchus in libris* περὶ τῆς εἰς τροφωνίου καταβάσεως. *Athenæus.*
Mare tam ſecuti: *cum urbes ædificarent.*

De iſto Dicæarcho] *Gloſſema Dicæarcho ſuſpicor.* Non minus bene &c. *dignum, cui crederetur. ita Dicæarchum putabat, ut tu C. Veſtoriũ, ego M. Cluuium. Et quoniam M. Cluuio primi correximus; noſtra correctio ſi cui minus probabitur, huic opponemus duorum antiquiſſimorum exemplariũ auctoritatem, Caualcantis, & Beſſarionis. quam nos eo facilius ſecuti ſumus; quòd & Veſtorium Attici fuiſſe amiciſſimum, & Ciceronis Cluuium, utrunque Puteolanum, ipſe nobis Cicero narrat tum in his epiſtolis, tum in iis, quas poſterior ætas titulo Familiarium inſcripſit.* Lepreon: *qui poteſt eſſe maritimum, cum Arcadia ſit regio mediterranea? Tene autem, Alipheræ, & Tritia, maritima oppida, ideo putabat Dicæarchus antiqua non eſſe, quòd Homerus* τῷ τῶν νεῶν

*καταλόγῳ, cum naues enumerat è Peloponneſo di-ſcedentes, mentionem iſtorum non facit.* Tranſtuli: *in libros de republica. de quibus* 86. 88. Ut habeas, *ut corrigas. nam Phliuntios non recte ſcri-pſeram, analogia deceptus, quòd ut ab ὀποῦς, σιποῦς, ὀπούντιοι, σιπούντιοι, item Phliuntios à Φλιοῦς dedu-ci putaueram.*

90:

Præter Ciliciæ.] *Aſiaticarum igitur diœceſium, non Cilicenſium, forum egit.* 82. *et fam.* 227. Suis legibus: *uide* 87: Ipſorum? furta Grecorum] *Cur Ipſorum? quia Romani magiſtratus fuerant iuri dicundo: pecunijs autem publicis adminiſtrandis Græci ipſi præerant. primus autem Cicero permiſit, ut ad ius dicendum ſuis etiam legibus, iudicibusq; uterentur: cum antea Romanis legibus ius dicerent Romani homines, aut Proconſul ipſe, aut ab ipſo dati.* Reddiderunt.] *Debitas pecunias. Vectigalia autem publicani quinto quoque anno de Cenſoribus redimebant: & quinquennale ſpatium luſtrum dicebatur. Varro.* Ex illa uetere militia.] *Quòd me iam pridem antelucanis ambulationibus conſuetudo aſſuefecit, cum ita excitabat exercebatq; ambitio, ut in bello milites uictoriæ cupiditas.*

91.

Emerentur.] *Annua prouinciæ adminiſtratio terminatur. ſic emeritum annum tempus* (95.) *pro confectum. & emerentur proprie ſtipendia militibus.* Curionis noſtri: *Tribuni plebis: qui* S. C.

*fieri de prouincijs non patiebatur.* Te uidebo: *quia nihil noui de prouincijs decernetur: itaque utar ea cõditione, qua profectus ſum, ut annuo imperio terminato reuertar.* In mea prouincia] *Cum Salaminijs.* Regno: *Ariobarzanis.* 85. Turbulentis in rebus: *cum penè ciuilibus inſidijs oppreſſus eſt.* 80. *fam.* 242: A' proxima quidem ſyngrapha,] *Quid, ſi,* A' prima quidẽ ſyngrapha? *ut centeſimæ ducerentur et à prima ſyngrapha, & cum anatociſmo.* Nec perpetuis: *nec ſine fœnoris renouatione, ſed ut & ipſæ à Salaminijs ſoluerentur, & ipſarum item uſuræ, ducta ratione per ſingulos annos quantum è centeſimarum fœnore noui fœnoris crearetur. ita centeſimæ non perpetuæ ducebantur, ſed renouatæ quotannis: quod ſupra dixit, cum anatociſmo.* 83. 85. Qui ais: *qui uerũ eſt id, quod ſcribis? &c.* Habeat in ſyngrapha: *non ſimul ſtant, uelle aliquid perdere, & habere quaternas in ſyngrapha, quod eſt hominis præter modum cupidi.* Fieri non poterat: *etenim erat interitus ciuitatis.* 83. Ego pati poſſem: *qui in edicto tranſlatitio, centeſimas me obſeruaturum, haberem, cum anatociſmo anniuerſario, nihil ultra.* 83. Auli lex: *Auli Gabinij.* De ita ſumpta] *De uerſura. uetabat lex Gabinia ius dici, hoc eſt, debitores in iudicium uocari à creditoribus de pecunia, quã uerſura facta ſumpſiſſent. id ob eam cauſam, ne prouinciales homines Romæ uerſuram faciendo contererẽtur.* Ius diceretur iſta ſyngrapha: *ut Salaminij Scaptio & Matinio non ſoluentes iudicio cogi poſ-*

ſent. Habet iuris idem, ] *Iſta ſyngrapha nihil habere debet præcipui iuris, ſed idem, quod cęteræ, hoc inquam, ut obſeruentur centeſimæ cum anatociſmo. tantum enim ſenatus decreuit, ut ne'ue Salaminijs, ne'ue ijs, qui dediſſent, fraudi eſſet, iuſq; diceretur ex ſyngrapha inter Salaminios & fœnerato resfacta: quod ſine S. C. non potuiſſet, lege Gabinia uetante: ergo hoc ſenatus decreuit, ut & dantibus et accipientibus caueretur: id non decreuit, ut à fœneratoribus exigerentur quaternæ: quod Scaptius poſtulabat.* 83. 95. Ordine ] *Sapienter. inde ductum, quòd in ordine conſideratio ineſt, & in conſideratione ſapientia. ſic Philippica III.* 191. *Rectè, atque ordine, eâq; rep. feciſſe, & facere.*

91:

Spartaco ] *Qui ſeruile bellum excitauit.* Tenera inſula: *imbelli, & delicijs potius, quàm armis, dedita: quã uel paucis equitibus poſſet Scaptius ad lubidinem uexare. contra dixit Virgilius, Scipiadas duros bello.* Negotiatorem neminem ] *Præfectum haberemus.* 82: 85.

Cur potius, quàm cohortes? ] *Fingit ſe mirari, cur Scaptius, cum pedites minore impẽſa poſſit alere, equites tamen malit: ſed occulte ſignificat, Scaptij conſilium eſſe, ut equitibus ad extorquendas pecunias, inſulamq; diuexandam utatur. quod peditum non ita firmo præſidio minus auderet. Et de peditibus* Cohors *dicitur, de equitibus* Turma. *itaque in oratione pro Marcello pedites equiteſq; ſignificat, cũ inquit. Huius gloriæ Cæſar, quàm es paulo ante ade*

ptus, ſocium habes neminem: nihil tibi cohors, nihil turma decerpit. Nepos] Is eſt, qui rem temere profundit. Sed eſt in Scaptium ironia, qui, nó quia nepos eſſet, ſed quia rapinas & uim cogitaret, ideo turmas mallet, quàm cohortes. Principes: Cypri. Scio: εἰρωνικῶς: ex hoc, inquit, iudica, num uelint, quòd ad me Epheſum &c. Eos libros: quos de republica, et de optimi ciuis officio ſcripſi. 86.

Scripſiſſe te ad me: ut equites Scaptio ad cogendam pecuniam darem.

92.

Hic omnia facimus,] Ne, à Dolabella accuſatus, prouincialium hominum teſtimonijs oppugnetur. Epiſt. fam. 40. ad ipſum ita ſcribit: De me » tibi ſic promitto, atque confirmo; me pro tua dignita» te in hac prouincia, cui tu præfuiſti, rogando, depre» catoris; laborando, propinqui; auctoritate, cari ho» minis apud ciuitates; grauitate, imperatoris ſuſceptu» rum officia, atque partes. Honeſte tamen: quatenus honeſte poſſum, quaſi eſſent non nulla, quæ fieri pro Appio non honeſte poſſent. Nec enim ipſum odimus: quanquam et inimici mei frater fuerit, & inimicus ipſe. Brutum: Appij generum. fam. 32. Pompeius: cuius filius Appij filiam habebat in matrimonio. fam. 32: Quæſtorem: quem poſtea decedens prouinciæ præfecit. fam. 26. Pammenia illa] Quæ acta ſunt de domo pueri Pammenis. ſupra 80: Corcyræa: quàm Corcyra dediſti. Potentiæ Veſtorii.] Cui controuerſia fuerit cum homine tam fatuo, tam nullius con

ſilij. Hic eſt Sempronius Rufus, qui Rufio per irriſionem uocatur 69. idẽ qui in epiſt. M. Celij, fam. 116. Cæciliam: Attici filiam. Literis: cum Romã ſcribes.

Ex epiſt. III. pag. 92.

Iuuare poſſes:] Non ideo ſcribendum ad te fuit, quod me iuuare poſſes: quippe res dilationem non fert: tu autem ab Vrbe longe abes. 80. 81.

πολλὰ etc.] Quid ſignificat? hoc: magnum eſt interuallum: multa interiacent.

Nemo igitur potior:] Neminem igitur fratri debeo præferre: ſi honos eſt. fratre mihi nemo debet eſſe potior. Alij bonus pro honos, contra ueteres libros Caualcantis & Beſſarionis, nec mihi ſatis probata ſententia. Pontinus: qui erat & prætorius, & triumphalis. Ea lege: ut, cum uellet, à me diſcederet. Quæſtorem] Celius non dum uenerat. Meſſinium igitur intellige. de quo & 94. 95. Sagax: quæro dictionem, quæ uituperet. nam ſagacitas neque uitium ſignificat, neque laudem. Rapax, aut quid ſimile, cum ſententia congrueret: ſed libri ueteres, ſagax. ut fortaſſe referri poſſit ad furta: quaſi prædæ latentis callidus indagator.

Annuus decretus] Mihi ad annuam prouinciæ adminiſtrationem. cuius anni cum iam circumactus orbis ſit, (adeſt enim dies ad decedendum conſtituta, III. Calen. Sext.) frater publico ſumptu deſtitutus, qui tantum bellum ſuſtinebit?

Patrem;] Cum bellum periculoſiſſimum impendeat. Nugarum aliquid: leuem hominem Meſſinium. non pius, ſi fratrem relinquo: non diligens,

ſi Quæſtorem, rei militaris expertem. nam ſi fratrem relinqueret, eſſet quidem diligens, at non pius. 94.

Tua prouincia ] Tua Epeirotica negotiatio. Theſprotiæ, et Chaoniæ: rebus tuis curandis in Theſprotia, & Chaonia: quæ ſunt Epeiri loca. Conueneram: reuerterat ex Aſia in Ciliciam, in qua fratrem hibernis præfectum reliquerat, ſed eum tamen non dum conuenerat. 81: Si id placeret: ſi mihi placeret, eum prouinciæ proponere. Quid uellet: utrum mihi placeret, relinquere, nec ne. Satisfactum: quod difficillimum eſt, prouincialibus ſimul & publicanis ſatisfacere. 87: Res geſtæ: quas enumerat 73. & fam. 23. 245.

Clauſula difficilis in tradenda prouincia. ] Hoc extremum non facile poſſum explicare, quis me decedente prouinciæ præficiatur. Certiora ] Qui ab Vrbe propius abſis. De curione, de Paulo: ] C. Scribonio Curione Tribuno plebis, L. Aemilio Paulo Conſule, utroque Cæſaris cauſam defendente, accepta grandi pecunia. Vicem: quòd publicam cauſam deſeruerint.

93.

Contentus non fuit. ] Quaternas centeſimas poſtulauit. 83. In Pompeium, etc. ] Ariobarzanis creditorem. 84: Prolixior: facilior, liberalior. unde prolixa & benefica natura, in epiſtola ad Appium, nec alibi ſemel, & ferè in hanc ſententiam. Per ipſum: ipſius Pompeij cauſa. Præſtare: præſtare aliquem dicimus, cum efficimus, ne quid is committat ſecus quàm uolu-

» mus: ut ad fratrem lib. I. In hac cuſtodia prouinciæ » non te unum, ſed omnes miniſtros imperij tui ſocijs, » & ciuibus, & reip. præſtare debes. & ad eundem » lib. III. Ego Meſſallam Cæſari præſtabo.

Liberius ] Maneo in mea ueteri ſententia, ut liberalius corrigendum ſit: non correxi tamen, quia libri manuſcripti in dictione liberius conſentiunt. Promiſſa: Pompeio promiſſa, Bruto curata. In Appii negotio: quem à Dolabella accuſatum, omnibus officijs, Bruti maxime cauſa ſubleuaui. 92. & fam. 40: Quod laborem: quid eſt igitur, quod animum meum ſolicitet, cum in Ariobarzane, & in Appij negotio cumulate Bruto ſatisfecerim? ſolicitat quod proxime ſcribam: in quo uereor ne Bruto ſatisfactum non ſit. Amicos habet meras nugas, ] Dubitatur, cum amicos dicat multitudinis numero, cur proxime unum nominet M. Scaptium. Dubitantibus reſpondetur, plures nominari, primum M. Scaptium, deinde alterum Scaptium, poſtremo Caium. nam quod non omneis accuſandi caſu ſubiecit, figura eſt Ciceroni uſitata, ut 90: » His ego duobus generibus facultatem ciuitatibus ad » ſe ære alieno liberandas dedi: uno, quòd omnino nul » lus in imperio meo ſumptus factus eſt. Hic cum expectari uideretur altero, quod uno reſponderet; » attende, quid ſubiecit. Hac autem re, incredibile eſt, » quantum ciuitates emerſerint. acceſſit altera. mira » erant, &c. Meras nugas: leues homines, et quos amicorum numero habere Brutus non debeat. M. Scaptium: in Beſſarionis libro Manium Sca-

ptium. *ſupra tamen de* M. Scaptio *legitur, non Ma nio*, 82: 85. *Nam quod alij Matinium ex Manio fa ciunt, neceſſariam correctionem putantes: mihi ſe= cus uidetur: tantum enim eos nominat, quos re co= gnitos meras nugas appellare poteſt, duos Scaptios, & Caium. Matinium dixit* 82: *non nouiſſe. præterea iam oſtendi, nõ eſſe cur mutetur, cum dictio* amicos *inferiora ſpectet. hoc addam, obſeruaſſe me, in anti= quis libris Maniũ ſæpe eſſe, ubi in impreſſis Marcum. addam & hoc, quod fortaſſe nõ nullis alienum à pro poſito uidebitur, ego tamen gratum fore puto uete= rum monumentorum ſtudioſis: Manium tam præno= men eſſe, quàm Marcum; deriuatum à mane, ut & Lucium prænomen à luce. & ut à mane Manius præ nomen, à Manius Manilius nomen: ( nomen pro fa= milia uſurpabatur ) ſic à Luce Lucius, à Lucius Lu= cilius, nomen à prænomine. Et quoniam, ut diximus, in duobus prænominibus Manio & Marco manuſcri pti libri ſæpe diſſentiunt ab impreſſis: inde natus er= ror, quòd prænomina ueteres ferè una litera ſignifi= cabant: ut diuinandum fuerit, M. utrum ſignifica= ret, Manius an Marcus: cum Manius unica litera, ſi cut Marcus, ſcriberetur, una tantum adiecta lineola, quæ M, ad Manij ſignificationẽ, ante ſecat.* Me ſeruaturum, ] *Ne præfecturã negotianti darem.* 81: 85. Noluit? ] *Contentus enim cen= teſimis & anatociſmo Scaptius non fuit.* 83. 91.

Scaptio, ] *Is eſt, de quo* 85. Tribuna= tum: *militum.* Caius ] *Beſſarionis liber*, Gaius. *forte*, Gauius: *ut ſitis, de quo* 85.

P. Clodii canis: *cum Clodius uiueret. tamen amicum & aſſeclam inimici mei ornare uolui præfectura, rogatus à Bruto. ſic in oratione in Piſonem, Clodianum canem appellat Sex. Clodium.*

93:

Si in præfectis habuiſſem,] *Apparet, Ciceronem Caij opera uſum non eſſe, cum tamen ei præfecturam detuliſſet.* Culeolum uix auderem] *Fam. lib. XIII. 220: ſcribit ad L. Culeolum prouinciæ præfectum: ſed eum hic ſignificari, mihi non fit uериſimile. Culeolum alium, nullius pretij hominem, uidetur intelligere.* Petere cibaria?] *Quæ præfectis de publico dabãtur.* Operatione] *Reponunt non nulli, Oratione: quod languidius uidetur. operatio ualet turpis inſtigatio.* De Appio,] *Cum Appium ſocerum ſuum mihi commendat.* Grauius autem] *Sine dubio ſumptum ex ueteri poeta. & forte ita ſcribendum,*

» *= Granius autem:*

» *Non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos. ut Gra-*

» *nium, ſalſum hominem & dicacem, cuius mentio in libro de claris oratoribus, poeta nominet, ita dicere ſolitum, Ego neminem contemno, ne me quidem, ſed ſuperbos odi. Vides igitur Attice, ſuperbiam ex illo uerſu non amandam.* In quo: *cum ad me tam arroganter ſcribit.* Inſcriptam patri ſuo:] *A' te miſſam.* Aperire: *ante quàm ad Quintum patrem mittatur. is autem, Cicerone in Aſiam proficiſcente, præfectus in Cilicia manſerat.*

81 : De ſorore : *te audiſſe , illum uelle ſorori tuæ Pomponiæ nuncium remittere.* Nihil fore aliter, ac deceat : *diuortium non futurum.*

94.

Nihil amplius . ] *Alÿ ſic interpretantur : Hortenſium filium non reprehendi , ne patrem offenderem. quaſi uero patres reprehendentibus flagitioſos filios iraſci aut ſoleant, aut debeant. Ego potius ſic: ad cœnam uocaui, quòd eſſet Hortenſÿ filius : alÿs eum officÿs non ſum proſecutus, ne pater, cui ſcio odioſum, inuiſumq́; eſſe , moleſte ferret , quaſi ipſius iudicium reprehenderem. odit enim Hortenſius orator filium , quàm diu uixit : hæredem tamen moriens reliquit. hæc Valerius Max. lib. V. cap. IX.* Ne offendam patrem , ] *Si filium habeam in comitatu meo.* Moderabor : *ſi comitem effugere non potero ; quod reliquum erit, ita eum tractabo, ut intelligat pater, quem ipſe oderit, nec à me diligi.*

Si mihi fuerit, ] *Hic uidetur legendum,* etiam ſi nihil fuerit. *Beſſarionis liber pro* fuerit *habet* fieri.

*Ex epiſtola IIII. pag. 94.*

Diſceſſus noſter , ] *Si à fratre ſeiungar.*

De Tullia mea : ] *De matrimonio* 86 :

De literis meis . ] *Ad ſenatum , ſupplicationis honorem poſtulantibus .*

94 :

ὁ ἀπελεύθερος ] *Libertus Philotimus .* πεφυρακέναι τὰς ψήφους : *rationes miſcuiſſe, turbaſſe: id eſt , minus bona fide egiſſe in emptione bonorum*

*Milonis.* κροτωνιάτου: *Milonem deſignat, Miloni* Crotoniatæ*, cuius inſignis fortitudo fuit, ſimillimum. &* τυραννοκτόνον *appellat, quia* P. Clodium*, pernicioſa molientem, occiderat.* μή τι νοήσῃς: *ne quid intelligas. hoc græca uerba ſignificant: ego tamen aliquid deſidero, ut potius,* Ne *quid non intelligas, dixerit. neque enim aperte ſcribebat, ſed* μυστικώτερον. *aut,* μή τι νοήσῃ: *ne quid reſciſcat* Philotimus. εἷς δήπου: *placeret,* ἓν δήπου*, niſi ueteres libri repugnarent. eſſet enim* ἓν δήπου τοῦτο*, hoc quidem unum.* Quantum uereor, ] De *rationibus à* Philotimo *minus ſyncere adminiſtratis.* Agmine: *militum.* 78.

Ex *epiſt.* V *.pagina* 94.

Quàm ſi domi eſſes: ] Quàm *ſi eſſes* Romæ. *& tamen minus à me aberas, in* Græcia *cum eſſes.*

Quam argutiſsimas ] Quæ *omnia perſequantur diligentiſſime.* Ita *locutus eſt* M. Celius. *epiſt.* fam. III. Data *opera paraui, qui ſic omnia perſequeretur, ut uerear, ne tibi arguta nimium hæc ſedulitas uideatur.* Deductum *nomen ab arguo: quod eſt indico: ut argutæ literæ ſint, nimiam diligentiam indicantes: & nimium arguta ſedulitas, nimiam diligentiam oſtendens.* ἰξ ἄστεως ἑπταλόφου, etc. ] Ex *urbe ſepticolli ſcripſit ad me* Camillus *æs alienum uxoris meæ: ipſam tum ex bonis* Crotoniatæ *debere mnas* XXIIII, *& ex bonis* Cherrhoneſiticis XXVIII, *& ex quibuſdam bonis hæredem fuiſſe* DCXL: *tum uero eam ne obolum quidem diſſoluiſſe ex omni ære alieno* Calendis *alterius menſis: eiuſdem uero liber-*

*tum, cognominem patri* Cononis*, in uniuerſum nihil curaſſe. hoc igitur primum, ut omnia ſeruentur: alterum uero, ut ne uſuras quidem floccifacias, quæ ducendæ ſunt ab ante dicta die. de minis, quotcunque ei expenſas tulimus, ualde diffido. etenim erat apud nos diligenter conſiderans, ac propemodum quiddam ſperans: cum uero deſpondiſſet animum, ſtulte abijt, fatus, turpe diu manſiſſe, inanemq; rediſſe. nunc interpretemur.* Crotoniatæ : *Milonis*. mnas : *exactas*. Cherrhoneſiticis: *in Cherrhoneſo exactas*. 88. Cognominem patri Cononis : *Timotheum igitur*. Ab ante dicta die : *à calẽdis alterius menſis*. Quiddam ſperans : *ex quo apparet, eum inopia rei pecuniariæ laborare, cum à me dona expectarit.*

95.

τὰ μὲν διδόμενα. ] *Quæ dantur* : & *ſubaudi, tenenda: ut dicat, bonorum* Milonis *poſſeſſionem non eſſe dimittendam*. Mœrore ſuo. ] *Propter duos filios à* Gabinianis *militibus interfectos*. Cæ*ſar. lib.* III. *de bello ci*. & Valerius *lib.* IIII. *cap.* I. Quæſtor : *Caninius: ad quem ſcribit fam.* 28.

Moleſtus mihi non erat, ] *Non rogabat, ut ſubſidio uenirem. fam.* 28 : Articulate ] *Huius uerbi uim uideo multos ignorare: et fuere etiam, qui mutandum cenſuerunt.* Articulate *ualet diſtincte, ſumpta metaphora à membris in corpore articulatim diuiſis. erat autem adhuc infans* Attica*, quæ neque ſatis integre proloqui, neque loquentem quiret intelligere, niſi articulate pronunciaſſes, ac tanquam ſingula uerba numeraſſes. eſt enim ar-*

ticulus in oratione, ut inquit ſcriptor rhetoricorum ad Herennium, cum ſingula uerba interuallis diſtinguuntur, cæſa oratione, hoc modo: Acrimonia, uoce, uultu aduerſarios perterruiſti. libro etiam I. de legibus contraria poſuit fuſe & articulatim. & Gellius libro V. cap. IX. ſatis aperte huius uerbi ſignificationem oſtendit. Filius, inquit, Crœſi regis, cum miles patrem ſtricto gladio inuaderet, regem ignorans; plane & articulate elocutus eſt, ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε κροῖσον.

Ex epiſt. VI. pag. 95:

Accuſatoris eius ] P. Cornelij Dolabellæ.

95:

Mecum egerat, ] De Tulliæ coniugio. & Nero hic eſt, opinor, de quo fam. 227: eſt autem Claudiæ gentis patritiæ: nam et Claudij plebeij fuere, ſed hi cognomine Marcellorum: patritij, Pulchrorũ, & Neronum. hæc uberius in libro de familijs. Ad mulieres: Terentiam, & Tulliam. Factis ſponſalibus: cum Dolabella. ἐξακανθίζειν.] Tanquam ſpinas euellere. & puto hoc dici: noli exulcerare animum meum numeratis uitijs illius: non enim opus eſt, cum confecta res ſit. hoc quidem lætari debemus, quòd eius obſequio & comitate mulieres ualde, ut audio, delectantur. neque enim ſatis probata ſuperior Dolabellæ uita, quod & Celij epiſtola declarat, fam.22: Placet hoc tibi? ] Donaſti frumento populum Athenienſem: probas igitur huiuſmodi largitiones? Nõ impediebant: licet hoc per meos libros de republica ſcriptos: quibus in

*libris improbaui equidem largitionem in ciues, (uidetur enim ad tyrannidem ſpectare) ſed tua fuit in hoſpites liberalitas, in ciues largitio non fuit, quia tui non ciues, (*Romanus *enim, non* Athenienſis *ciuis es) ſed hoſpites* Athenienſes *: cum* Athenis *diu uixeris; ciuis autem fieri cum poſſes, recuſaris.* Nepos *in uita.*

Quoniam Appius ] *Puto ſcriptum fuiſſe,* Quom iam, *antiquo more; ideſt, cum iam. ſententia patet.* Quanquam Appius *de* προπύλῳ Eleuſine *faciundo iam non cogitet, me tamen de* προπύλῳ Academiæ *iubes cogitare.* 89: De Hortenſio: *de interitu* Q. Hortensij *oratoris.* In Bruti *proœmio.* De relinquendo: *qui prouinciæ præeſſet.* Fratri autē: *prouinciam tradere.* Nemo erat: *præter fratrē, &* Pontinium, Legatos, *utrunque prætorium: ſed, fratri, non utile:* Pontinius *diſceſſerat. reliquos duos* Legatos, Anneium *uidelicet &* Tullium, *neutrum prætorium,* Quæſtori, *præſertim nobili, ſine contumelia non poſſum anteferre. fam.* 26. Contra S. C. *ultra annum à ſenatu decretum.* Triennium: *triennium enim* Aſiæ Quintus *præfuerat. fam.* 26. Ad populum: *dicerem, afferrem, cum excuſarem me, quòd fratrem prouinciæ non præfeciſſem. tibi autem alias cauſas exponerem: dicerem enim, timuiſſe me, ne quid in prouincia* Quintus *committeret iracundius, contumelioſius, negligentius.*

96.

Quæ fortuita hominum? ] *Placeret ſic:* Quæ fert uita hominum. *ut fratrem excuſet; qui potuerit aliquid committere iracundius, contumelio-*

*ſius, negligentius, non deprauatæ uitio uoluntatis; ſed quòd ita ferat hominum uita, ut accidere & hæc, & ſimilia poſſint. ſic, Aetas fert, in oratione pro Cluẽtio: Natura fert, de Somnio Scipionis: Adoleſcentia fert, Terentius in Heaut. &, Vita hominum, pro Sex. Roſcio. ſin* Fortuita *placet, ad uitia fratris addentur fortunæ caſus.* Non dimittebat,] *Manſiſſet igitur in prouincia cum patre: facileq́;, quia puer, & puer bene ſibi fidens, cõmiſiſſet, quod eſſet nobis magnopere dolendum.* Id cenſere: *dimittendum. cenſebat autem Atticus: quia patris indulgentia deprauari filium intelligeret.* 97: Non dico equidem &c.] *Hoc ſignificat: Nõ dico equidem, quod egerit, non laboro; ſed tamen multo minus, quàm ſi fratrem reliquiſſem.* Sine ſorte] *Quem illi ſors non dederat Quæſtorem, ut mihi Celium.* Delegit: *quem Hiſpaniæ præficeret. hic Marcello & Sulpitio Coss. Pompeij Quæſtor Hiſpaniæ præfuit. eo anno petijt Tribunatum pl. inſequenti cum Antonio collega pro Cæſare interceſſit; &, deuictis Afranio & Petreio, in Hiſpania pro Prætore à Cæſare relictus.* Antonium:] *M. Antonium: quem in Gallia Cæſar hibernis præfecit. Hirtius lib.* VIII. *de bello Gal. & oratione* II. *in Antonium his uerbis:* » *Quæſtor es factus: deinde continuo* » *ſine S. C. ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti. Quo planum fit, Quæſtoribus prouincias aſſignari ſolitas S. C. ſorte, lege. nam ſenatus decernebat, ut Quæſtores ſortirentur, uel inter ſe compararent: deinde ſortitio, aut cõparatio: tum de his lex Curiata fereba*

*tur, ſi ordine res confierent.* Offenderem? ] *Non relinquerem?* Aut etiam inquirerem in eum: *appone hic interrogandi notam. ut ſit ſenſus. ne inquirere quidem in eum debui, ne dũ non relinquere. inquirere ſcilicet in eius mores, utrũ hoc honore dignus eſſet, an ſecus. tantum, inquit, abeſt, ut eum relinquere non debuerim, ut nec, utrum hoc munere dignus an indignus eſſet, inquirendum mihi fuerit. quem igitur reliquiſſem? niſi ipſum reliquiſſem.* Senectuti quidem noſtræ: *cui, ſi tam nobilem adoleſcentem offendiſſem, impendebant inimicitiæ.* παμιγγενεσίαν ] *Alij referunt ad generis nouitatem, ego ad dignitatem poſt exilij tempora renaſcentem. ante exilium enim, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Catonem fam.* 247: *& prouinciá ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexerat: Auguratum denique, cum non difficillime conſequi poſſet, non appetierat: idem, poſt iniuriam acceptá, ſtuduit quamornatiſſima ſenatus populiq; R. de ſe iudicia intercedere: itaque & Augur fieri uoluit; & eum honorem, qui à ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, ſibi expetendum putauit.*

Ex epiſt. VII. pagina 96.

Percunctando ] *Ages hoc tantum cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: &, ut rem explicet, ideſt ut ipſa bona reſtituat, hortaberis.* 71: 94: Aliquid ita tu: *ſuſpicor hoc eſſe ex ingenio: nam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis,* Aliquid aut. *probarem* Aliquantum.

96:

Apud duas ciuitates ] *Depoſuit Laodiceæ, & Apameæ: eaſdemq; totidem uerbis ad ærarium retulit, ſicuti lex iubebat, quam Conſul C. Iulius Cæſar tulerat. fam. 75.* Puerorum] *Vt inde Cicerones pueros ſecum deduceret. 78.*

Seduolo ] *Cupio Romam peruenire ante exitum anni, ut eo facilius impetrem de triumpho, dum ij ſunt in magiſtratu, qui ſupplicationes mihi decreuerunt. fam. 121.* Eſeæ ] *Sic in Caualcãtis libro: Beſſarionis autem*, eſſe. *utrunque deprauatum. forte* IS ſi. *nam ex Cilicia nunc Cicero proficiſcebatur in diœceſes Aſiaticas, ut Laodiceæ & Apameæ rationes confectas prius relinqueret, dein nauim conſcenderet. Iſſus autem nota Ciliciæ urbs. eſt etiam manuſcriptus liber apud amiciſſimum meum, in quo ſimpliciter: Niſi eum grauiter ægrum reliquiſſem.*

Ex epiſt. VIII. pag. 96:

Nauigationis tuæ, ] *Quia commode, & ſine periculo ex Epeiro in Italiam nauigaſti. 100.* Opportunitate Piliæ: *quæ tibi obuiam progreſſa, opportune aduenienti occurrerit.* Sermone eiuſdẽ: *quòd tibi Pilia narrauerit de Tullia mea Dolabellæ collocata. 95.* Exercitum n. m. d. ] *Anno inſequenti petendi Conſulatus cauſa. cum enim lex eſſet, ut abſentes Conſulatum petere non poſſent; obtinuerat Cæſar decem Tribunorum rogatione, Conſule Pompeio, ut & abſens, & cum imperio poſſet petere.* Caſsium Trib. *Q. Caſſium Longinum, Tribunum pl. deſignatum, & L. Cornelium Lentulum*

cryſcellum, Conſulem deſignatum. De illo, qui &c.] Quem intelligat, obſcurum eſt. repulſam quidem ſignificari, non obſcurum: quam tulerit is, qui ſe Ciceroni ſolitus ſit anteferre. Sororis tuæ filii: Q. Ciceronis, quē frater meus ex tua ſorore genuit: cui ego patruus ſum. Aphractus Rhodiorum.] Quo periculoſe, tardéq; nauigauimus, ut integros X X dies cōſumpſerimus. 165:

97.

Aucupaturi] Captaturi: ut, quæ prima ſe idonea tempeſtas obtulerit, ea utamur. tralatio ab aucupibus uolucres captantibus. De rauduſculo Puteolano,] Forte, quòd pecuniam diſſolueris, C. Veſtorio Puteolano à me debitam. uide 58:

Vnus hoſpes] Plus eſt, quàm, Dum unus hoſtis: cum non modo hoſtes, ſed & hoſpites Bibulus timuerit. 100: Domo ſua: cum domo Conſul ſe tenuit metu Cæſaris collegæ. At multa,] At longior fui.

Ex epiſt. ultima, pag. 97.

Solent tuæ compoſitiſsimæ,] Belliſſime conſtructæ. nunc autem ſcripſiſti uacillantibus literulis, manu à morbo minus firma. Lucilij uerſus in Oratore ſunt.

Quàm lepide lexis compoſtæ, ut teſſerulæ, omnes,
Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.

Scripſiſſe.] Vt intelligerem, non grauiter ægrotare, qui cum febri tamen ſcripſiſſes: quam etiā febriculam nominares. 97:

φυρατῶ φιλοτιμίαν] Aſſentior ijs, qui φιλοτιμίαν

*hoc loco è Suida interpretantur auaritiam . ut Philo= timus deſignetur, qui rationes turbauerat in nomini= bus Milonis.* 94 · 98. Illam ne attingas ] *Alij,* Attingat , *probo.* Dices : *Philotimo, ut ſciat eã me conſeruari uelle ad apparatum triumphi.* 93 :

Prudentiam literarum tuarum ? ] *Quia cum ſignificare uelles,* ἀθετεῖν *te conſilium de fratre relinquendo, aperte non ſcripſiſti, ſed tecto uerbo,* ἐπέχειν, *uſus es. in quo tuam prudentiam perſpexi.*

Dubitatione dignum ? ] *Dubitandum non erat, quin Quæſtor Celius prouinciæ præponendus eſ= ſet. quòd ſi quid eſſet dubitatione dignum , fratrem tamen relinqui cur placeret ?* τοῦτο μόνον ] *Hic ſolum ſcribebas, ne Quintum filium relinquerẽ : cauſas, quare non eſſet relinquendus, non adſcribe= bas.* Eadem omnia, ] *Quid à fratre, ſi eum reliquiſſem, quid à fratris filio timendũ eſſet.* 96. Non fuit faciendum aliter, ] *Atque feci, qui Celium reliqui.* Dubitatione libe rauit : *cum enim* ἐπέχειν *te uiderem, id eſt hærere, & ſuſpenſum pendere, incertum quid eſſet mihi facien dum de relinquendo;* ἐποχὴ *hæc tua mihi omnem du bitationem eximebat; cum intelligerem, fratrem re= linqui, tibi non placere. dubitare igitur non debui, quid mihi eſſet agendum.* ἐπιχρονία: *diuturna: quo uerbo adduci poſſumus, ut ſupra legamus,* ἐπέχειν *ter ſcribebas. Beſſarionis tamen liber.* TE. Cen- ſoribus ] *App. Claudio Pulchro, L. Calphurnio Pi= ſone Cæſoniano.* Referatur'ne: *à Cenſoribus ad ſe natum, ut S. C. fiat de ſumptu ſignorum & tabula=*

*rum coercendo. fam.* 123: Macte ſcribas. Athenis: *Beſſarionis liber*, Marce Athenis: *Caualcantis*, In arce Athenis. *uerbum quidem* Scribas *in neutro reperitur, ne in duobus quidem, quos habet amiciſſimus meus. corrigo igitur ſic, & opinor recte corrigo*: Quæſo quid nobis futurum eſt? *ut hoc dixerit reip. timens. deinde*, In arce Athenis ſtatio mea nunc placet: *ut Attico, qui diu uixerat Athenis, ſignificet, qua maxime urbis parte delectetur.* ſtatio: *caſtrenſi uerbo uſus eſt, quia cum militibus erat.*

## IN LIBRVM VII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

### EX EPISTOLA I. *pagina* 98.

VT philoſophi ambulant, ] *Philoſophus enim* Saufeius *ex hæreſi* Epicurea: *& omnes philoſophi, quia præter ſapientiã nihil curent, tarde ſolent ambulare; tardiſſime autẽ* Epicurei, *quia molles, & laborem fugientes, ex* Epicuri *magiſtri doctrina.* Legionibus Cæſaris ] *Quas* Cæſar Placentiam Idibus Octobribus *adducturus eſſet.* 97: φιλοτιμία Eius: Philotimi: *de quo* 97: Secus: *falſum, de prouincia ſcilicet fratri tradita.* 97: Dimicationem: *ciuilem.*

98:

Meum proprium πρόβλημα ] *Quæſtionem ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæſaris, an Pompeij, cum mihi uterque ſit amiciſſimus.* A' principio: *Iam ante exilij mei calamitatem: quam ideo ſubij, quia me ad Cæſaris & Pompeij pernicioſam reip. ſocietatem, cum inuitarer, non adiunxeram.* ἀλλ' ἐμὸν ] *Homeri uerſus in Odyſſea lib.IX. quem etiam in epiſtola ad Cæſarem fam. 210. uſurpauit. non potuiſti, inquit, perſuadere.* πατρίδος, *huic dictioni locum non uideo. niſi ſi,* ὡς οὐδὲν γλύκιον πατρίδος, *legas. ut proximo Homeri uerſu ſuum conſilium probet, qui ideo perſuaſus non ſit, quia patriam amicitiæ Cæſaris & Pompeij prætulerit.* Optime meritus; ] *Cum mihi exulanti reditum in patriã unus maxime confecit.* Nec mihi iuncto ] *Ita putabam, ea coniunctione conſuli tum dignitatẽ meæ, tum etiam ſaluti.* Iuncto, *Pompeij ad amicitiam refertur:* Sentienti, *ad opinionem de republica. neque me, inquit, ob amicitiam Pompeij peccaturum aliquando in republica putabam; neque Pompeium ea ſenſurum, quæ ego ſi ſequerer, contentionem cum Cæſare ſuſciperem.* Nunc ſentiat, ] *Quòd eadem non ſemper ſenſerit.* Cum altero uinci: *cum Pompeio.* Ne ratio abſentis, ] *Ne poſſit abſens Cæſar Conſulatum petere. quod ei lege lata à decem Tribunis plebis populus conceſſerat.* Vt exercitum dimittat: *depoſito imperio urbem ingrediatur, Conſulatum petere ſi*

ptium. *ſupra tamen de* M. *Scaptio legitur, non Manio,* 82: 85. *Nam quod alij Matinium ex Manio faciunt, neceſſariam correctionem putantes: mihi ſecus uidetur: tantum enim eos nominat, quos re cognitos meras nugas appellare poteſt, duos Scaptios, & Caium. Matinium dixit* 82: *non nouiſſe. præterea iam oſtendi, nõ eſſe cur mutetur, cum dictio* amicos *inferiora ſpectet. hoc addam, obſeruaſſe me, in antiquis libris Maniũ ſæpe eſſe, ubi in impreſſis Marcum. addam & hoc, quod fortaſſe nõ nullis alienum à propoſito uidebitur, ego tamen gratum fore puto ueterum monumentorum ſtudioſis: Manium tam prænomen eſſe, quàm Marcum; deriuatum à mane, ut & Lucium prænomen à luce. & ut à mane Manius prænomen, à Manius Manilius nomen: ( nomen pro familia uſurpabatur ) ſic à Luce Lucius, à Lucius Lucilius, nomen à prænomine. Et quoniam, ut diximus, in duobus prænominibus Manio & Marco manuſcripti libri ſæpe diſſentiunt ab impreſſis: inde natus error, quòd prænomina ueteres ferè una litera ſignificabant: ut diuinandum fuerit,* M. *utrum ſignificaret, Manius an Marcus: cum Manius unica litera, ſicut Marcus, ſcriberetur, una tantum adiecta lineola, quæ* M, *ad Manij ſignificationẽ, ante ſecat.* Me ſeruaturum, ] *Ne præfecturã negotianti darem.* 81:85. Noluit? ] *Contentus enim centeſimis & anatociſmo Scaptius non fuit.* 83.91.

Scaptio, ] *Is eſt, de quo* 85. Tribunatum: *militum.* Caius ] *Beſſarionis liber,* Gaius. *forte,* Gauius: *ut ſitis, de quo* 85.

P. Clodii canis: cum Clodius uiueret. tamen amicum & aſſeclam inimici mei ornare uolui præfectura, rogatus à Bruto. ſic in oratione in Piſonem, Clodianum canem appellat Sex. Clodium.

93:

Si in præfectis habuiſſem,] Apparet, Ciceronem Caij opera uſum non eſſe, cum tamen ei præfecturam detuliſſet. Culeolum uix auderem] Fam. lib. XIII. 220: ſcribit ad L. Culeolum prouinciæ præfectum: ſed eum hic ſignificari, mihi non ſit ueriſimile. Culeolum alium, nullius pretij hominem, uidetur intelligere. Petere cibaria?] Quæ præfectis de publico dabātur.

Operatione] Reponunt non nulli, Oratione: quod languidius uidetur. operatio ualet turpis inſtigatio. De Appio,] Cum Appium ſocerum ſuum mihi commendat. Grauius autem] Sine dubio ſumptum ex ueteri poeta. & forte ita ſcribendum,

» = Granius autem:
» Non contemnere ſe, & reges odiſſe ſuperbos. ut Gra-
» nium, ſalſum hominem & dicacem, cuius mentio in libro de claris oratoribus, poeta nominet, ita dicere ſolitum, Ego neminem contemno, ne me quidem, ſed ſuperbos odi. Vides igitur Attice, ſuperbiam ex illo uerſu non amandam. In quo: cum ad me tam arroganter ſcribit. Inſcriptam patri ſuo:] A te miſſam. Aperire: ante quàm ad Quintum patrem mittatur. is autem, Cicerone in Aſiam proficiſcente, præfectus in Cilicia manſerat.

81: De ſorore: *te audiſſe, illum uelle ſorori tuæ Pomponiæ nunclum remittere.* Nihil fore aliter, ac deceat: *diuortium non futurum.*

94.

Nihil amplius.] *Alij ſic interpretantur: Hortenſium filium non reprehendi, ne patrem offenderem. quaſi uero patres reprehendentibus flagitioſos filios iraſci aut ſoleant, aut debeant.* Ego *potius ſic: ad cœnam uocaui, quòd eſſet* Hortenſij *filius: alijs eum officijs non ſum proſecutus, ne pater, cui ſcio odioſum, inuiſumq́; eſſe, moleſte ferret, quaſi ipſius iudicium reprehenderem. odit enim* Hortenſius *orator filium, quàm diu uixit: hæredem tamen moriens reliquit. hæc* Valerius Max. *lib.* V. *cap.* IX. Ne offendam patrem,] Si *filium habeam in comitatu meo.* Moderabor: *ſi comitem effugere non potero; quod reliquum erit, ita eum tractabo, ut intelligat pater, quem ipſe oderit, nec à me diligi.*

Si mihi fuerit,] *Hic uidetur legendum,* etiam ſi nihil fuerit. Beſſarionis *liber pro* fuerit *habet* fieri.

*Ex epiſtola* IIII. *pag.* 94.

Diſceſſus noſter,] Si *à fratre ſeiungar.*

De Tullia mea:] *De matrimonio* 86:

De literis meis.] *Ad ſenatum, ſupplicationis honorem poſtulantibus.*

94:

ὁ ἀπελεύθερος] Libertus Philotimus. πεφυρακέναι τὰς ψήφους: *rationes miſcuiſſe, turbaſſe: id eſt, minus bona fide egiſſe in emptione bonorum*

*Milonis.* κροτωνιάτου: *Milonem deſignat, Miloni Crotoniatæ, cuius inſignis fortitudo fuit, ſimillimum. &* τυραννοκτόνον *appellat, quia P. Clodium, pernicioſa molientem, occiderat.* μή τι νοήσῃς: *ne quid intelligas. hoc græca uerba ſignificant: ego tamen aliquid deſidero, ut potius, Ne quid non intelligas, dixerit. neque enim aperte ſcribebat, ſed* μυστικώτερον. *aut,* μή τι νοήσῃ: *ne quid reſciſcat Philotimus.* εἰς δήπου: *placeret,* εὖ δήπου, *niſi ueteres libri repugnarent. eſſet enim* εὖ δήπου τοῦτο, *hoc quidem unum.* Quantum uereor, ] *De rationibus à Philotimo minus ſyncere adminiſtratis.* Agmine: *militum.* 78.

*Ex epiſt. V. pagina 94.*

Quàm ſi domi eſſes: ] *Quàm ſi eſſes Romæ. & tamen minus à me aberas, in Græcia cum eſſes.*

Quamargutiſsimas ] *Quæ omnia perſequantur diligentiſſime. Ita locutus eſt M. Celius. epiſt. fam. III. Data opera paraui, qui ſic omnia perſequeretur, ut uerear, ne tibi arguta nimium hæc ſedulitas uideatur. Deductum nomen ab arguo: quod eſt indico: ut argutæ literæ ſint, nimiam diligentiam indicantes: & nimium arguta ſedulitas, nimiam diligentiam oſtendens.* ἐξ ἄστεως ἑπταλόφου, etc. ] *Ex urbe ſepticolli ſcripſit ad me Camillus æs alienum uxoris meæ: ipſam tum ex bonis Crotoniatæ debere mnas XXIIII, & ex bonis Cherrhoneſiticis XXVIII, & ex quibuſdam bonis hæredem fuiſſe DCXL: tum uero eam ne obolum quidem diſſoluiſſe ex omni ære alieno Calendis alterius menſis: eiuſdem uero liber-*

tum, cognominem patri Cononis, in uniuerſum nihil curaſſe. hoc igitur primum, ut omnia ſeruentur: alterum uero, ut ne uſuras quidem flocci facias, quæ ducendæ ſunt ab ante dicta die. de minis, quotcunque ei expenſas tulimus, ualde diffido. etenim erat apud nos diligenter conſiderans, ac propemodum quiddam ſperans: cum uero deſpondiſſet animum, ſtulte abijt, factus, turpe diu manſiſſe, inanemq; rediſſe. nunc interpretemur. Crotoniatæ: Milonis. mnas: exactas. Cherrhoneſiticis: in Cherrhoneſo exactas. 88. Cognominem patri Cononis: Timotheum igitur. Ab ante dicta die: à calẽdis alterius menſis. Quiddam ſperans: ex quo apparet, eum inopia rei pecuniariæ laborare, cum à me dona expectarit.

95.

τὰ μὲν διδόμενα.] Quæ dantur: & ſubaudi, tenenda: ut dicat, bonorum Milonis poſſeſſionem non eſſe dimittendam. Mœrore ſuo] Propter duos filios à Gabinianis militibus interfectos. Cæſar. lib. III. de bello ci. & Valerius lib. IIII. cap. I. Quæſtor: Caninius: ad quem ſcribit fam. 28.

Moleſtus mihi non erat,] Non rogabat, ut ſubſidio uenirem. fam. 28: Articulate] Huius uerbi uim uideo multos ignorare: et fuere etiam, qui mutandum cenſuerunt. Articulate ualet diſtincte, ſumpta metaphora à membris in corpore articulatim diuiſis. erat autem adhuc infans Attica, quæ neque ſatis integre proloqui, neque loquentem quiret intelligere, niſi articulate pronunciaſſes, ac tanquam ſingula uerba numeraſſes. eſt enim articulus

*ticulus in oratione, ut inquit ſcriptor rhetoricorum ad Herennium, cum ſingula uerba interuallis diſtinguuntur, cæſa oratione, hoc modo:* Acrimonia, *uoce, uultu aduerſarios perterruiſti. libro etiam* I. *de legibus contraria poſuit fuſe & articulatim. &* Gellius *libro* V. *cap.* I X. *ſatis aperte huius uerbi ſignificationem oſtendit.* Filius, *inquit,* Crœſi *regis, cum miles patrem ſtricto gladio inuaderet, regem ignorans; plane & articulate elocutus eſt,* ὦ ἄνθρωπε μὴ κτεῖνε κροῖσον.

Ex epiſt. V I. pag. 95:

Accuſatoris eius ] *P. Cornelij Dolabellæ.*

95:

Mecum egerat, ] *De Tulliæ coniugio. &* Nero *hic eſt, opinor, de quo fam. 227: eſt autem* Claudiæ *gentis patritiæ: nam et* Claudij *plebeij fuere, ſed hi cognomine* Marcellorum: *patritij,* Pulchrorũ, *&* Neronum. *hæc uberius in libro de familijs.* Ad mulieres: *Terentiam, & Tulliam.* Factis ſponſalibus: *cum Dolabella.* ἐξακανθίζειν. ] *Tanquam ſpinas euellere. & puto hoc dici: noli exulcerare animum meum numeratis uitijs illius: non enim opus eſt, cum confecta res ſit. hoc quidem lætari debemus, quòd eius obſequio & comitate mulieres ualde, ut audio, delectantur. neque enim ſatis probata ſuperior* Dolabellæ *uita, quod &* Celij *epiſtola declarat, fam.22:* Placet hoc tibi? ] *Donaſti frumento populum Athenienſem: probas igitur huiuſmodi largitiones?* Nõ impediebant: *licet hoc per meos libros de republica ſcriptos: quibus in*

*ſius, negligentius, non deprauatæ uitio uoluntatis; ſed quòd ita ferat hominum uita, ut accidere & hæc, & ſimilia poſſint. ſic, Aetas fert, in oratione pro Cluẽtio: Natura fert, de Somnio Scipionis: Adoleſcentia fert, Terentius in Heaut. & , Vita hominum, pro Sex. Roſcio. ſin* Fortuita *placet, ad uitia fratris addentur fortunæ caſus.* Non dimittebat, ] *Manſiſſet igitur in prouincia cum patre: facileq́;, quia puer, & puer bene ſibi fidens, cõmiſiſſet, quod eſſet nobis magnopere dolendum.* Id cenſere: *dimittendum. cenſebat autem Atticus: quia patris indulgentia deprauari filium intelligeret.* 97: Non dico equidem &c. ] *Hoc ſignificat: Nõ dico equidem, quod egerit, non laboro; ſed tamen multo minus, quàm ſi fratrem reliquiſſem.* Sine ſorte ] *Quem illi ſors non dederat Quæſtorem, ut mihi Celium.* Delegit: *quem Hiſpaniæ præficeret. hic Marcello & Sulpitio Coſs. Pompeij Quæſtor Hiſpaniæ præfuit. eo anno petijt Tribunatum pl. inſequenti cum Antonio collega pro Cæſare interceſſit; &, deuictis Afranio & Petreio, in Hiſpania pro Prætore à Cæſare relictus.* Antonium: ] *M. Antonium: quem in Gallia Cæſar hibernis præfecit. Hirtius lib.* VIII. *de bello Gal. & oratione* II. *in Antonium his uerbis:* » *Quæſtor es factus: deinde continuo* » *ſine S. C. ſine ſorte, ſine lege ad Cæſarem cucurriſti. Quo planum fit, Quæſtoribus prouincias aſſignari ſolitas S. C. ſorte, lege. nam ſenatus decernebat, ut Quæſtores ſortirentur, uel inter ſe compararent: deinde ſortitio, aut cõparatio: tum de his lex Curiata fereba*

tur, ſi ordine res conſierent. Offenderem?] Non relinquerem? Aut etiam inquirerem in eum: appone hic interrogandi notam. ut ſit ſenſus. ne inquirere quidem in eum debui, ne dũ non relinquere. inquirere ſcilicet in eius mores, utrũ hoc honore dignus eſſet, an ſecus. tantum, inquit, abeſt, ut eum relinquere non debuerim, ut nec, utrum hoc munere dignus an indignus eſſet, inquirendum mihi fuerit. quem igitur reliquiſſem? niſi ipſum reliquiſſem. ſenectuti quidem noſtræ: cui, ſi tam nobilem adoleſcentem offendiſſem, impendebant inimicitiæ. παμιγγενεσίαν] Alij referunt ad generis nouitatem, ego ad dignitatem poſt exilij tempora renaſcentem. ante exilium enim, ut ipſe teſtatur in epiſtola ad Catonem fam. 247: & prouinciã ornatam, & ſpem non dubiam triumphi neglexerat: Auguratum denique, cum non difficillime conſequi poſſet, non appetierat: idem, poſt iniuriam acceptã, ſtuduit quam ornatiſſima ſenatus populiq; R. de ſe iudicia intercedere: itaque & Augur fieri uoluit; & eum honorem, qui à ſenatu tribui rebus bellicis ſolet, ſibi expetendum putauit.

Ex epiſt. VII. pagina 96.

Percunctando] Ages hoc tantum cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: &, ut rem explicet, ideſt ut ipſa bona reſtituat, hortaberis. 71: 94: Aliquid ita tu: ſuſpicor hoc eſſe ex ingenio: nam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis, Aliquid aut. probarem Aliquantum.

96:

Apud duas ciuitates ] *Depoſuit Laodiceæ, & Apameæ: eaſdemq́; totidem uerbis ad ærarium retulit, ſicuti lex iubebat, quam Conſul C. Iulius Cæſar tulerat. fam. 75.* Puerorum] *Vt inde Cicerones pueros ſecum deduceret. 78.*

Sed uolo ] *Cupio Romam peruenire ante exitum anni, ut eo facilius impetrem de triumpho, dum ij ſunt in magiſtratu, qui ſupplicationes mihi decreuerunt. fam. 121.* Eſeæ ] *Sic in Caualcãtis libro: Beſſarionis autem*, eſſe. *utrunque deprauatum.* forte Is ſi. *nam ex Cilicia nunc Cicero proficiſcebatur in diœceſes Aſiaticas, ut Laodiceæ & Apameæ rationes confectas prius relinqueret, dein nauim conſcenderet. Iſſus autem nota Ciliciæ urbs. eſt etiam manuſcriptus liber apud amiciſſimum meum, in quo ſimpliciter: Niſi eum grauiter ægrum reliquiſſem.*

*Ex epiſt.* VIII. *pag.* 96:

Nauigationis tuæ, ] *Quia commode, & ſine periculo ex Epeiro in Italiam nauigaſti. 100.* Opportunitate Piliæ: *quæ tibi obuiam progreſſa, opportune aduenienti occurrerit.* Sermone eiuſdẽ: *quòd tibi Pilia narrauerit de Tullia mea Dolabellæ collocata. 95.* Exercitum n. m. d. ] *Anno inſequenti petendi Conſulatus cauſa. cum enim lex eſſet, ut abſentes Conſulatum petere non poſſent; obtinuerat Cæſar decem Tribunorum rogatione, Conſule Pompeio, ut & abſens, & cum imperio poſſet petere.* Caſsium Trib. *Q. Caſſium Longinum, Tribunum pl. deſignatum, & L. Cornelium Lentulum*

*cruſcellum, Conſulem deſignatum.* De illō, qui &c.] *Quem intelligat, obſcurum eſt. repulſam quidem ſignificari, non obſcurum: quam tulerit is, qui ſe Ciceroni ſolitus ſit anteferre.* Sororis tuæ filii: *Q. Ciceronis, quē frater meus ex tua ſorore genuit: cui ego patruus ſum.* Aphractus Rhodiorum.] *Quo periculoſe, tardeq; nauigauimus, ut integros X X dies cōſumpſerimus. 165:*

97.

Aucupaturi] *Captaturi: ut, quæ prima ſe idonea tempeſtas obtulerit, ea utamur. tralatio ab aucupibus uolucres captantibus.* De rauduſculo Puteolano,] *Forte, quòd pecuniam diſſolueris, C. Veſtorio Puteolano à me debitam. uide 58:* Vnus hoſpes] *Plus eſt, quàm, Dum unus hoſtis: cum non modo hoſtes, ſed & hoſpites Bibulus timuerit. 100:* Domo ſua: *cum domo Conſul ſe tenuit metu Cæſaris collegæ.* At multa,] *At longior fui.*

*Ex epiſt. ultima, pag. 97.*

Solent tuæ compoſitiſsimæ,] *Belliſſime conſtructæ. nunc autem ſcripſiſti uacillantibus literulis, manu à morbo minus firma. Lucilij uerſus in Oratore ſunt.*

» *Quàm lepide lexis compoſtæ, ut teſſerulæ, omnes,*
» *Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.*

Scripſiſſe.] *Vt intelligerem, non grauiter ægrotare, qui cum febri tamen ſcripſiſſes: quam etiā febriculam nominares.*

97:

φυρατῶ φιλοτιμίαν] *Aſſentior ijs, qui* φιλοτιμίαν

*hoc loco è Suida interpretantur auaritiam . ut Philotimus deſignetur, qui rationes turbauerat in nominibus Milonis.* 94 · 98· Illam ne attingas] *Alij*, Attingat , *probo.* Dices : *Philotimo, ut ſciat eã me conſeruari uelle ad apparatum triumphi.* 93 :

Prudentiam literarum tuarum ? ] *Quia cum ſignificare uelles , ἀθετεῖν te conſilium de fratre relinquendo , aperte non ſcripſiſti , ſed tecto uerbo , ἐπίχειν , uſus es . in quo tuam prudentiam perſpexi.*

Dubitatione dignum ? ] *Dubitandum non erat, quin Quæſtor Celius prouinciæ præponendus eſſet . quòd ſi quid eſſet dubitatione dignum , fratrem tamen relinqui cur placeret ?* τοῦτο μόνον] *Hic ſolum ſcribebas , ne Quintum filium relinquerẽ : cauſas , quare non eſſet relinquendus , non adſcribebas.* Eadem omnia , ] *Quid à fratre , ſi eum reliquiſſem , quid à fratris filio timendũ eſſet.* 96. Non fuit faciendum aliter , ] *Atque feci , qui Celium reliqui.* Dubitatione liberauit : *cum enim ἐπίχειν te uiderem, ideſt hærere, & ſuſpenſum pendere , incertum quid eſſet mihi faciendum de relinquendo; ἐποχὴ hæc tua mihi omnem dubitationem eximebat ; cum intelligerem , fratrem relinqui , tibi non placere . dubitare igitur non debui , quid mihi eſſet agendum . ἐπιχρόνια: diuturna: quo uerbo adduci poſſumus, ut ſupra legamus, ἐπίχειν ter ſcribebas . Beſſarionis tamen liber.* TE. Cenſoribus ] *App. Claudio Pulchro , L. Calphurnio Piſone Cœſoniano.* Referatur'ne: *à Cenſoribus ad ſenatum , ut S. C. fiat de ſumptu ſignorum & tabula-*

*rum coercendo. fam.* 123: Macte ſcribas. Athenis: *Beſſarionis liber*, Marce Athenis: *Caudcantis*, In arce Athenis. *uerbum quidem* Scribas *in neutro reperitur, ne in duobus quidem, quos habet amiciſſimus meus. corrigo igitur ſic, & opinor recte corrigo*: Quæſo quid nobis futurum eſt? *ut hoc dixerit reip. timens. deinde*, In arce Athenis ſtatio mea nunc placet: *ut Attico, qui diu uixerat Athenis, ſignificet, qua maxime urbis parte delectetur.* ſtatio: *caſtrenſi uerbo uſus eſt, quia cum militibus erat.*

## IN LIBRVM VII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

### EX EPISTOLA I. *pagina* 98.

VT philoſophi ambulant,] *Philoſophus enim Saufeius ex hæreſi Epicurea: & omnes philoſophi, quia præter ſapientiã nihil curent, tarde ſolent ambulare; tardiſſime autẽ Epicurei, quia molles, & laborem fugientes, ex Epicuri magiſtri doctrina.* Legionibus Cæſaris] *Quas Cæſar Placentiam Idibus Octobribus adducturus eſſet.* 97: φιλοτιμία Eius: *Philotimi: de quo* 97: Secus: *falſum, de prouincia ſcilicet fratri tradita.* 97: Dimicationem: *ciuilem.*

98:

Meum proprium πρόβλημα ] *Quæſtionem ad me unum pertinentem, utram partem eligam, Cæſaris, an Pompeij, cum mihi uterque ſit amiciſſimus.* A' principio: *iam ante exilij mei calamitatem: quam ideo ſubij, quia me ad Cæſaris & Pompeij pernicioſam reip. ſocietatem, cum inuitarer, non adiunxeram.* ἀλλ' ἐμὸν ] Homeri uerſus *in Odyſſea lib.* IX. *quem etiam in epiſtola ad Cæſarem fam.* 210. *uſurpauit. non potuiſti, inquit, perſuadere.* πατρίδος, *huic dictioni locum non uideo. niſi ſi,* ὡς οὐδὲν γλύκιον πατρίδος, *legas. ut proximo Homeri uerſu ſuum conſilium probet, qui ideo perſuaſus non ſit, quia patriam amicitiæ Cæſaris & Pompeij prætulerit.* Optime meritus; ] *Cum mihi exulanti reditum in patriã unus maxime confecit.* Nec mihi iuncto ] *Ita putabam, ea coniunctione conſuli tum dignitati meæ, tum etiam ſaluti.* Iuncto, *Pompeij ad amicitiam refertur:* Sentienti, *ad opinionem de republica. neque me, inquit, ob amicitiam Pompeij peccaturum aliquando in republica putabam; neque Pompeium ea ſenſurum, quæ ego ſi ſequerer, contentionem cum Cæſare ſuſciperem.* Nunc ſentiat, ] *Quòd eadem non ſemper ſenſerit.* Cum altero uinci: *cum Pompeio.* Ne ratio abſentis, ] *Ne poſſit abſens Cæſar Conſulatum petere. quod ei lege lata à decem Tribunis plebis populus conceſſerat.* Vt exercitum dimittat: *depoſito imperio urbem ingrediatur, Conſulatum petere ſi*

*uult. Hæc agentur à Pompeianis, id eſt à Conſulibus, & omnifere ſenatu.* Non eſt locus ] *Id agam, ne contra Cæſarem ſententiam dicam : tergiuerſabor, quantum in me erit: ſed Pompeiani non permittent, urgebunt.* Denſæ dexteræ? ] *Quas Cæſar mihi cum ſuis obijciet, quaſi eas uel oblitus ſim, uel contempſerim.* Vt illi hoc liceret: *ut poſſet abſens Conſulatum petere.* Ab ipſo : *Cæſare.* Rauennæ : *quò Cæſar quotannis ad conuentus agendos uenire ſolitus erat.* De Celio : *ut M. Celium, amiciſſimum meum, Tribunum pl. inducerem ad legem ferendam de habenda Cæſaris abſentis ratione. quod factum eſt: latum enim à decem Tribunis plebis, ideſt ab uniuerſo collegio, Conſule tertium Pompeio; quo anno Tribunus plebis fuit M. Celius, ut ex Pediano cognoſcitur in argumento Milonianæ.* A' Cneo noſtro ] *Vide infra, 120. & epiſt. fam. 83 : & in Cæſaris de ciuili bello libro I. 129.*

99.

Illo diuino ] *Hoc uidetur dictum eſſe ad gloriam Pompeij, quia Conſul ſine collega ex S. C. creatus fuerat, quo liberius poſſet perturbatam ciuilibus diſcordijs rempublicam conſtituere: ſed cum ironia dictum: quippe, cùm ipſe Conſul pugnauerit, ut de habenda abſentis ratione lex ferretur: quod contra morem maiorum, contraq; rempublicam fuit. 120.*

Aliter ] *Contra Pompeium.* αἰδέομαι : *uide ſupra, 25:* Hanc ego plagam ] *Quam mihi nunc uideo eſſe accipiendam, quia neceſſe eſt in*

*dicenda ſententia aut Pompeium offendam, aut Cæſarem.* Effugi: *quoniam abſui.* Marcellorum: *quia profectus eſt ante in prouinciam, quàm M. Marcellus referret de ſucceſſione Galliarum. & anno proximo, Conſule C. Marcello, de prouincia decedens, tamen ad Vrbem non peruenit, tribus menſibus in itinere conſumptis. & dicit,* Effugi, *quia licet C. Marcellus Conſulatum nondum peregiſſet; tamen, quod erat eius anni reliquum, uidebat ſibi eſſe in itinere ponendum.* Vt ſtultus ] *Primum in ſenatu ſententiam rogari, honorificum uidebatur. nunc, inquit, ea me non tenet ambitio. quin ideo triumphum petam, ut extra Vrbem maneam cum iuſtiſſima cauſa, dum de prouinciarum ſucceſſione conficiatur. dicat igitur uel ſtultus ſuam ſententiam in ſenatu primus, non laboro.* Nil miſerius: *prouincia.* Omnia illa prima, ] *Quæ primis literis ad te ſcripſi de comitum meorum continentia.* Vt ego amicior inuenirer ] *Quaſi deberem ærarij noſtri emolumentum negligere, qui Cilicum & Phrygum ærarijs conſulueram, nullum ab ijs ſumptum neque in me, neque in meos fieri paſſus. 90:* Ex ſupplicatione, ] *Mihi decreta: quæ ſolet eſſe triumphi prærogatiua: nam ferè triumphus eam conſequitur.* Plus decreuit: *quia cum mihi ſupplicationem non decerneret, tamen in ſententia ſua ſummis me laudibus ornauit, cum diceret, innocentia potius, & manſuetudine mea, quàm ui militum, aut benignitate deorum, prouinciam eſſe ſeruatam. is autem fuit M. Cato, ut fam.*

247: Iratus Hirrus: *ut à me in Auguratus petitione ſuperatus. uide fam.* 113.121.

99:

Scribendo ] *Senatuſconſulto: quod ab amiciſſimis eius, cuius de honore agitur, fieri ſolet. fam.* 248.

99:

De ſententia Catonis, ] *Supplicationem non decernente.* 101. Quid ille ſententiæ dixerit, ] *Iniuriam Catonis in ſupplicatione non decernenda Cæſar commemorat: laudes, quas mihi idem Cato ſua ſententia tribuit, diſſimulat.*

Potuiſſe impedire, ] *Si, cum de hoſtibus ageretur, numerum poſtularet fam.* 121.

Mirus eſt &c. ] *Placeret, merus: &, germanus Lartidius, expono: quòd Lartidij famoſi furis perſimilis eſſet. intelligit enim Philotimum: quem & ſupra non optima fide bona Milonis adminiſtraſſe oſtendit.* 94. 97: Hoc primum: *quod proxime ſequitur de Prætiana hæreditate.* Acceſsit cura dolori: *ad dolorem ex amici morte ſuſceptũ acceſſit cura expediendæ hæreditatis.* 97: Quidquid eſt: *etiam ſi non ita magna ſit hæreditas, ut de ea ualde laborandum uideatur.* 97. Ille: *Philotimus: ut opinor.* ἄμεμπτα ] *Si ad te pecunia in triumphi apparatum redigetur, non erit quòd factum meum Philotimus accuſet, tanquam ſibi diffidentis, cum te, non quemuis, illi præferam, in pecunia triumphali, non domeſtica.* ἄμεμπτα: *cauſam accuſandi nullam.* Vt lubebit: *tibi. faciam de Phitotimo;*

quod ſuadebis: tuum conſilium ſequar. refertur e=nim ad illum, Dijungere me ab illo uolo. in Beſſario=nis libro, uidebit pro lubebit: quod fortaſſe, ui=debitur eſſe debuit. Experiamur.] De triumpho: niſi enim caute, conſiderateq; experimur, fortaſſe Tribunorum pl. interceſſionem eliciemus. hoc tu cogites uelim: tecum ſimul ego cogitabo: ut ad e=uitandam interceſſionem aliquid excogitemus.

Ex epiſt. 11. pag. 100.

Auſter mitis] Duabus cauſis adducor, ut ſu=ſpicer de mendo, primum, quia mitis non neceſſaria dictio, cum idem ſignificet, quod leniſſimus, atque etiam multo minus: deinde, quia ueteribus in libris ſcriptum uideo anches mitis. Manum non amabam] Abundare puto Manum, & eſſe non neceſſarium gloſſema: ut legatur, Ad ſimilitudi=nem tuæ literæ. quod enim ſolet eſſe in repetendo uer=bo uenuſtatis, id ſentitur in uerbo amabam: ſi Manum iteres, non item. alijs aliter fortaſſe uidebi=tur: ego de meo ſenſu iudico. Tironem] Qui mihi in memoriam redigitur mentione Alexi=dis, quoniam uterque ſimilem nobis operam præbet. Alibi: Quod meus ad te Alexis facit. erat enim uterque à ſtudijs, & epiſtolis. diligi: ipſum. Eo: eius conſuetudine. De Tortorio] Con=ſentiunt cum impreſſis manuſcripti libri: ex ingenio autem poſſum equidem afferre, quæ ueriſimilia ui=deantur: ſed in obſcuriſſima re diuinantes cur inania captemus? ueri autem ſimile hoc ſit, deporto RO. id eſt, deporto Romam.

Ciceronum ] *Puerorum. ſic 78. Cicerones noſtri ſunt apud Deiotarum.* Cohortis Prætoriæ: *cohors prætoria eſt, quæ cum in caſtris, tum in agmine, atque acie ſemper adeſt Prætori. erant autẽ duæ, una euocatorum militum, altera nobilium adoleſcentum, qui ſua ſponte cum Proconſulibus exibant, duntaxat ob hanc cauſam, ut uſu rerum peritiores domum redirent.*

Fecit palàm ] *Fecit hæredem præſente cohorte prætoria uniuerſa: cum alij non palàm, ſed paucis adhibitis teſtamentum facere ſolerent.* Te ex libellia: *omnium bonorum hæredem. nam libræ nomine ſignificatur omnis hæreditas.* Me ex teruncia: *teruncia quarta pars eſt libræ: ergo & quarta pars bonorum. ſcriptum erat in teſtamento, ut Atticus, hæres ex libra, quartam deinde partem Ciceroni attribueret. &* libella *dixit, familiariter iocatus de Attici emolumento.* Thyamim ] *Fluuium, qui, ut inquit Thucydides libro I. Theſprotidem, Ceſtrinamq́; diſcriminat. & Atticum in Theſprotia habuiſſe poſſeſſiones, dixit 92: Puer autem Q. Cicero ſignificatur.* Probari tibi ] *Contra ſententiam Epicuri tui: qui cum diceret, alterius cauſa fieri nihil oportere, ad ſe ipſum omnia eſſe referenda; tollebat* στοργὴν φυσικὴν τὴν πρὸς τὰ τέκνα. Bene conueniant, ] *Omnes libri ueteres, Bene eueniat: omnes etiam, quos uiderim, Prudentius, paulo poſt, non, Pudentius. Legamus igitur cum antiquis libris hoc modo: Bene eueniat, inquit Carneades, ſpurce, ſed tamen pruden-*

*tius, quàm Lucius noſter, & Patron: qui cum omnia ad ſe referant, nec quidquam alterius cauſa fieri putent; & cum ea re &c.* Exponamus autem *ſic: Carneades in finibus bonorum & malorum multa tenet cum Epicuro, & ſpurce tenet: idem cum alijs, ut puta Stoicis, Academicis, Peripateticis, amorem naturalem erga liberos, cæteroſq; homines tenet, & prudenter tenet, prudentiuſq; quàm Epicurus, qui omnia ad ſe refert: cum Carneades multa faciat eorum cauſa, quos naturaliter amat: alioqui inanis eſſet omnis amor, cum ij, qui omnia ad ſe referunt, eo ipſo quòd ſe ſolos ament, omnia ſua cauſa faciant. optat igitur Carneades, ut recte eueniat in illis primis ac ſummis naturæ bonis, in quibus liberi ſunt, quos ipſi nobis fingere ad uoluntatem non poſſumus.* Tecum, *inquit, Attice faciunt natura & Carneades: qui quidem etſi uoluptatem in primis bonis habet, in quo ſpurce cum Epicuro ſentit; non tamen habet ſolam; in quo prudentius, quàm ille, ſentit. cum uoluptate enim in primis bonis numerat ingenium, memoriam, ualetudinem, uires, formam, liberos, amicos; quos optat ſibi contingere. quales uult; quorum cauſa, non ſolum ſua, multa faceret; contra quàm Epicurus.*
In iis libris: *de rep.*

101.

De rauduſculo Numeriano] *Quòd paruam pecuniam mihi à Numerio debitam exegiſti.* Integritatis, Iuſtitiæ: *cum hæc in me eſſe dixit in ſententia ſua.* Negauit: *ſupplicationem.* A' puero: *M. Cicerone filio.* Qui eadem li-

ber non iuraret : ] *Druſus Prætor, cum is, quem manumiſerat, eadem liber non iuraret, quæ ſeruus iurauerat, negauit ſe manumiſiſſe. negabo ego quoque: quoniam iſtos, memores beneficij quos putaui futuros, improbos ingratosq́; experior.* Addixiſſe: *iuſſiſſe, pronunciaſſe.* Vindicarentur : *in libertatem : quod præter ipſum alios quoque adeſſe oporteret, qui uindicarent. aderant enim coram Prætore dominus, ſeruus, uindex, teſtes, ſcriba : neque ſine his iuſta erat addictio liberorum in hoc genere manumiſſionis.* Parthi faciunt, ] *Sic expono : Parthi, a quibus maxime timebamus, cum repente diſceſſerint, faciunt, ut nihil mihi iam magnopere timendum putem; cum uideam ſolere ea, quæ magnopere timeantur, quandoque ad nihilum recidere.* Repente: *ſumma noſtra felicitate.* 98 : Semiuiuum : *metu exanimatum, qui porta pedem efferre non auderet.* Reliquerunt : *ex ipſius prouincia diſcedentes.* 95.

*Ex epiſt.* III. *pag.* 101:

A' te ipſo ſcriptæ : ] *Ex quo de tua ualetudine coniecturam feci: nam Alexidis manus indicabat te non ualere.* Dicæarcho aſſentiri ] *Non quod Dicæarchus nominatim prouinciarum adminiſtrationem, ſed quod γενικῶς πρακτικὸν βίον laudaret, ergo & prouinciarum adminiſtrationem. Atticus contra: ut qui Ciceroni auctor eſſet deceſſionis, cum primum ei per S. C. liceret. alioqui Dicæarchus ualde Attico probatus.* 32. Noſtra contentione ] *Quod cupidiſſime expetiui, ne diu*

tius

*tius anno in prouincia manerem, id perfectum quidem eſt, ſed non noſtra contentione, aut ſtudio, uerũ quia non eſt uerbum unquam in ſenatu factum, quo diutius anno maneremus. parui ſenatuſcóſulto, quod erat, ne quis prouinciam diutius anno adminiſtraret. itaque culpam iſtius rei non ſuſtineo, quòd minus diu fuerim in prouincia, quàm fortaſſe mihi fuerit utile. utile autem fortaſſe fuit, quia, cum in ipſam flammã ciuilis belli nunc intelligam me uenire, in dimicatione duorum mihi amiciſſimorum utram partem eligã, maximo eſt cum animi dolore cogitandum.* 99.

Hoc melius?] *Quòd deceſſerim.* Opportune dici: *uulgo: ut in hac re.* Haud multum requireres] *Diceres me illum ipſum, quem in ſexto libro de republica informaui. agerem enim, & libere dicerem, quæ de republica ſentirẽ. quod ne faciam, impedimento eſt triumphi cogitatio. fore enim intelligo, ut libere agens de republica, multos offendam, quos in triumphi petitione aduerſarios habere nollem.* 104. Nunc ipſum: *nunc, cum iam de triumpho ſtatuerim. & eſt genus loquendi cũ emphaſi uſurpatum, ut libro* XII. *Nunc ipſum ea lego, ea ſcribo, ut ij, qui mecum ſunt, difficilius otiũ ferant, quàm ego laborem.* Rem tantam: *triumphi cogitationem.*

102.

Eſſe cum imperio:] *Extra Vrbem manere. nam Vrbem ingredientes imperium deponebant.* 99. Illum: *Cæſarem.* Fabio, Caninioq;: *Gallo, & Rebilo, utroque Cæſaris Legato. Comm. lib.* VIII.

affectos : *à Cenſoribus.* C. Caſsio : *prænomen ſuſpicor abundare, & intelligendum de Q. Caſſio Tribuno pl. qui ad Cæſarem cum Antonio & Curione cōfugit. fam.* 260. Illam urbanam, ac perditam plebem, ] *Plebs enim ruſtica laudatur, urbana non item : ut ruſticæ tribus ingenuorum, urbanæ libertinorum. Plinius, Pedianus.* Qui ære alieno premantur : *in quibus Dolabella.* Omnis debet, ] *Duriuſcule poſitum, pro omnes debent.* In alteram partem : *in Cæſaris partem, quia rebus omnibus abundat.* Ornauit : *ſupplicationes ei decernens, quas idem mihi ante negauerat.* 110.

Vnum etiam ] *Vnum addam de rep.* De ſua ſententia : *quòd ob amicitiam Curionis, et odiū Appij, à rep. defecerit. fam.* 125 : Cuncti Luceis ſint addicti ? ] *Beſſarionis liber, Enuci luceis ſint additi. locus deprauatus.* Id reliquum ] *Reliquum illud pecuniæ.* Non accuſabimur : *ut negligentes.* Amicorū multitudine ] *Vel creditorum : ut exhaurire nobis omne æs alienum non licuerit, cum nimium multis deberemus : uel, temporibus eorum : quod ait in procemio libri* II. *de Off.*

103.

ſerperaſtris ] *Serperaſtra ſunt, ut ait Varro, inſtrumenta, quæ geniculis puerorum, dum ambulare diſcunt, alligantur, ne uari fiant, aut compernes. uocat igitur eos Cicero ſerperaſtra, cum quibus ambularet, ut cum ſerperaſtris pueri ambulant. quorum hominum cauſa ne quid infamiæ ſubiret in pro-*

uincia, Atticus ſe timere ſignificauerat. 99. Ne-
mine: nullius pretij. Beſſarionis liber, Nemo.

Tabulas ] Teſtamenti: quibus hæredem fe-
cit te ex libella, me ex teruncia. 100:

Hortenſiii ] Non oratoris, ſed filij. & Le-
gata, quæ hæres debebat teſtamento patris. Quid
hominis ſit: quid agat, ut ſe gerat. Neſcio enim:
Puteolanum fuiſſe M. Celium, apparet ex oratione
pro ipſo. Cum, inquit, omnia, quæ ad portam Flu-
mentanam ſunt, Celius Puteolanus emerit, neſcio,
cur ego contra omnia, quæ Puteolis ſunt, nõ emam,
ſi modo ab Hortenſio filio in auctione uendentur. &
per iocum, Homo Puteolanus portam Vrbis occupauit,
cur ego Puteolos non poſſim? In addide
rim: ] In principio epiſtolæ ultimæ libri VI. Et
tamen: contra ſententiam tuam. De re uidero:
ſit oppidum, an locus, nunc non diſputabo: ego qui-
dem ut de loco ſum locutus. À C. Lælio ſcribi: id
ipſe non inficiatur in prologo Adelphorum.

104:

Hoc mihi ζήτημα ] Quod proxime ſequitur
de Cæſare. de quo multo eſt magis conſiderandum,
quàm de Piræeo. Ille: Cæſar, ut eius cauſam ne
oppugnem. Reliquum quantum ſit: quantum
illi pecuniæ debeamus. 71. 107. Si lan
guidius; ] Si languidius de republica ſenſero, facis
hoc, dicet aliquis, quia nummos Cæſari debes: ſi for
titer, ſtatim ſoluendum erit. Aliquis: Pompeia-
nus. Repetat: Cæſarianus. À Celio: trapezita:
de quo lib. XII. Tarteſsium ] Corne

*lium Balbum Gaditanum*, *Cæſaris amicum*. *ex Gadibus enim alteram Tarteſſon eſſe dictam*, *Plinius tradit lib.* V. *cap.* XXII. Exeunti: *è ſenatu.* Nummos: *Cæſari debitos.* Curare: *planius*, Curari: *nec male tamen*, Curare. Etiam ] *Etiam ſupereſt*, *quod ſcribam*. *uſitata locutio in familiaribus epiſtolis.* 8. Gener: *Dolabella.* Reliqua: *mores non omnino probandi.* 95: Aperimus. ] *Scis enim*, *cum de moribus aliorum*, *qui me ſocerum cupiebant*, *diligenter ſcrutaremur*, *quales eos inuenerimus.* Aperimus: *quaſi intime cognouimus*, *aperientes introſpeximus. Beſſarionis tamen liber*, Aperiimus: *manuſcripti duo apud amiciſſimum*, Aperuerimus. *placet.* Per te egimus, ] *Vt ei Tullia collocaretur.* Reum: *reuertentibus enim ex prouincia ſæpe erant qui diem dicerent*, *quòd prouinciam auare*, *aut crudeliter*, *aut denique*, *contra quàm è republica uideretur*, *adminiſtraſſent.* Rentur: *irati*, *quòd eos à Tulliæ coniugio reiecerim.* Nemo offeret: *Beſſarionis liber*, Offerret. *duo manuſcripti apud amiciſſimum*, Offeret. *quos ſequor: ut ſit: ego enim pecuniam*, *ut ab accuſatione deſiſtant*, *non offeram.* A' Pontio ] *Apud Pontium ſcripta*, *in Trebulano.* 69:

*Ex epiſt.* IIII. *pag.* 103:

Frugi ] *Quod proprie de libertis uſurpatur*, *ut epiſt fam.* 63. *Dionyſius autem libertus erat*, *ut patet ſupra* 62.

104.

Suſcipere parteis ſuas: ] *Polliceri ſe pro ſua*

parte adiuturum. Rem: de triumpho. Tribunum: qui deinde triumphũ interceſſione impediret. Prolixius: abundantius. Illum: Cæſarem. De tota re: quam cũ Hircio examinauit. Ad ſcipionem: Pompeij ſocerum: ad ipſum tamen Pompeium non ueniſſe. Hic ab impreſſis diſſentiunt manuſcripti libri: Venire habent, non Veniſſe. Illum,] Cæſarem. Alterum Conſulatum: ut alterum Cõſulatum abſens petere poſſet. 102. Hæc: ſummã potentiam, ſummam dignitatem. Ruere: contrà rempublicam.

Ex epiſtola V. pagina. 104.

Inualetudine] Ex quartana. 100.

104:

Nihil unquam] Quod agerem tua cauſa. Luſcenio: malo Tuſcenio, ex antiquis lapidibus. Dionyſium: qui tibi, quid actum à me ſit in rebus tuis, optime narrabit. 87. 89: In Arcanum] Quinti fratris fundum: cum obuiam uiro uenire debuerit. Meum conſilium: qui negare uelim illum à me liberatum. 101. Pontinum] Prædium ad Pontinas paludes. & ita ratio dierum conſtat: pridie Cal. Tarracinam, Calendis in Pontinum, IIII. Nonas in Albanum, III. Romam. uerbum Sumam crediderim abundare, et additum ab aliquo, qui de Pontino Ciceronis legato acceperit. Iter Pompeii] Cum potius ad Vrbem manere debeat, quod reſpublica, hoc rerũ tumore, uideatur eius tum conſilio, tum etiam præſidio indigere. erat enim Pompeius cum imperio, Hi

*ſpaniarum pro Conſule, quas abſens per legatos admi niſtrabat.* Si hic ſinat :] *Si per Cæſarẽ liceat.* Noſtrum negotium : *triumphum ſignifi cari, manifeſtum eſt.* 104.

Ex *epiſtola* VI. *pagina* 105.

οὐ γὰρ &c.] *Homeri uerſus* ὀδ. μ. 107. *etſi paululum immutat Cicero, ut interdum ſolet, ad ſententiam magis explicandam.* Sed rurſus] *Quia dixerat ſe dicturum quæ non ſentiat; in quo non uidetur officio fungi boni ciuis: quaſi pecca tum ſuum excuſauit. dicere quæ non ſentias, malum eſt: ſed rurſus & hoc malum, me in tantis rebus à Pompeio diſſidere.*

Ex *epiſtola* VII. *pagina* 105.

Priuatius] *Beſſarionis liber*, PUTATO: *Caual cantis*, PUTO. *in hac diſſenſione librorum etiã atque etiam eſt conſiderandum.* Philogenes] *Libertus tuus.* 89: Quoad liceret: *conuenerat inter nos, ut pecuniam ſumerem à Philogene tuo: nõ ſumpſi, quia non opus fuit: permiſi, ut ipſe uteretur, quoad meæ rationes ferrent. uide* 75. 76.

105:

Graui de cauſa] *Meum enim aduentum ex pectaſſet, ut, ſi de triumpho impetrarem, mecum ſi mul Vrbem ingrederetur.* 104: Compi talitius dies] *In oratione in Piſonem ſuſpicor eſſe mendum, & legendum, Cum in Calendas Ianuarias compitalitiorum dies incidiſſet, non, ut eſt in uulga tis libris, incidiſſent. unum enim fuiſſe diem compita litium, patet ex Macrobio, & Varrone.* Albanũ:

Pompeij. Familiæ : cuius hilaritatem die feſto meus aduentus interpellaret. Tua λῆψις ] Quartanæ correptio. Te commoueri : in Albanum uelim te ad me uenire : ſed rurſus nolo te commoueas incommodo ualetudinis tuæ. 106 :

Molitus erit, ] Vt intercedat Tribunus aliquis, ne poſſim triumphare. Ἀβδηριτικόν : ] Ridiculum : riſu dignum Democriti Abderitæ : nam neque iure fieri, neque neceſſarium eſſe, etiam ſi reſpublica id ad Pompeium referat. Vtar ea porta, ] Si Pompeius ideo perget in Siciliam me mittere, quia imperium habeam : ego, ne mittar ſtatim, quæ prima porta erit, ea in Vrbem ingrediar, abiecto imperio ſimul & triumphandi conſilio.

Per quem ſine imperio ] Cum enim factũ eſſet S. C. ut ſucceſſores in prouincias mitterentur, C. Curio Tribunus pl. Cæſaris cauſam defendens interceſſit : & cum de interceſſione referretur, primáq; M. Marcelli ſententia pronunciata eſſet, qui agendum cum Tribunis pl. cenſebat ; frequens ſenatus diſſenſit. ergo ſenatus culpa ſucceſſores non miſſi : itaque ſine imperio prouinciæ, ideſt ſine magiſtratibus.

Si cum eo agi ] Quo modo agebatur cum Vribunis plebis ? fiebant in eo ſenatuſconſulta acerrima, niſi interceſſionem remitterent : ut de domo Ciceronis, cum ſententiæ grauiſſimæ dicerentur in Serranum, qui ſenatuſconſulto interceſſerat, pertimuit, & interceſſionem omiſit. epiſtola II. libri III. 106.

Quid ergo ? ] Cum igitur omnia uideas infir-

*ma pro republica, & imparata ad bellum, cenſes dandum Cæſari, quod poſtulat?* Legis dies: *uide epiſtolam ſequentem, in extremo.* Cum id datum eſt, ] *Datum enim Cæſari eſt à decem Tribunis pl. lege lata, non ſolum ut abſens, ſed etiam ut exercitum retinens petere Conſulatum poſſet: uel quòd ita in lege ſcriptum eſſet: uel quòd, cum daretur, ut abſens peteret, ſequebatur, ut et illud daretur. ideo enim abſens petere uult, ne exercitum dimittat: datur autem, ut abſens petat: datur ergo ſimul, ut exercitum retineat.* Annorum decem ] *Per tot enim annos Cæſar Galliam obtinuit, contra legem Semproniam. Hoc ſi placet, placent et illa quamuis iniuſta, me patria pulſum à Clodio, quem Cæſar Conſul ad plebem traduxerat; agrum Campanum diuiſum; Clodium adoptatum à M. Fonteio; L. Cornelium Balbum Gaditanum à Theophane Mitylenæo. hæc enim in actis Cæſaris numerantur. In oratione tamen pro Cornelio Balbo adoptionem Theophanis, quā hic improbat, exagitatam ab accuſatore, tempori ſeruiens defendit.* Ita latum, placet? *hoc ſignificat: ſi dicam, non recte latum de decem annorum imperio; dicam in Pompeium, quo pugnante latum eſt, qui me illa reprehendere non uult. quæ ſi probo; probem ſimul & ea neceſſe eſt, me pulſum, agrum Campanum diuiſum, &c.* Labieni ] *Cæſaris Legati.* diuitiæ: *à Cæſare datæ.* Mamurræ: *quippe qui primus Romæ parietes cruſta marmoris operuerit totius domus ſuæ in Celio monte, columnis omnibus è marmore ſolidis, Charyſtio, aut Lunen-*

Occurrebat : ] *Quem timens à dimicatione abhorreo.* Simulatæ : *quam Cæſar ſe uelle ſimularet, cum re uera belli cupidus eſſet.* Periculis : *quid enim non audebit Cæſar Conſul, cum Quæſtor eius Antonius tantum auſus ſit? quod paulo poſt ſubijciet.* Antonii : *Tribuni pl. qui paucis poſt diebus cũ Caſſio collega ad Cæſarem profugit. fam.* 260.

A' toga pura, ] *A' prima adoleſcentia, poſt* XVI. *annum finitum.* 80. Damnatis : *de ambitu, lege quam Pompeius tertium Conſul tulerat. quæ lege damnatos Cæſar, uicto Pompeio, mox omnes reſtituit.* Armorum : *quæ minari uidebatur Antonius.* Ille : *Pompeius.* Ipſum : *Cæſarem.* Quæſtor : *Antonius. Quæſtor in Gallijs.* 96. *&* *Hircius lib.* VIII. Timere ] *Vt ſimulatam, & periculoſam.* Ira relinquendæ vrbis ] *Hunc locum ut mendoſum eſſe ſuſpicarer, primum ipſa me adduxit ſententia, obſcuris inuoluta uerbis; deinde uarietas antiquorum librorum: Caualcantis enim exemplar pro* ira *habet* ὑτ: *Beſſarionis autem,* infra : *alij duo,* ita. *minime tamen diſplicet* ira : *hoc ſenſu: Ex illa ſententia de pace fugienda, in qua ipſe eſt, quia pacem ſimulatam putat; ſequitur, ut Vrbē ſibi uideat eſſe relinquendam ad bellum enim neque paratus eſt, neque parare poteſt, cum nihil adhuc ſenatus decreuerit, aut populus iuſſerit.* Ira : *neceſſitas ei moleſtiſſima.* Mouet : *perturbat.* Vt puto : *quia Pompeius hoc quidem occultabat; ne, ſi diceret Vrbem eſſe relinquendam, omnium animi ad pacem uel iniqua conditione incli-*

narent; cum bellum ipſe mallet. Buſtum Baſilii ] Pediani uerba hæc ſunt in Milonia-
» na: Via Appia eſt prope Vrbem monumentum Baſilij:
» qui locus latrocinijs fuit perquam infamis. Cum ſit neceſſe: hoc, & quæ proxime ſequuntur, illud ſpectant, Quod horum malorum minimum putes. Comitia: conſularia.

107:

Tamen quieſcat, ] Prohibere comitia Cæſar poteſt uel iure, uel armis: iure, ſi paret interceſſorem Tribunum, qui comitia impediat, tamen ipſe quieſcat, nec arma moueat: armis, ſi non adhibeat interceſſorem, ſed exercitum adducat. Rem adduci ad interregnum; ] Cum enim comitia uſque eò protrahuntur, ut inſequens annus ſine Conſulibus ſit, interregnum dicitur. Res igitur adducetur ad interregnum, ſi Cæſar per Tribunos pl. non patietur haberi comitia ſine ſui ratione. Senatum impediens, ] Senatuſconſultis intercedens. Circunſcriptus: facto aduerſus eum ſenatuſconſulto. eodem ſenſu de Clodio dixit in oratio-
» ne pro Milone: Senatus, credo, eum Prætorem cir-
» cunſcripſiſſet. & de Octauiano Philippica XII. pa-
» rata de circunſcribendo adoleſcente ſententia conſu-
» laris. eſt enim in circunſcriptione ignominia, & priuatio iuris. Intercludendus: hoc enim, niſi Vrbe relicta, fieri uix poteſt. Contra dici nihil poſsit. ] Non enim petet abſens; quod contra leges eſt: ſed præſens, tradito exercitu; quod uſitatum. Sic malo: ut Conſulatum petat tradito

*exercitu.* Iſtuc ipſum ſic: *Cæſarem, tradito exercitu, ad Conſulatus petitionem uenire.* Si id uolet: *ſi tradito exercitu uenire uolet ad petitionem Conſulatus.* Vide Conſulem ] *Ecce iterum habebimus Conſulem, qualem habuimus Conſulatu priore, perditum ſcilicet, & reipublicæ exitioſum.* Et eo conſule, ] *Eo magis eſt timendus Conſul, quia, eo Conſule, Pompeio deliberatum eſt ab Vrbe diſcedere, & ad Hiſpaniæ adminiſtrationem ſe conferre. in quo præſente magnum eſſet reipublicæ præſidium contra factioſi Conſulis conatus.* Recuſari non poteſt, ] *Si enim, tradito exercitu, uolet ad comitia uenire, recuſare non poſſumus.* Ineat gratiam: *quia, cum ex lege à decem Tribunis pl. lata poſſit abſens, & exercitum retinens, Conſulatum petere; tamen de ſuo iure decedens, ne mali exempli rem inſtituat, tradito exercitu ad comitia ueniat.* Tollamus: *omittamus.* Vt idem dicit: *paulo ante dixit, Putat aliquis. nunc de eodem accipe, & proxime, cum inferet, Vt ait idem. inducit enim optimatem reip. cauſam contra Cæſarem agentem, & de tota re deliberantem.* Præteriit tempus: *quo modo præterijt, cum ad Cal. Martias Cruſcelli Conſulis finiatur annus, qui eſt nonus ex quo Cæſar in prouinciam iuit? non loquitur de tempore præterito, ſed quaſi præterierit.*

108.

Impedis: ] *Per Tribunos pl.* mei rationem: *abſentis, & exercitum retinentis, quod à populo da-*

*tum eſt.* 106. Noſtrum: *noſtræ uoluntatis, qui, ut ſuccedatur, decernimus.* Depugnes: *ex perſona Cæſaris.* Concedis: *quod poſtulo, ut abſentis ratio habeatur.* In ea quæſtione: *quo tempore, aut quo conſilio pugnandum. pugnandi enim tempus oſtendit caſus, conſilium autem non à noſtra prudentia, ſed à temporibus petitur. hoc igitur omiſſo, affer, ſi quid habes, ad ſuperiora.*

*Ex epiſt.* IX. *pag.* 108.

Laureatis.] *Imperatores & in literis, & in faſcibus lictorum utebantur laurea, deuictos hoſtes indicante. Cæſar de bello ciuili lib.* III. 180: *& in oratione in Piſ.* Amentiſsimi conſilii.] *Temere & ſtulte Vrbe relicta.* Stupent: *ex temeritate & ſtultitia Pompeij. ſed quoniam proprie ſtupere dicitur is, qui torpore quodam captus languet immobilis, aut inopia conſilij, aut aliqua re tarditatem inijciente; uidetur non abſurde poſſe corrigi,* coarctatus, & ſtupens. Omnes, ſi in Italia conſiſiat, erimus unà. *ut,* omnes, *accipiatur de ijs, qui cauſam Cæſaris improbant. ueni autem in hanc ſententiam eo libentius, quòd & in Beſſarionis libro ſcriptum animaduertis,* ſtupens, *non* ſtupent: *& particula* et *pro* ſed *repoſita, minima mutatio eſt: ſiquidem in antiquioribus libris per t ſcribitur* ſet. Conſilii res eſt.] *Deliberabitur.* Omnia: *Pompeij conſilia de ratione beli gerendi.*

*Ex epiſtola* X. *pag.* 108:

Quæſo, quid hoc eſt?] *Quæſo mihi explica, quo conſilio hæc adminiſtrentur à Pompeio: e-*

*go enim non uideo.* Labienus: *Cæſaris legatus, ſummæ auctoritatis in exercitu. fam. 271.* Loquuntur: *cum loquuntur de Cæſare.*

Lucretino ] *Lucratiuo, & Caualcantis liber, & Beſſarionis. obſcurum, quid ſignificet: nec abeſt mendi ſuſpicio. Lucretilis Horatio mons eſt in Sabinis.* Quid ſi tu uelis, ] *Quaſi dicat: ſi tyrannidem uelis, quod uolueris tamen non aſſequere. ideoq; fortaſſe ò Cicero non uis, quia, ſi uelles, tamen adipiſci non poſſes: Reſpondet: Noli putare me tyrannidem ideo nolle, quia, etiam ſi uelim, adipiſci tamen non poſſim: ſed puta ideo nolle, quia, uelle, per ſe ipſum duco miſerrimum.* Quis eſt: *poſſum quidem uelle (quis enim non poteſt? libera cuiuſque uoluntas eſt) ſed nolo, quia ſummam miſeriam in ipſa uoluntate conſtituo, maiorem tamen in re.*

Ad noſtrum. ] *Pompeium.* Per fortunas: *in re miſera modus obteſtandi.* ἀπορῶ: *mihi explicatum non eſt, utrum laudem, an ſecus: dubius animi neutram in partem pendeo.* Tum nihil abſurdius: *ego modo ἀπορῶ, modo nihil ſtatuo fieri poſſe abſurdius. tu, quid ſentias, oſtende.* Idem: *faceres: quod maiores noſtri non fecerunt, qui, Vrbe reliqua capta, arcem tamen retinuerunt.*

In aris, et focis ] *In libertate: cuius ego conſeruandæ cauſa, Vrbem, hoc eſt parietes reliqui. hinc pugnare pro aris, & focis, id eſt pro libertate.*

Themiſtocles: ] *Qui, copijs Perſarum in Græciam influentibus, conſilium cepit de urbe relinquenda.* Pericles: *Lacedæmoniorum bello.*

109.

ἐπινθόμεθα ] *Lugebamus gloriam : quaſi a-miſſam , & in Pompeio deſideratam.* Hom. ιλ.1. Hoc conſilium : *quo'd Vrbem reliquerit.* Exi-tum habiturum : *non inutile futurum : ſiquidem fugiens Pompeius mirabiliter homines mouet, ut Cæ-ſari, cui aliquid antea concedebant, nunc nihil conce-dendum putent, ne hoc quidem, ut præſens Conſula-tum poſſit petere. conſilium autem dicitur exitum ha bere, cum ſuccedit quod uoluimus.* De-lectus, ] *Militum.* Vagus eſſe : *ut ſpecularer omnia.* Videre : *quia Romæ es.*

*Ex epiſtola* X I. *pag.* 109.

XII. Cal. Ian. ] *Ex epiſtolis poſt proximè ſe-quentibus perſpicuum fit, non eſſe ſcriptã hanc men-ſe Maio, ſed menſe Ianuario, itaque mendum eſſe in uerbo* Iun. Libonem. ] *Sexto Pom-peij filio ſocerum hunc fuiſſe, tradit Appianus. nec bo num ciuem indicat infra,* 147.

109:

Iſtum ] *Cæſarem.* φαλαρισμὸν : *ſimiles a-ctiones actionibus Phalaridis tyranni.* Rerum prolatio, ] *Rerum prolatio, & res prola-tæ, uideo ſcriptum à nemine, quid ſignificet. ſignifi-cat autem, ut ex accurata multorum locorum exa-minatione collegimus, tempus illud, cum homines fe-riarentur. declarat maxime Plautus in Captiuis ex perſona paraſiti :*

" *Vbi res prolatæ ſunt, cum rus homines eunt,*
" *Simul prolatæ res ſunt noſtris dentibus.*

Quaſi

» *Quaſi cum caletur, cochleæ in occulto latent,*
» *Suo ſibi ſucco uiuunt, ros ſi non cadit:*
» *Item paraſiti rebus prolatis uiuunt.*

» *Et pro Muræna, ubi iuriſconſultos agitat:* Sapiens exi
» *ſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra*
» Romam *uſquam, neque* Romæ, *rebus prolatis, quid=*
» *quam ualet. & ad* Quintum *fratrem:* Res prolatæ:*ad*
» *interregnũ comitia adducta. et epiſt.* V. *libri* XIIII.
» *Meam ſtultam uerecundiam, qui legari noluerim ante*
» *res prolatas, ne deſerere uiderer hunc rerum tumorẽ.*
rerum *igitur* prolatio, *ſiue* res prolatæ, *idẽ eſt,* *ac ſi dicas, uacatio à muneribus: quæ maxime erat lu dorum diebus. ludorum autem nomina,* Votiui, Ro= *mani,* Victoriæ, Plebeij. *quorũ primi* Votiui XVII. Cal. Sept. *cõmiſſi, per quindecim dies celebrabantur: & continuo* Romani *per decem dies: cum interea res prolatæ dicebantur.* Confectis Votiuis et Romanis, *rur ſus ad negotia: iudicia fiebant: ſenatus habebatur: tũ publice, tum priuatim quiſque ſatagebat in ſua re: hoc uſque ad* VIII. Cal. Nouembris. *nam cum inter ludos* Romanos *& ludos* Victoriæ *dies interſint* XLV. *quod aperte ipſe declarat libro* IIII. *in* Verrem: *recte ſubducenti perſpicuum fiet, ludorum* Victoriæ *cõmiſ= ſionem incidere in diem* VIII. Cal. Nouembris. *quod ſignificatur & ad* Quintum *fratrem* 327: *iterũ igi tur res prolatæ.* Victoriæ *autem ludi, cumq́; his* Ple= *beij coniuncti, dies auferebant octo: ut ad* IIII. No= *nas* Nouẽbreis *& magiſtratus, & cuiuſuis ordinis ho= mines intermiſſam rei ſiue publicæ, ſiue priuatæ admi*
» *niſtrationem repeterent. itaque* 65: Pontinius *uult*

» *ad IIII. Nonas Nouembris triũphare . ex quo patet, non fuiſſe diem feſtum IIII. Nonas Nouembris. ad Quintum fratrem tamen III. Nonas legitur.* 327:

Tardabit: *quocunque tempore ad Vrbem Cæſar uenerit, ſtatim aget quæ putabit è re ſua: non eũ tardabit rerum prolatio, quo tempore nihil neque publice ſit, neque priuatim: contemnet antiquum morẽ: ſine ſenatu, ſine magiſtratibus decernet ipſe ex libidine: refringet ærarium; publicasq; pecunias, ad uſum reipublicæ ſeruatas, reipublicæ ad oppugnationẽ conuertet.* Iis me dem, ] *Cæſari.* αἰδέομαι Τρῶας: *uide* 25: Puerorum: *Marci filij, et Quinti Ciceronum. quibus intelligo me peſſime conſulere, niſi ſequor eos, qui tenent, qui potiuntur.*

Eum finem ſtatuit, ] *Ait, dum Pompeius in Italia ſit, nos eum ſequi debere: ſi cedit Italia, finẽ nobis eſſe faciendum.* Lictores ] *In epi*
» *ſtola ad Celium, fam.* 26: *Accedit, inquit, moleſta*
» *hæc pompa lictorum meorum, nomenq; imperij, quo*
» *appellor. eo ſi onere carerem, quamuis paruis Italiæ*
» *latebris contentus eſſem. ſed incurrit hæc noſtra lau-*
» *rus non ſolum in oculis, ſed iam etiam in uoculas ma*
» *leuolorum.* Minus explicari: *quod in utraque partem multa occurrunt.* ἀπορίαι Tuam: *ſolebat enim Atticus non plane ſuam ſententiã explicare, ſed uti uerbo dubitationem ſignificante, ut* ἐπέχειν 97: *&* ἀπορεῖν 146. Ille ] *Labienus.* Romæ offenderet: *quod non euenit, quia nos Vrbem reliquimus: itaque non habet, cui proſit, cũ ipſi noſtram cauſam perdiderimus.* Domeſti

cis finibus ] *Qui tantum domeſtica tractes, rebus publicis te nō immiſceas.* Vrbis : *rerum urbanarū.*

*Ex epiſt.* XII. *pag.* 110:

Illi ] *Cæſari : à quo cum diſceſſit, uiſus eſt eū ſceleris damnare.* Piſonem : ] *Qui cū ab Vrbe diſceſſerit, generum ſuum Cæſarem non expectans, quid de eo iudicet, manifeſtum eſt. hic eſt L. Calpurnius Piſo, in quem extat Ciceronis oratio, Gabinij in Conſulatu collega, nunc Cenſor. fam.*238. *Cæſar lib.*1. *de bello ci.* Ne Picena quidem ] *Cū eius culpa Cæſar in Piceno oppida occupauerit : unde aditus ad Vrbem apertus.* 120. *quòd ſi Pompeius, in Piceno quantum eſſet nobis præſidij, cognouiſſet ; oppidis militum robore ante Cæſaris aduentum firmatis, nunquam in hanc deſerendæ Vrbis neceſſitatem deueniſſet. quaſi enim agger fuit Picenum Vrbi tuendæ. placet tamen, quod in Beſſarionis libro ſcriptum eſt, deſcribere. in eo igitur libro ſic :* Ne Epycenea quidem. Quàm autem ſine conſilio res ſtet : ] *Placet, ut eſt in antiquo libro apud amiciſſimum meum, Quæ autem ſine conſilio res ſtet ?* Decem annorum ] *Tot enim anni à Conſulatu Cæſaris ad hoc tempus numerantur. & Cæſare Conſule Pompeius ſe cum eo affinitate coniunxit, Iulia uxore ducta. inde eum per decem annos aluit, auxit, armauit.*

110:

Duabus inuidioſe retentis, ] *Cur inuidioſe ? quia Pompeius ſimulatione Parthici belli à Cæſare abductas retinuerat. quod factum magna in infamia*

fuit. itaque Cæſar libro I. de bello ci. Pompeius, inquit, infamia duarum legionum permotus, quas ab itinere Aſiæ, Syriæq; ad ſuam potentiam, dominatumq; conuerterat, rem ad arma deduci ſtudebat. Inuidioſe igitur, cum odio & infamia. Alienis: quòd aduerſus Imperatorem ſuum inuitæ ducerentur. Hircius libro VIII. Inuitorum. ut beneficij memoriam conſeruantium, quòd agrum Campanum colerent lege Iulia datum. III: Dolabellæ, ] Generi mei, qui apud Cæſarem eſt: per quem uidentur mulieres tuto in Vrbe eſſe poſſe. fam. 238. 229.

Ac de me ] Cui non tam ſalutis, quàm dignitatis eſt habenda ratio. De ipſo: de te ipſo. cur enim ego tibi hac in re conſilium dem, quem & de te ipſo, & de me etiam conſiderare uolo?

μάντις δ' ἄριστος. ] Vates optimus is eſt, bene qui conijcit. ſenarius eſt apud Euripidem.

Aenigma Oppiorum ] Videtur epiſtolæ principium. Numero Platonis: Plato enim Pythagoricis numeris philoſophiam obſcurauit. Sanctones dicis in eo eſtu, aut diu. ] Caualcantis liber, Saccones dices: Beſſarionis, Saccone. mihi & hoc uidetur numero Platonis obſcurius.

L. Cæſarem ] Filium. Suetonius, qui Cæſaris clementiam cōmendat, Nulli, inquit, perijſſe, niſi in prælio reperiuntur, exceptis duntaxat Afranio, & Fauſto, & L. Cæſare iuuene. ac ne hos quidem uoluntate ipſius interemptos putant. Hic opinor initiū eſſe oportere alterius epiſtolæ; ne eadem iterentur, & ut breuis epiſtola ſit: nam certe breuitatem ſignificant

uerba illa in extremo: Si ſcriberem ipſe, longior epiſtola fuiſſet. Mandatis: Cæſaris: quæ explicantur lib.I.de bello ci.& fam.261. Ferat: Cæſar.

Ex epiſt. XIII. pag. 111:

Parum prolixe] Inuiti. nec mirum eſt, lege Iulia in agrum Campanum deductos, propenſiores in Cæſarem eſſe. ſic alibi, prolixe facere, prolixe polliceri. Secutorum] Genus gladiatorum fuit: de quo Suetonius in Caligula, & Iuuenalis ſatyra VIII. Quoniam igitur gladiatores generaliter nominauerat; quibus de gladiatoribus loqueretur, expreſſit. erant autem Secutores & Mirmillones ijdem: quibus opponebantur Retiarij. Feſtus, & Quintilianus. D ↄↄ Fuerunt: Beſſarionis liber, Bis fuerunt, corrupte: natus enim error ex ignoratione antiquæ notæ: quam ſignificare quinque millia, ſupra ex analogiæ ratione oſtendimus. Vlla dignitate] Quæ modo ulla dignitate ſint. epiſtolarum libro ad uxorem, » Videte, inquit, quid aliæ faciant iſto loco fœminæ. » quod eodem libro dixit, Veſtri ſimiles fœminæ. Præſidia] Aſſentior legentibus prædia, non ſolum quia ſic legendum perſpicue ſignificant epiſtolæ duæ ad uxorẽ libro XIIII. fam. ſed etiam quia uiciſſitudinem quandam harum dictionum in libris obſeruaui, ut alterius altera locum occupet, quemadmodum in libro de Senectute, De præſidio, & ſtatione uitæ decedere: quod erat in quibuſdam libris, De prædio, & ſtatione. præterea illud infra, Non incommode, aptius ad prædia, quàm ad præſidia, refertur: nam de præſidijs potius Tuto

*dixiſſet.* Pro re nata : *ſi quid acciderit, in omnem euentum.* Genero noſtro ] *Dolabella : qui pro Cæſare contra reipublicæ partes arma fert.*

Sexto . *Peduceo.* 110 :

Ex *epiſt.* XIIII. *pag.* 112.

Abductis præſidiis ] *Ex oppidis, quæ occupauerat.* Quas tuliſſet : *his uidelicet, ut Pompeius eat in Hiſpaniam : delectus qui ſunt habiti, & præſidia noſtra dimittantur : ſe ulteriorem Galliã Domitio, citeriorem Conſidio Noniano traditurum : ad Conſulatus petitionem uenturum : abſentis rationem haberi nolle : præſentem petiturum . fam.*261. Auditus *in conſilio : hic negantem particulam deſiderari, declarat inſequens membrum.* In Siciliam : *illi aſſignatam, cum Italiæ regiones deſcriptæ ſunt, quam quiſque tueretur. fam.* 260: Vicerit ] *Aſſecutus erit, quod uult : contentus erit Conſulatu .* Quo eſt ingreſſus : *arma enim nũc quidem infert reipublicæ : quo ſcelere ſcelus eſſe maius nullũ poteſt.* Accipienda plaga : *nobis : qui de noſtro iure deceſſimus, cum à Cæſare latas conditiones accipimus.* Reliquimus : *Lentulus enim Conſul cum ad aperiendũ ærarium ueniſſet, ad pecuniam Pompeio ex S. C. proferendam, audito Cæſaris aduentu, protinus aperto ſanctiore ærario ex Vrbe profugit . Cæſar libro I. de bello ci.*

Ex *epiſtola* XV. *pagina* 112 :

Reſponſis conſulum ad Pompeium, ] *Confirmor in mea ueteri ſententia, legendum eſſe, Reſponſis Conſulum, ac Pompeij . quod epiſtola plane de*

*monſtrat, quæ ante proximam eſt ſuperiorem, et quæ poſt hanc proxima ſequitur.* Non dubitantem &c. ] *Labieni uerba ſunt lib. III. de bello ciu.* » *Noli exiſtimare Pompeij hunc eſſe exercitum, qui* » *Galliam, Germaniamq́; deuicerit. omnibus interfui* » *prælijs: neque temere incognitam rem pronuncio. per-* » *exigua pars illius exercitus ſupereſt &c.*

Venire ] *Iterum. 112: 113:* Tibi aſſentior. ] *Non eſſe, quod ab Vrbe diſcedât, quoad perſpiciamus, quo loco ſit res.*

113.

Peteremus: ] *Nos enim tum Hiſpaniam cogitabamus, ubi Pompeij maximæ copiæ ducibus Afranio & Petreio legatis.* HOC: *Hiſpaniam petere:*

Sexto ] *Peduceo. qui Pompeij cauſa diſcedere ex Vrbe non debetis, ac ne illum quidem amare, qui uobis locupletibus ac bene nummatis tam male cõſuluerit, Vrbe ſine præſidio relicta.* Etiam nunc: *dum agitur de conditionibus. tum autem diſcedendũ nobis erit, cum, ſpe pacis excluſa, de hoſtili Cæſaris aduentu timebitis.* Si in Hiſpaniam &c. ] *Eat Pompeius in Hiſpaniam, delectus, qui ſunt habiti, & præſidia dimittantur: tum ego, tradita prouincia, ad Conſulatus petitionem ipſe ueniam. hæ fuerũt conditiones à Cæſare latæ. fam. 261.* Ad Piſonem, ] *Socerum ſuum.* Seruium: *à ciuilibus contentionibus abhorrentem. fam. 47:*

113:

Improbis, ] *Cæſarianis.* Inuidis: *Pompeianis, qui extraordinarijs Cæſaris honoribus inui-*

*derent.* 147:

Ex *epiſt.* XVI. *pag.* 113:

Turpe pace ] *Et, turpi pace, &, miſero bel lo, placet, ut placere item alijs uideo. aut eſt turpe pro turpi, ſexto caſu.*

114.

Reſponſa Pompeii ] *Ad Cæſarem, Romá miſſa, ut in publico proponerentur.* 113. Iacebit: *ſuo malo repudiabit: populum enim alienabit, qui pro bat reſponſa Pompeij.* Si acceperit: *pax non hone ſta conſequetur.* ἀνανταπόδοτον. Parati: *à mili tibus, & pecunia.* Caſsium: *Quintum. nam Ca= ius Pompeianus. fam.* 260. Negotium utile: *pro pter urbis portum.* In Hiſpaniam: *ſi erit, ut con ſiſtere in Italia non poſſimus.* Quoniam illius ] *Quando huc deducta res eſt noſtra culpa; qui Cæſaris alterum Conſulatum, quem, ne ſi occaſio quidem eſſet, repellere à republica debuimus, (cur enim, quod populus conceſſerat, ut abſens Conſula= tum peteret, eriperetur?) repulimus etiam ſine occa ſione, cum & illi exercitus eſſent maximi, & nobis copiæ nullæ.* 110: Rogatus eſſet. ] *Im perfectus ſermo: deeſt enim, intelligo, ſcio, aut ſimi le quid. uitium eſſet in oratione, ſed corrigi ferè ſem per animaduertimus inſequenti particula* Sed, *quæ narrationem quodam modo excipit cadentem.* 115: *& fam.* 234: A' Græcis: *officium non colenti= bus.* Ab Egnatio ſoluat. ] *Sumptam ab Egnatio debitore ſuo pecuniam tibi numeret.* Vt eodem fœnore uterentur: *conceſſit eis, ut idem,*

*quod antea, fœnus ſoluerent, cum uideret exactio- nem uniuerſæ pecuniæ hoc tempore difficillimam eſſe.*

Ex epiſt. XVII. pag. 114:

Concionis ] *Probantis reſponſa Pompeij ad Cæ- ſarem.* Suis: *ab ipſo latis.* 112. IIII. Non. ] *II. Nonas, cum alijs lego, ex epiſtola pro- xima ſuperiore.* Furnii, Curionis ad Furnium: *Curio, qui erat apud Cæſarem, Romam ſcripſit ad Fur- nium, irridens L. Cæſaris legationem. eas literas Fur- nius cum ſuis literis ad Ciceronem miſit, ut ex Curio- nis literis uideret ſpem pacis eſſe nullam.* Irri- dent: *& ex ſententia & ex Beſſarionis libro,* Irri- det, *legimus.* Cæſaris: *qui tempus tereret man- datis de pace hinc inde ferendis referendis. libro I. de bello ci.*

Ex epiſt. XVIII. pagina 114.

In Italia ] *Si cum Pompeio mors in Italia ſit op- petenda, non recuſo. nec tuum conſilium exquiro, ſi maneat Pompeius in Italia, quid mihi agendum ſit: deliberatum eſt enim, & fixum.*

115.

Lictores, ] *Impedimentum, & moleſtia fugien- ti.* Duces: *Pompeium maxime deſignat: quo du- ce uictoriam non ſperat.* 110. Phalarim: *tyrãnum cæde gaudentem.* Piſiſtratum: *mitiorem, & ſtu- dioſum maxime literarum.* Iam cale- re ] *Iam habere, quod de te ipſo cogites, ſolicitum de ſtatu rerum tuarum, quia uideas Vrbem à Cneo noſtro ſine præſidio relictam Cæſari patere. calere di-*

*ſerit, adſcribit.* ἀχροιώπησις. 114.

116 :

Qui poſſum?] *Cum Cæſar omnia occuparit.* Quo: *cum, ubi ſit, neſciam.* Iſti: *Cæſari.*

*Ex epiſt.* XXI. *pag.* 116:

Lentulo, et Thermo] *P. Lentulo, Q. Thermo.* Etſi uiuere.] *Subaudi, non uiuere eſt, cum turpem uitam uiuas, qualis erat manentis in Italia.*

116:

Quod patior facile,] *Quod ita mihi non diſplicet, dum nihil committam mea perſona minus dignum.*

*Ex epiſtola* XXII. *pag.* 116:

Me quidem non nimis,] *Qui Philotimi literis fidem non haberem.* 116. Caſsii literæ: *ad Caſſium Capua miſſæ à Lucretio. Caſſius enim cum Cicerone erat in Formiano.* 116.

*Ex epiſt.* XXIII. *pag.* 117:

Illud eum ſciſſe;] *Sciſſe eum malas cauſas obtinere: neque enim, male agere, difficultatis eſt. ſunt qui legant,* eum neſciſſe. *ego ſequor & Beſſarionis librum, & cum eo congruentem ſententiam.*

*Ex epiſtola ultima, pagina* 117.

Non uenit etc.] *Non mihi accidit, quod tibi: ſcribis enim te ſæpe exoriri, id eſt à metu aduerſæ fortunæ reſpirare: ego autem nunc paulum exorior: quod ante uſu mihi non uenit.* Quoties exorior: *uerba ſunt ex Attici epiſtola.* Picentium cohortibus: *cum Domitio coniunctis.* 116.

Interdicta, ] Et inuidioſe & falſe dictum: quaſi Cæſar iam putaret ſibi, tanquam Prætori, arrogandum eſſe ius in ciues, ac iam proponeret interdicta, animaduerſurum ſe in eos, quos ſecundo lumine, paulo poſt, Romæ offendiſſet: cum nunc de fuga nemo cogitet. Secundo lumine: cras. ſubauditur autem, Moriere. In oratione pro Rabirio Poſthumo, » Regum, inquit, ſunt hæc imperia: Animaduerte, & » dicto pare. &, Præter rogitatum ſi querare. & il» læ minæ, Si te ſecundo lumine hic offendero, morie» ris. Reſpuuntur: timore ſublato. Afranio: firmos exercitus habere in Hiſpania. Integrum ſeruem: ut neque Cæſari, neque Pompeio me dem.

Certe uideri poſſum. ] Cum negauerim, quoad de pace actum eſt, me ducem ciuili bello futurum. quod ideo negaui, non quia, ſuſcipere id muneris reipublicæ cauſa, rectum non iudicarem: ſed memineram, quod olim eiuſdem reipublicæ cauſa feci, cum Catilinæ coniurationem oppreſſi, id mihi ſummam perniciem attuliſſe pro recte factis in exilium pulſo. Multo rectius fuit: quanto enim rectius facit, qui pernicioſam reipublicæ coniurationem extinguit, quàm is, qui ciuili bello copias ducit.

Eum, ] Cæſarem. Cneus noſter: cum in tertio Conſulatu pugnauit, ut decem Tribuni pl. legem ferrent, qua Cæſari abſenti Conſulatum petere liceret. Alterum: quia Conſul ante fuerat Cæſar Bibulo collega. Pro ſuis geſtis ampliſsimis: ſcripſerat enim epiſtolam Pompeius ad Cæſarem, in qua erat, Pro tuis rebus geſtis ampliſſimis. 123.

Quem metuam, ] *Cæſarem noui: cuius animum ne offenderem, ideo me ducem ciuili bello futurum negaui. is enim ſolet iniurias acerbiſſime perſequi, ut olim, cum, à me læſus in iudicio quodam, P. Clodium inimicum meum, fruſtra iam pridem à patribus ad plebem tranſire nitentem, eodem die traduxit, Suetonius.* Quambrem. ] *Quia uereor, ne, cum ego pro Pompeio Cæſaris inimicitias ſuſcepero, ipſis in gratiam redeuntibus ego præſidio nudus Cæſari pœnas luam. Hic tacite notat in Pompeio ingrati animi uitiũ: cuius fautor dignitatis cum iam inde ab adoleſcentia, in Prætura autem, & in Conſulatu adiutor etiam extitiſſet, ſe tamen ab eo Clodianis temporibus deſtitutum recordabatur.*

117:

Pueri ] *Cicerones, quorum magiſter Dionyſius.* Parthicus caſus ] *In noſtras prouincias ſubita Parthorum irruptio; ut Pompeium, aut Cæſarē aduerſus eos proficiſci res cogat.* Caſus: *proprie de Parthis, quorum ſubitæ & inopinatæ irruptiones.*

Percunctando ] *Ages hoc tantum cum Philotimo: percunctaberis, de Milonis bonis ecquid agatur: &, ut rem explicet, ideſt ut ipſa bona reſtituat, hortaberis.* 71 : 94 : Aliquid ita tu: *ſuſpicor hoc eſſe ex ingenio: nam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis,* Aliquid aut. *probarem* Aliquantum.

# IN LIBRVM VIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. *pagina* 117.

N Ec tamen læta, ] *Nam ex Lucretij literis cognoueramus, Vibullium cum paucis militibus è Piceno currere ad Pompeium.* 116: Sed in ea: *redit ad argumentum epiſtolæ Pompeianæ. pendet enim periodus ex illo, Cætera de rebus in Piceno geſtis.* Caput ipſum: *Vrbem.* Eundum: *Luceriam.*

118:

Lautorum, et locupletum, ] *Illud ad mollitiem, hoc ad opes refertur. uideo, inquit, futurum, ut neque lauti pro Pompeio incommoda ſubire, neque locupletes ſuas fortunas in diſcrimen uelint adducere.* Municipiis uero his relictis: *ora maritima, cui ego præſum, relicta. quod cum acciderit, omnes prorſus, qui exierant, deſperatis Pompeij rebus in Vrbem redibunt.* Hos lictores ] *Quia mihi cum lictoribus ad Vrbem accedenti triumphum deferet Cæſar. quem non accipere periculoſum erit, accipere inuidioſum ad bonos.* 120: Coniurum: *hos enim uideo in Vrbem redituros.* 109:

Nec ſtultior eſt, ] *Significat, malle ſe Lepi-*

dum, Volcatium, Sulpitium imitari, ad Vrbem redeunteis, quàm Domitium, aut Appium, Pompeij comites fugientis: quorum alter ſtultitiæ nomine male audiebat, alter inconſtantiæ. Beneficio: cum mihi exulanti reditum in patriam confecit. Remunerere: non minus longis epiſtolis.

Ex epiſt. II. pag. 118:

Gladiatoribus ſuis] Quos Pompeius binos ſingulis patribus familias diſtribuerat. 111: Poſtulabat: exigere uidebatur, ut Pompeium laudarem. Illum: Cæſarem. Effugere: uix enim fieri poteſt, ut ad Cæſarem ſcribens, non offendam aut ipſum, aut Pompeium. Qui magis effugias: id eſt, nihilo magis effugiam. Aliud tu honeſtum,] Significas, debere me Pompeij cauſam tueri; idq́; & honeſtum, & me dignum uideris iudicare: quod ego ſecus iudico: ducis enim culpa uagamur egentes cum coniugibus, & liberis. hoc non modo non honeſtum, ſed etiam turpiſſimum. Perditiſsimis: Cæſarianis.

119.

Expulſi,] A' Cæſare. Euocati: à Pompeio. Non erunt: propediem enim uideo bonorum, id eſt lautorum, & locupletum, Vrbem refertam fore; municipijs uero his relictis, refertiſſimam. 118. Ne Capuæ quidem: Vrbe relicta ſi Capuæ ſaltem conſediſſet Pompeius, minus turpiter feciſſe, minus peccaſſe uideretur. Parum eſt dignitatis: quia & dux ſine exercitu, & transfuga: illi autem magnorum duces exercituum, & Hiſpaniæ rectores, Pom-

*Ex epiſtola* III. *pag.* 119.

Salutem meam, ] *Cum ab exilio ſum eius ope reſtitutus.* Conſilio, uel fortuna: *refero conſilium ad familiarem bene meritum, fortunam ad ducem reip.* ſacerdotio: *auguratu.*

120.

Per uim, et contra auſpicia ] *Cum Cæſar, lege agraria promulgata, obnunciantem collegam armis foro expulit. Suetonius, Plutarchus, alij.* Galliæ ulterioris ] *Suetonij uerba ſunt: Initio » Cæſar Galliam ciſalpinam, Illyrico adiecto, lege Va» tinia accepit: mox per ſenatum Comatam quoque, » ueritis patribus, ne, ſi ipſi negaſſent, populus & hanc » daret.* Adoptando ] *Adoptione Clodius factus eſt plebeius, ſtatimq́; Tribunus pl. rogationem tulit in Ciceronem, quia ciues Romanos contra leges occidiſſet.* Quàm retinendi: *hinc illud » in epiſtola M. Antonij: M. Cicero te rogo, ut tibi om» nia integra ſerues, eius fidem improbes, qui tibi, ut be» neficium daret, prius iniuriam fecit.* 162. Prouinciæ propagator: *ut Cæſari prouincia in alterum quinquennium propagaretur. quod Tribunus plebis C. Trebonius tulit, iterum Conſulibus Pompeio & Craſſo.* 102. In omnibus: *intellige ſupplicationes maximas decretas, decem Legatos, ſtipendium ex ærario, legionem de ipſius exercitu conceſſam.*

Lege quadam ſua, ] *Cum enim Pompeius legem tuliſſet de iure magiſtratuum, acciderat, ut eo capite, quo abſentes à petitione honorum ſummouebat, ne Cæſarem quidem exciperet per obliuionem.*

*deinde, lege iam in æs inciſa, & in ærarium condita, correxit errorem, unumq; Cæſarem excepit. Suetonius.* Sua: *quã Conſul tulit.* Finienti: *ante tempus lege Trebonia datum. Suetonius.* Conditiones: *à Cæſare latæ.* 113. Nulla cauſa,] *Optimam enim cauſam Pompeius ipſe ſua tarditate & ignauia perdidit.* Inaniſsima: *cum ab hominum frequentia, tum à commeatibus.* Ab impetu: *nõ enim eiuſmodi regio, ut bellũ aut in ea ſuſtinere, aut ex ea inferre poſſimus.* Maritima opportunitas: *ut claſſe fugere poſſemus.* Cepi Capuam: *cum Italiæ partes deſcriberentur, quam quiſque partem tueretur. fam.* 260. Sine cauſa: *ideo inuite, quia ſine cauſa.* In alteram partem:] *In Cæſaris partem.* Ipſi: *Pompeio.* Cũ illo non: *ſimul cum illo diſcedere ex Italia non poſſum: ire enim Luceriam ad eum tuto mihi non licet.* Cum eſſem profectus: *ſic Beſſarionis liber, & recte: neque enim proficiſci eſt peruenire, ſed diſcedere ut peruenias: alij, Profecturus.*

120.

Nauigandum] *Si Pompeium Italia cedentẽ ſequi uolumus.* Aliquid ſe habere populare: *quod populus probet: quia multis ab eo beneficijs ornatus, contra tamen arma tulerim.* 67. 119.

Compedes,] *Detinent enim me; ut neque exire ex Italia, neque ad Vrbem ire, neque obſcuro, humiliq; loco latere poſſim.* 118. *& fam.* 26.

Reſtitero,] *Remanſero.* In hac parte: *apud Cæſarem.* Idem fecero: *clariſſimos uiros, et*

*in republica principes, Philippum, Flaccum, Scæuolã* "
*imitabor, qui patriæ bellum inferre noluerunt.* "

Quoquo modo ] *Quia, cum in Vrbe remanſiſſet, mox interfectus eſt iuſſu Conſulis C. Marij iunioris. Florus.* Fore uidere : *ut occideretur in Vrbe, quam uideret in poteſtate crudeliſſimorum.*

Thraſybulus, ] *Athenienſis: qui armatus acceſſit ad patriæ mœnia, ut eam à triginta tyrannis liberaret.* ſeruire tempori, ] *Seruitutem ferre, & in patria manere.* Non amittere tempus: *excutere ſeruitutis iugum, ubi poſſis.*

121.

Scipionem ] *Socerum ſuum.* Duabus : *infra ſcribit Pompeius XIIII. cohortes miſiſſe Brunduſium. 129.* Præmiſerat: *quod argumento eſt, Pompeium de ope Domitio ferenda non cogitare, ſed habere in animo cum ſuis copijs mare tranſire.*

Fauſto ] *Duos gemellos Sylla Dictator ex Metella ſuſcepit: alterum Fauſtum, quo de hic agitur, quem poſtea uictor Cæſar ſuſtulit: alteram Fauſtam, quæ Miloni nupſit, nominari uoluit. Plutarchus.*

A consule ] *Antiqui libri,* conſulibus: *ſed placet* Conſule, *ex ipſa Pompeij epiſtola. 129:* Fabium tuum tranſiſſe: *in caſtra Afranij.* Exquirens: *ut ſcribas ad me, ſi Pompeius Italia cedit, quid mihi cenſeas agendum.*

*Ex epiſtola IIII. pagina 121:*

Memoria bona. ] *In literis.* Meliore: *memorem enim huius iniuriæ ſentiet.* Effugiſſe ſcis, ] *Scire te oportet: ut illud in epiſtola Celij,*

» fam. 123: Prope oblitus ſum, quod fuerat ſcriben-
» dum. ſcis Appium Cenſorem hic oſtenta facere? Deſertum: amiſſa Italia. Confecta res eſt: de Italia actum eſt.

Ex epiſtola V. pagina 121:

Furioſe ] Sine ratione. Certior fuit: ſe furioſe feciſſe.

122.

Eum iſſe πολλὰ μάτην &c. ] Hoc totum iiſdem ferè literis uidetur poſſe reſtitui, ſic inquam: Eueniſſe: πολλὰ μάτην χείρεσσιν ἐς ἠέρα θύνειν δῶντα. ut ſit ſpondaicus ex uetere poeta. Eueniſſe: ut mihi malediceret; cum aerem manibus fruſtra feriret, iratorum more. Sed meam manſuetudinē: ſeruabo: non pergam ei merenti male dicere: iā enim cœperat in Dionyſium maledicta retorquere, cum dixit, Suo capiti. ſeruat autem ſuam manſuetudinem, quia non pergit male dicere: ſed iram oſtendit, quia non perficit orationem. Corfinienſi, ] Vide 121. Ad eum: in Græciam.

Ex epiſtola VI. pagina 122.

Ad Conſulem: L. Lentulum. 127. VIII. Calen. aut hic XIII. aut infra VIII. legendum, 127. 131. Nunc, ut ego &c. placet eorum coniectura, qui ita legunt: Nunc, ut ego non ſcribam, tua ſponte te intelligere ſcio, quanti &c. Primo quoque tempore: ut poſſimus quamprimum Domitio ſubuenire.

122:

In aduentu ] Fore, ut Pompeius Corfinium

*adueniens magnum inimicis terrorē inferat.* Mutaſſe: *Beſſarionis liber,* Mutuaſſet. *locus deprauatus.* Non eſſe æquum,] *locus eſt: quaſi fuerit hoc in Piliæ manu, ut quartanā ipſa poſſet abijcere.* Habere: *quartanam: in quam inciderat.* 104. Veſtræ concordiæ: *ut, cum tu ualeas, ipſa ægrotet.* Altera: *quartana.*

*Ex epiſtola* VII. *pagina* 122.

Amico noſtro] *Pompeio.*

123.

Victus ſum:] *Victus enim Pompeius Italia cedit. uide igitur, qua in ſolicitudine uerſer; cum neque Pompeium, tam multa peccantem, ſequi debeam; & manere in Italia, peracerbum ſit; propterea quòd neque iſta,* (132.) *quæ à Cæſare fiunt, uidere poſſum, neque ipſum Cæſarem.* Quæ nunquam &c. *nunquam putaui futura. non enim hæc tam miſera, tam calamitoſa timui, quæ uix uiderentur euenire poſſe, quæ tamen nunc uideo eueniſſe.* Meis: *Vrbe, propinquis, amicis.* Memet ipſo: *non modo meis careo, ſed nec ipſe colere poſſum eas artes, eamq; uitam, cui me diuturna conſuetudo aſſuefecerat.* Viatico,] *Quod erat ex Italia exeunti neceſſarium.* Moneta: *locus erat, ubi moneta cudebatur. inde uult à Philotimo pecuniam ſumi, tradito, quod etiam nunc ſolet, auro argento'ue infecto.* Nemo: *ex ijs, qui debent.* Oppiis: *fœneratoribus.* Tuis contubernalibus: *qui domi tuæ ita frequentes ſint, ut contubernales tui uideri poſſint.* 30: Appoſita: *de uiatico ſcripſi ad Philotimum: tibi cæte*

*ra mandabo ad hoc meum diſcedẽdi conſiliũ appoſita.*

*Ex epiſtola* VIII. *pagina* 123.

Ad conſules.] *Legerem*, Ad Conſulem: *primum, quia, Domitij literis acceptis ſcripſiſſe Pompeium ad Lentulum Conſulem, ſupra manifeſtum eſt, pag.* 122. *& pag.* 127. *deinde, quia* Conſulem *potius, quàm* Conſules, *Beſſarionis liber ſignificat: habet enim ſic, conſul: & lineam illam, quæ l literam interſecat, ſcimus, cum pro apice ſuperinducitur, modo e, modo m ualere: ut hic fortaſſe pro utraque à feſtinante librario poſita ſit.* Fulſiſſe] *Quia uidebatur Pompeius in ijs ad Conſulem literis de ope Domitio ferenda cogitare.* 127. *&* Fulſiſſe, *quaſi non uidiſſet antea* τὸ καλὸν *Pompeius. ſic de Cæſare, ò hominem amentem, & miſerum, qui ne umbram quidem unquam* τοῦ καλοῦ *uiderit,* 108:

πρὸς ταῦθ' ὅτι χρὴ,] *Locus Ariſtophanis in comœdia, quæ inſcribitur* Ἀχαρνεῖς, *hic eſt,* πρὸς ταῦτα κλαίων, καὶ παλαμάσθω, καὶ πᾶν ἐπ' ἐμοὶ τεκταινέσθω. *uerbum autem* κλαίων *Cicero omiſit, quia iam dixerat, exclamaſſe: de ſuo interpoſuit,* ὅτι χρὴ; *ut ſignificet, plane oportuiſſe Pompeium ita exclamare: reliquum uidetur ad præſcriptum ueteris poetæ corrigendum: ſenſus eſt aut hic: Omnia faciãt, omnia contra me moliantur, & ſtruant: ego, quod rectum eſt, ſequar. Aut hic: Omnia tentatote, omnemq; in me ſpem ponitote ſeruandæ reipublicæ. ut uerba ſint Conſules cohortantis, profitentiſq; ſe ducẽ contra malos ciues. ideo autem probari poteſt poſterior hic ſenſus, quoniam, cum illa ſint ad duos, recte ac-*

*cipiendum uidetur ad item duos Conſules à Pompeio exclamata.* At ille tibi,] *Hunc loquendi modum latine ſcribentes apte uſurpabunt ſubitis in rebus, & præter expectationem contingentibus. magiſtro Cicerone fiet.* πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ Dicẽs: *abiecta honeſti cura: ut illud in epiſtola, opinor, ad* » *Volumnium: Multam ſalutem & foro dicam, & cu*» *riæ.* Quo ad te plura ſcribam.] *Quo poſſim ad te plura ſcribere. negantem enim particulam neque Caualcantis liber habet, neque Beſſarionis.*

*Ex epiſtola IX. pagina 123.*

Epiſtolam meam] *Ad Cæſarem, 118: 147: 123:*

Ille ipſe: *Pompeius. 117.* Ita tempus ferebat: *temporis cauſa ita ſcripſi ad Cæſarẽ.* Vos duo: *tu, & Sextus Peduceus: qui Cæſari Romam uenienti obuiam prodire ad quintum milliarium cogitatis.*

Nunc ipſum] *Hoc ipſo tempore. nunc ipſum enim plus ualet ad indicandum, quàm nunc; ut & ſupra docuimus.* Recipienti: *Cæſari ſe ad Vrbẽ recipienti obuiam prodibitis ad quintum milliarium, unde autem ſe recipienti? à uictoria de ciuibus parta, pulſis Italia reipublicæ partibus.* Minime uos quidem:] *Quia tempus ita fert: & uos non ex animo, ſed ſimulate gratulaturos probe ſcio: ueruntamen, ſi obuiam proditis ad quintũ milliarium; & à bello ciuili redeuntem gratulatione excipitis, quis diſtinguet ſimulationem à uoluntate? uoluntas inquam hæc uidebitur, non ſimulatio. uoluntatis*

*enim hæc ſigna ſunt, non ſimulationis.* Conturban tur: *quæ ſigna uoluntatem à ſimulatione diſtinguerent, ea ita conturbantur hoc officio gratulationis, ut internoſcendi facultas non detur.* Quæ uero: *uideo fore, ut ſenatuſconſulta fiant, cuiuſmodi Cæſar uoluerit.*

124.

Tullo ] *In libro Beſſarionis,* Vllo: *nos,* Tullo, *non dubitauimus quin legendum eſſet, cum hic Cicero ſignificet L. Volcatium Tullũ, qui Conſul fuit cum M. Aemilio Lepido. de quo etiam epiſtola huius libri prima; Nec me, inquit, M. Lepidi, L. Volcatij comitum pœniteret.* & 146. Illius: *Tulli.* Ab aliis: *ad alios miſſæ.* Minus mouebant.] *Exiſſem ex Italia, quamuis illi nõ exirent. habet enim à me reſpublica innumerabiles actiones pro ſalute patriæ quaſi quædam pignora, ut iam à me ipſo uix uidear poſſe diſſentire. quod illis æque non accidit. minus enim multa dederunt reipublicæ pignora:* (132.) *ut ab illis non eadẽ, quæ à nobis, expectentur: ideoq; ſi manent in Italia Pompeio diſcedente, leuior eos uituperatio ſit conſecutura, quàm me, ſi idem conſilij capiam. nunc autem auctoritas tua facit, ut manendũ putem.* Reliqui temporis ] *Scribis enim ſic: poſterius me profuturum reipublicæ, ſi manſero.* Præſentis tuendi: *uis enim me in Italia manere: quòd tuta manſio ſit, diſceſſus & mihi periculoſus, nec reipublicæ utilis.* 145: Alterum ] *Cæſarem.* Plauſus quærere: *conſequi, ut laudetur, cum rempublicam oppugnet: Pompeium autem,*

*qui defenſionem ſuſcepit, uituperari: cur? quia Cæſar Domitium, aliosq́; ciues, ſibi inimicos, Corfinij captos conſeruauit, Pompeius deſeruit.* Niſi erit conuentus.] *Habet amiciſſimus meus in antiquo ſuo libro, Niſi non erit conuentus. quod cum aliquandiu cogitans examinaſſem, ut in librorũ diſſenſione ſoleo, ueni in hanc opinionem detruſum ſuo loco* NOn *in alienum migraſſe; uitioſumq́; eſſe,* Poſſe non arbitror, niſi erit conuentus; *ſincerũ,* Poſſe arbitror: niſi non erit conuentus. *putabat enim Cicero, ante Lentulum eſſe cum Pompeio tranſmiſſurũ, quàm à Balbo conueniri poſſet. apertius 125: 138. & Paterculus lib. II.* Omnis hæc] *Qua Cæſar utitur.* Vnam illam: *in extremo timendam: ut deinde uictor, abiecta clementiæ ſimulatione, omnes tollat.* Balbus maior] *Is, quem Tarteſſium uocat 104:* Hæc credis: *εἰρωνικῶς.* HOC τὸν δεῖνα: *Cæſar.*

*Ex epiſtola X. pagina 104.*

In nummis haberet,] In nominibus haberet, *eſt in amiciſſimi antiquo libro: quod magis placet. eſt enim hic, ut ſæpe, nomen pro debitore.* Neſcire quo loci eſſet: *elegans locutio, pro, non plane ſibi nota eſſe: ea ſe uelle recognoſcere.*

*Ex epiſtola XI. pagina 124:*

Conſiſtit] *Tum conſiſtit conſilium, cum cogitando aliquid explicauimus.* Nihil explicatur: *quod mihi nunc accidit: ideoq́; leuatur cura.*

Illud tamen] *Cum uerear, ne, nihil cum proficiam quotidiana lamentatione, dedecori ſim ſtu=*

*diis, ac literis noſtris: lamentationi tamen totos dies damus.* Etiam: *præter quàm quòd nihil proficio.* Noſtris libris: *de republica.*

125:

Non ariolans ] *Non diuino furore cómotus, ut olim Caſſandra, cui uera prædicenti tamen nemo credidit.* Iamq; mari magno ] *Hemiſtichium ex ueteri poeta: cuius integri ſunt uerſus ex perſona Caſſandræ uaticinantis libro I. de Diuinatione:*

» *Iamq; mari magno claſſis cita*
» *Texitur: exitium. examen rapit,*
» *Aduenit, & fera ueliuolantibus*
» *Nauibus compleuit manus littora.*

Non multo ſecus ] *De bello ciuili, atque Caſſandra de Troiano.* Non occurrimus: *non licuit nobis Pompeium adire, cum diſceſſurus eſſet.* 120: 127. Proſcriptio ] *Quæ nominatim eſt de certis.* Pertimeſcenda: *utercunque uincet, aut Cæſar, aut Pompeius.* Vniuerſe: *aduerbium omnes comprehendens, ut generaliter.*

125:

Quòd quierim: ] *Quòd nullum maius negotium ſuſceperim, & Pompeio ex Italia exeunte remanſerim.* Brunduſium ] *Vt Pompeium fugientem aſſequeretur.* Parthicis rebus: *quarum exitus inanes. nam etſi Parthi ſubito curſu in prouincias irrumpentes magnum inferunt terrorem; tamen haud magna calamitas conſequitur, iiſdem continuo diſcedentibus.*

Ex epiſt. XII. pag. 125.

Adduxit,] Ex Piceno. Cæſar lib. I. de bello ciu.

Ex epiſt. XIII. pagina 126.

virtutem, induſtriamq;] In colligendis, adducendisq; Corfinium militibus. In ea ora: Campana. 109. Eppium,] Eppiorum familiam non noui. Caualcantis liber, & alius amiciſſimi mei, Oppium: ut ex utraque parte Oppij fuerint, Cæſaris, & Pompeij; ſicuti & Domitij fuere, Caluinus pro Cæſare, Aenobarbus à Pompeio.

cum auctoritate,] Vt conſularem. Conſidio: fortaſſe Noniano: de quo fam. 261. T. Ampium: eum, ad quē extant epiſtolæ, fam. 89. 161.

Ex epiſt. XV. pag. 126:

Dialio] Placet, quod alijs, ut & hic, & 129: legatur, D. Lælio: qui Pompeianus fuit. Beſſarionis liber, Dicalio. alius duellio. Corfinii acta] Domitium, & eos, qui unà eſſent, Cæſari ſe tradidiſſe.

127:

Fortiſsimis uiris] Domitio, Lentulo, Vibullio, alijs, qui Cæſaris in poteſtatem uenerunt. De Vrbe] Non relinquenda. De Italia: relinquenda. Eadem timerem: Cæſarem Conſulem. 107: Large: liberaliter, prolixe.

128.

Duxi meam rationem] Hoc cogitaui: quid? non eſſe mihi faciendum, ut Cæſaris animum offenderem: itaque pacis auctor fui, uel cum ijs conditionibus, quas ille ferret, qui bello ciuili nihil miſerius

intelligerem. feciq́; id eo libentius, quia, cum ad pacis conditiones uiderem à te honorifice, largeq́; reſpon=deri, meum conſilium non arbitrabar à tua ſenten=tia diſcrepare. Meritis ] Catilinæ con=iuratione oppreſſa, lege agraria diſſuaſa, diſcordia inter equites & plebem ſublata, ſenatus auctorita=te in Rabirio defendendo confirmata, proſcriptorum filijs adminiſtratione reipublicæ remotis, ne illam pa=rentum memores in magiſtratibus turbarent. Sup=plicia: exilium, publicatis bonis. Si offendiſ=ſem eius animum: ſi Cæſarem quamuis leuiter of=fendiſſem: nedum, ſi, bello ſuſcepto, me illi aper=te inimicum oſtendiſſem. quaſi dicat, ſi quid com=miſiſſem, quod ex illius uoluntate minus eſſet.
cum iam in armis eſſemus: poſtquam Tribuni pl. ex Vrbe fugerunt: quo facto in armis eſſe cœperunt. dicit idem in proxima epiſtola. Subiicerer eiſdem præliis: uerebar ſcilicet, ne, uobis in gratiam re=deuntibus, ego deinde tuo præſidio nudatus, Cæſari, quem offendiſſem, pœnas darem. Notat autem la=tenter perfidiam Pompeij, cuius in amicitia iam ante Clodianis temporibus parum ſenſerat eſſe præſidij. Antiquus liber, obijcerer pro ſubijcerer. Eiſdem: ut olim pro republica. pugnandum, inquit, mihi cum Cæſare fuiſſet, ſicut olim cum P. Clodio. uide 160:
Videretur habere populare. ] Vt ego potiſ=ſimum deligi uiderer, in quem improbi ciues impe=tum facerent: ut ego ad perniciem non minus appe=terer, quàm appetuntur ea, quæ popularia ſunt. Hæc: hæc incommoda, quæ pertimui, ſi offendiſſem Cæ=

ſaris animum. Denunciata: ab ijs, qui Cæſaris conſilia nouerant, ut à M. Celio fam. 124: Honeſte uitare: uidebar autem honeſte uitare, cum pacem ſuaderem. in quo non tam meis, quàm reipublicæ rationibus conſulebam. Rationem noſtram] Cur pacem ſuaſerim. Reliqui: deſperata pace cur ad te non uenerim. non enim licuit: ut in hac ipſa epiſtola iam oſtendit. Conditionibus: ut ad pacem res deduceretur.

Ex epiſtola XVI. pag. 128:

Vaticinationem] Vſurpauit enim illud Caſſandræ, Iamq; mari magno. 125. Excuſationem: æque apud Cæſarem, & Pompeium.

Neque tum peccaui,] Neque contra Cæſarem peccaui, cum Capuam accepi: neque contra Pompeium, cum, allatis de pace conditionibus, caui, ne Cæſaris animum offenderem, Imparatam, ex Beſſarionis libro, & ex ſententia, imperatam, lego: ut id muneris à Pompeio mandatum ſignificet: quod a-
» perte 109. his uerbis: Vult me Pompeius eſſe, quem
» tota hæc Campana, & maritima ora habet ἐπίσκο-
» πον, ad quem delectus, & ſumma negotij refera-
» tur. Iam: Capuam accepi, ſed iam imperatam. quam niſi accepiſſem, incidiſſem in ſuſpicionem non ſolum ignauiæ, ſed etiam perfidiæ: ignauiæ, quaſi delectus habendi curam defugerem: perfidiæ, quòd ijs deeſſem, quibuſcum reipublicæ cauſa me coniunxerat. Delectus: hoc uerbum ſubaudiri mallem, & eſſe ordinem hunc, Non ſolum ignauiæ, ſed etiam perfidiæ. Beſſarionis liber deiectus habet. Nolui: iam

*oſtendi ſententiam poſtulare* uolui, *non* nolui. Ani= mum eius : *uide quæ ſcripſit in proxima*, 128: Neque enim ſuſpicari debui : *quod ſupra dixit*, *Suſpicione aſſequi non potui*. 127 : Et plane: *& ut uere dicam, ideo non tranſiui, quòd quid rectum eſ= ſet, quid reipublicæ utilius, non plane uidebam, co= gitare diligentius uolebam.* Significata: *mihi eſſe manendum in Italia : ut* 125. 124. EC= quæ pacifica ] *Vtrum me deceat in Italia remane= re, quòd pacificam aliquam perſonam respublica uide= tur deſiderare, cuius auctoritate inter Cæſarem & Pompeium diſcordiæ ſedentur ; (quod effici niſi ab eo poteſt, quē ſibi uterque putet eſſe amiciſſimum: quem ego me duco eſſe, cum hactenus quidem neutram in partem peccauerim, ut proxime oſtendi) an ad bellum proficiſci, quòd pacifica perſona reipublicæ nihil, bel= lator prodeſſe plurimum poſſit.* Tua con= ſilia. ] *Clodianis temporibus, cum mihi ſuadebas, ne omnia officio metirer, ſed ſalutis ſimul rationem haberem, conſeruanda Cæſaris amicitia. quod quia non feci, in maximas ærumnas incidi.*

129.

Theophanem, Culeonem : ] *Vtrunque Pompeij amiciſſimum*. Ingemiſcens : *quia tuis con ſilijs non parui.* Ad illos calculos: *hoc dicit: quod tum non fecimus, nunc, noſtris caſibus moniti, facia= mus.* Lentulus, Domitius ] *Lentulus Spinther, Domitius Aenobarbus, quos Cæſar, Corfi= nio potitus, dimiſerat incolumes.* 134: M. Marcello, ] *Marcus cum Seruio Sulpitio Conſul*

*fuerat altero ante anno. repone igitur* C.*pro* M. *ut eſt in hiſtoria.*

*Ex epiſtola* XVII. *pagina* 129.

cohorteis XIX, ] XIIII. *à Vibullio*, V. *ab Hirro adductis.* 125: Suas XII. *ſupra* XI. *eſt in eiuſdem Pompeij epiſtola.* Tribus: *Corfinij, Albæ, Sulmone.* 129:

Duabus legionibus ] *vide quæ diximus* 110: Fauſtus: *Sylla Dictatore natus* 121. Dubio animo: *uide* 110: Etiam uideo C. Marcello, ] *Beſſarionis liber*, Altia uideo cenſori Marcello: *ego ſic*, ac ita uideo cenſeri Marcello.

*Ex epiſtola* XVIII. *pagina* 130.

Qui te impediant, ] *Albani, Marſi, & Peligni duces, qui ſuas cohorteis cum periculo ad Pompeium ire nollent. circiter enim* XV *cohorteis Domitius coegerat ex Alba, & Marſis, & Pelignis, & finitimis ab regionibus. Cæſar de bello ciu. lib.* I. 124. Piceno, et Camerino. *adductæ à Vibullio, & Hirro.* 125

*Ex epiſtola* XIX. *pagina* 130:

Metuſcilio ] *Beſſarionis liber*, Metuſtileo, *habet.* Duæ legiones: *quas dubio animo habeo.* Picentinis: *ex Piceno adductis à Vibullio, quæ tum erant cum Domitio.* Militum animos ] *Quibus non magnopere confido.* 110: 129: Receptum: *ipſa oppida: quæ receptum habemus: amiſſis, quò nos reciperemus, non eſſet.*

*Ex epiſtola* XX. *pagina* 131:

Quod inter ſe noti ] *Mallem*, Qui inter ſe

*nec noti ſunt: ut milites dicat non modo tirones, ſed nec inter ſe notos. aut, Qui inter ſe ne noti quidē ſunt. quod magis placet, quia ſcriptum eſt in antiquo libro amiciſſimi mei. & erit hæc ſententia: Cæſaris milites quia ueterani ſunt, ideo familiares inter ſe ſunt, & amiciſſimi; quod plurimum prodeſt ad robur exercitus: noſtri uero ne noti quidem inter ſe ſunt; tantum abeſt, ut familiares amiciq; ſint: quo minus eſt illis contra ueteranas legiones committendum.*

Ex *epiſtola* XXI. *pag.* 131.

Spes dubia ] *Quia in eo uictoria Cæſaris futura, ſi Pompeium aſſequatur. uictor autem de pace non laborabit.* Quæ autem impendere ] *Vaſtationem Italiæ: de qua ſcripſit* 125.

Ex *epiſtola* XXII. *pagina* 132.

Abſunt propius, ] *Propinquiora ſunt. ſic & alibi locutus.* Huius primi temporis: *uter felicior ſit, Cæſar in aſſequendo Pompeio, an Pompeius in transmittendo.* Diariis ] *Beſſarionis liber, & alij duo ueteres,* dictis: *ſed frigide nimis, ut mihi uidetur.* Diaria *ſi legis, pro uictu quotidiano accipe. Martialis, Horatius. aut, ſi mauis,* diaria *expone ſtipendia in ſingulos dies militibus propoſita, ſi quamcelerrime iter ad Pompeium conficerent: ut ſi ſingulis diebus menſtruum ſtipendium, id eſt* XXX *denarios, polliceretur. & ſane uſitatum hoc erat, ut duces pollicitationibus ad milites uterentur, ubi difficile aliquid conſequi uellent. uictus uero quotidianus neque magnum præmium eſt, &, ſi liberalior ſit, etiam impedit celeritatem.* Meum conſilium

ſilium

ſilium: *non exeundi ex Italia.* Idonei auctores: *auctores in Italia remanendi. intelligit enim Attici li-
» teras, VIII. Cal. Martij datas, quibus ille ita ſcripſe-
» rat: Si M. Lepidus, & L. Volcatius remanent, ma-
» nendum puto.* 146. Quanquam hæc: *quæ à Cæ-
ſare fiunt.* Vnus uir: *Pompeius.*

132:

Si manet, ] *Si ſentis quod antea, mihi in Italia manendum.* Ad id, de quo dubito: *ad hanc meam deliberationem* 134: Aut Lepidi, &c. ] *Deſperatis uetat Hippocrates adhibere medicinam: ego quoque in hoc loco, cuius emendandi ſine ueteribus libris mihi quidem ſpes non eſt,* τὴν τοῦ ἱπποκράτους γραμμὴν *tenere conſtitui.* Coreni: *uidetur legendum,* Corfinii: *quo in oppido magnam pecuniam Domitius habuerat.* Non redditam: *falſum: nam redditā à ſe Cæſar ſcribit lib. I. de bello ciu.*

*Ex epiſtola* XXIII. *pagina* 132:

Aegypta ] *Liberti nomen, à regione, ut Celix.* Præmiſſus: *captus à Cæſare Corfinij, deinde ad Pompeium cum mandatis de pace miſſus.* Non eſt uiſus: *Pompeius enim, alienus à pace, eum non remiſit.* Et quemadmodum: *hoc ad uerbum* Expectas *refertur.* Redeuntem: *Brunduſio, Pompeio Italia pulſo.* Et aut Hemonis: *de Attico dictum: quod proxima uerba oſtendunt: ſed locus deprauatus.* Fugam: *tranſitionem in Epeirum.* 135. Cum faſcibus: *erat enim pro Conſule: nam ei in ſortitione conſularium prouinciarū Gallia obuenerat.* Vt ſciamus: *fortaſſe enim illius exemplum ſecuti aut dimit-*

*temus, aut retinebimus lictores.* Conuellerũt &c. *effecerunt enim, ut Pompeium mare tranſeuntem ſequi cogitarem, cum antea labarem.* 132. 124. Ioui ipſi iniquum: *iratum dijs hominibusq́; Pompeium in Italiam rediturum. epiſt. fam.* 161. *Venit paratus Seruilius, Ioui ipſi iniquus.* Conſules: *mare tranſeuntes. uide paulo infra.*

133.

Videris non dubitare, ] *Vide ſecundam proximi libri,* 135. Tranſierunt. ] *Conſules enim primum, deinde paucis poſt diebus Pompeius transijt. Cæſar lib. I. de bel. ciu.* Appium, ] *App. Claudium Pulchrum, Cenſorem, collega L. Piſone Cæſaris ſocero. qui tranſeundi ius non habebant: neque enim Cenſores cum imperio ſunt, ut Proconſules.* Pompeius: *Hiſpaniarum pro Conſule.* Scipio: *Pompeij ſocer, Syriæ pro Conſule.* Setenas: *Beſſarionis liber,* Seteonas: *nos hunc ignoramus. mẽtionem Fauſti miramur omiſſam: de quo Proquæſtore* 135. Fannius: 112. 173: Voconius: *quid ſi, Coponius? qui Prætor Pompeium ſecutus eſt.* Seſtius: *is eſt, de quo infra* 174. *quem Plutarchus in Bruto Siciliam ſorte habuiſſe narrat.* Nihil deſero: *ſic antiqui libri.* Diſſero *cum inſequentibus uerbis conueniret & placet, quia,* Diſtero, *eſt in antiquo libro amiciſſimi mei: ut parua omnino mutatione corrigatur.* Propemodum rectum: *non dicit, plane rectum: dubitat enim, ut* 128: Biduo: *lippitudine liberatus.*

*Ex epiſtola* XXIIII. *pagina.* 133:

Si huc te reiicis.] *Si hanc ſuſcipis curam.* Tali tempore: *ſuſpicaretur enim, pacis mentionem aſtute fieri, ut, ſpatio interpoſito, Cæſar eum aſſequi poſſet.* Cum timere deſierit,] *Cum trans mare profectus in tutum locum ſe receperit. tum enim nullam fraudem in pacis conditionibus timere poterit.* Meum: *uel quòd uterque ex Cornelia gente: uel quòd ab eo Balbus maxima beneficia acceperat: ut* 141: Voluiſti: *optaſti, ut et Balbus meus manſionem in Italia perſuaderet.* 124. Quiduis potius eſſe: *cum ſummam reipublicæ curam ad Pompeium detulerit, ipſe nomine tantum Conſul alteri pareat.* Tibi: *manſionem probanti.* Nobis: *de Cæſaris animo promittentibus.* Relatore: *ad Conſules enim pertinet relatio de rep.* Totum: *præclara ſententia, nec ſatis aperta. non enim hoc ſolum eſt aduertendum, Proconſulem populi Romani Domitium à Cæſare obſeſſum: ſed illud ſimul, niſi ita factũ eſſet, magnam ciuium cædem fuiſſe futuram: ſi enim Cæſar expectaſſet, ut Domitius ſuas* XXX *cohorteis ad Pompeij legiones adiungeret: Pompeius aucto exercitu in aciem deſcendiſſet. quod malum Cæſaris uigilantia uitauit: Domitium enim de profectione ad Pompeium cogitantem oppreſſit: quo facto dimicationem ſuſtulit.* 130. Probaturum: *oſtendam recte factum à Cæſare.* Scio, &: *Beſſarionis liber,* Sciet: *ego aut,* Scio, &: *aut,* Scis, &. *ideſt, profecto intelligis.* Res: *quæ ad ſanguinem ſpectabat.* Mei: *filij.* 134. De Cæſare: *de Cæſaris animo ad concor*

*diam propenſo.* Scripſit: *ad te.* Probabit: *Cæſar.* Quæcunque: *ſiue pax erit, ſiue bellum. aut, ſiue ſecunda fortuna utetur, ſiue aduerſa.* Belliſsime: *legerem* Veriſsime: *nam in* Beſſarionis *libro* Veliſſum me: *ut in antiquo libro ſcriptum primo exiſtimem* Veriſſume, *ad ueteris orthographiæ rationem: unde imperitis librarijs occaſio mendi.*

*Ex epiſtola ultima, pagina* 133:

Occultum & tum iter ] *Beſſarionis liber,* Occultum metum iter. *placeret,* Occultum & tutum iter: *ut hoc unum ſe non prouidiſſe dicat, qui poſſit occulte & tuto ad mare Adriaticum proficiſci, cũ tota Italia Cæſaris armis præſidijsq; teneatur.* 136.

134.

Illuc autem, ] *Ad mare ſuperum.* Res: *neceſſitas, quoniam infero mari hoc tempore anni, ideſt hieme, uti non poſſumus.* 136: Qua ueniam: *cum omnia Cæſaris armis teneantur.* Cedendum: *diſcedendum.* Ille: *Pompeius.* Occurrunt? ] *Cæſari Pompeium Italia pellenti.* 127: Deum: *ut deum Cæſarem colunt: diuinis honoribus proſequuntur.* De illo: *de Pompeio in Campania ægrotante.* 138. *& Plutarchus.* Hic Piſiſtratus ] *Cæſar Piſiſtrato ſimilis. uide* 115. Gratum eſt: *quod ea non faciat, quæ timebantur.* Quos honores: *Cæſari haberi.* Iudices DCCCL, ] *Iudices omnes: qui* DCCCL *fuiſſe uidentur:* CCC *quidem ſenatorij ordinis fuerunt, ut epiſt. fam.* 117: *reliqui tum equites, tum Tribuni ærarij. ex tribus enim ordinibus iudices eligebantur: ut declarat Pedia*

*nus.* Delectabātur : *ideo ſcripſit* M. Celius *in quadam epiſtola* : Video Pompeium *ſenatum, quiq; res iudicant, ſecum habiturum.* Lucerias : *proſcriptionem* Luceriæ *denunciatam.* 125. Quicunque ſunt : *quid ipſi faciant, non ſpecto : ego, niſi faciam quod me dignum eſt, reprehenſiones timeo, ut* Hector *apud* Homerum. *exeamus igitur ex* Italia.

Domum quem expecto. ] *Sic & antiqui libri.* Domitium, *alij legunt. mihi,* demum, *placeret: ut ſit* ἀποσιώπησις ; *& reticuerit, uel augurij cauſa, uel doloris, pulſum, aut captum. quod ſequitur,* IIII. Nonas, *Martias ſignificat.* 138:

## IN LIBRVM IX. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

### EX EPISTOLA I. *pagina* 134:

IIII. DIE ] *Legendum* XIII. *tot*
X *enim ſunt dies ab* VIII. *Cal. ad pridie* Non. Soſium, & Lupum : *Prætoré utrunque.* 122. 129: Audiremus : *quid* Brundusij *actum eſſet.* Ad mare ſuperum : *ut in* Græciam *transmitteret.* 136: Quid & nunc, ] *Quo modo nunc præſidio reipublicæ, cum domi maneant? aliud ergo dicit, aliud intelligit,* εἰρωνικῶς. 136. 134.

Improborum ] *Cæſaris.* Perſequamur: *ſtomachoſe dictum in Pompeium, qui ſuadentibus L. Luceio & Theophane Mitylenæo pernicioſum reipublicæ bellum ſuſcepiſſet.* Perſequamur: *faciamus, quod Luceio & Theophani uidetur.* Nam Scipio ] *Connumerat eos, quos aliqua cauſa uidetur adduxiſſe, ut contra Cæſarem arma ſumerent.* Sorte: *quia ei ſorte obuenit.* Genero: *Pompeio.* Iratum: *quia ſententiam dixerat, ut Cæſar ante certam diem exercitum dimitteret: ſi non faceret, aduerſus rempublicam facturum uideri. Cæſar lib. I. de bello ciu.* Marcelli ] *Marcus, & duo Caij: qui omnes Cæſaris dignitatem oppugnauerāt.* Manerent: *in Italia.* Inimicitiarum: *cum P. Cornelio Dolabella, & M. Celio Rufo, qui Cæſaris partem ſequebatur.* Præter hunc: *qui erat Cenſor.* 133. Caſsium: *qui erat Tribunus plebis.* 116. Proquæs: *Beſſarionis liber,* Prope: *forte,* Propr. *id eſt Prætor, ex Cæſaris lib. I. de bello ci.* Vtrumuis: *poſſem arbitratu meo in Italia manere. neque enim mihi eſt Cæſar infenſus: (cum utroque amicitia par. 98:) neque magiſtratus perſona cogit: cum imperiū poſſim deponere, & abiecto triumpho in Vrbem introire.* Acceſſerit: *malim,* Accedet, *cum in antiquis libris* Accederet *ſcriptum ſit.* Huius fortunæ: *quā ſubimus ad Pompeium proficiſcentes.* Non erat æquum: *quia Cæſaris legatus fuit in Gallia, neque Pompeio debet æque atque ego.*

*Ex epiſt.* II. *pag.* 135:

Die tuo,] *Die quartanæ.* 106: 137.

Adeſſe,] *In ſenatu.* 137: Contra: *contra detrahenteis diſputem?* De triumpho: *uide epiſtolam* III. *lib.* VIII. Olim: *Clodianis temporibus, cum in locum Coſconij mortui eſt inuitatus.* 34:

ἀπαρρησίαστον] *Impeditam, & reprehendendi licentia carentem. putat enim me plus uidiſſe, quàm ſe, cum ei dicerem, in municipijs parum roboris noſtræ cauſæ futurum: delectus inuitorum fore: quod utrunque docuit euentus: pacem uel iniuſtam utiliorem eſſe, quàm iuſtiſſimum bellum; Vrbem non eſſe relinquendam: pecuniam ex ærario ſumendam: Picenum occupandum, ut Cæſari aditus ad Vrbẽ præcluderetur. quibus in rebus mihi ille ſi paruiſſet rectiſſime monenti, haud paulo melius & ſibi & reipublicæ conſuluiſſet.* Tum erit inimicus:] *Tum non recuſo, mihi ut ſit inimicus: erit enim iure: nunc iraſci non poteſt, quia Brunduſium ad ipſum non iuerim: neque enim potui, cum inter me et Brũduſium Cæſar eſſet.* τίς δ᾽ ἐστι δοῦλος: *ſeruile, inquit, eſt mortem timere.* 136.

Eripiebat] *Erepturum Cæſarem aiebat.* Non ſunt enim certe boni: *quia domi manent.* 134.

*Ex epiſtola* III. *pagina* 136:

Matrem] *Catonis ſororem Porciam. Plutarchus.* Ad vrbẽ: *ad Vrbem eſſe pro Conſulibus dicebantur: & Domitius Galliæ pro Conſule. pro Conſulibus autem Vrbem ingredi, niſi depoſito imperio, per leges non licuiſſe, ſupra diximus.* Quod delibero:

*de tranſcundo in Græciam.*

136:

Iter interclusum ] *Omnia enim Cæſaris ar mis, præſidijsq; tenentur.* Tranſiiſſe ] Cneum. Eum: *Cæſarē, ut perſequi poſſet.* Diutius iā neſcire nō poſſum: *neceſſe eſt, ut iā ſciamus.*

137.

In ipſum tuum diem ] *In diem quartanæ.* 106.

*Ex epiſt.* IIII. *pag.* 137.

Fuſius, ] *Fuſius Calenus, et ipſe Cæſarianus.* Scelus Pompeii: *qui, nulla re offenſus, contra ius ueteris amicitiæ atque affinitatis omni ratione Cæſaris dignitatem oppugnaſſet.* Senatus: *qui ad Pompeij nimis infirmi uoluntatem iniquiſſima ſenatuſconſulta contra robuſtiſſimum Cæſarem, contraq; Tribunos plebis feciſſet.* Villa: *Formiana.* Cur tum in curia: *ſi ad Vrbem Cæſar uocabit, & adeſſe in ſenatu uoluerit.* Dic M. Tulli: *cum ſententiam rogabor in ſenatu, non tam de republica, quàm de ipſo Pōpeio; quid dicam? quo modo me explicabo?* 105:

137:

Cauſæ euentorum ] *Significat, Pompeij culpa in eam calamitatem incidiſſe rempublicam, qui per decē annos Cæſaris potentiam auxerat: ut ſe quidem inimicum eſſe Cæſari dicat ob euenta, ſed inimiciorē Pompeio ob cauſas euentorum.* Religioſus: *triſti omine infamis, ut exponit Gellius.* Ille etiam annus: *cum Clodia rogatione triſtem exilij calamitatē ſubij.* Hoc defendente: *accuſat Pompeium tanquam præuaricatorē, ac deſertorem in patrocinio.* 45.

defendit ... rone tam eius, sed deseruit, ac prodidit.

Ne dicam grauius: *poterat enim dicere, non modoſe deſertum, ſed armatum etiam à Pompeio inimicum ſuum. uide 37.* Temeritatem, ignauiam, negligentiam.] *Pompeij peccata.* Temeritatem *in ſuſcipiendo bello, cum eſſet imparatiſſimus.* Ignauiam, *&* negligentiam *in gerendo.* Balbi: *cui fidem habui, affirmanti Cæſarem optimo eſſe animo erga Pompeium, & concordiam cupere. 124. 133.* Ego igitur,] *Refer ad illud, Ego uero hæc officia &c.* Apud Homerum: *Thetidi reſpondet Achilles,* αὐτίκα τεθναίην,

» ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρῳ κτεινομένῳ ἐπαμύναι.

Non ἑταίρῳ ſolum: *uult Achilles apud Homerum ulciſci Patroclum, quia ſocius; ego ferre opem Pompeio, quia etiam de me bene meritus.* Tali uiro: *rerum geſtarum gloria circunfluenti.* Cauſam: *reipublicæ.* Optimatibus uero tuis] *Noli putare me ad Pompeium iturum, quòd optimatum ſermonibus mouear, aut quòd ijs inſeruire uelim, manſionem meam reprehendentibus, profectionem laudantibus: ſed me mouet tum beneficium, tum dignitas Pompeij, eo magis, quòd agit cauſam reipublicæ.* Huic dent: *Cæſari: quanquam Cæſar aberat: ſed uultu lætitiam ob Cæſaris uictoriam ſignificabant.* Daturi: *cum Brunduſio redierit.* Decreta: *à municipijs facta, ut omnes uota facerent pro ſalute Pompeij in Campania ægrotantis.* Victoria: *Cæſaris, qui, uniuerſa Italia occupata, Pompeium cedentem perſequebatur.* Tum: *cum illa pro ſalute Pompeij decernebant.*

138.

Nos adhuc ] *Initium alterius epiſtolæ.* A' Minore Balbo: *Cæſaris nomine rogaturo, ut in Italia maneret.* 124. Quòd is: *quòd Balbus minor Canuſij audiſſet Lentulum Conſulem tranſmiſiſſe: qui ad Balbum patrem Canuſio id ſcripſit.* Albæ: *ex Domitij cohortibus.* 129. Curtium: *Biuium Curium nominat Cæſar lib.* I. *de bello ciu.* Curtum, *Beſſarionis liber.* Minutia: *alij,* Numicia: *placet, ex epiſtola Horatij* XVIII. Abdam. ] *Ne uidear Cæſarem Brunduſio redeuntem fugiſſe.* Relicturus: *ut Cæſari meo nomine diceretur, me ideo Arpinum iuiſſe, quòd ibi Ciceroni meo togam puram dare uellem.* 80: Hic: *Formijs.* 137. Quo': itionem *ad Pompeium ſignificat.* Quà: *quà maxime iter* ἀνα πάντηπον. 134: Curtium ] *Ad quem ſuæ cohortes tranſierunt.* Aſpicere: *tam grauem.* Quid alios? *quaſi dicat, multo minus alios Cæſarianos.* Dum Vrbem amamus: *ſpe pacis ab hac ora Campana diſcedere nolui: quia ſperabam fore, ut apud illum meæ literæ, cohortationesq́; ad pacem plus ualerent, ſi me bellicis negotijs non admiſcerem. ita mox Brunduſium ad Pompeium proficiſci non licuit, cum iter illud Cæſar interclusiſſet.* 135.

138:

Dicitur ] Non uere: *nam conſcendit* Idibus Martijs: *ut infra* 150: Septentriones: *non ſecundi Græciam petentibus.* Præcidiſſe: *ne Cæſar conſequi poſſet.* L. Metello: *is eſt, de quo plura* 157:

Qualicunque conſilio uſo,] *Etiam ſi non optimo conſilio uſus eſt neque in ſuſcipiendo bello, neque in gerendo.* αἰσχροῦ φαντασία: *animo enim ſpecies quædam turpitudinis occurſat:* Aut conſolatione: *reſpexit ad Terentij uerſiculum,* Aut con- » *ſolando, aut conſilio, aut re iuuero.* Q. Titinii filium: *Titinio quidem natum, ſed adoptatum à Pontio, ut epiſt. ult. lib.* IX. Non ualuiſti: *nõ enim licuit tibi per quartanam Roma diſcedere.* σύν τε δύ' ἐρχομένω: *utroque noſtrum, quid optimum factu, cogitante. Homerus* ἰλ. κ.

[illegible] 139.

Vt populari, ut ea] *Nullam opem ferentibus antiquis libris, non audeo mutare, quod deprauatum intelligo.* Bellum crudele,] *Ex utraque parte. ideoq; nolebam intereſſe. non enim* crudele de uno *Pompeio dictum.* Suſcipi à Pompeio: *qui pacem uel iniquiſſima conditione probare debuit.* Cum iis: *qui crudele bellum & exitioſum gererent. exponit, cur ſe bellicis negotijs, ut alij, commiſcere noluerit.*

*Ex epiſtola V. pagina 139:*

Imp.] *Ob res in Gallia geſtas.* Commodo] *Pro commode, ut arcano pro arcane, & quæ grammatici alia notarunt.* Gratiaſq; agerem: *quòd hactenus ab armis abſtinueris.*

*Ex epiſtola VI: pagina 139:*

τὸ συνέχον] *Argumentum firmiſſimũ ad meam manſionẽ defendendam. Quintilianus capite ultimo lib. III. Sed potius uidetur ſic exponendum: Effeciſti*

*quod proximum erat, cum non poſſes recreare.*

Factumq́; noſtrum ] *Manſionem.* Sexto: *Peduceo.* Animaduertatur : *quaſi Cæſari ſponte occurram.* Nec hic, nec illic : *neque Formijs, neque ad Vrbem. quia ſcripſerat Cicero, ſe Arpinum cogitare, ne redeuntem Brunduſio Cæſarem uideret.*

Vt idem tribuam Pompeio, ] *Ne Pompeium ulla re lædam, neque adſim cum in ſenatu contra illum agetur.* 138. Quid oneris : *ne non ferat, uereor : bellum enim cupit.*

140.

Vt in Milone ] *Cuius cauſam defendi, non quia iuſtam putarem, ſed feci adductus beneficio.* Vt in : *forte dicturus fuit, Vt in Gabinio: quem cum odio proſequeretur, & nocentem putaret, rogatus tamen à Pompeio de ſe optime merito defendit. quo iudicio Gabinius condemnatus; quoniam cauſa non iuſta, ut Milonis. Dion lib.* XXXIX. *idq́; ſignificant illa uerba in epiſtola ad Marium, fam.* 95 : Cogor nō nunquā
» *homines de me non optime meritos, rogatu eorum,*
» *qui bene meriti ſunt, defendere.* Si illinc beneficium non ſit: *ſi Pompeio non deberem.* Eius quoque rei : *ἀχαριστίας crimen me non poſſe ſubire, etiam ſi ad Pompeium non proficiſcar.* Abiecero : *ut intelligas me de eo minimum laborare. agemus tamen de eo obtinendo : interea, ut tu ſcribis, obrepet anni tempus, quo liceat nobis ad Pompeium uel infero mari tuto nauigare.* 136 : Satis ille erit firmus. ] *Nam alioqui, nauigandum ad eum ſine ſpe uictoriæ, non cenſes.* De iſto : *de uiribus*

*Pompeij . quod ad hanc partem attinet, uide , inquit, quid ſperare poſſis : promitto tibi , ſi firmus erit, tegulam &c.* Antiquorum : *Philippi , Flacci , Scæuolæ.* 120.

140 :

Habeamus igitur inde ] *Verbum* inde *à libro Beſſarionis abeſt , & opinor recte abeſt.* Id quidem : *qua nauigatione abeamus .* Non profectis : *malim , Non profectos ; hoc ſenſu . Sciunt te non profectum ad Pompeium, & tamen probant quæ adhuc feciſti.* Nimium optimati: *Pompeij partium ſtudioſo , & ſæpe pro Pompeio mentienti . nec ſine ironia dictum de liberto .* Suppeditat : *tibi .* Et meum : *quod tardius eſt , quàm tuum .* Ambulandum , unguendum : *quæ laborantibus quartana præcipiuntur à medicis .* Somnum attulerunt : *curis ademptum.* 139 :

*Ex epiſtola* VII. *pagina* 140 :

Aulus ] *Torquatus .* Profectus: *ad Pompeiū.* Reatinorum corona ] *Dolet Sabinos in circulis ac coronis iacere ſermones de proſcriptione , quam forſitan non cogitet Cæſar , cum adhuc clementiam in uictos oſtenderit.* Exierint : *obuiam Cæſari Brunduſio redeunti .* Cui dicerem : *quam rogarem , quo modo redeuntem Brunduſio Cæſarem exciperem , & amplexarer : ſicuti rogat eam , facie Mentori ſimulatam, Telemachus Vlyſſis filius.* Diem tuum: *quartanæ .*

*Ex epiſtola* VIII *.pagina* 141 .

Reliqui ] *Marius , & Cinna .* Vale : *ſcribe-*

*rem,* Valete : *cum ad duos mittatur epiſtola.*

*Ex epiſtola* I X. *pagina* 1 4 1:

Pietate ] *Vſurpatur erga eos, qui magnum beneficium dederunt, ut hic erga Pompeium.* Lentulum. *Conſulem.* 1 3 3: Haberem : *à Pompeio quidem ciuitate donatus, à Cornelio Lentulo Corneliorum nomine: quod indicat Lucij commune prænomen. uide orationem pro Balbo.* Milonianis : *cum reum Milonem iudicio defendiſti.*

*Ex epiſtola* X I. *pagina* 1 4 2:

Plaboq́; ] *Sic & Beſſarionis & Caualcantis uetera exemplaria. manifeſtum mendum. ſenteutia tamen hæc uidetur, ſe iam ſupero mari tranſmiſſionem abijcere, & cogitare manſionem in Italia, dum commodius anni tempus aduenia t, quo liceat infero mari nauigare: modo interea poſſit conceſſu Cæſaris nullam reipublicæ partem attingere. ac uidetur totum hoc ita reſtitui poſſe: Aſſentio tibi, ut in Formiano potiſſimum commorer, etiam de ſupero mari. Balboq́;, ut antea ad te, ſcripſi, ecquonam modo &c. nam duabus ſuperioribus epiſtolis nihil aliud agit Balbus, niſi ut oſtendat Ciceroni quærenti, quo modo poſſit Cæſari ſatisfacere.* Dicta noſtri amici : *quæ Pompeius olim in nos fecit, dixit.* Delicta *tamen ueteres libri.* Me ipſum : *ita de illo bene meritum.*

Simili urus ] *Caualcantis liber ſic, ſic & Beſſarionis. incerta coniectura ſi coner corrigere, quis præſtabit non magis deprauari?* Commentari : *meditari, cogitatione exquirere.* 1 3 6: Sit ſane, ita ut uis : *eos probare, quæ adhuc fecerim. quod uereor*

*ut ita ſit.* Noſti illud: *quod de ſummis uiris ſolet uſurpari, cum poſt magnarum rerum actiones in otium ſe conferunt: uſurpatur autem hoc:* Διονύσιος ἐν κορίνθῳ: *id eſt, & Dionyſius, Syracuſarum regno pulſus, Corinthi ludum aperuit. hoc & de me uſurpabitur; qui nullam belli partem ſuſcipiens, quaſi omiſſa reipublicæ cura otioſus* θέσεις *commenter.* Militum: *qui cum Pompeio tranſierunt.* 138.

143.

Laudas,] *Quia mare tranſierint.* Iratus: *Pompeius.* iis quidem maxime: *pacis auctoribus: qui pacem ideo ſuadebant, quia patriam maxime ſaluam uellent, cui exitioſum fore bellũ uidebant. at Pompeius, qui mirandum in modum Syllani regni ſimilitudinem concupiuit, belli cupidus, iis, qui pacem ſuaſerant, ideſt nobis, ueniet iratus.* 140. Eam ſaluam: *patriam, antiquiſſimam & ſanctiſſimam parentem.* Seruando euertere: *ſeruari enim, & uindicari à tyrannide non poteſt ſine clade, interituq; ciuium.* De ſeptentrione] *De regionibus Septentrioni ſubiectis: in quibus Pompeius bellum contra Cæſarem parabit.* Epeirus: *tua: quò tranſire cogitabat.* 135. cum illum uidero: *Cæſarem Brunduſio redeuntem.* 140: Ne forte aut abſim: *Arpinum, ante quàm eum cõueniam, nõ cogito, ne aut abſim illo redeũte, aut, ut redeuntem cõueniam, curſem huc illuc uia deterrima: alterutrum enim neceſſe eſt.* Veniſſe: *ad Pompeium, è Syria, in qua fuerat pro Conſule.* Conſilium eius: *utrum in Italia manſurus ſit, an ad Pompeium iturus.* 134:

143. Iſte] *Conſules aberant Lentulus & Marcellus. agebatur ergo, quis haberet comitia deſignandis in proximum annum Conſulibus.* Iſte: *ſi extaret Attici epiſtola, nomen haud ignoraremus.* Commune: *hoc ne conſideremus; quoniam poteſt eſſe dictum non proprie de conſularibus comitijs, ſed communiter de omnibus rebus.* Ineptum: *Cæſarem, cuius in poteſtate omnia ſint, mea gratia uti uelle.* Sententia conſularis: *quòd à me, uiro conſulari, quæ in ſenatu agentur, cupiat approbari.* Tum ex tuis literis: *quibus reſpondebas ad meas, de uerbo* ope *quærenteis: diſtingue à* cœpi *uerbo præcedenti: ut dicat & ipſum per ſe ſuſpicatum, & ex Attici literis.* Hoc ipſum eſſe: *in hoc ope mea uti uelle, ut decernam de comitijs conſularibus à Prætore habendis.* Non multo ſecus: *aut hoc ipſum eſſe, aut aliquid huiuſmodi.* Rem ad interregnum non uenire: *Interregem non creari, qui comitia habeat nouis Conſulibus deſignandis, cum eius anni Conſules abeſſent Lentulus & Marcellus. de Interrege autem dicemus in libro de magiſtratibus. ſed quoniam, Interrege creato, pertinebat ad eum Conſulum deſignatio; Conſul uero Cæſar fieri cupiebat: incertus de uoluntate Interregis, rem ad interregnum uenire noluiſſet: haberi à Prætore, quem ſciret ſui ſtudioſum, conſularia comitia malebat. quod cum fieri non poſſe comperiſſet, alia ratione quod uolebat conſecutus eſt: Dictator enim à M. Lepido Prætore dictus, comitia ipſe habuit conſularia, & Conſul factus eſt cum P. Seruilio Iſaurici filio*

de

*de bello ciu. lib.* II. *et* III. Libris: *noſtris auguralibus.* Rogari: *creari: unde comitia Cōſulibus rogandis lib.* I. *de Diuinatione: & populum rogare magiſtratum dicebatur is, qui comitia habebat: id eſt populum rogare, ut ſuis ſuffragijs eum magiſtratum crearet, cuius magiſtratus cauſa comitia haberentur. & legimus in Liuio lib.* VI. *factum eſſe ſenatuſconſultum, ut duos uiros Aediles ex patribus Dictator populum rogaret.* Vt collegæ conſulum ſint: *ſi enim creantur Prætores, ut collegæ Conſulum ſint; creari à Prætore non poſſunt: non enim collegæ Conſulum dicerentur, creati ab eo, cuius imperium conſulari imperio minus eſt: ideoq; à Conſule creantur. Gellius libro* XIII. *cap.* XIIII. Hoc à me decerni ] *Vt ego in ſenatu mea ſententia decernam, conſularia comitia à Prætore haberi licere.* 151. A' me: *Augure, & conſulari: quòd contentus non ſit Galba, Scæuola, Caſſio, Antonio decernentibus, quãquã & ipſi Augures ſint. de Antonio quidẽ Augure cognoſcitur libro* VII. *de bello Gallico.* τότε μοι *&c. ſubaudi, cum à me decernetur.* Tanſierint: *cum Pompeio.*

144.

Omnia poſtulanteis, ] *In uictoria non modo Cæſarianorum bona, ſed omnium, qui in Italia remanſerunt: ut tibi non ſine cauſa timeas.* Videre ſane uelim: *etſi ſcribis, ex eius ſermone ſpem pacis eſſe nullam.* Opportune: *quia fortaſſe me conſilijs inſtruet ad Cæſaris congreſſum opportunis, cum Cæſari maxime ſit amicus.* 151: 152: Lanuino, ] *Fundo.* Phameam: *eius fundi dominum*

149: Sciebam enim &c. *ſciebam te uoluptuarias poſſeſſiones non emere, qui ſoleres quærere, ager à te emptus quot annorum ſpatio tantum tibi redderet, quantum in eius emptionē contuliſſes. corrigendum igitur, & diſtinguendum hoc modo: Sciebam enim, te, quoto anno, & quantum in ſolo, ſolere quærere.* Delicium digamma: *ſic Beſſarionis liber. corrigunt alij,* Deli tuum diagramma: *ut diagramma ſit codex, in quem ſoleret Atticus & fructus agrorum, & impenſas referre.* Illud: *Lanuinum.* Volui HS Q. *uolui ſeſtertiorum nummorū quingentis millibus emere.* Illi daret: *ut Phamea Lanuinum daret non mihi, quem fortaſſe minus bonum nomen putaret ob recentes mearum fortunarum ruinas, (reſtitutus enim ab exilio fuerat anno proximo ante Marcellini Conſulatum) ſed prædi, qui HS Q. M. ſe daturum ſponderet.* Cum haberet: *cū Phamea Lanuinum Antij proſcripſiſſet.* Iacere: *ſic pro Q. Roſcio iacere dixit pretia prædiorum.* Dementias: *inſanos ſumptus in Lanuino exornando à Phamea poſſeſſore factos. ſic inſanas ſubſtructiones in oratione pro Milone in fundo P. Clodij.* Vaſtitati: *quæ impendet uniuerſæ Italiæ.* 140.

*Ex epiſt. XII. pagina* 144.

Aegritudo ] *Aegrotatio corporis, ægritudo animi Tuſc.* 144:

Ad me ſcire, ] *Alij, Ad me ſcribere. placet: ut ſubaudiatur, de conſilio.* 135: Alienantur: *homines.* Immundæ: *mulieri. ſic alienum cauſæ dixit in oratione pro Cæcina.* Auis illa, ]

*De qua ſcis à Platone ſcribi in epiſtola ad Dionis propin quos, cum ſe à Dionyſij tyranni cuſtodibus obſeruatũ, ne horto regiæ domui coniuncto egredi poſſet, extra ſpectare, tanquam auem è cauea, dicit.* Mare: *ut ad Pompeium nauigem.* Hæſerunt illa. ] *Pompeius ſæpe illud uſurpabat, Sylla regnum armis peperit, ego non potero? mihi autem potius illud in animo fixum hæret, male feciſſe Tarquinium, impie Coriolanum, qui contra patriam arma tulerint.* Themiſtocles: *ab ingratis ciuibus patria pulſus.* Maluit: *quàm patriæ ſuæ bellũ inferre. De claris oratoribus.* Patriã: *Athenas. Iuſtinus lib. II.* Iure: *cum cauſa, non tamen recte: nemo enim recte contra patriam arma fert. iure autem quo modo? ut patriã è manibus perditorum ciuium eriperent: quam tamẽ ereptam ipſi oppreſſerunt.* 145.

Hunc ] *Pompeium, quem adductus beneficio ſequerer.* Aliquid conueniret: *aliqua ratione res componeretur.* Sceleris: *ſceleratus Cæſar, flagitioſus Pompeius, uterque dominationem cupiens. leuius dixit in Pompeium.* 125. Sperare: *ut aliquid conueniret: uel, de cauſa noſtra.* Res nunc tota, ] *Neque enim uideo, quod tum ſperabã, poſſe eos ad concordiam reduci.* Alia mea: *pace enim deſperata, nouum conſilium intelligo mihi eſſe capiendum.* Excidiſſe è mundo: *miratus ſum Pompeio Italiam reliquente, non ſecus, ac ſi ſol è cœlo excidiſſet.* Molliuit: *ideoq; otium amans, labores & incommoda fugiens, nullam hactenus belli partem ſuſcepi.* Siue periculo: *Beſſarionis liber,* Sine peri

culo : *placeret*, Sine periculo.

145:

χρησμός ] *Oraculum, quia tanquam Apollo futura prædixiſti.* Ad poſterum : *in futurum, in poſterũ.* De Pompeii conſilio : *Pompeium de relinquenda Italia cogitare.* Moram deſerendam: *Beſſarionis & Caualcantis manuſcripti libri* Defendã *pro* Deſerendam : *tentaui, ex ingenio ſi poſſem probabile quid eruere : non ſucceſſit.* Turpe nobis: *rectius duco*, Vobis.

146.

Deteſtaris hoc ] *Diſceſſum ex Italia.* Inconſtãs: *cum ante ſcripſerim, ut Italia non cederes.* Manẽdum puto : *dum audias Pompeium alicubi conſtitiſſe.* Hanc νεκυίαν : *flagitioſum Cæſaris comitatum : quem appellat νεκυίαν, quòd ad Cæſarem egentiſſimus & perditiſſimus quiſque ita confluxerat, ut ad Vlyſſem, cum ad inferos deſcendiſſet, νεκύιαν, ideſt mortuorum turbã, confluxiſſe ſcribit Homerus.* 146: 153. ἀπορῶ. ] *Dubius ſum, quid te facere oporteat.* Dubitares : Attice. Non dubitas : *mihi eſſe manendum in Italia iſtis manentibus.* In ipſa fuga : *cum Pompeius Brunduſium fugeret.* Tum poterimus deliberare : *cum ſciemus, quid Brundusij actum ſit.* Non ſcilicet integra re: *paululum enim hæc expectatio Pompeij animum offenderit : ſed hoc tamen conſilio rectius tibi conſulis, quàm ſi unà proijcias te.* Valde uidero : *neſcio, utrum tibi ſuaſurus ſim, diſceſſum ex Italia, an manſioné, uide.* 136.

146:

Aduerſus me &c. ] *Sic & antiqui libri. poteſt hic eſſe ſenſus: Para defenſionem Attice tantummodo aduerſus me, ſi hæc manſio tua auctoritate ſuſcepta, infeliciter cadat. nam ſi in fraudem incidero, te auctore dicam incidiſſe. quod ad alios attinet, in quibus ſunt Lepidus & Tullus, ſatis ſcio nõ opus eſſe. quibus ego conſcius ſum, eiuſdem eſſe ſententiæ, uidelicet manẽdum eſſe.* Peccaui: *hactenus.* Reliqua tuebor: *poſthac dabo operam ne peccem.* Reditu: *à Brunduſio.* His literis: *ad te ſcribendis.* Scis: *pro ſcito, ut ſupra.* Cæſari: *à quo Corfinij captus, incolumis eſſet dimiſſus.* 148. Literas: *quibus rogaui, ut ſcriberet ad me de conſilio ſuo, utrum manſurus eſſet in Italia, an ad Pompeium profecturus.* 134:

Quinquatribus, ] *Forte hoc delendum, ut gloſſema ad diem XIIII. Cal. Apr. qui dies eſt Quinquatruum primus. nam niſi deleatur, ante XIIII. Cal. Apr. Quinquatrus uidebuntur fuiſſe.* Hæc: *Cæſaris facta.* Timere: *ne crudelis eſſet in uictoria, & nefaria quæque committeret. Cæſaris enim comitatum ſignificat, quem & paulo ante νεκύιαν uocauit.*

147.

Prudentia potuit ] *Antiqui libri Caualcantis & Beſſarionis,* Prudentia potius: *& proxime, ubi eſt in impreſſis,* In quibus etiam craſsipes, *in manuſcripto Beſſarionis,* In quibus craſsipes erat. inimicos: *Pompeianos.* Optimatium: *eorum, qui non ſunt Pompeium ſecuti, neque ullam*

*belli partem attigerunt . unde illud in epiſtola ad Var ronem, Crudeliter otioſis minabantur.* Municipiorum : *quia ſe ultro Cæſare ferè omnia dediderant.* 144 : *de bello ciu. lib.* I. Luceium : *cuius, Theophaniſq; conſilio Pompeius maxime utebatur.* 135. Totam Græciam : *omnes Græcos, qui cum Pompeio erant, libertos, & amicos : qui apud eum gratioſiores erant, quàm ut è tanti uiri dignitate uideretur.*

Has peſtes ] *Cæſarianos : quorum peſſima facta ne uideam, ad diſſimillimos noſtri proficiſcar.* Illuc : *cum ſe Pompeio coniunxerit : nam in Syriam erat profectus.* 135. Fauſtum: *Syllæ Dictatoris filium, qui erat in Pompeianis præſidijs.* 135. *Beſſarionis tamen liber*, Emaſtrum . *de Libone autẽ* 109. Conuenire : *in Vrbe : ut eorum bona uendant.* μακροψυχίαν : *animum longinquas regiones ſpectãtem.* Hiſpaniam : *prouinciam ſuam, in quam iturùs putabatur comparandi belli cauſa.* Fugam noſtram : *ex Vrbe.* Nunquam iam &c. *nondum ego ad te ſcribere intermiſi . earum interuallum à me quidem nondum fuit.*

*Ex epiſtola* XIII. *pagina* 147 :

Cum primum potui, ] *Statim è prouincia reuerſus.* Contra cuius honorem : *ne poſſes Conſulatum abſens petere : quod tibi populus conceſſerat Pompeio tertium Conſule.* 99. Ad te adiuuandum : *ut de habenda abſentis ratione M. Celius Tribunus pl. unà cum cæteris collegis legem ferret.* 98 : Beneficij : *à Pompeio accepti .* Poſsim : *ut mihi abeſſe per te liceat . ingratus enim mihi uidear, ſi adſim, cũ*

*in ſenatu contra Pompeium de me bene meritum age=tur.* 138 : Et pacis utriuſque : *antiqui libri,* Et pacis utriuſque ? *uidetur ſubeſſe mendum : nam* Pacis concordiam *haud ſcio quàm recte dicatur .* Paci *recte eſſet.* Conſeruari : *ne cogas me iniuriã facere Pompeio, ſed conſerues, ut hactenus fui, ami=cum utriuſque ueſtrum.* De Lentulo: *quem capto Corſinio incolumem dimiſiſti.* Qui mihi fuerat : *cum me Conſul ab exilio reſtituit.* In Pompeium: *quem ſocium & adiutorem Lentulus habuit in me re=ſtituendo.*

*Ex epiſtola* XIIII. *pagina* 148.

Mutianum ] Q. *Mutij Scæuolæ, qui à Damaſip=po eſt interfectus. Florus lib.* 86. *epit.* Itineris : *ad mare ſuperum.* Nauigationis : *ad Pompeium.* Congreſſus, ſermoniſq; : *ut & grauitatem in congreſſu tenerem ; & ita loquerer, ut neque ad Vr=bem uocanti concederem, neque tamẽ alienam ab illo uoluntatem oſtenderem.* 152 : 154. Sum admira tus : *quòd nobiſcum eſſe noluerit.* 148.

148 :

Viri boni ] *Sic & libro* II. *de officijs, in extremo, optimos uiros dixit* εἰρονικῶς *fœneratores.* Perſcri bunt : *nomina debitorum in codicem referentes.* Sedeo : *ſedere dicuntur, qui turpi otio languent.*

Adfinis ] *Sic in antiquo Beſſarionis libro. pa=teret ſententia, ſi ſic :* Quid *cenſes igitur, & quidnã eſt tui conſilij ? ( ut hæc ſint Attici uerba, Ciceronis au tem quæ ſequuntur plena deſperationis ) quid ? finis huius miſerrimæ uitæ.* Vnà : *cum Pompeio.* Ca=

lamitatis: *nimis enim graui ſcelere uideor Pompeiũ in calamitate deſerere.* De ratibus ] *Ratibus teneri exitus Brunduſini portus, ne Pompeius poſſit effugere. quod ſi ita eſſet, non ſcripſiſſet eum Dolabella primo uẽto nauigaturũ.* Hanc εὐημερίαν: *Pompeij fugam putat Cæſaris εὐημερίαν.* Ab iis epiſtolis, *Leptæ, Matij, Trebatij: qui ſcribunt circumuallatum eſſe Pompeium, ratibus exitus portus teneri.* Mera ſcelera: *de conſilio Cæſaris intercludendæ Pompeio fugæ.*

*Ex epiſtola XV. pag. 148.*

Actum ] *Brunduſij.* Priſtinas cogitationes: *de profectione mea ad Pompeium: quem cum ſcripſerit Dolabella primo uento nauigaturũ, nauigaſſe puto, quoniam pridie Quinquatrus tẽpeſtas fuit ad nauigandum maxime idonea.* Collecta: *cum locos ex epiſtolis tuis deſcripſi, quibus mihi manſionem in Italia ſuadebas.* 145. conſolationem meam: *quòd unà cum Pompeio non ierim.* Culpæ, ac temeritatis meæ: *uidebar enim mihi peccaſſe, temereq́; feciſſe, quia profectus cum Pompeio non eſſem: nunc non uideor, quoniam in eo tua conſilia ſum ſecutus.* Illius. *Pompeij.* Illa: *ſtudium, operamq́; in me reſtituendo.* Superiorum: *ſuperioris iniuriæ, cum me, ſuum præſidium contra meos inimicos implorantem, deſeruit.* 156: Tamen illius &c. *tamen eum adiuuare deberem.* Similitudinem: *primo me deſeruit, cum patria pulſus ſum: deinde adiuuit, ut reſtituerer: item ego, quod ante omiſi, nũc facere debeo, ut eum adiuuem.* Quam ob cau-

ſam: *non tam ut mihi beneficium daret, quàm ut inimico meo, grauiter offenſus, iniuriam redderet.* Illi: *nunc amicus ero: quem ſi offendi, quo'd ante ad eum non ſim profectus; nunc proficiſcens reſarciam. ita ſe quar illius temporis ſimilitudinem.* Illecti: *ſic liber Caualcantis: aliter Beſſarionis: habet enim,* Dilecti: *ut fortaſſe non abſurde legi poſſit,* Eiecti: *nam à Cæſare quidem eiectus Cicero uidebatur, quoniam Conſul Clodium ad plebem traduxit. Suetonius.*

149:

Nam ego hunc ] *Cæſarem.* ἐσάλπιζεν: *mallem,* ἐλάπιζεν, *id eſt, oſtentabat, ſupra ueritatem narrabat: quoniam ſubiunxit, Sit hoc* λάπισμα. *& eſt intercisa comprehenſio: nam cum,* ita, *dixiſſet, nihil reddidit. niſi ſi ad illud ſpectes, quod infra poſitum eſt, Quare ita paratus eſt.* Se polliceri: *uideo hic alios quoque de mendo ſuſpicari: nec ſine cauſa: nam neque peditum, equitum'ue numerus adſcribitur; &,* ſe, *quò referatur, non eſt.* Vectigal: *quod in ſtipendia militum conferri ſolet, ſed omnia omnium bona, quibus ad ſuſtentandos exercitus utetur.* Illum: *Pompeium: quem ſecuti non ſunt: ideoq; merito iratum putant.* Ego autem, &c. *uereor, ut exire ex Italia mihi liceat; non tam quia Cæſar omni utetur artificio, omnibusq; blanditijs ac precibus aget, ut remaneam; quàm quòd eius preces uideo eſſe pro imperio.* γοητείαν: *malitioſas blanditias.* Illa ἀλίμενα: *importuoſa loca: quæ ſcripſi me cogitare, primum ut laterem, deinde ut comitatu meo uti poſſem: (celebri enim loco laureatorum*

*lictorum comitatus ſermoné hominibus dabit.* 158.) *quod utrunque ſi* Brundusij *ſuppetat, ibi malim eſſe.* Verum : *uerum hac de re deliberabimus, cum ſciemus, quid* Brundusij *actum ſit, num* Pompeius *claſſe abierit.* Scimus : *mallem,* ſciemus.

149 :

Non nimis excuſo : ] Iam *non laboro, ut me excuſem, quia non iuerim ad* Pompeium; *cum ipſos uideam cœnas in* Vrbe, *quaſi reipublicæ recte ſit, & facere, & obire.* Sextus : Peduceus. Fortiores: *ſi eos id feciſſe uiderem, quod me facere oportuiſſe dicunt : hoc eſt, ſi ad* Pompeium *ipſi profecti eſſent, armaq; contra* Cæſarem *ſumpſiſſent.* Troianum ſomniaueram. ] *Falſo crediderā.* Troia *dictus locus is, in quem primum egreſſus eſt* Aeneas, *uicinus agro* Laurenti, Ardeati, Antiati, Lanuino. Volui Q. *quingentis millibus emere. uide* 144.

Monſtra ] *De* Brunduſio. Reformidat : *ueretur, ne in eandem calamitatem incidat, ſi ad* Pompeium *tranſeat.* Narrat. agat? *diſtingue ſic,* Narrat, *quid agat.* Satisfactum : *quod ſuſcepto bello arma pro eo ſumpſit. putat ſe præſtitiſſe, quod debuit: nunc pugnare contra* Cæſarem, *à quo eſt incolumis capto* Corfinio *dimiſſus, non uidetur ſine ſcelere poſſe.* Proſpecta re: Beſſarionis *liber* proſpectaret. *forte ſic :* Perſpecta re *( quia ſcilicet ualere* Cæſarem *uidet,* Pompeium *iacere)* Tamen ne hæc poſſe ferre? *id eſt,* Poterit *igitur* Lentulus, *quamuis &* Cæſaris *beneficio, & iam perſpecta re moueatur, in* Italia *manere, & his malis intereſſe?* Neque *uideri poteſt te-*

*meraria coniectura, cũ* tamen *potuerit eſſe ſcriptum ſic, tñ. & alibi quoque, tamen ne, uſurpatum à Cicerone obſeruauimus.* HOC: *manſione.* Non credebam: *ut nuncijs de pace miſſis oppugnaretur.* Miſer torquetur: εἰρωνικῶς. Sententia: *diſcedendi ex Italia.* HOC: *manſione.*

*Ex epiſt.* XVII. *pag.* 150:

Ad te VIII. Cal.] *Beſſarionis liber*, IX. Cal. *& recte: nam cum proxima inſequens epiſtola ſcripta ſit* VIII. *Calendas, hanc ante datam eſſe conſtat.* Quamprimum traiicere: *ante quàm exitus portus iactis utrinque molibus præcludantur.* Cn. Carbonis, M. Bruti: *quos Pompeius Sullæ ſocius occiderat.* Exilii pœna: *Beſſarionis liber* penas: *totus locus perturbatus.* Per uim: *quaſi iudices eum Pompeij Conſulis metu condemnaſſent: quia, cum iudicium Milonis ageretur, exercitum in foro, & omnibus in templis, quæ circa forum ſunt, collocauerat. Hæc autem Cæſaris criminatio ideo ſuſcepta, ut inuidioſam Pompeij potentiam redderet. nam nec ipſe, qui Milonem queritur per uim expulſum, poſtea cum reſtituit, cum cæteros reſtitueret lege Pompeia damnatos.* Arma hæc contra: *tuliſſet: Pompeius autem omnibus minabatur, qui ipſius in præſidijs non fuiſſent.* Sed quis ulli non dicat? *diſtingue ſic: Sed quis, ulli non dicat. hoc ſenſu: non infans ille quidem eſt, ſed ita obſcurus, ut, quis ſit, nemini poſſit dicere.* Profectus: *ſubaudi, narrabat.* Illinc: *Brunduſio.* A te nihil *&c. diſtingue ſic: A te nihil: ne ante prorſus quidem quid literarum.*

Ex epiſt. XVIII. pag. 151.

Veniam,] *Vt concedat, ut abſim, cum aliquid in ſenatu contra Pompeium agetur.* 138: A me ipſo: *ad Pompeium proficiſcar. quod hactenus à me non impetraui.* Ille: *Cæſar.* Græciam: *ut ipſum Pompeium continuo perſequatur. quod cum ita ſit, quorſum hæc loca legionibus muniuit? nam ſi in Hiſpanias contra Pompeij legatos proficiſci cogitaret, ideo maritimos exitus uideretur clauſiſſe, ne Pompeius, ipſo abſente, Italiam claſſe peteret.* Stimulat: *nunc hæc me uexat ſolicitudo, quòd cum Cæſare congreſſurus ſim.* Is uero adeſt: *hæc uerba faciunt, ut epiſtola,* tuas IX (*ſic enim ſcribendum uidetur, non* XI) *uideri poſſit* VIII. Miſeram *autem,* VII. *hæc* VI. Augurum decretum: *ut Augures decernant, licere Prætori comitia conſularia habere, aut Dictatorem dicere.* 143: Rapiemur: *Romam, ut Augur, & ſenator id decernam: aut, ſi recuſabimus ire, uexabimur.* Dictatorem: *quod factum eſt: nam poſtea Cæſarem M. Lepidus Prætor ex lege ad populum lata Dictatorem dixit.*

Nihil expedio,] *Cogitatione nihil explico, niſi hoc, exitum mihi impendere aut Q. Mutij, qui eſt à Mario iuniore occiſus; aut L. Scipionis, quem Sylla proſcripſit. Florus, Oroſius.* τέτλαθι κυντέρον: *perfer: grauius tuliſti. hoc proprium noſtrum non eſt, ut fuit Mutij, & Scipionis, qui Sullam, deſideratum à populo, quamprimum rediturum uidebant. Pompeius autem, cuius cauſa mihi omnia perferenda ſunt à Cæſare, neque amatur, neque ſperatur cito redi-*

*turus.* Nulla querela : *quòd Pompeius Italia pulſus ſit.* 151 :

Veniam daturum : ] *Conceſſurum, ut abſim, cum in ſenatu contra Pompeium agetur.* 138 : Poſsim uidere : *ut ex eius ſermone comparem me ad Cæſaris congreſſum.* 144. 152 : αὐτὸς : *ipſe ò Cicero excogitabis.* Vt ait ille : *ut alloquitur Telemachum Minerua Mentori ſimulata,* ὀδ.γ. Quæ deſcripta attulit : *mirum, cur, quis attulerit, non dicat.* Quam ſim antiquorum hominum : ] *Quàm ſim antiquis hominibus ſimilis: qui ex ſua natura cæteros fingebant, ut eſt in oratione pro Sex. Roſcio, pag. 22 : item ego cum te finxerim ex natura mea; meumq́; ſenſum ſecutus, grauius putarim Dionyſij iniuriam laturum eſſe, quàm me : nunc ex tuis literis meæ opinionis erratum agnoſco.* Philargyro bene : *reſpondiſti.* Relictum : *ab ipſo.*

*Ex epiſtola* XIX. *pag.* 152.

Habeo gratiam illi : ] *Quia tecum aget, ut ad Vrbem uenias.*

*Ex epiſtola* XX. *pag.* 152.

Quid præripi ? ] *Quid attinet anticipare de Cæſaris congreſſu ?* 155. Tirone : *Patris ægrotante.* 100. Inde, &c. *Beſſarionis liber* In id modo nuntiant. *non dubito, quin deprauatus ſit locus.*

*Ex epiſtola* XXI. *pagina* 152.

Oratio ] *Cum Cæſare.* Bene exiſtimaret : *quia me gratum uideret in Pompeium.* Gratias ageret : *non enim hoc fecit : quoniam in eo perſeueraui, ne ad Vrbem irem.* 154.

153.

Noſtro iudicio : ] *Ideo me ad Vrbem non ire, quia de eo non recte exiſtimarem.* Cum multa: *cum multis uerbis oſtenderem, diſſimilem aliorum eſſe cauſam: me enim beneficio deuinctum non poſſe ſine maxima culpa intereſſe, cum in ſenatu contra illum agetur: ueni igitur, inquit Cæſar, & cauſam age non meam magis quàm Pompeij: de pace inquam age.* Iri : *à te.* Exitum : *ſermonis.* Vt deliberarem : *ſubaudi, diceret.* Non fuit negandum : *dixi me deliberaturum. etſi iam deliberaueram: mihi enim fixum eſt, aut in ſenatum non uenire, aut ea dicere de republica, quæ ſentio. ſed petenti ut deliberarem, non fuit negandum.* Ego me amaui: *feci, quod magis ex animo meo fuit: quod iam pridem non feceram: quia potentibus in republica poſt exilij tempora inſeruiui.* Amabo, *liber Beſſarionis: eadem ſententia.* Comitatus : *Cæſaris:* νεκυΐαν *quam tu appellaſti in epiſtola tua.* 146.

Eros celeri ] *Flagitioſus libertus Q. Metelli Celeris, qui perierat Marcellino & Philippo Conſulibus. Celeri autem pro* celeris: *qua ratione & Virgilius dixit, Relliquias Danaum, atque immitis Achilli. & opinor, Acris Oronti.* Seruii filius : *Seruij Sulpitij filius erat in comitatu Cæſaris.* 154. Rem perditam: *& perdita Cæſaris cauſa, & copiæ eiuſmodi, ut ſperare nihil poſſis. actum igitur de ſalute reip.* Fuerunt : *quia Brunduſio redibant. & cum admiratione protulit. quaſi uix credibile uideatur tot homines conueniſſe ad Cn. Pompeium circumſidendum.* Extre-

mum: *ut tuum conſilium exquirerem.* κασαιὶς: *forte* καταιγὶς, *tempeſtas, procella.* Virum: *non dixit, hominem, ſed uirum; ut Atticus id uerbum uſurpet, quo Cicero in epiſtola quadam uſus erat,*
» *cum ſcriberet fortaſſe ſic: Ego cum uirum uidero: ἐμφαλικῶς de Cæſare.* ἀλλὰ πάλαιν: *corruptæ literæ. antiquus liber,* ΛΛΛ ΤΕΛϹΛΝ. *non placet in obſcuris diuinare.* Illum ipſum: *Pompeium.*
» 135: Vt antea: *cum ſcribebas, Videamus & Cneus*
» *quid agat, & illius rationes quorſum fluant.* 145.

153:

Extremum fuit de congreſſu noſtro.] *Primum differebas tua conſilia, dum ſciremus, Pompeij rationes quorſum fluerent. nempe ſcimus: Italia pulſus mare tranſiuit. differebas etiam, quòd, cum ſcires me cum Cæſare ad Vrbem redeunte congreſſurum, ſcire uolebas, in eo congreſſu quid is aut à me petijſſet, aut petenti mihi conceſſiſſet. extremum igitur fuit, quod expectares, de congreſſu noſtro.* Agendum eſt: *deliberandum, quid me agere oporteat.* πολιτικὴν: *de republica: ut ſcribas ad me quæ Cæſar egerit in aduentu ſuo.*

Ex epiſtola ultima, pagina 153.

Qui hinc abſit.] *Qui cum Cæſare non ſit.* Vnquam homines putaui: *recordatus paulo ante hominem dixiſſe, correctionem ſubiecit. monſtra quædam ſemper putaui, non homines.* Quò placet: *quò iam conſtituimus.* Nec præter me] *Quo gratior Pompeio aduentus noſter eſſe debebit. nam alij non tam ipſius amore, quàm Cæſaris*

*metu Italia ceſſerunt.* Incommodis: *exilio.* 120 Immitiſsimus: *pacem in ſenatu Ser. Sulpitius diſſuadebit, quia ſcit Pompeium amicum ſibi nunquam fore, quoniam filium miſit ad eum affligendum.* Hic quidem: *Pontius quidem Titinianus cum Cæſare contra Pompeium arma tulit, quia, cum inclinatam uideret Pompeij fortunam, rerum ſuarum ruinam Cæſare uictore pertimuit. Seruius uero indigne fecit, qui filium miſerit. neque enim quidquam cogitare magis debuit, quàm quid eum ciuem, qui ſummos honores in republica geſſiſſet, & agere, & ſentire par eſſet. quæ à Pontio non expectantur: ideoq; minus turpis.* 139. Superum mare: *Adriaticum.* Obſidetur: *Cæſaris præſidijs.* 136: Infeſtum habebimus: *infeſtum reddemus. ſic, Solicitum habere, pro ſolicitum reddere, alibi dixit. &, Dymæos mare infeſtum habere, epiſtola* I. *lib.* XVI. *Eſt autem ſententia, Pompeium claſſem parare ad intercludendos Italiæ commeatus, id eſt ad patriam fame necandam: ad hunc ſe iturum.* (143.) *& cum iracunda ironia* boni ciues, amantes patriæ.

154.

In Aegyptum.] *Quoniam quidem neque de Aegypto, & Arabia cogitare debemus: ( cur enim eò nos abeamus? 147.) & exercitu pares eſſe Cæſari non poſſumus. claſſe igitur bellum geremus.* Congreſſu: *Cæſaris.* 152: Cenſeas: *mihi agendum: etſi nulla iam dubitatio eſt, quin mihi ſit eundum ad Pompeium.*

IN

# IN LIBRVM X. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 154:

L Aterium ] *Fundum in Arpinati.* 59. Firmitudinem animi noſtri: *quòd ab honeſto non diuellar: id eſt, quòd in Cæſaris congreſſu neque indulgenter ſim locutus; & in eo manſerim, ne ad Vrbem accederem.* 152: 154. Sexto: *Peduceo.* Nonis Dec. *quo die in coniuratos animaduerti.* Quidnam ergo? *ſenatus mandauit, ut de coniuratis ſupplicium ſumerem. mandata ſi exequar, uideo mihi ab improbis ciuibus magnam inuidiā, magnaq́; pericula impēdere; quòd à me contra leges actum obijcient, quæ ciues* Romanos *occidi uetant. quid ergo faciam ò* Sexte? *tum ille me ad præclarum facinus* Ho*mericis uerſibus incitauit.* Iliadis χ. Non in longum tempus ] *Tantum ut expectemus, quid de pace decernatur in conſeſſu ſenatorum: nam, in ſenatu, non libet dicere.* Emptum: *pretio à* Cæſare *inductum, ut de pace ageret in ſenatu: cuius nomen fuit in Attici epiſtola.* Quid nobis agendum putes: *putas enim diſcedendum ex* Italia. Dari: *à* Cæ*ſare, quaſi à rege.* Popularis tui: *quia tu quoque Atticus.* Mei: *quia migrare Athenas cogito.* Hinc

abero : *cum filijs abibo ex Italia.* Alterum : *me abſuturum hinc : de filijs minus certum.*

155.

Si de pace ] *Sic Beſſarionis liber antiquus : & ſententia non obſcura : itaque nihil muto.* Prouincia: *Hiſpania.* 136. Iſte ſummarius ] *Emptus pacificator. mallem enim,* Nummarius. *ut, nummarij iudices, pretio corrupti,* 12. *et placet* εἰρωνικῶς *dictum eſſe*, Niſi forte : *quia ſcit Cæſari perſuaderi non poſſe, ut quieſcat.* Dixi : *ipſi Cæſari.* 135. Grauitatem : *in congreſſu Cæſaris.* De iuuenibus : *de Ciceronibus.* Audiſti : *forte, nolle me eos erudiri à Dionyſio.* 155 : Hæc eſt ἄλη, ] *Hæc animi mei ſolicitudo, & mentis error, in quo nunc ſum, mortis inſtar eſt : angor enim, quòd neque ad Vrbem uenerim, ut inter Cæſarianos de republica libere agerem; neque bonos uel cum periculo ſim ſecutus : alterutrũ enim certe oportuit : aut enim bonos ſequi debemus, quorum de Italia relinquenda temerarium conſilium fuit; aut, ſi Italiam relinquere non placet, neque temeritatem bonorum imitari, agamus hic libere quæ ſentimus, & pro republica, & contra improborum audaciam.* Hoc, quod agimus : *manſio hæc noſtra in Italia, neque honeſta, neque tuta.*

155 :

Iſtum, &c. ] *Vide, an ſit L. Cornelius Balbus, qui filium Brunduſium miſerat.* Me : *non me, ſed iſtũ legatum iri arbitror.* Si acciderit, ut legarer : *& conſuetudo latini ſermonis poſtulat*, Vt leger : *&*

*ego eò procliuius in hanc opinionem deſcendo, quòd antiqui libri* vt legerer.

Ex *epiſtola* II. *pagina* 155:

Agerenturq; ] *Pararentur à meis ad nauigationē.* MMTEYCA: *corrupta dictio, ſed, ut opinamur, ad nauigationem pertinens.* Ardet: *abeundi cupiditate.* Nec eſt quidquam: *nec uidemus, aut quæ loca petamus, aut eò perueniendi quæ ſit ineunda ratio.* Tullia mea ſcripſit.] *Opinor eũ mihi commendans, & ſuperiora excuſans: aut, ad me profecturum. ſed ego ideo nolim ad me profectũ, quia neque hoc tempore eo mihi comite opus eſt; & homini non amico noſtra incommoda ſpectaculo eſſe nollem.* 155. Inimicum eſſe: *quod ſcribis te facturum, ſi ego uelim.*

Ex *epiſtola* III. *pagina* 155:

Profectus ] *Cæſar, ut in Hiſpanias iret contra Põpeij legatos Afranium, & Petreium, & Varronem.* Longiorem: *quæ eſt huius libri prima.* Viſum te: *puto eſſe epiſtolæ initium.* Non uenerim: *in ſenatum.* Tullium: *Volcatium Tullum, non Tulliũ.* Seruium: *Sulpitium.* Quia non idem: *quia nõ ijs conceſſiſſet, quod mihi, ut in ſenatum non uenirent.* Cũ filios miſiſſent: *Seruiũ deſignat.* 154.

Ex *epiſtola* IIII. *pagina* 156:

Iſtos ] *Pompeium, & Cæſarem.* Alter ardet: *Cæſar.* Expulit: *Pompeium.* Alia ex parte: *conatur & in Græciam perſequi, & ei prouinciam Hiſpaniam eripere.* Ad pedes ſtratos ] *Suppliciter roganteis, ut nos contra ſceleratam Tribu*

*ni pl. rogationem defenderet.* Huius: *Cæſaris: cui dicebat ſe iniuriam eſſe facturum, ſi contra Clodium ageret.* Elapſus: *quia claſſe fugit.* Deſerta per ſe patria, aut oppreſſa ] *Deſeruit Pompeius, oppreſſit Cæſar.*

I 57.

Proficiſcar, ] *Ad Pompeium.* Alter: *filius.* Maiore pietate: *nam Quintus filius & patri & patruo inimicus: ut paulo poſt.* Eius: *Quinti filij.* Ipſius: *ipſum Quintum uidemus nunc earum literarum pœnitere, quas ad Cæſarem ſcripſit.* Iter: ad *Cæſarem.* Simulatioq; pietatis: *quia ſimulauit ideo ſe ire, ut Cæſari oſtenderet, nos optimo in illum eſſe animo: quod contra fecit.* Suis: *Cæſaris.*

Hæc ipſa timide: ] *Ad te ſcribo: quia ſcio tibi dolorem allatura: reliqua celauimus.* Nulla noſtra culpa: *non in educatione uitium fuit, ſed in natura.* Hortenſii filium: *qui erat cum Curione in Cæſaris partibus. de hoc Valerius Max.*

Metuit. ] *Quia noſtrum conſilium de relinquenda Italia patefactum Cæſari ſit.* Quæ ad nos delata: *quæ de Quinto filio audiuimus.* Quid futurum ſit: *uereor enim, ne Cæſar, cum noſtrum cõſilium cognouerit, nos obſeruari, & fugienteis retrahi iubeat.* Nam ſi habemus &c. *iacente republica nihil audeo contra prauam huius naturam; ne uidear aduerſari, non quia deprauatus peſſime de nobis mereatur, ſed quia pro Cæſare faciat. quòd ſi eſſet aliqua reſp. conſolationem abs te nullam quærerẽ: conſilium ipſe caperem aut ad ſeueritatem, aut ad*

indulgentiam. Iracundia: *magis placeret* Ira, *ut eſt in antiquo libro; quia uidetur iracundia non irã, ſed naturæ ad iram procliuitatem oſtendere; ut ſi diceret, hæc ſcripſi iratus, rectius uideretur, quàm, hæc ſcripſi iracundus. ſed uideo in hac ipſa pagina iracundiam pro ira iterum uſurpatam, item alibi.* Ignoſces: *quia ſcripſi, quæ tibi ſcio fore acerbiſſima.*

157.

Lege Pompeia] *De ambitu: quam* Pompeius *tertium* Conſul *tulerat.* Pedianus. In Sicilia: *qua* Catonem *expulit.* Cæſar *lib. I. de bello ciu.*

Propius factum eſſe nihil,] *Quàm ut* Metellus Tribunus *pl. cum ærarij fores complexus uetaret* Cæſarem *ingredi, occideretur.* Eum: Cæſarem. Voluiſſe: *minatum eſſe* Metello, *ſi pergeret obſtare, quo minus ex ærario pecuniam poſſet ſumere.*

De ærario:] *Quia, cum ærarij claues non inuenirentur, refractis foribus publicas pecunias abſtuliſſet.* Plutarchus.

158.

sex tui faſces?] Cæſar Curioni Siciliam *prouinciã aſſignauerat, quã pro* Prætore *adminiſtraret: ideoq; & faſces ut imperium habenti dederat.* Cur laureati? *neque enim laureatis utebantur, niſi poſt uictoriam de hoſtibus partam. at* Curio *neque adhuc uictoriam ullam erat aſſecutus, & bellum cum ciuibus gerebat.* Ipſo: Cæſare. Cur sex? *nam duodecim &* Paulus Aemilius Prætor *ad bellum* Ibericum *proficiſcens uſus eſt: quod* Conſulibus *tantum licebat: ſex cæteris magiſtratibus dabantur.* Cupiui &c. egi cũ

*Cæſare de ſenatuſconſulto ab amicis & familiaribus occulte faciendo, quo mihi Siciliam prouinciam cum imperio, faſcibusq; datam conſtaret: at ille, qui nũc ſenatui maxime eſt infenſus, ita reſpondit:* Senatum *contemne, à me omnia proficiſcentur.* Surrepto: *nam ſi palàm ageretur,* Pompeianus *aliquis* Tribunus *plebis ſenatuſconſulto interceſſiſſet, ut* L. Metellus, *qui omnia, quæcunque* Cæſar *agere inſtituit, interceſſione impediuit. itaque in epiſtola* Celij, 173: His, *inquit, interceſſionibus plane incitatus eſt* Cæſar. *& libro* I. *de bello ciu.* Petiiſſe ab eo, ] *Vt ubiuis eſſe poſſem.* Philippum: *qui* Acciam, Iulia *Cæſaris ſorore natam, habebat in matrimonio, poſt* Octauij *prioris uiri obitum. uitricus igitur* Octauij, *qui poſt* Auguſtus. Nihil impetrabat. ] *Petens, ut in ſenatum uenirem: quòd ſi refugerem, ne adeſſem, cum de* Pompeio *detraheretur, uenirem tamen, & agerem de pace.* 153. Nunc ipſum: *uide* 123: Tuam prouinciam ] *Siciliam: quà nauigandum mihi erit, ad* Pompeium *in* Græciam *proficiſcenti. licebit ne hoc mihi per te, & tua præſidia?* Eſt uerum profecto, ] *Mallem,* eſt profectum; *hoc quidem ſermone, quẽ cum* Curione *habui.* Expectaturus, ] *Cæſar: ut interrex comitia conſularia haberet: quod fieri ſolebat, cum anno finito nulli dum deſignati* Conſules *eſſent.* Expectaturus: *dum* Lentulus *et* Marcellus *annuum* Conſulatus *tempus perfeciſſent.* An: *an potius, ante quàm ab* Vrbe *diſcedat, decretum ab* Auguribus *fieri uelit, quo uel* Conſules *creare* Prætor

*poſſit, uel* Dictatorē *dicere, qui deinde* Conſules *creet.* 143 : 151. Quo modo dixerim? *quaſi turpe quiddam, nec dicendum, occultat; quòd contra morem maiorum ſit, aut* Conſules *creari à* Prætore, *aut* Dictatorem *dici. uel eſt incerti animi ſignificatio, cum ignoret, quid acturus* Cæſar *ſit de comitijs conſularibus, ſi haberi ab* Interrege *nolit: ut ſit,* Quo modo di xerim Cæſarem *hoc explicaturum?* Ad ſe: *aiebat* Curio *deferri ad ſe* Conſulatum *à* Cæſare, *ſed ſe nolle proximis comitijs deſignari. alij,* Ad ſe, *ad* Cæſarem *exponunt.* Nullo negotio: *iurabat in re graui: ſed, etiam ſi nulla grauis eſſet cauſa, iuraret tamen pro* Cæſare. Eſſe debet: *exiſtimo ita eſſe.*

158:

Affirmabat,] Dolabella *potius, quàm* Curio, *ſi conſideretur illud,* Dico quid? *affirmabat igitur in ſuis literis.* Illum: *Cæſarē.* Gratias agere: *quòd ab ipſo non rogatus, ultro ſcripſiſſet ad me, ut ad* Vrbem *uenirem.* Iubebat: Beſſarionis *liber,* Videbat. *utrocunque modo, mendū tamen remanet.* Domeſtici mali: *à* Quinto *filio: qui ſermonem habuit cū* Hircio, *mox cum* Cæſare. 157. Illum: Quintum *filium.* Me inuito: *profectus eſt ad* Hircium.

Quæ pro illo ſit ſuſpicandum,] Et *hoc non dubito quin mendum contineat.* Supplicandū *eſt in* Beſſarionis *libro.* Conuento: *à te* Attice, *ut ex eo certū ſciremus de* Quinto *filio.* Neſcio quid: *neſcio quid mali ex hac* Quinti *filij profectione creatum. ſed uelim quamminimo defungamur. & uidentur hæ uel commixtæ epiſtolæ, uel præpoſteræ: nam*

*ſupra narrauit ſermonem* Hircianum. Tu Oppios Terentiæ dabis ] *Tu Oppios* ( 123. ) *Terentiæ conciliabis, ut illi præſto ſint, ſi quid ei opus erit. nam cauendum eſt illi tantum ab Vrbis periculo: quod unum iam uidetur incommodum ſupereſſe. nã illud de turpitudine, quod me antea mouebat, ſi eo loco fœminæ Romæ manerent reliquis abeuntibus, iam faceſſit, cum nobiliores fœminæ in Vrbem omnes iam redierint. quoniam igitur manſura eſt Terentia, Oppios illi da.* Tirone: *Patris ægrotãte.* Tota mea cogitatione: *conſilio abeundi.* Die: *nauigationis meæ.* Lunam nouam: *tum enim plerunque turbulenti ſunt dies: ut id tempus maxime ſit nauigantibus uitandum.* Harum rerum exitum non uidere. ] *Ideſt, actum eſſe de republica, ſpem reliquam eſſe nullam.* 158. De quodã, ] *De Quinto filio: cuius nomen occultat: itaque et proximis uerbis penè ſententiam breuitate obſcurat, ueritus ne in alienas manus epiſtola perueniret.* ἀρκαδίαν: *difficilem prouinciam.* Vtinam tu: *ſuſcepiſſes iuuenem regendum.* 159. Modeſtior non ero: *in eo regẽdo. utar ſeuera diſciplina: itaque* 159: *Quin*
» *tum puerum, inquit, accepi uehementer.* & 166.
» *Quintum filium ſeuerius adhibebo. utinam proficere*
» *poſſem.* Epiſtolam ] *Miſi.* Requirere: *ut ſibi commendarem aliquem meorum.* Cõmodius: *liberalius de pecunia pro diuerſorio ſoluenda.* Negligentiam: *qui tam negligenter cum Canuleio de die ſolutionis egiſſet: longiorem enim fuit impetraturus, ſi contendiſſet.* De Canuleio: *nota*

*locutio, pro, à Canuleio: ut, De Craſſo domum e-miſſem, in epiſtola ad Seſtium.* Rogaſſem: *ut ageret cũ Canuleio amico ſuo.* Emiſſe: *meo nomine.* Ad-dici: *diuerſorium.* Pecuniæ: *Canuleio ſoluendæ.* Stomachoſius: *ſubiracundè: qui tam anguſtá diem ſolutioni præfiniret.* 165: Ioco familiari: *quia ſic epiſtolam inſcripſi, Vecteno Monetali. uide* 165: Agit liberaliter: *quia diem pecuniæ longiorem fore pollicetur.* Certiorem eſſe factum: *de eo quod te-cum locutus eſt, ſe curaturum, ut ſolutionis tempus ul-tra Idus Nouembreis produceretur.* Tuo itinere: *in Epeirum.* 140.

*Ex epiſt. V. pag.* 159.

Moratur.] *Quia tempeſtas non eſt ad nauigan-dum idonea.* Aſtute: *aſtute agerem, ſi profectio-nem meam ad Pompeium differrem, dum ſcirem, quid in Hiſpanijs ageretur.* 159: Retice.] *Suſpicor mendum ſubeſſe: ſuſpicor autem non ſolum ex ſententia ſatis abſurda, ſed etiam ex uarietate e-xemplarium: nam in Beſſarionis libro,* Recitet et.

Et tamen] *Et tamen etiam ob hanc cauſam bre-ues ſunt.* De Quinto fratre: *Quinti fratris cauſa. alij,* De Quinto filio: *ut ſubaudiatur, regendo.* Sedulo: *hoc uidetur ſignificare: ita mihi ſæpe corri-gendus.* Mones: *ut caueam, ne quis profectionem meam ad Pompeium odoretur.* Ab uno illo: *à Quinto filio: à quo cauere difficilius eſt, quàm à cæ-teris, quia coniunctè nobiſcum uiuit.* 157. Ma-gnum opus: *duram prouinciam cepi.* Mirabilia multa: *de eius minime ſimplici ingenio.* Si ſine il-

lo poſſem: *ſi pater abeſſet: qui relaxat, quidquid ego aſtrinxi.* Quod tu potes: *neque enim Quintus pater tecum eſt.* Ignoſco: *paterno amori: à quo eſt filium indulgentia.* Qua', et quo', ] *Qua utar uia, quò iter intendam.* 155:

Ego uero ] *Puto initium alterius epiſtolæ: quid enim infra iteret de Quinto filio?* Tergiuerſationem: *ſcripſerat Atticus, ſe quoque exiturum ex Italia, ſed lente, & quaſi tergiuerſantem, ne uideatur Cæſaris imperium refugere, & præſentem reipublicæ ſtatum improbare: ideoq; in Apulia, maxime Siponti aliquandiu manſurum.* Neutrum: *neque pro Cæſare, neque pro Pompeio: quorum neuter pro repub. pugnat.*

159:

Melitæ, ] *Quæ eſt inſula Siciliæ proxima.* 161. 162: Futurum: *me.* Nihil, *inquies: nihil enim iuuas, ſi in acie eſſe non uis.* Meliore tempore: *licet mihi tempeſtatem idoneam expectare; quoniam dubitandum mihi non eſt, ut aut mari Adriatico Dolabella, aut freto Sicilienſi Curio meam unquam nauigationem impediant.* Adriatico: *cuius eſt commiſſa cura Dolabellæ genero meo.*

Præclara συνοδία: ] *Præclarum erit colloquium: ſtatuemus enim de officio utriuſque noſtrum.*

Vixit, ] *Iucundiſſime fuit.* Iacere: *odioſum eſſe plebi, quia pecuniam ærarij abſtuliſſet.* 157: Nauigare: *Pompeij claſſem Curio timebat: quæ ſi fuiſſet, aiebat ſe de Sicilia abiturum.* 158:

Vehementer. ] *Seuere.* 166. Auaritiam:

*uideaeum ad Cæſaris partes tranſijſſe, quia magnum ex eo congiarium à Cæſare ſperaret.* Quod ti= *muerdmus: ne cum Cæſare locutus eſſet de noſtro con ſilio Italiæ relinquendæ.* 157. De Oppiis Velienſibus,] *De quibus uide* III. 158.

Epeirum] *Tuam.* Noſtram putabimus: *utar ut mea, ſi acciderit, ut inde tranſeam, cum ad Pompeium proficiſcar.*

Ex *epiſt.* VI. *pag.* 159:

Expectem,] *Vt differam profectionem meam ad Pompeium, dum Hiſpanienſis belli exitum au= diamus.*

160:

Iſtum] *Cæſarem.* Trahi: *duci.* Ipſum curionem: *quo nnnc magis Cæſarianus nemo eſt.* Quieſcamus: *conſilium eundi ad Pompeium omit= tamus.* Iſtum: *Cæſarem.* Quàm uictum: *quàm cum uictus ſit, magisq́; dubitet, quàm ſidat ſuis rebus.* Gabinio] *Cæſaris amico: qui ab exilio reſtitutus ſententiam dicet in ſenatu, & quidem ante me rogatus. Dion. lib.* 39.

Chloelium,] *Beſſarionis liber*, Clodium, *&* Ca= teli *pro* Catuli. *utrum rectius, diuinare non licet: facimus tamen, quod noſtri muneris eſt, ut antiquam ſcripturam oſtendamus.* Catuli: *clientem.* A' me defenſos: *non modo inimicos, ſed nec meos neceſſa= rios, qui me defendente condemnati in exilium abie= runt, reſtitutos à Cæſare uidere uidere in ſenatu ſine dolore potero.* Dolnre: *quia legibus condemnatos, acmiſ reſtitutos uidebo.* Dedecore: *quia uerſabor*

*Inter homines iudicio notatos.* VT mihi liceat ] *Romæ uiuere, & in ſenatum uenire Cæſare uictore.* Tamen ne dubitemus: *id eſt, diutius ne dubitans, animoq́; ſuſpenſus cogitem, an Cæſari me uenditem, & in Italia maneam? eſt uero abijcienda dubitatio, potiusq́; de diſceſſu maxime cogitandum. nam etiam ſi ei me nunc uenditem, tamen non uideor expers periculi futurus, quoniam ab eo rogatus in ſenatum non uenerim. initio diſſenſionis, eius partes ſequi ſi uoluiſſem, præmium aliquod tuliſſem: nolui: nunc ei me uenditem etiam cum periculo?* Non eſſe iudicium ] *Caſum Hiſpanienſem non eſſe mihi expectandum: propterea quòd in eo bellum non terminabitur.* Themiſtocleum eſt: *cogitat, quod olim Themiſtocles contra Perſas, claſſe bellum gerere: ideoq́; in Hiſpanijs haud multum ponit.* Per ſe: *ut ipſe præſens eas teneret: ſed quaſi de ijs non laborans, legatis, Afranio, Petreio, Varroni, negotium commiſit.* Sedentes: *otioſi, neutram partem adiuuantes.* Aduerſabimur: *Pompeio.*

160:

Quod malum &c. ] *Totus hic eſt perturbatus locus, ideoq́; ſtellula è regione appoſita notatus. Beſſarionis antiquus liber dictionem* malum *non habet, & habet* an ni ualde *pro* Annibal.

Quòd ſi iam &c. ] *Officium poſtulat, ut Pompeium ſequar. at periculoſum erit; quoniam Cæſar, cuius uenti ſecundiores uidentur, offendetur. ita ſane res habet: ſed & manſio periculoſa; ſi forte*

*Pompeij cauſa, nunc afflicta, conualuerit. cum igitur utrinque periculum impendeat, ſatius eſt Pompeium ſequi, id eſt recte facere, cum periculo, quàm in Italia manere, id eſt peccare, eiuſdem periculi metu.* Ab illis: *à Pompeianis.* Si peccaro: *ſi in Italia manſero.* Ab hoc: *à Cæſare.* Si recte fecero: *ſi ad Pompeium* 160: Vt non ſit dubium *&c. ut ſine ulla dubitatione turpitudinem, quæ eſt in manſione poſita, fugere debeamus, eo magis, quòd ne manſio quidem periculo uacat: quæ uel ſi ſalutaris eſſet, ob turpitudinem tamen conſilium caperem diſcedendi.* Non ſimul: *obiectio.* Omnino: *reſponſio.* Fefellit ea res: *decepit, induxit. id cauſæ, inquit, fuit, ne ſimul cum Pompeio mare tranſierim, quòd pacem exiſtimans fore, ueritus ſum, ne deinde Cæſar ob tranſitionem mihi eſſet inimicus.* 128. Fortaſſe non debuit: *fortaſſe non tanti apud me iſtæc ſuſpicio eſſe debuit, ut propterea Pompeium de me optime meritum deſererem.* Cum idem: *cum eodem tempore: uidebam enim, ſi pax eſſet, Cæſarem & mihi fore iratum, & eundem Pompeio amicum.* Senſeram: *Clodianis temporibus: cum Pompeius ideo me noluit defendere, ne Cæſarem offenderet. cuius temporis ſimilitudinem pertimui.* 156: Iidem: *coniuncti eiuſdem uoluntatis.* Auguria quoque me incitant: *ad diſceſſum. auguror enim ſpe non dubia, nullo modo ſtare poſſe Cæſarem diutius, etiam nobis languentibus.* Ab Appio] *Beſſarionis liber,* Ab Athico. *& quoniam hic liber ſæpe pro Atticus habet Athicus, ut in hoc ipſo ambitu,* Et

*tamen mi Athice : putaui minore mutatione legi poſſe* Attio, *quàm* Appio : *ut de Attio Nauio intelligatur, qui, Tarquinio Priſco Romæ regnante, auguralem ſcientiam ſummum in honorem adduxit. de*
» *quo lib.* I. *de Diuinatione his uerbis :* Q*uis ueterum*
» *ſcriptorum non loquitur, quæ ſit ab Attio Nauio re-*
» *gionum facta deſcriptio? qui cum propter &c. Liuius*
*quoque lib.* I. *expono igitur* Non hæc Collegii noſtri ab Attio, *non hæc auguralis collegij ab Attio deriuata, ſed illa à Platone ſumpta, qui ſcripſit non diuturnam eſſe poſſe tyrannorum dominationem.*

161.

Florentis, ac nouos, ut uti diebus ] *Quoniam ab impreſſis libris manuſcripti ne litera quidem diſſentiunt, tentemus num elicere correctionem è cõiectura poſſimus, ita ut ab antiqua ſcriptura quamminimum diſcedatur. Sic igitur fortaſſe corrigendum : Florentiſs. ac nouus* V I. V I I. *diebus. id eſt, Florentiſſimus ac nouus ſex ſeptem diebus. ut, ſex ſeptem, dictum ſit, pro, ſex ſeptem'ue : quemadmodum dixit Horatius, Si quadringentis ſex ſeptem millia deſint, Plebs eris. cum paucos omnino dies Cæſar in urbe moratus, in Hiſpaniam contra Pompeij legatos contenderit. quod ex ipſius commentarijs bello ciuili planum fit.* Ipſi illi. *quæ antea cum ſpe licentiæ, rerumq; nouarum diligebat. ut* 102 : In Metello : *cui mortem cum ſit minatus, oſtendit ſuperiorẽ manſuetudinem non naturalem fuiſſe, ſed ſimulatam. item cum ex ærario pecunias abſtulit, diſſimulatam antea cupiditatem diuitiarum indicauit : qua re cum*

ab eo & cædes & rapinæ timeantur, ex metu odium creabitur, ex odio autem ea, quæ cæteris tyrannis euenerunt. 158. Patrimonium ſuum] Nam & Antonius, & Curio, & Dolabella, Cæſaris ſocij, magno omnes ære alieno oppreſſi.

Fefellerit,] Hæc opinio de Cæſaris non diuturno regno. Tulerunt: ibo, inquit, ad Pompeium eo libentius, quòd Cæſarem puto, etiam languentibus nobis, diutius ſtare non poſſe. quòd ſi me fallet, aliterq́; atque ego auguror, acciderit; feram, ut multi excellentes in republica uiri; quos fefellerunt ea, quæ putarant: ideoq́; & Themiſtocles, & Africanus, & C. Marius in eos caſus inciderunt, quos uitaſſent, ſi nihil illos fefelliſſet. Niſi forte: niſi tu id cenſes, non eſſe mihi de diſceſſu cogitandum, ut potius Sardanapali exemplo in patria, & in meo lectulo iners, ingloriusq́; moriar, quàm, ut Themiſtocles, in exilio. In ſuo lectulo: in lectulo Sardanapali: ſimili in lectulo: Sardanapalus enim, cum inter ſcorta turpiter uixiſſet, poſtea, lectulo ſibi in pyra apte conſtructo, in eo pyra incenſa mori uoluit. Lacedæmoniorum: quos publico Græciæ concilio cum offendiſſet, poſt ab ijs accuſatus eſt apud Athenienſes, quòd ſocietatē cum Rege Perſiæ occulto coiuiſſet. Plutarchus, Iuſtinus.

Suorum ciuium: à quibus in exilium actus eſt.

Artaxerxi: cui de ſubigenda Græcia pollicitus, poſtea cum uideret præſtare non poſſe, uoluntaria morte, ueneno ſumpto, uitam finiuit. Plutarchus.

Illa nox] Africanus minor mane in cubiculo ſuo mortuus repertus, putatur ſuorum ſcelere ſublatus,

*maxime Semproniæ uxoris, cuius fratrem Tiberium Gracchum Africanus in concione dixerat iure ſibi cæſum uideri. quod profecto nunquam dixiſſet, ſi talem exitum prouidiſſet. ergo & eum, ſapientiſſimum uirum, aliquid fefellit: fefellit & C. Marium; qui cum L. Sylla nunquam profecto contentionem ſuſcepiſſet, ſi diem illum, quo Vrbe pulſus eſt, mentis acie prouidiſſet.* De illa perpetua: πλείων χρόνος, ὃν δεῖ μ' ἀρέσκειν τοῖς κάτω, τῶν ἐνθάδε: ἐκεῖ γὰρ αἰεὶ κείσομαι: *inquit apud Sophoclem Antigone.* Maturius: *ſi acciderit, ut ante, quàm iſte corruat, ego peream; mea non multum intererit, utrum, &c.*

161:

Vt iis paream, ] *Vt Cæſaris imperio me ſummittam, cum imperium mihi contra eum ſenatus dederit. fam. 260: & in oratione pro Deiotaro, & Cæſar de bello ci. lib. I.* Domeſticas tricas ] *Propter rem familiarem à uiro ſuo Dolabella male gubernatam. fam. 27:* ςοργῆς etc. *quamuis eximia ſit eius in nos pietas, & amor, ideoq; metu periculorum, quæ mihi ad Pompeium eunti uidet impendere, uehementer moueatur: ire tamen uult, &, quid rectum ſit, magis, quàm quid utile, conſiderat.* Ex Italia: *exiturum.* Antonio: *quem Cæſar, in Hiſpaniam contra Pompeij legatos proficiſcens, Italiæ præeſſe uoluerat. Plutarchus.* Nolle: *me. hoc eſt Antonio dicendum.* Quàm putas, ] *Quia Clodio intimus fuerat Antonius in Tribunatu. Philippica II.* Rumorem: *quòd de tua ad Pompeium profectione*

*fectione audiuimus.* Dolabellam: *generum tuũ, qui nobiſcum eſt.*

162.

Α᾽ ζηλοτυπία mea ] *Quia moleſte tuli te Augurẽ creatum, cum me eiuſdem honoris cupiditas amorq́; teneret.* Iniuria tua: *non enim ea cauſa petiſti Auguratum, ut iniuria me afficeres. itaque cum ob eam rem quædam conſecuta ſit offenſio, nata non ab iniuria tua, quæ nulla fuit, ſed à ζηλοτυπία mea, qui eundem honorem concupieram: dãda mihi opera eſt, ut omnia ſtudia officiaq́; tibi præſtem, ne uidear ex illius temporis memoria tibi eſſe infenſus; cum intelligam, & fatear, nullam mihi à te iniuriam eſſe factam: non enim appellare poſſum iniuriam, quia tu petieris id, quod ego cupiebam.* Tibi omnia integra ſerues, ] *Suſtineas te, &, ut hactenus feciſti, neutram in partem inclines.* Eius fidẽ improbes: *Pompeio ne te credas.* Iniuriam fecit: *cum inimicum tuum Clodium præter amicitiæ ius contra te armauit: ut eius opera pulſus in exilium uidearis. noli igitur ſpectare tam beneficium, cum te reſtituit, quàm iniuriam, cum eiecit.* Non poteſt: *fieri non poteſt, ut te non amet.*

Ex epiſt. VIII. pag. 162:

Hominum fama ] *De tua profectione ad Põpeiũ.*

162:

Periculi cauſa ] *Alijs bellis ciuilibus cum non nulli nihil melius putarent, quàm ab omni cõtentione abeſſe; tamen quia ducem alterutrius partis ſibi ſcirent eſſe inimicum, uictorem timentes contrariam partem*

*adiuuarunt. quod tibi faciendum non eſt: qui ex ſuperioris meæ uitæ teſtimonio ſcis me crudelitatem non amare, prætereaq́; tibi eſſe amicum.*

*Ex epiſtola IX. pagina 162:*

Exanimauit:] *Quia, cum pro certo haberemus, Cæſarem in Hiſpaniam proficiſcentem itinera tardius facere cœpiſſe, Petreium cum Afranio copias coniunxiſſe, ipſe nihil attulit eiuſmodi. quod timorem attulit eo maiorem, quia ſcimus eum ſolere ſæpe pro Pompeio mentiri.* Volare dicitur: *ut nunc audimus, contra quàm nobis erat perſuaſum.* In Germaniá: *inde Galliam petiturum, ut Cæſarem auertat ab Hiſpania. 159.* Melitam: *uide 159:* Dũ, quod in Hiſpania: *dũ ſciamus, quod in Hiſpania actũ ſit.*

*163:*

Pueri noſtri.] *Meus, & fratris filius.* De dignatione: *de dignitate, de honeſto.* Si quid ab Afranio.] *Si quid ex Hiſpania: quam Afranius Pompeij legatus cum duobus collegis adminiſtrabat.* Credendo: *ſi permittit, ut ex Italia diſcedã, caute tamen credam.* Occultandi: *conſilij mei de diſceſſu.* Seruium: *Sulpitium. 159:* A' Poſthumia & Seruii filii.] *Fateor, qui ſit uerborum ordo, me non uidere: & ob hanc cauſam, & quia Beſſarionis liber pro Seruii habet Sciui, ſuſpicor de mendo.* Quartanam: *qua diu grauiter laboraſti.*

*Ex epiſtola X. pagina 163.*

Eandem rationem] *Mitem & benignum fore Cæſarem in aduerſarijs dimittẽdis parta uictoria, ut fuit*

*in ferendis pacis conditionibus.*

163:

Exiit.] Ex Vrbe. *Iratus autem, quia legationem ad Pompeium de pace nemo ſuſcipere uoluerat; & quia, quaſcunque res agere inſtituerat*, L. Metellus Tribunus pl. *intercedens omnes impedierat. de bello ci. lib.* I.

Eam cauſam,] *Cauſam Cæſaris: quæ uinci ſine mea, Dolabellæq́; tui pernicie non poteſt. itaque uide quid agas. ſi tu ad Pompeium nauigas, neceſſe eſt ego & Dolabella alterutrum horum faciamus, uel Cæſaris cauſam, in cuius uictoria ſalus utriuſque eſt, odio proſequamur, aut relinquamus; uel, ſi noſtrã uictoriam cupierimus, impia cupiditate contra tuam ſalutem peccemus.* Quod offenſæ fuerit,] *Forte enim ad Pompeium ire uis, quia uerearis, ne, ſi non ieris, eius animum offendas. ſed iſtã tamen offenſionem minime uitaueris: quandoquidem iam offendiſti, quoniam ante non ſimul cum eo profectus es.* Parum optimatem] *Minus amãtẽ reip.* Quod optimũ ſit: *quod ad tuam ipſius ſalutem pertineat.* Totum: *ne omnino eas ad Pompeium.* Optimatium: *tuam manſionem reprehendentium.* Non nullorum: *Cæſarianorum, qui, quaſi iam parta uictoria, ita ſe inſolenter efferant, ut ferre non poſſis.*

Ex epiſtola XI. *pagina* 164.

Me cæcum,] *Qui ante non uiderim ea, quæ nũc uideo, iſtos non daturos, ut ex Italia arbitratu meo exire poſſem. ſtulte igitur cunctatus ſum.*

σκυτάλην] *Epiſtolam, quæ occulte ſignificet,*

profectionem ex Italia mihi non dari. λακωνικόν. nam Lacedæmonij genus quoddam occultæ epiſtolæ, quo ad Imperatores ſuos ſcribentes utebātur, σκυτάλην appellabant. Suidas, Gellius. Excipiam: ad Miſſenum uenientem. contra eſt refugere. 161: Tentabo: num de diſceſſu poſſim impetrare. Audeam &c. imperabit Antonius, audeam nihil properare: ego miſſurum me ad Cæſarem, clamabo: interea cū pauciſſimis alicubi occultabor, ut, quò ſpectat animus, euolem. ſic alij exponunt, Clamabo reponentes pro Clamabam. antiqui tamen libri Clamabam. Beſſarionis etiam pro Cum paucisſimis habet Tum pauciſſimis. Ad Curionem: utinam ad Curionē poſſim in Siciliam.

164:

σὺν θεῷ τοι λέγω.] Secreto hoc tecum cōmunico, ut præter deum & te nemo intelligat: me hinc omnino iſtis inuitiſſimis euolaturum. Acceſsit: ex epiſtola Antonij τυραννικῶς ſcripta. De Maſsilienſibus: qui portas Cæſari clauſerant. Effeceram: obtinueram à Curione, ut palàm nauigare poſſem. 158. Seruium: Sulpitium. 159: 163. Opus eſſe: ut eius conſilia cognoſcam. forte enim & ipſe mecum exire uolet ex Italia. 159: Hic] M. Antonius. Cyteridem: mimam, quam amabat. hæc eſt, de qua Virgilius,

- tua Galle Lycoris

Perq; niues alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.

quo loco uide quæ de ea Seruius. Vxorem: Fuluiam: quæ fuerat uxor P. Clodij. Sunt amicorū:

*ad ſatiandam amicorum libidinem.* Redierit : Cæſar *ex Hiſpania.* Illum : *Antonium.* Iuuenem noſtrum : *Quintum filium.*

*Ex epiſtola* XII. *pagina.* 165 :

Aliter ad te ] *De Quinto filio non idem ad te ſcripſit, quod ad matrem ſororem tuam : & recte : dolorem enim illi dediſſet cõmemorandis filij uitijs. & obſeruandum latine dici, Aliter &, aliter ut, aliter ac, aliter atque.* De itinere, & de ſorore : *de itinere Quinti filij, & de ſorore tua à uiro ſuo fratre meo diſſentiente. neque ſane unquam inter eos conuenit.* 60: Præſtare : *ſoluere.* 114. Hæc quoque, ] *Ferociam, & arrogantiam.* Ea uero : *quòd ſit mendax, quòd auarus, quòd ſuorum non amans.* Nã habent ſuas radices : *ſunt enim uitia à natura profecta.* 159 : *Quoniam autem in Beſſarionis libro ſcriptum uideo,* Non habent ſuas radices ; *ſuſpicatus ſum ex ingenio repoſitum* Nam *pro* Non. *& ſanè* ἔμφασις *haud paulo maior eſt, ſi legatur ſic :* Non *ſunt ab obſequio noſtro, non : habẽt ſuas radices. qua figura & in oratione de Aruſpicum reſponſis uſus eſt, cum in Clodium inuehens, Nõ ignouit, inquit, mihi crede, non. niſi forte tibi ignotum putas, quòd te iudices dimiſerunt excuſſum et exhauſtum, ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatũ. & in epiſtola* Bruti : *Vt iam iſta, quæ facit, non dominationem, non, ſed dominum Antonium timentis ſint. quo modo & Græcos locutos eſſe animaduertimus. ait enim* Sophocles *in* Aiace. θεοῖς τέθνηκεν οὗτος, οὐ κείνοισιν, οὔ. *uis eadẽ ſentitur in dictione ni-*

» *hil : ut in agraria* II. *Nihil ſibi appetit præcipue Pom*
» *peius, nihil.* Languidiora conſilia : *arma cũ Pompeio non ſumpſi, ne filij fortunas in diſcrimen adducerem.* Fortiorem uult eſſe : *uult me ad Pompeiũ nauigare, quia nihil, niſi de dignatione, laborat.* 163. Crudelior : *illius rationibus male conſulens. Pompeianorum enim filij, ſi Cæſar uincit, parentum pœnas luent.* Venit : *ad Miſſenum.* 161 : Scripſit : *ſe non paſſurum ex Italia quenquam exire.* 164.

Aeſtate ] *Cum pueris in Italiam ex Cilicia reuertens.* Monſtra : *ut de Balbo in ſenatum uenire cogitante.* Ei ipſi : *Trebatio.* ἀποτόμως : *quia diem ſoluendæ pecuniæ nimis ſtricte definierat.* 168 : θυμικώτερον Erat : *ſtomachoſius ad eum ſcripſeram.* Monetali : *quòd monetã nimis amaret. in quo ſum familiariter iocatus : quia et ipſe ad me ſcribens, aſcripſerat, Proconſuli, non, ut debuit, Imperatori.* Eſt homo : *ut humanus errauit.*

*Ex epiſtola* XIII. *pag.* 165 :

Imperatum ] *Ne me patiatur exire ex Italia.* Curionem nactus : *quia Curionem nactus effeceram ut per eius prouinciam palam nauigare poſſem, omnia me conſecutum putabã. nunc uideo me nihil egiſſe : quoniam cuſtodior undique, ne diſcedam.* 158. Ad hortenſium : *ut, quoniam inferi maris pars ei commiſſa eſſet, meam nauigationem ne impediret.* Reginus : *& hic infero mari præerat. liberam igitur Cicero ſuam nauigationem putarat fore, cum neque Curio, neque Hortenſius, neque Reginus impedimento futuri eſſent, id contra cecidit : nam Antonius &*

*ipſe eius maris curam poſtea ſuſcepit : qui exitus ex Italia non dabat.* HUIC : *nullam, inquit, apud Antonium huius maris curam ſuſpicabar futuram.*

166.

compacto ] *In omnibus libris.* Cum pacto. *ego coniectura ſum adductus, ut emendarē* compacto, *hoc ſenſu :* Occulte *hinc cogito diſcedere, ne meam profectionem* Cæ*ſariani reſciſcant : nam id ſi accideret, ſuſpicari* Pompeius *poſſet accidiſſe me uolente, qui palam profectus eſſem, ut impedirer. non committendum igitur eſt, ut uidear compacto prohibitus. compacto dixit, ideſt conſulto, & dedita opera. qua uoce* Plautus *ſæpe in hunc ſenſum uſus eſt.* Maiora quædā : *inde enim tuta erit in* Græ*ciam nauigatio.* 158.

Adhuc nihil ſecundi. ] *Adhuc aduerſa nobis omnia fuerunt ; ut uix uidear uerum poſſe credere, quod de* Siculis *audiui.* Reſiſteret : *Curioni aduenienti. non reſtitit tamen, & prouincia ceſſit : ut eſt lib.* I. *de bello ciu.* Luculentus auctor : *is, qui hæc dixit.* εἰρωνικῶς. Audietur : *quid in ijs actū ſit.* Eadem de re : *de profectione ad* Pompeium. Beſſarionis *liber,* Eadem fere. Seuerius adhibebo. ] *Seuero uultu, ut mones, ſemper accipiā.* Quidquam ὑγιὲς : *expecto* Ser. Sulpitium, *nec tamen expecto quidquam ſani : ideſt, non puto eum, quod uiro dignum ſit, eſſe facturum, neque mecum ex* Italia *exiturum.* Erraſſe : *qui cunctatus ſim, qui non ante diſceſſerim.* Prouidere : *non ruere, non temere diſcedere, ſed omnibus rebus ante circunſpectis.* Quæ accidere poſſunt, ] *Mihi,*

ſi diſcedam . poſſunt autem accidere mors et fortunarum ruina. Sedendum : *manendum in Italia.* Iſtis : *Cæſarianis.* Effeciſſem : *quod eſt à nobis hac noſtra mora contractum culpæ, id profectione ad Pópeium correxiſſem.* Suſpectus : *mihi : ut iter non audeã per eius prouinciam facere.* 158. VI : *ſtatim, ſine ulla mora, uel cum periculo. ſed, aduerſa tempeſtate, nollem.* Trahimur : *honeſtum nos trahit ad Pompeium : nec, ſi quid nobis ob hanc cauſam accidere poſſit acerbius, recuſandum.*

166:

Maſsilienſium factum ] *Quòd Cæſari portas clauſerunt. de bello ci. lib. I.* Odium : *in Cæſarem.* Significatum : *à populo.* Aſſumpſit : *Cæſar.* Ruat : *in fortunas, uitamq; ciuium.* 164: Deſperarit : *ſe poſſe Pompeium uincere.* Efficiendum : *mihi.* Primum quidque : *explicemus. fam.* 183.

Iuueni, ] *Quinto filio.* Suppeditabimus : *præcepta ad uirtutẽ.* Peloponneſum ipſam : *qui difficilem prouinciã ceperunt, eos, ut ſuſtineant quod ſuſceperunt, hortamur his uerbis : Spartam nactus es, hanc orna : quod ij, quibus, ut Spartæ naſcerentur, contigiſſet, eniti uehementer deberent, ne tam nobili patria minus digni uiderentur. ſed Cicero, qui regendum Quintum filium ſuſceperat, non contentus, ſi Spartam diceret, Peloponneſum dixit, ut plus ſignificaret; quoniam pars eſt Sparta Peloponneſi. Suſtinebimus, inquit, quam ſuſcepimus, non Spartam, ſed Pelopóneſum ipſam.* Indoles : *in Quinto, quæ ſpem afferat futuræ uirtutis.* ἦθος ΑΚΙΜΟΔΟΝ : *quid,*

ſi, ἦθος ἄκυριον ; ut hoc dicat: mores curari & ſanari quamuis corrupti poſſunt. quod quanquam nō eſt factum, fieri tamen poteſt: cum mihi perſuaſum ſit, uirtutem diſciplina tradi poſſe.

Ex epiſtola XIIII. pag. 166:

Ad ſpem ] Cur bene ſperandum ſit de republica. Antonii leones ] De leonibus curru iunctis ab Antonio ſunt qui intelligendum putent. ac nos quidem his aſſentientes aliquandiu idem putauimus. ſed poſtea quàm collatis temporibus ueritatem hiſtoriæ tanquam in trutina cœpi perpendere, aſſenſum ſuſtinui. iunxit enim certe leones curru Antonius, ut Plutarchus & Plinius docent; ſed, ut iidem tradunt, poſtquam in Pharſalicis campis dimicatū eſt: at uero hanc epiſtolam confecto nondum Hiſpanienſi bello ſcriptam eſſe, id eſt multis menſibus ante Pharſalicum prælium, tum ex ipſa, tum ex alijs epiſtolis ſupra infraq; ſcriptis dilucidum eſt. Leones igitur expono, quibus Antonius delectaretur: quod animi feritatem indicaret. Iucundius: potius enim mollem, iucundamq; uitam, quàm mali quidquam uideatur cogitare. πρᾶξιν πολιτικοῦ: factum ciue dignum rempublicam adminiſtrante. εἰρωνικῶς.

167.

Iratus ] Quòd beneuolentiam in Pompeium oſtendiſſent. Exulibus: lege Pompeia damnatis, 157: Gratum: quòd eum Curio commendaueris. 122. 152: Vectenum diligo: quoniam mihi amicum eſſe ſcribis. 165: Reddidi: literas à te miſſas. Seruius: Sulpitius. Obſeruarit: an=

tea coluerit. Imperatum: ei à Cæſare. Ne-
gare: quod ab eo petij, ut liceat mihi exire ex Ita-
lia. Excogitabimus: de occulto diſceſſu. 164:
166. Ocellam, ] Seruium Ocellam;
quem Celius in quadam epiſtola bis deprehenſum ſcri-
bit in adulterio. Retardatos: impeditos Cæſaria-
nis cuſtodijs, ne diſcedere poſſint ex Italia. A' Cur-
tio: opinor, quia debitam Attico pecuniam non ſol-
ueret. cogitabat autem Atticus in Epeirum: ut ſupra.
Seruius: initium alterius epiſtolæ. Nullius con-
ſilii: nihil enim conſtitui poterat, quod non incurre-
ret in magnam aliquam difficultatem. fam. 48. Il-
lum: Pompeium: iratum omnibus, qui remanſerant
in Italia, Sulpitio magis, qui filium cum Cæſare Brun
duſium miſerat. 154. Hunc: Cæſarem Seruio non
amicum; quia dixerat in ſenatu, non placere ſibi eum
in Hiſpanias ire contra Pompeij legatos. fam. 46.

167:

Alterius crudelitatem, ] Pompeij: de quo ſic
» in epiſtola ad Marcellum: An tu non uidebas mecum
» ſimul, quàm illa crudelis eſſet futura uictoria?
Etiam lippitudo: quæ, cum ſit humor à capite
fluens, non ſolet eſſe ſine lacryma. Vigilias: quibus
lippitudo curatur. Satis bella ] Cuiuſmo-
di uolumus, non ſecunda Cæſari. De duabus le-
gionibus: dici à certis hominibus alieniſſimas eſſe à
Cæſare. 166: Exeundum: ] Ex Ita-
lia: cum diceret, multo ſe &c. De filii: de filio
Brunduſium miſſo ad affligendum Pompeium. A-
nimum: cum ob ea incitari ad diſceſſum deberet.

Noſtro conſilio: *diſcedendi*. Ad idem: *cohortatione uocandus*. Non multum eſt: *quod præuiderat, cum dixit, Seruium expecto, nec ab eo quidquam ὑγιὲς.*

*Ex epiſtola XV. pagina* 168.

Octo cohortibus: ] *Quæ uidentur defectionem à Cæſare cogitare.* Erat confirmatius: *magis affirmabas de octo cohortibus.* Expenſum tulerit: *ita ſe excuſat, debitorem ſuum ſibi non ſoluere.* Celianum illud matureſcit ] *Propè adeſt, cum Celium imitaturus ſim.* Vt palam: *diſcedam, nec differam. differebat enim Cicero, quia uellet occultius diſcedere.* Profecturum: *ſtatim.*

Omnes captiones ] *Vbi quid deliberauimus, ſtatim aliquid, atque adeo multa contra occurrunt.* Pœnitet: *quia ſcit in Conſulatu ſe iniuriam Cæſari feciſſe: cuius ultionẽ timet.* ὢ πολλῆς ἀγεννείας: *abiectum, humilemq; animum: propter timorem pœnitere ſummæ dignitatis, qua gloriari etiam deberet.* Impediret: *ne diſcedere poſſem ex Italia.* Honeſtius: *remaneret.* Succenſere ] *Quòd mihi petenti ut exire ex Italia liceret, non conceſſiſſet.* 164. Ibitur ] *Ad Pompeium.* Ita quidem ut cenſes: *palam, ut ſuades.* Niſi cuius &c. *niſi ſpes de pace agendi erit ante oblata: quod uix tam cito eſſe poteſt, ut ego non ante diſceſſerim.* Aliquem: *perſonam grauiorem ſuſcepturum, ut res componatur.* Quiuis licet: *de pace agat.* Datur opera: ] *Vt ſit, qualem uolumus.* 166. De uſura: *ut uſuram tibi ſoluat.*

*eſſem.* Redeo: *in Cumanum.* Hortenſius: *de quo* 165: Collega noſter Antonius: *qui ad me uenire noluit. collega aũt in Auguratu.* 168. Mima: Cyteris. 164: Siſte: *unde ſtatores, qui homines ſiſtunt. cogitabat autem Atticus Epeirum ſuam, ut ſupra.*

Ex epiſtola XVII. pagina 169:

Cætera eius.] *Eſſent, qualis fuit* ἐκτένεια. *uellem re tantum præſtaret, quantum cupere uiſus eſt.* ἐκτενείας: *uoluntatis declarationem.* Vti: *omnia enim ſua officia, ſtudiaq; detulit: quibus uti cogito.* De eo: *ut eius opera non dubitanter in diſceſſu apparando uterer.* Cætera: *cum eo ſum locutus.*

Haberemus:] *Vt nobiſcum poſſet diſcedere:* (167.) *quandoquidem ratio exeundi ex Italia paulo facilior uidetur, quàm antea putaui.* Aequinoctium: *quo tempeſtas non ſolet eſſe ad nauigandum idonea.* Idem maneat: *ne noſtrum diſceſſum impediat, quoniam inferi maris partem curat.* 165: Diplomate] *Cuius mentionem fecerat Cicero in epiſtola ſua, cum diceret, ſe putare Atticum à præfecto urbano ſumpſiſſe diploma, quo ei exire liceret ex Italia.* In mentem uenerit: *cum non debeas ſuſpectus eſſe ut Pompeianus.* Proficiſci: *in Græciam.* Licere: *ſine diplomate proficiſci.* Pueris: *uel ſeruis Attici, quos identidem in Epeirum mitteret, uel* pueris *Ciceronibus.* Cogites: *de tranſeundo in Epeirum.* Etiam nunc: *etſi iam diſcedo, ſcribe tamen ſi quid noui.*

Ex epiſtola ultima, pagina 170.

Tenuerunt] *Nam ad nauigandum non tran-*

*quillitate, ſed uento opus eſt.* Infantia: *nam cum omnia promiſiſſet Hortenſius, nihil præſtat, more infantium. aſſeruor enim acerrime, ne diſcedam.* Homo: *cum adhuc ſit adoleſcens. proprie igitur* infantia. κωρυκαῖοι] *Notum adagium de Corycæis occulto auſcultantibus.* Quo opto: *in Græciam.* Si quis ex curſu: *ſi quis mihi inter nauigandum occurret, cui dare poſſim.* Hoc quoque: *de diſceſſu meo.* Timide: *ne quis Corycæus ſubauſcultet, ad Cæſarianos delaturus.*

Ita omnia] *Ita noſtra culpa accidit, ut & tarde et magna difficultate ex Italia exeamus. initio enim ad Pompeium ire, ſimulq; cum eo proficiſci debuimus. ergo ut male poſuimus &c.* Ex Balbi autem ſermone,] *Balbus Attico in ſermone opinor hoc dixerat, Cæſarem offenſum, quia Cicero in ſenatum uenire recuſaſſet.* Non probamus: *abijcimus conſilium illud de manſione Melitenſi.* (159: 162:) *ſi quidem cum Cæſarem iam offenderimus, dubitare non debes, quin nos in hoſtium numero habeat. ego autem Melitam cogitabam, ne eum offenderem, cum oppidum à bello uacuum delegiſſem. eamus igitur rectà ad Pompeium, quando non licuit, quod quærebam, Cæſaris offenſionem effugere.* Beneuolentia: *ipſius Balbi.* Suſpicione: *quòd ſuſpicaretur me ad Pompeium nauigaturum.* Infeliciorem: *me.* Nec fortiter, nec prudenter] *Siue maneo in Italia, ſiue diſcedo: cum in manſione ſit ignauia, temeritas in diſceſſu, deſperatis iam Pompeij rebus.*

# IN LIBRVM XI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. pagina 154.

Accepi ] *Hanc epiſtolam ſcripſit, cum ex Italia profectus, ad Pompeium iam*
A *perueniſſet. ſcripſit autem Romam.* Libellum: *libelli neque complicantur, ut epiſtolæ; neque ſcribuntur: ſiquidem in his inſcriptio illa, qua amicis ſalutem dicimus, omittitur.* Libellum: *expono, ſcriptum, non epiſtolam, eo ſenſu, quo in epiſtola Bruti lib.XVI.*
» *Vt ex libellis eius animaduerti, qui in me inciderunt. Alibi libellus aliud ſignificat: ſed quoniam hæc ex eorum libris, qui dictionum ſenſa collegerunt, cuiuis licet petere; quæ huius loci non ſunt, conſulto prætermittam.* Qui eas diſpenſauit: *Philotimus libertus: cui rerum ſuarum curam cum Cicero commiſiſſet, deinde eum id feciſſe pœnituit; ut etiã paulo poſt his uerbis ſignificat, Credens ei, cui tu ſcis iampridem*
» *minime credere.* Exiſtimationis: *ut iis ſatisfiat,*
» *quibus debeo: nam ob hanc cauſam de exiſtimatione Ciceronis agebatur. Cæſar initio libri III. de bello ciuili, Ad debitorum tuendam exiſtimationem dixit.* Pericula: *partim quæ iam ſunt, ut in bello: partim quæ dubio rerum exitu impendent.*

Ciſtophoro ] *Nummi genus Aſiatici. Hanc pe-*

cuniam Cicero ex adminiſtratione Ciliciæ collectam, apud publicanos reliquit: deinde, quod ibi minus tuto fore uidebatur, dimidiam ferè partem exegit, & ad Egnatium argentarium tranſtulit. HS bis, & uicies: ſi ad noſtratis pecuniæ rationem redigatur, ad aureos ſcutatos 60000. ſumma perueniet. & ut dicam quod ſentio, de hac pecunia meminit, ut opinor, epiſtolarum, quæ familiares uocantur, libro V. pagina 76: quo loco non HS XXII. ſed HS bis, & uicies, legendum puto. quod autem ibi, eam omnem pecuniam Pompeium abſtuliſſe infert, id uidelicet puto eum ſcripſiſſe, ut Rufum de HS centum amiſſis conſolaretur, non quod re uera ita factum eſſet. nam ex duabus ſequentibus epiſtolis apparet, eius pecuniæ dimidiam fere partem à Cicerone exactam, & apud Egnatium trapezitam eſſe depoſitam: ut tantummodo, quod reliquum in Aſia fuit, id Pompeius habere potuerit, nihil amplius: quod uidetur eſſe ueriſimile; cum paulo poſt de Pompeio dicat, Cui magnam dedimus pecuniam mutuam. neceſſe eſt enim, ut hæc pecunia ſit ex ea, quam in Aſia habebat in ciſtophoro: nam Romæ non erat unde ſumeret; ſiquidem, cum è Cilicia rediјt, nihilo meliores offendit res domeſticas, quàm publicas; ut ad Plancium ſcribit epiſtolarum libro IIII. At uero, dicet aliquis, eam quoque pecuniam, quæ apud Egnatium depoſita erat, fieri poteſt, ut Cicero mutuam deinde Pompeio dederit, non modo eam, quæ in Aſia remanſerat: atque ita, quod ad Rufum ſcribit, confirmabitur, ut omnem Pompeius habuerit. Credibile non eſt. nam quo tempore apud

Egnatium

*Egnatium pecunia erat, Cicero egebat rebus omnibus, quemadmodum epiſtola, quæ poſt ſequentem legitur, oſtendit: ut, oppreſſum rerum omnium inopia mutuã pecuniam dediſſe, uerisimile non ſit. quòd ſi quiſpiam roget, cur ea pecunia non uteretur, cum egeret: reſpondebo, Ciceronem, cum de dimittenda Terentia cogitaret, eam pecuniam hoc conſilio uoluiſſe ſeruari, ut pro dote numerare poſſet. Hac de re ſuo loco.*

Pecuniæ permutatione ] *Si curabis, ut, quod in Aſia pecuniæ apud publicanos habeo, id tibi Romæ per eoſdem publicanos numeretur.* Eidem noſtram: *præſtando quod promiſi.* Expeditam: *fidem. fides autem uerbum eſt proprium debitorum, & ſæpe cum uerbis translatis apte cõiungitur, ut apud Cæſarem initio libri III. de bello ciuili, Cum fides tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſoluerentur.* Credens ei: *Philotimo, cui rerum priuatarum curam Cicero crediderat.* Scis: *non eſt hic ſcis, pro non ignoras; neque ad ſciẽtiam refertur, ſed ad cautionem. ſenſus eſt: Ego Philotimo credidi: tu cautior, iampridem ei ſcis nõ credere. ut illud apud Terentium, Sciſti uti for.* Sero intellexi, quid timendum eſſet: *de fidei & exiſtimationis meæ periculo, deq; rerum domeſticarum iactura, quod antea non intellexeram Philotimo credens. ob eamq; cauſam ad te ſcribo, ut earum curam tu ſuſcipias, tuaq; adminiſtratione & diligentia prouideas, ne quid de mea fide & exiſtimatione detrahatur.* Incolumis eſſe, ſalutemq; ] *Hæc non ad uitam pertinent, ſed ad facultates: quæ Philotimi negligentia*

*male affectæ cum eſſent; orat, ut eas Atticus diligenter curet. nam quod ad uitam attinet, Attici opera qui egebat, præſertim Pompeianis ſaluis? at uero in facultatibus ualde egebat: quarum conſeruationem, quo magis Atticum ad eas tuendas excitet, incolumitatem appellat, & ſalutem ſuam.*

Ex epiſtola II. pagina 171.

Eoq; ipſo die ] *Qui fieri poteſt, ut eo ipſo die hæreditatem adeat, quo literas ab Attico accipit, cum ex ijs literis de hæreditate cognoſcat? dicit enim, Si, ut ſcribis, hæreditas fidem & famam meam tueri poteſt. hoc quidem certe quàm ueritati repugnet, nemo non uidet. neceſſe igitur eſt, ut aut corruptus locus ſit, aut ſubintelligatur uerbum, datas; ad quod referatur illud, Pridie Non. Feb. locutione non uſitata, & mihi quidem adhuc incomperta. Cernere autem hæreditatē quid ſit, non neceſſarium eſt exponere: ſiquidem id alij ante nos ex ueterum ſcriptis oſtenderunt. Creui: creuerat ſcilicet Atticus Ciceronis nomine, nō Cicero, qui cum Pompeio erat. dicit igitur, Creui, ad Atticum reſpiciens, qui id à ſe factum eſſe ſignificarat.*

De dote ] *Scripſerat Atticus, Terentiam, cū in ſumptus neceſſarios non haberet, ſumere de dote, cuius etiam nomine accepiſſet HS L X. turpe hoc Ciceroni, contráq; eius exiſtimationem uidebatur eſſe: qui uel uniuerſam dotem uxori reddere debebat; uel, ſi minus id uellet, ſuis eam ſumptibus alere; non committere, ut propter indigentiam detrahere quotidie aliquid de dote cogeretur. Suſcipe igitur, inquit, totam rem, & illam meis opibus, tuis facultatibus tue*

*re, ne poſthac ipſa ſuam dotem quaſi corrodere, ac diminuere cogeretur.* Miſeram mea culpa & negligentia: *qui ante diſceſſum meum curare debui, ut illi conſultum eſſet, rebus domeſticis expeditis: in quo meam culpam: & negligẽtiã agnoſco.* Opibus: *uerbum, opes, totum, quantumcunque poſſumus, ſignificat: & plus eſt, quàm facultates: nam opibus facultates includuntur, facultatibus opes non item.*

Quas accepi,] *A' Philotimo, in domeſticis rebus: quas ille, ſibi à me commendatas, neglexit. Hoc apertius in epiſtola ſuperiore.* Ex ea pecunia, quæ fuit in Aſia; *meminit ſuperiore epiſtola.* Ibi: ubi eſt: *apud Egnatium. apparet ex epiſtola ſequenti.* Quàm apud publicanos: *in Aſia ſcilicet: in qua L. Scipio Pompeij ſocer cum imperio erat, pecuniasq; ab omnibus quo iure, quáue iniuria cogebat: ut Ciceroni tutius omnino uideretur, pecuniã apud Egnatium argentarium Romæ habere, quàm apud publicanos in Aſia, quæ Scipionis libidini & auaritiæ eſſet expoſita. lege Cæſarem libro III. de bello ciuili.*

De domo,] *Id parari dixerat Chryſippus, ut domo ſua Cicero, quam habebat in Palatio, priuaretur; propterea quòd eſſet cum Pompeio.* Quod ſi mihi commune cum cæteris eſſet: *hoc, inquit, per ſe mihi dolendum eſt, quòd domo priuer: ſed multo magis, quòd ex omnibus Pompeianis hoc incommodo unus afficiar, quodq; ſingularis ſit mea calamitas. nam ſi commune mihi hoc eſſet cum cæteris, qui in eadem cauſa ſunt, minor mea culpa uideretur, & eo tolerabilior eſſet.* Mea culpa: *quòd ad Pompe-*

ſum profectus ſim. Niſi quod tu efficis ] Aptius, Niſi quid tu efficis. placet enim dubitanter poni: nam Atticum in ea re quidquam efficere, qui poterat certum eſſe Ciceroni, cum ſupra dicat, Tu nihil ſignificaſti? præterea: ſed hæc argumentis probare putidum eſt.

171:

Poteſtas mittendi non fuit, ] Vt in exercitu: nó enim facile tabellarios, cum uelis, mittere conceditur. Tuis: qui res tuas in Epeiro curant: nam eò tranſierat, ad Pompeium in Græciam proficiſcens. Cuſtodias: eos, qui in exercitu obſeruare ſolent, ne literæ, aut nuncij Imperatoris iniuſſu quoquam mittantur.

Ex epiſtola III. pagina 171:

Eam, de qua tibi reſcribi uoluiſti, ] Eam ſcilicet, quæ ſequitur. Quod ad Cal. Quin. ] Omnino Ciceroni erat in animo Terentiam dimittere: ſed hoc differre duabus de cauſis commodum uidebatur: & quòd ipſam minus offenſum iri putabat, ſi matrimonium non propere abrumperet, ſed lête quaſi diſſueret: & quòd ſpoliari pecunia, quæ pro dote numeranda eſſet, dubio præſertim rerum exitu, nolebat: nam ſi ei de Pompeij uictoria certum fuiſſet, de pecunia cur laboraret non erat, quæ ſalua rep. uiris bonis nunquam eſſet defutura, Ciceroni præſertim, qui magnam Pompeio mutuam dediſſet. cum uero dubius adhuc rerum eſſet exitus, pecuniam ipſe habere in omnem euentum, quàm Terentiæ pro dote reddere malebat. ſcripſerat igitur Atticus, ſe ſcire cupere ad Cal. Quint. quid uellet Cicero, diuortium proferre, et

*pecuniam interea ſibi habere, an diuortium ſtatim facere, & pecuniam pro dote numerare. utrunque, reſpondet, graue eſt: nam & tam graui tempore tantam pecuniam, quanta ſcilicet apud* Egnatium *à me eſt,* Romæ *habere, periculoſum uidetur; uel quòd nocturnæ domorũ expugnationes fieri poſſunt; uel quòd timendum eſt, ne* Cæſar, *qui urbem tenet, eorũ, qui cum* Pompeio *ſunt, bona proſcribat: &* Terentiæ *dare facto diuortio, non adducor, ut in rem meam eſſe credam, dubio rerum exitu, cum incertum ſit uter uincat,* Cæſar, *an* Pompeius: *nam* Cæſare *uictore, nos, qui* Pompeium *ſecuti ſumus, in anguſtijs atque in magna rei pecuniariæ difficultate eſſemus, tumq́; diuortij facti, & pecuniæ* Terentiæ *datæ fruſtra pœniteret.* Dicit *autem,* Iſta, *quam ſcribis, abruptio: propterea quòd* Atticus *ſcripſerat, ſibi quidem uideri* Terentiam *quamprimum eſſe repudiandam, auctorq́;* Ciceroni *erat, ne differret, ſed abrumperet: quod ex* Attici *conſilio non feciſſe* Ciceronem *deinde pœnituit. ſignificat hoc epiſtola huius libri antepenultima, cum dicit,* Memini *omnino tuas literas.* Illius conſilio et uoluntati,] Illius, *Terentiæ.* Conſilio et uoluntati: *nam ſi iudicabit hoc tempore diuortium eſſe faciendum, conſilium illius & uoluntatem ſequar.* Terentiæ *autem* Ciceronem *de diuortio permiſiſſe, plane cognoſcitur ex epiſtola, quam ad eam ſcripſit his uerbis:* Quod *ſcripſi ad te proximis literis de*
» *nuntio remittendo; quæ ſit iſtius uis hoc tempore, &*
» *quæ concitatio multitudinis, ignoro. totum iudicabis*
» *quale ſit: & quod in miſerrimis rebus minime miſeriũ*

*putabis, id facies.* De ſalute noſtra, fortuniſq́;: *cum enim per literas tecum agebam, ad Pompeiũ proficiſcerer, nec ne; ad ſalutem, & ad fortunas noſtras illa deliberatio pertinebat.* Nihil habet conſolationis,] *Nam incommoda, quæ mihi impendent, etiam ſi cum multis communia ſint futura, non ideo tamen leuiora fient. itaque quòd negas præcipuum mihi ullum incommodum impendere; ut aſſentiar ita eſſe, tamen iſta res nihil habet conſolationis; ſed non ita eſt: nam etiam præcipua ſunt multa: ex re uidelicet familiari, quam impeditam reliquerat ad Pompeium ex Italia profectus: hoc infra declarat his uerbis: Ea tamen erunt minora, ſi adminiſtratione, diligentiáq; tua leuabuntur.* Facillime uitare potuiſſe: *ſi pauliſper commoratus eſſem. nam prouidiſſem, ut & eſſet unde ſatisfieret ijs, quibus debeo; & Terentia pro uictu ne detrahere de dote cogeretur. Hæc ſunt, quæ appellat grauiſſima incommoda.* Sit à me, ut eſt,] *Quanquam Attico & Terentiæ de diuortio permittat, oſtendit tamen eam pecuniam ſe nolle ad Terentiam dotis nomine transferri, quam apud Egnatium trapezitam depoſuerat: & hoc dicit, ueritus, ne Terentia, ſi ſtatuiſſet diuortium eſſe faciendum, Attico concedente, eam pecuniam auferret; qua priuari tam duris temporibus Cicero nolebat.* Hoc, quod agitur: *uter uincat, Cæſar, an Pompeius. non uidetur, inquit, diu bellum poſſe duci.* Vt ſcire iam poſsim, quid maxime opus ſit: *Vt, hic accipio pro etiam ſi. ſenſus eſt: Licet ſcire iam poſſim, quid mihi faciendũ ſit,*

dimittenda Terentia, nec ne : uolo tamen, quia belli exitus non longe abeſt, interea pecuniam à me eſſe. deinde addit alteram cauſam, & ait, Etſi egeo rebus omnibus : quanquam etiam hæc cauſa eſt, cur eam pecuniam à me eſſe uelim, quòd egeo rebus omnibus : ut oppreſſum rerum omnium inopia, priuari ea pecunia non oporteat. Ad intelligentiam autem huius loci maxime pertinet, ſi hoc teneatur, Ciceronis conſiliũ fuiſſe, ut, ante quàm dotem redderet, exitum rerum expectaret, ne, ſi quid durius in bello accidiſſet, pecunia priuatus egeret. Ne quid ei deſit : Terétiæ.

Ex epiſt. IIII. pag. 172.

Accepi] Hanc ſcripſit Dyrrhachij, &, ut ex ipſa licet conijcere, poſt eam pugnam, qua Pompeius Imperator appellatus eſt. Prædia non ueniſſe : ſcripſerat Attico, ut prædia uenirent pro ſuſtentanda Terentia. id quando, inquit, factum non eſt, ſuſtentetur per te. De Fruſinati] Fundum Fruſinatem Cicero uendiderat, hac lege, ut redimere poſſet. de ea redemptione, quæſierat Atticus, quid cogitaret, num eam aliquando fieri uellet, an prorſus abieciſſet. reſpondet, redemptionem ſe probare, quoniã ille fundus ſibi futurus eſſet opportunus. redemptio tamen hoc tempore facta non eſt, ut patet ex epiſtola huius libri XIII. Nec quæ accidunt, nec quæ aguntur,] Accidunt, caſu; aguntur, ex cõſilio & uoluntate Pompeij. Vtinam &c.] Fortaſſe enim ad Pompeium profectus non eſſem, ſi tecum de ea profectione coram potius, quàm per epiſtolas egiſſem. & hoc dicit, quia, profectum eſſe ad Põ-

*peium, pœnitebat; quippe qui nec, quæ accidebant, nec quæ agebantur, probaret.* Hic tua, ut poſſum, tueor apud hos] *Tua, quæ ad te pertinent. apud hos, inquit, te defendo: omnibus enim, qui Romæ remanſerant, infenſi erant Pompeiani. itaque dicit epiſtola, quæ poſt ſequentem legitur:* Nunquam de te ipſo, niſi crudeliſſime, cogitatum eſt. & infra eadem epiſtola: De Fannio conſoler te? pernicioſa loquebatur de manſione tua. eodemq; loco, Omnes, qui in Italia remanſerant, hoſtium numero habebantur. & ad Varronem, epiſtola VI. libri IX. Ego uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus: crudeliter enim otioſis minabantur. & Cæſar libro I. de bello ciuili: Pompeius diſcedens ab Vrbe in ſenatu dixerat, eodem ſe habiturum loco, qui Romæ remanſiſſent, & qui in caſtris Cæſaris fuiſſent. *Dicit autem Cicero,* Vt poſſum: *ut oſtendat difficultatem defendendi: nam Atticum purgare, quòd Romæ remanſiſſet, ægre apud iratos poterat.* Cætera Celer.] *Subintellige, Narrabit. nam Iſidoro, quem nunc cum literis remittebat, committenda non uidebantur. Celerem autem fortaſſe non ita multo poſt ad Atticum miſſurus erat. Malim tamen legere,* Cætera Cælo, *ut eſt in antiquo Speciani libro. quem ſi ſequamur, ſenſus erit hic:* Nos te, ut poſſumus, apud Pompeianos defendimus: cætera cælamus, *quæ ſcilicet ab illis in te & dicuntur, & cogitantur.*

Quid ſit geſtum noui,] *Hæc & quæ ſequuntur, non eodem die ſcripta ſunt, quo ſuperiora: ut fit, cum epiſtolæ propter tabellariorum commora-*

*tionem per plures dies in manibus habentur: cum intere a multa in eas, aliud alio tempore, coniicere ſolemus.* Prior *epiſtolæ pars non optimam ſpem ſignificat: unde illud,* Si *modo futuri ſumus. & illud,* Nec *quæ accidunt, nec quæ aguntur, ullo modo probantur. addo etiam illud,* Nihil *poterat agi; quod mihi & meis rebus eſſet aptum. Hæc, inquam,* Ciceronem *oſtendunt* Pompeianorum *rebus penè diffidere. at uero ea, quæ ſequuntur, non item. quid enim illud?* Reliqua *non uidentur eſſe difficiliora. aperte declarat, in reliquo bello conficiendo negotij non multum fore. cur autē hoc? quia ſcilicet factum erat prælium illud ad* Dyrrhachium, *quo* Pompeij *fortuna ſuperior fuit: quo ex prælio tantum fiduciæ ac ſpiritus* Pompeianis *acceſſit, ut non de ratione belli cogitarent, ſed uiciſſe iam ſibi uiderentur.* Cæſar *de bello ciu. libro* III. 180.

Cures, ut ſcribis,] *Vt explicentur res domeſticæ.* Solicitudo,] *Vnde hæc ſolicitudo, proſpera* Pompeij *fortuna? dixit enim,* Reliqua *non uidentur eſſe difficiliora.* Solicitudinis, *ut opinor, cauſa hæc erat, quòd omnino, ſiue* Cæſar, *ſiue* Pompeius *uiciſſet, de libertate actum eſſe putabat: quod cum multis locis ſignificat, tum epiſtola* VI. *libri* XI. *ad* Varronem, *dicens,* Ego *uictoriam etiam illorum timebam, ad quos ueneramus. & ad* Marcellum, *epiſtola, cuius initium eſt,* Etſi *perpaucis.* Eſtq; in ſpe magna: *quippe qui ex* Dyrrhachina *pugna confidere ſuis militibus cœpiſſet. epiſtola* III. *libri* VII. *ad* Marium: Infirmitas corporis: *cuius cauſa* Pharſalico *prælio non interfuit.* Plutarchus *in uita.*

Hactenus fuit, quod caute a' me ſcribi poſſet.] *Vltra enim in ſcribendo progredi ſi uoluiſſem, minus caute feciſſem. aperte ſcripſi, quatenus licuit. ultra caute non potui.* iis literis, quas Pollex tulit] *Opinor, proximis ſuperioribus: in quibus de pecunia, quæ Terentiæ pro dote numeranda eſſet, mentio fit. illud miror, quòd in hoc diuortio nullam unquam primæ penſionis mentionem inuenio: ut adducar, mundum & ornatum muliebrem pro penſione prima fuiſſe: unde Cicero, ſiue Terentiam dimitteret, ſiue retineret, neque damni quidquam, neque lucri poſſet accipere. itaque in epiſtola ultima huius libri dicit ſe cæcum fuiſſe in penſione ſecunda, non in prima. ex quo apparet, in epiſtola precedenti ſecundam penſionem ſignificari.* Pollex: *ſeruus Ciceronis à pedibus,* 122. *& in epiſtola ad Terentiam, Pollicem fac extrudas, id eſt cum literis remittas: nam cum ijs miſerat, quas hic intelligit.*

*Ex epiſtola V. pagina 172.*

Quæ me cauſæ] *Hanc ſcripſit Brunduſij, poſt Pompeium acie Pharſalica profligatum. Dolet autem ſe in Italiam ueniſſe. idq́; dum excuſare aliqua ex parte uult, cauſis admodum acerbis, grauibus, et nouis coactum ſe dicit, ut impetu magis animi, quàm cogitatione uteretur. doloris autem cauſa erat illa, quòd ſibi, qui cum Pompeio fuiſſet, eſſe in Italia, neque tutum ſatis putabat, neque honorificum. nam neque certum habebat, ſe eſſe à Cæſare ueniam impetraturum: & ſermones bonorum uerebatur, qui calumniari poterant, quòd, cum antea ſemper acerrimum*

libertatis propugnatorem profeſſus eſſet, nūc uno prælio uictus, non modo reip. fortunam experiri iterum noluiſſet, uerum etiam in Italiam ad uictores ſe contuliſſet: ut ex Pompeianis nemo non ſapientior uideretur fuiſſe. qui enim bellum renouaturi in Africam iuerant, conſilium ſecuti erant, ſi non tutum, ſaltem honorificum: qui in oppido aliquo reſederant, ut M. Marcellus, ij rationem ſi minus honorificam, tutam tamen elegerant: at uero Ciceronis factum neque tutum erat, neque honorificum: quin & minus tutum quàm Africanorum; & minus honorificum, quàm Marcelli. Hæc autem pluribus uerbis; ut appareat, cur Ciceronis dolor tantus eſſet, qui peccatum ſuum agnoſceret; quòd cum poſſet, aut ſaluti, aut honori conſulere, neutrum feciſſet. Vt id, quod uides, effecerint: ut me in Italiam uenire coegerint.

Rem & ſummam negotii uides.] Non reperio, inquit, nec quid ad te ſcribam, nec quid à te petam: rem ipſe uides, & negotij ſummam: uides per te, cuiuſmodi res ſit, & quid facere te oporteat. quid autem oportebat? hoc uidelicet: agere apud Cæſarem per eos, qui gratia ualerent, ut Ciceroni in Italia tuto liceret eſſe. hoc erat, quod ab Attico fieri uolebat: ſed præ dolore non explicat: tantum dicit, Rem & ſummam negotij uides, quid ad te uelim, & qua in re tuo ſtudio, tuáq; ope indigeam. Tuendi mei] Excuſandi, & purgandi: apud Cæſarem ſcilicet, & eius amicos, à quibus Ciceroni timendū erat; utpote qui in eorum poteſtate eſſet, contra quos antea in bello fuiſſet. Placere] Tibi, ut de re-

*bus meis commodius & cautius, quàm per literas poſ-*
» *ſumus, colloquamur. unde illud pagina* 178: *Vti-*
» *nam uel nocturnis, quemadmodum tu ſcripſeras, iti-*
» *neribus propius te acceſſiſſem. nunc, nec ubi, nec quan*
*do te ſim uiſurus, poſſum ſuſpicari.* Per oppida] *Vt in oppidis diem conſumam, noctu autem, ne uidear, iter faciam. id, inquit, difficile eſt: nõ enim ita poſſum noctu iter facere, ut mane ſemper oppida reperiam, & diuerſoria. & dicit,* Apta diuerſoria, *hoc ſenſu: Non ita diſpoſita ſunt diuerſoria, ut mihi, noctu iter faciẽti, ſemper ante lucem quaſi ad præſcriptum adſint, ut deinde totũ diem in ĳs poſſim cõſumere: ex quo neceſſe erit, ut oppida non ſemper reperientes, aliquã diei partem quãdoque in itinere ponamus: itaque fiet quod tu me nocturnis itineribus uelles effugere, ut ab hominibus uidear in uia. Sed fac poſſe, ut aptiſſima ſemper habeã diuerſoria. quid refert? homines, inquis, te non uidebũt in uia. at uidebunt in oppidis, et omnino accidet, quod tu nolles, ut me Brunduſio diſceſſiſſe, et ad Vrbẽ propius accedere, Cæſariani reſciſcant. quod ſine permiſſu Cæſaris facere tutum nõ eſt. Ac uidere licet Ciceronis anguſtias et difficultatẽ, cui neque propius accedere Cæſaris iniuſſu liceret, neque ex Italia diſcedere; Brũduſĳ uero manere, in oculis uictorum, in ſumma indignitate, moleſtiſſimum eſſet.* Ad id, quod quæris: *ne de acceſſu meo ad Cæſarianos deferatur. hoc eſt enim, cur me uelis noctu iter facere.*

Et animi & corporis moleſtiam] *Animũ e-*
» *nim curæ diſtrahebãt; corpus, præter mœrorem, cœli*
» *etiã grauitas debilitabat. unde illud pag.* 183: *Corpo*

» re iam ſuſtineo grauitatem huius cœli, quæ mihi laborem affert in dolore. De Vatinio ] Scire uis, quo animo Vatinius in me ſit. hoc autē quæſierat Atticus, fortaſſe, quòd uereretur, ne Vatinius, qui Ciceronem antea diligere uiſus eſſet, Cæſare uictore nō eundem ſe præſtaret, ſed iniuriæ potius, quàm beneficij à Cicerone accepti, memor eſſe uellet. nam primū eum Cicero oppugnarat, deinde defenderat. Quintus auerſiſsimo à me animo Patris fuit: Quoniā in ſequētibus epiſtolis de Quinti maledictis in Marcū fratrem legetur, eius rei cauſam nō ab re eſt hoc loco pluribus explicare. Cum Cn. Pōpeius Brunduſio profectus in Græciam nauigaſſet, ut claſſe, quanta maxima fieri poſſet, comparata, Italiæ commeatus intercluderet, & Cæſarem fame affligeret: incertus M. Cicero quid ageret, in Italia reſideret, an Pompeium ſequeretur; ſuadentibus non nullis, & maxime Quinto fratre, ut ad Pompeium iret, paruit, & profectus eſt: ut oſtendit epiſtola huius libri IX. cum dicit: Ceſſimus, uel potius
» parui. ex quibus unus qua mente fuerit is, quem tu
» mihi commendas, cognoſces ex ipſius literis, quas ad te,
» & ad alios miſit. loquitur enim de Quinto fratre. Profligato deinde Pompeio, cum in Italiam M. Cicero rediſſet, ueritus eſt Quintus, ne frater, quo facilius à Cæſare ueniam impetraret, ſuæ ad Pompeium profectionis cauſam in ipſum conferret: itaq; turpi & ſcelerato mendacio confinxit, ſibi Marcum fratrem auctorem fuiſſe, ut ad Pompeium proficiſceretur: & ubicunque fuit, maledicta in fratrem conferre non deſtitit: idq; fecit Patris, ut patet ex epiſtola huius libri

X. ideoq; dicit, Quintus auerſiſſimo à me animo Patris fuit. Profectos] Ad Cæſarem in Aſiam, ut deprecarentur. apparet ex epiſtola ſequenti. Cum cæteris] Qui ad Cæſarem eunt, ueniam petituri, cum Pompeio quòd fuerint.

Ex epiſt. VI. pag. 173.

De me, ac dolore meo,] De me, propter periculum, in quo uerſor, cum in eorum manu ſim, contra quos in bello fui. De dolore meo, quia uides me dolere, & angi, quòd in Italiam uenerim, cum omninò aut in Africam ire cum cæteris Pompeianis, aut in oppido aliquo à bellis uacuo reſidere melius eſſet. Qua conſolatione: quæ ſcilicet in eo eſt, cum tu probas meum conſilium, & me omnino tali tempore in Italiam uenire debuiſſe affirmas. Tanta erat in illis crudelitas,] Quid enim crudelius eſſe poteſt, quàm generatim proſcriptionem informare eorum omnium, qui in Italia remanſiſſent? Tanta cum barbaris gentibus coniunctio: proſcriptionis duas cauſas ponit: unam, quòd Pompeiani ſua ſponte crudeles erant: alteram, quòd barbaras gentes in exercitu habebant, quæ tantum de cæde & de præda cogitarent. barbaræ autem gentes in Pompeij caſtris erant, Cappadoces, Thraces, Bardani, Beſſi, et qui præterea initio libri III. de bello ciuili à Cæſare commemorantur, & ab Appiano libro II.

173.

Voluntatis me meæ nunquam pœnitebit: conſilii pœnitet.] Voluntatis, quòd ab armis diſceſſerim: conſilij, quòd in Italiam uenerim.

Oppido aliquo ] *Vel Achaiæ, uel alicuius prouinciæ, quæ eſſet à bello uacua.* Accerſerer: *à Cæſare in Italiam: quod & tutius & magis honorificum fuiſſet.* Sermonis: *quem ſubij, quòd uno prælio uictus, ſtatim, deſperata rep. & libertatis cura poſthabita, in Italiam ad uictores, quaſi ad ſeruitutem ſponte uenerim.* Minus accepiſsem doloris: *nam ſi tuto in oppido reſediſſem, ut puta Rhodi, aut Mytilenis; duntaxat reip. cauſa doluiſſem. nunc me præterea exiſtimationis & ſalutis meæ periculum ſollicitat: exiſtimationis, quòd reip. cauſam prodidiſſe, aut certe neglexiſſe uideri poſſum, qui unus omnium Pompeianorum huc me contulerim: ſalutis, quòd uictoris in manu ſum.* Ipſum hoc: *quod me nunc angit, erroris uidelicet mei recordatio; qui impetu magis animi, quàm cogitatione uſus, in Italiam ueniendi conſilium cepi.* Iacere, ] *Deſpectum, & ſine dignitate: id enim hoc in loco ſignificat, Iacere.* Sine lictoribus, quos populus dedit, ] *Populus Proconſulibus in prouincias euntibus imperium dabat, & lictores ſex. imperium Proconſules, & cætera inſignia prius non deponebant, quàm in Vrbem reuertiſſent. Cicero autem cum ad Vrbem pridie Non. Ian. acceſſiſſet, hac de cauſa ingreſſus non eſt, quòd fore ſperabat, ut propter res in Cilicia proſpere geſtas Vrbem triumphans inueheretur. quod cum ei ſenatus frequens flagitaſſet, ut eſt in quadam epiſtola ad Tironem; re per Lentulum Conſulem dilata, ad extremum, celeri & inopinato Cæſaris aduentu, Pompeium Vrbe relicta profugientem*

*ſecutus eſt. ex quo factum, ut imperium & lictores retinuerit. itaque nunc dicit,* Propius accedere ſine lictoribus qui poſſum? *in quo oſtendit, ſe adduci non poſſe ut lictores dimitteret: ijs autem uti non audebat, niſi à Cæſare, aut ab ijs, qui in Italia Cæſaris locum tenebant, impetraſſet: quod deinde impetrauit, ut apparet ex epiſtola ſequenti.* Et dicit, quos populus dedit, *ad differentiam illorum; qui tantum ſenatuſconſulto, lege curiata, qua populus imperium dabat, neglecta, prouincias acceperant: ut iuſtior Ciceroni, quàm cuiuis, retinendorum lictorum cauſa eſſet, quos non à ſenatu ſolum, ſed à populo etiam accepiſſet. Cæſar libro I. de bello ciuili,* 121:

Ad oppidum ] *Ad Oppium, omnino uidetur emendandum. ad eum enim accedens, lictores ſibi faſces præferre, & cum pompa anteire noluit, ueritus, ne Cæſariani milites ea re offenſi impetum aliquem facerent: itaque eos in turbam coniecit, & promiſcue cum cæteris ire uoluit.* Cum bacillis: *cum faſcibus: nam ex bacillis, & uirgis constrictis faſces conſtabát, ſecuri inſerta, ut eius acies extaret.* Recipio tempore me domo. te nunc ] *Corruptus locus: quem reſtituere, & ſanare uix uidemur poſſe: tentemus tamen; &, quod remedium in libris manuſcriptis inuenire non licet, uideamus nũ id ex ingenio promere poſſimus. Adducor igitur ut putem, Ciceronem, cum de ſuo ad Oppium acceſſu dixiſſet, ſubdidiſſe cum dolore & indignatione,* Recipi, ò tempora, me domo, & hunc? *ut hoc dicat: uide quàm ſim miſer. colere me homines, & ad me domum uenire ſolebant*

lebant

*lebant. nunc uenit tempus, cum me* Oppius *quaſi dignitate ſuperior domo recipiat, exire ad me nolit, intra parietes ſuo commodo expectet.* O' *tempora, recipi me domo? ut illud,* O' *tempora, fore cum* Curtius *nō dubitet* Conſulatum *petere?* Et hunc? *tam abiectum uidelicet, tam deſpectum, tā ſine dignitate?* Quod *ſequitur, ſic interpungo,* Ad Oppium, quoniam iis placeret, modo propius accedere; ut hac de re conſiderarent. Ad *Oppium; inquit, redeo, de quo ſcribere inſtitueram. deinde, quem cum eo ſermonem habuerit, continuo ſubiungit.* Quoniam iis placeret, modo propius accedere; ut hac de re conſiderarent. *de lictoribus uidelicet, num ijs placeret, ut eos mecum adducerem. dixi, inquit, ut hac de re conſiderarent. hoc enim uerbum ſubaudiendum eſt.*

173:

Si remanſiſſem.] In Italia. *ſi nunquam ad* Pompeium *in* Græciam *profectus eſſem, ut contra* Cæſarē *pugnarem.* Quæ reſtant: *præterita ſunt mittenda: quæ reliqua ſunt, uide.* Iſtis: Cæſaris *amicis, qui* Romæ *ſunt. explora, inquit, quo animo iſti erga me ſint, quo putent* Cæſarē *eſſe.* Factum noſtrū: *quòd propius ad* Vrbem *accedens, lictores mecum adduxerim. quod* Cæſar *magis probabit, ſi, me id feciſſe de ſuorum ſententia, cognoſcet.*

173:

De Pompeii exitu:] Quem Ptolomæus Aegypti *Rex interfecerat.* Cæſar, Plutarchus, *hiſtorici omnes.* Hoc putarem futurum: *putaui, quocunque ue-*

niſſet, eum interfectum iri, cum homines, deſpecta illius fortuna, gratiam eo facto ſe eſſe à Cæſare inituros putarent. Fannio ] Hic eſt, quem initio belli ciuilis Pompeius in Siciliam cũ imperio præmiſit. pag. 112. deinde apparet, eum mare tranſiſſe cum ipſo Pompeio; & numeratur inter eos, qui cũ imperio erant. pagina 133. De manſione tua: crudeliter tibi minabatur, quòd in Italia remanſiſſes: itaque de eius interitu conſolandus non es.

Lucius uero Lentulus ] Ne de Lentulo quidem dolendum eſt (hic autem ab eodẽ Ptolemæo rege, qui Pompeium interfecerat, comprehenſus, in cuſtodia necatus erat) ſiquidem ut Fannius crudelis, ita hic rapax fuiſſet, qui Hortenſij domum &c. Omnino: omnino et à Cæſarianis huiuſmodi multa fiũt, indigna uidelicet & iniuſta: ſed illud, quod Pompeiani deſignabant, erat infinitum. nõ enim hunc aut illum proſcribere cogitabant, ſed generatim omnes, qui in Italia remanſiſſent. Solutiore animo: nunc enim à curis diſtrictus ualde ſum, propter temeritatẽ mei conſilij: quòd in Italiam tam inconſiderate uenerim. Vt deprecaretur. ] Vt ueniam à Cæſare peteret, quòd cum Põpeio fuiſſet. Nihil audiui: profectus ſit, nec ne. Alexandrinas literas ] Alexandriæ datas: in qua Aegyptij Cæſarem incluſum obſidione premebant. ſic et Epeiroticæ literæ, & Olbienſis epiſtola, dixit, illud pag. 203: hoc 310. An euntem, an iam in Aſia? ] Figura, qua utimur, cum, ex duabus rebus utra ſit, incerti ſumus: ut epiſtola 11. libri I. Nos hic te ad mẽ

» *ſem Ianuarium expectamus, ex quodam rumore, an*
» *ex literis tuis ad alios miſſis? et eodem libro infra: Pro*
» *ximus Pompeio ſedebam: intellexi hominem moueri,*
» *utrum, Craſſum inire eam gratiam, quam ipſe præ-*
» *termiſiſſet, an eſſe tantas res noſtras, quæ tam libenti*
» *ſenatu audirentur? Huius generis etiam illud eſt in*
» *epiſtola ad Trebatium: Cn. Octauius, an Cn. Corne-*
» *lius quidem, is me crebro ad cœnam inuitat. & illud*
» *in Bruto, Paucis ante quàm mortuus eſt, an diebus,*
» *an menſibus?*

*Ex epiſtola* VII. *pagina* 174.

Iſtis placere,] *Cæſarianis, qui Romæ ſunt.* Iiſdē iſtis lictoribus &c. *Conſulibus L. Lentulo, & C. Marcello, cum Q. Caſſius, & M. Antonius Tribuni pl. ſenatuſconſultū contra Cæſaris dignitatem fieri prohiberent; factum eſt per Cæſaris inimicos, ut intercedendi poteſtate priuati, de ſua ſalute cogitare die ſeptimo cogerentur. itaque ad Cæſarem, qui Rauennæ erat, profugerunt. poſtea ſenatuſconſulta, quæ Pompeius uult, & ut uult, multa fiunt: iniuſte: nō enim recte ſenatuſconſultum fieri poteſt, cum Tribunis pl. intercedendi poteſtas erepta eſt. ſed Pompeius tamen ijs ſenatuſconſultis delectus habuit, pecunias exegit, prouincias cum imperio tribuit, ut Scipioni, Domitio, Fannio, Seſtio. Cæſar autem, deuicto Pompeio, ea ſenatuſconſulta improbauit, quæ poſt fugā Tribunorum facta erant, quòd, tribunitia poteſtate ſublata, nihil legibus, nihil more maiorum, nihil iure actum uideretur. quod cum ita eſſet, ſequebatur, ut & prouincias & lictores amitterent ij, qui hæc à*

ſenatu poſt fugam Tribunorum habuiſſent. quòd ſi qui ex his erant, quibus Cæſar lictores relinquere, & inſtitutum tamen illud ſuum de ſenatuſconſultis improbandis retinere uellet: hac utebatur uia: lictores, quos à ſenatu habuerant, adimebat: alios deinde ipſe dabat. ita fiebat, ut & illi lictoribus uterentur, &, quæ ſenatus poſt fugam Tribunorum decreuerat, ne ualerent. itaque dicit Cicero, » Cui non puto ſuos eſſe » conceſſos, ſed ab ipſo datos. audio enim eum ea ſena» tuſconſulta improbare, quæ poſt diſceſſum Tribuno» rum facta ſunt. Seſtius enim erat ex ijs, qui lictores, » ideſt imperium, illis ſenatuſconſultis habuerat. & dicit, SUOS, quos habuerat antea: Ab ipſo datos, à Cæſare. ſupra autem, Iiſdem iſtis, ideſt, ijs, quos nunc habeo: non enim ex ijs erat Cicero, qui lictores habuerant poſt fugam Tribunorum: ſed eos antè illud tempus, cum Ciliciam prouinciam non à ſenatu ſolum, ſed etiam à populo acceperat. quod Seſtio non contigerat: qui prætoriam prouinciam ſortitus erat, cum de illius imperio ad populum relatum non eſſet. Cæſar libro I. de bello ciuili 121: Quod conceſſum Seſtio ſit: ut lictoribus ipſe quoque uti poſſet. cui non puto &c. Si uolet ſibi conſtare: hoc dicit: Cæſar, ſi tantummodo ſenatuſconſulta uolet improbare, quæ poſt diſceſſum Tribunorum facta ſunt, poterit noſtros lictores comprobare, ideſt eos, quos hactenus habui: non enim ego illis ſenatuſconſultis imperium accepi. quòd ſi noſtros lictores minus probare uoluerit, plane conſtare ſibi non uidebitur: nō enim præſtabit id, quod dixit, ſe uelle ea ſenatuſconſulta,

quæ poſt fugam Tribunorum facta ſunt, ut iniqua reſcindere: ſed hac ratione prorſus omnia ſenatuſconſulta tollet. L. Metellum] Hic eſt, qui ſuperiore anno Tribunus pl. cum eſſet, Cæſarem, ne pecuniam ex ærario promeret, impedire conatus eſt. cui Cæſar mortem minitatus, & ærarij foribus, ut Appianus inquit, effractis, pecuniam abſtulit. unde illud pag. 161. Duarum rerum ſimulationem amiſit, manſuetudinis in Metello, diuitiarum in ærario. Illum: Cæſarem. Edixit: edixit Antonius, ne cui ex ijs, qui cum Pompeio contra Cæſarem in bello fuiſſent, liceret eſſe in Italia, excepto Cicerone, & Lælio. Re ipſa excipi: quo modo poterat ſine nomine re ipſa fieri Ciceronis exceptio? ſi ſic uidelicet Antonius edixiſſet: Ex omnibus Pompeianis ne cui liceat eſſe in Italia, niſi quorum cauſam Cæſar cognouerit, aut de quibus Cæſar ſcripſerit,. Quo edicto Cicero, nõ nominatus, re ipſa tamen exceptus eſſet: ſiquidem Dolabellæ literis, Cæſaris iuſſu confectis, in Italiam uenerat. Cur autem nominari Cicero noluiſſet? duabus de cauſis: primum, quòd grauius offendi Pompeianos intelligebat tam aperta ſignificatione; eos porrò iratos habere nolebat, ſi forte, ut incerti ſunt bellorum exitus, uictores domum reuertiſſent: deinde, quòd exceptio illa nominatim facta, quaſi legem & neceſſitatem ijs, qui excipiebantur, imponebat, ne diſcedere ex Italia poſſent; ne ſcilicet beneficiũ Cæſaris aſpernari, aut etiam renunciare uiderẽtur. unde illud epi
» ſtola, quæ proximam ſubſequitur, Exceptionibus edi
» ctorum retineor: quæ ſi non eſſent ſedulitate effectæ,

*& beneuolentia tua, liceret mihi abire in ſolitudines aliquas: nunc ne id quidem licet.* Aſſequere quod uis, ] *Vt minuatur dolor meus: quẽ inde capio, quòd & in Italiam uenerim, & in edicto nominatim exceptus ſim.* Me bonorum judiciũ non funditus perdidiſſe: *bonos de me non male iudicare, neque conſilium meum, quòd in Italiam unus ex omnibus Pompeianis uenerim, prorſus improbare.*

Quid tu in eo potes? ] *Quid à te fieri poteſt, ut boni meum conſilium non reprehendant? nihil ſcilicet: cauſam enim mei facti probabilem, quam afferas, nullam habes. ueruntamen ſi qua mei defendendi facultas exiſtet, id me maxime conſolari poterit. Et dicit,* Id poterit, *ut hoc ſignificet, aliud ferè nihil eſſe quod poſſit.* Quod nunc quidem uideo non eſſe: *uideo nullam tibi nunc meæ temeritatis excuſandæ facultatem dari.* Si quid ex euentis: ] *Nunc nihil uideo eſſe, quo meum factum tueri poſſis. ſed ſi quid ex euentis naſcetur, obſerua, & occaſionem ne prætermitte. ut, ſi Cæſar bellũ ex ſententia confecerit, ex illo euentu mei defendendi facultatem arripies, quam nunc quidem nõ habes: adhuc enim Pompeiani ſunt in armis; &, dum erunt, ego turpis uidear neceſſe eſt, qui ſtantem adhuc reip. cauſam deſeruerim. quòd ſi uincuntur; meum conſilium ex euentis probabitur: dicar enim hunc exitum prouidiſſe; ſapienterq; feciſſe, quòd in Italiam, ideſt in Cæſaris poteſtatem uenerim; contra quem ſine ſpe uincendi pugnare, aut fruſtra tergiuerſari, ſtultum eſſet.* Vt hoc nunc accidit: *hoc ſcilicet, quod ſe-*

*quitur : in quo ex euentis defendimur : nam exitu Pōpeij perſpecto , minus reprehendor , quòd cum eo poſt Pharſalicam pugnam fugiente profectus non ſim . in quo ſapiens fuiſſe nunc uideor ; quaſi de illo, quocunque ueniſſet , id , quod accidit , fore coniecerim . exitu uero non dum cognito , dicebar debuiſſe cum eo proficiſci.* Ex omnibus nihil tamen magis deſideratur , quâm quòd in Africam non ierim . ]*Multa , inquit , in me deſiderātur , uel quòd cum Pompeio profectus non ſim , uel quòd in Africā ad renouandum bellum non ierim , uel quòd in oppido aliquo non reſederim : ſed ex omnibus tamen nihil magis deſideratur , quàm quòd in Africam nō ierim.* Non probant : *qui Romæ ſunt , qui ſcilicet pondus habent , & à quibus meum factum probari uellem . fortaſſe autem non probant , quòd multi boni uiri in Africam profecti ſunt : ut tentare quiduis potius maluiſſe uideantur , quàm de rep. deſperare : cum ego contra fecerim.* Et ſcio fuiſſe antea : *quorum omnium iudicium hoc fuit , uel barbaris auxilijs remp. eſſe defendendam.* Hoc loco ualde urgeor : *nō uideo , qui defendi poſſim.* Hic quoque opus eſt &c. *oportet , inquit , ( nam alioqui defendi non poſſem ) ex ijs , qui in Africam iuerunt , ut bellum renouarent , caſu aliqui ſint , uel , ſi fieri poteſt , omnes , qui ſuæ ſaluti conſulere uelint , & conſilium illud , quod ceperant , omittētes , abiectis armis Cæſari ſe credant . hoc ſi ita fit , meum factum minus condemnabitur ; ſiquidem et alios ſalutem omnibus rebus anteposuiſſe conſtabit . ſin autem illi in bello perſeuerant ,*

& ſi uincunt: uides, quid nobis futurum ſit. quaſi dicat: non ſolum in turpitudine erimus, ſed etiam in periculo: turpitudine, quòd publicam cauſam deſerui, maiore ſalutis, quàm dignitatis, ratione habita: periculo, quòd eos hoc facto mihi fore iratos intelligo. unde illud in epiſtola quadam ad Varronem: Si eſſent
» noſtri potiti, ualde intemperantes fuiſſent: erãt enim
» nobis perirati: quaſi quidquam de noſtra ſalute cen-
» ſuiſſemus. Dicit autẽ, Hic quoque, propterea quòd in Græcia multi fuerant, qui poſt deuictum acie Pharſalica Pompeium ſaluti conſulerent, & uictori aut ſe committerent, aut bellum certe rurſus inferre nollẽt.

Sulpitii conſilium] Quod ſe Ciceronis conſilio non anteponere, conſolans uidelicet Atticus ſcripſerat. Catonis: qui bellum in Africa contra Cæſarem renouat. Periculo uacuum eſt, & dolore: itaque noſtro conſilio uidetur eſſe anteponendum: cũ noſtrum neque periculo uacuum ſit, neque dolore; quòd & in uictoris manu ſumus, & hoc ipſum mali non caſu nobis, ſed culpa & temeritate noſtra contractum eſt: cum quiduis facere præſtiterit, quàm in Italiam uenire. Extremum eſt] Commemorat quæ coutra ſe faciunt, & quæ obijci à bonis uiris poſſent. primum, inquit, reprehẽdi poſſum, quòd in Africam non ierim: deinde, quòd non idem fecerim, quod Sulpitius, qui ſedem tutam & à bello uacuam elegit: poſtremo, quòd non in Achaia remãſerim. hoc extremum eſt, ſed hoc tamen facere melius fuit, quàm in Italiam uenire. Domum ſtatim uenerint.] Quod nobis non contigit: nã

*& in Italiam uenimus, neque domum tamen ſtatim uenimus, qui Brunduſij adhuc iacemus. illi autem uel in Achaia reſidebunt, uel, impetrata à* Cæſare *uenia, domum recta ſe conferent.* Brunduſij *maxime lictorum cura* Ciceronem *tenebat: quos neque dimittere uolebat, ut proxima ſuperiore epiſtola oſtendit; & ſecum adducere, propter militum licentiam periculoſum uidebat eſſe.* Hæc tu: *hæc, quæ contra me ſunt, uelim, ut cœpiſti, in ſermonibus ita extenues, ac minuas, ut quamplurimos in tuam ſententiam adducas.* Quòd te excuſas ] *Cur ad me ipſe non uenias.* Vel ut cum iis: *hic particula* uel *non iteratur, ſed refertur ad illud, quod infra dicet,* Alterum eſt, cur te nolim diſcedere. *nam duæ cauſæ erant, cur* Ciceronis *intereſſet* Atticum Romæ *eſſe: uel ut cum* Cæſarianis *ageret quæ agenda erant: uel, ipſo abſente, ne* Terentia *egeret; quam* Atticus *ſcripſerat in ſumptũ flagitare.* Conſilii mei: *quòd in Italiam uenerim.*

175.

Quod ſcribis Terentiam flagitare: ] *Hæc eſt altera cauſa, cur te nolim diſcedere, quia ſcribis* Terentiam *aſſidue pecuniam petere, quod eam eſſe in anguſtijs declarat: quæ, ſi tu abeſſes, omnium rerum inopia premeretur.* In hoc loco: *præ dolore, inquit, in huius rei commemoratione diutius uerſari non poſſum.* Quòd eam diligis: *quòd ea tibi curæ eſt, quòd ei deeſſe nihil pateris.* Vtinam illi, ] *Hoc dicit, quia fore ſuſpicatur, ut ab ijs apud* Cæſarem *oppugnetur, patet ex epiſtola ſequenti.*

Ex epiſtola VIII. pagina 175.

Temeritatis meæ,] *Quòd in Italiam temere & inconſiderate uenerim.* Quam tu prudentiam mihi uideri uis: *conaris enim mihi perſuadere, non me temere feciſſe quòd in Italiam uenerim, ſed prudenter: negaſq; mihi quidquam tali tempore potius faciendum fuiſſe.*

175:

Noſti genus,] *Noſti, quàm maledicus, quàm iracundus ſit. non ignoras quantum in eo ſoleat eſſe acerbitatis & petulantiæ uirus. id in me nunc uniuerſum euomitur.*

Ex epiſt. IX. pag. 175:

Nec in ulla ſum ſpe &c.] *Nam ſi ſperarem me hinc poſſe diſcedere, quò & incaute, & celerius, quàm oportuit, ueni; leuior eſſet dolor: ſed eá ſpem eripiunt mihi exceptiones edictorum. lege quæ ſcripſimus in epiſtolam, quæ ante proximam ſuperiorem legitur.* Ante initum Tribunatum] *Ante quàm Tribunatum noui Tribuni pl. inirent. ueni autem ante in Italiam, ueritus ne illi me ſuis rogationibus impedirent.* Tribuni pl. *ante alios magiſtratus & deſignabantur, & magiſtratum inibant. alibi plenius.* Lege: *fortaſſe à Tribuno pl. Dolabella perlata; in qua ſcriptum eſſet idem, quod in Antonij edicto.* Oppreſſus: *quia me lex in Italia retinet, cũ excipiat me nominatim, ſicut edictum. uide 174.*

Multæq; multorum ad illum: *ad Cæſarem. Multos autem ad Cæſarem ſcribere ſciebat, propterea quòd tabellarij, qui Roma ad Cæſarem in Africam li=*

*teras ferebant, Brundusij, ubi ipſe erat, neceſſario conſcendebant.* Cauſa attulit.] *Vbaldini liber antiquus,* Caūs *attulit. emendo,* Caſus attulit. *nam quemadmodum, caſus & conſilium, caſus & iudicium; ſic, caſus & culpa, caſus & error, antitheta ſunt. unde illud epiſtola huius libri ultima:*
» *Nihil eſt enim contractum caſu: ſed omnia fecimus ijs erroribus & animi & corporis, quibus &c.*
Genus belli] *Formidabile, &, quocunque uictoria inclinaſſet, exitioſum. unde illud ad Marcellum:*
» *Omnia ſunt miſera in bellis ciuilibus: ſed miſerius nihil, quàm ipſa uictoria: quæ etiam ſi ad meliores uenit, tamen eos ipſos ferociores, impotentioresq́; reddit.* *Plane enim uiderat, quid Cæſar & Pompeius ſpectarent, quæ inter eos conflati belli cauſa eſſet, cum uidelicet utrique non libertas, ſed dominatio propoſita eſſet. ex quo illud pag. 125.*
» *Neutri* σκοπὸς *eſt ille, ut nos beati ſimus: uterque regnare uult.* Iueram: *ad Pompeium in Græciam.* Mihi præter cæteros concedendum: *nam alios tantum reip. cauſa, me uero etiam beneficia, quæ à Pompeio acceperam, mouebant.* Ceſsimus, uel potius parui: *ceſſimus, Italia: parui ijs, qui ſuadebant, ut ad Pompeium irem.*

176.

Is, quem tu mihi commendas,] *Frater meus. commendauerat autem Atticus, ut eum Cicero apud Cæſarem deprecantem literis adiuuaret. unde illud pagina 183.*
» *Scribis illum per me Quinto fore placatiorem.* *quo modo autem Cicero, qui et ipſe fortuna mi*

*nus proſpera utebatur, adiuuare eum apud Cæſarem poſſet, et, quo modo etiam adiuuerit, apparet ex epiſtola, quæ poſt duas ſequentes legitur: in qua commendatitiæ ſunt, pro Quinto fratre, Ciceronis ad Cæſarem literæ.* Faſciculus: *literarum, quas è Græcia Q. Cicero partim Brunduſium ad Vatinium, & Ligurium, partim Romam ad alios mittebat.* Non modo fouiſſe, ſed et tantam pecuniam illi dediſſe honoris mei cauſa.] *Cum ſcilicet eo Legato in Gallia uſus eſt.* Honoris *autem* mei cauſa, *propterea quòd in eo Cæſar non Quinti Ciceronis, ſed Marci rationem habuit.* Eiuſdem generis: *plenas omnium in me probrorum.* Reddi: *ijs, ad quos mittuntur.* Hac ille acerbitate] *Nam in me acerbus et contumelioſus fuit iam inde ab illo tempore, cum ad Pompeium in Græciam nauigare cœpimus.* Iſtam miſeram,] *Tulliolam.* Patrimonio, &c. *uidetur dubitare de proſcriptione: quod apertius oſtendit paulo infra, cum dicit* „ *Matri quoque eadem intellexi eſſe parata, quæ mihi.* Si me non offendes,] *Nam etſi te uidere plane uelim: tamen, futurum id ne ſit, ignoro. Et hoc dicit, ut ſignificet, ſibi præ deſperatione conſilium in alias terras migrandi penè iam eſſe captum.*

*Ex epiſt.* X. *pag.* 176:

Die natali meo] III. *Nonas Ianuarij: apparet ex epiſtola* V. *libri* VII. 104: *& lib.* XIII. 218: Operas in portu, et ſcriptura Aſiæ pro magiſtro dedit: *portorio, et ſcripturæ Aſiæ magiſtri loco præfuit. De hoc ipſo in epiſtola ad Silium his*

„ *uerbis: Cum P. Terentio Hyſpone, qui operas in ſcri-*
„ *ptura pro magiſtro dat, mihi ſumma familiaritas,*
„ *ſummáq; conſuetudo eſt. Scriptura autem quid ſit,*
„ *Pedianus in Diuinatione declarat his uerbis: Qui exi-*
„ *genda à ſocijs, ſuo periculo exigunt, et Reip. repræ-*
„ *ſentant, eorum ratio ſcriptura dicitur. In illa autem*
*ſocietate et magiſtri, et pro magiſtris erant.*

cum illis ne querendi quidem locum futurum puto.] *Siquidem alter frater eſt, alter fratris filius. cum alijs ſi res eſſet, ulciſcerer: cum his ne queri quidem mihi arbitror licere.* Ac tu ſcripſeras,] *Atticus ad conſolandum Ciceronem, quæ poterat, omnia colligebat. itaque ſcripſerat, eos, qui contra Cæſarem in Africa bellum renouarent, infirmos plane eſſe, et imparatos. hoc autem ad minuendam Ciceronis moleſtiam uel maxime pertinebat, qui ex euentis aliquid exiſtere cupiebat, unde conſilium ſuum non temere captum uideretur. In epiſtola, quæ ante duas ſuperiores legitur, locus eſt huiuſmodi:* ſi quid ex euentis. *in eum locum quæ ſcripſimus, lege. apertior huius erit intelligentia.* Hiſpania,] *In qua Cn. Pompeius Magni filius bellum aduerſus Cæſarem inſtaurabat. Appianus libro II. Dion libro XLII. & XLIII.* Quid eſt, ubi acquieſcam? *nam ſi hæc, ut nunciantur, ita ſunt: ualde ego reprehendar, qui in Italiam ad Cæſarem uenerim, cauſa publica, quam alij et fortiter et cũ optima ſpe tuerentur, deſtituta.* Eosq;: *Quintum fratrem, & Quintum eius filium.* Accuſes: *literis ad eos ſcriptis reprehendas.*

Ex epiſtola X I. pag. 177.

Immutata eſſe omnia, ] *Nam cum Cicero ab Attico literas accepit, imbecillæ Pompeianorum uires eſſe uidebantur; cum autem hanc epiſtolam ſcripſit, firmiſſimæ erant. itaque infert, Illa eſſe firma, quæ debeant, nos ſtultitiæ noſtræ grauiſſimas pœnas pendere. & hoc poſtremum adiungit, quia ſtultus ſibi fuiſſe uidebatur, quòd tam celeriter in Italiam ueniſſet, belli Africani exitu non expectato.* Curanda: *Romæ.* Accepi: *hic. Erant autem argentarij P. & Cn. Saluſtij, alter Romæ, alter Brundusij.* Qui utamur: 213: Quo culpa maior. ] *Nam hoc ipſum mali, quod & ſuſtineo, & expecto, totum eſt mea culpa contractum, qui tam ſtulte et inconſiderate in Italiam ueni.* Ille: *Quintus frater.*

Ex epiſt. XII. pag. 177.

Nihil enim erat, ] *Senſum patere puto iјs, qui uident in literis acutius. ut tamen etiã hebetiores intelligant, euolutam ſententiã manifeſtis uerbis exponam. minime, inquit, uolebam Cæſarem exiſtimare, me tanta de re alieno conſilio uſum eſſe. uolebam igitur eum exiſtimare, non me ſuaſu fratris mei, ſed mea ſponte meoq; conſilio iuiſſe ad Pompeium.* Tamen L. in eo ] *Tamen de eo, clarius eſſet. ut nunc legitur, non puto locum carere mendo.*

178:

Is lenis in illum ] *Cæſar in Quintum.* Is ero, qui ſemper fui: *faciam quod ſemper feci, ut fratrem meum, quantum in me ſit, adiuuem.*

178.

Quod utinam ita eſſet.] *Cupit, Pompeianos Cæſari ſe dedere; ut ipſe ſapiens fuiſſe uideatur, qui ſtatim poſt Pharſalicam pugnam ad Cæſarem uenerit, quaſi, quid futurum eſſet, coniectura proſpiceret.* Etiam Hiſpania. *cum etiam in Hiſpania contra Cæſarem bellum paretur.* Velim facias id, quod ſæpe feciſti:] *Scribas ipſe meo nomine. Hoc enim Atticus facere ſolitus erat. unde illud pagina 171: Quibus tibi uidebitur, uelim des literas meo nomine. & 172. Velim, ſi qui erunt, ad quos ſcribendum à me exiſtimes, ipſe conficias. item 172: 175. 179.* Præclaras generi actiones?] *Εἰρωνικῶς. nam actiones Dolabellæ, qui hoc tempore Tribunatum pl. gerebat, turpiſſimæ erant. auctor Dion libro XII. et Plutarchus in Cæſare. Ipſe autem pag. 179. Omnium, inquit, conſpectum horreo, præſertim hoc genero. Et 180. Ad ea, quæ me conficiunt, gener accedit. Et 183: O dij, generum ne noſtrum potiſſimum, ut hoc uel tabulas nouas?* Simplicem: *ſine cohæredibus; ut ego unus creuerim. 171.*

*Ex epiſt. XIII. pag. 178.*

Seruii patris] *Seruij Sulpitij. et addit,* patris, *propterea quòd eodem prænomine et filius appellabatur, ut apparet ex epiſtolis ad Sulpitium ſcriptis. Puto autem alio loco me dixiſſe, apud Romanos in conſuetudine fuiſſe poſitum, ut, qui primi nati eſſent filij, patris prænomine uterentur.* Huc uenerunt:] *Brunduſium.* Exiſtimare te poſſe

certo ſcio: *uides enim, nulla omnino re leuari poſſe dolorem meum. deinde infert,* Mihi cum omnia &c. Aequum poſtulant, ] *Quid poſtularint, cognoſce infra, 180. et 179.* Neque tam mihi deſperaturi uidebamur. ] *Caualcantis liber manuſcriptus habet, Neque tamen mihi deſperaturi ita uidebantur: Vbaldini, Neque tamen deſperaturi mihi uidebamur. Legendum puto, Neque tam deſperatum iri mihi uidebamur.* In eadem ſum uoluntate: *ut redimatur: quanquã res noſtræ deſperatæ ſint.* cum id uidebamur ſapienter facere, ] *Ante quàm ille à Cæſare deuictus eſſet: quo tempore nobis ea res honorifore uidebatur rep. conſtituta. nunc autem, quoniam fortuna tulit ut Cæſar uinceret, ex euentis ſtulte feciſſe iudicamur.* Tuo uillico: *in Epeiro.* Neque ab illo rogati ſumus: *qui enim dare debui non rogatus?* Quid ſit, quod confici poſsit: *unde nobis ſuppeditentur ſumptus neceſſarij.* cauſam noſti: *non eſt tibi ignotus rerum mearum ſtatus. Et hoc dicit, propterea quòd, cum illud parum plane poſuiſſet, Quid mihi de omnibus des conſilij (non enim exponit, quibus de rebus conſilium dari ſibi uelit) adſcribendum putauit, cur breuitate uſus eſſet: ideoq; intulit,* Et cauſam noſti. *& ſcis, inquit, res meæ quo modo ſe habeant, et quæ me ſolicitent, etiam ſi ego minus explicem.*

*Ex epiſt.* XIIII. *pag.* 178.

comites me & ſocios habere putabam: ] *Qui in Africam ire noluerant, ſed remanſerant, ut à Cæ*

*ſare*

*ſare ueniam deprecarentur, eos ſibi comites, et eiuſdem conſilij ſocios fuiſſe dicit.*

179.

Culpæ ] *Peccaſſe ſibi uidetur, quòd Brunduſij maneat, cæteris ad Africanum bellum proficiſcentibus.* Receptus : *à Cæſarianis.* Scripſerit : *Cæſar.*

Non quòd ab iſto ſalus data quidquam habitura ſit firmitudinis : ] *Cur ita putaret, cauſam attulit pag. 182. ſic enim ſcribit : Et alia timenda ſunt, ab alijsq́; : & ab hoc ipſo quæ dantur, ut à domino, rurſus in eiuſdem ſunt poteſtate.*

Hoc genero. ] *P. Cornelio Dolabella, qui cum Cæſare erat.* Hoc genero : *tam turpi, tam perdito, tam flagitioſo. Et hoc, quemadmodum ego opinor, ideo dicit, quòd Dolabella Cæſarem inſtigabat, ut aut Pompeianorum bona proſcriberet, aut tabulas nouas poneret. unde illud pagina 184. O dij, generum ne noſtrum potiſſimum, ut hoc, uel tabulas nouas? Atque etiam huc pertinet id, quod dixit pagina 178. Vides acceſſiſſe ad ſuperiores ægritudines, præclaras generi actiones. item pagina 180. Ad ea, quæ me conficiunt, gener accedit. & ibidem : Suſpicor cohæredes dubiam noſtram cauſam putare : ideſt, proſcriptionem meorum bonorum fore putant.*

Quintus pergit, ] *Quintus frater non ceſſat de nobis detrahere.* Cum cæteris : *ijs, de quibus ſupra in hac ipſa epiſtola.* Ad Minutium parentem ſcribam, ] *Vt mihi pecuniam curet.* Tuas literas mittam : *quibus ad eum ſcribis, ut mihi uſque ad HS XXX curet : tantundem*

HH

te Minutlo filio Romæ numeraturum · Minutius tamē XII. ſola curauit: ut ex epiſtola, quæ proxima ſequitur, apparet. Potuiſſe mirarer: ſubaudi, cogi et confici à te de rebus meis. Niſi multa de Fufidianis prædiis: hic quoque ſubintelligitur, HS cogi & confici potuiſſe putarem. quod tamen non ita erat: nam Fufidiana prædia, quæ ad Ciceronem hæreditate peruenerant, nondum Atticus uendiderat: ut patet ex epiſtola ſequenti. Et id uideo tamen: quàm difficile ſit XXX cogi.

Ex epiſt. XV. pag. 179:

Vt eum ſcribere etiam pudeat de illis rebus.] Quaſi bellum cum Ptolemæo rege cœptum confecerit, et negotij iam nihil habeat. Loquitur autem de Cæſare. Affuturi: in Italia, ut cum Cæſare dimicent. unde
» illud in epiſtola ſequenti, Ante reditum eius, negotiū
» confectum iri puto. Achæi: qui poſt pugnam Pharſalicam primum in Achaia remanſerant: deinde in Aſiam iuerant, ut à Cæſare ueniam impetrarent. ij, omiſſo petendæ ueniæ conſilio, aut ad Pompeium, inquit, redituri ex Aſia uidentur, aut loco aliquo, qui Cæſaris in poteſtate non ſit, commoraturi.

179:

Altero,] D. Lælio, quem tamen à Cæſarianis receptum iam eſſe, ſuperiora epiſtola ſcripſit. ſed uidetur minus certū id fuiſſe: ſiquidem paulo poſt in hac
» epiſtola dicet, Solius meum peccatum corrigi non po-
» teſt, & fortaſſe Lælij. ex quo manifeſtum eſt, incer-
» tum adhuc fuiſſe, num Lælius eſſet receptus.

Cui neque ad illos reditus ſit, neque ab

his ipſis quidquam ad ſpem oſtendatur.] *Illos, Pompeianos.* His ipſis, *Cæſarianis.*

XII.] HS. *De hoc in epiſtola ſuperiore.* Quod ſupereſt: *Vſque ad XXX HS. ex quibus XII. tantum acceperat à Minutio, ut XVIII. ſuper eſſent.* Peccati dolor,] *Nihil, inquit, difficilius eſt, quàm is dolor, quem ex peccati mei recordatione percipio. peccauerat autem in hoc Cicero, quòd in Italiam uenerat, ut ſæpe iam dictum eſt.* Aeternus: *nunquã enim eo liberamur.* Si ſocios eſſem habiturus ego, quos putaui: *putaui enim alios quoque in Italiam eſſe uenturos: qui deinde nõ uenerunt.* Habet aliorum &c. *cæteri Pompeiani, qui in Africam non iuerunt, excuſari omnes aliqua re poſſunt, ego nulla. itaque illi reditum habent ad ſuos: quem ego me habere non puto, qui publicam cauſam, cum in Italiam ueni, quaſi prodidiſſe uideor.* Non ueniunt in dubium de uoluntate: *non exiſtimari poſſunt noluiſſe in Africam ire; ſiquidem capti à Cæſare, aut intercluſi, non potuerunt. ego autem neque captus ſum, neque intercluſus: neque tamen in Africam iui: quodq́; grauius eſt, etiam in Italiam ueni.* Cum ſe expedierint: *nunc reprehendi nõ poſſunt, quia non iuerint: apparet enim non licuiſſe, cum alij capti, alij intercluſi eſſent. ſi uero exeundi uiam nacti, ad exercitum Africanum ſe conferent; multo minus in dubium uenient de uoluntate: oſtendent enim ſe, cum potuerint, iuiſſe.* Fuſium,] *Q. Fuſium Calenum, quem Cæſar Achaiæ præfecerat: & eſt is, ut opinor, qui Ciceroni poſt Cæ*

*ſaris obitum acerrime in ſenatu in M. Antonium in-uehenti reſpondit. Dion.* Timidi : *tantum timidi uideri poſſunt, nihil præterea : uenerunt enim ſua ſponte in Cæſaris poteſtatem, ne hoſtium loco habiti calamitatem aliquam ſubirent, quam ſupplices ſe poſſe effugere ſperarunt. ego autem non timidus ſolū exiſtimari poſſum, ſed Cæſaris quodam modo cupidus, qui in Italiam, quaſi conſpectum & conſuetudinem uictoris appetens, me contulerim : cum eadem ratione, qua ij qui ad Fuſium uenerunt, conſulere mihi poſſem.* Quicunque ſunt : *etiam ſi Cæſaris cauſam acriter oppugnarint.* Corrigi non poteſt : *neque enim efficere ego quidquam poſſum, ut peccaſſe non uidear. alij autem, ſi qui peccaſſe putabantur, cum ſe ad Africanum exercitum contulerint, recepti non iam amplius reprehendentur : cum mea ratio nō eadem ſit : nam quoniam ego multo grauius, quàm cæteri, Pompeianos offendi, non recipiar ab illis; itaque fiet, ut ſolius meum peccatum non corrigatur.* Caſsium : *rumor fuerat, Caſſium ad Cæſarem Alexandriam ire, ut deprecaretur : quod omnino Ciceronis cauſam aliqua ex parte ſubleuaſſet : cum & alios eſſe conſtaret, qui uictori ſe crederent : Hic quoque, inquit, conſilium mutaſſe dicitur : ut uideas me, præter Lælium, culpæ ſocium habere neminem.* Gener accedit : *perditus, & Cæſari malorum conſiliorum auctor. etiam in epiſtola ſuperiore,* præſertim hoc genero. *in eum locum uide quæ diximus.* Cætera : *ut de domeſticis rebus male affectis, ut de Terentiæ inopia, ut de Quinti maledictis.*

Expleri : *cum hæreditas diuidi commode non poteſt, propter cohæredum non æquas partes; ad licitationem confugitur; quæ certior eſt, quàm æſtimatio. ita omnium bonorum reperto pretio, expletur ea quæ minor eſſe uidetur pars hæreditatis.*

Ex *epiſt.* XVI. *pag.* 180.

Iſta epiſtola ] *Quæ mihi à Cæſare reddita eſt.* Exigue : *ſine pondere : ut, quod illa epiſtola continetur, inane dicat. quod idem pagina* 181 : *Inane,) inquit, eſſet, etiam ſi uerum eſſet.* Ab illo : *à Cæſare. à quo epiſtolam illam ſcriptam non fuiſſe, oſtendit pagina* 181. *Intelligis, inquit, illud de literis ad V. Idus Febr. datis non uerum eſſe. Ac ſanè fieri poteſt, ut Oppius eam, aut aliquis alius ſcripſerit, ne Cicero deſperatione adductus, rurſus ex Italia diſcederet.* De pace ] *Quam Cicero cum omnino inter Cæſarem & Pompeianos factum iri putaret, ut oſtendit in epiſtola ad Caſſium, in Italiam uenit, ſtatim poſt pugnam in Theſſalia commiſſam. cuius eũ conſilij deinde pœnituit : itaque infert : Cuius ego ſpe in hanc fraudem incidi.* Sperandum : *de pace.*

In Aſia &c. ] *Enumerat, quot in locis parum ſecunda Cæſaris fortuna fuerit.* In Aſia : *cum Pharnaces Mithridatis filius, pugna cum Cn. Domitio Calnino Aſiæ præfecto proſpere facta, Pontum occupauit.* In Illyrico : *propter rem à Gabinio minus feliciter geſtam : nam, præter alia incommoda iam accepta, in prælio cum barbaris commiſſo magnum numerum militum amiſit; & ipſe paucis poſt menſibus ſumma difficultate rerum omnium preſſus, morbo interijt.*

In caſsiano negotio: *cum Caſſius & Marcellus Cæſaris in ulteriore Hiſpania præfecti, diſſenſione orta, & militum ſeditione facta, bellum aliquandiu inter ſe geſſerunt.* In ipſa Alexandria: *cum Cæſaris milites perturbati, & ab Alexandrinis loco pulſi, legionarijs circiter quadringentis, & claſſiarijs ac remigibus ferè totidem amiſſis, in naues refugerunt; Cæſar autem ipſe, magno in periculo uerſatus, natatione ſibi conſulere coactus eſt.* In urbe: *hoc eſt, quod dicit pagina 176: Vrbanæ res perditæ: cum ſcilicet, abſente Cæſare, & in bello, quod cum Alexādrinis geſſit, occupato, multa male & inutiliter Romæ propter contentiones Tribunorum pl. & ambitionem Tribunorum mil. adminiſtrabantur: ut inquit Hircius libro IIII. quanquam aptius referetur ad M. Antonij libidinem, & auaritiam: de quo his uerbis in II. Philippica: In urbe auri & argenti fœda direptio. Et paulo poſt: Quid ego iſtius decreta, quid rapinas, quid hæreditatum poſſeſſiones datas, quid ereptas proferam?* In Italia: *hoc quoque ad M. Antoniū refero: de quo ſic in eadem Philippica: Italiæ percurſatio comite mima: in oppida militum crudelis & miſera deductio.* Ille: *Cæſar: quem adhuc bello Alexandrino diſtineri, fama erat.* Negotium confectum iri: *Africanos in Italia fore. unde illud in epiſtola ſuperiori: Ii ex Africa iam affuturi uidentur.* De literis: ] *Ad me à Cæſare miſſis: de quibus initio loquitur epiſtolæ. Lætitia autem bonorum cōmota erat, propterea quòd de Ciceronis incolumitate dubitandum iam non uidebatur, Cæſare ad illum ſcribente.* Huius con

filii: nemo enim ſalutem à Cæſare petit. nam qui in Aſiam iuerant, ut Cæſarem pro ſalute ſua deprecarẽtur, progredi ulterius noluerunt, ſed ibi Alexandrini belli exitum expectant. Qui uero in Achaia ſunt, Fuſio, contra quàm antea fecerant, oſtendunt ſe nolle deprecari, & primum illud conſilium de ſalute à Cæſare petenda mutauiſſe. Puto autem legendũ eſſe, Auferunt, non Afferunt. puto tamen, nõ cenſeo.

180:

Conſtitutum ] Deliberatio: nam conſtituerunt, Cæſari ſe committere: ſed interpoſito Alexandrino bello, & Cæſaris rebus in diſcrimen adductis, integrum ſibi reſeruarunt, belli exitum expectãtes. itaq; mora Alexandrina effectum eſt, ut eorum cauſa quaſi corrigeretur, ut eorum culpa minueretur: ſiquidem nihil fecerunt, quod Pompeianos, qui in Africa bellum renouant, grauius offenderet. & ut Alexandrinum bellum illorum cauſam iuuit, ita meam perdidit. nam quo minus ſecunda Cæſaris fortuna eſt, eo magis reprehendor, qui in Italiam uenire properarim, cauſa reip. deſperata. Ab his: à Cæſarianis. Sine dubitatione ] Noli enim dubitare, ut eorum ueritas me offendat.

De his literis: ] Quæ mihi à Cæſare redditæ ſunt: uis autem me ſcribere, ut ille, cum mihi non iratum eſſe Cæſarem audiat, ex hoc meo commodo lætitiam capiat. ſed, inquit, hoc non facio: primum, quòd me iſtæ literæ non delectant; ſiquidem & exigue ſcriptæ ſunt, & ſuſpiciones habent non eſſe à Cæſare: deinde, quòd, ipſum Quintum non eſſe erga

*me optime animatum, ex amici literis intelligo.* Il-lum ad te ſcribere: *Quintum.* Si putas rectum eſſe, & à te ſuſcipi poſſe, ] *Duplex conſideratio; num rectum ſit, ut omnino de teſtamẽto Terentia moneatur; & num moneri ab Attico debeat. illud enim, Si putas à te ſuſcipi poſſe; ut opinor hoc ualet: ſi tibi ita familiaris Terentiæ uideris eſſe, ut agere cum ea de teſtamento poſſis.* Camillo: *ná hic non minus, quàm Pomponius, Ciceronis res et negotia curabat: ut oſtendit epiſtolarum, quæ familiares dicuntur, libro XIIII. pagina 236. & 218. harum autem, quæ ad Atticum ſcribuntur, libro V. pagina 72. & libro VI. pagina 88:* De teſtamẽto: *cupiebat Cicero, à Terentia teſtamentum fieri, ut illa, cum res ſuas conſtitueret, ſatisfaceret ijs, quibus debebat. nam Ciceroni, Terentiam eius uxorem debere, minus honorificum uidebatur. monere autem eam de teſtamento, commodius erat, quàm de ſolutione: nam cum teſtamentum conficeret, neceſſario ſequebatur, ut de ſolutione cogitaret.*

181.

ſcelerate quædam facere ] *Nefarie rem perdere: unde illud pagina 184.* » *Cum hoc tam paruum de* » *paruo detraxerit, perſpicis quid in maxima re fecerit? In epiſtola etiam ad Plancium Terentiæ ſcelus appellat, eóq; ſe dicit eſſe adductum, ut diuortiũ faceret. Qui-* » *bus enim, inquit, pro meis immortalibus beneficijs* » *cariſſima mea ſalus, & meæ fortunæ eſſe debebant;* » *cum propter eorum ſcelus nihil mihi intra meos parie-* » *tes tutum, nihil inſidijs uacuum uiderem: nouarum*

» me neceſſitudinum fidelitate contra ueterum perfidiā
» muniendum putaui. Quid ſcribas de ea : rectius fortaſſe, Quid ſentias de ea : num ſcilicet tibi uideatur poſſe prouideri, ne rem perdat. ut Terentia ſignificetur. Pro deſperato : ea de re nihil amplius cogitabo. omnino, inquit, hac in re tuo conſilio egeo, ſiue aliquid excogitas, ſiue nihil. nam ſi aliquid; ne Terentia facultates conficiat, prouidebitur : ſi nihil, mihi erit ea res pro deſperata, itaq; cura liberabor.

Ex epiſt. XVII. pag. 182.

Eo breuiorem, quòd ] Vbaldini liber antiquus, Eo breuior eſt, & quòd. probo : ut duabus cauſis breuior epiſtola ſit; & quòd eam dederit properantibus tabellarijs alienis; & quòd ſuos ipſe miſſurus fuerit.

Culpa mea. ] Mea enim negligentia factum eſt, ut Dolabellæ nuberet: quem ego probare generum non debui, niſi prius omnia perſcrutatus, non ſolum quod ad mores, ſed etiam quod ad facultates attineret. quod ſi feciſſem, eius ære alieno perſpecto, nunquam paſſus eſſem, ut homini in tanta rei domeſticæ difficultate conſtituto filia mea collocaretur. ſed commiſi, ut me abſente res per amicos ageretur. quibus in Ciliciam proficiſcens ita mandaui, ut, quoniā ego tam longe abfuturus eram, de Tulliæ meæ matrimonio agerent ipſi quod probaſſent. in quo meam negligentiam agnoſco : tantam enim rem alijs committere non debui, ſed in reditum meum integram reſeruare. Cur autem hoc à Cicerone putem ſignificari, facit epiſtola
» ad Terentiam his uerbis ſcripta : Tullia noſtra uenit ad
» me pridie Idus Iun. cuius ſumma uirtute & ſingulari

„ *humanitate grauiore etiam ſum dolore affectus, no-*
„ *ſtra factum eſſe negligentia, ut longe alia in fortuna*
„ *eſſet, atque eius pietas ac dignitas poſtulabat.* Dixit *au-*
*tem*, Tale ingenium in tam miſera fortuna uer-
ſari, *hoc ſenſu; quòd Tullia uirum haberet tam per-*
*ditum, tam flagitioſum, tã multa in Tribunatu ne-*
*farie molientem: ſiquidem in Tribunatu iniquas le-*
*ges ferre Dolabella conatus eſt, maxime debitorum*
*cauſa, è quibus ipſe unus erat.* Dion.

Cum Saluſtio ] *Idem in epiſtola ad Terentiam:*
» *Nobis erat in animo, Ciceronem ad Cæſarem mittere,*
» *& cum eo Cn. Saluſtium. Deinde conſilium mutauit,*
*cum de Cæſaris aduentu nihil audiretur, ut in proxi-*
*ma ſequenti, & in alia ad Terentiam epiſtola decla-*
*rat.* Communi mœrore: *nam uterque in mœ-*
*rore ſumus.* Conſolandis: &c. *mendum uideo,*
*correctionem adhuc quæro.* Locutum: ]
*Me liberius loqui, quàm oporteret.* Non abhor-
ret a' mea ſuſpicione eius oratio: *quod enim ip*
*ſe dicit, id ego quoque ſuſpicabar, genus ſermonum*
*meorum iſtis non probari.* Non dubito &c. *om-*
*nino, inquit, parui refert, quo modo loquar: nam*
*iſtis perſuaderi nunquam poterit, ea, quæ faciant, mi*
*hi probari, etiam ſi oratione utar ad tempus accommo*
*data.* Quid mea interſit: *omnino enim ad meas*
*ærumnas accedere iam nihil poteſt.* Idem *ſignificat pa*
» *gina* 184: *Quod, inquit, me mones de uultu, et o-*
» *ratione ad tempus accommodanda; etſi difficile eſt,*
» *tamen imperarem mihi, ſi mea quidquam intereſſe*
» *putarem.* Ne profectum quidem il-

lo' ] Vel, illinc, *uel* illim, *quod idem ſignificat, legendum puto, aptiore ſententia, quàm ſi* illo *legas.* De literis ad V. id. Febr. datis: *de quibus initio proximæ ſuperioris epiſtolæ.* Inane eſſet, etiam ſi uerum eſſet: *nam etſi uerum eſſet, eas Cæſarem ſcripſiſſe; tamen apud me non magni ponderis eſſent, quoniam exigue, & , ut ita dicam, frigide ſcriptæ ſunt.*

181:

Naſidium ] *Pompeianum, ex ordine equeſtri, quẽ Cæſar libro II. de bello ciuili à Cn. Pompeio Magno L. Domitio, Maſſilienſibusq; ſubſidio miſſum refert. De hoc ipſo in fine ſeptimæ orationis in Antonium.* Emiſſus: *ex Africa: in qua Pompeiani bellum contra Cæſarem parabant, & ex prouincia neminem exire patiebantur, ne de copijs eorum, aut de conſilijs Cæſar ſcire poſſet. Naſidius autem fecerat, ut exire Terentio liceret.*

*Ex epiſt.* XVIII. *pag.* 181:

Valde eſſe impeditum ] *Graue adhuc & difficile bellum ei cum Alexandrinis eſſe.* Me hinc expedias: *efficias, ut mihi Brunduſio diſcedere concedatur: ubi cum reliquis etiam loci grauitas miſerrime perferenda.* Bellum ] *illatum à Pompeianis, tum quidem uires in Africa Scipione duce colligentibus.* Vtetur: *Cæſar, non expectans ut in Italiam traijciant.* Iſtorum: *Cæſarianorum.* Via: *ut huc, ubi ego ſum, copiæ conueniant, in Africam traijciendæ.*

Ex epiſt. XIX. pag. 182.

Velim, quid erit, qualecunque erit, ſcribas.] *Rectius,* Quod erit, *opinor.* De pace: *nam ſi bellum fuiſſet, erat ei timendum non ſolum à Cæſare, contra quem pugnauerat; ſed etiam à Pompeianis, quos reliquerat.* Dicitur Idibus Sext.] *Affuturus, cum Cæſaris ad me literis. affuit autem pridie Idus, ut ex duabus epiſtolis ad Terentiam, quæ libro XIIII. poſtremæ leguntur, manifeſtum eſt.*

Quæ ad te antea ſcripſi.] *Puto ſignificari illas literas, quæ in fine libri ordine præpoſtero collocatæ ſunt: nam ante hanc epiſtolam datas eſſe, dies aſcripta declarat. In iis oſtendit, Brunduſio diſcedere ſibi certum eſſe, cum dicit:* „ Scribas ad me, cum ha„ bebis cui des, et dum erit ad quem des; quod longum „ non erit. *Hic quoque idem oſtendit; ſed ſe tamen teneri, dum, ut in peſſimis rebus, aliquid caueat. Brunduſij, inquit, cauſa non eſt cur diutius iaceamus. modo tantiſper commoremur, dum, ut in peſſimis, aliquid caueamus, ſatis eſt. cautio autem hæc eſſe poterat, ut prius, quàm diſcederet, de Cæſaris rebus, de belli Africani apparatu certiora cognoſceret, ut ad inopiam Terentiæ propulſandam aliquid conficeret, ut pecuniam pro ſumptu ſuo cogeret, denique etiã ut Philotimi aduentum expectaret, qui literas à Cæſare habere dicebatur.* Nihil unquam caui] *Non enim caui, cum initio belli ad Pompeium in Græciam nauigaui: itaque dicit in epiſtola ad Cæcinam;* „ Vt Amphiaraus in fabulis, ſic ego prudens & ſciens „ ad peſtem ante oculos poſitam ſum profectus. *Multo*

*etiam minus caui, cum in Italiam reuerti: ſiquidem conſilium cepi nec tutum, nec honorificum.*

Ex epiſt. XX. pag. 182.

Seleucea peria C. Trebonii, is ] *Vel antiquis libris repugnantibus emendo,* Seleucia Pieria C. Trebonius. *fuit autem* Pieria Seleuciæ *cognomen, auctore* Plinio*: cuius hæc ſunt uerba libro* V. *cap.* XI. *& eodem libro cap.* XXI. *nam quòd,* Trebonius, *lego, non,* Trebonij is*; in eo mutatio nulla eſt, ſiquidem ex duarum, i, coitione efficitur u.* Quod ipſum eſt ſuſpectum, notionem eius differri. ] Nunc *enim omnibus ignoſcit, non quòd omnes uenia dignos putet, ſed quòd ad uniuſcuiuſque cauſam cognoſcendam tempus non habet: itaque notionem differt: quod ſuſpectum eſt. nam ſi nunc aliquibus ignoſceret cauſa eorum cognita: ijs, quibus ignouiſſet, nihil amplius timendum eſſet. cum uero omnibus ignoſcat incognita cauſa; ſuſpectum uidetur eſſe: nam omnino cauſam eorum, qui cum* Pompeio *fuerunt, illum diligentius aliquando cogniturum, uerisimile eſt.*

Reddidit: *quæ abſtulerat, arbitratus* Pompeiano *ius recuperandi non futurum. nunc,* Saluſtio *à* Cæſare *recepto, & ex eorum numero, qui hoſtes habebantur, exempto, reddere coactus eſt.* In Siciliam ] *Vt inde poſt in Africam contra* Scipionem *& reliquos* Pompeianos *traijcerentur.* Et protinus iturum: *in* Siciliam *uidelicet; ut ex epiſtola quæ proxima ſequitur, apparet. ego tamen libentius legerē,* Eò protinus iturum, *ſenſu eodem, ſed magis aperto.* Eſt *autem obſeruandum, locutionem hic eſſe mi-*

nus integram; cum uerbum deſideretur, quò partici pium, Iturum, referatur. qua tamen figura alibi quoque Ciceronem eſſe uſum animaduertimus, ut ad Lentulum epiſtola, cuius initium eſt, Legi tuas lite-
» ras. ſic enim ſcribit: Placebat illud, ut, ſi rex amicis
» tuis, qui per prouincias imperij tui pecunias ei credi-
» diſſent, fidem ſuam præſtitiſſet, & auxilijs eum tuis
» & copijs adiuuares: eam eſſe naturam & regionem
» prouinciæ tuæ, ut illius reditum uel adiuuando con-
» firmares, uel negligendo impedires. Verbum enim, Eſſe, unde regatur non eſt. Propius accedam: propius Vrbem. quod non feciſſet, ſi Cæſar, qui ex Aſia ueniebat, omiſſa Sicilia ex Græcia in Italiam recta nauigaſſet: nam eum Brundusij, ubi erat, expectaſſet, ut aduenienti occurreret, & deprecaretur. itaque dicit: Quod ſi faciet, id eſt ſi in Siciliam ibit, ego propius accedam.

Ex epiſtola XXI. pagina 182:

Illa ſic ſcripſit, ut ego ad te antea: ] Scripſerat autē Terentia Ciceroni, cum ei HS X mitteret, nihil eſſe reliquum: ut ex epiſtola conſtat, quæ poſt duas ſequentes legitur. quam epiſtolam ante hanc eſſe datam, ex aſcripta die manifeſtum eſt. Pharnaces ] Qui Pontum occupauerat, & exceſſurus ſine bello non uidebatur. Ad quam primum Sulla uenit: uenerat autem, ut legiones in Siciliam traduceret: quò Cæſar Patris iturus erat. Nullam putant ſe commoturam: niſi acceptis præmijs, quæ
» Cæſar promiſerat. unde in epiſtola ſequenti: Currunt
» ad illum pulſi à militibus, qui ſe negant uſquam, niſi

*acceperint.* Si hoc ita eſt: *legiones ex Italia nolle diſcedere, neque ullo pacto eos, quos Cæſar miſit, in Siciliam ſecuturas.* Euaſiſſem: *illo autem abſente, dubius quid agerem, uenia nondum impetrata, neque tamen deſperata, Brundusij inuitus permanſi.*

Quæ ad tempus accommodem] *Vultum, & orationem. unde illud pagina 184: Quod me mones de uultu, & oratione ad tempus accommodanda; etſi difficile eſt, tamen &c.* Noſtrorum iniuriis: *Quintum fratrē & Terentiam ſignificat: Quintum, qui maledictis offenderet: Terentiam quæ facultates abſumeret.* Dignum nobis: *nam orationem et uultum ad tempus accommodare, dignum Ciceronis prudentia fuiſſet.. Hoc, inquit, non poſſumus, dolore perturbati: qui quidem dolor efficitur & ex noſtris peccatis, & ex noſtrorum iniurijs. peccata autem Ciceronis erant: primum, quòd ad Pompeium in Græciam nauigaſſet, cum de Cæſaris uictoria conijcere poſſet: deinde, quòd in Italiam reuertiſſet, cum id neque tutum, neque honorificum uideretur.*

Sullana confers.] *Credibile eſt, Atticum in hâc ſententiam ſcripſiſſe: Feramus quæ ſub Sylla tulimus: hæc enim eiuſmodi ferè ſunt. Hic Cicero reſpondens, Sullana, inquit, genere ipſo præclariſſima fuerunt; nam Sylla ſenatus dignitatem contra perditam & ſeditioſam plebem defendebat; moderatione non admodum temperata; ſiquidem eos, quos ſibi minus amicos fuiſſe intelligebat, occidit.* Obliuiſcar, multoq; malim quod omnibus ſit melius,] *Dictio uidetur deeſſe, ad quam referatur uerbū* obli=

uiſcar. *forte igitur ſic:* Obliuiſcar *mei, idq́; malim quod omnibus ſit melius. non longe à uetere ſcriptura: ſiquidem in antiquis libris, quos* Vbaldinus *&* Maffeus *habent, pro multoq́; malim, legitur, mitoq́; malim.* Noſtri nullam mentionem.] *Scribis, inquit, Cæſarem mea cauſa Quinto fore placatiorem. uide, quàm ſecus ſit. Quinto filio, cum pro patre deprecaretur, omnia tribuit, noſtri mentionem nullam fecit: ut apud Cæſarem non modo ego alios commendare non poſſim, ſed etiam commendatione uidear indigere.*

Ex *epiſtola* XXII. *pag.* 183.

Epiſtolas illas] *Quintus Cicero epiſtolas cõtra Marcum fratrem ſcripſerat ad Cæſarem: Cæſar illas ad Oppium & Balbum miſit: illi Attico dederunt: Atticus ad M. Ciceronem curauit perferendas.* Quaſi quo illius &c. *ne Cæſar quidem, inquit, illas epiſtolas à Quinto contra me ſcriptas ad Balbum & Oppium miſit, quaſi quo illius improbitate offenderetur, ſed credo, ut incommoda diuulgarentur mea.* Ne illi obſint,] *Scribis te uereri, hæ literæ, contra me ad Cæſarem ſcriptæ, ne ipſi Quinto, qui ſcripſit, apud Cæſarem obſint: id eſt, ne Cæſar hac improbitate offenſus, difficilior illi ſit ad ignoſcendum. (nam, quòd in Pompeij partibus fuiſſet, hoc ſibi ut ignoſceretur, Quintus petebat) hoc, inquit, non eſt, ut pertimeſcas. tantum enim abeſt ut ita ſit, ut etiam Quinto ſtatim omnia Cæſar conceſſerit, deq́; illo ne rogari quidem ſe paſſus ſit. quod idem in fine ſuperioris » epiſtolæ dicit his uerbis: Scripſi ad te antea, eum ſta-*

*tim Quinto*

" tim Quinto filio omnia tribuiſſe . & in ea quæ proxi-
" mam ſuperiorem præcedit . C. Trebonius ſe Antiochiæ
" dicebat apud Cæſarem uidiſſe Quintum filium cum
" Hircio : eos de Quinto , quæ uoluiſſent, impetraſſe
" nullo quidem negotio . Et aduertendum eſt, Ciceronem, cum eandem rem iterum & tertio ſignificaret, non iiſdem tamen uerbis uſum eſſe. Eiq; rei mederi: te. nam cum Balbo & Oppio Romæ Atticus agebat, ut Quintum Cæſari literis commendarent, ueritus ne illi epiſtolæ contra fratrem ſcriptæ nocerent : nã M. Ciceronem Cæſari putabat eſſe curæ, ut etiam illius cauſa crederet Quinto fore placatiorem. quod ex fine precedentis epiſtolæ cognoſcitur. Nihil ualere: cauſam explicat in epiſtola, quæ ante proximam ſuperiorem legitur. Currunt ad illum ] Sulla et Meſſalla erant ex iis, quos Cæſar in Italiam miſerat, ut legiones in Siciliam traducerent. quos milites male acceperunt, negantes ſe uſquam eſſe ituros, niſi à Cæſare præmia, quæ ſuperioribus bellis promiſerat, accepiſſent. Pulſi à militibus: nam XII. legio, ad quam primum Sulla uenerat, lapidibus egiſſe hominem dicebatur. In epiſtola præcedenti. Vt multos dies in oppidum ponat. ] Non expono, Vt in uno quoque oppido multos dies Cæſar conſumat, ſed, Vt ab oppido ad oppidum multorum dierum itinere perueniat. quale illud eſt 198 : Ne totum diem in uillam. ubi ſubaudio Ponam, dum in uillam eo. Quo modo agit, ] Frequens locutio apud Ciceronẽ: Quo modo nunc eſt, Conſules tranſierunt. Quo modo nunc eſt, pedem ubi ponat in ſuo, non ha-

bet. Quo modo res ſe habet, non eſt facillima. 133. 204: 307. Quem ego ſenſum & loquendi modum ſecutus, legere malui, Quo modo agit, quàm, ut antea, Quoquo modo agit, quemadmodum & pagina 238: Dicit autem, Quo modo agit, propterea quòd Pharnaces Ponto, quem occupauerat, non decedebat: ut ea res Cæſari in Italiam proficiſcenti moram allatura uideretur. Cœli, qui mihi: uidetur, Quæ mihi, legendum. Laborem: languorem, non nulli. ego nihil muto: refertur enim ad uerbum Suſtineo. An his illuc euntibus mandem, ut me excuſent? his, Sullæ, & Meſſallæ. Illuc: ad Cæſarem. Excuſent: quòd Brunduſio diſceſſerim, & propius Vrbem acceſſerim. Vt in malis.] Iuua, inquit, me conſilio. plane hoc non facile fieri poteſt: ſed iuua, ſi non quantum opus eſt, at quantũ licet in malis. pagina 189: eodem ſenſu dixit, Pro » malis. Multo plus, inquit, proficeret ſolitudo, ſi tu » intereſſes. quæ mihi una cauſa eſt hinc diſcedendi. » nam pro malis recte habebat. & ad Torquatum epiſto » la ſecunda libri VI. Quòd, inquit, maiore in uarie» tate uerſata eſt adhuc tua cauſa, quàm homines aut » uolebant, aut opinabantur: mihi crede, non eſt pro » malis temporum quod moleſte feras. Dixit etiã in Bru » to non diſſimili ſententia: L. Celius, ut temporibus il» lis, ualde doctus. & de Senectute: Multæ, ut in ho» mine Romano, literæ. Et in epiſtola ad Marcellum: Vt » in tali re, fortuna laudatur. Vt in malis, autem, Vt in peſſimis, Vt in perditis rebus, nota locutio eſt: itaque non afferam exempla: tantum dicam, in Vbaldi

*ni libro manuſcripto legi, Scio rem difficilem eſſe ſed in malis. in libro Cauılcantis, Sic rem difficilem eſſe ſed ut malis. ut ex duorum exemplariũ uarietate non temere locus emendari uideatur.* Etiam: *altera cauſa, cur propius accedere uellet. prima enim erat illa, quòd grauitatem cœli Brunduſini uix iam corpore ſuſtinebat.* De teſtamento, ] *Quòd à Terentia fieri Cicero cupiebat, ut ijs, quibus debebat, ſatisfaceret.* Animaduerteres: *quid? opinor, id*
» *quod dixit in epiſtola præcedenti: Quid à Terentia in*
» *teſtamento ponatur, & quo modo ponatur.*

*Ex epiſtola* XXIII. *pag.* 183:

Vt cum camillo communicares, ] *Hoc quid eſſet, de quo Atticum communicare cum Camillo uolebat, oſtendit pagina* 181. *Extremum, inquit, eſt,*
» *quod te orem, cum Camillo communices, ut Teren-*
» *tiam moneatis de teſtamento. Eaſq; literas hic ſignificat, cum dicit, Quod ad te ſcripſeram.* Scripſit, te cum eo locutum: *antiqui libri duo, Vbaldini, & Caualcantis, habent: Scripſiſſe eum locutum. ut fortaſſe corrigendum ſit, Scripſit ſecum locutum: figura magis propria, quàm ſi legas, Scripſit te cum eo locutum. niſi ſi quis offenditur, quòd, Te, ſubintelligi uideat: cum huius generis apud Ciceronem multa ſint.*

183.

Niſi illud ] *Hic dictio Niſi idem ferè ſignificat quod*
» *Sed: ut in epiſtola ad Memmium, libro* XIII. 202:
» *Nec, cur ille tantopere contendat, uideo, nec, cur tu re*

» *pugnes: niſi tamen multo minus tibi concedi poteſt,*
» *quàm illi, laborare ſine cauſa.* Et ad Philippum, eodẽ
» libro, 230. *De re nihil poſſum iudicare, niſi illud mi-*
» *hi certe perſuadeo, te talem uirum nihil temere feciſ-*
» *ſe.* Illud: *teſtamentum, uel, quod ſcriptum eſt in teſtamento.* Si aliter eſt, ut oportet: *ſi teſtamẽtum à Terentia factum aliter eſt, atque oportebat, mutari iam non poteſt.* Et hoc dubitanter dicit, quia certum neſciebat, an eſſet factum, ut re uera nõ erat: quod ex duabus præcedentibus epiſtolis apparet: quas poſt hanc ſcriptas eſſe, cum alia ſignificant, tum illud in primis, quòd in hac Quintum filium ad Cæſarem eſſe profectum, in illis à Cæſare omnia dicit impetraſſe. A' nullo: *Caualcantis liber,* A' nillo. *corrigẽdum puto,* Ab illo, *ideſt à Camillo.* Fortiorem: *non putabam te prorſus ualere.* Profectum ] *Vt pro patre deprecaretur.* Habere ad me literas: *à Cæſare, quas accepit pridie Idus Sext. ut ex penultima epiſtola libri* XIIII. *ad Terentiam cognoſcitur.* Gratulatur: *quòd exiſtimet Cæſarem iratum mihi non eſſe, cum ad me ſcribat.*

Ne cogitatione quidem ] *ſenſus eſt: Quintus frater mihi gratulatur, quòd Cæſar ad me ſcribat. ego autem, tantum abeſt, ut propter has literas gaudeam, ut nihil ne cogitatione quidẽ reperire poſſim, quod mihi tolerabile poſſit eſſe. Dicit autem,* In meo tamen peccato, *propterea quòd grauiter ſibi peccaſſe uidebatur, qui ſtatim poſt pugnam Pharſalicam, Pompeianorum uiribus non dum plane extinctis, in Italiam ueniſſet. idq́; diuerſis nominibus appellat, te-*

*meritatem pagina* 175. *ſtultitiam* 177. *peccatum* 379: De hac miſera cogites: *de Terentia, ne egeat. ad hoc autem, ut ex epiſtola ſequenti conijcitur, Atticus ita reſpondit: Terentiæ noſtra & tua parata erunt.* De quo ad te proxime ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandã: *ſignificat literas* III. *Nonas Quintilis datas, quæ ſunt in fine huius libri, perturbato ordine, collocatæ. quibus in literis, quod ad inopiam propulſandam pertineat, hoc eſt: De oro, ut in perditis rebus, ſi quid cogi, conficiq; poteſt, quod ſit in tuto, ex argento, neque ſatis multa ex ſupellectile, des operam. Volebat autem Cicero, cum propter Cæſarianorum licentiam de Vrbis direptione timeret, ea, quæ pretij maioris erant, neque loci multum occupabant, ut argentum, aut aliquid ſimile, ſeponi & occultari, ne diripientibus paterent. quod apertius dicit in epiſtola ſequenti, quoniam Atticus, Ciceronem de uenditione ſcribere, uidebatur eſſe interpretatus.* De ipſo teſtamento: *ut Terentia teſtamentum faciat. Et in dictione* Ipſo *ineſt emphaſis, quaſi dicat, de quo ſcis me laborare, & de quo ſæpe iã ad te ſcripſi.* Illud quoque uellem antea: *uellem antea nobis curæ fuiſſet, ut Terentia teſtamentum faceret: ſed omnia timuimus: nimis, inquit, timidi fuimus: nam ueriti ſumus, ne, ſi illam de teſtamento moneremus, mulier ſuſpicioſa offenderetur. Et dicit,* Illud quoque, *ut oſtẽdat alia etiam à ſe eſſe prætermiſſa.* Melius quidem in peſsimis nihil fuit diſsidio: *erratum à nobis eſt, quòd Terentiam antea de teſtamento non*

*monuimus, ueriti, ne moleſte ferret: ſed in eo maior culpa fuit, quòd diſſidium non fecimus, cum in peſſimis melius nihil eſſet.* Et *oſtendit, ne ipſum quidem diſſidium ſine aliqua difficultate fuiſſe; ſed, ut in peſſimis, optimum tamen fuit.* Aliquid feciſſemus, ut uiui uel tabularum, *&c. uel aliquid deſideratur, uel in his ipſis uerbis mendum latet. ſenſus eſſet non abſurdus, ſi ita legeretur:* Aliquid *feciſſemus, ut uiri, uel tabularum, & quæ ſequuntur. nam infert paulo poſt,* Et *uideremur aliquid doloris uirilis habuiſſe:* Vel tabularum nouarum nomine, uel nocturnarum expugnationum: *cauſæ, cur diſſidium honeſte facere uiſus eſſet. nam cum pecuniam, quam* Romæ *habebat, neque ipſe domi ſuæ, aut apud amicos tuto cuſtodire poſſet, cum nocturnæ domorum expugnationes timerentur; neque apud argentarios deponere, cum de tabulis nouis rumor eſſet, quibus creditæ pecuniæ, recuperandi iure ſublato, amittebantur: dixiſſet, ſe quidem alia ratione ſibi cauere non potuiſſe, niſi diuortium faceret, & eam pecuniam pro dote redderet.* Ad *hunc locum pertinent ea, quæ diximus* I I I. *huius libri.* Vel Metellæ, uel omnium maiorum: *ſic omnes antiqui libri, quotquot ipſi uidimus. tentaui, ſi poſſem ingenio, aut ſententiam aſſequi, aut locum emendare: neutrum ſucceſſit.* Nec res periiſſet: *quam* Terentia *conſumpſit. quod damnum, illa dimiſſa, effugiſſem.* Et uideremur aliquid doloris uirilis habuiſſe: *Terentia dimittenda.* Memini omnino tuas literas. ſed & tempus illud, & ſi quid uis

præſtitit.] *Quo mado nunc locus interpungitur, ſententiam non elicio quæ probetur. mallem ſic diſtinguere: Memini omnino tuas literas, ſed & tempus illud. etſi quiduis præſtitit. hoc ſenſu: Memini omnino, quid tu mihi olim ſcripſeris, cum ſcilicet, ut diuortium facerem, ſuadebas: ſed memini (hoc enim uerbum ſubintelligitur) & tempus illud: quod eiuſmodi erat, ut de diuortio non uideretur eſſe cogitandum. nam cum ciuile bellum eſſet, & Terentiam dimittere, niſi dos redderetur, non poſſem: non fuit committendum, ut tam duris temporibus ea pecunia, quam habebam, priuarer. itaque cum dicit, Memini & tempus illud, quaſi ſe excuſat, quòd Attici literis non paruerit. quaſi dicat: Illo tempore ſi Terentiæ nuncium remiſiſſem, fore ſuſpicabar, ut in magnam deinde rei nummariæ difficultatem inciderem: ſed incidere tamen in quamuis difficultatẽ præſtitit, quàm Terentiam non dimittere. Et hoc ſignificat, cum dicit:* Et ſi quiduis præſtitit. Ipſa uidetur denunciare.] *Ipſa, Terentia: denunciare, diuortium.* Audimus enim de ſtatu reip.] *reddit rationem, cur Terentia uideretur diuortium denunciare.* Statu reip. *miſero uidelicet, & perdito, maxime propter Dolabellæ Tribuni pl. ambitionem & licentiam. unde Cicero coniecturam faciebat, Terentiam diuortium eſſe facturam; utpote quæ dubitaret, ne, ſi Dolabella tabulas nouas poſuiſſet, quod uelle uidebatur, tam perturbato ſtatu ciuitatis de dote ueniret in dubium. itaque uelle eam, dum liceret, ſibi cauere, diuortio facto, ante difficultatem illam tem-*

porum à Cicerone dotem recipere, uerisimile erat. propterea non dixit, denunciat, ſed uidetur denunciare: quòd ipſe, denunciaturam, coniectura perſpiciat. Quòd autem in noſtro libro, contra quàm in alijs omnibus, legitur, de ſtatu reip. ô dii, &c. ſic emendauimus adducti ueterum exemplarium uarietate. nam liber Caualcantis habet, de ſtatu riei odii: Vbaldini, deteſtari Clodi: Maffei, de ſtaturi Clodii. Vt hoc, uel tabulas nouas?] Subaudi, cogitet, in animo habeat, uel aliquid huiuſmodi. HOC: quidpiam iniquius, de quo generum ſuum Dolabellam audiuerat legem eſſe laturum. ſed mihi magis placet, totum illud, hoc, uel tabulas nouas, non duas res, ſed unam ſignificare. nam ſi duas ſignificat, cur ſecundam nominat, primam non item? qui enim poterat Atticus intelligere, quid ſibi uellet uerbum hoc, niſi à Cicerone apertius exponeretur? placet igitur, ut dixi, unam rem ſignificari, & illud uel tabulas nouas, interpretationem eſſe dictionis hoc: ut particula uel ſententiam non mutet, ſicuti cum ponitur pro aut; ſed augeat, quo modo poſita eſt in quadam epiſtola ad Quintum fratrem: Tu nobis amiciſſimum Seſtium cognoſces, credo tua cauſa uel Lentulum. & in libris Academicis: Per me uel ſtertas licet, non modo quieſcas. Legem autem de tabulis nouis Dolabellam pertuliſſe, non conſtat: ſed laturum eſſe, rumor fuit: atque etiam tentaſſe apparet. cuius rei argumentum eſt, quòd in Philippica VI. Trebellium tabulis nouis aduerſatum fuiſſe, legitur: & ex Dionis hiſtoria libro XLII. inter P. Dolabellam, qui debito=

*rum cauſæ fauebat, è quibus ipſe unus erat, & L. Trebellium, Tribunos pl. graues et perpetuas fuiſſe contentiones, intelligitur.* Trebellij autem Tribunatus dubio procul in Philippica ſignificatur. *Sed argumẽtari non oportet: aperte L. Florus, Dolabella, inquit, de tabulis nouis legem ferente, ſeditiones excitatæ. aperte etiam Plutarchus in Antonio.* Nuncium remitti: *Terentiæ: ut, quod illa factura eſt, præripiamus. hoc enim refertur ad illud,* Ipſa uidetur denunciare.

Tertiam penſionem. ] *Vt reddam uniuerſam dotem. nam dos, facto diuortio, tribus penſionibus ſoluebatur.* Tum, ne uim abuſo naſcetur: *ſic Maffei liber: ſic & Caualcantis, & Beſſarionis. forte, Tum ne cum ab ipſa naſcetur, an prius ego. id eſt, tum ne cogitandum de dote, cum ipſa diſſidium denunciabit; an prius ego denunciem.*

Ex epiſt. XXIIII. pag. 184.

Quæ dudum ad me, & quæ etiam ad meam Tulliam ] *Hic locus antea in uulgatis omnibus libris mendoſe legebatur. nos eum ex antiquo Speciani libro reſtituimus.* Ea ſentio eſſe uera: *ſentio, niſi meum dolorem occultabo, grauiſſimum impendere damnum. Quod tamen damnum oſtendit Cicero uitari à ſe minime poſſe, cũ infert: Iſtud feramus: quod cum tulerimus, tamen eadem erunt perpetienda, quæ tu ne accidant, ut caueamus, mones.* Grauiſsima iniuria accepta: *puto quòd Brundusij, ſine ulla dignitate, grauiſſimo cœlo, diutius manere cogeretur: præſertim cum & ex literis Dolabellæ, Cæſaris mandato confectis, in Italiam ueniſſet; (pagina 174.) &*

*Oppius deinde ita promiſiſſet, Cæſari nõ ſolum de conſeruanda, ſed etiam de augenda illius dignitate curæ fore. pagina* 173: Omni ſtatu, omniq́; populo ] *Video enim mihi iratum fore Cæſarem, quòd contra eum pugnauerim; infeſtos Pompeianos, quòd ab ijs diſceſſerim.* Eundem exitum: *perniciem, & interitum rerum mearum.* Ad meam manum rediero: *locum, antea deprauatum, emendauimus ex antiquo Speciani libro: in quo ita ſcriptum eſſe, Vbaldinus Bandinellus, homo grauis, & certus, affirmauit. Mea, inquit, manu ſcribere incipiam.* Commoti neque eum: *eodem modo libri manuſcripti. locus corruptus. quare ad reliqua pergamus.*

Quaſi ita ſit: *non credo, inquit, teſtamentum à Terentia eſſe factum: ſed, quaſi factum ſit, quoniam de teſtamento cum ea ſermonem iam habuiſti, poteris monere, ut alicui committat &c.* Quoniam in ſermone iam ueniſti: *hoc dicit, quia, niſi Atticus iam antea de teſtamento cum ea locutus eſſet, ſuſpicari Terentia potuiſſet, ſe ideo moneri, quòd extra belli periculum ipſa non eſſet. quod Cicero nolebat: itaq́; infert paulo poſt, Quam quidem celo miſerã me hoc timere. opinor autẽ rectius,* In ſermonem: *nam, uenire in ſermone, minus uſitata locutio. opinioni noſtræ ſubſcribit Vbaldini liber.* Cuius extra periculum huius belli fortuna ſit: *nam Terentiæ fortunas uidebat extra periculum belli non eſſe: ſed eam celabat. Oſtendit autem, commode Atticum illã de cõmittendo alicui teſtamento monere poſſe, ſiquidẽ cũ ea de teſtamento iam antea in ſermonem uenerat: ut*

ſuſpicari non ita poſſet, quam ob cauſam moneretur.

De illo altero: ] Quod ſcilicet ad te ſcripſi, ut aliquid conficiatur ad inopiam propulſandam. De hoc autem duabus iam epiſtolis Atticũ rogauerat, proxima ſuperiore, et proxima ſequenti. Venire nunc nihil poſſe: hoc enim Atticus reſcripſerat. Seponi, & occultari: ut argentum, & lautior ſupellex. declarat in epiſtola ſequenti. Quæ impendet: timebat Vrbis direptionem, cum audiret quotidie cædes & incendia fieri, omnia miſceri, atque turbari, Tribunos pl. Dolabellam & Trebellium, alterum alteri infeſtum, opportuna Vrbis loca hominibus armatis occupaſſe. Dion libro XLII. Mitto cætera, ] Quæ illa inique & ſcelerate fecit. Quid ad hoc addi poteſt: quid hoc indignius eſſe poteſt? Hoc: quod proxime ſequitur. Scripſeras: ad Terentiam. apparet Atticum aliquò exiſſe, inde Romam ad Terentiam ſcripſiſſe, ut HS XII. quæ de argento reliqua eſſent, Brunduſium in Ciceronis uſum permutaret. HS XII: aureos ſcutatos, ut nunc appellant, circiter trecentos. n.ĩ HS (mille ſubauditur) pro aureis ſcutatis eſt uigintiquinque. ſeſtertius enim pro quadrantibus æreis duodecim. CCIↃↃ ] His notis decem millia nummum ſignificantur. decem autẽ millia nummum, & decem ſeſtertia, idem eſt, itemq; decem millia ſeſtertium: nam nummus et ſeſtertius nihil differunt. ſeſtertius uero, ſiue nummus, quadrantes æreos, quos hodie uocant, duodecim ualet: cum & quatuor ſeſtertij denarium efficiant; & denarius, ſi ad Venetam monetam redigatur, pro ſexdecim mar

*culis ſit, quemadmodum apud ueteres pro ſexdecim aſſibus: ut appareat, quos nunc quadrantes dicimus, apud antiquos trientes aſſium fuiſſe. et denarios in argenti uncia ſciendum eſt ſeptem fuiſſe, ut apud Græcos drachmas octo. Cum igitur ad Terentiam Atticus ſcripſiſſet, ut Ciceroni ſeſtertia duodecim mitteret, decem tantum illa miſit, duo reliqua auertit.*

184:

„ Nullus uenit, ] *Sic Plautus in Aſinaria: Quem*
„ *in tonſtrinam iuſſeram uenire, is nullus uenit. In*
„ *Bacc. Nullus affueris. In Trin. Nullus credas. Et Te-*
„ *rentius in Eun. Nullus mones. In Hec. Nullus dixeris.*
„ *Ipſe Cicero infra, Sextus ab armis nullus diſcedit.*

Aduentum Cæſaris: *cum Epheſum aduenient, confecto Alexandrino bello in Italiam reuertens.* Aut nihil puto ] *Cum Philotimus Epheſi tempus tereret, coniecturam faciebat in ijs literis, quas ille à Cæſare ferre dicebatur, nihil eſſe, quod celerius perferri opus eſſet. nam ſi quid liberalius Cæſar ſcripſiſſet, ueriſimile erat Philotimum literas ſine ulla mora ad Ciceronem fuiſſe perlaturum. de his autem literis in epiſtola proxima ſuperiore, & in fine libri XIIII. ad Terentiam.* Quid illinc afferatur: *à Cæſare, ex Alexandria.* Te intelligere certo ſcio: *intelligis enim, eam à nobis contractam eſſe culpam, ut neque apud Cæſarem locus, neque apud Pompeianos ſit futurus. hoc apertius ſupra, in hac ipſa epiſtola: Nihil igitur mea minus intereſt, quàm de Cæſaris rebus quid afferatur. quæcunque eius fortuna erit, idem exitus me*
„ *manet. In ſequenti etiam epiſtola, Illum, inquit, di-*

» ſceſſiſſe Alexandria, rumor eſt: quod uerum, an fal
» ſum ſit, quoniam mea nihil intereſt, utrũ malim ne-
» ſcio. Difficile eſt,] Cur difficile eſſet, oſten
dit pagina 183. Si mea quidquam intereſſe pu
tarem: cur hoc ſua nullam in partem putaret intereſ
» ſe, declarat pagina 181: his uerbis: Non dubito, quin
» iſtis perſuaderi nullo modo poſſit, ea, quæ faciãt, mi
» hi probari poſſe, quoquo modo loquar. ego tamen utar
» moderatione, qua potero. quanquam, quid mea in-
» terſit, ut eorum odium ſubeam, non intelligo.

Quod ſcribis, literis, putare, Africanum ne-
gotium confici poſſe:] Subaudiendum præno-
men Te, quod referatur ad uerbum Putare. ſenſus
hic eſt: Scribis te putare, inter Cæſarem, & Pompe-
ianos, qui in Africa ſunt, literis utrinque mittendis
pacem poſſe fieri. unde infert: Si quid erit, quod con
ſolationis aliquid habeat, ſcribas ad me. præter pacem
autem, unde conſolationem capere, aut quod optare
» poſſet, nihil erat. itaque pagina 182. Vnum, in-
» quit, eſt, quod mihi ſit optandum, ſi quid agi de pa
» ce poſſit: quod nulla equidem habeo in ſpe; ſed quia
» tu leuiter interdum ſignificas, cogis me ſperare, quod
» optandum uix eſt. Si quid audiero citius: hoc
dicit, quia, cum Brundusij eſſet, propius aberat ab
Africa, quàm Atticus, qui Romæ erat.

Ex epiſt. ultima, pag. 184:

Omnia fecimus &c.] Deſignat hæc in primis;
ſuam profectionem ad Pompeium, cum in Græciam
nauigauit; & reuerſionem in italiam, cum, Pompe-
io acie deuicto, in Cæſaris poteſtatem ſua ſponte uenit.

*quod utrunque dicit ſe feciſſe propter errores & miſerias & animi & corporis, hoc eſt incaute prorſus, & inconſiderate; cum intelligat, ſe, profectione ad Pompeium, Cæſarem offendiſſe; reuerſione in Italiã, Pompeianos: ut ob has cauſas locum ſibi neque apud Cæſarem fore, neque apud Pompeianos ſperare poſſit.*

Proximi ] *Frater Quintus, uxor Terentia, gener Dolabella. Quintus filium miſerat, qui eum apud Cæſarem accuſaret; odiumq́; acerbiſſimum, & nocendi uoluntatem oſtenderat. Terentia facultates conſumpſerat. Dolabella Tribunatum improbe gerebat. De Quinto, 175: 176: 177. 179: 180: 182: 183. De Terentia, 181. 184. 184: & in epiſtolis, quæ Familiares appellantur, epiſtola penultima libri IIII. De Dolabella, 178. 179. 180. 184. et Dion libro XLII. Plutarchus etiam in Cæſare. Recte igitur dicit, proximos nouum ſibi dolorem attuliſſe, cum curare potius, quantum in ipſis eſſet, ueterem animi ægritudinem deberent.* Quod longum non erit. ] *Significat, ſe aut in tantis moleſtijs non diu poſſe uiuere, aut in alias terras uelle migrare.* Cuncti poſtea nuncii: *Maffei liber pro cuncti, habet, eunti: Vbaldini, euntes.*

185.

Scripſi apud epiſtolas ] *Deprauata uerba: neque ſecus uetera exemplaria, niſi quòd,* ſcripſit, *Maffei liber habet.* Miſerum ea: *Caualcantis liber, miſerrima. locus eſt ab omni parte corruptus.* Simile natum: *Vbaldini liber, ita leuatum. meum iudicium non interpono: propterea quòd ſenſum uidere*

*non poſſumus, cum ea, quæ proxime præcedunt, & ipſa propter mendum obſcura ſint, & hæc, quæ conſequuntur, iiſdem tenebris inuoluant.* Conſilio
„ dando: attamen: *tale illud eſt 204: Tuas literas*
„ *hodie expectabam, nihil equidem ut ex ijs noui: quid*
„ *enim? ueruntamen. aliáq; alibi eiuſdem generis.*

Cæci fuimus] *Cum eam Terentiæ dedimus. Cicero diuortium cum Terentia facere noluerat, ne ſecundam penſionem daret: quanquam Atticus auctor eſſet, ut omnino diuortium faceret. deinde, ne Terentia egeret, ſecundam penſionem dedit, neque tamen diuortium fecit. quod ita eſſe, conſtat ex epiſtola, quæ ante ſuperiorem proximam legitur: in qua hæc*
» *ſunt uerba: Placet mihi, & idem tibi, nuncium re*
» *mitti. petet fortaſſe tertiam penſionem.* Alium mallem: *recordatus orationem eſſe de præteritis, ſententiam non perfecit; quodq; inſtituerat dicere, omittens, intulit,* ſed præterijt. Quod ſit in tuto,] *Hoc iterauit ſuperiore proxima epiſtola, cum dixit: Seponi, & occultari poſſunt, ut extra ruinam ſint eam, quæ impendet.* Neque ſatis multa ex ſupellectile: *non dicit ſupellectilē parum multam eſſe, ſed parum multa eſſe in ſupellectile, quæ pretij maioris ſint, & ſeponi debeant.*

185:

Nec ulla fore conditio pacis, eaq;, quæ ſunt, etiam ſine aduerſario peritura.] *Ponit duas cauſas, cur uideatur adeſſe extremum: primū, quòd inter Cæſarem & Pompeianos pacis conditio nulla erit, & omnino decernetur armis: deinde, quòd,*

etiam ſi bellum à Pompeianis non ſit, tamen hæc uel ſine aduerſario peribunt: corruant enim neceſſe eſt, cum nullo iure, nullis legibus nitantur. Et hoc dicit, quia, cum Cæſar bello Alexandrino detineretur, in Vrbe propter contentiones tribunitias ad arma uentum erat; & militibus in ciuitatem receptis, per uim omnia gerebãtur. Dion lib. XLII. et Hircius lib. IIII.

## IN LIBRVM XII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

### EX EPISTOLA I. pagina 185.

AD conſtitutum.] *Secundum conſtitutum, prout conſtituimus. & prætermittit loci nomen, ubi* V. Calendas *eſſe conſtituerat; quòd hac de re cum* Attico *ante diſceſſum locutus erat, ut nominare neceſſe non eſſet. nam cum dicit,* V. Cal. igitur; *aduerbiũ* igitur *hoc deſignat, ut unà locuti ſumus, ut tu ſcis me conſtituiſſe. & obſeruandum eſt, conſtitutum, eſſe uerbum iuris, ut in oratione pro Cæcina,* Qui *ad conſtitutum experiundi iuris gratia ueniſſent. & pro* Cælio, Cum *ſit ijs confitendum, nunquam ſe ne congreſſu quidem, & conſtituto cœpiſſe de tantis iniurijs experiri. nam in iudicium alter alterum uocabat die conſtituta. & quoniam ſæpe accidit, ut ij, qui liti-*

gant

*gant, non eo die, quem ſibi ad agendam cauſam conſtituerunt, iudicio diſceptent, ſed in alium diem differant: ideo in epiſtola ad Marium, tralatione à litigantibus ſumpta, dixit,* Si quod conſtitutum habes cum podagra, fac in alium diem differas: *hoc eſt:* Si *tu fortaſſe his diebus, quibus nos una futuros eſſe uides, podagræ medicinam facere conſtitueras: differ in alium diem: ne te ex curatione infirmum & languentem offendamus; ſed bene ualentes, hilarius & liberalius uiuere poſſimus.* Currere: *Romam: quò hæc epiſtola data eſt, ut ea, quæ ſubſequuntur, declarãt.*

Quod quidem ipſum: *oſculum. & uidetur hoc in loco oſculum non baſium ſignificare, ſed paruum os, cum ſequatur, garriat.* Quid garriat: *apte, garriat, de puella: nam infantes, cum loquuntur, hilaritate quadam & ſono uocis auiculas uidentur imitari. itaq; quod auium proprium uerbum eſt, eleganter ad puellam tranſtulit.* Sin ruſticatur: *hinc apparet, hanc epiſtolam Romam eſſe miſſam. nam hoc intulit, cum certum neſciret utrum Romæ Attica cum patre, an in prædijs eſſet ſine patre.* Aut ſcribes ſalutem, aut nunciabis: *ſcribes, ſi ruſticatur: nunciabis, ſi tecum Romæ eſt.* Noctuabundus] *Qui de multa nocte ambulaſſet.* Scilicet: *hoc in loco* ſcilicet *aſſeuerationem ſignificat, ut in*
» *epiſtola ad Lentulum, Me in ſummo dolore, quem in*
» *tuis rebus capio, maxime ſcilicet conſolatur ſpes, quòd*
» *fore ſuſpicor, &c. Et ad Atticum, 58. De Lentulo*
» *ſcilicet ſic fero, ut debeo: uirum bonum, et magnum*
» *hominem perdidimus.* Quod ſcribis,

igniculum matutinum: ] *Igniculum matutinum* γεροντικὸν *eſſe, Atticus ſcripſerat: itaque ſe, qui ſenex eſſet, more ſenum eo delectari.* Cui Cicero *reſpondens,* Eſt *id quidem, inquit,* γεροντικὸν, *ſed* γεροντικώτερον *memoriola uacillare. id eſt, tu quidem in eo ſenem te eſſe oſtendis, quòd igniculo matutino uteris; ſed multo magis, quòd memoria uacillas, ( hoc autē uitio ſenes plerunque laborare ſolent) cum, quibus ego diebus ad* Axium, *ad te, ad* Quintum *fratrem literas dederim, ſis oblitus: non enim ijs diebus dedi, quibus ipſe putas, ſed* IIII. Cal. *ad* Axium, III. *ad te,* V. *ad fratrem.* Videtur *autem, cum hæc epiſtola ſcripta eſt, anni tempus id fuiſſe; ut frigoris aut nihil, aut parum admodum eſſet; cum ſupra dixerit,* Sin *ruſticatur: ruſticari enim, tempeſtate frigida, non ſolemus; neque,* Atticum *filiolam infantem hieme ruſticatum miſiſſe, ueriſimile eſt.* Hoc *attexere non alienum putaui: ut intelligatur, eo tempore igniculo matutino uti plane* γεροντικὸν *fuiſſe. nam cum frigoris aliqua uis eſt, tum igne uti non dicetur eſſe* γεροντικὸν: *ſiquidem id non à ſolis ſenibus, ſed omnino ab omnibus neceſſario fieri uidemus.*

Ideſt V. Cal. ] Teneo *meum inſtitutum, ut ſine libris antiquis nihil affirmem: quid tamen, ſi legatur,* PI. Cal. *hoc eſt, prid.* Cal. *ut ordo continuetur,* IIII. III. II. *eſt autem & alijs in locis hic error, ortus, ut ego opinor, ab huiuſmodi cauſa, quòd librarij, ubi ſcriptum uidebant* II, *opinione decepti u literam eſſe putarunt, & u pro* II *repoſuerunt: deinceps alij peritiores, cum u intelligerent an-*

*tiquam notam eſſe oportere*, V *fecerunt*. HOC igitur habebis, noui nihil: *aduerbium* igitur *quò ſpectet, obſcurum eſt. connecti enim cum ſuperioribus non poteſt. ſed, ut ego arbitror, ad Attici epiſtolam refertur: in qua huiuſmodi aliquid fortaſſe poſuerat, Scribes ad me, ſi quid habebis. cui Cicero reſpondens, Hoc igitur, inquit, habebis, noui nihil.*

Hic rumor eſt, ] *Epiſtolæ initium uoluimus eſſe: nam ante, quaſi pars eſſet præcedentis epiſtolæ, continuata oratione legebatur. in quo illa inter ſe pugnare nemo animaduerterat, quòd cũ ita dicat; Hoc igitur habebis, noui nihil: deinde, res nouas ſcribẽs, infert; Hic rumor eſt, T. Murcum &c. Atque etiam illa minus inter ſe cohærere non intelligebatur, quòd ſuperiora ſcripſit uilla egrediens, cum Atticus eſſet Romæ; hæc autem in Vrbe, cum Atticus, ut opinor, ruſticaretur, Romæ certe non eſſet. unde illud, Habes quæ, dum tu abes, locuti ſunt. & illud, De uia recta ad me. Quare hanc partem, quæ antea præcedenti epiſtolæ continens & adiuncta fuerat, non ſine cauſa, ut alteram epiſtolam, à ſuperioribus ſeparatam uoluimus eſſe.* T. Murcum: *quem poſtea C. Caſſius in ſuas partes traduxit; mox falſis criminibus inſimulatum Sex. Pompeius, Magni filius, in Sicilia interfecit. Appianus appellat Sextum, non Titum; Cicero, Lucium,* 188. *Paterculus prænomen non poſuit.* Locuti ſunt: *Romæ.* Ludi: *forte in honorem Fortunæ, quæ Præneſte colebatur.* Tranſacta ] *In Africa. interea, inquit, depugnatum fortaſſe eſt in Africa, in quam Cæſar menſe Decembri*

contra Pompeianos Scipione Imperatore bellum renouantes traiecerat. Hircius uero & iſti ludos curant, cœniſq; ac delicijs ſe dant, de rerum exitu non laborantes, quaſi certi ſint Cæſarem uiciſſe. O' miros homines, ſubſequitur, cum ironia; quòd fatui plane ſint, qui tantis in rebus tam ſecuro animo dies traducant. Manifeſtum autem eſt, de bello Africano intelligi; quoniam Alexandrinum confectum iam erat; Hiſpanum autem ſignificari non poteſt, quòd ei bello Hircius interfuit, ut ex ipſius ad Balbum epiſtola conijcitur. hic autem Romæ Hircium fuiſſe, apparet ex his uerbis, Ibi Hircius, & iſti omnes. At Balbus ædificat ] Oſtendit Cæſarianos Africanum bellum nihil timere, cum alij ludis operam dent, alij etiam ædificent; quod maiorem animi ſecuritatem ſignificat: quandoquidē ædificare non ſolet, qui rerum mutationem pertimeſcit. τὶ γαρ ἀυτῷ μέλει; quid enim ipſi curæ eſt? ita, inquit, Balbus ædificat, quaſi non curet in Africa quid agatur. Non'ne βεβίωται: Balbus, quomodo ipſe ſentit, qui non recta, ſed uoluptaria quærat; præclare uixit. tu autem nondum deliberaſti, quo modo ſit uiuendum. βεβίωται, præclare acta uita eſt. nam uiuere quandoque ualet iucunde uiuere. unde illud, Cum Panſa uixi: & illud, Quando uiuemus? Non'ne uides, inquit, Balbo cum uoluptate uitā eſſe traductam? at tu interea dormis: non explicas quo modo uiuendum tibi ſit, cū Balbus iam uixerit. Dormis: non decernis, quo modo ſit hæc uita traducēda. Explicandum eſt πρόβλημα: nimium diu quæris, utrum recta, an uolu-

*ptaria ſequaris. hæc tibi quæſtio iam explicanda eſt: aliquando tibi eſt decernendum, utram partem eligas.* Si quid acturus es: *nunc enim nihil agis, quoniam non explicas, utrum in uita melius ſit. quod ſi acturus aliquid es, & ijs rebus frui cogitas, quæ tibi poſt deliberationem magis expetendæ uidebuntur: explicandum aliquando πρόβλημα eſt. qui enim ſemper deliberat, & quærit, hoc an illud agat: nihil unquã agit. Refertur ad illud,* Tu interea dormis.

Si quæris, quid putem, ego fructum puto.] *Quæris utrum cum uirtute, an eum uoluptate uiuendum tibi ſit: ego, ſi meam ſententiam ſcire uis, puto uoluptatem eſſe antepenendam.* Quid putem, *in uita melius eſſe: hoc enim erat Attici πρόβλημα.* Fructum, *uoluptatem, & uſuram commodorum. frui enim abſolute poſitum, eſt præſentibus commodis et uoluptatibus uti. patet ex epiſtola ad*
" *Pætum lib. IX. 137. Nihil, inquit, timeo: fruor,*
" *dum licet: opto, ut ſemper liceat.* Iam te uidebo: *cito enim Romæ eris.* Ad me: *domum meam.* Simul enim & diem Tyrannioni conſtituemus: *Tyrannio grammaticus fuit eruditus, qui librum ſcripſit, de quo 187: is docuit Quintum Ciceronem filium, ut legitur in epiſtola ad Quintum fratrem, libro II. 309: de eodem etiam 57. 59.* Simul diem conſtituemus, *quo die ſuum librum legendum nobis det. 187:* Simul, *unà, uterque: nam eum librum legere cum Attico uolebat: Atticus poſtea ſolus legit, cum Cicero Romæ non eſſet. unde illa Cice*
" *ronis quaſi expoſtulatio 187: Verum, hoc fuit, ſine*

me? ſubauditur enim, Tyrãnionis librum te legiſſe; ut ex ſequentibus apparet. Si quid aliud: ſi quid aliud erit quod agendum ſit, agemus.

Ex epiſtola II. pagina 186.

Obduretur hoc triduum,] Quo ſeiuncti futuri ſumus. Obduretur, ab utroque noſtrum: nam tu quoque in eodem πάθει, et in eadem moleſtia es; propterea quòd ut ego te inuitus, ita tu me non libenter cares. Expectabat autem Cicero eum in Tuſculano. Quod ita eſt profecto: in eodem πάθει te eſſe.

De auctione,] Poſt auctionem refertur ad uerbum, uenias. auctioni autem, quam Metho facturus erat, Atticum adeſſe Ciceronis intererat. nam Metho illa auctione proſcripti bona ſibi à Cæſare dono data uenditurus erat, ut Ciceroni ſolueret quod debebat. De hoc latius paulo poſt. Et quo die: forte rectius, Aut quo die, eſſet. Cum libellis: oblecto. Vennonii: hunc Cicero, uel Atticus potius in Ciceronis libro I. de Legibus, exilem in hiſtoria dicit eſſe.

Ne nihil de re,] Quaſi hæc ſuperiora, quæ proxime ſcripſit, uerba ſint, non res. Aut, De re, quam nunc agimus, id eſt de expediendo nomine Methoniano. Metho enim Ciceroni pecuniam debebat. Nomen illud, quod à Cæſare: quod Cæſaris beneficio recuperaui. nã Cæſar ei conceſſerat, ut à Methone ſuum nomen poſſet exigere. alioqui nemo non intelligit, quàm difficile fuiſſet Ciceroni, homini Pompeiano, exigere pecuniam à Methone, qui partes Cæſaris ſecutus erat: cum Pompeiani his temporibus ſummo in beneficio ponerent, ſi uitã ipſam tueri poſſent.

*ideo dicit*, Nomen illud, quod a' cæſare, *ſubintellige, recuperaui, cum amiſſum uideretur*. Et obſeruandum eſt, nomen *hoc in loco ſignificare id, quod nobis debetur; alibi id, quod nos debemus. itaque & exigere nomina dicitur, pro exigere id, quod nobis debetur: & diſſoluere nomen, pro diſſoluere id, quod ipſi debemus*. Libro III. *in* Verrem: *Cum reperiretur, pecunias ſumpſiſſe mutuas, nomina ſua exegiſſe, prædia uendidiſſe*. Pro Plancio: *Vtrum igitur, me conturbare oportet; an cæteris, cum cuiuſque dies uenerit, hoc nomen, quod urget, nunc, cum petitur, diſſoluere?* Treis habet conditiones: *tribus modis expediri nomen illud poteſt*. Emptionem ab haſta, ] *Cæſar proſcripti bona dono dederat* Methoni. *quorum auctionem Metho cum facturus eſſet, poſſum, inquit Cicero, emere ab haſta, id eſt emere in auctione, ( nam haſta ponebatur, ubi auctio fiebat) & accipere ex ijs bonis quantum ſatis ſit pro ea ſumma, quæ mihi à Methone debetur.* Perdere malo: ] *Quàm emere ab haſta proſcripta ciuis bona. quod turpe erat: eoq́; nomine M. Craſſus, ille qui à Parthis cæſus eſt, male audierat, quòd Syllanis temporibus multorum ciuium proſcriptorum bona ſolus ferè propter auaritiam emiſſet: unde opes illæ immanes, & inuidioſa pecunia breui congeſta.* HOC ipſum puto eſſe perdere: *non ſolum, inquit, in hac emptione turpitudo ineſſet, ſed etiam, ut puto, iactura. nam ſi dominus commutabitur, quæ de bonis proſcriptorum empta fuerint; rata nō erunt. itaque hoc ipſum emere ab haſta, puto eſſe perdere.* Hinc

*patet, auctionem illam, quam* Metho *facturus erat, de proſcripti bonis fuiſſe, cum in ea turpitudinem in=eſſe* Cicero *dicat. quod cum ita ſit, ſequitur ut* Cæſa=*rianus fuerit* Metho: *non enim* Pompeianorum *bona, niſi ſuarum partium hominibus,* Cæſar *dediſſet. recte ergo illud expoſuimus,* Quod a' Cæſare.

Delegationem à mancipe annua die. ] Ex *tribus conditionibus, primam poſuit, cum dixit,* Em=*ptionem ab haſta. nunc ſecundam perſequitur. ſecunda, inquit, conditio eſt, ſi alius ea bona, quæ in au=ctione uendentur, emat; eamq́; pecuniá, quam* Me=*thoni pro emptione debebit, mihi ad annum ſe eſſe nu meraturum promittat* Methone *ipſo concedente.* Hæc *eſt quam uocat delegationem à mancipe: propterea quòd ea ratione* Metho *non ipſe* Ciceroni *pecuniá ſol-uiſſet, ſed ſolutionis faciendæ curam delegaſſet manci pi, id eſt ei, qui illa bona in auctione emiſſet. mácipes enim dicuntur, qui aliquid in auctione emunt.* De=legationem *igitur* a' mancipe, *tranſlata ſolutio=ne à* Methone *ad mancipem.* Annua die, *ad annũ. hoc propterea ſcribit* Attico, *qui auctioni affuturus e=rat; quo facilius inueniatur qui emat, cum ſciat ſe pecuniam non præſentem, ſed annua die ſoluturum.*

Quis erit, cui credam? ] *Quem mancipem ho mini* Pompeiano *præſtaturum putem, quod promiſe=rit?* Aut quando iſte Methonis annus ueniet? *iſte, cum indignatione dixit; quia* Metho, *cum ſe an=tea ſoluturum eſſe ad annum promiſiſſet, nunquam tamen ſoluerat. quaſi dicat: annus iſte mancipi ad ſoluendum conceſſus, uereor ne* Methonis *annus fu=*

*turus ſit, cuius quidem exitus nunquam uenit.*

Vectieni conditione, ſemiſſe.] *Tertia conditio Methoniani nominis explicandi. Faciat, inquit, Metho, quod Vectenus debitor meus facit. pendat mihi ſemiſſem uſuram pro ea pecunia, quam debet. Si hoc faciet, acquieſcam, de exigendo nomine non agam, de ſorte nihil inſtabo. Vectenum autem debuiſſe pecuniam Ciceroni, locus ille in libro XV. 244. ſatis oſtendit: Vectenum, ut ſcribis, & Faberium foueo. duos enim debitores ſimul nominat: (nam de Faberij nomine ſæpiſſime in his libris) à quibus ne acerbius exigeret, Ciceroni Atticus ſcripſerat.* Semiſſe: *ſemiſſis uſura eſt, cum pro centum aſſibus (aſſis autem ad noſtratis pecuniæ rationem redactus, quadrantes æreos tres efficiet) ſemis aſſis, id eſt dimidius aſſis, ſingulis menſibus penditur. quod ſi ad annuam uſuram ſubducamus, aſſes ſex in anno pendentur. cum igitur pro centum nummis aureis dimidius nummus aureus in menſe pendetur; ſi hæc ſumma in aſſes diuidatur, pendi pro centenis aſſibus dimidium aſſem reperietur. itaq; ſemiſſis uſura ſemper dicetur, cum pro centum nummis, ſiue argenteis, ſiue magni pretij, ſiue parui, dimidius uſuræ nomine pendetur.* σκέψαι: *conſidera: quid? hoc uidelicet, de tribus conditionibus, quas poſui, quæ tibi magis è re noſtra uideatur eſſe.* Ille: *Metho. à quo auctionem fieri uellem, ut inde mihi ſatisfaceret.* Auctionem nullam faciat: *plus dixit, quàm ſi dixiſſet, Auctionem non faciat.* Nullam, *quaſi me contempto, & de ſolutione non laborans.* Ludis factis: *Præneſte.*

*quibus de ludis in epiſtola, quæ proxime præcedit.* Clypo: *nomen puto eſſe debere Cæſariani alicuius potentis, quem ludis Præneſte factis putaret Cicero Romam aduolaturum, ut Methoni ære alieno laboranti ſubſidio eſſet.* Ne talis uir ἀλογηθῆ: *ne Metho negligatur. ne ſcilicet ego eum ad pecuniam, quam debet, perſoluendam poſſim cogere.* Talis uir, εἰρωνικῶς. μελήσει: *curabis: curæ erit: de hoc uidelicet Methonis nomine.*

Ex *epiſtola* I I. *pagina* 186.

Reſtitutus eſt mihi dies feſtus: ] *Cuius iucunditatem abſtulerat metus inualetudinis tuæ, quoniam quidem te ſibi rubicundiorem & inflammatiorem eſſe uiſum Tiro dixerat. eſt igitur is dies mihi reſtitutus, poſtquam ex tuis literis, nunc tibi ſatis recte eſſe, cognoui. Non enim recte ſe ualere Atticus ſcripſerat, ſed ſatis recte: cum in extrema epiſtola Cicero dicat, Adhibe ad conualeſcendum eam prudentiam, quam ad omnes res ſoles.* Addam igitur, ut cenſes, unum diem: *ad id tempus uidelicet, quod hic manere conſtitueram. nam, niſi ita facerem, unus dies amiſſus eſſet. quem hac ratione recuperabo, ſi unum addam. Et ſciendum eſt, Ciceronem hic feſtos appellare eos dies, quos ruri ageret, propterea quòd feriaretur ab omnibus negotijs, quemadmodum in Vrbe feſtis diebus fieri ſoleret.* Vt cenſes: *quia cum Cicero ſcripſiſſet, angi ſe propter Tironis ſermonem de Attici rubedine, eoq́; factum eſſe, ut feſtum diem amiſerit, cum hilaritate illa, ad quam nos dare feſtis diebus ſolemus, frui minime potuerit: reſcripſit Atti-*

*eus: Adde igitur unum diem, ut reſtituatur tibi is, quem amiſiſti: cum intelligas, de inualetudine mea timendum tibi non eſſe.* De Catone πρόβλημα ἀρχιμήδειον eſt.] *Librum de Catonis uita ſcribere inſtituerat: ſed ait difficile opus eſſe, quales Archimedis quæſtiones: propterea quòd aſſequi non poſſet, ut Cæſarianos eo libro non offenderet.* Non aſſequor: *laboro, & contendo: ſed non aſſequor ut ſcribam, non dicam quod libenter, ſed quod æquo animo tui conuiuæ poſſint legere. itaq; difficili in loco uerſor, quemadmodum ij, qui Archimedis quæſtionem aliquam explicare conantur.* Tui conuiuæ: *Cæſariani, Balbus, Hircius, & alij: quos habere in conuiuio ſæpiſſime ſolitus es.* Recedam: *ſenſus eſt. Si Catonis ſententias, quas de rep. dixit, & conſilia, quæ item de rep. habuit, omittam; eiusq; grauitatem & conſtantiam minus, quàm ueritas poſtulat, laudare uelim: tamen hoc ipſum audire moleſtum illis erit: id eſt, hac ipſa Catonis laude, quamuis imminuta, tamen offendentur: nullam enim prorſus eius mentionem fieri uellent.*

[illegible] 186:

Niſi hæc ornata ſint,] *Hæc, grauitas & conſtantia Catonis in adminiſtranda rep.* ornata ſint, *ornate ſcribantur.* πρόβλημα ἀρχιμήδειον *eſt de Catone ſcribere. nam ſi eum* ψιλῶς, *hoc eſt parce, tenuiter, non ut ueritas poſtulat, laudabo, tamen Cæſarianos offendam: ſin uere, multo magis: propterea quòd laudare eum uere non poſſum, niſi hæc laudibus illuſtrem: laudibus autem illuſtrari debēt ob hanc*

cauſam, quòd ille ea, quæ nunc ſint, & futura uiderit; &, ne fierent, contenderit; &, facta ne uideret, uitam reliquerit. Atedio ] Cæſari, ficto nomine. & fortaſſe idem, de quo 193: Probare: oſtendere, & perſuadere, recte eſſe factum. quaſi dicat, Ex his nihil erit, quod Cæſar non reprehendat: itaque eum offendam, ſi ſcriptis illa perſequi uoluero. Hæc epiſtola poſt confectum bellum Africanum ſcripta eſt: ſiquidem Catonis interitum oſtendit, qui, audita Cæſaris uictoria, Vticæ ſe ipſe occiderat.

Ex epiſt. IIII. pag. 186.

Luperco filio, ] Romæ Lupercalia ſacra ad expiandos manes menſe Februario celebrabantur. inde Luperci, qui ea ſacra Lupercalibus in Lupercali facientes, hac illac nudi curſitabant. ipſa uero Lupercalia à Lycæo Arcadiæ monte dicta, ut Ouidius ſcribit, tranſtuliſſe in Italiam Euandrum Arcadem Liuius refert. ſed ab Ouidio & Liuio Sex. Pompeius diſcrepat, qui à Lupercis, amiculo Iunonis, id eſt pelle caprina, nomen accepiſſe tradit. De Lupercis & Lupercalibus Varro, Sex. Pompeius, Liuius, Plutarchus, Ouidius de faſtis, Cicero pro Celio, & in Antonium. Statio: Quinti Ciceronis liberto: quem, cum in Aſia Prætor eſſet, maxime propter fidelitatem manumiſerat. De hoc in epiſtola, quæ eſt ante penultimam libri I. ad Quintum fratrem; & in ea, quam ad Marcum fratrem Quintus ſcripſit, libro XVI, ad Tironem. Duplici dedecore: duplex enim dedecus, & filium & libertum Lupercos habere, qui ea ſacra non niſi ſumma lætitia & hilaritate Lupercorum more celebrarent:

*cum in tantis patriæ ruinis non lætari bonum ciuem, ſed lugere conueniret.* Tertium: *Lupercum.*

O ſtultitiam, niſi mea maior eſſet, ſingularem.] Stultitiam, *Quinti fratris.* Niſi mea maior eſſet, *qui, patria tyrannide oppreſſa, tamen hic maneam. mihi enim uiro conſulari, uindici olim inimicorum reip. qui pro patria tanta res in Conſulatu geſſi, tam acrem libertatem defenſorem in omni uita ſum profeſſus, multo minus concedendum eſt nunc tyranno ſeruire; quàm Quinto fratri, Lupercum eſſe filium, pati. itaq; maior, quàm illius, ſtultitia noſtra eſt.*

Quod autem oſim hanc rem, ἔρανον à te.] *Oſim, dixit, pro auſim comicorum more. Quod, inquit, auſim ſub tyranno uiuere, mandatum hoc à te habeo: tù enim mihi hoc in mandatis dediſti, ne diſcedam; ſed in patria potius, quàm externis in locis, uiuam.* ἔρανον *autem ualet mandatum, auctore Suida, qui* ἔρανος *idem ſcribit eſſe, quod* ἐντολή*. alibi aliud ſignificat: ſed hic ſententia poſtulare uidetur, ut pro mandato accipiamus. et dixit,* oſim, *quaſi turpe quiddam.*

Fac, non ad διψῶσαν &c.] *Senſus eſt: Quintus lætatur, quòd filium Lupercum uideat. hoc quidem morifica res eſt; ut propterea ualde lætari ſtultum ſit. uerum fac & amplam rem eſſe, & honorificam: nunquid eum decet, cum reſp. perierit, ulla ex re uehementius lætari; præſertim cum & ipſe hoc tempore, qui lætatur, ſumma ex rei familiaris anguſtia laboret? hoc autem Cicero* μεταφορικῶς *protulit, his uerbis: Fac eum non ad aridum lætitiæ fontem, ſed ad Pirenen, id eſt ad*

uberrimum, ueniſſe: ( Pirenen enim pro uberrimo fonte poſuit; ſiquidem, cum & continue more fontium ſcateat, & aquas, ut Strabo refert, non diffluentes habeat, ſed ſtantes, uberrimus ſit neceſſe eſt) ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ πειρήνην haurire? in tantis ſuis præſertim anguſtijs? uerba ſunt Pindari in Nemeis non de Pirene, ſed de Arethuſa fonte; quia in Achaia terra abſorptus Alpheus fluuius, diuq; ſubterfluens, tandem erumpit apud Syracuſas in fontem Arethuſam: ut quaſi graui preſſus onere, tum demum reſpirare uideatur. ideo uocauit Pindarus Arethuſam ἄμπνευμα σεμνὸν Ἀλφειοῦ κρήνην. quo modo & hic legendum uidetur: ut non de Pirene loquatur Cicero, quæ non eſt Ἀλφειοῦ ἄμπνευμα; ſed ad Arethuſam ſermonem conuertat. & recitat uerba græca in Attici literis uſurpata. quod apparet, quia ſubiungit, Vt tu ſcribis. alioqui eſſet μνημονικὸν ἁμάρτημα, ſi Pindari uerba, de Arethuſa prolata, Cicero de Pirene dicta acciperet. Cato ] Liber, quem ſcripſi de Catonis uita. Sed etiam Baſſum Lucilium ſua: ſubintelligitur, delectant. Senſus eſt: Catone meo delector, ſed fortaſſe ſine cauſa, quando etiam Baſſum Lucilium, malum ſcriptorem, ſua delectant. De Celio, tu quæres, ut ſcribis. ] Ciceronis conſilium erat, ut omnia, quæcunque poſſet, ſiue è ſuppellectile, ſiue ex argento, in auream pecuniam redigeret, ut ſcilicet temporibus tam incertis, tamq; periculoſis, cum unius libidine cuncta gererentur, rebus ſuis contractis, & paratior eſſe ad omnem euentum, & facilius cauere ſibi poſſet. aurū hoc non

niſi ab argentarijs poterat cogere. & quoniã in huiuſmodi rerum tractatione minus ipſe uerſatus, in auro timeret, ne ſibi ab argentarijs imponeretur: Attico huius generis intelligenti, & ad hanc rem uſu peritiſſimo, conficiendi negotij curam delegauerat. Hæc, ut argumentum eorum, quæ ſequuntur, præponere non alienum fuit. nunc ad Ciceronis uerba. De Celio, argentario. Quæres, num aurum nobis dare poſſit. quanquam non hoc modo uidendum tibi eſt, num dare poſſit; ſed illud etiam, num daturus bonum ſit, non adulterinum. hoc enim ſignificat id quod ſequitur, Noſcenda eſt natura, non facultas modo: ſubintellige, Celij. unde illud in epiſtola ſequenti: De Celio, uide quæſo ne quæ lacuna ſit in auro. Quod autem dicit, Ego nihil noui, ualet hoc, Ego in huiuſmodi rebus plane ſum rudis: itaque tu quæres. Iterat in eadem epiſtola quæ ſequitur, cum dicit, Ego iſta non noui. Hunc locum alij aliter interpunxerant, ut ita ſcriberent, Noſcenda eſt natura, non facultas. modo de Hortenſio, &c. nos ſententiam, ut putamus, meliorem ſecuti, diſtinctionis notam loco mouimus.

De Hortenſio & Virginio tu, ſi quid dubitabis.] Hos quoque argentarios puto fuiſſe. Tu, ſubaudi quæres: quæres autem hoc, num uiri boni ſint, & num in auro, quod daturi ſunt, uitium timere poſſimus. Si quid dubitabis: hoc dicit, quia ipſe non admodum dubitabat: nam infert, Etſi, quod magis placeat, ego quantum aſpicio, non facile inueneris.

Cum Muſtella: ages. Forte Muſtella & Criſpus cohæredes erant. itaque agi cum Muſtella non poterat,

niſi & Criſpus cohæredes erant. itaque agi cum Muſtella non poterat, niſi & Criſpus, eiuſdem hæreditatis particeps, adeſſet. etiam pagina 204. De Criſpo,
» inquit, & Muſtella uidebis. & uelim ſcire, quæ ſit
» pars duorum. Quo in loco hæreditatem ſignificari, manifeſtum eſt, cum dicat, Quæ ſit pars duorum.

Ad Aulum ſcripſi,] Et à Piſone argentario aurum ſumere Cicero uolebat. hoc agebatur, interprete Aulo. & quoniam res diutius ducebatur; puto quòd argentarius Piſo in permutatione facienda lucro uſitato contentus eſſe nollet, ſed aliquanto plus peteret: Cicero, qui rem ad exitum uellet perducere, ad Aulum ſcripſit, ut per eum Piſoni demonſtraret, ſe optime noſſe, quantum pro auro, quod ab argentarijs permutatione acciperetur, dari ſoleret: ut ſcilicet Piſo, cum uideret Ciceronem, qui collybi rationem bene noſſet, non facile adductum iri, ut præter conſuetudinem penderet; æquiora poſtularet. Piſonem autem argentarium
» fuiſſe, oſtendit etiam locus ille in libro XIII. 205. Piſo-
» nem, ſicubi de auro. Et ille 206. Si quid poteris, cum
» Piſone conficies: Aulus enim uidetur in officio futu-
» rus. Semper enim, ubi quid agendum erat cum Piſone, Auli opera, qui Piſoni familiaris eſſet, utebantur.

Quæ bene noſſem de auro: quantum ſcilicet pendi ſoleat ab ijs, qui ab argentarijs permutatione aurum ſumunt. non enim hoc dicit, ut oſtendat aurum ſe noſſe, cum ſupra dixerit, Ego nihil noui: & infra, Ego iſta non noui, referens ad aureæ pecuniæ cognitionem: ſed ideo dicit, ut collybi rationem ſibi notam eſſe oſtendat. Demonſtrarem: per Aulum interpretem.

Tibi

Tibi enim &c. ratio, cur ad Aulum ſcripſerit. *Vide-*
*bam, inquit, idem quod tu, & hanc rem nimium*
*prorogari, & mea referre, ut conficeretur.* Iſtud:
*hanc rem, quam cum Piſone agimus interprete Au-*
*lo.* Omnia contrahenda: *id agendum, ut omnia*
*negotia ad exitum perducantur.* Contrahenda,
μεταφορικῶς, *ne longius abeant.* Te quidem,
*&c. propterea quòd dixit, Iſtud nimium diu duci, i-*
*deo hæc ſubſcribit, ut oſtendat, Attici id negligentia*
*non fieri.* Tubulum ] *De hoc L. Tubu-*
» *lo in oratione pro M. Scauro his uerbis: Si mehercule*
» *iudices pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni*
» *memoria ſceleratiſſimum, & audaciſſimum fuiſſe ac-*
» *cepimus; tamen non timerem, uenenum hoſpiti, aut*
» *conuiuæ ſi diceretur cœnanti ab illo datum, cui neque*
» *hæres, neque iratus fuiſſet. Quem locum Pedia-*
» *nus exponens, Lucius, inquit, hic Tubulus præto-*
» *rius fuit ætate patrum Ciceronis. is propter multa*
» *flagitia, cum de exilio accerſitus eſſet, ne in carcere ne-*
» *caretur, uenenum bibit. Hæc autem de Tubulo & de*
*Scæuola Cicero quærebat ab Attico, ut ad libros de fi-*
*nibus uteretur, quos tunc in manibus habebat. nam*
*libro II. ubi differentiam oſtendere uult inter impro-*
*bum, & callidum improbum; exempla ponens, de*
*L. Tubulo ita meminit, ut de improbo; de Q. Pom-*
» *peio, ut de callido improbo. An tu, inquit, me de L.*
» *Tubulo putas dicere? qui, cum Prætor quæſtionem in-*
» *ter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem*
» *iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus*
» *pl. ferret ad plebem, uellent'ne de ea re quæri, quo*

» *plebiſcito decreta eſt Conſuli quæſtio Cn. Cepioni. ( Sic*
» *enim legendum eſt, non Scipioni ) profectus in exi-*
» *lium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat e-*
» *nim res aperta. non igitur de improbo, ſed de callido*
» *improbo quærimus, qualis Q. Pompeius in fœdere*
» *Numantino inficiendo fuit.* Hæc Cicero: *qui cum igno raret, quo crimine Tubulus eſſet accuſatus, quæſiuit ab Attico his uerbis,* Si poteris, Tubulus quo crimine, *ſubaudi, accuſatus fuerit. Atticum reſcripſiſſe apparet,* Quòd *Prætor quæſtionem exercens inter ſicarios, pecunias cepiſſet ob rem iudicandam. itaq; Cicero, ut oſtendimus, in libro de finibus ſcripſit.* Tribunus plebis: *quo in Tribunatu de Tubulo ad plebem tulit.* Puto, cepione, & Pompeio: *recte putabat, ex cauſa, quam ſubſcripſit. nam cum P. Furio, Sex. Atilio Conſulibus Prætor fuerit, inter Tribunatum autem & Præturam quatuor Conſulatus, id eſt quatuor anni interſint: Cepione & Pompeio Conſulibus Tribunum fuiſſe neceſſe eſt. ideo dicit in libro II. de finibus,* Anno proximo, *cum ab Attico certior factus eſſet, Cepione & Pompeio Conſulibus Tribunum Scæuolam fuiſſe; Cepionem autem & Pompeium poſt Metellum & Maximum, id eſt poſt annum, quo Tubulus Prætor fuit, Conſules ſciret proxime fuiſſe.* Dabis igitur Tribunatum: *ſcribes quibus Conſulibus Scæuola Tribunus pl. fuerit. Atticum reſcripſiſſe conſtat, Cepione & Pompeio, ut ſupra ex libro II. de finibus proxime oſtendimus.* Tubulus quo crimine: *ſubintellige, fuerit accuſatus à Scæuola Tribuno pl. Hic erratum*

*erat in omnibus libris, quos uidimus, & manuſcriptis, & impreſſis. nam pro Tubulus, uel tabulis, uel Tubulis, uel Tribulis legebatur. coniectura uſi ſumus, &, Tubulus, recte, ut opinor, repoſuimus.*

L. Libo, ille, qui de ser. Galba,] *L. Scribonius Libo rogationem tulit in Ser. Sulpitium Galbã, quòd Prætor Luſitanos contra interpoſitam fidem occidiſſet. Hoc Cicero in Bruto, et Val. Maximus lib. IX. ſed aliter is, qui epitomen facit ex lib. Liuij XLIX.* Qui de ser. Galba, *ad populum tulit. Hic eſt Galba, quem Cicero in libro de claris oratoribus artificium & uim ad animos eorum, qui audirent, delectandos aut permouendos principem ex Latinis habuiſſe dicit.*

cenſorino, & Manlio,] *Hinc apparet, gentem Manliam & patritiam fuiſſe, & plebeiam: ſiquidem cum huic Manlio prænomen fuerit Marcus, patritius eſſe non poteſt: quoniam gentis Manliæ decreto iam ante cautum fuerat, ne quis patritius Marcus Manlius uocaretur, ut in prima Philippica Cicero tradit. aut igitur Manlius hic plebeius eſt: aut, Manilius, legendum; ut etiam libro I. Academicarum quæſtionum: quo in libro ita ſcriptum » eſt: L. Cenſorinum, eum, qui Conſul cum Marco » Manilio fuit. Hæc ſuperiora cum iam eſſent impreſſa, aliquanto poſt in faſtis Romæ repertis non Marco Manlio, ſed Manio Manilio notatum eſſe uidi.*

In Bruti Epitoma Fannianorum, ſcri» pſi:] *Locutio, qualis illa ad Trebatium: In equo » Troiano ſcis eſſe in extremo. In Bruti igitur Epitoma erat in extremo, Fannium, qui ſcripſit hiſtoriam, ge=*

*tenſius orator, ætate ſua poſt Ciceronem in eloquentia princeps. Augur Ciceronem in collegium cooptauit, & inaugurauit: Conſul fuit cum Q. Metello Celere: obijt L. Aemilio Paulo, C. Claudio Marcello Coss. cum Cicero ex Cilicia decederet, ut ſcribit ipſe in proœmio libri de claris oratoribus, quo in libro multa de eodem Hortenſio: itemq́; in fine libri III. de Oratore.* BOno auctore, *hiſtoriæ perito, ut ei fides habenda uideretur. Alibi etiam, in hoc genere Ciceronem Hortensij memoria, cum uiueret, uſum eſſe, apparet: ut*
D *pagina 215. Videor audiſſe ex Hortenſio, Tuditanum*
D *in decem Mummij legatis fuiſſe. & 216. pag, à tergo.* Expedies: *Fannius, qui ſcripſit hiſtoriam, gener Lælij fuerit, nec ne.* Dolabellæ: *ex Africano bello reuertenti.* Ergo et in integro omnia: ] *Hic principium puto eſſe oportere alterius epiſtolæ. Ergo, inquit, omnia mihi in integro ſunt apud Cæſarem: animus illius erga me nihil eſt immutatus, quanquam Calendis Romæ non affuerim, cum ſenatus habitus eſt. Cupiebat autem Cæſar quammaxime, ut in ſenatum uenirent, qui ante ciuile bellum optimates numerati fuerant, ut ſcilicet aliqua reſp. uideretur eſſe, quæ re uera nulla erat. quò cum Cicero non ueniſſet, quæſiuit ab Attico per literas, quo animo Cæſar id ferret. Atticus reſcripſit, In integro ſunt omnia.* Mihi etſi calendæ uitandæ fuerunt ] *Senſus eſt: Romam uenire non debui, & quia calendæ mihi uitandæ fuerunt, ne in ſenatu adeſſem; & ut primas optimatiũ reprehenſiones effugerẽ. Verebatur enim Cicero, ne, ſi Cæſare ex Africa reuer-*

ſo ſtatim Romam ueniſſet, & in ſenatu affuiſſet, boni
cum in ſermonibus uituperarent, quòd libertatis olim
defenſor acerrimus, tunc in ſenatum, qui haberetur à
tyranno, uenire non recuſaret. Inceſsionum autẽ
ἀρχέτυπα dixit, id eſt, origo, & prima cauſa uitupe
rationum: nam ante nihil commiſerat, quo repre-
hendi ab optimatibus poſſet. Et, Inceſsionum, pro-
prie: nam inceſſere, Feſtus exponit, iactu uel uerbis pe
tere. transfertur & ad alias res: itaq; dixit Plautus,
» inceſſere herũ dolis: Saluſtius, inceſſit ambos inopia:
» Liuius, inceſſit patres timor: Idem proprie, inceſſere
» hoſtes iaculis. Cum autem locus hic Ciceronis ante eſ-
ſet corruptus, & in antiquo libro Caualcantis legere-
tur, nicaſionum; in eo quem Vbaldinus habet, meaſ-
ſionũ: corrigere auſi ſumus, &, inceſſionum, ſcripſi-
mus, una tantum litera, ſi quis accurate conferat, im
mutata: ſententia quidem ita commoda eſt, ut aptius
nihil eſſe poſſit. Calendæ: Sextilis: nam Cæſarem ex
Africa reuertentem ueniſſe Romam VII. Cal. Sexti-
lis, lib. V. in extremo Hircius refert. ut Calendas, qui-
bus primum ſenatum habuit, quas Cicero dicit ſibi ui-
tandas fuiſſe, Sextilis menſis intelligi ueriſimile ſit.
Calendis autem ut ſenatus haberetur, uidetur in con-
ſuetudine poſitum fuiſſe. quod indicat etiam locus il
» le 195. Circiter Calendas affuturus uidetur. uellem,
» tardius. Et illud 222: Rogat magnopere, ut ſim Ca
» lendis in ſenatu. Item 259. Maxime dolebat, me Ca-
» lendis Sextilibus in ſenatu non fuiſſe. et 239. alibiq;
non apud ipſum modo, ſed & apud alios. Confi-
ciendæq; tabulæ: tertia cauſa, cur Romam uenire

*non debuerit : conficiẽdæ, inquit, mihi erant tabulæ : ruri, uidelicet : nam in Vrbe propter occupationes non potuiſſet.* His de *cauſis, inquit,* Romam *uenire non debui : ſed debui tamen, ut te uiderem : nihil enim tanti eſt, ut à te abſim.* Et *dixit,* Vt à te abeſſem, *pro, ut abeſſe deberem.* Hunc *locum & mendoſum, & perdifficilem correctione, & interpretatione, niſi fallor, ita illuſtraui, ut ijs, qui hæc noſtra legerint, obſcurus iam eſſe non poſſit. unum mihi uideor prætermiſiſſe, conficere tabulas quid ſit : quod* Pedianus *declarat his uerbis :* Moris *fuit, unumquenque domeſticam*
» *rationem ſibi totius uitæ ſuæ per dies ſingulos ſcribere;*
» *in quo appareret, quid quiſque de redditibus ſuis,*
» *quid de arte, fœnore, lucróue ſepoſuiſſet quoque die,*
» *& quid item ſumptus, damni'ue feciſſet.* Hæc Pedia*nus. eadẽ ferè* Cicero *ipſe in* Verrem *libro* III. *et* Sue*tonius in* Iulio, *qui eum ſcribit ſeruitia politiora comparaſſe immenſo pretio, & cuius etiam ipſum puderet ſic, ut rationibus uetaret inferri.*

Ex *epiſt.* V. *pag.* 188.

Ne quæ lacuna ſit in auro ] Ne *uitium ſit in auro, quòd à Celio argentario pecunia permutanda meo nomine accepturus es.* Lacuna *dicitur eſſe in auro, cum in nummo, qui aureus uidetur, aliquid eſt, quod aurum non ſit : quaſi enim lacuna eſt in eo loco, ubi aurum non eſt : tralatione ſumpta à fundis, quos lacunæ deteriores faciunt.* In Collybo : *in ipſa permutatione : nam argẽtarijs datur aliquid, cum pecunia permutatur.* Collybum *autem* Pollux *exponit, pecuniæ permutationem.* Huc aurum ſi accedit : *ſi*



...isti. certis nominibus deductiones fieri solebant pro spectatione et collybo. deinde pro nescio quo ... ratione.

*præter detrimentum, quod in collybo patimur, etiam non bonum aurum habebimus ab argentario.* Habes Hegeſiæ genus, quod Varro laudat: *Hegeſiæ duo fuerunt, Cyrenaicus, & Magneſius; hic orator, ille philoſophus. de philoſopho, in primo libro Tuſculanarum quæſtionũ, & Laertius in Ariſtippo: de oratore, Strabo libro XIIII. ipſe in eo libro, quem inſcripſit Orator. quo in libro, manaſſe ab hoc uitium illud, ſcribit, in quod incidunt ij, qui numeros in oratione frequentius infringunt, atque concidunt. cuius generis ſunt Varronis ſcripta, utpote qui Hegeſiam ſequeretur. quod Cicero de numeris Hegeſiæ tradit, idẽ ferè Dionyſius Alicarnaſſeus in arte.* Habes Hegeſiæ genus: *Hegeſiæ librum Cicero ad Atticum miſerat. Vides, inquit, Hegeſiæ ſcripta cuius generis ſint.* Quod Varro laudat: *ſine cauſa, ſcilicet: nam uidetur hoc ſignificare: Nunc Hegeſiæ librum legens, intelligis, quàm rectè eum Varro laudet.* Verum hoc fuit, ſine me? ] *Subaudi, te legere Tyrannionis librũ. & dixit* Verum, *pro æquum, quo modo & in epiſtola prima libri II.* Lues: *correxeris. nam luere hoc in loco id ferè ualet, ut illud libro V. de finibus:*

" *Lucretia ſtuprum per uim oblatum*
" *uoluntaria morte luit.* Tua admiratio: *ſcripſerat enim Atticus, ſe Tyrannionis librum cum admiratione legiſſe.*

187:

Amo enim πάντα φιλόδημον: ] *Ratio, cur Attici admiratione delectatus ſit. amo enim, inquit, quicunque popularium ſuorum ſtudioſus eſt. popularis au*

*tem erat Attici Tyrannio, non quòd uterque Athenienſis eſſet, (nam neque Atticus, ut Cornelius Nepos in ipſius uita ſcribit, ciuem ſe Athenienſem fieri paſſus eſt, cum Athenienſes uellent; et Tyrannio erat Amiſenus, ut Suidas tradit) ſed quòd uterque Athenis uixerat. Eadem ratione in epiſtola primi libri X. Solonem Attici popularem appellat: et infert, eundem Solonem ſe putare popularem ſuum fore: nó quòd in Athenienſium ciuitatem Cicero aſcribi uellet, ſed quia, ciuili bello inter Cæſarem et Pompeium exorto, ne alterutrius partis eſſet, migrare Athenas, ibiq́; habitare cogitaret. Alibi popularis ualet eiuſdem ciuitatis, ut libro II. Academicarum quæſtionum: Thales hoc Anaximandro, populari & ſodali ſuo, non perſuaſit. uterque enim Mileſius, auctore Laertio.* Tenuem θεωρίαν: *Tyrannionis conſiderationem in re tenui; quam tu, eius librum legens, admiratus es.*

Refertur ad τέλος?] *Quid affert ad ſummam rerum acuta iſta, ut ſcribis, & grauis θεωρία? quaſi dicat: ut acuta, & grauis ſit, quemadmodum tu ſcribis, Tyrannionis iſta θεωρία, tamen in re uerſatur minime neceſſaria. quanquam enim Cicero librum illum non legiſſet, ὑπόθεσιν tamen & argumentum non ignorabat.* Et pro iſto aſſo Sole: *rectius* At, *quàm* Et, *meo iudicio. reſpondet ad alteram partem epiſtolæ ab Attico acceptæ.* Aſſo Sole: *ſcripſerat Atticus, ſe, cum domum Ciceronis, quæ erat in Palatio, ueniſſet, in Sole per pratulum, quod domus adiacebat, ſatis ſuperq́; inambulaſſe. Reſpondet Cicero per iocum. Domi meæ dum fuiſti, præter ſiccum ſo-*

*lem nihil habuiſti: at ego à te nitidum, unctumq́; Solem repetam:* id *eſt, cum ad te domum ueniam, non Sole tantum contentus ero, non mihi idem, quod tibi, ſatis erit, in Sole inambulare; ſed cœnam etiam cum ſole exigam. Solem aſſum uocat, quem cœna non ſequatur, quaſi ſine ſucco, ut obſonia ſunt aſſa: nitidum autem, & unctum, qui cum cœna ſit.*

Miſſus ad te: *cum tui nominis inſcriptione: quemadmodum & Cicero Oratorem ad M. Brutum miſit.*

*Ex epiſtola VI. pag. 187:*

Tantum ne eſt ab re tua otii tibi, ] *Hoc totum è Terentij Heautontimorumeno ſumpſit. nam in in prima ſcena primi actus ſic loquitur Menedemus:*
» *Chreme, tantum'ne eſt ab re tua otij tibi, aliena ut cu-*
» *res, eaq́;, nihil quæ ad te attinent?* Oratorem: *librum, quem de perfecto oratore ad M. Brutum Cicero miſit: cuius inſcriptio eſt, Orator: itaq́; etiam in epiſto-*
» *la ad Leptam, Oratorem, inquit, meum tantopere à te*
» *probari, uehementer gaudeo.* Macte: *uox, qua recte facientes laudamus ſimul, & hortamur: ut exempla declarant. ueteres ea & abſolute, & cum nominibus uſi ſunt. unde illud in extrema epiſtola libri*
» *XV. Seruulos dicere aiebant, agripetas eiectos à Bu-*
» *throtijs. macte. Tuſculanarum autem quæſtionum li-*
» *bro I. Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo*
» *non inuitus errauerim. & Virgilius, Macte puer uir-*
» *tute noua, ſic itur ad aſtra. Plautus autem in Milite, Macte, dixit, pro ualde.* Gratum: *quòd Oratorem meum legas.* Non modo in libris tuis, ſed etiam in aliorum ] *Nam orator deſcribebatur*

Livius lib. X. Tu quidem macte

*à pluribus, eiuſq; exempla erant non modo apud Atti-cum, ſed etiam apud alios.* Ariſtophanem repo-ſueris pro Eupoli : *perſpicuum eſt, in Oratore ſubin-*
» *telligi: in quo hæc de Pericle : Si tenui genere utere-*
» *tur, nunquam ab Ariſtophane poeta fulgere, tonare,*
» *permiſcere Græciam dictus eſſet. Ariſtophanis autem*
» *græca uerba Plin. in epiſtola quadam recitat,* ἤστραπτ',
» ἐβρόντα, ξυνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. *quod Cicero cum Eupoli primum tribuiſſet, poſtea correxit, Ariſtopha-ne repoſito.* Quæſo illud tuum ] *Atti-cus Cæſarem de re Buthrotia cum rogaret, Quæſo, ſæ-pius iterabat. quod uerbum Cæſar quodam modo ir-ridens, Attico ſe facturum omnia promiſit; Buthro-tioſq;, quorum agrum, ut diuideretur, proſcripſerat, decreto poſtea liberauit. hac de re in ſequentibus li-bris, ſed planiſſime in decimo ſexto, in extremo.*

» Tandiu ] *Febri laborare. ſupra, De Atticæ fe-*
» *bricula ſcilicet ualde dolui, 186. & infra 189. 190:*

*Ex epiſtola VII. pag. 187:*

Quæ deſideras ] *Vt ad te ſcribam.* Codi-cillis : *codicillos & literas multi, ut uideo, indifferen-ter accipiunt. ego aliter ſentio. nam codicilli tabellæ ce-ratæ erant, in quibus aliquid ſtylo aut breuiter, aut feſtinanter ſcriptum fuerat. itaq; ijs commodiſſime ue-teres utebantur, cum ſcribere in codicillis poſſent uel in cœna, uel in curia, uel in uia, uel ubicunque libuiſ-ſet; charta autem non item, in qua ſcribere ſine atra-mento & calamo non poterant. neque unquam in co-dicillis quidquam eſſe ſcriptũ reperietur, niſi cum aut breuiter, aut raptim ſcribendum eſſet. Quare literæ*

*erant, quæ in charta ſcriptæ fuerant: codicilli, tabulæ ceratæ, in quibus aliquid uel breuitatis, uel feſtinationis cauſa exarabatur.* Eroti: *hic Ciceronis res domeſticas adminiſtrabat.* 204: In iis ] *Non in codicillis, ſed in ijs, quæ, non rogatus à te, ſcripſi. refertur enim ad proximum illud, Sed etiam plura, quàm quæris.* Cogitationis: *nam te monente cogitare cœpi, quam uitam Cicero meus, quoniam quidem adoleſcens iam eſſet, ordiri deberet.* Quid diſſero? *quid ego hanc moram interpono, ut ex eo ſciſciteris? ipſe tibi nunc narrabo. Deinde narrare incipit. Expoſui, te de mandato meo ei detuliſſe, ecquid uellet, ecquid requireret. uelle (ſubaudi, Quintum filium hæc reſpondiſſe) Hiſpaniam, requirere liberalitatem: id eſt, uelle Cæſarem in Hiſpaniam ſequi contra Pompeij filios: requirere, ut ego ei pecuniam liberalius ſuppeditarem.*

188:

Flamen Lentulus ] *Hic eſt L. Lentulus Niger, flamen Martialis, quem cum uniuerſo Pontificum collegio Ciceronis domum, à P. Clodio conſecratam, religione liberaſſe, legimus in oratione de Aruſpicum reſponſis 246. De eodem & de filio Pedianus ubi, Pro M. Scauro, interpretatur, in extremo: item Cicero in epiſtola penultima* II. *libri. ſenſus eſt: De liberalitate dixi me daturum, quantum filio ſuo Publius, quantum ſuo Lentulus dare ſolitus eſſet.* Quod tibi, ] *Quod tibi attuli, cum ad me retuliſſes filium in Hiſpaniam ire uelle.* Hæc arma reliquiſſemus? *Pompeiana.* contraria: *ſubintellige, ſequi. &*

*contraria, id eſt Cæſaris.* Fratre: *Quinto Cicerone filio, qui familiarior & gratioſior eſſet apud Cæſarem, utpote qui Lupercus in gratiam illius fuiſſet. nam Marcus filius nullo adhuc beneficio Cæſaris gratiam quæſierat, ac ne ſatis quidem illi notus per ætatem eſſe potuerat. Quintum autem filium cum Cæſare in Hiſpania fuiſſe, infra oſtenditur* 199: *ubi eum Cicero impurum cognatum appellat.* Velim magis, &c.] *Volo, ut potius pecuniam à me, quantum uult, ſumat, quàm in Hiſpaniam eat. & dicit,* ſua libertate, *quia, ſi M. Cicero in Hiſpaniam iuiſſet, cum id patri ſciret non placere, nimirum liberius agere uiſus eſſet.* Permiſi] *Vt in Hiſpaniam iret, ſi omnino ita conſtituiſſet.* Magna res: *permittere filio, ut in Hiſpaniam eat contra Pompeij liberos.* Simplex eſt manere: illud anceps: *manere tutum eſt, & ſine periculo: ire in Hiſpaniam, anceps: poſſumus enim aliquam in difficultatem incurrere: nam primum dedecus uidetur eſſe, filium pati pro tyranno pugnare: deinde hoc cogitandum eſt; ſi caſus tulerit, ut Pompeiani uincant, quid nobis futurum ſit, qui filio permiſerimus, ut contra eos pro Cæſare dimicaret.* De Balbo &c.] *Sic accipio. Dolabella, cum Tulliolam dimiſiſſet, Ciceroni dotem debebat. eam tamen non numerabat, fretus gratia Cæſaris, cuius partes in ciuili contentione ſecutus erat. Cogitabat igitur Cicero hac de re loqui cum Balbo, Cæſaris amiciſſimo. nam & infra, De do-*
» *te, inquit, tanto magis perpurga. Balbi regia conditio*
» *eſt delegandi.* Ego tamen triduum: *hic manebo.*

*Et dictio* tamen *uenuſte poſita pro certe: qua deſiderium ruſticandi declaratur. ut hoc dicat: cum primum* Balbus *redierit,* Romam *me conferam: ſin ille tardius, ego, quod optaui, tamen aſſequar, ut hic triduum etiam manere poſſim.* Non *licet autem quarundam dictionum occultam uim* κωμῳδικῶς *oſtendere: ſed ingenio paulo acutiore qui ſunt, facile, quod ſignificabimus, intelligent: cæteris ſatisfacere neque ſemper poſſumus, etiam ſi uelimus; neque, ſi poſſimus, ſemper uelle debemus.* Dolabella etiam mecum ] Manſit. *Tantum, inquit, abeſt, ut ſe à me abalienatum oſtenderit, ut etiam hic mecum manſerit.* Verebatur *autem* Cicero, *ne* Dolabella, *qui* Tulliolam *repudiaſſet, ſibi quoque eſſet infenſior. unde illud in epiſtola ad* Volumnium: Dolabel-
» *lam, quem ego perſpicio & iudico cupidiſſimum eſ-*
» *ſe, atque amantiſſimum mei, cohortare, & confirma, & redde plane meum.* Nondum *autem, cum hanc epiſtolam, & cum illa ad* Volumnium Cicero *ſcripſit,* Tulliola *perierat.*

*Ex epiſtola* VIII. *pagina* 188.

Multis res placet. ] *Apparet, inter hanc epiſtolam & ſuperiorem multas deſiderari: nam ſuperior ante cœptum* Hiſpanienſe *bellum, hæc autem poſt confectum ſcripta eſt, cum* Cæſar *uictor ex eo bello reuertens, ad* Vrbem *iam appropinquaret.* Ac *ne hoc quidem obſcurum eſt, quaſdam ex ſequentibus huic eſſe præponendas, ut earum argumenta conſiderantibus patebit.* Res placet, *non ut in* Hiſpaniam *ad bellum, quod, ut dixi, confectum iam erat; ſed ut* Athenas *l-*

terarum cauſa proficiſcatur. hoc enim Cicero ſignificat, miſitq; paulo poſt filium Athenas cum L. Montano. Comes eſt idoneus: Montanus, ſubintellige: quem cum filio Athenas mittere conſtituerat: de quo his
» uerbis 203: L. Tullium Montanum noſti, qui cum
» Cicerone profectus eſt. & 231: 232. 261.

Ante uideamus:] Ante quàm Ciceronem Athenas mittamus, uidendum eſt quo modo prima penſio Cæſari ſoluatur: dies enim, quo primæ penſionis ſolutionem promiſimus, adeſt. Et ille currit: id eſt, & Cæſar cum celeritate reuertit: (reuertebat autem ex Hiſpanienſi bello) itaq; de ſolutione cogitandum. Hanc autem pecuniam iam ante ciuile bellum Cicero debuerat: quod ipſe declarat in extrema tertia epiſtola libri VII. neque Cæſar illius nominis exactioni maioribus curis impeditus operam dare potuerat. ſed deuicto Pompeio, cum Romam reuertiſſet, Ciceroni conceſſit, ut aliquot penſionibus ſolueret, quo commodius ſcilicet poſſet ſoluere. Cum igitur filio Athenas eunti pecuniam Cicero dare uellet, prius, inquit, de prima penſione ſoluenda cogitemus. Quid referat Celer egiſſe Cæſarem cum candidatis,] Celer hic, non eſt Q. Metellus Celer, qui cum L. Afranio Conſul fuit: nam is Marcellino, Philippo Conſulibus perierat: ſed alius, cuius nomen minus illuſtre fuit. Cæſarem, ex Hiſpania, Pompeianis tertio bello uictis, reuertentem. Candidatis, qui obuiam ierant, ut ab eo magiſtratus peterent. Vtrum ipſe in fœnicularium, an in campum Martium cogitet.] Vtrum Celer uelit & ipſe magiſtratum

petere . nam magiſtratus in campo Martio petebátur. Et quoniam populus, qui honores dare ſolitus eſſet, poteſtatem eiuſmodi nullam habeat, Cæſare ex ipſius libidine cuncta adminiſtrante : ideo cum irriſione & contemptu fœnicularium campum appellat, quòd Martius ille campus, in quo populus poteſtatem habuerat, nullus iam eſſe uidebatur. Nunquid neceſſe ſit : ut ſcilicet ea, quæ Cæſar aget, uidear probare, cum interſim . nam omnino, inquit, uenturus ſum, ut Piliæ roganti ſatisfaciam : ſed nunquid maturandum ſit comitiorum cauſa, ſcribas ad me uelim.

Ex epìſtola IX. pag. 188.

HIC ] In Antiati. Ni eſſet ea cauſa, quam tibi ſuperioribus literis ſcripſi : quæ hæc eſt cauſa, cur Cicero minus libenter ruſticaretur? nimirum hæc, quòd ſine Attico eſſe non poterat . nam hoc eſt in ijs literis, quas ipſe dicit proxime ſe miſiſſe : quæ tamen ordine confuſo infra leguntur, hoc initio, Te tuis negotijs &c. cum enim in illis literis de Philippi aduentu, in his autem de interpellatione ſcribat : dubium non eſt, quin illas Cicero ſuperiores appellet, cum ueriſimile ſit, prius eas fuiſſe ſcriptas, quibus aduentus ſignificatur, quàm has, quibus interpellatio.

Amyntæ filius ] Philippus: cuius interpellationem ſuperioribus in literis ſcribit ſe timere . ſuperiores appello, quæ infra ſunt, hoc principio, Te tuis negotijs . quas ij, qui deſcripſerunt, per negligentiam, aut certe per inſcitiam alieno loco poſuerunt de ſuo deiectas . Sed quæritur, cum in ijs literis aperte Philippum nominet, cur hic circuitione uti uoluerit, ut potius,

Amyntæ

*Amyntæ filius, diceret, quàm Philippus. Reſpondeo, Ciceronem, cum de Philippi loquacitate uellet ſcribe=re, uerentem, ne id emanaret, ſi forte in alienas ma=nus eæ literæ deueniſſent, duobus modis rem obſcuraſ=ſe: primum, cum, Amyntæ filius, dixit, Philippum de=ſignans: (nam Amyntæ filius fuerat Philippus Ale=xandri M1gni pater) deinde, cum loquacitatem græcis uerbis oſtendit:* ὁ ἀπεραντολογίαν δοὺς, *id eſt, infinitam loquacitatem dans, uel, qui, ſolet eſſe lo=quaciſſimus. offendere autem Cicero L. Martium Phi lippum ſine malo non potuiſſet, quòd Philippus apud Cæſarem affinitatis coniunctione multum poterat: Acciam enim, Cæſaris ſororis filiã, Octauij, qui Au=guſtus poſtea cognominatus eſt, matrem, in matri=monium duxerat. Appianus lib.* III. *Plutarchus in Cicerone, Suetonius.* Cætera] *Præter ſolitudinem: de cuius iucunditate iam dixit. Quod ſe=quitur, corrigo ſic, & interpungo, coniecturam ſe=cutus: Noli putare amabiliora fieri poſſe, uilla, lito=re, proſpectu maris.* His rebus omnibus: *quas hic habemus. cum enim ea perſequi longũ eſſet, qui=bus in Antiati delectaretur; tribus uerbis,* His re=bus omnibus, *complexus eſt.* Nec erat quod ſcriberem: *præter hæc, quæ digna longioribus lite ris non ſunt.*

*Ex epiſt.* X. *pag.* 188:

De Athamante.] *Attici ſeruo, qui perie=rat.* Alexim uero curemus,] *Aegro=tantem. Et hic Attici ſeruus erat, à manu, ut legi=tur pagina* 100. & 263: Si quid habet collis

MM

ἐπιδήμιον, Ad me cum teſtamento transfera-mus: *collis Quirinalis, in quo tua domus eſt, ſi quid habet ἐπιδήμιον, id eſt, ſi cœlo utitur inclementio-re, ut in eo morbi craſſentur epidemici: (hoc enim timendum erat, cum eodem tempore & Athamas perijſſet, & Alexis ægrotaret) transferamus Alexim domum meam in Palatium.* Cum teſtamento: *hic ſine dubio mendum eſt, & fortaſſe legendum,* Cum Thallumeto, *Alexis ægrotantis cuſtode, aut, ipſo quoque ægrotante.* Thallumetus *autem Atti ci ſeruus & ipſe erat: quod indicat illud pag. 74:* » *Meos cum Thallumeto noſtro peruolutas libros.*

*Ex epiſtola* XI. *pag.* 188.

Quæ ad nos magis pertinent, ] *Nam il la, quæ humanitus accidunt, quoniam uitari nulla ratione poſſunt, non uidentur eſſe curanda.* Quid *autem agamus de ſenatu, id eſt, quod conſilium ca-piamus de dicenda in ſenatu ſententia, (nam Romã iturus erat, ut extrema epiſtolæ pars oſtendit) hoc ue ro curandum eſt. nam ſi ad Cæſaris uoluntatem lo-quemur, boni uituperabunt: ſi ex utilitate reipubli cæ, Cæſar offendetur.* Nec tamen multo: *ut enim diligenter conſideremus, quid agamus de ſenatu, ni hil tamen proficimus: ſiquidem omnino reſp. iacebit. quod cum ita ſit, hoc ipſum de dicenda in ſenatu ſen-tentia non multo magis ad nos pertinet, quàm com-munis omnium interitus, quem certum & immuta-bilem ſcimus eſſe, ut de eo cogitare non debeamus. nã illud,* quæ ad nos magis pertinent, *ualet hoc; quæ magis curanda nobis ſunt, aut de quibus magis*

*cogitare debemus.* Poſthumiam ſulpitii ] *Subintellige, uxorem: nam ueteres ſic loquebantur, ut dicerent, Terentia Ticeronis, Poſthumia Sulpitij, Mutia Pompeij, & huiuſmodi, uxor ſubaudientes. Poſthumiam autem Ser. Sulpitij, iuriſconſultorum peritiſſimi, coniugem fuiſſe, patet ex libro IIII. epiſtolarum ad Sulpitium.* Domum ad ſe ueniſſe: *hoc tempore, cum Terentiam iam dimiſiſſet, de ducẽda uxore Cicero cogitabat. huius rei cauſa Poſthumia uenerat; ut cum Ceſonio loqueretur. Eodem ſpectant ea, quæ ſequuntur. duxit autem poſtea Publiliam quandam: quam & ipſam deinde, quòd Tulliolæ morte lætari uideretur, dimiſit. auctor Plutarchus in Cicerone.* Commotiunculis συμπάσχω. ] *Commotiunculis idem ſignificauit, quod epiſtola penultima libri X. cum dixit, à nouis tentationibus ualetudinem confirmatam. nam tentationes et commotiunculæ non morbi ſunt, ſed morborum initia. Commotiunculis autem Atticæ: quæ non plane in morbum, ſed in febriculam inciderat. ſupra* 185: συμπάσχω: *æque afficior, atque illa. unde illud*
» 62. *Valde gratum, ſi Eutychides cognoſcet ſuam il-*
» *lam in meo dolore* συμπάθειαν *mihi non obſcu-*
» *ram fuiſſe.*

*Ex epiſtola* XII. *pag.* 188.

De dote, ] *Quam nobis Dolabellam reddere oportet, cum Tulliolam filiam noſtram dimiſerit.* Tanto magis perpurga: *quo difficilius eſt, tanto magis perpurga. nam ſequitur, Turpe eſt rem impeditam iacere.* Perpurga, *explica, confice.* Hac de

re 235: 237. 238: 246: 263: Balbi &c. *perpurga, inquit, de dote: facile potes, quoniam Balbus, amiciſſimus tuus, omnia uidetur poſſe; ut quaſi rex ſit, qui poteſtatem habeat delegandi.* Ná cum Balbus, cui Cæſar ciuitatis & reip. curam crediderat, non omnia ipſe adminiſtraret, ſed illius dignitatis atque oneris partem trásferret in quos uellet: (hoc enim ſignificat delegare) nimirum hæc regia conditio uidebatur. Inſula Arpinas] Inſulam hanc in Arpinati Fibrenus amnis efficit. de qua libro II. de legibus, his uerbis:
» Sed uentum in inſulam eſt: hac uero nihil eſt amœnius. etenim hoc quaſi roſtro finditur Fibrenus, & diuiſus æqualiter in duas partes latera hæc alluit, rapideq́; dilapſus cito in unum confluit, & tantum complectitur quod ſatis ſit modicæ paleſtræ loci. quo effecto, præcipitat in Lirem; &, quaſi in familiam patritiam uenerit, amittit nomen obſcurius. Habere poteſt germanam ἀποθέωσιν: poteſt uideri locus ad conſecrandam Tulliolam aptiſſimus: ſed quia ἀνώνυμος eſt, id eſt infrequens, (Cicero autem celebri loco extruere fanum mortuæ filiæ uolebat) hortos malo: in quibus non ea ſolitudo, quæ in inſula. Horti autem erant circa Romam plurimi: ſed tranſtyberini propter fluminis uicinitatem celebriores: itaque hos maxime uoluiſſet Cicero: unde illud 191:
» Cogito interdum trans Tyberim hortos aliquos parare: nihil uideo, quod tam celebre eſſe poſſit. & 194. Germanam, ueram: ut alibi. De Epicuro, ut uoles.] Pro Epicuro loquentes inducam quos uoles, in libris ſcilic

*cet de finibus, quos, ut ſupra diximus, hoc tempore ſcribebat. induxit autem* L. Torquatum, *qui* Epicuri *ſectam ſequebatur,* Attici *amiciſſimum.* Et ſi μεθαρμόζομαι &c. *Græci uerbi uim latino uerbo non licet exprimere: ſed ſententiam tamen oſtendemus. De Epicuro, inquit, ut uoles: etſi poſthac non eos, qui uiuunt, (nam hoc inuidioſum eſt, cum omnibus ſatisfacere nō poſſim, qui meos in libros induci uellent) ſed antiquos, id eſt eos, qui perierunt, inducam loquentes: quod inuidioſum non erit. fecerat autem hoc in libris de* Oratore, *in* Catone, & Lælio. μεθαρμόζομαι, *commuto, ad alias perſonas transfero.* Requirant: *cupiant loquendi partes in meis libris.*

189.

Commouet me Attica.] *Quia non conualeſcit: ſed* Cratero *tamen medico aſſentior, qui uetat nos de ea quidquam grauius timere. unde illud*
» 189: *De* Attica *doleo. credo tamen* Cratero. *Piliam*
» *angi uetabat.* Bruti literæ] *Quibus Ciceronem in morte filiæ conſolatus eſt. infra de iiſdem Bruti literis. Prudenter, inquit, ſcriptæ, ſed nihil quod me adiuuarent. Hic eſt* M. Brutus, *qui poſtea Cæſarem facta coniuratione interfecit.* Attulerunt: *dolorem augentes commemoratione miſeriarum mearum. unde illud* 124. *Augemus dolorem retractando.* Non repugnante: *paulo poſt tamen*
» *men repugnare cœpit: ut ipſe declarat his uerbis: Re-*
» *pugno quoad poſſum, ſed adhuc pares non ſumus. Initio enim uictus magnitudine doloris, ſuccubuit: deinde, cum iam et dies & ratio ipſa adiuuaret, ten*

tare cœpit, num reſiſtere mœrori, & contra fletum pugnare poſſet. Hæc, quæ ad interpretationem minus pertinent, ſuperuacanea fortaſſe uidebũtur: ſed aliena non ſunt: nam eò ſpectant, ne quis miretur, cur eadem de re non eodem modo Cicero ſcripſerit.

Se moleſtum omnino non futurum.] *Vt Romam irem ad cœnam auguralem, quam ipſe parat in Augurum collegium cooptatus. Qui enim Augures fiebant, collegis cœnam dabant, ut libro X. cap. XX. Plinius indicat his uerbis: Pauonem cibi gratia primus occidit Hortenſius, adijciali cœna ſacerdotij. Ciceronem autem Augurem fuiſſe, ex ipſius libris notiſſimum eſt.* Vt excuſer morbi cauſa in dies ſingulos.] *Hoc dicit, quia omnes Augures honoris cauſa ad illam cœnam ire cogebantur, præter eos, qui morbo ſe iurarent impediri.* In dies ſingulos: *apparet, nouos Augures eas cœnas non uno die, ſed pluribus dare ſolitos eſſe: nam & infra, Apud Apuleium, quoniam in perpetuum non placet, in dies ut excuſer. uidebis.* In dies igi*tur ſingulos, quibus Apuleius collegis cœnam dabit.* Lænas hoc receperat: *notum eſt, Lænates ex gente Popilia fuiſſe.* Lænas, *unus ex Augurum collegio.* Receperat, *ſe curaturum ut apud Apuleium excuſarer.* Idem *in epiſtola, quæ proxime ſequitur.* Prende: *ut cum Lænate me apud Apuleium excuſent. neceſſe enim erat, ut Augur, qui noui Auguris ad cœnam ire nollet, tres è collegio reperiret, quorum iureiurando apud eum Augurem, qui cœnam dabat, excuſaretur. itaque in epiſtola, quæ ſequi-*

„ tur, Septimium, inquit, uide, & Lænatem, & Sta-
„ tilium: tribus enim opus eſt. Iuraturum: me non ualere, & propter morbum ad Apuleij cœnas ire nó poſſe. Quem rogaris: locus neque à ſenſu obſcurus, neque à locutione corruptus: ſed quiddam eſt, cur magis placeat, Quenquem rogaris: præſertim cum & in epiſtola ſequenti eadem de re eandem figuram uſurpans ita ſcripſerit, Quemcunque appellaris, nemo negabit. Perpetuum morbum iurabo: ut excuſer non in dies ſingulos, ſed in perpetuum, id eſt in omnes dies, quibus cœnæ dabuntur.
„ Infra, Quoniam in perpetuum non placet, in dies ut
„ excuſer, uidebis. Malo id lege uideri facere, quàm dolore: ut homines, inquit, nó propter dolorem amiſſæ filiæ, ſed propter inualetudinem conuiuijs me carere ſuſpicentur, perpetuum morbum iurabo. Nam ſi abſque iureiurando, amicorum gratia impetraſſet Cicero, ut auguralibus cœnis abſtinere poſſet: incertum fuiſſet, utrum id morbi cauſa faceret, an doloris. morbum autem celare uolebat: itaque de morbo iurando cogitabat. Apelles:] De pecunia, quam nobis debet. 191. 191: Doloris mei: propter Tulliolam mortuam.

Ex epiſt. XIII. pag. 189.

Quemcunque appellaris,] Supra dixit Prende. Nemo negabit: omnes iurabunt me non ualere. Totum: ſe eſſe ſine alijs effecturum, ut apud Apuleium morbi cauſa excuſarer. Totum, negotium. Iunio] Iunius Atticum appellauerat, quaſi Ciceronis procuratorem, Ciceronem

ſibi debere dicens, quòd pro Cornificio ſpopondiſſet. Cicero ſponſionis tempus non recordatur, & ait Cornificium ipſum ſoluere poſſe. Pro patre, an'ne pro filio: nam utrique Cicero coniunctus amicitia fuerat. unde illud in epiſtola ad Cornificium, libro
» XII. Quòd ſocietatẽ reip. conſeruandæ tibi mecum,
» à patre acceptam, renouas; gratum eſt. Nunc autem, cum nominat Cornificium; non patrem intelligit, ſed filium: nam pater iam ante perierat. Procuratores Cornificii: nam Cornificius aberat, Syriæ præpoſitus à Cæſare. cognoſcitur ex Ciceronis epiſtolis ad ipſum, & ex hiſtoricis antiquis. Apuleium: alius hic eſt ab eo, de quo ſupra. Prædiatorem: qui prædiorum & prædũ iura nouit. Videbis: rogabis: procuratores, ut ipſi ſoluant; Apuleium, ut aliquam nobis oſtendat ſolutionis effugiendæ uiam.

189:

Hoc mœrore] Quem ex interitu filiæ capiebat. Librum: de conſolatione ad ſe ipſum. cuius libri meminit Tertullianus. Impedior: ne lacrymis & mœrori me tradã. Ad omniaq; nitor: omnia tento: ſed uerbum nitor ἐνεργειώτερον eſt: nitimur enim cum labore, & difficultate. Quanquam ipſum doleo: cupio, inquit, tecum eſſe: quod ipſum tamen doleo: non enim eum me, quem ſoles, uidebis. Illa, quæ amabas: hilaritas, & ſuauitas illa noſtra. Quòd me adiuuarent.] Quòd mœrorem meum, ex obitu filiæ ſuſceptum, leuarent. 189. Adeſſet: nam erat

*in Gallia Ciſalpina, miſſus à Cæſare, ut eam prouinciam adminiſtraret. hoc in epiſtola ad Torquatum, de Oratore 200. & in hiſtoricis.* Panſa quando.] *Roma proficiſcatur, in Galliam iturus, ut Bruto ſuccedat. cum enim ſcierimus, Panſa quando proficiſcatur; ex ratione dierum ſcire item poterimus, quando Brutus hic futurus ſit. hoc apertius infra his* " *uerbis: Panſa ſi hodie, ut putabas, profectus eſt,* " *poſthac iam incipito ſcribere ad me, de Bruti aduen-* " *tu quid expectes, id eſt quos ad dies. id, ſi ſcies ubi* " *iam ſit, coniectura aſſequere. Et 195. De Bruto, in-* " *quit, ſi quid habebis: ſcire enim iam puto, ubi Pan-* " *ſam expectet: ſi, ut conſuetudo eſt, in prima prouin-* " *cia, circiter Calendas affuturus uidetur.*

De Attica &c.] *Atticam, Attici & Piliæ filiam, Craterus medicus ægrotantem curabat. hoc & ſupra, 189.*

*Ex epiſt. XIIII. pag. 189:*

Pro omnibus] *Nam ſupra dixit, Prende Septimium, & Statilium. nunc, tu, inquit, hoc oneris pro omnibus ſuſcipe, ut me apud Apuleium excuſes.* In perpetuum non placet: *non placet tibi, ut in uniuerſum tempus, quo cœnæ dabuntur, apud Apuleium ſemel excuſemur, ſed ut in dies ſingulos.* Fletus: *ex interitu Tulliolæ.*

190:

Reſcribam.] *Ad eas literas, quas ex Gallia conſolatorias ad me miſit.*

*Ex epiſt. XV. pag. 190.*

Nunc tamen ipſum]. *Hanc figuram & ſu-*

» *præ uſurpauit libro* VII. 101 : *Nunc, inquit, ip-*
» *ſum non dubitabo rem tantam abijcere. & lib.* VIII.
» 123 : *Quid, nunc ipſum unde ſe recipienti, quid*
» *agenti, quid acturo? & infra* 200: *Nunc ipſum ea*
*lego &c.* Tuæ domui : *Romæ ſcilicet.* Nec
meæ poteram : *cum eum locum aſpicere non poſ-*
*ſim, ubi Tulliola perijt.* Idem : *tuorum negotio-*
*rum cura.* Philippus ] *Vide quæ diximus ad*
*illud, quod ſupra eſt* 188. *Amyntæ filius.*

*Ex epiſtola* XVI. *pagina* 190.

Laterenſi, Lænate &c. ] *Ciceronis in Augura-*
*tu collegis.* Reddendas cures : *à te conſcriptas, ut*
» *ſupra* 172. *Tu uelim, ſi qui erunt, ad quos aliquid ſcri*
» *bendũ à me exiſtimes, ipſe conficias. &* 172. 175.
*itemq́; alijs in locis.* Reus ] *Is, pro quo*
*ſpopondi. hoc enim reus quandoque ſignificat.* Li-
beralis tamen *&c. quanquam, inquit, timendum*
*non eſt, ut pro hac ſponſione ſoluamus, ſiquidem &*
*Cornificius ipſe, pro quo dicor ſpopondiſſe, locuples*
*eſt, & Apuleius prædiator homo minime fraudulen-*
*tus, qui nobis & facile, & ſine dolo ſponſionum iura*
*oſtendet; in quibus eſt, ut, cum reus locuples ſit, ſpon-*
*ſores ne appellentur: tamẽ ex eorum tabulis, qui me-*
*cum pro Cornificio dicuntur ſpopondiſſe, uelim co-*
*gnoſcas an ſpoponderim.* Poteſt tamen uideri :
*cognoſci, ex conſponſorum tabulis.* Scire certum
uelim : *num ſpoponderim.* Appelles procura-
tores : *uide, quid procuratores Cornificij dicãt.* 190:
191 : Quid ad me? *doloris & deſperationis ſi-*
*gnificatio, maxime propter interitum filiæ; qua amiſ-*

ſa, nihil præterea ſibi curandum eſſe dicit. Veruntamen: ſubaudi, appelles procuratores. Locutio Ciceroni familiaris 205. 229. & in epiſtola ad Tironem 266. eodemq́; modo, attamen, uſurpauit, 185.

190:

Panſæ profectionem] In prouinciam: nam Bruto, ut diximus, Galliam ciſalpinam adminiſtranti ſucceſſor erat conſtitutus. 190: 191: Cura] Supra dixit de Atticæ ualetudine. Cura, igitur ægrotantem.

Ex epiſtola XVII. pagina 190:

Dum recordationes fugio] Dum id ago, ut interitum filiæ meæ ne recorder. Refugio à te admonendo: non admoneo, inquit, te de fano illo, quod erigere mortuæ filiæ uolo, propterea quòd ſine filiæ recordatione id facere non poſſum: recordatio autem illa, quaſi morſu quodam, dolorem efficit. non ſcribo igitur, ut de fano illo mecum cogites, ne in filiæ recordationem incidam. Ignoſcas] Quòd de fano cogitem. Eiuſmodi eſt: id, quod cogito. Quaſi dicat, ſiue reprehendi debet, ſiue laudari, eiuſmodi eſt; uidelicet ut omnino fanum extruatur. Tale illud, opinor, apud Terentium: Huiuſmodi ſum. Fieri id oportere: fanum eſſe faciendum ijs, quos amore coniunctos amiſimus. Neque de genere: cuius generis fanum faciam. Cluatii: placet mihi fanum ea forma, qua Cluatius deſcripſit. Videtur autem Cluatius hic architectus fuiſſe, aut certe huius generis intelligens. quod etiam infra apparet, 198. De re: fanum faciam, nec

*ne.* De loco non nunquam : *non dubito , cuius generis fanum faciam : non dubito , faciam , nec ne: dubito non nunquam, ubi faciam .* Monimentorum: *refertur ad literas,non ad ædificia.* Monumentorum *autem ab ingenijs omnium ſcriptorum & græcorum & latinorum . dabo , inquit, operam, quantum in me erit, ut & ab omnium ingenijs conſecretur, & omni genere monimentorum .* Refricatura : *dum enim filiam conſecrabo , illius recordatione dolor augebitur; & uulnus ex illius interitu acceptum , quod iam ſanari temporis medicina uidebatur , hac quaſi refricatione recrudeſcet .*

Sed iam &c . ] *Vt hæc conſecratio refricatura uulnus ſit , conſecrare tamen eam deliberatum eſt : idq́; duabus de cauſis: primum, quòd ſecus facere non poſſum, cum hoc iam in animo meo filiæ manibus quaſi uouerim , atque promiſerim : ( ex quo inquit* 199 :
» *Hoc mihi debere uideor , neque leuari poſſe , niſi ſol-*
» *uero .* Et 201 : *Ego me maiore religione , quàm quiſ-*
» *quam fuit ullius uoti , obſtrictum puto) deinde, quòd huius uulneris dolor non diuturnus eſt futurus , cum non diu futuri ſimus in uita . itaque exiguum hoc tempus, dum doloris ſenſus in me erit, non tanti apud nos debet eſſe , quanti illud æternum, quo ſcilicet ex his monumentis meæ in filiam pietatis memoria durabit.* Dum illud tractabam, de quo antea ſcripſi ad te ] *Dum librum ſcribebam de conſolatione : de quo* 189 : Quaſi fouebam dolores meos : *metaphora ſumpta à partibus dolore affectis : quas dum fouemus, puluinis aut ſaccu-*

*lis adhibitis; leuatio quædam doloris uidetur eſſe.* Philippus: 188: 190:

191.

Epiſtolam,] *Qua conſolatorijs Bruti literis reſpondit.* Quædam enim expecto: *quædã enim ſunt, de quibus ſcire cupiam.* Ne fruſtretur] *Ne noſtram expectationem fallat, ne faciat contra quàm promiſit, ne non ſoluat, quod ſe eſſe ſoluturum dixit.* 189. 191: Vt Eros ſcribit: *hic rationes Ciceronis adminiſtrabat.* 245: 246. 247: Non incertum puto: *non dubito, quin Libo nobis, ut pollicetur, pecuniam numeret.*

Sulpitio confido, & Egnatio ſcilicet.] *Qui promiſerunt ſe eſſe præſtaturos, ut ſors ne pereat. hoc eſt, ut uniuerſa pecunia, quam Cocceius & Libo mihi debent, ne amittatur. Vt illa duo uerba,* fruſtretur, & pollicetur, *non ad uniuerſæ pecuniæ ſolutionem, ſed, ut opinor, ad uſuræ penſionem referantur: itemq; illud* 189. *Cocceium uelim appelles.*

Labores?] *De me apud Apuleium excuſando, quòd ad illius augurales cœnas non eam.* 189. 189: 190. Excuſatio facilis: *non ſubſcribit cauſam, cur ſit excuſatio facilis: ſed eam poſuit* 189: *his uerbis: De me excuſando apud Apuleium, dederam ad te pridie literas. nihil eſſe negotij arbitror. quemcunque appellaris, nemo negabit.* Aduentu,] *Significatur illud tempus, quo M. Antonius Roma profectus, ut in Hiſpaniam ad Cæſarem iret: deinde mutato conſilio, reditu admodum celeri per Italiam cucurrit, & noctu Vrbem introiuit. cuius feſtina-*

tionis maxime cauſa fuit, quòd, cum tempus iam adeſſet eius pecuniæ ſoluendæ, quam pro emptis in auctione Cn. Pompeij bonis Cæſari debebat, uerebatur, ne, ipſo abſente, prædes ſui uenderentur: itaq; accurrit, ut eos liberaret. unde illud ſecunda actione in Antonium, Ne L. Plancus prædes ſuos uenderet. Apparet igitur; & quid hæc dictio, aduentu, ſignificet; & quid illud, quod proxime ſequitur, propter prædes ſuos accucurriſſe. Neque iſta quidem curo.] Infra idem iterat non iiſdem uerbis: Te, inquit, ſcire uolo, me neque iſto nuncio eſſe perturbatum, nec iam ullo perturbatum iri. & paulò poſt item alijs uerbis eandem rem: Nondum uideris perſpicere, quàm me nec Antonius commouerit, nec quidquam iam eiuſmodi poſſit commouere. Neque iſta quidem curo: his de rebus non laboro. Et hoc dicit, quia, cum Antonius per Italiam cucurriſſet, & noctu Vrbem introiſſet; homines, ſubito & inopinato aduentu, tanquam re inexpectata, & noua, ſuſpenſi, non ſine metu cauſam quærebant. deinde, ut Cicero opinabatur, propter prædes ſuos eum ueniſſe cognitum eſt. Philippica ſecunda, 175.

Quod ſcribis &c.] Querebatur Terentia, ſe à Cicerone non eſſe adhibitam ad obſignandum teſtamentum, cum ille neſcio quos adhibuiſſet. 191: 192. iſthæc: huiuſmodi res. quaſi dicat: maximarum rerum iacturam paſſus, de paruis iam non laboro, ut de obſignatione teſtamenti. Paruæ curæ, aut nouæ: paruæ: parua enim cura me afficere non poteſt, cum in maxima uerſer. Nouæ: auget: nam non

*ſolum, inquit, paruæ curæ nihil eſt loci, ſed omnino nouæ.* Quid ſimile?] *Senſus eſt: Queritur Terentia, primum quod ad obſignandum meum teſtamentum ipſam non adhibuerim: deinde; quòd eos adhibuerim, quos illa ad ſuum obſignandum non adhibuerat. Quid ſimile, inquit? illa, cum ſciri nollet, quid in teſtamento eſſet; ad obſignandum eos non adhibuit, quos, niſi ſciſſent quid eſſet, quæſituros exiſtimauit: idq́; erat argumento, aliquid in eo Terentiam ſcripſiſſe, quod Ciceronis è re minus eſſet. ego autem illos ipſos adhibui; propterea quòd non fuit mihi timendum, quod illa timuit, ut ij, qui ad obſignandum adeſſent, quid eſſet in teſtamento quærerent: quid enim ad me, ſi teſtamenti ratio nota illis ſit? quaſi dicat: nihil in meo teſtamento ſcripſi, quod celatum magnopere uelim: cum illa ualde uideatur uelle celatum eſſe id, quod ſcripſit in ſuo; quippe quæ ad obſignandum eos non adhibuit, quos exiſtimauit quæſituros, niſi ſciſſent, quid ineſſet. ex quo fit, ut ego potius queri de illa debeam, & ſuſpicari, ne quid in teſtamento ſcripſerit contra uoluntatem meam, cum in occultanda ſcripti ſententia maiorem, quàm ego, diligentiam adhibuerit.* De nepote] *Locus mihi obſcurus, & fortaſſe deprauatus.* Non aduocaui] *Ipſam.* Tum: *cum teſtamentum obſignare uellem.*

191.

De tuis aliquos] *Miror, cur dicat, aliquos; cum certum obſignatorum numerum lex cõſtitueret. unde illud ex edicto Verris, lib. III. Si de hæreditate*

» *ambigitur; & tabulæ teſtamenti obſignatæ nõ minus*
» *multis ſignis, quàm è lege oporteat, ad me proferen-*
» *tur: ſecundum tabulas teſtamenti potiſſimum hæredi-*
» *tatem dabo.* Iuſſeram: *mandaram tibi, ut de domeſticis tuis aliquos adduceres ad meum teſtamentum obſignandum.* Inde eſt natum, ut ad Publium: *uult oſtendere caſu eſſe factum, ut Silium & Publium ad obſignandum teſtamentum adhibuerit.* Neceſſe neutrum fuit: *quid enim ad me, utrum Silius & Publius, an alij ad obſignandum adhiberentur?* Neutrum, *neque ut ad Silium, neque ut ad Publium mitteretur.* HOC tu tractabis] HOC, *de teſtamenti obſignatoribus.* Tractabis, *cum Terentia, ne iniquius ferat, quòd eam non aduocauerim ad obſignandum.*

Ex *epiſtola* XVIII. *pagina* 191.

HIC] *Aſturæ.* 200: Ineunda nobis ratio *&c. poſſum quidem, inquit, fanum hic facere: ſed illud ſpectandum nobis eſt, ut id, quod faciemus, apud poſteros habeat religionem. quod fortaſſe non aſſequerer, ſi in hac ſolitudine fanum fieret. faciundum igitur eſt loco celebri, ut in hortis transtyberinis: quod enim in celebritate erit, poſteri tuebuntur; quod in ſolitudine, contemnent.* In omni mutatione dominorum: *apud omnes poſteros, apud omnes meorum bonorum poſſeſſores.* Mutatione dominorum, *nam dominus mutatur, cum is, qui poſſedit, alicui ſua bona uel moriens teſtamento legat, uel uiuens uendit.* Dominorum *igitur, id eſt omnium, quicunque olim mea prædia uel hæreditate,*

*uel*

*uel emptione poſſidebunt .* Hoc enim Cicero labora-
» *bat in primis, ut fanum illud etiam poſteris in honore*
» *eſſet. itaq;* 198 : Sepulcri, *inquit, ſimilitudinem po-*
» *teram effugere, ſi in uilla facerem : ſed commutatio-*
» *nes dominorum reformido . in agro ubicunque fece-*
» *ro, mihi uideor aſſequi poſſe, ut poſteritas habeat re-*
» *ligionem .* Verebatur *autem, ne, ſi fanum faceret in*
*uilla, poſteri ex fano rurſus uillam facerent, ubi ha-*
*bitare poſſent .* Quaſi conſecratum : *tanquam*
*templum aliquod publice conſecratum. non enim* Cice
*ro* Tulliolam *erecto templo conſecrare poterat, niſi col*
*legium* Pontificum *adhiberetur . quod porrò non ſo-*
*lebat adhiberi, niſi ad eos conſecrandos, quos publice*
*populus in deorum numerum referri uellet . itaq;* Ci-
*cero fanum illud, quod uidebat conſecrari non poſſe,*
*dabat operam, ut quaſi conſecratum remaneret .* Sed
*exiſtet, qui ita dicat,* Ciceronem *improprie locutum ,*
*qui in his epiſtolis fanum appellarit quod conſecrari*
*non poſſet , cum re uera fanum id dicatur , quòd à*
Pontificum *collegio conſecratum ſit , & in quo deus*
*aliquis publice colatur .* Non *difficilis nodus, qui nul*
*lo negotio ſoluetur , nẽpe ſic , ſi intelligemus id, quod*
*res eſt ,* Ciceronem *appellaſſe fanum , & fanum item*
*ab alijs appellari uoluiſſe ; ut, quod re uera fanum nõ*
*eſſet, ſaltem propter nomen in honore eſſet. itaque di*
» *cit* 199. Nollem *illud ullo nomine , niſi fani, appel-*
*lari.* Nihil egeo uectigalibus ] Ipſe
*ſe exponit, cum infert,* Paruo *contentus eſſe poſſum .*
Et *uult oſtendere, cum uectigalibus iam nihil egeat ,*
*ſe non laborare de ſumptu , qui propterea faciendus*

ſit, ut ſanum diuturna cum religione, & quaſi conſecratum remanere poſſit: quod cum ita ſit, cogitare interdum de hortis trans Tyberim parandis, quanquam magno uenirent. Ob hanc cauſam] Vt fanum celebri loco factum, religionem ſemper habeat. Tu tamen] Refertur ad illud, Coram uidebimus. quanquam, inquit, de hortis coram: tu tamen, quod ad columnas attinet, quibus ad fanum utemur, ne expecta aduentum meum, ſed confice, id eſt tranſige cum Apella Chio, eme eas ab Apella Chio. Nec dubito, quin columnas intelligat è Chio marmore, qui moneat Atticum, ut ea de re cum homine Chio conficiat. quòd ſi è Chio marmore; ſequitur, ut eas maxime uoluerit, quæ maculis eſſent uerſicoloribus, non ſolum ad elegantiam, ſed etiam ad firmitudinem fani: nam huius generis columnas reliquis fuiſſe firmiores, ſcribit Plinius libro XXXVI. cap. VI. De iudicatu meo] Vt ego iudicaueram illis eſſe reſpondendum. Hi pecuniam Ciceroni debebant. 189. Si quid perſpexeris: de Cocceio, & Libone. Et tamen] Cogitabat epiſtolam ita claudere, Si quid perſpexeris, uelim ſcire: ſed cum illud ſcripſiſſet, Si quid perſpexeris, ſubito recordatus de Cornificij re, addidit, Et tamen quid procuratores Cornificii dicant. hoc eſt, Et tamen hoc quoque uelim ſcire, quid procuratores Cornificij dicant. Cornificii procuratores: eandem rem ſæpius declarare, putidum eſt. uide 189: & 190: Ne perturbarer.] Quòd Antonius repentino aduētu noctu Vr

bem introiſſet. 191. 192. Iſto nuncio : *quòd audiuerim, Antonium, qui ad Cæſarem in Hiſpaniam iter habebat, mutato conſilio præter omnium expectationem reuerſum, noctu Vrbem eſſe ingreſſum.*
Profectus ] *Roma, ut in Galliam eat M. Bruto ſucceſſurus.* 195. *diem autem profectionis fuiſſe* III. *Cal. Ianuarij, poſtea ſcripſit ipſe ad Caſſium. epiſto. fam.* 253:

192.

De Terentia ] De *Terentiæ querelis, iniquo animo ferentis, quòd eam ad obſignandum teſtamentum non adhibuerim.* 191. Officium agi meum quoddam : *nam ſi dicar eam, quæ mihi uxor fuit, (diuortium enim iam fecerant) ad obſignandum teſtamentum non aduocaſſe ; uereor, ne in eo me homines reprehendant, quaſi officio defuerim ; cum ego illam non aduocauerim, quòd in mentem non uenit.* Cui tu es conſcius : *cui tu ſcis me non defuiſſe : tu enim affuiſti, cum teſtamentum faciebam : quo tempore ſcis me neque de aduocanda ad obſignationem teſtamenti, neque de excludenda uxore cogitaſſe ; nihil aſtute feciſſe ; ſed, quidquid fecerim, feciſſe partim ex conſilio tuo, partim etiam caſu.* Vnde illud
» 191 : Tibi *placuit, ut mitterē ad* Silium : *inde eſt na-*
» *tum, ut ad* Publium. Vt non nulli putant, Ciceronis rem : *credunt enim non nulli, Terentiam, quòd eam ad obſignationem mei teſtamenti non aduocauerim, Marcum filium in teſtamento minus liberaliter eſſe tractaturam.* Quod mihi eſt & ſanctius, & antiquius : *officium : quod magis, quàm*

*filij commodum, me mouet.* Hoc alterum neque ſincerum, neque firmum: *Terētia neque, ut opinor, cogitat de filij re, cum cogitare ſe ſimulet; (hoc eſt autem, quod Cicero appellat non ſincerum: propterea quòd qui ſimulatione utuntur, non ſincere agunt, ſed malitioſe) &, ſi cogitat, in ſententia non permanebit.* Notat *malitiam* Terentiæ, *cum dicit,* Neque ſincerum: *leuitatem, cum addit,* Neque firmum.

Ex *epiſt.* XIX. *pag.* 192.

Antonius ] *Abſurdum eſt iterare, quæ diximus. lege* 191. & 191: Dolere: *propter interitum filiæ.* Seruiliæ Claudii ] *Vetus locutio: nam ſubintelligitur, uxoris. exempla patent in antiquis & lapidibus, & ſcriptis.*

Ex *epiſtola* XX. *pagina* 192:

Ad ea, quæ requiſieras. ] σύνταγμα *quoddam* M. Brutus *conſcripſerat; ut opinor, in* Catonis *laudem; (hanc enim conìecturam duco ex ijs, quæ proxime ſequuntur) idq́;* Attico *legendum & iudicandum miſerat.* Atticus *reſpondens, cum quædam minus probaret, eorum rationem à* Bruto *requiſiuit. ille nihil ad ea: tantum* Atticum *rogauit, ut, ſi quid incertius de ſenatuſconſulto in* Catonis *ſententiam facto protuliſſet, id corrigeret: cum in reliquis* Attici *ſententiam minimi facere uideretur, nihil ad ea reſpondens, quæ ille requiſierat. quod* Cicero Bru-

*ti in epiſtola obſeruauit, & quaſi ob eam rem illum reprehendens,* Ad cætera uero, *inquit infra,* Tibi quemadmodum reſcripſit? Tantum rogat de S. C. ut corrigas. *Deinde ſequitur:* Hoc quidem feciſſet, etiam ſi Ranio admonitus eſſet: *hoc ſenſu: Rogat, ut corrigas eam partẽ, in qua eſt de ſenatuſconſulto. in quo ſanè non prudenter fecit, qui corrigi à te ſenatuſconſultum uoluerit, cum id corrigere uel Ranio poſſet; quippe cum de eo ſenatuſconſulto cuiuis liceret ex actis cognoſcere. Curam igitur minimæ rei, utpote quam uel Ranio ſcriba poſſet efficere, tibi commiſit: ad cætera, quæ requiſieras, quæ ſcilicet maioris erant ponderis, nihil reſcripſit. Hoc eſt, cur Cicero Bruti epiſtolam dicat non prudenter reſcriptam.*

192.

De animaduerſione] *De puniendis ijs, qui cum Catilina in patriam coniurauerant.* Prætorio loco: *Prætor enim erat Cæſar, quo tempore de coniuratis ſententiam dixit.* In ſententiam Catonis? *ſubintelligitur, eſt facta diſceſſio.* Rem eandem: *pœnam coniuratorum. quam & alij ſua ſententia comprehenderant, ſed uerbis non tam luculentis, neque tam multis, quàm Cato.* Retulerim: *ad ſenatum de coniuratis.* Patefecerim: *coniurationem.* Cohortatus ſim: *ſenatum ad animaduerſionem.* Ante quàm conſulerem, ipſe iudicauerim: *cum ad ſenatum retuliſſem de cõiuratione deprehenſa, non expectaui, ut dicerent, &, quid ſi-*

bi uideretur eſſe faciendum, oſtenderent: ſed ante quàm illos conſulerem, id eſt quàm ſententiam rogarem, cenſui ipſe de coniuratis ſupplicium eſſe ſumendum. Hoc apparet ex oratione IIII. in Catilinam. Perſcribendaq́; cenſuerat: ut in publicis tabulis appareret, quid de coniuratis Cicero ſenſiſſet.

Quoniam probas,] Quoniam meum conſilium de hortis emendis tibi non diſplicet, hoc age, hoc cura, ut eos inuenias. In hortis autem fanum facere Tullius cogitabat, ut loci celebritas quaſi honorẽ adderet monumento. 191: Rationes meas noſti: meæ facultates, & meæ rationes tibi notæ ſunt. non ignoras igitur, quanti hortos emere poſſimus. quòd ſi etiam à Faberio aliquid poſſumus exigere, (debebat autem Faberius Ciceroni, ut ſupra oſtendimus) nullo negotio hortos ememus. Et opinor mendum eſſe in uerbo Recedit; ac fortaſſe ita corigendum, Res cedit: uel, Procedit: quale illud Terentianum: Hac non procedit, alia aggrediamur uia. Etiam ſine eo: etiam ſine Faberio, etiam ſi à Faberio nihil exigamus. Contendere: conari, ut hortos uenales inueniam: quòd, etiam ſine Faberio, pecunia pro emptione deeſſe non poſſit. Lamiani & Caſsiani: qui ſunt Lamiæ, & Caſſij. De Terentia] 191. 192. 193. 193: Officium &c. agamus cum Terentia, ut debemus; hoc eſt, demus operam, ut eam ne offendamus: id eſt: ſi non euenerit id, quod optamus; ut ea bono erga nos animo ſit; malo illius me, quàm mei pœnitere. malo, inquit, ut id potius illius uitio, quàm mea culpa contingat: ma-

lo accidere, ut ego potius de illa, quàm de me ipſo queri poſſim: non enim habebo, quamobrem mihi ipſe ſuccenſeam, cui officium fuerit antiquiſſimum: habebo autem, cur de illa expoſtulem, quæ à nobis officioſiſſime tractata, non eam gratiam referat, quam debet. quanquam enim Cicero cum Terentia diuortium fecerat: tamen, nunquam fore putans, ut ea iam ætate prouecta iterum uellet nubere; (nupſit autem Criſpo Saluſtio hiſtoriarum ſcriptori, & deinde Valerio Meſſalæ) id agebat, ut mulier pecunioſa Ciceronis filij rationem haberet in teſtamento. itaque mirandum non eſt, ſi in ijs epiſtolis, quæ poſt diuortium ſcriptæ ſunt, laborare tamen uidetur, ut eam ne habeat offenſiorem: uidebatur enim Terentia tuliſſe permoleſte, quòd à Cicerone ad obſignationem teſtamenti non eſſet adhibita. qua de re 191.

Ouiæ C. Lollii ] Subauditur, uxoris: figura antiqua, & optimis ſcriptoribus uſitata. Poſſe ſine me: ſubintellige, curari. Sine me, niſi ego adſim.

Quòd accipienda aliqua ſit, & danda æſtimatio. ] Cæſar, pulſo ex Italia Pompeio, cum Romam reuertiſſet, fidesq; tota Italia eſſet anguſtior, neque creditæ pecuniæ ſoluerentur; conſtituit, ut arbitri darentur, per eos fierent æſtimationes poſſeſſionum, & rerum, quanti quæque earum ante bellum fuiſſent, atque eæ creditoribus traderentur. Hinc eſt, quòd Cicero quandoque dicit accipere æſtimationem, pro accipere à debitore poſſeſſionem, aut rem lege Cæſaris æſtimatam. quo ſenſu poſuit illud in epiſtola ad
» Pætum: Non eo ſis conſilio, ut, cum me hoſpitio re=

» cipias, æſtimationem te aliquam putes accipere. quem locum in ſcholijs interpretati ſumus. Accipienda aliqua, et danda æſtimatio: accipienda mihi poſſeſſio aliqua, & domus, aut res à debitoribus meis, & ea Ouiæ, cui ipſe debeo, tradenda. Et poſuit hic Cicero æſtimationem pro re æſtimata, æſtimata inquam ab arbitris Cæſarianis, quanti ante ciuile bellum fuiſſet. Dixiſſet: num aliqua ſit accipienda, & danda æſtimatio. Si enim &c. ſcribit mihi paratum eſſe, unde Ouiæ ſoluam: ſed id negat poſſe, niſi me præſente. Per te &c. tu enim meo nomine æſtimationem accipere à debitoribus meis, & eandem Ouiæ dare potuiſti.

193.

In forum] Ad agendas cauſas, & ad tractanda iudicia. Bonis meis rebus: ante obitum Tulliolæ. Et uidetur ſubintelligere, Multo magis nunc fugio, cum meæ res peſſimo loco ſint propter interitum filiæ. Quid enim &c. ratio, cur etiam bonis ſuis rebus uerſari in foro noluiſſet. Sine curia: amiſſo ſenatu, cum ſenatus nullus ſit. quaſi dicat; cum dignitatem illam fortis & liberi ſenatoris amiſerim, quid eſt quod me in foro delectare poſſit? Et poſuit forum pro iudicijs, curiá pro ſenatu; quòd iudicia in foro fierẽt, ſenatus in curia haberetur. Figura eſt, quæ à grámaticis appellatur μετωνυμια. Neque tamẽ progredior longius] Quoniá ſuperiore mẽbro nimium ſibi uidebatur arrogaſſe; quaſi ſe excuſans intulit, neque tamen quidquam facio, quod auctoritate doctiſſimorum hominum tue-

ri non poſſim. In eam ſententiam: de conſolatione. Remediis: Quæ ego capio doctiſſimorum hominum ſcriptis & legendis, et in mea ſcripta transferendis. Mihi omne onus imponis,] Omnem illius placãdæ curam in me reijcis. Quid ueri ſit: audiuerat Terentiam quidpiam moliri, quod ipſe minus uellet. id quid eſſet, Atticum dicit unum poſſe perſpicere. De Rutilia,] Quæſierat, opinor, num ea filio mortuo uixiſſet. Ut non uendam &c.] Sunt, inquit, quæ non inuitus poſſim uendere, ut habeam unde hortos emam: ſed ſi tu me adiuuas, poſſum aſſequi, quod uolo, ut nihil uendam, eiq́;, à quo emero, uſuram tantum modo annuam pendam. Quod uolo: quod ago, quod ſtudeo, quod conor: quale illud in epiſtola ad
» Lentulum: Scripſi Ariſtotelico more, quemadmodum
» quidem uolui, tres libros in diſputatione ac dialogo
» de Oratore. Si tu me adiuuas: ſi tuo ſtudio conſequi potes, ut pecuniam ab iis, qui debent, exigamus. hoc enim non ad facultates Attici, ſed ad operam & diligentiam pertinet. & refertur ad illud, Poſſum aſſequi. Non plus annum: tale illud eſt 95:
» Num eſt hoc, non plus annum obtinere prouinciam?
Dixiſſet etiam eleganter, Non plus annuam. Paratiſsimi: horti. ſupra, Venales certe ſunt Druſi. Proximos puto Lamiæ: proximos, inquit, hortos Lamiæ paratiſſimos eſſe puto. Non enim dicit proximos hortos puto eſſe Lamiæ: ſed proximos hortos Lamiæ puto eſſe paratiſſimos: cum certum non haberet, horti Lamiæ uenales eſſent, nec ne. quod oſtendit in-

» *ſequens membrum; Si quid putes, odorare. & mul-*
» *to magis illud* 192: *Venales certe ſunt Druſi, for-*
» *taſſe & Lamiani.* Odorare: *num uenales ſint horti Lamiæ.* Ne Silius quidem *&c. etiam hortos Silij facile poſſumus habere: primum quòd ille nihil utitur: (ſubintellige, hortis) deinde quòd uſuris, quas nos ei in annum pendemus, facillime ſuſtentabitur. Et uerbum* ſuſtentabitur, *egeſtatem Silij declarat.*

Habe tuum negotium,] *Exiſtima tuum eſſe negotium. hæc res tibi curæ ſit, item ut ſi tua res eſſet. genus loquendi perelegans: quo & infra utetur,* 223. Quid uelim: *habe rationem meæ uoluntatis, non rei familiaris. noli cogitare, tantum ſumptum meas facultates non ferre: cogita, me maxime cupere; ſubaudi hortos ac fanum. Quaſi dicat: Etiam ſi in hortos & in fanum maior impenſa facienda ſit, quàm ut res mea familiaris poſtulet; tamen, quando me hanc rem tantopere uides uelle, adiuua, & tuam operam ac diligentiam mihi præſta.*

Ex *epiſt.* XXI. *pag.* 193:

Quamuis non curarem &c.] *Atticus proximis literis ita ſcripſerat Ciceroni: Quamuis de Hiſpania non cures, tamen ad te ſum ſcripturus. itaque putauit ſe Cicero in ijs literis aliquid noui de Hiſpania eſſe reperturum, neque tamen reperit; propterea quòd Atticus non in ijs literis, quas tum dabat, intellexerat ſe eſſe ſcripturum de Hiſpania, ſed in ijs, quas deinde daturus erat; cum ſcilicet de rebus Hiſpanicis noui aliquid Romam eſſet allatum. gerebat autem Cæſar tum in Hiſpania bellum contra Pompeij filios.*

ſed uidelicet meis literis reſpondiſti, ] Tantum modo literis meis reſpondiſti, nihil præterea, nihil de Hiſpania, aut alia de re. Vt de foro, & de curia: uide ſupra 193. Domus eſt, ut ais, forum: ſcripſerat Atticus; cum Romæ eris, ſi uerſari in foro non libebit, quòd quoſdam homines æquo animo uidere non poſſis; at domi eſſe poteris, quæ tiƀi erit pro foro. ita & ijs ſatisfacies, qui à te poſtulant ut Romæ ſis, neque tibi, ut abſis, concedunt: & aſſequeris quod tu uis, ut forum ne frequentes. Iampridem: cum libertatem amiſimus. Poſteaquam &c. poſteaquam filiam amiſi, quod erat unicum ſolatium in malis. Præter me: omnino, ut opinio mea fert, aptius quiddam & concinnius acceſſerit ad ſententiam, ſi legatur, Præter te. Atque etiam illa cauſa &c. ] Cauſa, quæ proxime ſequitur. Senſus eſt: Præter alias cauſas, quibus ego adducor, ut Romam non ueniam, (in ijs autem cauſis hæc erat, quòd neque curia, neque foro frui poterat, quemadmodum ſtante rep. ſolitus erat) etiam illa eſt, quòd Cæſariani, ſi uenero, moleſtiſſimi erunt, flagitantes id à me, quod Atedius, id eſt Cæſar ex te quæſierat. Forte autem hoc quæſierat Cæſar ex Attico, cur Cicero tam infrequens eſſet in Vrbe: quem aſſiduum Romæ eſſe, & in ſenatum uenire, ſumme cupiebat, quo ſcilicet ea, quæ agebantur, probare uideretur: quæ quidem putabat fore minus inuidioſa, ſi quidem eſſent præſente & aſſentiente Cicerone, optimo & grauiſſimo uiro, conſtituta. Moleſti ſunt. ] Cæſariani, nam Cæſar hoc tempore

bellum in Hiſpania gerebat aduerſus Pompeij filios.
ſed ipſius amici, & familiares, qui Romæ erant, pete-
bant à Cicerone quod Cæſarem uelle ſciebant, aut for-
taſſe etiam quod à Cæſare in mandatis habebant: pe-
tebant autem, quod ſupra proxime diximus, ut in ſe-
natum uenire, & ipſorum de rep. conſilijs uellet in-
tereſſe. Moleſti igitur in petendo. De
Terentia] 191.192.192.193. Do-
lere: propter interitum filiæ. Vt non iaceam: ut
aliquid tamen agam, ut inertiæ prorſus me non dedi-
derim. iacere enim dicuntur ij, qui prorſus nihil agũt,
& ab omni rerum curatione uacant. unde illud libro
» III. de officijs, Cum C. Marius ſeptimum annum poſt
» Præturam iaceret. Carneades, & ea le-
gatio] Carneades Academicus, Diogenes Stoicus,
Critolaus Peripateticus ab Atheniẽſibus legati Romam
uenerunt: ex hiſtoria. In tuo annali:]
Significat eum Attici librum, quem ad Ciceronem mi-
ſit, ut ex proœmio de claris oratoribus apparet. eius
libri Cornelius Nepos in Attici uita meminit his uer-
» bis: Antiquitatem adeo diligenter habuit cognitam,
» ut eam totam in eo uolumine expoſuerit, quo magi-
» ſtratus ornauit: nulla enim lex, neque pax, neque
» bellum, neque res illuſtris eſt, quæ non in eo ſuo tem-
» pore ſit notata. Et Cicero in Bruto: Eam utilitatẽ ha
» buit Attici liber, quam requirebam; ut, explicatis or-
» dinibus temporum, uno in conſpectu omnia uiderem.
» Et ibidem paulo poſt ex Attici perſona: Eiſq; noſmet ip
» ſi ad ueterum annalium (ſic enim lego) memoriam
» comprehendendam impulſi, atque incenſi ſumus. Et

„ *idem neſcio quo in loco, ſed idem certe*: *Quem la-*
„ *borem nobis leuauit Attici noſtri labor, qui annorum*
„ *quingentorum memoriam uno libro colligauit.*

Quæ cauſa: *cur ea legatio Romam uenerit.*

De Oropo opinor,] *Recte opinabatur: nam Athenienſes, afflicti bello Macedonico, ſumma in paupertate cum eſſent, non auaritia aut libidine adducti, ſed neceſſitate impulſi, Oropum urbem ſibi ſubditam diripiunt. Oropij querentes ad ſenatum Romanorum confugiunt. Senatus iudicat eam iniuriam Oropijs non iure factam. mandat Sicyonijs, ut cauſa cognita multam Athenienſibus, auctoribus iniuriæ, pro damno dato irrogent. Sicyonij, cum ad iudicium Athenienſes non affuiſſent, multam dixere talentorum quingentorum. ſed ſenatus petentibus Athenienſibus, qui legatos eius rei cauſa tres philoſophos Romam miſerát, omnia remiſit, præter talenta centum. quæ tamen ne ipſa quidem pependerunt. Hæc ex Pauſaniæ hiſtoria de Achaicis, Plutarchi Catone maiore, Gellio lib.* VII. *cap.* XIIII. *libro* XVII. *cap. ultimo, Macrobio libro* I. *cap.* V. Si ita eſt: *ſi eſt, ut ea legatio Romam uenerit Oropi urbis cauſa; inter ipſos Oropios, & Athenienſes, qui legationem miſerunt, quæ controuerſiæ fuerint, ſcire uelim.* Qui præfuerit hortis: *quis Epicureorum princeps fuerit, quis primum locum inter Epicureos tenuerit.* Hortis: *gymnaſio & ſcholæ Epicuri. nam ut Lycæum, Peripateticorum; Porticus, Stoicorum; Academia, Platonicorum: ſic Horti, Epicureorum.* Apollodori: *ſubaudi, libris: figura græca, qua Cicero etiam alibi uſus eſt, ut cum*

*dixit, ad* Martis, *in* Scapulæ, *per* Locuſtæ*: ſubintelligitur enim, ædem, hortos, fundum.*

194.

De Attica ] *Atticæ ſignificat ægrotationem.*

Magala ] *Huius patri cum* Ligus *fuerit, ut proxime conſtat; ueriſimile mihi fit,* Magalam *ipſum,* Liguris *filium, ex* Aeliorum *familia fuiſſe: nam* Ligus Aeliorum *cognomen fuit, ut ex oratione pro* Seſtio, *&* *libello* Conſulum *apparet.* Dubium mihi non erat *&c. ſubintellige, quin ex eo morbo moriturus eſſet. deinde, cauſam ſubſcribens, intulit:* Vnde enim tanta felicitas patri fuiſſet, ut tam probo filio diutius frueretur? *quaſi dicat:* Mirabar, Ligurem *tam eſſe felicem, ut ex ijs rebus, quibus felicitatem metiri ſolemus, prorſus nullam amitteret. ſed nimirum dij immortales eum filio priuarunt, ne tam felix eſſet.* Et *hoc dicit, ut oſtendat, felices eſſe non poſſe, qui filios amittant; ad obitum filiæ ſpectans, quam amiſſam lugebat.* Nam quid de me dicam? *ſenſus eſt:* Ligus, *qui tum felix eſſe uidebatur, nunc amiſſo filio felix iam eſſe non poteſt. nam quid de me dicam? qui etiam ſi omnia conſequar, quæ uolo, tamen non modo felix eſſe, ſed ne leuari quidem eo dolore poſſum, quem ex interitu filiæ ſuſcepi.* Quanti quanti, ] *Subintellige, liceant.* Etiam *ſi, inquit, hortos emam quantiuis, non male emero: ſi quidem, quod neceſſarium eſt, id nunquam magno pretio emptum, bene tamen emptum eſt. horti autem mihi ad fanum neceſſarij ſunt. non poſſum igitur eos niſi bene emere, etiam ſi magno.* Leuatio: *ſi fanum extruo, le-*

*uatio quædam eſt, ſi minus doloris, at eius officij, quod à me debetur.* Officii debiti: *ſimile illud eſt* 190: *Iam quaſi uoto quodam, & promiſſo me teneri puto.* L. Cotta.] *Qui Conſul fuerat cum L. Torquato* 210: Ad hanc rem: *ad fanum, inquit, extruendum loci ſatis erit.* Video &c.] *Video, qui poſſunt hortos habentibus perſuadere, ut mihi uendant. uideo, qui me poſſint adiuuare ad eam rem, quam uolo, conſequendam. Et eſt ad Atticum tacita cohortatio, ut adiumento ſit in ea re, præ qua uideat argentum, ueſtem, amœna loca nihil putari.* Nihil enim eſt melius.] *Siliani, inquit, horti ſupra omnes placent. age igitur cum Silio, ut nobis uendat.* Mandaui etiam Sicæ: *ut cum Silio de hortis mihi uendēdis loqueretur.* Conſtitutum &c. *conſtituiſſe cum Silio, ut unà loquerentur.*

Ex epiſtola XX. pag. 194.

Qui tranſegerit:] *Qui hortos alij uendiderit. Quod ſequitur,* deeſſe, *refertur uel ad inopiam Silij, uel ad ipſius promiſſum; ſed potius, opinor, ad inopiam Silij, hoc ſenſu: Ego, ſi hortos à Silio emiſſem; pecuniam ei grandiorē dediſſem, quàm cuiuis alij, habita ſcilicet eius inopiæ ratione:* Neque enim, *inquit,* Ei deeſſe uolebam. *Inſequens membrum,* Et, quid poſſem, timebam, *ſic expono: Et tamen uerebar, ne non tantam pecuniam ei pro hortis poſſem dare, quantam ad eius inopiam ſubleuandam uoluiſſem: uel, quantam ipſe poſceret.*

De Ouia, confice,] *Quid ſignificet, hoc quidem*

*ex loco non apparet: ſed, ut ſæpe iam dixi, locus locum illuſtrat. locos autem ipſos inter ſe conferre, ut, quæ ſimilia ſint, quæ repugnantia, notentur, non ſolum diligentiæ eſt, ſed etiam iudicij.* Leuemus igitur, *quoniam quidem hoc ſuſcepimus, quanquam fortaſſe plus ſuſcepimus, quàm ſuſtinere poſſimus, ſed leuemus, quantum in nobis eſt, labore eos & quærendi, & conſiderandi, qui ſuum ſtudium ad has Ciceronis epiſtolas contulerint.* Supra *igitur*, 192:
» *de* Ouia *his uerbis:* Ouiæ C. Lelij *curanda ſunt* HS
» C. *itaque uerbum,* confice, *ſic expono, cura ei* HS C. *quæ deberi à me ſcis. eadem de re infra* 196:
» *Cum* Ouia, *inquit, quæſo quidem ut conficia-*
» *tur.* Tempus eſſe iam uidetur] *Vt* Athenas *ad ſtudia proficiſcatur.* Quando placeat: *quando tibi uideatur, ut* Athenas Ciceronem *mittamus.* Publius &c.] *Hac de re*
» *infra* 196. *His uerbis:* Publius, *ſi æquinoctium ex-*
» *pectat, nauigaturus uidetur. mihi autem dixerat, per*
» Siciliam. Atedio: *ſupra* 186: *cum dixit,* Ho-
» *rum quid eſt, quod* Atedio *probare poſſimus?* Cæſarem *ſignificauit, nomine commutato. ſed in hoc loco non eſt ut,* Atedium *dici* Cæſarem, *poſſit accipi, qui, quo tempore hæc epiſtola ſcripta eſt, bellum in* Hiſpania *gerebat aduerſus* Pompeij *liberos.* Atedio *igitur accipiamus pro* Publij *amico, & familiari, quemadmodum & infra,* 196. P. Craſſus &c.] *Habebat in manibus eum librum, quem de obitu filiæ, ſe ipſum conſolans, ſcripſit. ad eum igitur librum, quæ ex Attico quærit, pertinebant.*

*fecit*

*fecit idem ſupra* 192. 193. *Atticus autem & habebatur, & erat* ἰσοεικώτατος.

194:

Ciſpiana, et Pretiana explicabis.] *Nomina, hoc eſt, debitã mihi à* Cuſpio *&* Pretio *pecuniã. Infra* 216. *De nomine, inquit, tu uidebis cũ* Cuſpio. *Hoc quod attinet ad ſententiam. quod ad genus loquendi,*
» 216. *Si Faberianum, inquit, explicas, hortos ema-*
» *mus uel magno: ſin minus, ne paruo quidem poſſu-*
» *mus.* Optime:] *Subaudi, quòd leuius ægrotat.*

Ex *epiſt.* XXIII. *pag.* 194.

Et res, & conditio] Res, *horti ipſi, quos* Silius *uendere uult.* Conditio: *uel pecuniam dixerat* Silius *ſe eſſe accepturum pro hortis, uel, pro pecunia, ex* Ciceronis *poſſeſſionibus aliquam, facta æſtimatione, ut ne minoris eſſet poſſeſſio, quam acciperet, quàm quanti eſſent horti, quos uenderet. hãc conditionem reſpondet* Cicero *ſibi placere, ſed ita, ut numerare pecuniam malit, quàm è ſuis prædijs ullum tradere.* Aeſtimatione: *prædio æſtimato, ut pretium hortorum æquet: æſtimatio enim hic accipitur pro re æſti-*
» *mata, ut in epiſtola ad* Pætum, *Quando tuas æſtima-*
» *tiones uendere non potes.* Voluptarias &c. *ratio, cur numerato malit, quàm æſtimatione.* Nam ne*que, inquit, uoluptarias poſſeſſiones accipere* Silius *à me uolet: & eas, quæ fructuoſæ ſunt, ego ei tradere non poſſum.* Vectigalibus: *redditibus, fructibus. uectigal enim & publicum eſt, & id ſignificat, quod ex poſſeſſionibus capitur.* A Faberio re-

præſentabimus] *Repræſentare, Budæus hoc loco dicit eſſe, præſenti pecunia ſoluere, non, ut alijs locis, ante diem ſoluere. non improbo eruditi hominis opinionem: quanquam ne cur probem quidem eſt: cur enim uſitatam uerbi ſignificationem ſine cauſa negligimus? ſane mihi placet, ac uehementer quidem placet, ut hic, repræſentare, ualeat ante diem ſoluere: contra Budæi ſententiam, fateor: ſed nunquid apud me pluris eſſe debet ullius auctoritas, quàm ratio, & ueritas ipſa? neque tamen illum, quem omnibus noſtræ ætatis hominibus eruditione uideo præſtitiſſe, ut male ſentientem reprehendo: ſed quando interpretis partes ſuſcepi, & præter communem utilitatem nihil ſpecto; quod meum officium eſt, quodq́; mihi à principio ad hoc opus aggredienti propoſitum fuit, id facio, ut omnia libere exponam, cum hoc tamen, ne quid temere affirmem. ſenſum igitur conſideremus; & enodatum, quàm planiſſime poterit, exponamus. Siliani, inquit, horti, de quibus ad me ſcripſiſti, placent; ſed ita, ut numerato eos malim accipere, quàm æſtimatione. ſi autem numerato accipimus, unde pecunia? habebimus, infert, HS DC, ab Hermogene expreſſa; & DC item, quæ domi ſunt. erit igitur, unde ſumamus HS MCC. quæ autem reliqua pecunia erit, quæ ſcilicet à nobis ſupra HS MCC Silio debebitur; ei pecuniæ ſoluendæ diem, puta annuam, uel bimam, præſtituemus. interea Silio uel uſurã pendemus. Quoniam autem hoc poſuerat,* Vſuram pendemus: *ueritus, ne Attico uideretur inſanire, qui hortos uſque eò cuperet, ut etiam uſuras ſubire uel-*

let; *quaſi ſe excuſans adiecit*, Dum à Faberio repræſentabimus; *hoc ſignificans, diuturniorem uſuram non futuram; cum putet ſe, pecunia à* Faberio *debitore ſumpta, repræſentaturum, hoc eſt ſolutionem facturum ante diem reliquæ pecuniæ ſoluendæ præfinitam. certe enim hortos, niſi præſenti pecunia potuiſſet, uel pendendis uſuris emere cogitabat: quas putabat fore ut non diu penderet, cum ſperaret, hortorium pretium, pecunia à debitoribus ſuis exacta, breui ſe poſſe totum perſoluere. quod confirmat illud*
» 193. Vt *uſuram ei pendam, à quo emero, non plus*
» *annum, poſſum aſſequi, ſi tu me adiuuas.* Simili *ſententia dixit, repræſentare medicinam, in epiſtola ad* Titium; *&, repræſentare diem, ad* Tironem; *&, repræſentare libertatem,* Philippica II; *&, repræſentare improbitatem, libro* XVI. *ad hunc ipſum. quibus ex locis cum de ſignificatione huius uerbi liqueat unicuique uel negligenter conſideranti; cumq́; in eũ, quem nos oſtendimus, ſenſum accipi hoc in loco non abſurde poſſit uox illa* repræſentabimus: *non uideo, cur aſſentiar* Budæo, *docto alioqui uiro, & de literis optime merito; cum præſertim, repræſentare pro præſentem pecuniam ſoluere, quo modo ipſe exponit, nuſquam apud eos, quos ego auctores in latina lingua uehementer ſequor, poſitum reperiam.*

comparati,] *Druſianos hortos nemo unquam* Silianis *comparauit. quaſi dicat: ſemper enim* Siliani *celebriores atque amœniores habiti ſunt. tale illud in* Lælio, *Hi ne comparantur* Catoni? Mouet,] *Vt hortos deſiderem. Quæ autem hæc erat cauſa,*

*cur tantopere hortos* Cicero *deſideraret? nimirum illa, ut haberet ubi filiæ fanum extrueret. quam cauſam, ut Attico notiſſimam, ſilentio præterit. ſed in ea fatetur ſe* τε τυφῶσθαι, *id eſt nimis ambitioſum eſſe. hortos enim adeo cupiebat, ut in ea re ſuam ipſe quaſi quandam ambitionem agnoſceret.* Ἐγγήραμα: ] Senectutis requies. *uerbũ, quod Atticus uſurpauerat in epiſtola ad* Ciceronem*, ſuadens, opinor, ut de ſenectute cogitaret, ideoq; ne tantam pecuniam in hortos erogaret.* Actum iam de iſto eſt, &c. *hanc ego curam iam abieci, hoc mihi iam amplius curæ non eſt: quiduis aliud potius quæro. quaſi hoc dicat, de uita iam non cogito.*

*Ex epiſt.* XXIIII. *pag.* 194:

Confecerit ] *De hortis.* Venturum: *ad me. quod ex duabus inſequentibus epiſtolis apparet.*

De Nicia ] *Hic eſt* Nicias *grãmaticus, de quo* Suetonius *in libello de claris grammaticis: qui etiam docuiſſe uidetur* Plancum Burſam. *in epiſt. ſam.* 131.

195.

Vnam rem ] *De* Terentia *ſcilicet.* Spero enim *&c. ſpero, inquit, me à te impetraſſe, ut ipſe me ipſa moleſtia priuares, hoc eſt ut hoc onus ipſe ſuſciperes. hoc enim* Cicero *Atticum iam ante rogaue-*
» *rat. quin ipſa uerba recitemus:* Quod, *inquit, ad* Ti-
» *ronem de* Terentia *ſcribis, obſecro te mi Attice ſuſcipe*
» *totum negotium.* Hæc *ſupra,* 191: Et *in eandem*
» *ſententiam* 193. *his uerbis:* De Terentia *quod mihi*
» *omne onus imponis, non cognoſco tuam in me indul-*
» *gentiam: iſta enim ſunt uulnera, quæ non poſſum*

» tractare ſine maximo dolore. moderare igitur, quæ-
» ſo, ut potes.

Ex epiſt. XXV. pag. 195.

De Siliano negotio,] De hortis Silij, de qui-
bus ſupra. Conditio: uoluntas Silij de uenditione
hortorum: ut in epiſtola, quam ſubſequitur proxi-
» ma ſuperior; Mihi, inquit, & res, & conditio pla-
» cet. Cottæ: ſubintellige, uillam: de qua 194.
Ad aliam rem loci ſatis, nihil ad eam, quam
quæro.] Non dubito, quin hoc ordine legendum
ſit: Ad aliã rem loci nihil, ſatis ad eam, quam quæ-
ro. nam, quo modo in uulgatis libris legitur, plane
ſententiam eſſe apparet Ciceronis ſententiæ contrariã.
quorſum enim de emenda Cottæ uilla cogitabat, ſi ad
eam rem, quam quærebat, loci nihil? ſed quid argu
mentor? en, quod noſtram opinionem ita confirmet,
» ut nihil præterea poſſit deſiderari. Habet, inquit ſu
» pra, in Oſtienſi Cotta celeberrimo loco, ſed puſillum lo
» ci, ad hanc rem tamen plus etiam ſatis. De tem-
pore.] Quando uelit diſcedere, ut Athenas eat ſtu
» diorum cauſa. ſupra, De Cicerone, inquit, tempus eſſe
» iam uidetur: ſed quæro, quod illi opus erit Athenis,
» permutari ne poſſit, an ipſi ferendum. De Bru-
to tamen,] Quia de Bruti aduentu iam ante At-
ticum rogarat, ut 189: 191. 191: iccirco dictio-
nem, Tamen, uenuſte uſurpauit. quaſi dicat. Quam-
uis hac de re ſæpius iam ex te quæſierim, tamen idem
illud quæro. Scire enim iam puto: ſubaudi, te.
cum autem ſcias, ubi Panſam expectet; facile potes,
quo tempore futurus Romæ ſit, coniectura conſequi.

191: In prima prouincia: *Gallia: cui præfuit. Plutarchus, & Cicero in epiſtola ad Cæcinam, item in Oratore.* Vellem, tardius: *uellem, tardius adeſſet Brutus. nam ſi Calendis Romæ fuerit, ueniendum mihi erit, ut ipſi de aduentu gratuler: itaq;, quod uellem, conſequi non potero, ut in ſenatum ne ueniam: qui plerunque Calendis habebatur. uide illud* 187: *Mihi etſi Calendæ uitandæ fuerunt.* Tardius, *poſt Calendas, hoc eſt poſt diem, quo ſenatus habebatur: quo die Romæ eſſe Cicero noluiſſet, ne in ſenatũ ueniret.* Multas ob cauſas: *ex quibus erat illa uel maxima, ne in ſenatum uenire neceſſe eſſet.* An excuſationem aliquam ad illum parem: *an Bruto me literis excuſem, & cauſam aliquam afferam, cur Romam uenire non poſſim.* 196. Facile: *facilem excuſationẽ eſſe uideo: poſſum enim uel in morbum, uel mœrorem cauſam conferre.*

Ex epiſtola XXVI. pag. 195:

Miſſum eſſe,] A' Terentia. Illi: Terentiæ. Videri: *ut uideatur matris cauſa uoluiſſe. uide 192.*

Ad conſuetudinem] *Ad remp. adminiſtrandam.* Erat, ubi acquieſcerem: *hoc ſignificat; labores, quos olim reip. cauſa ſuſceperat, minus graues fuiſſe, cum haberet filiam, cuius in ſermone & ſuauitate conquieſcere ſolitus eſſet: qua amiſſa, non eſſe cur eoſdem labores ſuſciperet, nulla iam alleuationis ſpe relicta.* Nec ego uictum, nec uitam colere poſſum: *non modo ferre rationem illam uiuendi non poſſem, ſed ne uitam quidem ipſam uiuere illi ſimilem. tantum, inquit, abeſt, ut genus illud*

*uitæ ſequi nunc poſſim ; ut etiam uitam me eſſe amiſſurum intelligam, ſi ita uelim uiuere , ut tum uiuebam. quaſi dicat: non modo genus illud uitæ colere non poſſem, ſed nec uiuere quidem, ſi illam uitæ rationem ſequi uellem .* Quid aliis uideatur : *forte enim Atticus ſcripſerat, reprehendi Ciceronem , quòd in Vrbe non uiueret, quaſi prorſus omiſſa reipub. cura. quod etiam ante Atticum ſcripſiſſe, apparet ex illo loco 193. Quod homines à me poſtulare ſcribis, ut Romæ ſim, neque mihi, ut abſim, concedere : iam pridem ſcito &c.* Mea mihi conſcientia : *mei enim erga remp. animi cum ipſe mihi optime ſim conſcius , de illorum ſermone non laboro . non enim abſum , quòd eam negligam : ſed quòd eiuſmodi ſunt tempora, ut, etiam ſi adſim, iuuare nihil poſſim.* Conſolatus ] *In morte filiæ ſcripſit librum de conſolatione ad ſe ipſum. 189 : 192.* Nec, ſi poſſem, uellem : *eſſet enim inhumanum, amiſſa unica filia , & tali filia , non dolere . unde illud Crantoris in tertio Tuſculanarum : Iſtuc nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore.* Pro mancipiis ] *Mancipia Caſtricius ante uendiderat Quinto Ciceroni . eorum mancipiorum pretium, apparet, à Quinto non fuiſſe ad diem perſolutum.* Eamq; ei ſolui, ut nunc ſoluitur : *oſtendit ſe conditionem eius uenditionis ignorare. ſi enim Caſtricius, inquit, à fratre meo pecuniã accipere uolet pro mancipijs , eamq; pecuniam ita ſolui, ut nunc ſoluitur; (dicit autem,* Nunc, *quia debitores eo tempore pecuniam creditoribus ita ſoluebant,*

*non ut pecuniam darẽt, ſed ut pro pecunia poſſeſſiones, tanti æſtimatas, quanti ante ciuile bellum fuiſſent : quod Cæſar, & ut debitoribus conſuleret, & ut metum nouarum tabularum tolleret, edicto conſtituerat ) certe nihil eſt commodius : poſſeſſionem enim pro pecunia, quam debet, frater aliquã dabit. ſin autem ita actum, et hæc inter eos de mancipijs pactio facta eſt, ut Caſtricius, Quinto pretium mancipiorum intra certam diem non perſoluente, ipſa mancipia, quæ uendiderat, abduceret ; hoc mihi non uidetur eſſe æquum. ut enim ad diem frater non ſoluerit, ideo tamen eum priuari mancipijs iniquum eſt, cum quidem ſolutionem, quam ciuilium bellorum difficultate afflictus neceſſario diſtulit, eam nunc facere paratus ſit.* Tibi uideri idem : *tibi quoque uideri, non æquum eſſe, ut mancipia Caſtricius à fratre abducat, quòd eorum pretium ſibi ad diem non enumerarit.*

196.

Aequinoctium ] Vernum : *nam hæc hieme ſcripta ſunt : quod ita eſſe, proxima ſuperior epiſtola ſignificat ; in qua Panſæ in prouinciam Galliã proficiſcentis, Brutiq; ex eadem prouincia decedentis mentio fit. Panſam autem III. Cal. Ian. ab Vrbe profectum eſſe, apparet ex epiſtola ad Caſſium, altero epiſtolarum uolumine. uernum igitur æquinoctium, nõ autumnale ſignificatur ; primum ex argumẽto, quod poſui, de hiſtoria ſumpto ; deinde ex illa clauſula, Nauigaturus uidetur. certe enim poſt uernum æquinoctium tutior eſt nauigatio, quàm poſt autumnale.*

Atediũ: 194. Nauigaturus: *in Africã. ſupra* 194.

Lentulum puerum ] *Apparet, Ciceronem ei tutorem fuiſſe; cum inferat, De mancipijs, quæ tibi uidebitur, attribuas. mancipia enim accipio, quæ Cicero, ſibi à Lentulo pueri patre cum reliquis bonis teſtamento commendata, tutorum more tuebatur. apertius indicat inſequens epiſtola; ſi conſideretur illud, Pueros attribue ei quos & quot uidebitur.*

Ex *epiſtola* XXVII. *pagina* 196.

Hodie. ] *Hoc ſubaudi: Tecum de hortis, quos ab eo emere uellemus, loquetur. id enim Atticus ad Ciceronem ſcripſerat.* Nec ego Brutum uito, ] *Reſpondet ad alteram partem epiſtolæ ab Attico acceptæ. in qua ille, ut opinor, ita ſcripſerat; mirari ſe, cur Brutum uitaret, à quo leuationem aliquam poſſet expectare. cui reſpondens Cicero, Nec ego, inquit, Brutum uito, nec tamen ab eo leuationem ullam expecto.* Leuationem: *doloris mei, ex interitu filiæ ſuſcepti.* Cauſæ: *in ijs, ne in ſenatum uenire neceſſe eſſet.* Excuſatio: *quòd iſtuc non ueniam, ad eum amplectendum ex prouincia reuerſum.* 195. Caput illud eſt, quod ſcis. ] *Caput, & prima cauſa, cur hortos deſiderem, illa eſt, quam tu ſcis, fanum uidelicet; cuius ædificandi ſcis conſilium à me eſſe captum; & hortos ideo quærere, ut celebri loco ædificetur.* Sequitur, &c. *altera cauſa, cur hortos uelit. Præter fanum, mea etiam cauſa hortos quæro: mihi enim ipſi quiddam opus eſt: hoc eſt, locum me oportet habere, ubi eſſe poſſim.* In turba: *Romæ. neque Romæ, inquit, eſſe poſſum, neque à uobis abeſſe. quòd ſi hortos habebo, utrun-*

*que conſequar, ut & Romæ ne ſim, & à uobis ne abſim. abeſſe enim non uidebor, cum in hortis ero, qui Vrbem quamproxime ſunt: & in Vrbe tamen non*
» *ero. 217. Nihil, inquit, aliud reperio, ubi & in fo-*
» *ro non ſim, & tecum eſſe poſſim.* Mihi perſuaſum eſt,] *Tacite ſignificat, ſuum conſilium ab Attico probari, conſilium, inquam, Vrbis fugiendæ.* Perſuaſum: *non enim Atticus aperte ſcripſerat, ſe probare Ciceronis conſilium, ueritus fortaſſe, ne id Cæſarem offenderet, ſi caſus tuliſſet, ut in alienas manus literæ deuenirẽt: ſed ipſe de Attici ſenſu coniecturam faciebat.* Eo magis &c. *eo magis mihi perſuaſum eſt, de hac re quid tui cõſilij ſit, quòd tibi quoque intelligo uideri idem quod mihi, me ab Oppio & Balbo ualde diligi. quaſi dicat: Quando illi me tam ualde diligunt, abeſſe poſſum, illis concedentibus. nam alioqui offenderentur, & de hac abſentia mea literas fortaſſe ad Cæſarem iniquiores mitterent. quòd igitur intelligis, me ab Oppio & Balbo ualde diligi; eo magis mihi perſuaſum eſt, hac de re quid ſentias.* Si expediatur illud Faberianum: *ſi debitam mihi à Faberio pecuniam exigo. quod facile conſequar illis adiuuantibus: qui Cæſare concedente omnia poſſunt.* Sint igitur &c.] *Sententia non apparet, obſcurata mendo. & quanquã adiuti cõiectura quiddam uidemus: quia tamen id eiuſmodi non eſt, ut omnes tenebras diſcutiat; prætermitto. libros ueteres adiui, inſpexi: nihil adiumenti. relinquo igitur, quod alij conſiderẽt.* Tum enim &c. *connexa uerba cum ſuperioribus, & connexus item*

*ſenſus eſt: ſed conijcere poſſumus, hoc dici* : Si Balbus *& Oppius in expediendo nomine Faberiano adiutores eſſe noluerint; tum intelliges, exigendæ à Faberio pecuniæ nullā plane ſpem eſſe ; & intelliges item, quid inclinent ad hoc meum conſilium de fano adiuuandum. ſi enim nobis non fauebunt, id agentibus, ut hortorum emendorum cauſa pecuniam à Faberio exigamus: certe intelligetur, nolle eos de emendis hortis & de ædificando fano cōſilium à nobis captum adiuuare.* Si quid erit, ] *A'* Balbo *&* Oppio *ſtudij & auxilij ad Faberianum nomen explicandum.*

Sin minus &c. *ſi in exigenda à Faberio pecunia fautores non erunt, conſilium tamen de hortis ideo ne omittamus, ſed quacunque ratione enitamur.*

Quacunque ratione : *nam de Faberiana pecunia nequaquam erit cogitādum*, Balbo *&* Oppio *non adiuuantibus.* De illo Oſtienſi &c. ] *Si non aſſequimur, ut* Silianos *hortos habeamus; quid agemus ? de illo Oſtienſi, hoc eſt de uilla, quam in Oſtienſi habet* Cotta, *nihil eſt cogitandum* : ( *forte quia puſillum loci uidebatur, ut* 194. 195. ) Lamiam *non puto poſſe adduci, ut hortos ſuos uēdat:* Damaſippi *experiendum eſt ; ſubaudi, ut hortos habere* » *poſſimus. & infra*, 197 : Damaſippum *uelim ag-* » *grediare. de* Lamianis *autem hortis*, 192 : & 193:

Ex epiſtola XXVIII. pag. 196.

Quos, & quot ] *Non omnes, ſed quos & quot uidebitur. neque enim omnia mancipia* Lentulo *puero attribuenda erant miniſterij cauſa. quæ autem puero non attribuebantur, ea tamen illi operam nauaa*

bant, uel rure agro colendo, uel in officinis aliquo artificij genere occupata, uel alijs pretio locata. Comprobatur quod ſupra diximus, Ciceronem Lentulo puero tutorem fuiſſe, qui ei de mancipijs, quæ uideretur, & quot uideretur, attribueret. De Silii &c.] Scire Tullius auebat, num Silius hortos uellet uendere, & quanti uellet. cui Atticus reſcribens, uereri ſe dixerat, primum ne Silius nollet uendere, deinde ne nollet eo pretio, quo Tullius emere uoluiſſet. Quanti: ſubaudi, uelit uendere. Ne tanti: uideris, inquit, uereri, ne Silius tanti nolit uendere, quanti nos uellemus. & dixit, tanti, pro, tam paruo: quo modo etiam locutus eſt Celius: cuius hæc ſunt uerba in epiſtola ad Ciceronem: » Aut nõ erit » iſtic bellum; aut tantum erit, ut uos, aut ſucceſſores » paruis additis copijs ſuſtinere poſſint. & Cæſar libro » VI. his uerbis: Præſidij tantum eſt, ut ne murus qui» dem cingi poſſit, neque quiſquam egredi extra mu» nitiones audeat. & libro III. de bello ciuili: Tan» tum nauium reperit, ut anguſte XV millia legiona» riorum militum, & quingentos equites tranſportare » poſſent. & ipſe in epiſtola ad Caſſium: Si quæ, inquit, » ſunt onera tuorum, ſi tanta ſunt, ut ea ſuſtinere » poſſis; nihil tibi erit lautius, nihil glorioſius: ſin ma» iora; conſidera, ne in alieniſſimum tempus cadat ad» uentus tuus. Quibus ex locis aperte cognoſcitur, in uoce, Tantus, non ſemper quãtitatem ineſſe. quod nos exemplis ideo probare uoluimus, ne quis miretur, cur illud, Tanti, exponamus, tam paruo. quod fortaſſe cuipiam durius alioqui uideretur.

196:

Sica aliter, ] *Sica aliter dixerat: Sica non idem dixerat, quod tu: ſed tibi aſſentior, uerenti primum ne Silius nolit, deinde ne tanti. Sica autem dixerat, & uelle Silium uendere, & non magno uenditurum.*

Vt ei placuit: *opinabatur Sica, Egnatij opera Silianos hortos haberi poſſe: itaque Ciceroni ſuaſerat, ut ad illum ſcriberet.* Tranſigere Egnatium: *in epiſtola ſuperiore locus eſt de mancipijs Caſtricianis: quem ſi quis cum interpretatione noſtra legerit, facile, quid hic ſignificetur, intelliget.* Tranſigere: *cóficere cum Caſtricio: efficere, ut Caſtricius à Quinto fratre pecuniam accipiat pro mancipijs, quæ illi uendiderat: quam Caſtricius accipere nolebat; cum à Quinto mancipia mallet abducere, quando is pecuniam ſibi ad præſtitutam diem non numeraſſet.*

Conficiatur. ] *Curentur ei* HS C. *quæ debemus. ſupra, 192: 194.* NOX erat: *Atticus in epiſtola ſua ad Ciceronem hoc poſuerat: Quoniam nox eſt, plura non ſcribo. Cui reſpondens Cicero, Quoniam, inquit, nox erat, & ideo breuiores literas miſiſti; ijs, quas hodie mittes, plura expecto.*

*Ex epiſt. XXIX. pag. 196:*

Silium mutaſſe ſententiam Sica mirabatur &c. ] *Silium nolle amplius hortos uendere, Sica mirabatur. ego autem eo magis miror, quòd, cum ille dicat ideo ſe non uendere, quia filius nolit; ais tamen illum uenditurum, ſi nos præter eum locum, quem ab ipſo petijmus, alium petierimus, à quo refugiat, hoc eſt quem nolit uendere.* Non iniuſta:

*recte facit, ſi non uendit, quia filio uelit obſequi, roganti ne uendat; cum eum habeat, qualem uult, hoc eſt, plane ex animi ſui ſententia: ut reprehendendus non ſit, qui tali filio obſequatur.* Si addiderimus aliud: *ſi petierimus à Silio, ut alium locum nobis uendat, non ut eum, quem antea petebamus.* A' quo refugiat: *à quo uendendo prorſus abhorreat: quem nulla conditione uelit uendere.*

Cum ab ipſo id fuerit: *cum is locus, quem addiderimus, ualde illius è re fuerit. tunc enim Silius locum antea nobis deſtinatum uendet, ſi petierimus ut alium, ipſi cariorem, uendat. Recte igitur dixit Cicero,* Miror, quòd ais &c. *nam ſi hortos ideo Silius uendere non uult, quia filio cupiat indulgere: ne hoc quidem artificio, quo nos uti uis, adducetur ut uendat. Dixit autem* Conferret *potius, quàm* Conferat, *ut oſtendat Silium ea excuſatione uſum fuiſſe non illis ipſis diebus, quibus hæc ſcribebat, ſed aliquanto ante.* Quod ſummum pretium conſtituam,] *Quantum omnino pecuniæ in hortos uelim impendere.* Quantum anteire iſtos hortos Druſi: *ſubintellige, Puté: hoc ſenſu: Quæris à me, quantum hortos iſtos Silianos anteire Druſi hortis putem, pretio uidelicet.* Acceſſi nunquã: *nunquam acceſſi ad hortos Druſi: quæ autem uilla ibi eſt, (Coponiana dicebatur, quòd eam ante Druſum aliquis è Coponiorum gente poſſederat) eam noui, & eodem loco ſyluam nobilem.* Neutrius: *neque ſyluæ, neque uillæ. quem fructum Druſus capiat aut è uilla, aut è ſylua, compertum non habeo: quod ta-*

*men, puto, nos ſcire oportet.* Et *hoc adſcribit, propterea quòd una cum hortis & uillam & ſyluam* Druſus *uendere cogitabat.* Vtrius iſtorum : *utrius hortos æſtimem, uel* Silij, *uel* Druſi; *æſtimare debeo, non quanti ſint, ſed quanti meum tempus poſtulare uidetur: hoc eſt, non ex ipſorum fructu mihi æſtimandi ſunt, ſed ex meo tempore; quod eiuſmodi eſt, ut hortos omnino uelim emere, de pretio non laborem.*

Vtrius iſtorum : *æſtimandi ſunt.* Poſſim autem aſſequi : *poſſim hortos emere.* Cogites : *potes enim hoc uel facile cognoſcere, cum mea nomina tractes; & uidere poſſis, ecquæ ſit ſpes pecuniæ à noſtris debitoribus exigendæ : quod ego abſens non poſſum : itaque tu hoc uelim cogites.*

197.

Faberianum ] *Nomen* Faberianum : *quod mihi à* Faberio *debetur. cum enim debitam ſibi à* Faberio *pecuniam exigere* Cicero *non poſſet, nomen illud alicui uendere cogitabat, ut præſentem pecuniam haberet ad emptionem hortorum.* Explicare uel repræſentatione non dubitarem : *non dubitarem hortos emere, uel ſi repræſentandum ſit: hoc eſt, uel ſi pretium nunc enumerandum ſit, nulla temporis dilatione.* Eſt *enim repræſentare; quod aliquando futurum eſt, id præripere, ut, nulla interpoſita mora, ſtatim fiat.* Quoniam *autem conſtituerat ita hortos emere, ut partem pecuniæ ſolueret, reliquæ pecuniæ uſuram penderet; (quod ipſe oſtendit 193. & 194.) nunc ſi* Faberianum *nomen poſſit uendere, dicit ſe non cogitare de die, neque ſolutionis tempus uelle dif=*

*ferre, ſed repræſentaturum, hoc eſt non expectaturum diem, quam conſtituerat, uniuerſumq́; pretium ſtatim perſoluturum.* De Silianis: *ad* Explicare *refertur.* Tranſirem ad Druſum: *emerem à Druſo.* Magno etiam &c. *adiuuabit enim repræſentationem* Hermogenes, *ſi ſoluet nobis* HS DC, *quæ debet. unde illud* 194: HS DC *exprimes ab Hermogene, cum præſertim neceſſe erit.* Dolori meo,] *Ex interitu filiæ ſuſcepto.* Regi: *fortaſſe ego, cupiditate & dolore prolapſus, hortos pluris emerem, quàm quanti æquum eſſet: itaque uolo à te regi.* Locutus erit] *De Druſi hortis.*
» *Supra ibidem:* Tranſirem ad Druſum uel táti, quan-
» *ti illum* Egnatius uelle tibi dixit. Id agendum puто: *ad hortos Druſi ſpectare debemus: nam cum* Silio *non uideo confici poſſe.* Agendum, *curandum, cogitandum.* Quid agendum ſit: *de tota hac re, ideſt de hortorum emptione.*

Ex epiſt. XXX. pag. 197.

Publilia] *Altera Ciceronis uxor, quam, poſt* Terentiæ *diuortium, uirginem duxit: cum qua & ipſa poſtea diuortium fecit, quia lætari* Tulliolæ *morte uidebatur.* Plutarchus *in* Cicerone, Quintilianus *lib.* VI. Dion *libro* XLVI. Publilio: *fratre* Publiliæ, Ciceronis *uxoris: nam mulieres familiæ nomine appellabantur.* Affectum: *dolore, quem ex obitu filiæ capiebat.* Non illius eſſe: *apparebat, à matre ſcriptas, aut dictatas.* Quod fore uideo: *uideo fore, ut omnino ueniant: ego autem hoc uolo uitare.* Vna eſt uitatio: & ego nollem: *una tan-*

*tum*

*tum ratione uitare poſſum, ne illæ ad me proficiſcantur; ſi ego iſtuc ad ipſas ueniam: quod nollem: ſed neceſſe eſt; quando hæc eſt una uitatio.* Infra clarius
» *his uerbis:* Cum *ſcribas, uidendum mihi eſſe, ne op-*
» *primar; ex quo intelligam, te certum illius profe-*
» *ctionis diem non habere: putaui eſſe commodius, me*
» *iſtuc uenire.*

197:

Ne opprimar. ] A' *Publilia, & matre. & hoc dicit; quia, ſi sciſſet, quo die illæ Roma profecturæ eſſent, ut ad ſe uenirent; ipſe ante illum diem Romam ad eas proficiſci potuiſſet: quod facere cogitabat.* Ne opprimar: *ne ueniant cum de illarum aduentu nihil ſuſpicer.* Ciceroni ] *Filio.* Si tibi non iniquum: *fortaſſe enim tibi uidebitur, plus ei dandum eſſe, quàm quod ex mercedibus Argileti & Auentini recipietur. ſed* ſi tibi non iniquum uidebitur, *hoc eſt, ſi putas eum his mercedibus contentum eſſe debere: propone ei, ut ſumptus huius peregrinationis ad eas mercedes accommodet.* Peregrinationis: *Cicero filius Athenas iturus erat ſtudiorum cauſa. Dic, inquit, filio, me pro ſumptu, quem Athenis facturus eſt, tradere ei mercedes Argileti & Auentini.* Si Romæ eſſet &c. *ut Athenis tantos ſumptus faciat, quantos Argileti & Auentini mercedes ferre poterunt. quibus ſumptibus, ſi Romæ uiueret, conducta etiam domo, contentus futurus erat: quanto magis, Athenis?* Argileti et Auentini: *in Argileto & Auentino locare uolebat Cicero inſulas quaſdam, eamq; mercedem aſſignare filio Athenas proficiſcen-*

ti. 148 : 253 : Moderere : *tractes quod attinet ad hanc locationem : uideas, quemadmodum ex his mer cedibus ſuppeditemus ei quod opus ſit : hoc eſt, quod infra oſtendit, conductores qui ſint, & quanti; de= inde, ut ſit qui ad diem ſoluat*. Nec Bibulum, nec Accidinum, nec Meſſallam: *Calpurnium Bibu= lum, Manlium Accidinum, Valerium Meſſallam. Hos adoleſcentes Athenas profecturos ſtudiorum cauſa Ci cero audierat.* Conductores qui ſint, et quanti: *qui uelint conducere eas tabernas, aut domos, quas in Argileto & Auentino uolumus locare*. Quanti: *quanti uelint conducere.*

*Ex epiſtola* XXXI. *pag.* 197.

Is fuerit, quem tu putas, ] *Difficilis in hor= tis uendendis.* Aggrediare: *ut mihi hortos uendat*. Ripa: *Tyberina : nam hortos tranſtyberinos quære= bat Cicero, ut celebri loco fanũ extrueret*. Quote= norum iugerum: *Damaſippus ſuos hortos in par= tes diuiſerat : & qualibet parte neſcio quotena iuge= ra continebantur, certo cuiuſque partis pretio*. Plu= ra enim non poſſum : *de hoc ad te ſcribere, cum & de pædagogo, & de medico, & de tota domo mi= hi certum ſit.*

*Ex epiſt.* XXXII. *pag.* 198.

Vel ſine Sica ] *Cuius conſuetudine delectaba= tur : itaque* 194 : *Niciam, inquit, uellem mecum ha=*
» *bere : ſed mihi ſolitudo & receſſus prouincia eſt:*
» *quod quia facile ferebat Sica, eo magis illũ deſidero.*
(Tironi enim melius eſt : ) *cauſa, cur ſine Sica poſſit eſſe. Tironem, inquit, mecum habeo, qui iam*

*propè conualuit.* Facillime: *libenter. ut illud in e-*
» *piſtola ad Celium: In maritimis facillime ſum.* Et li-
» *bro II. de Oratore: Et dici ornatiſſime poſſunt, & *
» *audiri facillime. Et ad hunc ipſum in ſequenti libro:*
» *Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe poſſim, quàm*
» *Aſturæ. Et Terentius in Heaut. Dabo tibi puellam le-*
» *pidam, quam facile ames.* Opprimar: *ſubito ad-*
*uentu Publiliæ. uide ſupra 179.*

Ex epiſt. XXXIII. pag. 198.

Tu tamen,] *Quanquam, inquit, breui te ui-*
*debo: tamē, ſi quid de hortis cum Silio confeceris uel*
*illo ipſo die, quo ad Sicam uenturus ero; certiorem*
*me uelim facias.* Ad Sicam: *in eius ſuburbano.*
Detractionem: *cum Silius dixiſſet, hortos ſuos ſe eſ-*
*ſe uenditurum, ſed uelle quendam locum excipere:*
*uide, inquit Cicero, ne uelit eum ipſum locum excipe-*
*re in uenditione hortorum, cuius loci cauſa hortos ip-*
*ſos emere cogitamus.* Detractionem: *exceptionē.*
Extremi: *Extremi loci, extremorum hortorum, ex-*
*tremæ partis hortorum.* De tota re: *de*
*hortis Silij emendis.* Vt ſcis: *ſcis tu, qua in parte*
*hortorum fanum ædificare conſtituerim: itaque ſi eā*
*ipſam partem Silius in uenditione uellet excipere;*
*cur hortos emeremus, cauſa non eſſet.* Hircii
epiſtolam] *Forte conſolatoriam in morte Tullio-*
*læ.* Recentem: *ex Hiſpania, ubi erat Hircius cum*
*Cæſare. & puto eam eſſe, de qua 203. Sic & infra*
» *258: Regini quidam eò uenerunt Roma, ſane recen-*
» *tes.* Quod lege conceditur: *lex erat,*
*quæ ſumptum ſepulcrorum præfinibat: ſupra eum*

ſumptum ſi quis in ſepulcrum impendiſſet, tantundem populo ut daretur, iubebat. Quod non magnopere moueret: quaſi dicat: Si uellem ſepulcrum filiæ facere, facerem operoſiſſimum, et magnificentiſſimum; neque me in hoc moueret pœna legis: ſed fanum fieri uolo, non ſepulcrum; idq́;, non tam propter legis mulctam, (nam hæc me minus moueret, ſi de ſepulchro cogitarem) quàm ut locus, quaſi conſecratus, ſempiternam religionem obtineat. Hoc aperte paulo poſt his uerbis: Fanum fieri uolo, neque hoc mihi erui poteſt: ſepulchri ſimilitudinem effugere non tam propter pœnam legis ſtudeo, quàm ut maxime aſſequar ἀποθέωσιν. Recte: quod enim fani nomine appellatur, religionem habet; quod ſepulcri, non item. Appellari.] Supra, 191: lege quæ diximus ad illud, Quaſi conſecratum. Niſi mutato loco: conſtitueramus fanum in hortis tranſtyberinis facere: ſed mutandus locus eſt, ſi aſſequi uolumus, ut fani nomine appelletur: in hortis enim ſi faceremus, ubi multa multorum ſunt ſepulcra; ſepulcrum & ipſum uideretur eſſe, ſepulcriq́; nomine potius appellaretur, quàm fani. Minus urgeor: dolore amiſſæ filiæ.

Ex epiſt. XXXIIII. pag. 198.

Erui] Hoc mihi non poteſt ex animo euelli. Propter pœnã legis: pœna erat, ut, quo quis in ſepulcrum plus inſumpſiſſet, quàm neſcio quid quod lege concedebatur, tantundem populo daret. Supra 198. Commutationes dominorum] 191: de eadem re ſic: Ineunda nobis ratio eſt, quemadmodum

„ *in omni mutatione dominorum illud, quaſi conſecratum, remanere poſſit. quo in loco uide noſtram interpretationem.* Vt poſteritas habeat religionem: *ut poſteri illud cum religione conſeruent. quod in uilla fortaſſe non facerent: in qua fanum ædificatũ neſcio an eadem religione tuerentur: forte enim ex fano rurſus uillam facerent ſtudio habitandi.*

Res, locus, inſtitutum ] *Vt fanum fiat, ubi fiat, quale fiat. expono enim* inſtitutum*, fani genus à nobis figuratum. nam et ſupra 190: ubi plane idem dicit, Neque, inquit, de genere dubito; placet enim mihi Cluatij: neque de re; ſtatutum eſt enim: de loco nonnunquam.* Eam effugere: *ne in legis pœnam incidamus, ſi pecuniæ plus in hoc monimentum erogabimus, quàm quod lex concedit.* Si tibi placebit ſic agere &c. *cœpimus agere de fano ædificando: neſcio, an idem conſilium tibi placeat, ut ſcilicet fanum filiæ faciam pietatis ergò: ſed ſi placet, cohortare & exacue Cluatium architectum, ut in hac re ſuo nos conſilio iuuare uelit. Vide 190:*

*Ex epiſt. XXXV. pag. 198.*

„ Ad uillam ] *In ſuburbano: nam infra, Velim certiorem me facias, quàm diu in ſuburbano ſis futurus. quò ſe contulit rationum cauſa. deinde eaſdem rationes cogitauit ſe poſſe Romæ cõficere, ſi ſe domi includeret: itaque in Vrbem rediÿt. 201. 201:*

Tuæ literæ mihi redditæ ſunt tertiodecimo die. ] *Hoc totũ librarius, aut quicunque ille fuit, qui Ciceronis epiſtolas retulit in uolumina, tranſlatum ex alia epiſtola, per ignorantiam hic intexuit.*

*cum enim* Cicero *eſſet in* Antiati, Atticus Romæ, *uel in ſuburbano; ſimile ueri nó eſt, treſdecim dies eum, qui* Attici *literas tulit, tantulo in itinere conſumpſiſſe. ſed eſto: conſumpſerit nec opinata re impeditus. quid? non hanc tarditatem* Cicero *tenui ſaltem ſignificatione attigiſſet? at ne literam quidem poſuit. itaque redeo ad illud, membrum eſſe ex alia epiſtola, translatum in hunc locum ignorantia eorum, qui* Ciceronis *epiſtolas in unum congeſſerunt.* Bruti literas: *ad Atticum ſcriptas.*

199.

Rationem tuam de Tuſculano.] *Conſilium tuum, ut fanum in* Tuſculano *faciamus, ſi in hortis non poſſumus. &* 201. 202. Celebritatem: *ut fanum celebri loco fiat. celebriores autẽ horti, quàm* Tuſculanum, *utpote qui prope* Vrbem *eſſent.* In Scapulæ: *ſubintelligitur, hortis. ut illud* 194. Ex Apollodori puto poſſe inueniri: *ſubaudi, hortis.* Scapula *hic deceſſerat, relictis aliquot hæredibus: à quibus,* Cicero *ſperabat fore, ut uenirent horti* Scapulani. Propinquitas præterea, ubi ſis: *præter celebritatem hoc habent commodi, quòd proxime Romã ſunt.* Vbi ſis: *ubi ſine incommodo eſſe poſſis: ut in iis facile eſſe poſſis.* Ne totum diem in uillam: *ne totum diem ponam, in uillam proficiſcens: ne mihi ſemper totus dies ſit in itinere conſumendus, animi cauſa dum ad uillam me confero. quaſi dicat:* Si quando Vrbis *ſatietas me capit, ad aliquam mearum uillarum ire ſoleo: quæ ita longe abſunt, ut totum diem in uia ponam. quòd ſi* Scapulæ *hortos habebo, liben-*

*tius in hortos exibo propter propinquitatem*. Otho=
nem: *unum ex ijs, quos Scapula hæredes relique=*
*rat.* Si nihil erit, ] *ſi nihil erit, quod ema=*
*mus; tibi tamen non deſinam moleſtus eſſe, ut ali=*
*quid inuenias, uſque eò, ut meam ſtultitiam ſtoma=*
*chere. Deinde incipit moleſtus eſſe, et infert:* Dru=
ſus enim certe uendere uult: *ut tua culpa futu=*
*ra ſit, ſi nihil emamus; quandoquidem uenales cer=*
*te ſunt horti Druſiani.* Si ergo aliud erit: *ſi, præ=*
*ter Druſi hortos, aliquid inueniemus; quod uenale*
*ſit: id niſi emero, non mea erit culpa, ſed tua: nam*
*ego quidem, quod ad me attinet, ſæpiſſime te admo=*
*nebo. Druſianos autem hortos Atticus minus proba=*
» *bat: itaque aliud quærebant. Paulo infra: De Dru*
» *ſi, inquit, hortis, quamuis ab ijs abhorreas, ut ſcribis;*
» *tamen eò confugiam, niſi quid inueneris.* Ne la= «
bar: *ne, prolapſus cupiditate, multo pluris emam,*
» *quàm quanti ſint. Supra 196: Concede, inquit,*
» *mihi, ut eo animo ſim, quo is debeat eſſe, qui emere*
» *cupiat. & tamen ſeruio ita cupiditati, et dolori meo,*
» *ut à te regi uelim.* Prouidendi autem una ra=
tio eſt, ſi quid de Scapulanis poſſumus: *quæ=*
*rit aliquis cauſam, cur hæc una ſit prouidendi ratio.*
*Reſpondeo ſic: Quia ſperabat fore, ut Scapulani hor*
*ti in auctione uenirent. quod ſi ita eſſet; labi non po*
*terat; neque eos multo pluris emere, quàm quanti eſ*
» *ſent. itaque infra 200. De hortis, inquit, Scapu=*
» *lanis hoc uidetur effici poſſe, aliud tua gratia, aliud*
» *mea, ut præconi ſubijciantur. id niſi fit, excludemur.*
Apud Terentiam &c. ] *Terentiá iam di=*

*miſerat: quidpiá fortaſſe nunc ſignificat de dote reddenda.* Corduba exiſſe.] *Hac de re Hircius libro* VI. *commentariorum, haud ita procul ab extremo.* Neſcio quò: *Carteiam: ut auctor eſt Hircius libro* VI. *commentariorum, ferè in extremo.* Caninii naufragio] *De quo etiam*
» 202: *his uerbis:* Volo etiam ſcire de naufragio Ca-
» niniano quid ſit. Εἰς ἀποθέωσιν] *Ad conſecrationem filiæ.* Etiam othonem uide: *etiam: quaſi, iterum: nam dixerat iam,* Othonem conuenias peruelim. *Iterum, inquit, te admoneo de* Othone *conueniendo. nam,* Vide, *ualet conueni, & alloquere. ut illud libro* IIII. 61.
» *Grauiter ſe actu-*
» *rum cum Aquilio, confirmauit. uidebis ergo homi-*
» *nem.* Et XII. 189: *Septimium uide.* Et ibidem:
» *Apuleium prædiatorem uidebis.*

*Ex epiſt.* XXXVI. *pag.* 199.

Noſtro cognato.] *Fratris mei, et ſororis tuæ filio. qui erat in Hiſpania cum Cæſare aduerſus Pompeij liberos bellum gerente, & Ciceroni patruo detrahebat. fuiſſe autem in Hiſpania, conſtat non ſolũ ex proxime ſequentibus uerbis, ſed etiam ex illis* 188. *Cũ à fratre familiaritate & omni gratia uinceretur.*

Dolabella obſcure,] *Manifeſtum eſt, ſubintelligi uerbum,* Scripſit: *ſcripſit autem ex Hiſpania: nam ei bello interfuit; ut aperte indicat illud* II. *Philippica.*
» *Ter depugnauit Cæſar cum ciuibus, in Theſ-*
» *ſaliæ, Africæ, Hiſpania. omnibus his pugnis affuit*
» *Dolabella, in Hiſpanienſi etiam uulnus accepit. Poſtea*
» *cum in Italiam reuertiſſet, coràm de Quinti maledi-*

ctis & iniurijs cum Cicerone locutus eſt. 206.

Firmitatem,] *Nam imbecilliore animo uidebatur eſſe, qui filiæ mortem tandiu lugeret. quod putas, inquit, cogitandum mihi iam eſſe de animi mei firmitate.* Adiuuandum: tu effice &c.

Adiuuandum: *dolore liberandum: quippe qui etiam conſolatorium librum ſcripſit ad ſe ipſum.* Effice: *effice, ut hortos habeam, ut erecto monimento filiam conſecrare poſſim.* Hoc mihi debere uideor: *uideor fanum filiæ debere, neque dolore poſſe liberari, niſi id, quod debeo, ſoluero. Idem ſu-*
» *pra, 190: Quaſi uoto quodam, & promiſſo me te-*
» *neri puto. & 201:* Qualem uolo: *qui mihi appoſitus uideatur ad filiam conſecrandam.* Iſtos hortos: *Scapulanos.* Partibus quatuor facti liceri cogitant: *quatuor enim erant cohæredes, Otho, Muſtella, Criſpus, Virgilius.* 202. 205: 124:

Publicatus: *ut publice uendatur. Et quod addit, Qui eſt Trebonij, & Cuſinij: tum non erat, ſed fuerat: ſicut & hortos Scapulæ appellat, iã mortui.* 200:

Erat ad me allatus: *optio mihi delata eſt emendi.*

Scis aream eſſe: *ſcis in eo ædificati nihil eſſe, quo maiore impenſa fanum eſſet extruendum. nam ſi ædificati aliquid eſſet: ueteris ædificij materia ad fani conſtructionem utens, ſumptum facerem multo minorem.* Placent: *horti.* Aedificatio: *ſcribis, te abhorrere à Druſi hortis, quòd minor in ijs, quàm tu uelles, ædificatio ſit. id (inquit Cicero) me non mouet: nam ego nihil ibi cogito ædificare præter fanum: quod omnino ædificaturus ſum, etiam ſi illos non habue-*

ro. ædificationem autẽ uoluiſſet Atticus eſſe maiorem in hortis Druſi, ut in fanum deinde minus inſumeretur: quippe quod ex ipſa ædificatione fieri poſſet, impenſa multo minore, quàm ſi materia fieret importata.

Ex epiſtola XXXVII. pag. 200.

Suades] Suades, ut certos tabellarios inſtituam. Reſpondebant tempori: ibant, redibant ad utrunque noſtrum, ea ipſa, qua expectabantur, hora. Erat aliquid &c. Erat quod ſcriberemus de Silio, de Druſo, alijs præterea de rebus. Id ipſum dilatum eſt: ſcribere ſolebamus de Othone, id eſt de hortis Scapulanis. nunc etiam hoc argumentum literarum ad aliquod tempus eſt ereptum. abes enim, (erat autem in ſuburbano, ut patet 198:) & Othonem, qui Romæ eſt, de hortis colloqui non potes. ita ſequitur, ut nec ſcribere de eo quidquam poſſis, uſque dum in Vrbem redieris. Tamen alleuor: etſi ad ſcribendum argumenti nihil habeo, quando id ipſum de Othone dilatum eſt: ſcribo tamen, quia doloris acerbitatem minus ſentio, cum tecum quaſi loqui uideor.

Ex epiſtola XXXVIII. pagina 200.

Cæſaris uituperatio] Liber à Cæſare ſcriptus contra Catonem, Ciceronis libro laudatum. Infra, 201. Hircij epiſtola quaſi πρόπλασμα uidetur eius
» uituperationis, quam Cæſar ſcripſit de Catone. Lau-
» dationem ſuam Cicero inſcripſit, Cato; uituperationem Cæſar, Anticatones. Perſpexi ex eo libro: ex Hircij libro contra Catonem ſcripto conijciebat Ci-

cero, qualis eſſet futura Cæſaris uituperatio. cũ enim in ſuo libro Hircius collegiſſet uitia Catonis, ſed cum maximis Ciceronis laudibus; Cæſar autẽ eum librum uidiſſet: (neque enim aliter putandum eſt, cum Hircius cum Cæſare eſſet in Hiſpania bellum gerẽte) magno id erat argumento, eas Ciceronis laudes Cæſarem probaſſe. alioqui exire librum paſſus non eſſet; neque Hircio permiſiſſet, ut ad Ciceronem mitteret. ex eo coniecturam Cicero capiebat, Cæſarem acerbius in ſe nihil ſcripſiſſe in ſuo libro, cuius laudes in alieno probaſſet. συμβουλευτικὸν ſæpe conor:] Sæpe conor aliquid ad Cæſarem ſcribere de ordinanda Republica. συμβουλευτικὸν, conſilij plenũ, quod deliberationem contineat. Eiuſmodi: nam ſi dixero, quæ mihi honeſta ſint; illi grata non erunt: rurſus ſi, quæ illi grata; mea perſona minus digna uidebuntur. Idem 213:

200:

Dum tua me domus leuabat,] Si, dum tuæ domi fui, nemo eſt à me excluſus; nemo unquam ad me uenit, quin comiter & humaniter acciperetur: quid eſt, cur me quiſquam dicat dolore uictum iacere? quando neque, dum apud te fui, quenquam ſeuerius accepi; neque, dum Aſturæ, ceſſaui, ſed & multa ſcripſi, & eius generis, quod certe abiecto animo facere nemo poſſet. Leuabat: delectabat: nam domi ſuæ Cicero non ſine ſummo dolore potuiſſet eſſe, quæ memoriam amiſſæ filiæ repræſentaret. eademq; cauſa Tuſculanum, quaſi admonitionem Tulliolæ, refugiebat: ut infra 202: Nunc

ipſum: *ſimiliter locutus eſt* 101: 123. 190.

Diſceſſurus] *Poſt* XVI. *Cal. Februarij, ſenatores plerique Roma diſcedebant, quod ſenatus reliquis Ianuarij diebus per legem Pupiam haberi nō poterat, ac ne Februario quidem toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus.* Ad *Appium libro* III. 40. *In ipſum diſceſſum ſenatus incidiſſe credo meas literas.* Huius temporis: *apta ad oblectandum. hilaritatis enim tempus illud erat; quo ſenatores, laxati à curis, animi cauſa exibant.* Is, qui optimas Baias habebat: *qui ſe tamen huc, ſuis Baijs omiſſis, quotannis conferebat; quòd hunc receſſum amaret, Baianam illam frequentiam fugeret. quem ſignificet, diuinare non facile eſt.* Aliud tua gratia, aliud noſtra,] *Partim tua gratia, partim noſtra.* Excludemur: *uerebatur, ne hæredes Scapulæ hortos Scapulanos præconi non ſubijcerent; ſed ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis. Si igitur, inquit, præconi non ſubijciuntur, ego excludor. Et ſupra* 199: *Hæredes Scapulæ ſi iſtos hortos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quatuor factis liceri cogitant; nihil eſt ſcilicet emptori loci.* Sin ad tabulam uenimus: *ſin præconi ſubijcientur, & auctio fiet. nam* Tabulam *poſuit pro auctione; quod auctionis ſignum tabula figebatur. In oratione pro Cæcina, Ebutio, inquit, negotium datur. adeſt ad tabulam, licetur Ebutius.* Othonis: *Scapulæ heredis, qui & ipſe ad hortorū emptionem animum adiecerat. Quanquam, inquit, locuples ſit Otho: tamen mea cupiditas efficiet, ut eum in auctione uincam.*

» *infra 202. De Othone, diffido, fortaſſe quia cupio:*
» *ſed tamen maior etiam res eſt, quàm facultates no-*
» *ſtræ, præſertim aduerſario & cupido, & locuplete,*
» *& hærede. & 203. Difficile certamen cum cupido,*
» *cum locuplete, & hærede. & 216. Si Faberius*
» *nobis nomen illud explicat: noli quærere, quanti:*
» *Othonem uincas uolo.* De Lentulo &c.

*Quod ſcribis, uidendum eſſe, ut à Lentulo exigamus: res in eo non eſt: id parui refert: magis laborandum de pecunia Faberiana: quam ſi exigimus, quod uelim enitare; conſequemur quod uolumus, ut hortos habeamus. Faberiani nominis cum alibi ſupra,*
» *tum 196. meminit his uerbis: Cum ijs communices,*
» *quantopere, & quare uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi*
» *expediatur illud Faberianum.*

*Ex epiſt.* XXXIX. *pag.* 201.

Quàm ſit φιλαίτιον συμφορὰ, ] *Quàm ſit querula res calamitas: quàm facile querantur, qui in calamitate ſunt. Tacite Atticum hortatur, ut de fano maiorem adhibeat diligentiam, cum ſciat, quàm ſit φιλαίτιον συμφορά. quod apertius paulo poſt:*
» *Niſi fanum fieri uidero, incurſabit in te dolor meus.*

Minime in te quidem: *minime ego quidem tecum queror: minime ego te accuſo, quòd hortos adhuc non inueneris: ſed tamen ita auide ſum affectus de fano, ut, niſi id fieri uidero, incurſaturus in te ſit dolor meus.* Omnes tuas &c. *ſi me conſolari uis, locum fano reperi. hæc eſt una mei conſolandi*
» *ratio. Paulo poſt: Si me leuari uis, hæc eſt ſumma*
» *leuatio, uel, ſi uerum ſcire uis, una.* Aget

iniuſte, ] *iniquum pretium poſcet pro ſuis horꝛ tis.* 202: Dominum: *hortorum Trebonij, & Cuſinij.* 199: Tuſculanum placet: *ubi fanum fiat. Supra* 199. *& infra* 202: Perficies: *ut locum habeamus aliquem, ubi fanum extruere poſſimus.*

Πρόπλασμα ] *Præfigmentum. qualis, inquit, futura ſit Cæſaris uituperatio de Catone, perſpicitur ex ea epiſtola, quam ad me Hircius miſit. Forte enim Hircius in epiſtola idem faciebat, quod in libro ſuo, ut Catonem uituperaret cum laude Ciceronis. Vide illud* 200. *Perſpexi ex eo libro, quem Hir-*
» *cius ad me miſit.*

201:

ſcelere me liberatum non putabo. ] *Scelerati putantur, qui uota non ſoluunt. item Cicero ſcelere ſe aſtrictum putabat, donec fanum, quod filiæ manibus promiſerat, non feciſſet. Infra* 202.
» *Ego me maiore religione, quàm quiſquam fuit ullius*
» *uoti, obſtrictum puto. Supra* 190: *Quaſi uoto quo-*
» *dam, & promiſſo me teneri puto.*

*Ex epiſtola* XL. *pag.* 201:

uidebam enim, quæ ſcribis: ] *Cum uiderem quæ ſcribis, te ſcilicet eſſe occupatiſſimum: nullum à te deſideraui diem literarũ, hoc eſt, nunquam deſideraui, nũquam expectaui tuas literas. & tamen etiam, te non habere quod ſcriberes, intelligebam.*

Mittam: *aliquem ex meis, qui tibi à me literas afferat; ut habeas cui tuas ad me dare poſſis.*

Nihil aliud, ſcire me, noui te nihil habere. ] *Scire me, noui te nihil habere, præterea nihil.*

Scripſi tamen: *rectius, ut ego exiſtimo, Scripſiſti tamen. quanquam, inquit, eſſent inanes tuæ literæ: neſcio quid tamen de Clodiæ hortis habebant.*

Res &c.] *Horti Clodiæ. uellem, inquit, Scapulanos hortos emere: ſecundum eos, Clodiæ cuperem.* Secundum Othonem: *hortorum Scapulæ pars ad Othonem hæredem peruenerat:* ideo dicit, *Secundum Othonem, pro ſecundum hortos Scapulæ: quo modo & infra paulo poſt, Malim primum Othonis, deinde Clodiæ, eoſdem Scapulæ hortos ſignificans.* Illud alterum quàm ſit difficile,] *Scapulanos hortos habere, ſcis difficile eſſe. Cur difficile? quòd & magni pretij res erat; & eorum hortorum quam partem Otho habebat, tantum aberat, ut uellet uendere, ut etiam à cohæredibus reliquas partes emere cogitaret. difficile igitur erat Othonem in emptione uincere, qui & cupidus erat, & locuples, & hæres. 202. 203.* Excogitemus: *ſi neque Clodiæ, neque Othonis hortos conſequi poſſumus; enitamur, ut aliud quidpiam ad fanum excogitemus. Quod idem infra his uerbis: Si iſta minus confici poſſunt, effice quiduis.* Aut domum] *Romam. Supra 201.* Vt id ipſum, quod facis, faceres:] *Vt domi te includeres rationum cauſa. contulerat enim ſe Atticus in ſuburbanum, ut rationes ſuas commodius poſſet conficere, interpellatione ſublata. deinde uenit in mentem, idem illud Romæ poſſe facere, ſi ſe domi includeret. itaq; fecit. 202: 203.* Commodius] *Romæ, quàm in ſuburbano.*

Ex epiſt. XLI. pag. 202.

Quod ſcies recte illam rem &c. ] *Deprauatus locus: neque ſcripti libri diſſentiunt ab impreſſis. quòd ſi coniecturis locus eſſet, quas ego probare non ſoleo, niſi cum ad literam admodum accedunt; legerem ſic: Quod ſcribis, reri te, illam rem fore leuamento: bene facis: quanquam id eſſet, mihi crede, perinde, ut exiſtimare tu non poſſes. ut,* Illam rem, *fanum intelligas: & uerbum,* Eſſet, *referas ad dictionem* Leuamento. *In epiſtola ad Pætum ſimiliter ferè locutus eſt, cum inquit: Gaudeo perſpectam tibi eſſe curam meam ualetudinis tuæ: ſed mihi crede, non, ut eſt reapſe, ex literis perſpicere potuiſti*

Perinde ut exiſtimare tu non poſſes: *maiori leuamento, quàm tu exiſtimare poſſes.* Diffido, ] *Me poſſe eum uincere in hortorum licitatione.* 200: Aduerſario: *Othone: qui & ipſe eoſdem Scapulæ hortos à cohæredibus ſuis emere uoluiſſet. Infra* 203. *Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum hærede.* Iſta ] *Vt neque Scapulæ poſſim, neque Clodiæ hortos habere.* Maiore religione &c. *fanum, filiæ manibus promiſſum, donec faciam, maiore me religione obſtrictū puto, quàm qui uota non perſoluunt.* 190: 202. Trebonianos: *hortos: de quibus* 199: 201. Domini: *unum dominum nominat* 291. *ſed numero multitudinis unus eſt, quia, dominus quiſnam eſſet, ignorabat: ut* 200: Ne æſtas effluat: *conſiderandum tibi eſt & de hortis, & de Tuſculano: ut, ſi hortos non inuenis, Tuſculano utamur: ne æſtas effluat:*

h. e eſt,

*hoc eſt, ut omnino fanum hac æſtate abſoluatur*: 201. 214:

Ex epiſt. XLII. pag. 202.

συμπαθῶς ] Condolenter : *ſcripſerat enim* Hir*cius, Ciceronis caſum ſe dolere de filiæ morte*. Tu enim etiam humanius : *nam ſi illam epiſtolam miſiſſes, meum dolorem quaſi tractando renouaſſes*. Illius librum : 200. 202 : Illius maior laudatio : *Catonis*. Agis, ] *De hortis*. 203. 207. A Pontiano : *à quo tempore eius amicum, uel affinem defendi Pontianum*. Vt aditus ſit emptori ? ] *Vt in auctione ueneant. nam ad emptionem aditus eſt omnibus, cùm quid per præconem uenditur. Verebatur autem, ne cohæredes ipſi inter ſe licerentur, omnibus excluſis*. Supra 199: *Hæredes, inquit, Scapulæ ſi iſtos hortos liceri cogitát; nihil eſt ſcilicet emptori loci : ſin uenibunt; quid fieri poſſit, uidebimus*. Et 200: *De hortis Scapulanis hoc uidetur effici poſſe, ut præconi ſubijciátur. id niſi fit, excludemur. ſin ad tabulam uenimus, uincemus facultates Othonis noſtra cupiditate*. Per quemuis hæredem : *ex quatuor hæredibus Scapulæ ſi unus modo, quilibet, adnitetur, ut horti Scapulani præconi ſubijciantur; perficiet*. Muſtellam : *qui erat unus ex hæredibus*. 205 : ἐγγήραμα : *ubi in ſenectute uiuam*.

202 :

οἰκοδεσποτικῶς. ] *Non ſatis officio patris familiæ conuenire. fortaſſe quia non eſſent ita fructuoſi horti, ut Scapulani. fructum enim & utilitatem ſpecta=*

re debet paterfamilias. In uilla iſta? ſine fructu. Othonis: hortos, quos hæres Otho cupit. 201: Druſo ludus eſt ſuggerendus.: aliquod malitiæ genus eſt excogitandum, ut ſuos nobis hortos Druſus uendat æquiore pretio. pro hortis ſuis iniqua poſtulabat Druſus. quod indicare uidetur illud: Si Silius nolet, Druſus aget iniuſte, 201. Et quoniam, uenditorem artificio decipere cum uolumus, aliquem ſubornamus, qui pretium non niſi minimum promittat, ut ille ſua ſpe deiectus ad æquiora deſcendat, & nobiſcum tranſigat multo minoris, quàm quanti prius dixerat. aut hoc, aut quidpiam huius generis ſignificat, cum dicit, Druſo ludus eſt ſuggerendus. Vtendum Tuſculano.: fanum in Tuſculano faciundum: 199. 201. Domi te incluſiſti,] Vt rationes conficeres. Quod intelligit & ſupra 201: cum dicit: Venerat mihi in mentem monere te, ut id ipſum, quod facis, faceres: putabam enim, commodius te idem iſtud domi agere poſſe interpellatione ſublata. Et infra 203: Velim ſcire, quid tibi reſtet, aut iam ne confeceris. Contudi enim animum,] Cum abhorreret à Tuſculano, quòd quaſi admonitio uideretur amiſſæ filiæ; ſuſpenſus et incertus per aliquot dies ancipiti conſilio pependit, utrum Lanuuio in Tuſculanum, an Romam ſe conferret: itaque 201. Poſtridie, inquit, Iduum Lanuuij conſtitui manere, inde poſtridie in Tuſculano, aut Romæ. Et 201: Ego me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſculanum, aut domum. Et ibidem: Ego poſtridie Iduum Lanuuij manere cõſtitui, inde aut

„ *Romæ, aut in Tuſculano. & 214: Proficiſcar hinc.* „ *quo autem Lanuuio? conor equidem in Tuſculanum,* „ *ſed faciã te ſtatim certiorem.* *Tãdem uicit animũ repugnantẽ, et in Tuſculanũ profectus eſt.* 201: 202. Contudi animum: *pugnaui cũ animo meo, et uici.* „ *Idem 203. Vincam, opinor, animũ: Lanuuio per=* „ *gam in Tuſculanum.* Si modo permanſero: *ſi modo in hac ſententia permanebo, ut in Tuſculanum eam.* Nec Cartini &c.] *Narrabat Philotimus, tantum abeſſe ut Pompeius Cartini teneretur, ut etiam bellum eſſet adhuc ſatis magnum.* Cartini: *rectius puto, Carteiæ: nam, Cartini, mendoſa dictio uidetur; cum in Hiſpania, qui hoc nomine appelletur, locus omnino ſit nullus. Carteia autem in extrema Bætica oppidum eſt ad mare Ibericum, quò Cn. Pompeius Magni filius ex fuga ſe recepit, magno prælio uictus à Cæſare ad Mundam. auctor eſt, qui librum ſcripſit de bello Hiſpanienſi.* Teneri: *quia ſine copijs exire non audebat: ad extremum, ſeditione concitata, Carteienſium XXX naues longas occupauit, & profugit. auctor idem.* Qua de re &c. *Clodius Patauinus acceperat literas ex Hiſpania, Pompeium Carteiæ teneri.* Se id factum arbitrari: *cũ dicerent; quod in literis ad Clodium miſſis eſſet ſcriptum, ſe id arbitrari uere ſcriptum eſſe, ut Pompeius Carteiæ teneretur.* Fului alter: *Fuluio ſimilis: ſolet Fuluium imitari, qui pro Pompeio facile mentiebatur. ſolet eſſe mendax pro Pompeio: itaque non uidetur ei magnopere credendum.* 162: Naufragio Caniniano: 199.

Ex epiſt. XLIII. pag. 202:

Duo magna συντάγματα.] Duos libros Academicos, & quinque de finibus. quæ ſcripſit Cæſare in Hiſpania bellum gerente cõtra Pompeij liberos. Aberrare: 199: Ego hic ſcribendo dies totos nihil equidem leuor, ſed tamen aberro. Optime: quòd ualet. Supra meminit de Atticæ inualetudine. ἀκηδία: torpedo. ſcripſerat enim Atticus, inſolita quadam torpedine ſe teneri: quam græco uerbo ἀκηδίαν nominauerat. eſt autem unum ex indicijs, quæ morbum prænunciare dicit Hippocrates. Etſi ſcribis nihil eſſe: etſi ſcribis, nullius periculi rem eſſe.

ἀνεκτότερα] Dolor ex interitu filiæ tolerabilior Aſturæ, quàm in Tuſculano. Vt etiam 214: Locum habeo nullum, ubi facilius eſſe poſſim, quàm Aſturæ. Magis angunt &c. magis autem angent in Tuſculano, ex filiæ recordatione: itaque ἀνεκτότερα hic erant. Etſi tamen] Pro quanquam Cicero dixit tamenetſi; ut in epiſtola ad Plancium, Sed tamenetſi antea ſcripſi, quæ exiſtimaui ſcribi oportere: tamen hoc tempore breuiter commonendum putaui, ne quo periculo te proprio exiſtimares eſſe. quòd ſi tamenetſi pro tametſi ponitur: cur, Etſi tamen, reijciamus? præſertim cum idem Cicero &, Etiam ſi, dixerit, &, Si etiam, eodem ſenſu: ut in oratione de Aruſpicum reſponſis: Cuius ſi etiam uim, & grauitatem illam ſingularem ac penè diuinam aſſequi poſſem: tamen non dubito, quin ea tela &c. Expono igitur, Etſi tamen, tamenetſi; uel, quod uſitatius eſt, tametſi. Illa: quæ refricant do-

lorem. in Tuſculano, inquit, magis angor: ſed ubique tamen angor: ubique enim refricat amiſſæ filiæ recordatio, quanquam magis in Tuſculano. De Cæſare uicino &c. ] In colle Quirinali & Quirini templum erat, & Salutis ædes, Salutis augurium dicta. cum autem in Quirini templo ſtatua Cæſaris poſita eſſet, cum hac inſcriptione, θεῷ ἀνικήτῳ, ut ſcribit Dion lib. XLIII. facete ominatur Cicero, & ait, eum σύνναον Quirini malo, quàm Salutis: id eſt, Salutis in templo Cæſarem eſſe nolo, ut ſcilicet ſeruari ne poſſit; in Quirini uolo, ut ob tyrannidem, quemadmodum ille, crudeliter à ciuibus occidatur. Vicino autem intelligit Attici. et
» paulo poſt per iocum, Domum, inquit, tuam plu-
» ris uideo futuram uicino Cæſare. Domum enim Atticus habebat in colle Quirinali, ab auunculo hæreditate relictam, ut in ipſius uita Nepos tradit: et habebat prope Quirini templum, ut in primo de Legibus ſcriptum eſt: & P. Victor in VI. regione ſtatim poſt templum Quirini collocat ædes Attici, eademq; in regione Salutis ædem ſtatuit in colle Quirinali. Vnde illud 53. Tuæ uicinæ Salutis. σύνναον Quirini: infra ipſe ſe exponit (215:) cum dicit, hunc Quirini contubernalem. Hircium: ] Librum ab Hircio ſcriptum contra Catonem. Amici noſtri: Hircij.

Ex epiſt. XLIIII. pag. 203.

Vincam, opinor, animum ] Tuſculanum fugiebat, quòd eius loci, ubi Tulliola perierat, aſpectus renouare dolorē uideretur: itaque ſupra 202:

" *animum, & fortaſſe uici. & infra*, 214 : Conor
" *equidem in Tuſculano. non dixit* Cogito, *ſed* Conor, *ut inuitus, & animo repugnante.* Fundo illo: *Tuſculano.* Manebit: *æternus erit. erit quidem dolor meus uitæ æqualis, tantum aliquanto leuior: dies enim mitigabit. quòd ſi Tuſculanum, quaſi admonitionem filiæ, refugio: aut eò mihi nunquam eundum eſt: (nam dolor idem manebit) aut, ſi iturus aliquando ſum, neſcio quid interſit, utrum nunc eá, an ad decem annos.* Admonitio: *Tuſculanum. cuius aſpectus admonitio quædam amiſſæ filiæ uidebatur. non eſt, inquit, grauior is dolor, quem ex Tuſculani conſpectu capio, quàm qui me dies noctesq; conficit.* Quibus aſsidue &c. *quæ erant iſtæ admonitiones, quibus aſſidue* Cicero *conficiebatur? uirtutes* Tulliolæ.

*Ex epiſt.* XLV. *pag.* 203.

Tu igitur, ] *Subaudi, ad me uenies.* Vel binæ: *priuſquàm ad me uenias, uel binas uterque dare literas poterimus.* Occurram: *ueniam ipſe ad te, ſi tu ad me minus commode poteris.* Magnum opus eſt. ] *Vt Scapulanos hortos habeamus: primum, quòd emptori eſſe aditum hæredes nolunt:* (199:) *deinde, quòd, etiamſi permittant, mihi tamen in auctione certamen impendet cum* Othone, *id eſt cum cupido, cum locuplete, cum hærede.* 202. Ad Clodiam: *ut potius de Clodianis hortis cogitem.* Explorandum eſt: *uidendum, quid de eo nomine ſperare poſſimus. ſine quo neutrum poſſemus, neque Scapulæ hortos emere, neque Clodiæ.* Cum

Balbo: *quo adiuuante, nomen* Faberianum *facile po-*
*tuiſſet expediri: quòd, abſente* Cæſare, *cum* Oppio
» *remp. adminiſtrabat; & quæ illi egiſſent,* Cæſar *om-*
» *nia probabat.* Supra 196. *Communices, inquit, cũ*
» Balbo *&* Oppio, *quantopere et quare uelim hortos;*
» *ſed ita poſſe, ſi expediatur illud* Faberianum. Nec
audere incerto: *non audeo hortos emere, incerto*
*iſto nomine, hoc eſt, niſi certus ſim pecuniam à* Fa-
*berio futuram.* Quia tanti rem æſtimas: *hic ali-*
*quis exponeret; quia ſcribis,* Clodiæ *tibi hortos ual-*
*de probari. ego malo ſic: quia ſcribis,* Clodiæ *hortos*
*multo minoris eſſe, quàm* Scapulæ: *adductus in hãc*
*ſententiam ab ipſo* Cicerone; *qui ſe ipſe interpreta-*
» *tur* 216. A Clodia, *inquit, ſperare uideor ob eam*
» *cauſam, quòd & multo minoris ſunt, &* Dolabellæ
» *nomen iam expeditum uidetur.* At relatiuum, tanti,
*nunquid poteſt ad paruitatẽ referri? poteſt. et exem-*
*plum eſt* 196: *interpretatione noſtra ſatis illuſtra-*
*tum.* Illud: *hortos* Scapulanos. . . . Ma-
gna res *eſt*,] *Magni pretij.* Cum cupido &c.
Othonem *intelligit, unum ex cohæredibus, qui & ip-*
*ſe eoſdem hortos cupiebat.* 200: 201:
203:
Hircii librum] *In quo colligit uitia* Catonis.
200. 202. 202: Arbitrabar: *eum eſſe menda-*
*cem, & illa, quæ dixit de* Pompeio, *uera non eſſe. un-*
*de illud* 202: Solet *omnino eſſe* Fuluiaſter. Pluris
uideo futuram: *uideo fore ut pluris æſtimetur.* Io-
*catur.* Vicino Cæſare: *non quòd ille prope te ha-*
*bitet, ſed quòd eius ſtatua ſit in templo* Quirini, *à*

*quo templo non longe abeſt tua domus*. 202:

Ex epiſt. XLVI. pag. 203:

confeceris.] *Rationes*. 201: 202. To- tus: *cum uniuerſa familia*. Quod licebit: *quot, in antiquis libris*. Ego, *quotus. ut dicat*, Tu ad me, Quotus licebit: *pro, cum tot comitibus, quot mea uilla poterit recipere. unde illud apud Horatium in epiſtola ad Torquatum: Tu, quotus eſſe uelis, reſcribe; & rebus omiſſis, Atria ſeruantem poſtico fallе clientem. Quotus eſſe uelis, dixit, id eſt, quot comites uelis tecum adducere. Et Martialis: Dic, quotus es, quanti cupias cœnare: eodem ſenſu*.

Ex epiſt. XLVII. pag. 203:

cognationem,] *Quia Ciceronis auus amitam C. Marij ſepties Conſulis in matrimonio habuerat. libro* III. *de Legibus*. Quem ſcripſiſſem: *Cicero ſcripſit uerſibus librum de C. Mario, eumq́; inſcripſit, Marius. libro* I. *de Legibus*. L. Craſsi aui ſui: *L. Licinij Craſſi, oratoris eloquentiſſimi, qui Conſul fuit cum Q. Mutio Scæuola*. Aui ſui: *materni. Etiam* 225. *appellat eum L. Craſſi nepotem*. Vt ſe defenderem: *contra eos, qui negabant C. Marij nepotem eſſe. Eſt autem hic, Erophilus ille Equarius medicus, de quo meminit Valerius Maximus cap.* XVI. *lib.* IX. *quem Cæſar extra Italiam relegauit, doctus non C. Marij nepotem eſſe, ſed Erophilum quendam Equarium. cui deinde poſt mortem Cæſaris uncum eſſe impactum, quòd de interficiendo ſenatu cogitaſſet, ſcribit Cicero Philippica prima. quod etiam ſignificat in ſequenti libro* 227.

Propinqui eius : C. *Marius, ille ſeptem Conſulatibus inſignis, uxorē duxit Iuliam Cæſaris amitam. ideo propinquum eius Cæſarem appellat. Plutarchus in Mario, & Cæſare; & Suetonius in D. Iulio : qui, eam à Cæſare pro Roſtris laudatā, ſcriptum reliquit. quod & Plutarchus tradidit.* O' tempora, &c. ] *Scripſerat Atticus aut ſic, aut in hanc fere ſententiam : Curtius Conſulatum uellet, ſed dubitat petere. O' tempora, inquit Cicero cum indignatione : fore, cum dubitet Curtius Conſulatum peterē? quaſi dicat : Curtius igitur Conſulatum uellet? infimi igitur homines de Conſulatu cogitant? O' tempora. Fore : uerbum per ſe poſitum : & eſt figura, ἀποσιώπησιν quam appellat Quintilianus : quam fere ſolemus uſurpare, cum quid indignantes pronunciamus : quale illud apud Virgilium, Me'ne incepto deſiſtere uictam?* Epiſtolam ad cæſarem tibi miſi. ] *Vt mihi reſcriberes, quid & tibi & iſtis uideretur. Illa epiſtola Cæſarem Cicero ad Particum bellum cohortabatur. 204 : 214 : 216 :* Horti ] *Scapulani : quorum auctio futura erat. paulo » poſt : De Virgilio, ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, » quando auctio.*

*Ex epiſtola XLVIII. pagina 203 :*

Sexti auctioni ] *Sextus Peduceus Attici amiciſſimus quidpiam in auctione uenditurus erat, Attico auctionem curante amicitiæ cauſa. 204. 205 :*

*Ex epiſtola XLIX. pagina 204.*

Si unus eſſes. ] *Si te unum haberem, minus ſolus eſſem, quàm cum multos habeo : maiorem enim*

*ex tuo unius, quàm ex multorum ſermone delecta=tionem capio.* A' Peduceo: *poſt auctionem Pedu=cei.ut* 216: Ab *ea igitur ad me uenies.* Etiam ante: *non nihil ſignificas, te eſſe uenturum etiam ante Pe=ducei auctionem.* Quando auctio.] Hortorum *Scapulanorum. nam Virgilius unus ex co=hæredibus Scapulanis. quod infra* 214: *non obſcure* » *perſpicitur: ſcribit enim ſic:* De Virgilij *parte ualde* » *probo. ſic ages igitur. & quidem id erit primum, pro=* » *ximum Clodiæ.* Et 303: Horti *quam in diem pro=* » *ſcripti ſint, uelim ad me ſcribas.* Vt tem=pora,] Vt *poſtulant tempora. nihil enim ſcripſi in epiſtola, niſi quod optimum ciuē deceret, ſed ut tem=poribus tamen paruerim. quaſi dicat: non plane ta=men, quod ſentiebam, edidi. quid agas? tempora ita ferunt.* De *eadem epiſtola paulo ante.* Iſti: *Cæſa=riani.* Simulatio: *nam ſi eos ſimulare ſenſeris, pro eo accipiam, quaſi epiſtolam repudiarint.*

De Cerelia] *Huic debebat.* 212. *hæc eſt, quam epiſtolarum, quæ familiares uocantur, libro* XIII. *commendat* P. *Seruilio.* Perſcriptionem: *ſolutionem. perſcribimus enim in tabulis, cui data pecunia ſit.* Hoc metuere: *uereris, ne ſit contra dignitatem meam, ſi ego diutius debeam.* Alte=rum: *perſcriptionem. non metuis, ne non ſit, unde ſoluamus.* Ita *locutus eſt* 238. Suſtinenda ſolu=tio: *uidendum nobis eſt, ut ne Cereliæ prius ſolua=mus, quàm de Metone & Faberio debitoribus noſtris ſciamus: uidelicet, an poſſint & ipſi nobis ſoluere, & id quando uelint.*

Ex epiſt. L. pag. 204.

Profectus eſt.] *Athenas.* Præs pro Flaminio: 233: Quid egeris,] *Num oſtenderis ijs, quibus ſcis oſtendi me uelle.* De Silio: *de hortis Silij. ſupra.* Spintherem] *Opinor intelligi filium P. Cornelij Lentuli, eius, quem ab aſſecla quodam Spintheris cognomen ſumpſiſſe Valerius tradit. nam pater iam perierat, ut in libro de claris oratoribus. & Spintheris cognomine filiũ quoque Plutarchus appellat in Cæſare. 207. 226:* Securi es animi,] *Non laboras. Libros de philoſophia his temporibus Cicero ſcribebat: quorum argumentum & ſententias ferè ſumebat à Græcis; uerbisq; utebatur non admodum conſuetudine tritis, cum Græcorũ uerborum uim exprimere Latinis uerbis cogeretur, idq; conſequi non poſſet uſitatis: ut in eo nimium libertatis aſſumens, de lingua Latina minimum laborare uideretur.* Talia: *de philoſophia. quos autem libros, non ſcribit: quòd, tam prope cum eſſent, ut non modo per literas, ſed etiam præſentes ſæpe colloquerentur, nominare uidebatur eſſe minus neceſſariũ.* ἀπόγραφα ſunt: *hæc, quæ ſcribo, non ſcribo cum labore, cum è Græcorum libris deſcripta transferam in meos.* Verba tantum affero: *uerba affero de meo, res mutuor à Græcis.*

Ex epiſt. LI. pag. 204:

Epiroticæ literæ] *Quas in Epirũ ſcribis tuorum negotiorũ cauſa.* Faſciculum: *quem in Epirũ mittis, ut ex Epiro deinde Athenas deferantur: nã Athenis erant Martianus & Montanus cũ Ciceronis filio.*

COMMENTARIVS
IN LIBRVM XIII. CICERONIS EPISTO
LARVM AD ATTICVM,
PAVLI MANVTII
COMMENTARIVS.

EX EPISTOLA I. *pagina* 204:

CIceronem ] *Filium.* Seuerius: *obiurgás eum, quòd immoderatos ſumptus faceret. quod indicat illud* 222.
» *Turpe eſt nobis illum, qualiſcunque*
» *eſt, hoc primo anno egere: poſt mode-*
» *rabimur diligentius.* Magis, quàm quemadmo-
» dum: *dictio,* Quàm, *uidetur abundare. ſic infra,* Nec
» *in hac quidem re quidquam magis, ut uellem, acci-*
» *dere potuit.* Tullios: *Martianum & Montanum,*
*qui cum Cicerone filio Athenis erant. quod illud*
» *oſtendit* 204. *L. Tullium Montanum noſti, qui cum*
» *Cicerone profectus eſt.* Et *illud: Miſi ad te epiſtolas*
» *ad Martianum, & Montanum.* Aut iſta proficient: *Iſta, hæc diligentia, qua tu in literis tuis ad Ciceronem & ad Tullios uſus es.* Proficient, *ut Cicero in ſumptibus ſit reſtrictior.*

205.

De pecunia ] *A' debitoribus exigenda, ut hortos emere poſſet.* Ob eam cauſam, quæ ſuſcepta eſt: *ob fanum, quo filiam conſecrare deliberatum eſt.* Cuius feſtinationem mihi tollis: *non uis me feſtinare, neque pateris ut ego te urgeá, cum*

*hac æſtate nos, quod uolumus, habituros affirmes.*

Iſtis placeat ] Iſtis, *Cæſarianis.* Placeat, *mittenda ſit ad Cæſarem, nec ne.* 204. Nicias: *hic erat apud Ciceronem.* 294 . 204: Quanti patrem feci: *cuius Quæſtor Cicero fuerat in Sicilia, auctore Pediano.* Etſi de epiſtola. *ad Cæſarem: de qua paulo ante.*

*Ex epiſtola II. pagina 205.*

Celeritas tua, ] *In ſcribendo.* Res ipſa: *quam ſcripſiſti: qua nihil poteſt eſſe indignius.* Humanitatem omnem: *omnem ſenſum humanitatis: ut iam neque dolere ullo damno, neque lætari ullo commodo poſſimus. id autem ob interitum filiæ: qua amiſſa, nihil iam in reliqua uita ſibi eſſe curandum ſtatuebat.* Veruntamen. ] *Expectabam. Et eſt figura, qua uſus eſt* 227 . 229. *& in*
» *epiſtola ad Tironem his uerbis: Confice profeſſionem:*
» *etſi hæc pecunia ex eo genere eſt, ut profeſſione non*
» *egeat: ueruntamen.* Epiſtolas ] *Quibus eos Cicero rogabat, ut exactionem Faberiani no-*
» *minis adiuuarent. nam & ſupra* 196. *Cum Oppio,*
» *inquit, & Balbo communices, quantopere, & qua-*
» *re uelim hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud Fa-*
» *berianum.* Et tamen: *quanquam ad Oppium & Balbum ſcripſi de Faberio: tu tamen ſicubi Piſonem poteris conuenias, ut cum eo de auro colloquaris. Et, opinor, hoc intelligit, ut ad emptionem hortorum auream pecuniam à Piſone argentario mutuam ſumeret uſura pendenda: uel: ut argentea pecunia Piſoni daretur, Piſo auream redderet. Piſonem autem ar-*

gentarium fuiſſe, indicat illud 186: Ad Aulum ſcripſi, ut ea, quæ bene noſſem de auro, Piſoni demonſtrarem. quo etiam loco de permutatione agitur. Et infra 206. Si quid poteris, inquit, cum Piſone cóficies: Aulus enim uidetur in officio futurus. utrobique enim Auli mentio: & utrobique eius opera apud Piſonem Cicero uidetur uti. De Piſone autem 206. 208. 208: 227: Attribuatur,] Numeretur, ſoluatur. Attributam pecuniam Pedianus dicit eſſe, quam in ſtipendium militum ex ærario depromptam Tribuni ærarij Quæſtoribus adnumerabant. idem ferè M. Varro. ſed à rebus publicis transferri ad priuatas, docet illud 253. Maxime autem me angit ratio reliquorũ meorum. quæ quanquam explicata ſunt; tamen, quòd & Dolabellæ nomen in his eſt, & attributio eſt mihi nominum ignota, conturbor. Et item illud in epiſtola ad Tironem: De attributione conficies. De repræſentatione uidebis. De domeſticis rebus hactenus. de publicis omnia mihi certa, quid Octauius, quid Antonius. Accipies ab Erote: cognoſces ab Erote quantum nobis à Faberio debeatur. is enim Ciceronis rationes procurabat. 247. 248: 254. 264: Ariobarzanis filius] Eius, quem à Mithridate fuiſſe expulſum legitur in oratione pro lege Manilia. Eum ſeſtius noſter parochiis publicis occupauit: ei Seſtius noſter & domum iam & omnia ad uictum neceſſaria de publico curauit. Parochiis, præbitionibus: & parochus, qui huic muneri præerat, ut ſumptu publico ſiue legatos, ſiue alios muneribus

*ornaret, aut etiã aleret. & dixit* Occupauit, *quaſi, ante me cepit, ut ego eum fruſtra ſim inuitaturus.*
» *quale illud in Tuſculanis, opinor, quæſtionibus: Oc-*
» *cupaui te fortuna, atque cepi, omnesq; aditus tuos*
» *intercluſi, ut ad me aſpirare non poſſes. Legendus*
» *Acron in illud Horatij, Proxima Campano Ponti quæ*
» *uillula tectum Præbuit, & parochi, quæ præbent li-*
» *gna, ſalemq;.* Summo beneficio meo: *nam Ariobarzanem eius fratrem, Cappadociæ Regem, præſentibus inſidijs nec opinantem liberauerat, regnumq; ei ſeruauerat, ut in epiſtola ad ſenatum, & in ea, quam eodem libro ad Catonem ſcripſit.* Cum fratribus illius: *unum Ariobarzanem ſeruauit, ut ipſe ad ſenatum & ad Catonem ſcribit: ut uideatur, fratre, legendum potius, quàm fratribus: ſed, repugnantibus antiquis libris, nihil muto.*

205:

Auctio Peducei: ] *Cui Atticus dare operam nolebat.* 203: Cum poteris ergo: *ad me uenies.*

Faberius: *exactio nominis Faberiani.* A' diſcipulis: *quos Romæ habebat. & fortaſſe is eſt, qui Cicerones filios docuerat: de quo ſupra.*

*Ex epiſtola* III *pagina* 205.

Non dum ſcilicet, ] *Literas equidem à te expectabam, ſed non dum tamen. qui enim tabellarij à te mane diſcedunt; ( erat autem Atticus Romæ, Cicero in Tuſculano, ut propinqui maxime eſſent,* 208:) *mane certe huc peruenire non poſſunt, multo etiam minus, qui meridie.* Iſta nomina ] *De quibus ad me ſcribis. Cicero cum pecuniam non ha-*

beret, unde hortos emeret: Attico mandauerat, ut aliquid uenderet. Atticus in uenditione non pecuniam accepit ab eo, qui emit, ſed nomina; ita tamen, ſi ea nomina Cicero probaſſet, ad quem de ea re ſcripturus erat. Videbis dubitare: quòd & plura ſint nomina, ut exigi deinde omnia, niſi magna moleſtia, non poſſint: & in iſtis nominibus nō bonum nomen Celius uideatur. Ad me refers: Atticus ad Ciceronē retulerat de nominibus illis, ut faceret ipſe quod liberet: hoc eſt, ut illa uel acciperet, uel reijceret, quandoquidem ipſius res ageretur. Ipſe: ſi ipſe adeſſem, & meum negotium gererem. Vtrunque laudo: utamur, inquit, his nominibus. nam neque mihi plura uidentur: & Celium probo.

Factus eſſet] Germani in ſuis libris, factus es: ego, factus eſſes: hoc ſenſu: niſi hæc nomina haberemus, tu aliquando præs factus eſſes pro me. Et quia dixerat Aliquando, incertum tempus & incertam rem ſignificans: definit, & tempus remq́; exprimit, cum infert; In his quidem tabulis. in his quidem tabulis, quas in hortorū emptione facturus ſum, pro me certe ſpopondiſſes, niſi hæc haberemus nomina, quæ hortorum uenditoribus dari poſſent. A' me igitur omnia: fiet. Ego te de ſponſione non rogabo: ipſe per me omnia conficiam.

Quod dies longiores:] Malim ſic, Quod dies lōgior eſt: ut intelligatur dies nominum exigendorum, quam ſcripſerat Atticus abeſſe lōgius, quàm oporteret. Teneamus modo, quod uolumus: &c.] Contingat modo, quod optamus, ut

ſcilicet

*ſcilicet hortos aſſequamur. nam quod ad diem nominum attinet, quam ſcribis longiorem eſſe: puto fore, ut præco, qui Scapulanos hortos in auctione uenditurũs eſt, nõ præſentem pecuniam ab emptore poſcat, ſed diem largiatur ſolutionis faciendæ non minus longam, quàm ea dies eſt, ad quam hæc nomina exigentur. quòd ſi iſtam diem præco non concedet; non dubito, quin ab hæredibus eam impetremus. itaque utamur his nominibus: neque te iſta dies moueat; cum æque longa futura ſit ea, quam ad hortorum pretium perſoluendum ſi minus præco, hæredes certe dabunt.* Videbis. ] *Vt in auctione Scapulanorum hortorum, quantum poterint, nos adiuuent. Erãt enim ex cohæredibus: quod inſequens membrum declarat.* Pars duorum: 206. *quæ pars hortorum ad Criſpum, quæ ad Muſtellam pertineat.* Epiſtolam: *mihi à Bruto miſſam.*

*Ex epiſtola IIII. pag. 206.*

Habeo munus &c. ] *Infra 214: ita ſcribit:*
» *Sicunde potes, erues, qui decẽ legati Mummio fue-*
» *rint. Polybius non nominat. eorum nomina Atticus inuenit, inuenta miſit ad Ciceronem. Habeo, igitur inquit, munus à te elaboratum decem legatorum. Et hic quoque perſpicuum eſt, lapſum eſſe in ordine qui has epiſtolas retulit in uolumina: cum infra de nominibus decem legatorum Atticum roget, hic autem ea ſe dicat accepiſſe.* Et quidem puto: *puto eos fuiſſe, quos tu ſcribis.* Nam filius &c. *dixerat olim Hortenſius Ciceroni; in decem legatis cũ L. Mummio ad bellum Achaicum profectis Tuditanum fuiſſe; cum*

Tuditanum proauum ſuum intelligeret, Cicero autem de auo dictum acciperet. Sed Atticus proauum fuiſſe oſtendit, eius patrem, quem Cicero ſignificari ab Hortenſio putauerat. Reſpondet igitur ad epiſtolam Attici, in qua ille ſcripſerat, in decem legatis fuiſſe Tuditanum Hortenſij proauum; cum Cicero eius filium, Hortenſij auum, intelligi putaſſet. Senſus eſt: Puto plane fuiſſe decem legatos, quos ad me ſcripſiſti; & fuiſſe in ijs Tuditanum Hortenſij proauum: ego autem de Tuditano eius filio intellexeram: quem in decem legatis non fuiſſe, nunc quidem facile credo, cũ Quæſtor fuerit anno poſt, quàm Quæſtor Mummius: ut ſimile ueri non ſit, legatũ Mummij fuiſſe, cum adhuc eſſet adoleſcens. uide 206: 216: 217: 218. Mummius: L. Mũmius Achaicus, qui Cõſul fuit cum L. Cornelio Lentulo, clarus euerſa Corintho. De nominibus quæris quid placeat: de nominibus legatorum à te ſcriptis. Placere: oſtendit ſibi placere legatorum nomina, cum dixit, Et quidem puto. Conficies: ] De auro. 205. Allus &c. Aulus in eo nos adiuuabit. Velim ante poſsis: ] Cuperem, ante Bruti aduentum liceret tibi in Tuſculanum ad me uenire. Vt quærat: ut quærat de familiaribus, aut de ſeruis Bruti, quo die ſit uenturus in Tuſculanum. Et uidelicet: ] Et uidelicet puto ita eſſe. cum enim ad Corinthum fuerit, & fuerit Conſulis frater: conſentaneũ eſt, eum in decem legatis, quos frater habuerit, fuiſſe.

Ex epiſt. V. pag. 206.

Vrge. ] Vt hortos ſuos nobis uendat. Illam

diem &c. ] *Intelligit hortos Scapulanos, cum dicit* illam diem : *cum* iſtam, *Silianos. & diem intelligit ſolutionis. Torquatus enim hoc dicebat : Silium concedere, ut hortorum ſuorum emptor menſe Maio pretium perſolueret: hæredes Scapulæ tam longam diem non concedere. ideoq; Atticum Cicero hortatur, ut urgeat de Silianis.* De Criſpo, et Muſtella ] *Hoc eſt de hortis Scapulanis : uterque enim hæres erat Scapulæ.* 205 : Aduentum ] *Cum in Tuſculanum ueniet.* In magno noſtro negotio : *de hortis ſcilicet.*

*Ex epiſt.* VI. *pag.* 206.

De aquæductu ] *Non in agro, ſed in Vrbe.* Columnarium *&c. tributum, quod in ſingulas columnas domum ſuſtentantes exigeretur, propterea quòd opulentiam ſignificarent habitátium. Cæſar li»bro* III. *de bello ciuili: Acerbiſſimæ imperatæ pecu»niæ tota prouincia exigebantur. multa præterea ge»neratim ad auaritiam excogitabantur. in capita ſin»gula ſeruorum ac liberorum tributum imponebatur. »columnaria, hoſtiaria, frumentum, milites, remiges, »arma, tormenta, uecturæ imperabantur.* Vide ne nullum : *malo*, Vllum. *ut dicat : Vide, ne in columnarium ullum uectigal incidamus: uide, ut omnino columnarij debitionem effugiamus. Forte quidpiam cum columnis Atticus ædificabat Romæ Ciceronis nomine : ut de columnario deinde pendendo non ſine cauſa Cicero timeret.* Legem : *qua columnarium antea pendebatur.* Piſoni &c. ] *Argentario, pecuniam, Catoni pupillo, aut eius tuto*

ribus creditam, repetenti. Cohæredibus: *Catonis creditoribus*. De puero Lucullo: *ſi de pecunia, quam Luculli pueri tutor in Achaia ſumpſit, Piſo aget. erat autem, ut eſt in proœmio libri* III. *de Finibus, unus è tutoribus Cicero*. Cum illius obiurgatoria: *qua Brutus eum obiurgauerat, quòd interitum filiæ mollius ferret, quàm uirum deceret. itaque*
» *ipſe Brutum ſolans in morte matris: Eſt, inquit, alie-*
» *num tanto uiro, ut es tu, quod alteri præceperit, id*
» *ipſum facere non poſſe. me quidem cũ rationes, quas*
» *collegeras, tum auctoritas tua à nimio mœrore deter-*
» *ruit: cum enim mollius tibi ferre uiderer, quàm de-*
» *ceret uirum, præſertim eum, qui alios conſolari ſole-*
» *ret; accuſaſti me per literas grauioribus uerbis, quàm*
» *tua conſuetudo ferebat*. Iudiciali moleſtia ut caream: *ſcripſerat Atticus, eſſe qui eius patrocinium in iudicijs deſiderarẽt. uidebis, inquit Cicero, ne quis mihi moleſtus ſit, ut eum in iudicio defendam. nam iudiciali moleſtia omnino cupio carere.*

206.

Iſtum, ] *Quem tu ſcribis in decẽ Mummij legatis fuiſſe*. Filium: *iſtius Tuditani filium fuiſſe putaram in decem: ſed uidelicet aſſentior tibi, qui patrem ſcribis fuiſſe; cum filius, qui tum erat adoleſcens, legatus eſſe nõ potuerit*. Mummiũ fuiſſe ad Corinthum: *cũ Lucio fratre, qui eã deleuit*. 206. Spurius: *nepos, ut opinor, Spurij Mummij, quẽ dicit ad Corinthum fuiſſe cum fratre*. Nuper eſt * Epiſtolas &c. *tale quidpiam deſideratur*. Mortuus: *ut*, Qui nuper eſt mortuus, *legatur*. Miſſas: *à*

Spurio Mummio. Quin fratri fuerit legatus, nõ in decẽ. *Proficiſcẽtibus ad bellũ legati dabantur: poſtea, cum quid proſpere geſtum eſſet, decem interdum legati decernebantur. In oratione pro Cornelio Balbo, C. Cæſarem, inquit, ſenatus & genere ſupplicationum ampliſſimo ornauit, & numero dierum nouo. Idem in anguſtijs ærarij uictorem exercitum ſtipendio affecit: Imperatori decem legatos decreuit. Et de prouincijs conſularibus: Actum eſt de decem legatis: quos alij omnino non dabant, alij exempla quærebant, alij tempus differebant, alij ſine ullis uerborũ ornamentis dabant. in hac quoque re ſic ſum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reip. cauſa ſentirem, facere uberius propter ipſius Cæſaris dignitatem. Et in epiſtola ad Lentulum: Stipendium Cæſari decretum eſt, et decẽ legati. Fuit igitur Spurius Mummius in primis fratris legatis, in decem non fuit.* Illum fratri: *Sp. Mummiũ L. Mummio.* In primis eius legatis: *in ijs, quos primum eduxit.*

Ex *epiſt.* VII. *pag.* 206:

Hæc cures, ] Hæc, *quæ ad me ſcripſiſti. nam Attici literis reſpondet.* A' Cæſare ] *In Hiſpania bellum gerente contra Pompeij liberos.* In epiſtola noſtra: *intelligit epiſtolam, quam ad Cæſarem ſcripſit: quam tamen, ut opinor, non miſit, quòd in ea Cæſaris amici qui Romæ erãt, nimium multa mutari uellent.* 215. 214: *argumentum autem illius epiſtolæ hoc fuit, ut Cæſar remp. conſtitueret; quæ minus firma uideretur, legibus, quas ipſe tulerat, neglectis: deinde ad Parthicum bellum proficiſceretur.*

217: Leges ſuæ: *ut de iudicijs, de ſumptibus, de præmijs eorum, qui plures filios ſuſcepiſſent. quas leges tulit poſt bellum Africanum. Dion libro* XLIII. Eſt δι᾽ λόγων: *uelle Cæſarem Romæ manere propter eam cauſam.* Idq́; eram ſuſpicatus &c. *ego itẽ exiſtimaueram, fore, ut Cæſar maxime propter eam cauſam Romæ uellet manere, ne ſe abſente leges ſuæ negligerentur. idq́; ſcripſi in epiſtola ad Cæſarem.* Sed iſtis mos gerendus eſt: *quibus eam epiſtolam mitti non placet.* 204. 215. Niſi placet &c. *niſi tu in hac opinione es, ut hanc ipſam ſententiam perſequamur, hoc eſt, ut omnino ſcriptam epiſtolam ad Cæſarem mittamus.*

207.

Et Lentulum cum Metella feciſſe diuortium.] *Refertur ad illud, Seſtius narrabat.* De Muſtella, aut ſi Silium uideris: *de hortis Scapulanis, & Silianis. hoc ſupra ita ſæpe narratur, ut hic putidum uideatur explanare.*

*Ex epiſt.* VIII. *pag.* 207.

Triplices remiſeras.] *Modo à me diſceſſeras, & paulo poſt ego ad te trinas literas miſeram, tuq́; ad omnia reſponderas: ut iam, quod ſcribam, nihil plane ſit.* Triplices: *nõ dicit, trinas, ſed triplices, quaſi, tribus meis epiſtolis reſpondentes. Et cum dicit, Paulo poſt triplices remiſeras; plus dicit ad oſtendendam argumenti inopiam, quàm ſi dixiſſet, Paulo poſt trinas ad te miſeram. quod enim tribus epiſtolis Cicero ſcripſiſſet, colligere eadem illa, & in quartã conijcere potuiſſet: quod facere non nunquam ſolemus.*

*ita ſcribendi ſententiam habuiſſet. cum autem nó modo ipſe ad* Atticum *trinas miſiſſet, ſed* Atticus *ad omnia reſpondens triplices remiſiſſet: iam plane, quod ſcriberet, reliquum nihil erat.* Celianorum ] *Vide illud* 187: *In Bruti epitome Fannianorum.* A' Philoxeno: *mitte Panætij librum de prouidentia, à Philoxeno ſumptum.*

Ex epiſt. IX. pag. 207.

Dolabella. ] *Confectum enim bellum erat in Hiſpania: cui Dolabella interfuit, & ante Cæſarem in Italiam reuertit.* Ἐκτενέστερον: *cum maiore ſignificatione beneuolentiæ. Et ſubintelligi perſpicuum eſt, illius ſermone.* Ventum eſt tamen ad Quintum: *pro, tamen, rectius mea ſententia legeretur, tandem: ſenſu non obſcuro.* Multa ἄφατα, ἀδιήγητα: *dicebat Dolabella à Quinto filio dicta contra Ciceronem in Hiſpania: quod & antea literis idẽ Dolabella obſcure ſignificauerat.* 199: Exercitus: *Cæſaris in Hiſpania. nó, inquit, ſecreto, aut inter paucos mihi male dixit Quintus, ſed ita palam, ut exercitus omnis intelligeret. & cum alia in me coniecit* ἄφατα ἀδιήγητα, *tum unum eiuſmodi, quod ego, niſi exercitus id ſciret, non dico Tironi dictare, ſed ipſe ſcribere non auderem.* Sed hactenus: *reprimit ſe. nam cum oſtendiſſet, illud maledictum à Quinto in ſe collatum ita turpe eſſe, ut ſcribendum non uideretur; ſed ſcribere tamen ſe uelle, quando id exercitui notum eſſet uniuerſo: uictus acerbitate rei, ſcribendi conſilium omiſit, & intulit,* Sed hactenus, *figura utens ſententiam terminante.*

207: ſecum egiſſem, ] De re Torquati. ut apud Cæſarem aliquid ageret Dolabella Torquati cauſa; cum Torquatus ipſe gratia minus poſſet, qui Pompeianus fuiſſet. intelligo autem Aulum Torquatum: nam Lucius frater perierat, ut in Bruto legitur: quē librum ante hoc tempus ſcriptum eſſe, uel id aperte indicat, quod in eo libro Marcellum ait Mitylenis uiuere, hic autem occidiſſe tradit.

108. Si quid de Bruto. ] Quid ſignificat? Bruti nouas nuptias. nā dimiſſa Claudia, Appij filia, de qua in familiaribus epiſtolis 32: Porciam duxit Catonis Vticenſis filiam: cuius & Plutarchus in Bruto & Catone Vticenſi, & Valerius Maximus libro III. meminerunt. Nicias: qui erat apud Ciceronem 204: 205. Confectum putabat: de Porciæ nuptijs. & confectum ſane eſt ante Cæſaris aduentum. nam infra, Porciæ laudationem ſcribit eſſe mittendam Domitio, & Bruto; Domitio, quòd filius eſſet; Bruto, quòd affinis, ex Porciæ coniugio. 219. 222: Diuortium: Claudiæ. Laboro idem, quod tu: ut Porciam ducat Catonis filiam. offenſionis: ſi quid apud homines offendit, quòd Claudiam repudiarit. Hæc res: nuptiæ Catonis filiæ. quos enim offendit Claudiæ diuortio, eos ſibi reconciliabit Porciæ coniugio. Et non ita multo poſt eadē de re, Bruto, inquit, quamprimum agendum puto, præſertim ſi ſtatuit: ſermunculum enim omnem aut reſtinxerit, aut ſedarit. Erat enim Catonis nomen maxime populare, quòd nemo unquam à libertate conſtantius ſtetiſſet, uſque eò, ut ſi-

*bi mortem conſciſcere maluerit, quàm ſeruire.*

In Arpinum ] *Erat enim in Tuſculano, cum hac ſcripſit.* Conſtitui: *ut fructus redderent uberiores. Fuit faciendum, inquit paulo poſt, ut conſtituerem mercedulas prædiorum.* Exeundi: *ſi manerem hic ad Cæſaris aduentum, qui ex bello Hiſpanienſi Romam uictor redibat: tum mihi in Arpinum ire minus liceret, ne ille ſuſpicaretur iccirco me longius diſcedere, quòd uictorem æquo animo uidere nō poſſem. eundum igitur, antequam ueniat.* De cuius aduentu: *ad quam diem affuturus eſſet.* Illuc: *in Arpinum.* Quid negotii ſit: *in conſtituendis prædiolis.*

*Ex epiſtola X. pagina 207:*

De Marcello, ] *Quem P. Magius Chilo in Athenienſium portu interfecerat. extat de eius interitu Sulpitij epiſtola ad Ciceronem.* Neque acciderat antea: *nunquam enim acciderat, ut clariſſimus uir ab homine teterrimo, ueteri amico, & comite, nullam ob cauſam occideretur. cum autem nunc acciderit, quod nemini in mentem ueniſſet timere: nullum iam eſt periculi genus, quod metuendū non ſit.*

παρὰ τὴν ἱστορίαν tu, ] *Scripſerat Atticus Ciceroni, ut ſe diligentiſſime cuſtodiret, præſertim reliquum conſularem. hoc, inquit, eſt præter hiſtoriam: hoc, quod ſcribis, falſum eſt: quid enim? Seruius Sulpitius non & ipſe conſularis?* Tu: *poſuiſti in epiſtola tua.* Reliquum conſularem: *ſubintelligitur, Vt omni diligentia tuear, atque conſeruem,* Hoc nullam ad partem ualet: *hac cau-*

tio, atque hæc diligētia, quam in tuenda ſalute ad-
hiberi uis, quem fructum afferet, mihi præſertim,
qui in uita iam quod agam nihil habeo, neque domi,
neque foris? Equidem ſic exiſtimo, non minus bene
actum cum illis, qui perierunt; quàm nobiſcum,
qui fortunæ beneficio conſeruati ſumus. Quid
enim ſumus? non eſt de pluribus ſententia, ſed de
» ipſo tantum. nam infert: Quòd niſi hoc mihiueniſ-
» ſet in mentem, ſcribere iſta neſcio quæ; quò me uer-
» terem, non haberem. Κοινότερα quæ-
dam, & πολιτικώτερα.] Subaudi, mittenda. Pu-
to, inquit, quemadmodum tu ſcribis, librum ali-
quem ad Dolabellam nobis eſſe mittendum, qui con-
tineat non τὰ φιλοσοφικὰ, ſed potius κοινότερα
quædam, & πολιτικώτερα. quòd eius generis ſcri-
pta magis uiderentur Dolabellæ cōuenire, qui non in
ſtudijs doctrinarum, ſed in republica, & in commu-
ni quodam literarum genere uerſatus eſſet. Valde
» enim deſiderat: 209. Volo Dolabellæ ualde deſi-
» deranti: non reperio, quid: & ſimul αἰδέομαι
» φράσαι. Brutus ſi quid;] Si Porciam
in matrimonium duxerit. Si ſtatuit: ſi ſtatuit eam
ducere, puto ei faciundum eſſe ut quamprimum du-
cat. Sermunculum: eorum, qui diuortium Clau-
» diæ reprehendebant. nam & ſupra: Nicias cōfectum
» putabat, ſed diuortium non probari. Reſtinxe-
rit, aut ſedarit: hoc eſt quod dixit in epiſtola proxi-
ma ſuperiore: Si quid eſt offenſionis, hæc res mederi
poteſt. nam populum non tam offendit Claudiæ diſ-
ſidio, quàm delectabit Porciæ nuptijs. Qui lo-

quantur etiam mecum: *Claudiæ diuortium im=probantes.* Ipſe: *Brutus. hæc, inquit, ipſe optime ſtatuet, præſertim ſi utetur conſilio tuo. mecũ enim hac de re loqui non poterit, qui in* Arpinum *cogito* XI. *Cal.* Quintiles. XI. Cal. ] *Quintileis. profe=ctus tamen eſt triduo poſt, nempe* VIII. *Cal. ut ſcri=bit* 211: *&* 218: ſed tamen illic: *illic tamen quiddam eſt, quod agam. quid autem illud erat? ut ſcilicet ſua prædiola cõſtitueret. lege in ea, quæ hanc antecedit, & ea, quæ conſequitur, epiſtola.* Spin=therem: *hic eſt, de quo* 204: *qui à patre* Spinthe=*ris cognomen accepit. &* 228.

208.

Miſit ] *Miſit, qui* Spintherem *hodie uenturũ nun=*
» *ciaret. ut illud ad* Tironem: Curio *miſi, ut medico*
» *honos haberetur. & ad* Brutum: Mitte *ad* Lupum *no=*
» *ſtrum, ut is nobis eas centurias conficiat.* De inte=ritu Marcelli: *erant enim, qui ſuſpicabantur,* M. Marcellum *à* P. Magio *fuiſſe occiſum auctore* Cæſare.

Cum de Magio conſtet: *cum conſtet,* P. Magi=*um, qui* Marcellum *uulnerauerat, paulo poſt flagi=tium agnouiſſe, ſeq́; ipſum, ſibi è ſcelere iratum, in=terfeciſſe: res indicat, eius facti cauſam non in* Cæſa=*rem, ſed in* Magij *furorem conferendam.* Non in=telligo: *cur* Brutus Cæſarem *purget. apparet enim, aliquid in* Cæſarem *dici. quod, quale ſit, uelim ex=planes.* Quanquam &c. *ego, inquit, quod ad me attinet, non dubito, quin* Magius *amentia impul=ſus* Marcellum *interfecerit inſcio* Cæſare: *ſed illud co=gito, quænam illi tantæ amentiæ cauſa potuerit eſſe,*

*ut talem uirum, amicum ſuum, etiam ſponſorem occiderit.* Nimirum id fuit: *nimirũ propter eam ſponſionem Marcellum Magius interemit. cum enim una cum Marcello Romam rediret, & creditoribus non haberet unde ſolueret: credo, petijſſe aliquid à Marcello ſponſore ſuo, illum autem non quidem cum opprobrio, ſed conſtanter reſpondiſſe, negantem ſe daturum: ex eo Magium in iram & amentiam prolapſum, illum occidiſſe. Hoc Cicero, coniecturam ſecutus, opinabatur: ſed Valerius Maximus libro IX. aliam ponit eius amentiæ cauſam. cuius uerba ſubſcribemus:*

» *Conſternatum, inquit, Magij Chilonis*
» *amentia pectus, qui M. Marcello datum à Cæſare*
» *ſpiritum ſua manu eripuit, uetus amicus, & Pom-*
» *peianæ militiæ comes, indignatus aliquos ſibi amico-*
» *rum ab eo præferri: Vrbem enim à Mitylenis, quò*
» *ſe contulerat, repetentem, in Athenienſium portu*
» *pugione confodit, Protinusq; ad irritamenta ueſaniæ*
» *ſuæ trucidanda tetendit.*

*Ex epiſtola XI. pag. 208.*

credebam eſſe facile:] *Longius abeſſe à te. nam hæc ſcripſit Arpini, quò ſe ex Tuſculano contulerat.*

Poſteaquam ſum à te diiunctior: *poſteaquam huc ueni, è Tuſculano profectus. ubi minus eram à te diiunctus, quàm nũc ſum. nam Roma multo propius abeſt Tuſculanum, quàm Arpinum.* Fuit faciendum,] *Veniendũ omnino huc fuit.* Mercedulas prædiorum: *ſupra: Mihi Arpinum eun-*
» *dum eſt: nam opus eſt conſtitui à nobis illa prædiola.*

Mercedulas: *uectigal, quod ex prædiorum loca-*

» *tione capiebat: ut* 197: *Ciceroni uelim hoc propo-*
» *nas, ut ſumptus huius peregrinationis accommodet*
» *ad mercedes Argileti, & Auentini. &* 248: *Ab*
» *Erote quæras, ubi merces inſularum.* Conſtitue-
rem: *certiores atque uberiores redderem.* Onus
obſeruantiæ Bruto noſtro imponerem: *cum*
*enim uterque eſſet in Tuſculano, Brutusq́; Ciceronem*
*quotidie uidere uellet; Cicero autem ad illum quotidie*
*ire non poſſet: ſequebatur, ut Brutus ad Ciceronem.*
*quod Cicero nolebat, indignum exiſtimans, Brutum*
*ad ſe quotidie domum uenire. Exiui, igitur inquit,*
*è Tuſculano, ne Bruto noſtro quotidie ad me uenien-*
*di onus imponerem.* Obſeruantiæ: *obſeruare eſt*
*aſſidue cum aliquo eſſe honoris cauſa. unde illud in*
» *prima epiſtola: Dies fere nullus eſt, quin hic Satyrus*
» *domum meam uentitet. obſeruat L. Domitium maxi-*
» *me: me habet proximum. Et Philipica* II. *Cuſtoditus*
» *ſum à te, tu à me obſeruatus in petitione Quæſturæ.*
Commodius colere inter nos: *nam hoc tem-*
» *pore minus commode poterant, itaque* 213. *Nunc,*
» *inquit, cum ita ſimus affecti, ut non poſſimus plane*
» *ſimul uiuere; (intelligis enim profecto, quo maxi-*
» *me poſita ſit* συμβίωσις*) facile patiebar nos potius*
» *Romæ una eſſe, quàm in Tuſculano.* Priuaba-
tur &c. *mecum eſſe quotidie uolebat, nec id pote-*
*rat ſuo commodo, cum ei ueniendum ad me eſſet.*
*ita nullam delectationem capiebat ex Tuſculano.*

Venerit:] *Romam.* Egerit: *de nuptijs.* 207:
Quando obuiam: *Cæſari proficiſcatur, ex Hi-*
*ſpanienſi bello reuertenti.* Conuenias: *uide illud*

205. Piſonem ſicubi de auro. Quàm maturum: aurum enim à Piſone quærebat, ut Scapulanos hortos, quos in auctione cohæredes uendituri erant, poſſet emere. Maturum: quia dies auctionis inſtabat. „ quod infra paulo apertius, his uerbis: De Scapulanis „ hortis toto pectore cogitemus: dies adeſt.

Ex epiſt. XII. pag. 208:

De Attica] Quòd eam ſignificabant ægrotare. 209. 209: 210. 212. 213. Conſolabare: cum cauſam ſcriberes, cur eius inualetudinem putares fore non diuturnam. Aegritudinem: dolorem & moleſtiam meam ex Atticæ morbo ſuſceptam. Et eſt ægrotatio in corpore, ægritudo in animo. ipſe Tuſculanarum quæſtionũ libro III. 195. Vendidiſti.] Metaphora ſumpta de ijs, qui, quod uendere cupiunt, prius laudant, quo libentius ematur. ex quo illud Horatij: Laudat uenales, qui uult extrudere, merces. Vendidiſti, inquit, præclare oratiunculam meam pro Q. Ligario: hoc eſt, ita meam orationem laudaſti, ut alij tuam auctoritatem, tuumq; iudicium ſecuti, eam probare cœperint, æque atque ij, qui uẽditori ſuas merces laudanti fidem adhibentes, bonum ſæpe putant eſſe, quod uitioſum „ eſt. Infra 209. Ligarianam, inquit, præclare au„ctoritas tua commendauit: ſcripſit enim ad me Bal„bus, ac Oppius, mirifice ſe probare. Præconium deferam: perſtat in tralatione: nam præcones in auctione uendebant. dicit igitur Præconium, id eſt uendẽdi curam. Cum aliquid, inquit, à me ſcriptum emittere uoluero, rogabo te, ut id ante, quàm emit-

*tatur, tua auctoritate commendes: ut ſcilicet alij deinde probent, quod à te, tali uiro, prius eſſe laudatum ſenſerint.* De Varrone ſcribis, ] *Varronem deſiderare aliquid à me, ut ſcilicet meis eum ſcriptis intexam.* 209: Nuſquam: *quòd neque in orationibus perſonæ loquentes inducuntur: & in libris, qui rationem oratoriam complectantur, ſcis Varroni locum non eſſe, ex eloquentia minus claro. in oratorijs quidem libris ideo ei locus non fuerat, quòd ab ijs, qui diſputant, mentio cuiuſquam fieri non potuit, niſi eius, qui illis notus, aut auditus eſſet.* 63: Denunciauerat &c. *dixerat, ſe magnũ quiddam uelle ad me mittere.* προσφώνησιν, *libri deſtinationem, dedicationem, ut nunc loquimur, expreſſit græco uerbo, quod latino non potuit. De hoc autem libro, Academicarum quæſtionum in primo, ſic loquitur Varro:*
» *Intemperantis eſſe arbitror, ſcri-*
» *bere, quod occultari uelit. ſed habeo opus magnum in*
» *manibus; quòd iam pridem ad hunc ipſum (Cicero-*
» *nem autem dicebat) quædam inſtitui, quæ & ſunt*
» *magna ſane, & limantur à me politius. Et Cicero:*
» *Iſta quidem, inquam, Varro iam diu expectans, non*
» *audeo tamen flagitare. Et in epiſtola: Expectabam o-*
» *mnino iandiu, meq; ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe*
» *ſcriberem, quàm aliquid accepiſſem, ut poſſem te re-*
» *munerari quamſimillimo munere: ſed cum tu tardi-*
» *us id faceres, hoc eſt, ut ego interpretor, diligentius;*
» *teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum,*
» *amoriſq; noſtri quo poſſem literarum genere declara-*
» *rem.* προσφώνησις *autem illa Varronis, ut opinor,*

*opus fuit de lingua latina, quod Ciceroni inſcriptum poſtea emiſit.* Καλλιππίδης ] *Tragœdus fuit percelebris Ageſilai ætate, qui curſitans in ſcena, tamen ne cubiti quidem menſuram progrediebatur: unde græcum adagium in eos, qui ſatagunt, & nihil agunt. Suetonius in Tiberio, & Plutarchus in apophthegmatis.* καλλιππίδην *igitur Varronem appellat, quòd aſſidue ſcribendo, nihilo tamen proceſſiſſet magis, quam* καλλιππίδης *in curſu.*

Parabam ] *Reddere aliquid pro eo, quod ille dediſſet, & reddere pari menſura, aut etiam, ſi modo potuiſſem, cumulatiore.* Heſiodus: *uerſus Heſiodi eſt,* αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, αἴκε δύνηαι. *quo uerſu eadem menſura iubet reddere, qua acceperis, &*
,, *cumulatiore, ſi poſſis. In primo de officijs: Quòd ſi,*
,, *inquit, ea, quæ acceperis utenda, maiore menſura,*
,, *ſi modo poſſis, iubet reddere Heſiodus: quidnam be-*
,, *neficio prouocati facere debemus? Et de claris orato-*
,, *ribus: Illud Heſiodum laudatur à doctis, quod eadem*
,, *menſura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cu-*
,, *mulatiore, ſi poſſis.* αἴκε δύνηαι: *proximo ſuperiore uerſiculo, cum hemiſtichium Heſiodi poſuiſſet, adſcripſit, Si modo potuiſſem: ſiquidem etiam Heſiodus non hoc modo dicit,* αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λώϊον, *ſed adſcribit,* αἴκε δύνηαι. Deſpondimus, ] *Cōſtituimus Bruto mittere.* Illam ἀκαδημαϊκὴν: *libros duos Academicarum quæſtionum: quorum, Catulus, priorem inſcripſerat; Lucullus, alterū; quòd duorum dierum ſermonem à Catulo & Lucullo habitum exponerent. Poſtea cum eos libros à Catulo &*

*Lucullo*

*Lucullo ad Varronem transferre uellet; non ſolum ut Attico ſatisfaceret, roganti ut Varronem ſuis ſcriptis inſereret; ſed etiam, quòd ἀπιθανώτερον uideretur, inducere loquentes de philoſophia Catulum & Lucullum, homines illos quidem nobiles, ſed earum rerum, quæ in ijs libris diſputarentur, minime peritos: ex duobus libris contulit in quatuor, eosq́; ad Varronem miſit, cum quidem, Catuli et Luculli omni prorſus mentione ſublata, partes ei Antiochianas dediſſet, ſibi ſumpſiſſet Philonis. ſed accidit uel hominum negligentia, uel temporum iniuria, ut ex quatuor libris ad Varronem primus duntaxat, ac ne is quidem integer, ad noſtram ætatē perueniret. ex duobus autem, quos primum ſcripſerat, Catulo & Lucullo inſcriptis, de quorum ſalute multo minus Tullium laboraſſe, quàm de poſterioribus ad Catonem, credibile eſt; (quippe, cū dicat paulo poſt: multo hæc erunt ſplendidiora, breuiora, meliora) neſcio quo modo Lucullū æquior fortuna ſeruauit.* Nullo modo philologi: *infra* 209: In *his rebus* ἀτριψία. & 210: Sunt Ἀντιόχεια: *cum ij libri ſententiam Antiochi de Academia cōplectantur, Varro autem partes Antiochianas ualde probet: recte ad eum transferentur.* 209: 210: Reponemus: *alijs libris eos ornabimus.* Si tu hoc probas: *ut ad Varronem transferamus.* De Brinniana auctione ] *Brinnius ſuorum bonorum hæredes aliquot inſtituerat, in ijs Ciceronem. eorum bonorum auctionem cohæredes facere uolebant, more in omnibus fere hæreditatibus uſitato, in quibus ſcilicet plures hæredes eſſent: ut*

*omni hæreditate in pecuniam redacta, ſuam quiſque partem capere facilius poſſet.* Ait, ſine ulla controuerſia rem ad me eſſe collatam ad VIII. Cal. Quint. *ait,* VIII. *Cal. Quint. cohæredũ omniũ ſententia magiſtrũ auctionis me eſſe conſtitutũ. in auctionibus enim hoc ſeruabatur, ut ex ijs, quorũ res in auctione ageretur, unus auctionẽ gubernaret ac moderaretur, qui ſcilicet, quanti quæque res uenire deberet, ipſe ſtatueret arbitratu ſuo, ſocijs non repugnantibus. In epiſtola prima, Vna, inquit, agebant & cæteri creditores, in quibus erat & Lucullus, & P. Scipio, & is, quem putabant magiſtrum fore, ſi bona uenirent, L. Pontius. Et Quintilianus libro* VI. *ubi de riſu agit, Ciceronis dictum ponit in Pletorium Fonteij accuſatorem: Pletorij matrem, dum uixit, ludum; poſtquam mortua eſſet, magiſtros habuiſſe. Et ludum per translationem ait eſſe dictum, magiſtros per ambiguitatem: quòd ad Pletorij matrem, dum uixit, infames fœminæ conuenire ſolitæ; poſt mortem, eius bona uenibant.* Putauerunt: *putauerunt me Romæ fore, aut in Tuſculano, ut ſuo commodo me conuenire & colloqui de auctione poſſent: cum ignorarent me Arpini fore uſque ad Nonas: quò uenturos credibile non eſt, cum Arpinum Roma diſtet multis millibus paſſuum.* Amico tuo: *Egnatio Maximo.* 217 : 221 : Proferant auctionem: *ultra* III. *Idus: qui erat auctionis dies. Puto, inquit, circiter Nonas me in Tuſculano fore. ibi me conuenire, & meam de auctione ſententiam poterunt cognoſcere. quòd ſi à Nonis ad* III. *Idus, hoc eſt ad auctionis diẽ,*

*minus intereſſe ſpatij uidetur, quàm ipſi uellent: pau-*
» *lum proferant auctionem.* Infra 208. *Obire, inquit,*
» *auctionis diem facile poterunt ( eſt enim* III. *Idus )*
» *ſi me in Tuſculano poſtridie Nonas mane conuene-*
» *rint. quòd ſi laxius uolent proferre diem, poterunt*
» *uel biduũ, uel triduum, uel ut uidebitur : nihil enim*
» *intereſt.* Cum piſone Erotem habes. ]
*Nunc & Piſo & Eros Romæ ſunt. cum Piſone igitur, ſi potes, confice de auro, & ab Erote cognoſce, quantum nobis & à Faberio & ab alijs debeatur.* Supra
» 204 : *Piſonem, inquit, ſicubi de auro. Faberius ſi ue-*
» *nerit, uidebis ut tantum attribuatur, ſi modo attribue-*
» *tur, quantum debetur. accipies ab Erote.* Ita *hunc locum, alioqui obſcurum, ille locus illuſtrat, illum autem noſtra interpretatio.* De Scapulanis hortis ] *Quos emere cupiebat, ut in ijs filiæ monimentum poſſet ædificare. Et ſuperiore proximo uerſiculo & de Piſone et de Erote Atticum admonuit horum hortorum cauſa.* Dies adeſt : *dies auctionis: quo Scapulani horti in auctione uenibunt. Supra,*
» *huius auctionis tempus ſignificans, Piſonem, inquit,*
» *conuenias: uides, quàm maturum ſit.*

Ex epiſt. XIII. pag. 209.

Abſtuli, tranſtuliq́; ] *Abſtulit à Catulo et Lucullo, tranſtulit ad Varronem. Et appellat eos nobiliſſimos homines, quia patritij fuerant, cum plebeius eſſet Varro.* Multa detracta : *quanquã hi libri grandiores ſint, quàm erant illi ad Catulum et Lucullum: tamen in illis multa erant, quæ in hos non contuli.*
Qui intellexeris illum uelle : *intelligere te ſcribis,*

Varronem uelle, ut ego eum meis ornem ſcriptis. nūc
mihi peruelim ſcribas, quo modo intellexeris hoc il=
» lum uelle. 210. Expecto, inquit, quid ad ea, quæ
» ſcripſi ad te: primum, qui intellexeris eum deſiderare
» à me, cum ipſe homo πολυγραφώτατος nunquam
» me laceſſiſſet. Ζηλοτυπεῖσθαι: nam & hoc At=
ticus adſcripſerat, intellexiſſe, neſcio quem à Varro=
ne ζηλοτυπεῖσθαι, eorum, quos Cicero in ſuis libris
intexuiſſet. 210. Brutum: cui opus de Finibus de=
ſponderat. Id Hercle reſtabat: εἰρωνικῶς. quaſi
dicat: Inuidia exiſtit inter pares: at Varro neuti=
quam Bruto comparandus: cur igitur illi inuideat?
Eadem ironia Terentius utentem Aeſchinum inducit
» in Adelphis: qui lenoni dicenti, Leno ſum, fateor,
» pernicies communis adoleſcentium, Periurus, peſtis;
» tamen tibi à me nulla eſt orta iniuria: reſpondet: Ná
» hercle etiam id reſtat. Libri &c. ] Aſ=
ſentior Petro Victorio, homini erudito, qui libros de
Finibus ad Brutum intelligi putat. certe enim qua=
tuor Academicos ad Varronem ſignificare non poteſt,
qui nondum exierant: nam ſi exiſſent, Atticus eos le=
giſſet: non legiſſe autem, aperte indicat illud, Hæc e=
runt ſplendidiora, breuiora, meliora. & præterea to
ta epiſtola, & ſequentes etiam, quibus Atticum conſu
lit, num quatuor Academicos ad Varronem mittat,
quos tamen iam perfecerat, Varrone partes Antiochia
nas in ijs defendente: ſed, inquit, etſi nomina iam fa=
cta ſunt: tamen uel induci, uel mutari poſſunt.

Illam iacturam ] Quos enim libros de quæſtio=
nibus Academicis prius ſcripſeram, Catulum uideli=

cet, Lucullum; eos uides fruſtra à te eſſe deſcriptos: ſiquidem hæc ad Varronem poſteriora intelliges eſſe ſplendidiora, breuiora, meliora. Breuiora: erit, cui Cicero uideatur eadem de re non idem dicere. quo modo enim hæc ait fore breuiora, qui paulo ante de iiſdem libris hoc ſcripſerit, Grandiores ſunt omnino, quàm erant illi? Non iniuria dubitabitur. certe enim Grandiores & breuiora uoces inter ſe ſunt non modo non cohærentes, ſed etiam contrariæ, & plane repugnant in ſententia. ſed refer hanc ad genus narrandi, illam ad operis magnitudinem: tolletur omnis dubitatio. ſignificat enim: cum in his libris plura dixerit, quàm in illis, quod attinet ad res; preſſius tamen eſſe locutum, & breuitatem magis adamaſſe.

Ἀπορῶ, quò me uertam &c.] Dubius ſum, quid agam: nam ſcribere aliquid uellem, quod Dolabellæ deſideranti poſſem mittere: quid autem mittam, non reperio: ego enim nunc τὰ φιλοσοφούμενα perſequor; quæ non uidentur eius perſonæ conuenire, cum is in philoſophiæ ſtudio minime uerſetur. præterea, αἰδέομαι Τρῶας, hoc eſt, uereor ne reprehendar à bonis, ſi quid ſcripſero in gratiam Dolabellæ, qui cõtra remp. arma tulit Cæſarem ſecutus. uerſus eſt, quo utitur Hector apud Homerum, Troianorum & Troianarum reprehenſionem timens, niſi cum Achille fortiter pugnauerit. αἰδέομαι Τρῶας, καὶ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλους. dubius, igitur inquit, ſum, dem'ne ex meis ſcriptis aliquod Dolabellæ, nec ne. nam & Dolabellæ cauſa uolo: & idem bonorum accuſationem timeo. Supra 207: Ad Dola-

» *bellam, inquit, ut ſcribis, ita puto faciendum, κοινό=*
» *τερα quædam, & πολιτικώτερα. faciendum certe*
» *aliquid eſt: ualde enim deſiderat.* Si aliquid, &c. *ſi aliquid ad* Dolabellam *miſero, non potero bonorũ reprehenſionem effugere.* Aut ceſſandum igitur, aut aliquid excogitandum: *aut mihi à ſcriptione deſiſtendum eſt: aut, ſi deſiſtere nolo, excogitandum aliquid, quod* Dolabellæ *dem, quod ſcilicet ab eius perſona uideatur eſſe non alienum. ſcribere enim ſi pergo, & ad eum nihil mitto; offendetur, quòd alios meis inſeram ſcriptis, ipſum deſiderantem non inſeram. aut igitur nihil omnino ſcribendum, aut excogitandum quod illi mittam.* Quòd *enim dixerat,* Non reperio, quid; *intulit,* Aliquid excogitandum. Angit.] Quòd *infirma eſt.* 208: 209: Reguſto: *crebro, inquit, tuas literas in manus ſumo: ijs legendis acquieſco, quia ſcribis te de ea recte ſperare.* 210. Nouas: *quæ ſignificent illam aut iam conualuiſſe, aut ægrotare minus grauiter.*
» Idem *infra his uerbis:* Attica *noſtra quid agat, ſcire*
» *cupio. etſi tuæ literæ (ſed iam nimis ueteres ſunt) re=*
» *cte ſperare iubent. tamẽ expecto recens aliquid. itaque uocem* Nonas, *quam alij probarunt, ut perſpicue falſam reijcio.*

Ex *epiſt.* XIIII. *pag.* 209.

Ad me uenire.] In *Arpinum: ut ijs de auctione meam ſententiam oſtendam.* In *epiſtola proxima ſuperiore.* Hæreditas tanti non eſt: *ut eius cauſa hanc moleſtiam hic ſubire debeam: cum huc uenerim, ut conſtituendis prædiorum meorum mercedibus*

operam darem, non ut occupatus curanda auctione detinerer. In Tuſculano: ubi ad Nonas futurus ſum. 208: 210. De Bruto: de nouis nuptijs. 207: De Cæſare: de eius reditu ex Hiſpania. 212: 209:

Quod ſcripſimus: ] Quatuor libros Academicos. Te ei dialogo adiunctum eſſe tertium: infra 210: Tu es tertius in ſermone noſtro. Nomina: Varro, Cicero, Atticus: qui in ijs libris colloquebãtur.

Ex epiſt. XV. pag. 209:

Cauſa fuerat. ] Cur quiſquam ueniret, cur quenquam ad me mitteres; quod rem, de qua ſcriberes, non haberes.

Ex epiſt. XVI. pag. 209:

Suſtentare nos ] Afflictos & debilitatos tum ex ruinis reip. tum ex interitu filiæ. 211. E uilla: Arpinati. erat enim Arpini, cum hæc ſcripſit: & paulo poſt, in Tuſculanum dicit ſe eſſe rediturum ad Nonas: idemq; 208: Traduximus: ] 209. Hortenſii: nam interfuit dialogo, quem ſecundo libro, Catulo audiente, Lucullus & Cicero habuerunt. Nominibus: homines ſciebant, Catulum, Lucullum, Hortenſium eſſe, non illos quidem rudes, ſed earum rerum, quæ in ijs libris agerentur, ignaros. 208: Brutumq;: erat enim Antiochius. 214.

Tuæ literæ ] Quibus ad me ſcribis te intellexiſſe, Varronem deſiderare, ut ego eum meis ſcriptis inſererem. 209. Nemini &c. 211. Vt legi tuas de Varrone, tanquam ἕρμαιον arripui. aptius nihil eſſe potuit ad id philoſophiæ genus, quo ille maxi-

» *me mihi delectari uidetur.* & 208:

210.

Placeat'ne tibi &c.] *Iam traduxit libros Academicos ad Varronem: ſed conſulit Atticum, primum placeat'ne aliquid ad illum mitti; deinde, ſi placebit, hos'ne potiſſimum de Academia libros. nam ſi Attico aliter uiſum eſſet, rurſus Academiam à Varrone ad alios traduxiſſet, nominibus mutatis, ut ait* 209. *quo item loco, Academiam cum dixiſſet Catulo ſe abſtuliſſe & Lucullo, ad Varronem'q; tranſtuliſſe; rogat Atticum in epiſtolæ clauſula, num ei placeat ad Varronem mitti quod ſcripſerat.* & 209: *Dandos'ne putes, inquit, hos libros Varroni, etiam atque etiam uidebis. cum eos libros in eadem epiſtola dixerit ſe iam ad Varronem tranſtuliſſe. Perſpicuum igitur eſt, Academicas quæſtiones Varroni non ita libenter Ciceronem dediſſe: cum de eo, quod iam ſcripſerat, crebro Atticum conſulat, num mitti placeat. Aperte etiã* 211: *Mihi, inquit, quædam occurrunt: ſubaudi, cur*
» *Academia Varroni danda non ſit.* Et 214. *Sæpe mihi*
» *occurrit uultus eius, quærentis fortaſſe uel hoc, meas*
» *partes in his libris copioſius defenſas eſſe, quàm ſuas.*
Venit? *Romam.* Ecquid agit, ecquando? *de Porciæ nuptijs dictum accipio: ut ſupra.* De Cæſare: *de reditu Cæſaris ex Hiſpania.* 111: Ad Nonas: *in Tuſculano futurus ſum.* 208: Cum Piſone: *conficies. conficies autem quid? de auro. uide illud, Piſonem ſicubi de auro.* 205.

Ex epiſt. XVII. pag. 210.

De VI.] De VI. Cal. Tuis: *ut à te mihi literas*

*referrent, cum ab alijs expectarem.* Eadem illa: *cũ ſcribendi ſententiam non habeam, eadem nunc ad te ſcribam, quæ antea ſcripſi, hæc ſcilicet; quid* Brutus *cogitet, aut ſi aliquid egit: hoc eſt, num* Porciam *cogitet uxorem ducere, aut ſi iam duxit.* Quid a' Cæſare: *quid afferatur de eius aduentu.* 207: 212: Quid agat: *ut ualeat.* 209.

*Ex epiſtola* XVIII. *pag.* 210.

Conficiamus hortos.] *Emamus hortos: ut & habeam non modo ubi fanum ædificare, ſed etiã ubi ipſe eſſe poſſim; & ab* Vrbe *tamen longe ne abſim.*

» 198: *Maxima, inquit, eſt in* Scapulæ *celebritas,*
» *propinquitas præterea ubi ſis, ne totum diem in uil-*
» *lam.* Iam erit: *iam ero in* Tuſculano. *Erat enim* Arpini. Deſiderare a' me: *ut ad ipſum ex meis ſcriptis aliquod mittam.* 208: 210: Nunquam me laceſsiſſet: *nihil unquam ad me miſiſſet.* Quē ζηλοτυπεῖν: 209. Multo Hortenſium minus, &c. *ſenſus eſt:* Scribe *ad me, cuinam inuideat* Varro: *niſi forte* Bruto. *quòd ſi* Bruto *non inuidet; multo minus* Hortenſio, *aut ijs, quos in libros de rep. induxi: ſi quidem omnes mortui, ideóq; extra inuidiam.* Et *uidetur propter breuitatem ſubobſcura ſententia. nam ante illud,* multo Hortenſium minus, *apparet aliquid deſiderari: & ſane deſideratur: quod autem deſideratur, hoc eſt:* Niſi forte Brutum. *id autem* Cicero *omittit, quòd apertius paulo ante ſcripſerat, his uerbis: Illud utique ſcire cupio,*
» *quem intellexeris ab eo ζηλοτυπεῖσθαι: niſi forte*
» Brutum. Hortenſium *autem* Cicero *inſcripſerat cum*

librum, quo philoſophiam laudauit: ut in ſecundo de Diuinatione. itemq́; eum incluſerat in eum dialogum, qui ſecundo Academicorum libro explicatur. Vt mittam ad eum, quæ ſcripſi: ut mittam ad eum quatuor libros Academicos. Coram: iam enim ero in Tuſculano: quò tu ad me uenies, ut de his rebus coram. 209. 211.

Ex epiſtola XIX. pag. 210:

Ne triſtis ſis,] Propter ipſius inualetudinem. ἀκίνδυνα: non periculoſa: quòd ſcribis eam non periculoſe ægrotare. Commendauit:] Cum enim eam à te laudari Balbus ac Oppius cognouiſſent, auctoritate tua permoti probare & ipſi cœperunt. 208. Ligarianam, inquit, præclare uendi-
» diſti. Ne uiderer φιλένδοξος:] Con-
» ſtituerat Cicero neminem includere in dialogos, eorum, qui uiuerent: ideoq́; Varronem intexere nuſquam poterat. ſed commotus Attici literis, qui ſcripſerat Varronem & deſiderare, & magni æſtimare, mutato conſilio in libros illum Academicos induxit, Antiochi ſententiá de Academia explicantem. φιλένδοξος, amator illuſtrium uirorum. ſcripſerat enim Atticus: Non ſemper Ciceroni quærendos eſſe Catulos & Lucullos, Africanos & Lælios, aut huiuſmodi uiros, quibus ſermonem tribueret in ſuis libris, ne nimis ambitioſus in claros uiros uideretur: ſed etiam dandũ eſſe aliquid ijs, qui minus illuſtres eſſent; proptereáq; de Varrone cogitandum: ne, ſi ſemper in ſuis dialogis diſputantes feciſſet homines gloria præſtantes, ut in tribus oratorijs libris, ſex de republica,

duobus Academicis, φιλενδοξοσ uideretur. Reſpōdet: Academicas quæſtiones ad Varronem non ideo tranſtuli, ne uiderer φιλενδοξοσ; (nam iſta cauſa me nō moueret: ſiquidem iccirco ego de Varrone minus cogitabam, non quòd eſſem φιλενδοξος, uerum quia cōſtituebam, eorum, qui uiuerent, neminem in dialogos includere) ſed quia ſcribis, & deſiderare illū, & magni æſtimare. EOS: dialogos de Academia: quod per appoſitionem explanat, inferens, Academicam omnem quæſtionem. Collecta: quæ enim Antiochus contra Philonis opinionem colligere ſolitus erat, aſſerentis nihil poſſe comprehendi; ea Cicero Varronem fecit explicantem in libris Academicarum. Ipſe reſpondeo: ideo dicit in epiſtola ad Varronē:
" Tibi dedi partes Antiochianas; quas à te probari, in-
" tellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis.

Cottam,] L. Aurelium Cottam, L. Torquati in Conſulatu collegam, inſignem iudicijs inter tres ordines communicatis. In antiquis perſonis: cum ijs, qui multis annis ante nos fuerunt, ſermonem tribuimus: nullas loquendi partes ipſi aſſumimus: idq́; ſuauiter, & uenuſte fit. quod ſeruauit Heraclides: itemq́; nos in de rep. Heraclides: cognomento Ponticus, ſiue Pompicus à mollitie: Platonis, & deinde Ariſtotelis auditor, cuius ſcripta non extant. 330. item in V. diſputatione Tuſculana, & Laertius. Ἀριστοτέλειον morem: in quo ita diſputatur, ut eius ſententia, qui illam diſputationē ſcribit, principem locum obtineat. Ita confeci: ita, Ariſtotelico more: in primo enim & ſecundo libro cum Tor-

*quato, in tertio & quarto cum Catone, in quinto cum Piſone diſputat; & ita diſputat, ut penes ipſum ſit principatus.*

211.

Somniaſſe ] *Vſque adeo Catulus, Lucullus, Hortenſius earum rerum, de quibus in duobus Academicis diſſerebant, imperiti, ignariq; erant, ut de ijs ne ſomniaſſe quidem unquam uideri poſſent.* 208: 209: De Varrone: *ut eum deſiderantem meis libris intexerem.* 209: Ad id philoſophiæ genus: *ad Antiochiam rationem, quæ in ijs libris explicatur, aptius nihil eſſe potuit, quàm Varronis perſona* 208: Measq; parteis: *rectè cecidit, quod ad meas partes attinebat. nam cum Antiochia Varroni dederim, quæ ſunt uehementer* πιθανὰ*; partes Philonis mihi ſumpſerim: non ſum conſecutus, ut ſuperior mea cauſa uideretur. quo maiorem à Varrone gratiam inibimus.* Vehementer πιθανὰ: *quæ Varro narrat in ijs libris, ab Antiocho audita; ſunt ad perſuadendum aptiora, quàm illa, quæ ego contra Antiochum ex Philonis ſententia diſputo: ut hoc queri non poſſit, meas partes in his libris copioſius defenſas eſſe, quàm ſuas.* 214. Occurrunt: *cur non dandos putem.* 212: 213: Coram: *nam in Tuſculano iam ero. Quod & in proxima ſuperiore epiſtola, & in ea, quæ proxime ſequitur, ſignificat. Tuſculanum autem ita propinquum Romæ erat, ut eò ſæpe ad Ciceronem Atticus excurreret.*

*Ex epiſtola* XX. *pagina* 211.

Conſolatorias, ] *In Tulliolæ morte.* 213. Vr=

be augenda: *ut à ponte Miluio ſecundum monteis Vaticanos Tyberis duceretur. ſic enim fiebat, ut, Vaticanis montibus cis Tyberim incluſis, & ea foſſa, qua prius Tyberis decurriſſet, exiccata, magnam in amplitudinem Vrbs explicaretur.* 218. 218: Promulgatum: *ſcriptum in lege propoſita. nam promulgare ualet legem proponere, facta poteſtate, ut intercederet ſi quis uellet. nemine intercedente; ex promulgatione ad populum ferebatur.* Noſtra officia] *Quòd eũ Dolabellæ de meliore nota commendauerim.* 207: De uxore Tuberonis, & priuigna: *de rixa inter uxorem & priuignam Tuberonis orta.* Neque Tuberonem uolo defendere: *qui eam rixã aluerit, cum extinguere deberet.* Theatrum: *habuiſti, quod, tanquam in theatro, ſpectare poſſes cum uoluptate. quid autem ſpectare? rixam ſcilicet inter uxorem Tuberonis, & priuignam.* Nihil melius:] *Stulte ad te ſcripſeram, nihil eſſe melius fama: hoc eſt, nihil apud nos pluris eſſe debere, quàm ut homines de nobis honorifice loquantur. Nunc de fama nihil laboro: curandum enim non eſt.* Atque hoc, &c. *de fama curandum non eſt: at hoc quidem eſt curandum, In omni uita ſua quenque à recta cõſcientia tranſuerſum unguem non oportere diſcedere. Ad duas enim dictiones* Atque hoc, *ſubintelligitur Curandum.*

Quàm φιλοσόφως? *quàm philoſophice tecum agam. & refertur ad illud, quod proxime dixit, In omni uita ſua quenque à recta conſcientia tranſuerſum unguem non oportere diſcedere. Eſt enim philo-*

*ſophica ſententia.* Hæc in manibus habere? *libros de philoſophia tractare?* Nam *hoc tempore philoſophiam* Cicero *latinis literis explicabat.* Δεδῆχθαι te nollem: *nollem te momordiſſet, quòd ſcripſi nihil me laborare de fama. ego enim in toto nihil curo, niſi ut ei ne deſim.* Quod nihil erat: *nihil putes licet, quod ſupra ſcripſi de fama.* Nollem, *inquit, te momordiſſet id, quod ſcripſi de fama: quod nihil erat.* Eodem: *ad id, quod inſtitueram ſcribere de fama.* In toto: *re ipſa.* Id ago ſcilicet: εἰρωνεία. *quaſi hoc dicat:* Non *id ago, ut iudicia uidear tenere, ut in iudicijs uidear regnare. itaque, quod attinet ad iudicia, non curo famam. ſed ſi ſummam uideas cogitationum & actionum mearum, curare me diceres. à recta enim conſcientia tráſuerſum unguem non diſcedo. ita ne famæ quidem deſum: ſiquidem recte uiuentes infamia non ſequitur. ad ſpeciem igitur nihil ago, ut uidear laborare de fama: ſed in toto, hoc eſt re ipſa, famæ non deſum, cum ita uiuo, & ita animatus ſum, ut nemo me in officio boni uiri poſſit reprehēdere.* Μὴ γὰρ αὐτοῖς: *neque enim ipſis: ſubaudi, quidquam tribuo. & uidetur locus ex uetere ſcriptore: quem* Cicero *ſuo more, ut* Attico *ſatis notum, non totum recitat.* Domeſtica: *quæ ſunt domeſtica, quæ dicit ſe non poſſe ferre?* Interitus *filiæ,* Quintorum *in ſe maledicta, patris & filij.* 176. 199: 207. Iſta: *urbana.* Perfectum: *rectum, & honeſtum.* Sententiam ſuam: *oſtendere: ſed tamen hoc, quod dicam, uere dictum puta:* Quòd *iudicijs olim operam dederim, non poſſum non pro-*

*bare: eadem tamen non curare pulchre poſſum.*

Ex *epiſtola* XXI. *pagina* 211:

Quid poſſum de Torquato,] *Scribis, ut ſignificem tibi de* Torquati *negotio. quid poſſum ſignificare, niſi aliquid à* Dolabella *cognouero? nam illud negotium* Dolabellæ Cicero *cõmendauerat.* 207:

Quod ſimul ac: *ſimul ac ſcripſerit ad me* Dolabella *quid egerit cum* Cæſare *de* Torquati *re; continuo perſcribam.* Scietis: *tu, & Torquatus.*

Ab ἐποχῆς] *Ab aſſenſionis retentione.* Inhibitio, *inquit, non idem eſt, quod retentio. nam retinere illud eſt, quod aurigæ faciunt, equorum curſum adductis habenis ſiſtentes: inhibere autem, non cum remiges nauem ſiſtunt, ſed cum alio modo remigantes, eam conuertunt ad puppim. uol.* I*. phil.* 15: 23:

In libro: *in ſecundo Academicorum.* Nec eſt melius quidquam, &c. *in* II*. Academicarũ quæſtionum libro, contra ſe ipſum ex* Luculli *perſona ſic*
» *loquitur* Cicero: *Nihil me lædit, inquit. ego enim, ut*
» *agitator callidus, prius quàm ad finem ueniã, equos*
» *ſuſtinebo; eoq́; magis, ſi locus is, quò ferentur equi,*
» *præceps erit. ſic me ante ſuſtinebo: nec diutius captio-*
» *ſe interroganti reſpondebo.* Hic, *ut opinor,* Atticus Ciceronem *monuerat, ut pro, equos ſuſtinebo, ſcriberet, equos inhibebo. eumq́;* Cicero *ſecutus, locum mutauit. deinde cum, inhibere, non idem eſſe, quod ſuſtinere, didiciſſet;* Attico *ſcripſit, ut reſtitueretur, ſuſtinebo.* Nec eſt &c. *uerbum, inquit, inhibere, quod ualde arriſerat, in iſtum locum uideo non recte uenire: nec eſt melius quidquam, quàm ut dicatur,*

ſuſtinere currum equoſq;. Quoniam autem illa, quæ ex Academicarum ſecundo recitaui, ſunt ex Luculli perſona, qui futurum dicit, ut ad interrogationes ſoritarum non minus aſſenſionem ſuſtineat, quàm ſuſtinere equos ſoleat agitator callidus: iccirco in hac epiſtola Cicero, Nec eſt, inquit, melius quidquã, quàm ut Lucullus ſuſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equoſq;: hoc eſt: Melius nihil eſſe poteſt, quàm ut Lucullus ſuſtinere ſe dicat ſiue currũ, ſiue equos, quemadmodum ſæpe ſuſtineat bonus agitator. Illud autem, Suſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equoſq;; ſentio uerſum eſſe ex uetere poeta. quem Cicero integrum ſumpſit, quòd ad ſententiam faciebat. quod & alibi eum feciſſe animaduertimus. illud, quod ſupra poſui ex ſecundo Academicarum; Ego enim, ut agitator callidus, equos ſuſtinebo; ex eo uerſu eſſe ſumptum, nemo non uidet.

212.

Aut de rumore, aut de Polione.] *Scripſerat enim Atticus rumoris eſſe neſcio quid, præſertim de Aſinio Polione, qui cum Cæſare bellum geſſerat in Hiſpania contra Pompeij liberos.* De Panſa etiam: *de Panſa etiam curo: ſi quid certius, ut id ad me ſcribas.* Credo enim &c. *utinam Attici epiſtolas ad Ciceronem haberemus. quàm multa paterent, quæ nunc, tanquam in tenebris abdita, non uidemus. Hic certe quid de Panſæ negotio ſignificetur, ſi quis ex ingenio uelit quærere; fruſtra ſit diligens.* Si quid eſſet: *ſcribe, ſubauditur.* Certe'ne &c. *certé'ne ita eſt, ut ad me ſcripſiſti, de Metello & Balbino?*

no?

no? Dic mihi, &c. ] *Leuiter cum Attico queritur, quòd Balbo quintum de Finibus librum dederit deſcribendum.* Faciebat: *quod tu facis; cum iniuſſu meo mea diuulgas. uenditabat ille quidẽ Platonis libros, nunquam tamen eos edidit inſciente domino.* λόγοισιν ἑρμόδωρος: *uerbis lucratur Hermodorus, quod tum in ore hominũ frequentiſſimum fuit.* Cuiquam: *dari. nam quintum librum Balbo dederat ante, quàm Bruto, ad quẽ opus mittebatur.*

Ἀδιόρθωτα, ] *Imperfecta, non plane correcta. nam quædam dicit ſe mutaſſe in quinto, poſtquam eum Balbus ab Attico deſcripſerat. recte igitur* ἀδιόρθωτα. *Et* 211: *Nolebam, inquit, aut obſoletũ Bruto, aut Balbo inchoatum dari. quo loco inchoatum poſuit pro rudi & impolito: &* ἀδιόρθωτα *hic in eam ſententiam uſurpauit. ſic enim eſt legendum.* Ἕωλα: *obſoleta, nimis uetera. nam ſi & Balbus & alij eos libros habebũt ante, quàm Brutus:* ἕωλα *certe erunt, cum illi dabuntur, eoq́; minus grata.* Quæ ſcripſi ] *Quatuor Academicos ſignificat.* Me tibi dicere? *ut eos de Finibus cótineres. quod ſi tibi dixiſſem, non exiſſent.*

Cerelia: *cum hac Ciceronem libidinis commercium habuiſſe, Q. Fuſius Calenus in oratione ſua apud Dionem obiecit, libro* XVI. A me: *à meis librarijs: ut paulo poſt: Ad te ſcripſeram, Cereliam quædam habere, quæ niſi à te non potuerit.*

212:

In Tuſculano. ] *Me conuenient, ut de auctione Brinniana colloquantur.* 208: 209. Aduen=

tu : *redibat ex Hiſpania, deuictis Pompeij liberis.* Leuius : ] *Aegrotat.* 208: 209. Cogitatione: *cui nam in matrimonio collocetur, cum fere iam ſit nubilis.* Nihil tibi credo &c. *quippe cum ipſe nouerim. credimus autem ea, quæ non nouimus.* Hominem : *hoc refer ad genus, non ad mores: infert enim, Ipſum nõ noui.* De Scrofa : *ſic alibi, Audiui de ſocero meo.* Accedit ] *Cum prope Attici ædes habitaret : ut, ſi Atticam uxorem haberet, ad ſoceri non longinquas ædes commode iret. opinor enim, cum unicam filiam Atticus haberet, eum apud ſe habitare cum filia uolebat. quod fere nunc quoque fit.* εὐγενέστερος : *nobilior, quod ad genus attinet, ob maternos affines.*

*Ex epiſt.* XXII. *pag.* 212:

Quid tibi placeat, ] *Num ad eum mittendi uideantur quatuor Academici.* 211. Occurrunt: *cur mittendi non ſint.* Intexui : *nam ei dialogo tertius adiunctus es.* 209. 210: Crebrius : *ut te in meis libris intexam.* De Marcello ] *De Marcelli interitu.* 207: 208. Seruius : *Sulpitius, cuius epiſtolam de interitu Marcelli ſignificat. ea legitur epiſtolarum libro* IIII. *ad Sulpitium.*

Culpa libero, ] *Quòd meorum librorum copiam*
» *fecerint. Paulo ante, Tuorum, inquit, nullum deli-*
» *ctum arbitror : à me enim prætermiſſum eſt, ut dice-*
» *rem eos exire nondum uelle.* Aliud quiddam : *et tamen quaſi te accuſans ſcripſeram, Cereliam quædã habere, quæ niſi à te non potuerit.* 212. Satisfaciendum ] *Vt quintũ de Finibus librum de-*

*ſcriberet. Erat autem Balbi apud Cæſarem ſummi pon deris auctoritas: ut non ſine cauſa dicat, Balbo qui= dem intelligebam ſatisfaciendum fuiſſe.* 212. Aut obſoletum Bruto, aut Balbo inchoatum: *no= lebam, libros de Finibus exire, antequam ego eos ad Brutum, cui deſponderam, miſiſſem: ne ſcilicet, cum mitterem, obſoleti uiderentur, quos iam multi ante legiſſent.* Inchoatum: *uolebam eorum librorum Balbo copiá fieri, quòd inchoati, & rudes, neque dum perfecti eſſent.* 212. Mittam: *quatuor Academi= cos.* 212: Quid autem dubitarim: *cur dubita= rim, mittendi eſſent, necne; ſcies, cũ te uidero.* 211.

Attributos ] *Aſſignatos tibi à me, quos exi geres.* Appellas: *ut pecuniam numerent.* 78: De prædio auiæ: *de prædio, quod ad te hæreditate peruenerat auiæ tuæ morte.* 2: Perodioſum: *opi= nor de diuortio: de quo ſupra.* Tullium ſcribam: *hic eſt M. Tullius cognomento Laurea, de quo in epi= ſtola ad Rufum, & Plinius.* Tibi mandaſſem: *a= pud Tullium ſcribam pecuniæ quiddam Cicero poſue= rat, Atticoq; dixerat. Atticus, qui à Cicerone habe= ret in mandatis, ut nominibus exigendis quantam= cunque poſſet ei pecuniam cogeret; arbitratus eam pecuniam apud Tullium poſitam nomine uoti, adiuit ad eum: petijt, quod apud eum Cicero poſuiſſet uoti nomine, ſibi daret. tum ille, uoti nomine quidquam apud ſe poſitum, negauit.* Nomine uoti: *ad fa= num, quod filiæ uouerat.* 190: 202. In hanc rem: *in fanum.* Dixi, ubi eſſet: *dixi, apud Tul= lium me pecuniæ neſcio quid habere.* Continuo

adoriamur : *hanc quoque pecuniam quamprimum*
*exigamus.* Hominibus : *ad fanum probo : ad ho=*
*minum habitationem non probo .* εὐλογίαν : *quod*
*probemus. uide epiſtolam ſequentem.* Qui omnia :
*qui omnia ad te refero, nihil conſtituens niſi de conſi*
*lio tuo.* Adero : *in Tuſculano .* Sin quid, multa
enim &c. *ſin quid te Romæ detinebit , multa enim*
*poſſunt; utique poſtridie mecum ſis : etenim cohære=*
*des eo die aderunt, id eſt poſtridie Nonas.* 209. Ma=
litia eſt : *nam ſi illi me ante aduentum tuum oppri=*
*merent, aſtute factum ab illis uideretur : ut, te abſen*
*te , facilius mihi de hæreditate imponerent.* In opti
ma ſpe pono: *te enim de ea nihil ſcribente, in ſpem*
*uenio, aut leuiter ægrotare, aut fortaſſe etiam iã con=*
*ualuiſſe.* 210 : 212 : Epiſtolam cæſaris : *quam*
*Cæſar ad Ciceronem miſit ex Hiſpania , conſolans de*
*obitu filiæ.* 211.

Ex *epiſt.* XXIII . *pag.* 213 .

Mallem me accerſeret : ] *Significas, Brutum in*
*Tuſculanum ad me uenturum : mallem, Romam me*
*accerſeret.* Iter : *cum ire obuiam Cæſari conſtituiſſet*
*ex Hiſpania redeunti.* 208. Longum : *cum Cæſari*
» *obuiam ire longiſſime uellet.* 220. *Aueo ſcire, qua=*
» *lis ei totius itineris ſumma fuerit.* Affecti : *uterque*
» *curis de republica , ipſe uero etiam interitu filiæ.* Vi=
uere : *refertur ad iucunditatem, remiſſionemq; ani=*
» *morum : quale illud* 62 : *Roſiæ uixi cum Axio . &*
» 237 : *cum Panſa uixi in Pompeiano.* Quo maxi=
me poſita : *poſita eſt enim in iucunditate . cum au=*
*tem iucunde non liceat uiuere, nulla poteſt eſſe* συμ=

ϐίωσις Non morabantur: ] Quatuor Academici ad Varronem non impediunt, quo minus Romam uenire poſſim. Sunt enim defecti: uerbum Defecti ſententia nō patitur, ac ne linguæ quidem latinæ conſuetudo. quòd ſi Perfecti, aut Deſcripti, recte. Dubitaſſe: num ad Varronem mitterentur. 213. Quos Bruto mittimus: libros de Finibus.

213:

Iſta retentione ] Vt debitam pecuniam non omnino ſoluant, ſed aliquid retineant. Iſtos: debitores meos, facturos ſine dubio, quod ab alijs fieri uideant. Confice: fac ut habeamus. uſitata locutio. εὐλόγως: honeſta cōditione. ita confice, ut, quod egeris, probare poſſim. Iſta: facultates, & opes: quæ multi curant. Cui tradam: quòd & de filio deſperaret amiſſa republica. uel, cui tradam, cui tradenda uideantur: quaſi filium non probaret. et certe nō fuit, quem tanti patris filium agnoſceres. Plinius. Quàm habere: ſubaudi, lætor: ut ad duo uerba; Offenſioni, & Delectationi, duo item membra referantur. Illud: de retentione. In ſermonem: cum debitoribus. Perſeca: ut etiam de retentione conceſdas: iam enim rei familiaris iacturam non curo. Cum illo Scæua: cum quo ſoles admodum libere loqui. Eos: Cæſarianos. Conſectari: in rapinis, uel in auctionibus de Pompeianorum bonis. Remiſſuros: impedimento futuros, quo minus id mihi ſoluatur, quod debetur; cum ipſi etiam non debita conſectentur. De die; diem tantum ad ſoluendum debi=

*toribus concede, neque tamen eam longiorem.*

Ex epiſt. XXIIII. pag. 213.

Ciceronem ] *Marcum filium.* Literarum ? de*dit Cicero, ſubaudi.* An non uidit? *an potius eum Andromenes non uidit?* Facies &c. *cognoſces ex ipſo Andromene, num eum Corcyræ uiderit.* De Varrone: *de mittendis ad Varronem quatuor Academicis.* Quatuor διφθέραι : μετωνυμία: *ut illud Virgilianum:* Nunc pateras libate Ioui. *poſuit enim continens pro contento, quatuor libros Academicos ſignificans: nam διφθέραι librorum opercula.* In tua poteſtate: *quia, mittendi ſint ad Varronem Academici, nec ne, ad te refero.* 211. 212:

Nec tamen αἰδέομαι Τρῶας: ] *Non equidem ue reor, ne quenquam offendam, ſi Academicos ad Varronem mittam: ſed, ipſi quàm res illa probaretur, ueritus ſum: ideóq; dubitaui, utrum mitterem: uerum hoc in tua poteſtate eſt, mittantur, nec ne. Et illud,* αἰδέομαι Τρῶας, *non arbitror hic ad Pompeianos, aut ad Cæſarianos pertinere, potius generatim eſſe poſitum, hoc ſenſu, Nec tamen ſermones hominum reformido. illud autem* 209. *Et ſimul* αἰδέομαι Τρῶας, *ad Pompeianos ſpectat.* Res illa: *quatuor Academici.* Tu ſuſcipis: *tuo periculo Academicos ad Varronem mitti uis. & ita promittis fore, ut illi probentur, ut in te recipias.* In alteram aurem: *dormio. ſecuri animi ſum de Academicis; quando tu hoc ſuſcipis, fore ut Varroni placeant.*

Ex epiſt. XXV. pag. 213.

De retentione, ] *Vide ſupra.* Ita putaram:

*non eſſe uerum, quod Clodius eum ſibi dixiſſe narra-bat, Ciceronem filiũ ab eo uiſum Corcyræ.* Sciſſes: *Andromenes tibi dixiſſet, tuq; mihi.*

214.

Tu tamen &c. ] *Quaſi cum admiratione. Nihil, inquit, de te ſcribis, nihil de Bruto: cum ego de utro-que ex tuis literis expectem.* Illum: *in Tuſcula-num exiturum.* Romam: *cogito. hæc enim ſcripſit Arpini.* Quoniam tu te legiſſe ſcribis: *poteſt hoc ea figura concludi, quæ dicitur* πρόληψις. *& hoc ideo dicit, quaſi Atticum indicare uelit, num illud ad Brutum ſit obſcure ſcriptum. idea infert,* Fortaſſe: *quòd ipſe certum neſciret, num fuiſſet obſcurior. hoc, inquit, uolui ſcribere, me ex tuis literis intelle-xiſſe, nolle eum &c.* Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram: *Brutum cupiebam Idibus eſ-ſe Romæ, non ut auctioni intereſſet, ſed ut ad obſi-gnandum teſtamentum adhibere poſſem.* Ad teſta-mentum: *ueteres facto teſtamẽto obſignatores ex le-ge adhibebant. in Verrem libro* IIII. 100. *adhibe-bant autem amicos fere, aut homines auctoritate præ-ſtantes: quo magis ratum haberetur id, quod an-nulis clarorum uirorum eſſet obſignatum. uide* 100: *& apud Valerium Maximum, teſtamentum Anci Carſeolani Pompeium Magnum ſignaſſe, legi-tur lib.* VII. Malo alio die: *nolo, ut conſtituerá, Idibus teſtamentum obſignare, ſed alio die, ne uidear ideo Romam ueniſſe, (uenturus autem erat pridie Idus, ut paulo ante ſcripſit) ut Brutum ad obſigna-tionem teſtamenti adhiberem, poſt aduentum meum*

uno tantum die. Totum hoc ita gubernes: fac quæſo, ut Brutus ſuo commodo in Tuſculano ſit, de Idibus nihil cogitet: quod iam opus nihil eſt.

Quia tuo periculo ]. Ad proximam epiſtolam ſuperiorem Atticus reſponderat & de Andromene, & de Academicis ad Varronem. de quibus cum Cicero ita ſcripſiſſet; Quoniam tu ſuſcipis, in alteram aurem: Atticus reſpondens quodam modo refugere uiſus eſt, ut ipſius periculo mitterētur. ad id igitur Cicero, Quid eſt, inquit, quod perhorreſcas, quia tuo periculo iubeam libros Varroni dari? Si quando in Epeirum ueneris: ubi ſoles eſſe otioſus. nunc enim te Alexionis epiſtolæ occupatum habent, quas te nolo abijcere, tuis de rebus ex Epeiro ſcriptas, (ſic enim opinor) ut meos libros legas. leges autem, ſi quando in Epeirum ueneris. in Macrocola: in chartas regias. in quas ex archetypo Academicos libros tranſtulerat. impenſam, inquit, iam fecimus in chartas: facile igitur patior, à nobis propoſitum teneri, ut Academiam Varroni demus: ne, ſi ad alium, mutato conſilio, mittendam cenſuerimus, rurſus mihi impenſa facienda ſit in alia macrocola. et Plinius libro XIII. cap. XII. Si addubitas: utrum Varroni Academiam demus. Ad Brutum tranſeamus: demus eam Bruto. quod etiam conſtituerat, antequã de Varrone conſilium caperet ab Attico admonitus. 209: Antiochus: probat Antiochi partes, quas Varro defendit in Academicis: ut eas à Varrone ad ipſum trãſferre non abſurde poſſimus. Sui ſimilem: libri Academici à Cicerone ſcripti, cum modo ad hunc, modo

*ad illum mitterentur, ſimiles plane uidebantur Academiæ; quæ, cum affirmaret nihil ſciri poſſe, non conſtare uideretur in ſententia: quoniam ſi dicis, nihil ſciri poſſe; dicis idem, affirmari nihil poſſe. quòd ſi affirmari nihil dicis poſſe: cur hoc affirmas, nihil ſciri poſſe? inconſtans igitur Academiæ ratio.*

[illegible] 214:

Epiſtola mea ad Varronem] *Intelligo epiſtolã, quæ legitur libro ad Varronem, hoc principio, Etſi munus flagitare. quam ſcripſit, ut cum quatuor Academicis mitteret.* Spintheri: *ſeruo amanuenſi. & oſtendit, quàm diligenter ſcripta ſit epiſtola ad Varronem, cum eam Spintheri ſyllabatim dictauerit.*

Ex epiſt. XXVI. pag. 214:

De Virgilii parte] *Hanc epiſtolam, cum in ordinem libri ſuperioris inſeri deberet, detruſit in hunc locum ignorantia librariorum. argumentum eſt uel maximum, quòd Aſturæ epiſtolam ſcribit, & inde Lanuuium cogitat: Lanuuio in Tuſculanum uellet, ſed ab eo refugere uidetur, ne dolorem ex Tulliolæ morte ſuſceptum locus renouaret: propterea quòd in Tuſculano perierat. itaque dicit,* Conor equidem in Tuſculanum: *quaſi animo repugnante. colligamus nũc quæ ſcribit ſuperiore libro. primum*
» *201. Poſtridie, inquit, Iduum Lanuuij cõſtitui ma-*
» *nere, inde poſtridie in Tuſculano, aut Romæ. utrum*
» *ſim facturus, eò ipſo die ſcies. & 202: Ego hinc*
» *poſtridie Idus Lanuuium, deinde poſtridie in Tuſcu-*
» *lano: contudi enim animum, & fortaſſe ulci, ſi mo-*

» *do permanſero.* & 202. *Vincam, opinor, animū:*
» *Lanuuio pergam in Tuſculanum.* *Sunt & alia argumenta: quæ omitto, ne perſpicua in re ſim nimius.* De Virgilii parte: *Virgilius unus erat ex cohæredibus Scapulanis; qui fortaſſe Attico dixerat, ſe ſuam partem Scapulanorum hortorum Ciceroni conceſſurum; ut ei locus eſſet, ſi fortaſſe cohæredes non in auctione hortos uendere, ſed inter ſe liceri cogita-*
» *rent. unde illud* 199: *Hæredes Scapulæ ſi iſtos hor-*
» *tos, ut ſcribis tibi Othonem dixiſſe, partibus quatu-*
» *or factis liceri cogitant: nihil eſt ſcilicet emptori lo-*
» *ci.* & *illud* 202. *Perfice aliquid: quid autem aliud,*
» *niſi ut aditus ſit emptori? quod per quemuis hære-*
» *dem poteſt effici: ſed Muſtellam id perfecturum, ſi*
» *rogaris, puto.* Et 205: *de parte Criſpi & Muſtellæ uult ab Attico certior fieri; cum eam ſibi uendi cuperet.* Valde probo: *quòd dicas te tentaturum, num Virgilius, quæ pars hortorum Scapulanorum ad ipſum pertinet, eam partem nobis uelit attribue-*
» *re.* 204. *De Virgilio, inquit, ut ſcribis. hoc tamen*
» *uelim ſcire, quando auctio.* Id erit primum, proximum clodiæ: *Scapulanos hortos primum*
» *cupio; ſecundum eos, Clodiæ. Idem ſcribit* 201. *Si*
» *quæris, quid optem: primum Scapulæ, deinde Clo-*
» *diæ.* Et 201: *Neſcio quid de Clodia ſcripſiſti. ubi er-*
» *go ea eſt, aut quando uentura? placet mihi res ſic,*
» *ut ſecundum Othonem nihil magis.* Et 202: *Malim*
» *primum Othonis, deinde Clodiæ.* Et 204: *Tu mihi aut Scapulanos, aut Clodianos efficias, neceſſe eſt.*

Metuo, ne turbem, & irruam in Druſum:

*hortos cupio uſque ad intemperantiam. itaque, niſi tu mihi Scapulanos, aut Clodianos efficies, Druſianos emam. & ut oſtendat, in eius rei cupiditate ſe propemodum inſanire, moramq; non ferre, communibus uerbis non contentus, uſurpauit translata, ad ſignificationem haud paulo plus afferentia.*

Eius rei: *fani, cuius cauſa hortos quæro; ut ſit, ubi ædificari poſſit.* Reuoluor identidem in Tuſculanum:] *Sæpe uenit in mentem, facere fanum in Tuſculano, ſi hortos non inueniam: mihi enim, omnino illud hac æſtate abſoluere, deliberatum eſt. 198: De fano, inquit, ſi nihil mihi hortorum inuenis, ualde probo rationem tuam de Tuſculano. ſed neſcio quo pacto celebritatem requiro: itaque hortos mihi conficias, neceſſe eſt. Et 202. Conſiderabis etiam de Tuſculano; ne æſtas effluat: quod certe non eſt committendum. & 201.* Vt tempus eſt noſtrum,] *Quaſi dicat: Ne Aſturæ quidem facile ſum: ſed ut tempus eſt noſtrum, ſed ut in malis, facilius tamen ſum, quàm ubiuis. & cum dixit,* Noſtrum tempus, *potius ad mortem filiæ reſpexit, quàm ad reip. calamitatem. Supra, οἰκευτώ τόπα erant Aſturæ.* Facilius: *libentius: ut illud in epiſtola ad Celium: Quòd in maritimis faciliſſime ſum, mouet ſuſpicionem me uelle nauigare. & alibi.* Conor: *ut inuitus, & contra uoluntatem. abhorrebat enim à Tuſculano. uide 202:* Tu literas conficies: *dicit hoc, Tu ad me uelim ſæpe ſcribas.* Epiſtolam ad Cæſarem:] *Hæc eſt epiſtola, de qua 203. 204. 204: 206: 215.*

216. Nihil ſane eſt neceſſe mittere : *nam uidetur erga nos ita, ut uolumus, eſſe animatus: ut neceſſe non uideatur, ei me hac aſſentatoria epiſtola*
» *blandiri. In epiſtola, quæ proxime ſequitur: Quod*
» *aliud argumẽtum epiſtolæ noſtræ, niſi* κολακία, *fuit?*

Niſi forte Romam : *nam ſi Lanuuio Romam me conferam, ipſe epiſtolam mecum afferam.*

*Ex epiſtola* X X V I I. *pag.* 214 :

Iſti ante legerent : ] Iſti, *Cæſariani.* Ante, *quàm ad ipſum mitterem.* 204. 205. Quanquã de bello Parthico &c. *quanquam non eſt, cur illam partem reprehendant, quæ eſt de bello Parthico. quòd enim hortatus Cæſarem ſum, ut id bellum ſuſciperet, nihil ſpectaui, niſi quod illum arbitrabar uelle: ſciebam enim, quod ego ſuaderem ut faceret, id ipſum iam in animo habere. quod ſi ita eſt, quamobrem eam partem iſti non probant? Maluiſſent autem Cæſaris amici, ut potius ei Cicero commorationis urbanæ ſuaſor eſſet, ne ſe amplius fortunæ committeret, cõfectis iam omnibus ciuilibus bellis, & Pompeianis partibus plane deletis.* Quid ſpectare debui : *Ciceronem, cum illa ad Cæſarem ſcripſit de bello Parthico, debuiſſe ſpectare incertos bellorum euentus, communemq́; Martem, Cæſaris amici dicebant. quod ſi feciſſet, Cæſari potius urbanũ otium, quàm bellicam fortunam laudaſſet. Ego, inquit, cum illa ſcripſi, quæ iſti non probant; ipſius uoluntatem ſum ſecutus, (quid enim aliud ſpectare debui, niſi quod illũ uelle arbitrabar?) quẽ ad bellũ Parthis inferendum ualde ſcirem ſua ſponte eſſe propenſum.*

215.

Totis igitur &c. ] *Prorſus non mittenda eſt illa epiſtola.* ἐπίτευγμα magnum: *quod lucrum illa epiſtola Cicero ſequebatur? Cæſaris beneuolentiam.* ἀπότευγμα uel non magnum moleſtum futurum ſit: *uel minima enim apud Cæſarem offenſiuncula mihi eſſet permoleſta: itaque periclitari nolo.* Me niſi toto &c. *me expectaſſe exitum Hiſpanienſis belli, deinde ſcripſiſſe: quaſi antea ideo non ſcripſerim, quòd de Pompeianorum uictoria ſperauerim.* Quaſi Catonis μείλιγμα: *ne putet me ob eam cauſam hanc ſibi epiſtolam miſiſſe, ut hoc quaſi munere eum placarem, alienatum eo libro, quem ſcripſi de laudibus Catonis.* Valde me pœnitebat: *pœnitebat me, eam epiſtolam ſcripſiſſe: & plane cupiebam, iſtis non probari; ut cauſam haberem non mittendi. accidit igitur ut uolebam, quòd ſtudium in ea ſcribenda à nobis poſitum non probarunt.* In illos, ] *Qui apud Cæſarem ſunt. qui ex illa epiſtola nacti occaſionem calumniandi, operam darent, ut me in odium Cæſaris adducerent.* Cognatum tuum: *Q. Ciceronem, Pomponiæ, quæ Attici ſoror erat, filium. quem de Cicerone patruo apud Cæſarem detrahere ſolitum, ſupra oſtendimus 199: 207.* Illuc ] *Ad hortos uidendos. Inſequens epiſtola primo uerſu declarat.* Quidquid erit: *ſiue futurum eſt, ut Scapulanos hortos emamus; ſiue etiam non eſt; pecuniam exigamus à Faberio debitore.* Auctionis:
» *hortorum Scapulanorum. Sic & 204. De Virgilio,*

» ut ſcribis. hoc tamen uelim ſcire, quando auctio. Erat enim auctio futura hortorum Scapulanorum. » quod indicat illud 205: Puto fore iſtam etiã à præ» cone diem, certe ab hæredibus. De Criſpo & Muſtella » uidebis: & uelim ſcire, quæ ſit pars duorum. Erat autem Muſtella Scapulæ hæres, itemq; Criſpus. & de Muſtella perſpicuum eſt 202.

Ex epiſtola XXVIII. pagina 215.

Cras ſcilicet.] Ex tuis literis cognoſcam. Volebat autem Atticus hortos Scapulanos diligentius inſpicere, ut, quoniam eorum auctio futura erat, ante cognoſceret, quanti à Cicerone recte poſſent emi.

De Faberio: de exigenda à Faberio pecunia, pro emptione hortorum. De epiſtola ad Cæſarem &c.] Quòd me hortaris, ut epiſtolam aliquam ad Cæſarem conficiam, eiq; proponam quod ad laudem ſempiternam ualeat: iurato mihi crede, non poſſum: non quòd me turpitudo deterreat, (etſi maxime deterrere debebat: ſcribere enim ad Cæſarem ſine aſſentatione nihil poſſum: porro cum nobis uel ipſum uiuere turpe ſit, libertate amiſſa; quanto eſt turpius, et, quo eripiente amiſimus, aſſentari?) ſed quia prorſus nihil uenit in mentem, quod ad illum ſcribam. Idem 200. Vellem quidem &c. uellem, me turpitudo deterreret: eſſem enim qui eſſe debebam: hoc eſt: in ſeruitute non uiuerem, ſed ab hac turpi uita uel morte me uoluntaria uindicarem Catonis exemplo. Hominum eloquẽtium & doctorum: ut Ariſtotelis & Theopompi. 200:

Veriſſimæ gloriæ: *non enim uera gloria incenſus Cæſar eſt, ſed falſa, & inani, quam ex interitu reip. quæſiuit.* Ego quid poſſum? *ad ueram gloriam cohortanti uerba non deeſſent: ſed id quidē tuto non poſſum. hoc autem erepto argumento, præterea quod ſcribam non reperio.* Tamen neſcio quid &c. *ſcripſeram tamen neſcio quid, & mehercule cum labore, ut quaſi è quercu uiderer exculpere, quæ eſt arbor duriſſima.* Simile ſimulacri: *uult oſtendere; quemadmodum è quercu ſimulacrum facere difficultatis ſit, duriore materia, quàm ut circuncidi, aut expoliri poſſit; ideoq; potius ſimulacri quiddam ſimile, quàm ſimulacrum efficiatur; ſic ſe, cum ad Cæſarem ſcriberet, argumento admodum anguſto, (neque enim, quod & ipſi honeſtum eſſet, & Cæſari gratū, ſcribere licebat; itaque difficili in loco uerſabatur, ut quaſi è quercu uideretur exculpere) perfectum opus non potuiſſe facere, ſed feciſſe neſcio quid, quod operis tamen ſimile uideretur: more fabrorum lignariorum, qui è quercu non perfectum ſimulacrum formant, quod propter ligni duritiem difficillimum eſt, sed quod ſimulacri ſimile ſit. Et ſignificat epiſtolam ad Cæſarem, de qua* 203: 214: Reprehenduntur: *à Cæſarianis, qui Romæ ſunt: à quibus, placuit nobis, ut epiſtola legeretur, antequam eam ad Cæſarē mitteremus.* 214: Quod me minime pœnitet: *quod mihi eſt minime moleſtum.* Peruenifſent: *ad Cæſarem.*

215:

Hunc de pompa, Quirini contubernalẽ,] *Cæſarem. cuius ſimulacrum, quaſi alicuius dei, per pompam inter deorum ſigna geſtatum eſt in ferculo. quod Suetonius declarat his uerbis:* » *Non honores* » *modo nimios recepit, ut cõtinuum Conſulatum, per*» *petuam Dictaturam, ſtatuam inter reges; ſed & am*» *pliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt,* » *ſedem auream in curia, & pro tribunali thenſam,* » *& ferculum Circenſi pompa, templa, aras, ſimula*» *cra iuxta deos, puluinar, Flaminem, Lupercos. Et Dion libro* XLIII. καὶ τότε μὲν ἀνδριάντα τε αὐτοῦ ἐλεφάντινον, ὕστερον δὲ καὶ ἅρμα ὅλον ἐν ταῖς ἱπποδρομίαις μετὰ τῶν θείων ἀγαλμάτων πέμπεσθαι ἔγνωσαν: ἄλλην τέ τινα εἰκόνα ἐς τὸν τοῦ κυρίνου ναὸν, Θεῷ ἀνικήτῳ, ἐπιγράψαντες. *hac ſententia. Decreuerunt, ut eburnea Cæſaris ſtatua, & currus etiam ſolidus, quo die curſus equorum in Circo ſpectantur, inter deorum imagines in pompa geſtaretur: & ut alia præterea ſtatua in Quirini templo poneretur, cum hac inſcriptione,* Deo inuicto. *Ideoq; eum appellat Cicero Quirini contubernalem, & ſupra* 202. *græco uerbo* σύνναον, *quòd in eodem templo ſimul habitarent. idq; etiam Suetonius ſignificat, cum dicit, Simulacra iuxta deos.* Hunc: *qui deorum in numero habeatur; cum & imago eius inter deorum imagines per pompam ſit uecta, & eiuſdem ſtatua, quaſi dei, Quirini in templo collocata.* Potius non ſcripta &c. *potius ad ſe nihil ſcribi uult, quàm ſcribi quod non probet.* Poſtremo,

ſtremo, ut uolet: *iam non laboro, quo animo erga me ſit. abijt illa cura, quæ me antea ſtimulabat: cum hoc quærebam, qua ratione et Cæſarem mihi cõciliarem, & perſonam tamen optimatis ſuſtinerem: quod tibi quoque dabam cogitandum, ut conſilio me iuuares. eáq; tunc erat quaſi Archimedis quæſtio, obſcura ſcilicet, & inexplicabilis.* 186. Caſum illum: *interitum meum. ſignificat enim illud tempus, cum in Italiam reuertit, Pópeio in Pharſalia deuicto. quo tempore ſolicitus erat de ſalute ſua, maxime timens, ne Cæſar in eos, qui Pompeium ſecuti eſſent, foret acerbior. hinc illæ libro* XI. *plenæ doloris & deſperationis epiſtolæ.* Mihi optato ueneris: *ſcripſerat enim Atticus, ſe uelle ad illũ, ſi uideretur, proficiſci.* Profectus eſt: *cum aliquot dies cum Cicerone fuiſſet.* 104. 204: 207:

*Ex epiſt.* XXIX. *pag.* 215:

De philologis ] *De peritis ad diſputãdum.* 208: 211. In Talnam: *in ſermonem de Talna.* De ingenio &c. *ingenium Talnæ Nicias laudabat, ſed nõ ſupra modum. frugi hominem & modeſtum dicebat eſſe.* Hoc mihi non placuit: *quòd eius rem audiui non maiorem eſſe* DCCC. Hoc putaui te ſcire oportere: *forte, quòd Atticus aliquam, ſibi affinitatis, aut amicitiæ iure deuinctam, cogitabat Talnæ in matrimonio collocare.*

216.

De hortis ] *Scapulanis: quos Atticus inſpexerat.* 215. Et Chryſippo: *& Chryſippi ſermone: hortis enim cum Attico inſpectis, ad Ciceronem profectus*

eſt. Erat autem architectus, fueratq; Cyri architecti libertus. 227: et in epiſt. fam. 102. In uilla: quæ in hortis eſt. Inſulſitatem: inſulſa placere non ſolent. recte igitur & uenuſte inſulſitatem tribuit uillæ, quæ nihil haberet, cur placere poſſet. contráq;, cum de uilla loquitur eleganti, ſalis, inquit, ſatis eſt. in epiſtola ad Pætum. Video nihil, aut pauca mutata: putabã dominos in uilla multa mutaſſe, à quo tempore nos eam uidimus. ſed, ut è Chryſippi ſermone intelligo, nihil, aut pauca mutata: ut eadem ſit inſulſitas. Hiberna: uillæ partem ad hibernum tẽpus ædificatam. Ad id, quod uolumus, ἀφίδρυμα: ad fanum filiæ dedicandum. Celebritatem nullam: quo enim tempore ego illum noui, non frequentabatur. τὸν τῦφον &c. obſequere cupiditati meæ. τῦφος enim ualet elatio: quæ ad cupiditatem transfertur: unde illud primo libro de Diuinatione: Ducem ei præcepiſſe, ne reſpiceret: illum autem id diutius facere non potuiſſe, elatumq; cupiditate reſpexiſſe. Et ad hunc ipſum epiſtola VI. libri I. In hoc genere ſic ſtudio efferimur, ut abs te adiuuandi, ab alijs prope reprehendendi ſimus.

Si Faberius &c.] Si Faberius ſoluit quam nobis pecuniam debet: noli quærere, quanti horti uendantur: eme quouis pretio: uince Othonem in certamine licitationis. Erat enim Atticus Ciceronis nomine licitaturus. Othonem autem, qui & ipſe eoſdem hortos cupiebat, aduerſarium in auctione timebant. unde illud 203. Difficile certamen cum cupido, cum locuplete, cum hærede. & 200: 202. 217. 217:

Inſaniturum : *inſanire dicuntur, qui aliquam rem multo pluris emunt, quàm quanti ſit. unde inſana cupiditas libro* VI. *in Verrem.* Tractatum : *in re minus nota.* Vt mihi &c. *ue hortos empturus non uideatur.* Quid enim pateretur ? *imperfecta ſententia. abiecit enim, recordatus in Faberiano nomine totum eſſe.* Si Faberianum explicas : *ſi pecuniã exigis à Faberio.* 194 : Clodiam igitur : *aggrediamur. uideamus, inquit, de hortis Clodiæ.* 203. Multo minoris ſunt : *quàm Scapulani. Et* 203. *de*
» *iiſdem hortis : Quia tanti rem æſtimas, eò prorſus*
» *ſpecto.* Et Dolabellæ nomen : *et Dolabellæ, quam pecuniam debet, iam eam nobis ſoluet. debebat autem ex dote Tulliolæ.* Repræſentatione : *hortos Scapulanos emiſſem, die ſumpta. Clodiæ uero ſi emimus;* «
*de die nihil cogito; repræſentare poſſum; cum et multo minoris ſint, quàm Scapulani, et Dolabellæ nomen iam expeditum uideatur.* Repræſentatione *igitur expono, ſolutione facienda ante illud tempus, quod in emptione Scapulanorum hortorum cogitaueram. de quo* 205 : *his uerbis:*
» *Quòd dies lõgior eſt :*
» *(ſic enim puto legendum) teneamus modo, quod uo*
» *lumus : puto fore iſtam etiam à præcone diem, certe*
» *ab hæredibus.* Cras aut te, &c.] *Conciſa ſententia, nec ſatis omnibus aperta. exponamus igitur : ut conſulatur etiam iis, quorum acies ad intelligendum eſt obtuſior. Cras, inquit, aut te expecto, aut cauſam cur non ueneris. cauſam autem, quæ te moretur, hanc puto fore, ut pecuniam exigas à Faberio. ſed ſi poteris, omnino uelim uenias.*

Ex epiſt. XXX. pag. 216.

Ciceronis epiſtolam &c.] *Quinti filij ad Atticum.* O' te ferreum: *cum ironia.* Periculis: *de quibus tam multa ſcribit.* Me quoque: *cum ſcribat non modo tua, ſed mea quoque culpa factum eſſe, ut in Hiſpaniam ad bellum ire coactus ſit.* Eam epiſtolam: *ad me miſſam à Quinto.* Miſiſſem: *niſi te cras expectarem. quod proxime dixit.* Eodem exemplo: *puto ijſdem uerbis ſcripſiſſe ad te de rebus à ſe geſtis, quibus ad me ſcripſit.* Quas Pharnaci dederas: *ad me perferendas; ut ego eas deinde ad Veſtorium curarem.* In eius epiſtola: *in epiſtola, quam is attulit à te ſcriptam.* Auctionem biduum: *auctionem hortorum Scapulanorum biduum futuram. ſic & libro* IIII. 61. » *Idibus auctionem Larini uideo, & biduum præterea.* Ab ea igitur: *ad me uenies.* Confecto negotio Faberiano: *exacta à Faberio pecunia.* Quem quidem &c. *negat Eros Faberium hodie Romæ futurũ. unde illud* 215. *De Faberio, cum uenerit. et* 205. Colendus: *Faberius. obſerua eũ diligenter, ut quaſi aſſentatione quadam ab eo pecuniam elicias.* κολακεῖαι: *aſſentationes: in quibus turpitudo, & prope ſcelus eſt.* Perendie: *uidebo.*

216.

Non ſane quadrat.] *Si enim Prætor eſt factus* XIIII. *annis poſt, quàm Conſul Mummius: apparet, quo tempore Conſul Mummius ad oppugnandá Corinthum eſt profectus, adoleſcentem fuiſſe, ut legatus eſſe non potuerit.* 206: 217. 218.

volo aliquem &c. ] *Hoc ne Atticus quidem intellexit: ut apparet ex epiſtola, quæ poſt proximam ſequentem legitur.*

Ex epiſt. XXXI. pag. 216:

Morabor te: ] *Moræ cauſam afferam. retinebit enim te negotium Faberianum.* Cum poteris igitur: *uenies, cum per negotia licebit.* Quoniam etiam dum abes: *quoniam nõdum in uiam te dediſti; & cũ hæc ad te afferetur epiſtola, etiam dum Romæ eris: ideo illud ſcripſi, ut uenias cum poteris.*

Dicæarchi quos ſcribis libros, ] *Libros de anima.* 217. καταβάσεως: *librum, quem ſcripſit Dicæarchus* περὶ τῆς εἰς Τροφωνίου καταβάσεως: *de quo Athenæus libro* XIIII. κεπφικὰ. ] κέπφος *auis eſt ita leuis, ut, quamcunque in partem uentus flauerit, in eam auferatur.* κεπφικὰ *igitur* μεταφορικῶς *dixit, pro, leuia, & inania. non reſſe, inquit, iſti meam ad Cæſarem epiſtolam reprehendunt; & ea, quæ dicunt, minimi ſunt ponderis, plane* κεπφικά. *nam quod illum aiunt ſcribere, ſe, niſi conſtitutis rebus, non iturum in Parthos: idem ego ſuadebam in illa epiſtola.* 206: 214: Auctore me: *ego enim ſuaſi, ut & res conſtitueret, & Parthis bellum inferret.*

217.

Aggredere Othonem, ] *Velim, quod ſcribis te facturum, Othonem moneas, ne contra nos liceatur, quo facilius ad hortos peruenire poſſimus. Idem paulo poſt.* Iſtam rem: *hortos Scapulanos: quorum auctio futura erat.* Et tecum eſſe poſsim: *pro*

» pter uicinitatem. Hoc eſt, quod dicit 196. De hor-
» tis, quæſo, explica. caput illud eſt, quod ſcis. ſequitur,
» ut etiã mihi ipſi quiddã opus ſit: nec enim eſſe in tur
» ba poſſum, nec à uobis abeſſe. huic meo conſilio nihil
» reperio iſto loco aptius. Quanti autem: quanti pu-
tem nos emere poſſe Scapulanos hortos, ita ratiocinor: cum C. Albanius proximus uicinus ∞ iugerum HS CXV. de M. Pilio emerit; nunc, iacentibus omnium rerum pretijs, debere Scapulanos hortos multo minoris eſſe. Nunc minoris: ob ciuilem calamitatem, & reip. perturbationem. Accedit cupiditas: cuius cauſa pluris hortos æſtimare debemus, quã quanti ſint. Mouere: ut nobis hortos concedat. Canũ: Attici & Othonis amicũ. et forte is eſt, de quo 205: O' gulam inſulam: Othonis, qui hortos tam auide appetat uoluptatis modo cauſa.

Ex epiſt. XXXII. pag. 217.

De Faberio: ] Expedi nomen Faberianũ: ſine quo hortos conſequi nõ poſſumus. Quod cogitamus: intellige, hortos. Non laborarem: de pecunia à Faberio exigenda. Iſtuc: ad iſtam diligentiam.

Vtroſque ] Vtrunque ſermonem de mortalitate animorum. duos enim ſermones, alterum Corinthi, alterum Mitylenis habitum, ternis libris explicauit. Cicero Tuſculanarum primo. καταβάσεως: librum περὶ τῆς εἰς Τροφωνίου καταβάσεως. 216. Τριπολιτικὸν: Dicæarchi librum; cuius mentio apud Athenæũ lib. IIII. Ariſtoxenum: Ariſtotelis diſcipulum, philoſophum, & medicum nobiliſſimum, maximeq; in muſica præſtantem. Suidas. Cicero de

Orat. lib. 3. Tuſculanarum primo. Ad id, quod cogito: ad Tuſculanas quæſtiones: quas ſcribere in animo habebat. quarum libro primo, Dicæarchi utitur ſententia contra immortalitatem animorum. Torquatus: liber Torquati nomine inſcriptus; ut de ſenectute, Cato; de amicitia, Lælius. Catulum, & Lucullum: Academicos libros, quos primum ſcripſerat: quorum alterũ, Catulus; alterum, Lucullus, inſcripſerat. Vide illud 208: Illam ἀναδιχαίρεσιν &c.

217:

Eas literas] Ea proœmia. quandoque enim
» literæ pro ſcriptis ponuntur: ut libro I. meis omni-
» bus literis in Pompeiana laude perſtrictus. In Libonis: in Libonis annali. 216: Legatus eſſe potuiſſet.] Cum admiratione dictum; ut ſignificet, non putare ſe Tuditanum Conſuli Mummio XIIII. annis ante, quàm Prætor factus eſt, legatum eſſe potuiſſe. fuiſſet enim admodum adoleſcẽs: utpote quatuordecim annis infra Præturam, quæ dabatur anno ætatis uno & quadrageſimo. Conſulatus autem Popilij & Rupilij à Conſulatu Mummij diſtat annorum XIIII. interuallo. Niſi admodum ſero &c. annus Quæſturæ legitimus erat trigeſimus tertius, Aedilitatis trigeſimus ſextus, Præturæ unus & quadrageſimus, Conſulatus quadrageſimus quartus: ut inter omnes magiſtratus biennium neceſſario intereſſet. eos autem magiſtratus legitimis annis capere, in primis erat honorificũ: quod Cicero ſæpe de ſe ipſo gloriatur. nam repulſam multi ferebãt: ut ho-

*nores conſequi non poſſent anno legitimo.* Quo'd *ſi quis* Quæſturam, *aut* Aedilitatem *non ſuo anno, ſed ſerius cepiſſet, magiſtratus quoque reliquos ſerius capiebat: eorũ enim tempus neceſſario protrahebatur; cum inter omnes biennij ſpatium oporteret eſſe.* Recte *igitur,* Niſi admodum ſero Quæſtor eſt factus. *nam ſi factus eſt* Quæſtor *admodum ſero, ut anno trigeſimo octauo, aut quadrageſimo: potuit eſſe legatus* Mummij Tuditanus *&* XIIII. *annis ante* Præ*turam, nec tamen adoleſcens. quo'd ſi* Quæſtor *ſuo anno factus eſt, hoc eſt trigeſimo tertio: neceſſe eſt legatus fuerit admodum adoleſcens.* Curules magiſtratus ] De *curulibus magiſtratibus in ſuo libro plenius. curulis autẽ magiſtratus* Prætura *fuit. quam ſi* Tuditanus *cepit anno legitimo, hoc eſt uno et quadrageſimo; eiusq́;* Præturæ *annus, quæ fuit* Poplilio *&* Rupilio Conſulibus, *annis* XIIII. *diſtat à* Conſulatu Mummij: *ſequitur, ut legatus* Conſulis Mummij *fuerit annum agens ſextum & uigeſimũ. quod non quadrat. non enim, illa ætate qui ſunt, ijs honorem legationis demandare moris eſt.* Sciebam fuiſſe: *in decem legatis.* Cum Lucullo fuit: Conſul; *anno ab* V. C. 603. Addidiſti: *confirmans id quod ſciebam.* Ad illum σύλλογον *&c. dignum; qui in illa ciuium collectione numeretur.* Videbis igitur cæteros: *ſcribes, qui præterea in decẽ* Mummij *legatis fuerint.* πομπεῦσαι καὶ τοῖς προσώποις: *ex perſonarum dignitate quaſi pompã agere.*

Ex *epiſtola* XXXIII. *pag.* 217:

Negligentiam miram ] Balbi, *&* Faberij, *qui*

*non ſemel ſed ſæpe mihi dixerint; profeſſionem in tabulas publicas relatam.* Profeſſionem: *omnium bonorum.* Oportere: *ut aliquem mitterem, qui profiteretur; ſi ego de illa cauſa Romam ire nollem.* Librarium: *eum, qui cuiuslibet profeſſionem in tabulas publicas referebat.* Sed ſcribis, & quidem confectum: *ſed ſcribis, librarium te noſſe: & addis etiam, de profeſſione confectum.* Literas miſi: *admonens eum, & rogans, ut pecuniam nobis debitam perſolueret.* Aliquid feciſſe H.] *Aliquid feciſſe hodie. ſic enim interpretor antiquam notam. &,* Feciſſe, *de nomine* Faberiano: *ut,* Balbo *adiuuante, pecunia exigeretur à* Faberio.
» *ſimile illud eſt, uel potius idem eſt,* 196. *Cum* Oppio
» *&* Balbo *communices, quantopere & quare uelim*
» *hortos; ſed ita poſſe, ſi expediatur illud* Faberianũ.
» Et 203. *In utroque* Faberianum *nomen explorandũ*
» *eſt. de quo nihil nocuerit, ſi aliquid cum* Balbo *eris*
» *locutus, & quidem, ut res eſt, emere nos uelle, nec*
» *poſſe ſine iſto nomine, nec audere incerto.* Scripſerat *autem* Atticus Ciceroni*, ſe eſſe eo die cum* Balbo *locuturum in* Capitolio. In Virgilio &c.] Othonis *hærede.* 214: δυσωπία: *ſtulta uerecũdia. fortaſſe, quòd ab aliquo ex cohæredibus partem hortorum emere cogitaret.* Debeo: *ut eius cauſa ne emam.* Quod poſtulet: *quòd me emiſſe queratur.* Videbis cum Cuſpio: *ne* Cuſpius *nobis ſatisfaciat. de quo nomine* 194: Cuſpiana, *inquit, explicabis.* Deſtinat: *ſtatuit hortos emere.* Difficultatem: *in auctione magnum haberemus aduer-*

*ſarium.* Iſta res: *auctio Scapulanorum hortorum.* Poſſe uinci: *in certamine licitationis.* 216.

De æſtimatione &c. ] *Hortorum Scapulanorum.* Scripſit: *fortaſſe Cæſar. ut in lege non præfinierit, quo ne quis plus iugerum emeret; ſed de modo agri, id eſt, quo ne quis plus haberet.* Cum Piſone, ſi quid poterit: *conficies. & de auro intel-*
» *ligendum. Vide illud, Et tamen Piſonem ſicubi de au-*
» *ro.* 204: Dicæarchi librum: *librum poſuit pro uolumine. nam Dicæarchi duos ſermones de anima, quos intelligit, non uno libro, ſed ternis explicatos, manifeſtum eſt ex prima quæſtione Tuſculana. Etiam* 252: *ita locutus eſt, ut pro toto opere librum uſurparet: ſcribit enim ſic: Librum tibi celeriter mittam de gloria: cũ duos libros ſignificaret.* καταβάσεως: *librum hoc titulo.* Dederis: *cui uidebitur ex tuis ſeruis, ut quærat de decem L. Mummij legatis in eo libro, in quo ſunt eius anni S. C. quo ipſe Mummius cum Cn. Cornelio Conſul fuit.* Antiocho: *ſeruo tuo literato. ſcies autem, ſi ei negotium dederis, ut quærat.*

218.

Memini enim tui: ] *Feci, quod memini te ſolere: qui ita inuitare ſoles, ut penulam tamen cuiuſquam non ſcindas.* Campum Martium coædificari: *cum campo Vaticano: ut ex duobus campis, Martio & Vaticano, qui Tyberi interfluente diſcludebantur, unus fieret Martius campus, foſſa Tyberis obthurata. & agrum, qui eſt inter montes Vaticanos & Tyberim, quem agrum horti omnem te-*

nebant, appellat Cicero campum Vaticanum. At ego ad tabulam: *cum audiſſem, quidquid inter Tyberim & mõtes Vaticanos interiacet, fore ut Martius campus efficeretur; ſtatim ad tabulam ueni, id eſt, in ſermonem de auctione Scapulanorum hortorum, ut cognoſcerem, ſi eos recte poſſem emere.* Caue facias: *caue hortos emas. Si enim, à ponte Milvio ſecundum montes Vaticanos Tyberi ducto, totus ille tractus, qui citra Tyberim futurus eſſet, Martius campus fieret: actum erat de tranſtyberinis hortis: ſiquidem, ubi campus Martius futurus eſſet, quò populus ad comitia coibat, ibi omnia complanarentur, neceſſe erat: ut, ſi ſaperet Cicero, de Scapulanis hortis conſilium omittere deberet, qui cum cæteris hortis eandem complanationem ſubituri eſſent.* Iſta lex perferetur: *de Vrbe augẽda.* & perferetur, *quia tantũ promulgata fuerat.* 211. Vult: ideoq; *promulgationi intercedet nemo.*

218.

Non concedit Camillo. ] *Vt credam, quod dixit de lege perferenda, uerum eſſe.* De Idibus: *num Idibus hortorum auctio ſit futura. iſtius enim rei cauſa, legis uidelicet de Vrbe augenda promulgatæ, Romæ eſſe uellem. nam ſi perferretur, de hortis minime eſſet cogitandum.* Quas conſequi tamen &c. ] *Aliarum rerum cauſa non refert, Idibus ne Romæ ſim: ſiquidem eas nihilo minus biduo poſt, aut triduo conficiam. at uero hortorum auctio ſi omnino Idibus fiat, aduolandum eſt, ut de lege cognoſcam. nam ſi Cæſari fixum ac ſtatutum*

eſſe intelligam, ut perferatur: ego uero Scapulanos hortos abijcio, ne tantæ impenſæ iacturam faciam.

Te tamen &c. *etiam ſi ego differam aduentum meum, te tamen ad me nolo uenire, ne, cum tanti calores ſint, (hæc enim ſcripta uidentur exeunte Iunio) itineris labore conficiaris. Et hoc dicit, quia ſcripſerat Atticus ſe uelle ad eum.* 216: Ignoſco: *ſi ad me nõ uenit.* Idibus Maii: *manifeſtum mendum. nec dubito, quin legendum ſit, Idibus Iulij: uel, Idibus, menſe ſubaudito. nam de Maio abſurdum eſt intelligi: cum è Tuſculano profectus eſſet Arpinum VIII. Cal. Quint. & recurrere Nonis Brinnianæ auctionis cauſa cogitaret, Nonis inquam Quintilibus.*

*Ex epiſt.* XXXIIII. *pag.* 218:

VIII. Cal. Iul. ] *profectus è Tuſculano* 211: Treis horas acquieueram: *quã ob cauſam Arpinum, anguſtijs temporis excluſus, eo die peruenire non potui, & Aſturæ manſi.* Efficias: *cum he-*
» *redibus Brinnianis cohæredibus meis.* 208: *Dices,*
» *inquit, uel amico tuo, uel Othoni cohæredi meo, uel*
» *Labeoni noſtro, paulum proferant auctionem, me*
» *circiter Nonas in Tuſculano fore.* Illuc: *in Tuſculanum.* Illud in primis: ] *Diuortium fecerat cum Publilia: nunc de dote agebatur: de cuius ſolutione* 253: 258. Publilio: *fratre Publiliæ. quæ Ciceronis uxor fuerat.* Me pe-
» ne abſente ] 222: *Te, inquit, ſpero cum Pu-*
» *blilio confeciſſe. me abſente omnia cum illis tranſigi*
» *malo.* Pene, *quia re uera non aberat, cum circum*

uillulas ſuas, quæ prope Romam ſunt, erraret, Romam etiam aliquando ſe conferret. De quo: de diuortio Publiliæ ſcribes, inquit, num populus me reprehendat. Non mehercule arbitror: non mehercule arbitror populum hoc factum reprehendere; quippe qui Publiliæ nuptias improbauerat: ut omnibus eſſem quaſi fabula, quòd ætate prouectus puellam uirginem duxiſſem. Hoc & Calenus ei per contumeliam exprobrat apud Dionem libro XLVI. Hæc decantata erat fabula: populus multa ridicule dixerat de Publiliæ matrimonio: diuortium igitur non improbabit. Ipſe enim adſum: in Tuſculano. iam, inquit, adeſt meus aduentus. 214. ſcripſi enim ad te de hortis: ut de hortorũ auctione certiorem me faceres. quam ſi ſcribes prorogari: futurum eſt, ut meum aduentum ego item prorogem.

Ex epiſtola XXXIIII. pagina 218:

Gentilis tuus] Nouum hominem ſignificat, cui Cæſar Vrbis augendæ negotium dederat: qui ſi Attici gentilis, ergo Pomponiæ gentis, aut Cæciliæ fuit: in quam adoptatus erat Atticus ab auunculo Cæcilio. 218. Simul ac uenerit: ſubaudi, Daturum quatuor Academicos. quod ſignificat inſequens uerbum. quo modo & alibi locutus eſt Cicero. Dati igitur iam ſunt: dies enim iam præterijt, qua eum Romæ affuturum ſcripſeras. Nec tibi integrum eſt: adempta tibi facultas eſt deliberandi, utrum dandi ſint; ſiquidem iam dediſti. Quanto periculo tuo: quia Varroni fortaſſe non pro-

babuntur: tu autem dixiſti fore, ut probarentur.
» Ad hanc ſententiam facit illud 213: Ipſi quàm res
» illa probaretur, uerebar: ſed quoniam tu ſuſcipis,
» in alteram partem. Literæ meæ: quibus ſcripſi, ut Academicos Varroni dares tuo periculo. Has proximas: quibus ſignificas te daturum, ſimul ac uenerit. Quo modo res ſe habeat: num Academicos Varroni dederis.

Ex epiſtola XXXVI. pagina 218:

Amore] Erga me.

Ex epiſtola XXXVII. pag. 218:

Has alteras] Ad te mitto. De Xenonis nomine,] Atticus debitam ſibi à Xenone pecuniam, & HS inſuper XL, quæ in Epeiro habebat in nominibus, ſolui uolebat Ciceroni filio, qui erat Athenis, ut Romæ tantundem ipſe poſtea exigeret ex nominibus Ciceronis. uide 233: 253: 255.

Cum Quinto: fratris filio, omnibus locis, maximeq; in conuiuijs mihi male dicente. Redire ad patrem; etiam de patre detrahere. & uenuſte, Redire; quaſi domum. Regem: Cæſarem. Animi: aduerſus ipſum. Ciceronem meum uexari: filium meũ à Quinto filio. Arbitratu ſuo: Quinti filij. Laudationem: mortuos Romani ueteres in funere laudabant, præſertim ortos illuſtri familia. laudabant autem non modo propinqui, ſed & amicitia coniuncti. Cicero Porciam laudauit, Catonis ſororem, laudatione non habita, ſed ſcripta. Porciæ: quæ L. Domitij Aenobarbi uxor fuerat. Plutarchus in Catone Uticenſi. Quàm tuas acceperim lite-

ras: *quibus monebas, ut quædam corrigerem. gaudeo igitur me eam Leptæ tabellario iam dediſſe ad te perferendam: laborem enim correctionis effugiam, cum ad te miſſam corrigere non ſit integrum. correxit tamen, ab Attico remiſſam.* 222: Iſto modo: *ut eſt à me ſcripta, omiſſa, quam tu adhiberi uelles, correctione.* Mittendam: *Romæ enim non erant, Cæſari longe obuiam profecti, quaſi uictoriam Hiſpanienſem gratulaturi.* Domitio: *Porciæ filio, ex L. Domitio Aenobarbo.* 222: 136. *&* Philippica II. 166: Bruto: *Porciæ affinitate coniuncto; cum ea Catonis eſſet ſoror, ipſe autem Catonis filiam haberet in matrimonio. de cuius nuptijs* 207:

219.

Balbum] Qui *Cæſaris, ut puto, cohæredis res curabat.* 224. Offilium: *ut cohæredem.* Auctione: *Cluuianorum bonorum. Cluuius enim Puteolanus hæredes ſcripſerat T. Hordeonium, & Ciceronem, alios item, ut patet* 258. *inter cohæredes autem de auctione conuenerat, ut, bonis in pecuniam redactis, ſuum quiſque capere facilius poſſet.* 222. Omnia: *Cluuiana bona, quæ in auctione uenibunt.* Propinquum diem: *auctionem proſcribi non longe à Cæſaris aduentu, ſed propinquo die; ut poſt aduentum fieri ſtatim poſſet: quòd ſi Cæſar moraretur; futurum, ut eum diem, in quem proſcripta eſſet auctio, prorogare poſſemus, quoad ille in Vrbem ſe recepiſſet. Romæ autem proſcribi auctionem, non Puteolis, Balbo placebat.* Placet

enim Veſtorio: *Balbi ſententiam Veſtorius probabat, ut Romæ auctio proſcriberetur.*

*Ex epiſt.* XXXVIII. *pag. 219.*

Contra Epicureos, ] *Tuſculanarum ſecundum, quem ſcripſit de tolerando dolore, contra Epicuri ſententiam, qui ſummum malum ponebat in dolore.* Fortaſſe οὐκ ἐπίστευεν: *fortaſſe lapſus eſt per ignorantiam, cum non intelligeret contumelioſum eſſe quod ſcribebat.* Iſtum: Q. *Ciceronem, ſororis tuæ filium.* Commotum autem, *cum præſens præſentem audiret: Brutus enim tunc erat apud Cæſarem, cum ex Hiſpania redeunti longe obuiam proceſſiſſet; ut eum de Ciceronis laudibus prædicantem Quintus, cum Cæſare ex eodem bello reuertens, audire poſſet.*

219.

Scripſiſti ] *Mendoſa dictio: & omnes in mendo conſentiunt antiqui libri. equidem ſententiam uideo; neque enim eſt obſcura: ſed immutare uerba non auſim ſine uetuſtis exemplaribus; ne plus ipſe mihi ſumam, quàm quantum alijs licere uolo.* Idq; ut ſciam: *num ad te quoque ſcripſerit Quintus, ſignificabis.* Πότερον *&c. utrum iuſte agere ſit tutum: hoc eſt, utrum aperte Quintum filium aſpernet, ac reſpuam, ſicuti iuſtum eſt; an obliqua fraude utens diſſimulem. Plato libro* II. πολιτείας *hoc Pindaricum & ipſe uſurpat.* Ἀληθινὰ εἰπεῖν: *uerum dicere, uere agere cum Quinto, ſine diſſimulatione.* Illud aptius: *illud, quod primum poſuit de iuſtitia ſeruanda.* Sed hoc: *obliqua fraude*

*uti,*

*uti, & diſſimulare.* Idem mihi &c. *ſequar conſilium, & ſententiam tuam.* Opprimar: *ne ueniat ad me Quintus filius, dum in Tuſculano ſum. ego autem alicubi mallem, ubi maior eſſet hominũ frequentia: nam in turba facilius diſſimularem.* 220. Illũ,
inquit, hic excipere nolo. Alturæ? *melius eſſet Quintum excipere? ſed quid? Cæſar uidetur Aſturæ cum illo iam affuturus. iuua me igitur conſilio. Aſturam autem poſtea Cæſar cum ueniſſet, apud Ciceronem cœnauit.* 224.

Ex epiſt. XXXIX. pag. 219:

Vanitatem: ] *Quinti filij; qui ad patrem ſcripſerit, domo ſibi carendum propter matrem: at quam matrem? plenam pietatis.* Hic autem: *Quintus pater.* Langueſcit: *filio placari cœpit.* Sed utar &c. *non agam acerbe cum Quinto filio, ſed in congreſſu acceptam iniuriam diſſimulabo: tibi enim ita uideo placere.* In ſcribendo hæreo. ] *Totus in ſcribendo ſum. ſcribebat autem quæſtiones Tuſculanas.* Brutum &c. *Brutum ais eadem de republica ſentire. bene eſt. ſed niſi hoc eſſet; id eſt, niſi recte ſentiret; non ego, ut ei reditum gratularer, Romam redirem: neque enim iſta res tanti eſſet, ut me cogere poſſet: uerum ideo ueniam, quia recte ſentientem libenter uideo.* Vnde mallem: *mallem, hoc iter ſuſcepiſſet ut uictoribus Pompeij liberis obuiam iret, quàm ut Cæſari.* Totius itineris: *obuiam Cæſari longe prodierat, cum eodemq; reuertebat.* 223.

Φαίδρου &c. ] *De hoc libro, cuius uideo corruptũ eſſe titulum, certi nihil eſſe poteſt.* Illum: *Cæſarem ad bonos uiros* εὐαγγέλια *ferre: hoc eſt, uenire Romam eo conſilio, ut remp. conſtituat.* Vbi eos? *inueniet?* Suſpendit: *niſi forte Brutus ſimulat.* Fultum eſt? *qui poterit hic ſimulatam perſonam ſuſtinere?* φιλοτέχνημα: *tuum illud iactantiæ plenum, à te poſitum Athenis in Parthenone templo. poſuerat autẽ Atticus nomina Ahalæ & Bruti, uindicũ libertatis: à quibus utriſque Brutus genus ducebat; paternum à Bruto, qui Tarquinium eiecit; maternũ à Seruilio Ahala, qui Q. Melium regnũ appetentem occidit: ut ad imitationem præclari facinoris accendi Brutus deberet, Cæſaremq; tyrannum interficere.* Quid faciant? *etiãſi nunc uiuant Ahala et Brutus, quid faciant contra tam potentem tyrannum?* Omnium flagitiorum auctor, ] *Hircius potius, quàm Cæſar: nam is ad Cæſarem Quinto filio aditum aperuit:* (182.) *ut quæcunque flagitia Quintus committit, Cæſaris gratia fretus, Hircio aſcribi iure poſſint.* Bene de noſtro: *bene ſentit de propinquo noſtro, id eſt de Quinto filio.* At uellem &c. *uellem, Brutus aliquid de fabulis deguſtaſſet: certe Quintum filium non amaret. ſermones autem, quos & de ipſo habuerat Quintus acerbiſſimos, & item de Attico auunculo, fabulas appellat, quòd à ueritate nihilo minus abeſſent, quàm fabulæ, quibus fictæ res & commentitiæ narrantur.* Illum hic excipere: *Quintum filium. hoc & in proxima epiſtola ſuperiore, his uerbis:* » *Vereor, ne in Tuſculano opprimar:*

" *in turba hæc eſſent faciliora : utrum igitur Aſturæ ?* Pater hodie : *iturus erat.* Saxa acrimonia : *loci nomen ignoti. antiquiores libri Acrunoma.*

Ego ipſe κέπφωμα.] *Leue quiddam ſum, qui obiurgauerim fratrem filio iratum, à quo ſum grauiter offenſus. itaque poſthac non obiurgabo.* Quid " de aduentu meo cenſeas : *ibidē paulo ante : Quid* " *mihi auctor es, aduolóne, an maneo ?*

Ex epiſt. XL. pag. 220.

Ego uero &c.] *Quinto fratri epiſtolam miſi, à te ſcriptam ad ſororem : ut uideret, quæ ſcriberes.* Domo ceſſurum : *uide 219 :* Illum : *Quintum filium.* Alterum mirabatur : *mirabatur, filium commodas ad matrē literas miſiſſe, à qua paulo ante ſciret illum fuiſſe alieniſſimum.* Suam culpam : *quòd filius nullas ad te literas miſiſſet, in eo ſuam ipſe culpam frater agnoſcebat, qui ſæpe grauiter ad filium de tua in illum iniuria ſcripſiſſet.* Dicit : *frater, qui ſe aiebat filio pene placatum. 219 :* Me non fore : *ſicuti fueram : non fore inquam iratum Quinto filio. id autem ſimulaui, ex tuis literis : in quibus uidi σκολιὰ tibi placere. 219 :* Mentio Canai : *de Canai filia Quinto filio collocanda. ſic enim expono, ex epiſtola ſequenti.* Id conſilium : *ut Quintus filius uxorem duceret.* Eſſet neceſſe : *ut placarer ei re uera, non ſimulate : noſtrarum enim diſcordiarum opinio ualde illi ad uxorem inueniendā obeſſet.* Grauitatis : *leues enim uideri poſſimus, ſi, acceptis à Quinto filio grauiſſimis iniurijs, ſtatim ei nos totos remittamus.* Vtriuſque noſtrum : de-

*bemus uterque aut placari, aut iniuriarum memoriã retinere; cum utrunque ille offenderit: etſi me quidem grauius, & apertius.* 219. Afferet: *quod audiuerit à Quinto in me dictum. redibat enim Brutus cum Cæſare, ut iam diximus.* Nulla dubitatio: *quin me Quinto filio iratum infenſumq; præbeam.* Cras: *in Vrbem ueniam.* Commotus: *de meo ueniendi conſilio.*

Ex epiſt. XL. pag. 220:

Venit ille ad me,] *Quintum filium intelligit.* Quòd iter inſtet: *quòd mihi eundum cito ſit ad bellum.* Tum periculoſum, tum etiam turpe: *periculoſum, quia contra Parthos, gentem bellicoſam, & iam Romanis cladibus inſignem: turpe, propter æs alienum, & inopiam uiatici.* Quæ uis igitur: *te ad huiuſmodi bellum extrudit nolentem?* Aes alienum: *in Vrbe. quod quia non eſt unde diſſoluam, appellationes creditorum fugiens ad bellum ire cogor.* Tacui: *quòd ad uiaticum ego quidem nihil ei pecuniæ conferre uellem.* Auunculus: *Atticus.* Quã ducerem: *uxorem.* Rem probo: *uxorem ducam arbitratu matris & auunculi. de tempore ipſi ſtatuant.* Cenſeo prius, quàm proficiſcaris: *cenſeo prius uxorem ducas, quàm ad bellum proficiſcaris.* Patri quoque: *non ſolum matri, & auunculo.* Aderis igitur: *uenies in Tuſculanum, ut natalem meum una celebremus.* Scripſeram iam: *cum hoc ſcripſiſſem, ecce tibi literæ à M. Lepido Conſule, quibus orat &c.* Vt ueniam: *quòd Augur*

ſim. Veniam, Romam. Augures nihil habe-
re: *ne ſint Augures otioſi, ad templum effandum ac-
cerſuntur.* Ad templum effandum ]
» *Effari templa dicuntur, cum ab Auguribus effantur*
» *qui in his fines ſunt. & fana nominata, quòd Ponti-*
» *fices in ſacrando fati ſint finem.* Hæc Varro. Seruius
» *autem ubi illud Virgilianum exponit, Sic effatus ue-*
» *ſtigia preſſit, Proprie, inquit, effata ſunt Augurum*
» *preces. unde ager poſt pomœria uocabatur effatus,*
» *ubi captabantur auguria.* Et Liuius libro X. *In pugna*
*ad Luceriam facta* Iouis Statoris *ædem ſcribit uotam,*
*ut Romulus ante uouerat: ſed fanum tantum, id eſt*
*locus templo effatus ſacratus fuerat.* Et Gellius *ex Au*
*gurum libris pomœrium ita definit: Pomœrium eſt*
*locus intra agrum effatum, per totius Vrbis circuitum*
*pone muros regionibus certis determinatus, qui facit*
» *finem urbani auſpicij. eodemq; cap. Auentinum mon*
» *tem, inquit, neque Ser. Tullius Rex, neque Sulla, ne-*
» *que poſtea Cæſar, cum pomœrium proferret, intra ef*
» *fatos Vrbis fines incluſerunt.* Cicero *autem libro II.*
» *de Legibus: Vrbem, agros, & templa liberata & ef-*
» *fata habento. Et pro domo ſua:* Nec *inſtitutas cere-*
» *monias perſequi, nec uerbum ullum ſolenne potuit*
» *effari. Neque ſolum in tēplorum dedicationibus, ſed*
*etiam in fœderibus uerbum effari animaduertimus*
» *uſurpatum, ut apud Liuium libro I. Fecialis* M. Vale
» *rius patrem patratum Sp. Fuſium facit, uerbena ca-*
» *put, capilloſq; tangens: fœdus multis uerbis, quæ lon*
» *go effata carmine non operæ eſt referre, peragit.* Sa-
turni ἀσπόνδου: *Saturni immitijs, ſiue implacabilis:*

*tale enim eius aſtrum, ut inter aſtrologos omnes con-uenit.* Videbimus te igitur: *Romæ.*

Ex *epiſt.* XLII. *pag.* 220:

Vtar prorogatione diei: ] *Cum Atticus Ciceroni ſcripſiſſet, auctionem hortorum Scapulanorum ultra Idus eſſe reiectam: reſpondet, ſe non iturum Romam qua conſtituerat die, ſed uſurum prorogatione diei.*
» *Supra, 218. Facies, inquit, me certiorem de Idibus:*
» *iſta enim me res adducebat: eò adiunxeram cæteras;*
» *quas conſequi tamen biduo, aut triduo poſt facile po-*
» *tero. & fortaſſe fuit hæc epiſtola ante proximam ſu-*
» *periorem collocanda.* Ab ludis: *cum alij ſpectacu-lis operam dant, tu ad me ſcripſiſti. humanitatem igi-tur tuam agnoſco: uel* Ab ludis, *cum tu ſimul cum Attica ſpectares. ſpectauit enim Attica, ut in epiſtola ſequenti; nec, puto, ſine patre.* Conſequemur
» biduo poſt: *conficiemus. Idem ſcribit 218. his uer-*
» *bis: Iſta me res Romam adducebat. eò adiunxeram*
» *cæteras; ſed cõſequi tamen biduo, aut triduo poſt fa-*
» *cile potero.*

Ex *epiſt.* XLIII. *pag.* 221.

Acerba pompa: ] *Acerbũ, quod ſcripſiſti de pompa. pompam autem intelligit Circenſem, qua Cæſaris ſignum inter deorum ſigna geſtatum eſt decreto ſenatus. Dion hiſtoriarum libro* XLIII. & *Suetonius in Iulio.* Vel de Cotta: *uel id, quod ſcribis de Cotta*
» *percrebeſcere. Percrebuerat enim, ut ait Suetonius in*
» *Iulio, L. Cottam XV uirum ſententiam dicturũ pro-*
» *ximo ſenatu, ut, quoniam libris fatalibus continere-*
» *tur, Parthos niſi à Rege nõ poſſe uinci, Cæſar Rex ap-*

» *pellaretur. quæ cauſa coniuratis maturandi fuit de-*
» *ſtinata negotia, ne aſſentiri neceſſe eſſet.* Idē *in ſecun*
» *do de Diuinatione legitur, ita ſcriptum : Sibyllæ uer-*
» *ſus obſeruamus, quos illa furēs fudiſſe dicitur : quo-*
» *rum interpres nuper falſa quadam hominum fama*
» *dicturus in ſenatu putabatur, eum, quem re uera Re-*
» *gem habebamus, appellandum quoque eſſe Regem, ſi*
» *ſalui eſſe uellemus.* Propter malum uicinū &c. *cum in pompa ſignum Victoriæ, quæ apud Romanos ut dea colebatur, per ora populi ueheretur, populus contra conſuetudinem plauſum non dedit, ne Cæſari dare uideretur, cuius ſignum prope Victoriæ ſignum geſtabatur. ſed Cicero, circuitione utens, Victoriæ malum uicinum Cæſarem appellat.* Ne uictoriæ quidem : *cui maxime plaudi ſoleret.* Aliquid ad Cæſarem.] *Scribere.* sed pompam uideret : *opinor hoc intelligi : Non uidetur ad eum eſſe ſcribendum, qui iam colatur ut deus, cum in ſolenni pompa inter deorum ſtatuas eius quoque ſtatua geſtetur. quidquid enim ſcripſero, faſtidiet. In eandem ſententiam ſcripſit 215 :*
» *Quid, tu, inquit, hunc*
» *de pompa, Quirini contubernalem, his noſtris mode-*
» *ratis epiſtolis lætaturum putas? Eſt autem antiquis ſcriptoribus uſitata locutio : ut apud hunc ipſum libro*
» *III. de Officijs : Male Curio, cum cauſam tranſpada*
» *norum æquam eſſe dicebat ; ſemper autem addebat,*
» *Vincat utilitas. potius diceret, non eſſe æquam, quia*
» *non eſſet utilis reipublicæ &c. pro dicere debebat. & alibi.* Tu tamen &c. *reſpondet ad aliam partem epiſtolæ ab Attico acceptæ.* Tu tamen auſus es Var-

roni dare quatuor Academicos, quanquam ego ſæpe ad te ſcripſerim me dubitare, num eſſent dandi. 212. 212: 214. 218. Probo ] Quòd eam ludis intereſſe uolueris. Spectatione: ludorum. Religionis: quia uideret deorum ſimulacra in Circenſi pompa geſtari. Circenſes autem ludos Cæſar dedit, & in Circenſi pompa, quæ ante ludos ducebatur, ferculo tanquam deus ſimul cum alijs dijs geſtatus eſt. Suetonius de Cæſaris ferculo: Dionyſius de Circenſi pompa. Cottam &c. ] Tres libros intelligit, cum dicit, Cottam, Libonem, Caſcam. & de Libonis annali, quem ſcribit ſecum habere, 216: 217: Ante Caſcam: ante Libonem, Caſcam habueram. T. Ligarii: fratris eius, pro quo eſt oratio. Pharnaci, Antæo, Saluio: librarijs tuis. Tollatur: idq́; factum. nam in oratione Ligariana Curſidius nuſquam appellatur.

Ex epiſt. XI. IIII. pag. 221.

Quàm ille Diocharinæ, ] Forte rectius, Quàm illa Diocharinæ: ut ſubaudiatur, data: quanquam adhuc putem ſupereſſe mendum: nam Diocharinæ mentionem apud coſmographos nullam inuenio; & loci tamen apparet eſſe nomen. Ad ludos omnia pararet: cum Aedilis eſſet. Aediles autem ſolennes ludos curabant: unde illud Ciceronis: Sunto Aediles curatores Vrbis, annonæ, ludorumq́; ſolennium: libro III. de legibus, ſeptimo in Verrē, tertio ad Quintum fratrem: alibi. de Lamiæ uero Aedilitate, in epiſt. Fam. 175: Ante eam diem: qua ludi Romani committi ſolerent. Dies feriarum ]

Diutius poſſum quaſi feriari, quando auctionem Brin-
nianam ſcribis eſſe dilatam, cuius cauſa Romam cogi-
taueram. Neque dubium eſt, Brinnianam auctionem
» intelligi, cum inferat, Quàm diu feriari poſſim, de
» Egnatio ſcire poteris. quem cohæredibus Brinnianis
amicum & familiarē fuiſſe, iam ante oſtendit 218:
» ſcribit enim ſic: Tu uelim, ſi graue non erit, efficias,
» ne ante Nonas mihi illuc ueniendum ſit. id potes per
» Egnatium Maximum. et 208: De Brinniana auctio
» ne accepi à Veſtorio literas. ait, rem ad me collatam
» ad VIII. Cal. Quintileis. dices igitur uel amico tuo,
» uel Othoni cohæredi meo, uel Labeoni noſtro, paulum
» proferant auctionem, me circiter Nonas in Tuſcula-
» no fore. Idemq́; 209.

221:

Torquati cauſa] Vt agam de eius re cum Do-
labella. uide 207: 211: Puteolos: ut cretionem
Cluuij, & rationem teſtamenti cognoſcerem. hoc au-
tem ei curandum erat, qui ſciret ſe à Cluuio hære-
dem inſtitutum. 222. 258. Ad tempus: ut ad-
uenientem Cæſarem poſſim excipere. Et infra 222.
» Puteolos, inquit, non fuit eūdum, cum ob ea, quæ
» ad te ſcripſi, tum quòd Cæſar adeſt. Multos num-
mos: à Cluuio relictos. Domi: Cluuij. Diuidi:
cohæredibus. Auctionem: bonorum Cluuiano-
rum. 219. Præter prædia: exceptis prædijs Clu-
uianis: forte, ut integrum eſſet Cæſari, ſi quod eo-
rum concedere amicis. aut familiaribus uellet. Et in-
» fra in epiſtola proxima: Etiam de hortis Cluuianis egi
» cum Balbo. liberalius: ſe enim ſtatim ad Cæſarem

» *ſcripturum*. Horti enim *auctionem non ſubibant, cum inter prædia numerarentur. & uidetur unus ex cohæredibus Cæſar fuiſſe: cuius res Balbus curabat.* Quid tibi placeat: *utrum auctioni Brinnianæ Veſtorium præficiam, an ipſi noſtrum negotium curemus, ne negligentiores eſſe uideamur.* Idem te feciſſe; *ſcripſiſſe ad Veſtorium, de auctionis curatione. erat autem is hoc tempore Puteolis, hoc eſt in patria. 223: 66.* Hoc ſatis uidetur: *ſatis eſſe puto, ſi Veſtorius interſit auctioni, qui & diligens homo eſt, & officioſus.* Negligentiores: *qui noſtram rem non agamus, alteri mandantes.*

Pollex: *Puteolis profectus.*

*Ex epiſt.* XLV. *pag.* 221:

Plane pollex, non index.] *Nullas à Veſtorio literas attulit, ut cognoſcere quidquam poſſem de cretione Cluuij. itaque fuit plane pollex, non index. Iocus in ambiguitate nominis. pollex enim etiam digitus in manu: quem index pone ſequitur.* Cognoſces igitur ex ipſo: *ex ipſo Pollice, quem ad te mitto, cognoſces, cur ei Veſtorius nihil dederit li-*
» *terarum. 222. Tu uelim è Pollice cognoſcas rationes*
» *noſtras ſumptuarias. ex quo apparet, à Cicerone ad Atticum iuiſſe.* De ſua ui in curatione laborans,] *Vt aliqua ſibi curatio daretur munerum regionum, hoc eſt, ludorum, qui apparabantur in Cæſaris aduentum per omnes Vrbis regiones.*
» *In epiſtola ad Leptam, De curatione, inquit, aliqua*
» *munerum regionum cum Oppio locutus ſum: nam*
» *Balbum, poſteaquam tu es profectus, non uidi.* Et

» *Suetonius in Iulio: Edidit ſpectacula uarij generis,*
» *munus gladiatorium, ludos etiam regionatim Vrbe*
» *tota.* Quod *autem legitur,* Vi in; *ego, ut dicam*
*quod ſentio (quanquam poſſum falli ut huma-*
*nus) corruptam ſuſpicor lectionem. & uerbũ* Vis
*quot modis accipiatur, nõ me latet: ſed hic, ut qui-*
*dem ego exiſtimo, locum non habet.* In
eo autem Lanuino,] *Pater meus impreſſerat in*
*ſuis libris, Meo autem Lanuuio: alij, Me autem La-*
*niuio: ego, In eo autem Lanuino, nulla prope mu-*
*tatione, correctionem indicante ſententia, uel ipſo*
» *potius Cicerone; cuius hæc ſunt uerba 223.* Cum
» *mihi Balbus nuper in Lanuino dixiſſet, ſe, & Oppi-*
» *um ſcripſiſſe ad Cæſarem, me legiſſe libros contra*
» *Catonem, & uehementer probaſſe; conſcripſi de his*
» *ipſis libris epiſtolam Cæſari. Lanuinum autem, præ-*
*dium in agro Lanuino: ut Formianum, Pompeia-*
» *num, & ſimilia. Supra, 144. De Lanuino, ſtatim,*
» *ut audiui Phameam mortuum, optaui, ut id aliquis*
» *emeret meorum. & 149:* Ex eo hoc primum:
*cognoui. quid autem eſt, quod ex Balbo primum co-*
*gnouit? eum tradidiſſe Lepido Lanuinum.* Acce-
peram: *Lamia paulo ante mihi oſtenderat eas lite-*
*ras, in quibus hoc Cæſar magnopere confirmat, ſe*
*ante ludos Romanos affuturum. 212.* Legi epi-
ſtolam: *Balbo à Cæſare miſſam.* Meo
Catone:] *Intelligit librum à ſe ſcriptum de lau-*
*dibus Catonis. 200.* Bruti Catone: *Brutus Cato-*
*nis conſilium, qui ſe interfecerat, edito libro repre-*
*hendit. Plutarchus.* Diſertum: *his uerbis Cæſar,*

*oſtendebat, Ciceronis conſilium ſibi non placere, qui Catonem laudaret; Bruti placere, qui reprehenderet. res enim in Bruto, in Cicerone uerba laudat.*

222.

Cretionem cluuii ] *Cernere, ut ait Feſtus, quandoque ualet hæreditatem adire. inde cretio, hæreditatis aditio.* 178. *Galeonis hæreditatem creui: puto enim cretionem ſimplicem fuiſſe, quoniam ad me nulla miſſa eſt. & apud Varronem de lingua Latina; Quod in teſtamentis, crento: id eſt, facito uideant te hæredē eſſe: itaque in cretione iubent adhiberi teſtes. ſic enim eſt legendum, non, ut in omnibus libris, creatione. Et apud iuriſconſultos. Exponoigitur ſic: Ex eo cognoui cretionem Cluuij: id eſt, quid in teſtamento Cluuij ſcriptum ſit.* Negligentem: *qui nihil ſignificauerit. Paulo poſt aperte.* Liberam: *ut quiuis poſſet intereſſe, cum teſtamentum recitaretur.* Ille: *Veſtorius.* Arceſſendus: *huc, ut ei mandarem aliquid de cretione.* Vt meo iuſſu cernat: *ut adeat hæreditatem, mihi à Cluuio relictam. id eſt, ut auctionem curet faciundam eorum bonorum, quæ mihi, & T. Hordeonio Cluuius legauit, itaque cernat, hoc eſt, meam partem capiat meo nomine.* Idem igitur Pollex: *idem Pollex, qui à Veſtorio uenit, remittendus eſt ad eum, ut meo iuſſu cernat. In epiſtola, quæ ſequitur proxima: Idem, inquit, Pollex remittendus eſt, ut ille cernat.*

De hortis cluuianis ] *Oſtendi Balbo, me cupere Cluuianos hortos. reſpondit liberaliter, ſe eſſe de ijs hortis ad Cæſarem ſcripturum. Hoc autem, quia*

bonorum Cluuianorum auctio futura erat, prædijs
exceptis, de quibus Cæſar ſuum arbitrium eſſe uel-
» let. itaque & paulo ante, Lamia, inquit, à Balbo
» audiuerat, auctionem, præter prædia, primo quoque
» tempore fieri oportere. Cluuium autem: refer-
tur ad uerbum, Cognoui. A' Tito Hor-
deonio ] Hic haud dubie conſtat, hæredes Cluuij
fuiſſe Hordeonium, & Ciceronem. quanquam &
alij erant, ut apparet 258. Eſt autem hic, ut opi-
nor, C. Cluuius Puteolanus, quem commendat Q.
Thermo in epiſt. fam. 224: Et, legare ab Hordeonio
Terẽtiæ, pura locutio: ut ſi diceret, Iubere ut Hor-
» deonius Terentiæ numeraret. Pro Cluentio: Grandem
» ei pecuniam legat à filio, ſi qui natus eſſet: ab ſe-
» cundo hærede nihil legat. Et in Topicis, Paterfamilias
» uxori ancillarum uſum fructum legauit à filio. Ea-
» demq; figura dixit 114. Quintus frater laborat, ut
» tibi, quod debet, ab Egnatio ſoluat. & 83. HS
L ↃↃↃ: ut Terentiæ daret nummos aureos, prætereà
in ſepulcrum, multaſq; res pecuniæ quiddam ero-
garet: Nihil à nobis: ita meliore ego conditione
ſum, quàm Hordeonius cohæres meus. illi enim de
ſua parte detrahendum eſt, quod Terentiæ ſoluat,
quod ſepulcro, multiſq; rebus; mihi prorſus nihil.
Balbo: ſignificaſſe. Ne per meos
quidem. ] Erat enim apud Veſtoriũ Ciceronis puer,
ob hoc ipſum exiſtimo, ut eſſet qui cretionem Cluuij
ſtatim ſignificare poſſet. quod epiſtolæ clauſula de-
clarat. Quinto delegabo, ] Delega-
re dicimus, cum id, quod noſtrum eſt, ad alium

» *transferimus : ut de* Oratore *libro* II. *Hæc ipſa, quæ*
» *nunc ad me delegare uis, ea ſemper in te præſtantia*
» *fuerunt.* Et *ad hunc ipſum* 188 : *Balbi regia condi-*
» *tio eſt delegandi.* Cum *igitur, inquit, æs meum alie-*
*num diſſoluero, & emero ea, quæ mihi emenda ſunt; tum, ſi quid pecuniæ ſupererit, tradam* Quin- *to fratri : ſed puto fore, ut etiam æs alienum mihi ſit faciendum ex emptionibus : tantum abeſt, ut pe- cuniam ſperem ſuperaturam.* Teſtamenti : *à* Cluuio *ſcripti.*

Ex *epiſt.* XLVI. *pag.* 222.

Niſi Torquatus eſſet ] *Cuius cauſa hic me te- net.* 221 : Quod iuſſeras, edolaui : *rude opus quaſi dolabra poliui.* Illum : *Marcum filium.*

Qualiſcunque eſt : *hoc dicit, quia* Marcus *fi- lius, qui ſe* Athenas *contulerat ſtudiorum cauſa, tantos ſumptus faciebat, ut aſſignata pecunia non ſufficeret. ideoq; etiam* Atticus *leuiter eum literis ca-*
» *ſtigauerat. quod indicat illud* 204 : *Ad* Ciceronem
» *ita ſcripſiſti, ut neque ſeuerius, neque temperatius*
» *ſcribi potuerit.* Moderabimur : *modum illius ſumptibus ſtatuemus.* Vt ille cernat. ] Vt Veſtorius *meo iuſſu hæreditatem adeat. ſupra :*
» Mittendum, *inquit, eſt, ut meo iuſſu cernat. idem*
» *igitur* Pollex. Puteolos non fuit eundum : *re-*
» *ſpicit ad illud, quod ſcripſerat* 221 : *Niſi me Tor-*
» *quati cauſa teneret; ſatis erat dierum, ut* Puteolos
» *excurrere poſſem, & ad tempus redire.* Ob ea, quæ ad te ſcripſi : *ob* Torquati *cauſam, &* Dola- *bellæ conſuetudinem.* Magiſtrum mo-

leſtum.] Magiſtrum, (*ſic etiam appellat eum in epiſt. fam.* 129:) *quia docebat Ciceronem, quonam modo ſe gereret aduerſus Cæſarem, & quibus maxime rebus poſſet illius animum recolligere.*

Moleſtum: *quod apud Ciceronem frequentior erat, quàm ille, otij cupidus, uoluiſſet.* Rogat: *erat enim Conſul cum Cæſare.* Nihil eſſe: *nullam rem eſſe, cuius cauſa neceſſe ſit me adeſſe in ſenatu.*

Aeger: *podagra laborabat. Nam in epiſtola ad Leptam, quam hoc ipſo tempore ſcriptam manife-*
» *ſtum eſt, Balbum, inquit, poſteaquam tu es profe-*
» *ctus, non uidi. tantis pedum doloribus afficitur, ut*
» *ſe conueniri nolit.* Domi: *Romæ. Sic* 201: *Ego*
» *me hinc poſtridie exiturum puto, ſed aut in Tuſcu-*
» *lanum, aut domum.*

222:

Calendis in Tuſculanum recurram.] *Dimiſſo ſenatu, ſtatim in Tuſculanum recurram.*

Cum illis: *cum Publilio, & ſorore, ac matre.*

Tranſigi: *de dote reddenda. nam & cum Publilia, quam duxit dimiſſa Terentia, diuortium fece-*
» *rat. agebatur igitur de dote reddenda.* 218: *Illud*
» *in primis cum Publilio me pene abſente conficies.*

Quod tibi ſatis ſit: *in qua tamen ea de te ſcripta ſint, quæ tibi ſatisfacere poſſint.* Accurram: *Romam.* Opinor ex uncia: *puto Cæſarem Babulij hæredem eſſe ex uncia: etſi de hoc nihil adhuc intellexi. Vniuerſa hæreditas nomine aſſis, aut libræ ſignificatur. hæres igitur ex uncia dicitur is, ad quẽ duodecima pars omnium bonorum pertinet: hæres*

*ex triente, ad quẽ tertia.* Si accierit: *ut ego eum in hoc negotio Cæſaris amicis, meis familiaribus, cõmendem. Valebat autem gratia Tullius apud eos, qui apud Cæſarem multum poterant. itaque eundem Leptam paulo ante Balbo commendauerat in curatione ludorum. Et in epiſtola ad Gallum: Olim, cum regnare exiſtimabamur, non tam ab ullis, quàm hoc tempore obſeruor à familiariſſimis Cæſaris.* Cum poteris: *mitte ad me, ut ego eum ad Veſtorium remittam cretionis cauſa. 222.*

Ex *epiſt.* XLVII. *pag.* 222:

Correctam:] *Correxit eam ab Attico admonitus. ſupra enim* 219. *Laudationem, inquit, Porciæ gaudeo me ante dediſſe Leptæ tabellario, quàm tuas acceperim literas. eam tu igitur, ſi me amas, curabis, ſi modo mittetur, iſto modo mittendam Domitio & Bruto.* Hæc mitteretur: *hæc, quam correxi: ad differentiam prioris, quam ante Attico miſerat, Leptæ tabellario datã.* 219. Varronis, & Lollii: *qui & ipſi Porciam laudauerant.*

223.

De Tigellio,] *Tibicine, & cantore, Cæſaris familiari, Phameæ nepote. Placet epiſtolæ partem ſubijcere, quam hac de re ſcripſit ad M. Fabium Gallum. ſic igitur ſcribit: Phameæ cauſam ſuſceperam, ipſius quidem cauſa: erat enim mihi ſane familiaris. is ad me uenit, dixitq; iudicem ſibi operam dare conſtituiſſe eo ipſo die, quo de P. Seſtio in conſilium iri neceſſe erat. reſpondi, nullo modo me facere poſſe: quem uellet alium diem ſi ſumpſiſſet, me ei non defuturum.*

» futurum. ille autem, qui ſciret ſe nepotem bellum
» tibicinem habere, & ſat bonum cantorem, diſceſſit
» à me, ut mihi uidebatur, iratior. habes Sardos ue=
» nales, alium alio nequiorem. Etiam Horatius, Sar=
dum fuiſſe Tigellium, & Cæſaris amicum, his uer=
ſibus oſtendit:

» Omnibus hoc uitium eſt cantoribus; inter amicos
» Vt nunquam inducát animum cantare, rogati;
» Iniuſſi, nunquam deſiſtant. Sardus habebat
» Ille Tigellius hoc. Cæſar, qui cogere poſſet,
» Si peteret per amicitiam patris, atque ſuá, non
» Quidquam proficeret: ſi collibuiſſet, ab ouo
» Vſque ad mala citaret, Io Bacche.

Neceſſe erat: ] Quare dicit, Neceſſe erat? quia Pompeij lex, teſtibus datis, uno die atque eodem & ab accuſatore, & ab reo perorari iubebat, ita ut duæ horæ accuſatori, tres reo darentur. Hoc Pedianus.
» In libro autem de claris oratoribus: Lege Pompeia ter=
» nis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas, uel
» potius eaſdem noui ueniebamus quotidie. Illorum iudiciorum: quæ fiunt lege Pompeia, de ambitu, et de ui. Pedianus. Præſtitutos: ut, ijs diebus præ=termiſſis, in alios dies reijcere cauſas non liceret. quo fiebat, ut die præſtituto cauſam agere patronus coge=retur. Quid ego deberem Seſtio: qui Ciceronis reſtitutionem in Tribunatu præcipue iuuerat: ut in oratione pro ipſo. Alieni: qui mihi arcta neceſſitudine deuinctus antea non fuiſſet. quale illud in
» epiſtola ad Lentulum: Enitor, ut neque amicis, neque
» etiam alienioribus opera, cóſilio, labore deſim. Et pro

YY

" *Muræna*: Ea cõditione *uidebatur nobis in ciuitate na*
" *tus, ut eius opes & ingenium præſidio multis etiam*
" *alieniſſimis, uix cuiquam inimicus eſſe deberet.* Et ad
" Appium: *Tuum factum ijs, qui, quo animo inter nos*
" *ſimus, ignorãt, alieni hominis, (ut leuiſſime dicam)*
" *& fugientis congreſſum; meum uero coniunctiſſimi*
" *& amiciſſimi uidetur eſſe.* Quid audiſſem: *dixi* Balbo, *me audiſſe*, Tigellium *mihi eſſe iratum.* Neque nominaui Balbum minorem: *non dixi, me id audiſſe à* Balbo *minore.* Is *enim, cum* Tigellio *familiariter uteretur, in conſuetudine cognouerat, illius animum offenſiorem eſſe* Ciceroni *propter* Phameam, *eaq́; de re certiorem fecerat* Ciceronem. Habuit ſuum negotium Gallus: *hac de re ita laborauit, ut ipſius res ſi ageretur. duxit ſuum negotium.* Eadem *figura uſus eſt* 193: Ait illum: *cum* Tigellio Gallus *dixiſſet,* Ciceronem *audiſſe, ſibi illum eſſe iratum: reſpondit* Tigellius, Ciceronem *id à nemine audiuiſſe; ſed animi conſcientia id de ſe ſuſpicari, quia* Phameam *deſtituiſſet.* Ait illum: *ait* Gallus Tigellium *dicere*, Me *animi conſcientia &c.* Hactenus mando: *hoc tantum tibi mando: de me ne quid labores.* De illo noſtro: *de* Balbo *minore. cognoſce de* Balbo, *quo animo* Tigellius *in me ſit.* 223: Et quemadmodum: *mallem*, Quemadmodum *&c.* Non omnibus ſeruire: *epiſtolæ, quam ſcripſit ad* Gallum, *cuius partem ſupra recitauimus, principium hoc eſt:* Amoris *tui, quoquò me*
" *uerti, ueſtigia, uel proxime de* Tigellio. *ſenſi enim*
" *ex literis tuis ualde te laboraſſe. amo igitur uolunta-*

» *tem. ſed pauca de re Capius, opinor, olim, Nō omni-*
» *bus dormio: ſic ego non omnibus mi Galle ſeruio.*

Ex epiſt. XLVIII. pag. 223:

Libros contra Catonem ] *A' Cæſare ſcriptos.* 200. Ad Dolabellam: *ut is eam Cæſari redderet.* Mancipio dari: *uendi lege mancipij.* Pro mea parte: *nam etiam ad alios, quos hæredes cum Cicerone Brinnius reliquerat, is fundus pertinebat.* 209. Vt ipſe ei &c. *ut caueretur Heterelo: cui ſi fundum iniuſſu Ciceronis Veſtorius dediſſet, non bene dediſſet.* Cum Tigellio, ] *Egiſſe de*
» *reconciliatione. Paulo poſt: Tigellium totum mihi, et*
» *quidem quamprimum.* Vel ut hoc ipſum: *ſi nihil aliud, uel hoc ipſum ut ſciamus, quantum acceſſerit, ut in triumphis canat, quos Cæſar de hoſtibus uictis acturus eſt.* Nec tamen floccifacio: *quanquam hoc apud me minimum eſt: quanquam ne flocci*
» *quidem facio. Intellectum eſt, (inquit 62.) tres*
» *ἀρεοπαγίτας ambitum, comitia, interregnum, ma-*
» *ieſtatem, totam denique remp. flocci non facere.*

Quid cogitem de obuiam itione: *quàm longe Cæſari cogitem obuiam prodire.* Niſi Alſium: *Alſium uſque obuiam ibo, non ultra.* De hoſpitio: *ut me Alſij hoſpitio acciperet.* Profectum: *opinor Alſij non eſſe, obuiam Cæſari cum Matio profectum.* Saluſtius igitur urgebitur. ] *Saluſtij igitur hoſpitio utemur.* Silius: *Saluſtius, legendū uidetur: cum proxime dixerit, Saluſtius igitur urgebitur.* Totam uillam: *itaque nobis in ea locus non eſſet.*

Ex epiſt. XLIX. pag. 223:

Vt me puderet tui, ] *Noli putare, me tibi eius epiſtolæ exemplum ideo non miſiſſe, quaſi puderet me tibi eam nimis aſſentatorie ſcriptam oſtendere. tale enim in ea nihil eſt. nec aliter ſcripſi, ac ſi ſcriberem ad æqualem. nam quòd illius libros contra Catonem laudaui, non ſum aſſentatus: bene enim exiſtimo de illis libris.* Ne ridicule Micillus: *donec melius inuenero, ſequar eorum opinionem, qui ſic interpretantur: Aſſentatorie non ſcripſi; ne ridicule quaſi Micillus fierem; id eſt, me ipſe indignum patria oſtenderem, cum tyranno aſſentarer: ſicuti illum apud Ouidium libro XV. Met. iubet Hercules patriam deſerere.* Mihi eſt exploratum: *eam bene ualere.* Et *dicit,* Nunc demum; *quia cum Atticus antea ſcripſiſſet, eam febri carere; poſt idem cõfirmauit. Nunc demum igitur, inquit, mihi eſt exploratum.* Totum mihi: *reſtitue. Erat enim iratus Ciceroni propter Phameam. 223.*

224.

Quintus cras, ] *Quintus filius cras Romam ueniet, id eſt* VIII. *Cal. ſic enim ad me ſcripſit.* Ad me, an ad te: *domum meam, an tuam.* Romam VIII. Cal. *ſubaudi, ſe eſſe uenturum.* Veniendum eſt: *mihi ipſi.* Ille: cæſar.

Ex epiſt. L. pag. 224.

Hoſpitem mihi tam grauem ἀμεταμέλητον: ] *Non pœnitet Cæſarem apud me cœnaſſe. locutio ſimi-*
» *lis 221. Suaues tuas literas: etſi acerba pompa.* Et
» *226. Meam ſtultam uerecundiam, qui legari nolue-*

» *rim ante res prolatas.* Ad Philippum : *affinem, quo'd Acciam, Iulia Cæſaris ſorore natam, in matrimonio habebat. Plutarchus in Cicerone.* Sum commotus : *quia Cæſar poſtridie apud me cœnaturus erat.* Cuſtodes dedit : *dedit, qui meam uillam cuſtodirent, & ex militibus neminem introire paterentur.* Caſtra in agro : *milites igitur omnes in agro diſcubuerunt. Et caſtra pro militibus poſuit, poetice, & quaſi per iocum; ut cum infert, Villa defenſa eſt : pro, ex militibus nemo uillam introiuit.* Rationes opinor cum Balbo : *puto, rationes confecit cum Balbo : de pecunia uidelicet, quam Balbus ex publicis uectigalibus Cæſaris nomine exegerat.* Audiuit : *qui eum alloqui, aut rogare aliqua de re uoluerunt.* De Mamurra : *quod antea de Mamurra decretum fuerat, non mutauit; fixum eſſe uoluit.* Bene, cocto, &c. *uerba Lucilij poetæ de cœna :*

» Bene, cocto,

» Condito, ſermone bono, &, ſi quæris, libenter.

*eadem uerba tranſtulit in ſecundum de finibus, 70.* ἐπισταθμείαν : *diuerſorium. potius enim certe diuerſorium fuerat, quàm hoſpitium, cum tam multi cœnaſſent : nam ad hoſpitium non ita frequentes confluere ſolemus, ut ad diuerſorium.* Non moleſtam : *uult oſtendere, ſe non laborare de ſumptu.* Cum præteriret : *Cæſar.* Nec uſquam alibi : *quaſi ab uno Dolabella timeret.* Ex Nicia : *cognoui. is enim erat apud Dolabellam. 215.*

# COMMENTARIVS IN LIBRVM XIIII. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM,

## PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

### EX EPISTOLA I. *pagina* 224.

D illum,] *Sine dubio Matium intelligit: quem aperte nominat duabus*
A *epiſtolis, quæ poſt proximam inferiorem leguntur. & ſi loca conferas inter ſe, Matium hic ſignificari, non obſcure uidebis. quem quidem & Caluenā, & Madarum, ficto nomine, appellat* 225. 227: Nihil perditius: *aiebat, ſubintelligitur: ut ſit ſenſus: republica nihil aiebat eſſe perditius, nihil deſperatius: periiſſe omnia.* Explicari rem non poſſe: *hoc dicebat, remp. interitu Cæſaris ita eſſe perturbatam, ut conſtitui nullius conſilio poſſet. quis enim id poterit, quod Cæſar ipſe, qui tali præditus ingenio, non potuit?* Gaudens: *gaudebat Matius tāta perturbatione reip. utpote qui cuperet mortem Cæſaris omnibus eſſe acerbam. quod ipſe in epiſtola, quæ legitur libro* XI. *fam. in extremo, perſpicue dicit.* Tumultum Gallicum: *putat futurum, ut Galli, audita Cæſaris morte, deficiant à nobis, & noſtram diſſenſionem ſuam occaſionem putantes, bellum inferant.* Idem 225:
» *his uerbis:* Doleo, *quod nunquam in ulla ciuitate ac-*
» *cidit, non una cum libertate remp. recuperatam. hor-*

» *ribile eſt, quæ loquantur, quæ minitentur. ac uereor*
» *Gallica etiam bella.* Et 227. *Quid Galli, quid Hiſpa*
» *ni, quid Sextus agat, uehemẽter expecto.* Item 227: Poſt idus Martii: *quo die Cæſar fuerat interfectus.* Præter quàm Lepidi: *hoc dicebat Matius, ut oſtenderet, nulla ſe inire conſilia contra remp. qui Cæſarianorum ſermonibus nollet intereſſe, cum tamen in Cæſaris amiciſſimis fuiſſet.* Lepidi: *mallem, Lepido.* Illum: *Cæſarem.* Quod quenquam bonum offendat: *quaſi Matius non prudenter faceret, qui bonis odioſa loqueretur.* De Sexto] *Pompeio, Magni filio.* Satis'ne certum: *eum eſſe in armis* 225: 229: De Bruto noſtro:] *Scribe, ſi quid habes de Bruto noſtro. Brutus enim Antonium timens, & populum ab eo concitatum, Vrbe exceſſerat, Antijq; morabatur, ut, cum primum plebis iracundia deferbuiſſet, recurreret. Plutarchus, & alij.* De quo quidem &c. *de Bruto Matius aiebat Cæſarem ſolitum dicere: Magni refert, & quæ ſequuntur. Eadem uerba Plutarchus in Bruto refert.* Eum: *Cæſarem.* Cum pro Deiotaro Niceæ dixerit: *Deiotaro, Bithyniæ Rege, qui pro Pompeio contra Cæſarem in Pharſalia pugnauerat.* Niceæ, *Bithyniæ urbe.* Dixerit, *Brutus. cuius defenſionis meminit Plutarchus.* Vt quidque ſuccurrit: *ex ijs, quæ mecum Matius locutus eſt.* Apud eum: *cum ad Cæſarem ueniſſem, ut agerem cum eo de P. Seſtio reſtituendo, qui exulabat, ambitus opinor crimine damnatus: nam* 222. *apparet accuſatum lege Põpeia, quæ de ambitu erat.*

Et eiuſmodi multa: *mecum locutus eſt Matius.*

*Ex epiſt. 11: pag. 225.*

Theatrum, Publiumq́; cognoui,] *Plauſum ſignificat, qui Publio Dolabellæ datus eſt theatrum ingredienti. cum enim perditi homines (ut eſt in prima Philippica, 153: & apud Suetonium in Iulio) columnam prope XX pedum lapidis Numidici in honorem defuncti Cæſaris in foro poſuiſſent, & inſcripſiſſent, Parenti patriæ, ut Suetonius tradit: Dolabella columnam euertit, & ex ijs alios cruci affixit, alios de Capitolio præcipitauit: quod infra 232: declaratur his uerbis: O mirificū Dolabellam meum: iam enim dico meum: antea, crede mihi, ſubdubitabam. magnam ἀναθεώρησιν res habet: de ſaxo, in crucem, columnam tollere, locum illum ſternendū locare. quid quæris? heroica. & in epiſt. Fam. 183. Manabat illud malum urbanum, & ita corroborabatur quotidie, ut ego quidem & Vrbi, & otio diffiderem urbano: ſed ita compreſſum eſt à Dolabella meo, ut mihi uideamur omne iam ad tempus ab illo duntaxat ſordidiſſimo periculo tuti futuri. De theatri autē plauſu quo magis perſpicuum ſit, uerba ſubijciemus ex Philippica prima, 158: Dicerem (inquit) Dolabella, qui recte factorum fructus eſſet, niſi te pauliſper eſſe expertum uideremus. quem potes recordari in uita tibi illuxiſſe diem lætiorem, quàm, cum, expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, principibus ſceleris pœna affectis, te domum recepiſti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ ſtudiatum laudi & gratulationi tuæ ſe nō obtulerunt? re-*

» *cordare quæſo Dolabella conſenſum illum theatri,*
» *cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fue*
» *rant offenſi, ſignificauerunt ſe beneficio nouo memo*
» *riam doloris ueteris abieciſſe.* Bona ſigna : *è conſenſu illo multitudinis, qui perſpectus eſt in theatro, uidetur bene ſperandum de rep.*

L. Caſſio ] *Is erat C. Caſſij frater, eius, qui Cæſarem occiderat. in epiſtola ad C. Caſſium de eo-*
» *dem plauſu his uerbis: Tuus neceſſarius affinitate*
» *noua delectatur: itaque iam non eſt ſtudioſus ludo-*
» *rum, infinitoq; fratris tui plauſu dirumpitur. Erat autem L. Caſſius hoc tempore Tribunus pl. ut in Philippica* III. 188. Datus : *in theatro. forte de ludis Apollinaribus ſignificatur, quos C. Caſſij, Prætores urbnai, nomine, collega eius C. Antonius dedit. Dion lib.* XLVII. Facetus : *cur facetus? quia quodam modo ridiculum erat, L. Caſſium à populo plauſum excipere propter ea, quæ Caius frater fecerat. Caius enim, non Lucius, remp. ſeruitute liberauerat interfecto Cæſare.* De Madaro : *de Matio. caluus enim Matius, ut infra: & caluus græce* μαδαρὸς. *præterea, idem agitur, quod in proxima ſuperiore epiſtola: in qua Matium ſignificari, manifeſtum eſt.* σαλάκωμα : *nullum meum* σαλάκωμα *fuit, nulla inanis iactantia, tanquam interitu Cæſaris recuperata republica.* Proceſſi: *in uia.* Aiebat : *Matius.* Φαλάκρωμα : *Matium ſignificat, ſed caluitium appellat, quia caluus erat Matius. itaque eum & infra Caluenam uocat,* 225 : & 227: Habes Φαλάκρωμα : *habes*

de Matio: habes, quod Matius mecum locutus eſt.

Inimiciſſimum otii: qui quidem Matius inimiciſſimus otij uidebatur, ideſt Bruti. nam ſi, ut ille cupit, omnia miſceantur: Brutus, qui Cæſare interfecto liberam fore, & ſine ullo negotio remp. ſperauit; opinione deceptus, ipſe uenit in dubiũ de ſua ſalute. ita qui inimicus otij, idem Bruti. Tibi ignoſco: qui illam tecum eſſe uelis.

Ex epiſtola III. pagina 225.

Tranquillæ ] Tranquilla nunciantes, & de rep. quæ uolumus. Matius poſſe negabat: negabat Matius otium fore diuturnum; ſed impendere, & prope adeſſe omnium rerũ perturbationem. Hic apparet, Matium fuiſſe illum, ad quem Cicero ſe ſcribit diuertiſſe in epiſtola huius libri prima: eundemq; eſſe, quem in proxima ſuperiore otij inimiciſſimum appellat. Structores noſtri ] Ii, quorum hic utor opera ad uillam ædificandam. Et paulo poſt Corumbum architectum expectat. Profecti: Romam, ut emptum frumentum referrent. Πανικὸν certe: oportet hoc ſubitum quiddam fuiſſe, terroribus ſimile, quos Græci appellant πανικά. ſubitum hoc fuit Antonij conſilium de frumento ad ſe comportando: nam ſi diebus ſuperioribus id curaſſet, tu mihi aliquid ſignificaſſes. Scripſiſſes enim: niſi hoc ſubitum quiddam, & plane πανικὸν eſſet, tu ad me ſcripſiſſes literis ſuperioribus.

Corumbus Balbi ] Subintellige, ſeruus.

Nullus adhuc: adhuc non uenerat. & Nul-
» lus, pro non, eleganter & antique poſitũ: ut 184.

» Philotimus nullus uenit. & 251. Sextus ab armis » nullus diſcedit. Architectus: ideo Cicero eum expectabat; ut haberet adiutorem, & conſiliarium in ratione ædificandi. Volunt] Cæſariani, à quibus ad obſignationem teſtamenti adhibitus es. ita putare, ut tu ſcripſiſti. Διάθεσιν: ſenſum, animumq́; in remp. Ἐπισημασίαν: quia populus, cum in theatrum, aut aliò ſpectandi gratia conueniſſet; quid de ciuibus ſentiret, plauſu & ac» clamatione ſignificabat: ut 34. Populi ſenſus ma» xime in theatro & ſpectaculis perſpectus eſt: nam » gladiatoribus quà dominus, quà aduocati ſibilis con» ſciſſi. Et 13. Ludis & gladiatoribus mirandas ἐπι» σημασίας ſine ulla paſtoritia fiſtula auferebamus. » Et pro Seſtio: Tribus locis ſignificari maxime poteſt » populi Romani iudicium, ac uoluntas, concione, co» mitijs, ludorum gladiatorumq́; conſeſſu.

Ex epiſt. IIII. pag. 225:

Quid putas me Lanuuii?] Noui habere. Iſtic: Romæ. Cum Matius: libro IX. 146: » Matius ad me uenit, homo, ut mihi uiſus eſt, tem» peratus, & prudens, exiſtimatus quidem eſt ſemper » ductor otij. Dicit igitur: Cum Matius, quem ſtudioſum reip. putabamus, is nunc inimiciſſimus otij ſit; » quid cenſes cæteros? Paulo ante: Habes φαλάκρωμα, inimiciſſimum otij. Minitentur: ij, qui Cæſaris mortem ſe dicunt perſequi uelle. Ac uereor: non modo ciuilem contentionem, ſed Gallica etiam bella uereor. Verebatur autem è Matij ſermone, qui affirmauerat, minus diebus XX. tumultum Gal-

licum. 224: ipſe Sextus ] *Etiam uereor, quid acturus ſit Sextus Pompeius. mihi enim certum non eſt, utrum hoc exercitu, quem habere dicitur, ad recuperandam remp. ſit uſurus, an & ipſe tyrannidem ſpectet Cæſaris exemplo. ne de ipſo quidem Sexto ſecuri, inquit, animi ſum.* Quò euadat: *quid acturus.* Omnia licet concurrant, ] *ut omnia miſceantur; me tamen ſemper Idus Martiæ, quo die tyrannus eſt interfectus, uoluptate afficient; hoc eſt, nunquam erit, ut, quod Idibus Martijs tranſactum eſt, id cupiam infectum.* ἥρωας: *Brutus, & alij, qui Cæſarem oppreſſerunt.*

*Ex epiſt. V. pag. 225:*

Spero ] *Dicit* Spero, *quia nihil Atticus proximis literis ſignificauerat. Spero te nunc recte ualere.* Quàm leuiter commotus eſſes: *ut bene ominaretur, non dixit* Quàm grauiter, *aut* Quo modo, *ſed* Quàm leuiter, *uſus amiciſſimi animi ſignificatione.* Caluena ] *Matius. 227: Omnia plena pacis, aliter, ac mihi Caluena dixerat. Et 225. Habes* φαλάκρωμα. *ubique de Matio.* Suſpectum: *quaſi Cæſarianum, & reipublicæ, id eſt libertati, non amicum. Cur autem ſigna bella dicit eſſe, quòd Matius moleſte ferret, ſe ſuſpectum eſſe Bruto? quia, cum de Bruti gratia Matius laboraret, apparebat eum Cæſarianorum partibus diffidere, ut infirmis.* Cum ſignis: *hoc, quod ad ſententiam ſpectat, minime neceſſarium uidebatur: (quis enim neſcit ſua cuique legioni eſſe ſigna?) ſed addidit, ut quaſi iocaretur am-*

*biguo ſignorum nomine.* Idem poſtulaturas &c.] *rumor enim erat, legiones, quæ in Gallia fuerant præſidij cauſa, Romam uenire, poſtulaturas, ut promiſſum ſibi à Cæſare ſolueretur.* Tranſportauit: *in Græciam, ad bellum contra Parthos à Cæſare cogitatum.* Caninium: *non Annium.* Φυρμὸς πολὺς: *multa miſcet & turbat aleator. item ego in nominibus, cum Annium pro Caninio poſui.*

226.

Nam iſta &c.] *Ab iſta quidem Cæſaris libertorum coniuratione haud magnopere timeo: quæ facile opprimeretur, ſi recta ſaperet Conſul Antonius. Eam poſtea coniurationem alter Conſul oppreſſit Do-*
» *labella, ut eſt in Philippica I. Cũ ſerperet in Vrbe*
» *infinitũ malum, idq́; manaret in dies latius; ijdemq́;*
» *buſtum in foro facerent, qui illam inſepultam ſe-*
» *pulturam effecerãt; & quotidie magis magisq́; per-*
» *diti homines, cum ſui ſimilibus ſeruis, tectis ac tem-*
» *plis Vrbis minarentur: talis animaduerſio fuit Dola-*
» *bellæ cum in audaces ſceleratosq́; ſeruos, tum in im-*
» *puros & nefarios liberos, talisq́; euerſio illius execra-*
» *tæ columnæ, ut mirum mihi uideatur, tam ualde*
» *reliquum tempus ab illo uno die diſſenſiſſe. Et in ea-*
» *dem aliquanto poſt: Quem potes recordari Dolabel-*
» *la in uita tibi illuxiſſe diem lætiorem, quàm cum,*
» *expiato foro, diſſipato concurſu impiorum, princi-*
» *pibus ſceleris pœna affectis, te domum recepiſti? Item*
*alijs in locis.* Legari noluerim ante res prolatas,] *Legationem liberam à ſenatu petere noluerat, ne rempublicam uideretur deſerere, illam*

quidem è ſeruitute ereptam Cæſaris interitu, ſed nõdum tamen plane confirmatam, Antonio & Lepido pernicioſa molientibus. expectabat igitur anni tempus, quo nihil neque publice, neque priuatim ageretur; ut, uacatione omnibus cõceſſa, honeſtius diſcederet. nam prolatæ res dicebantur, cum omnes feriarentur. 109: Hunc rerum tumorem: interitum Cæſaris magnæ turbæ ſtatim conſecutæ ſunt. eas tumorem appellat, ſumpta tralatione à corporibus male affectis: ideoq; infert, Mederi. Etiam in epiſtola proxima ſuperiore: Tument negotia. Vides magiſtratus: qui Cæſaris partes fouebãt, cum ab ipſo creati eſſent. Vides tamẽ &c. ſe ipſe corrigit, qui magiſtratus appellauerit eos, quos tyrannus conſtituerit: & uocandos potius oſtendit, tyranni ſatellites in imperijs. Exercitus: qui Cæſaris profectionem in Parthos expectantes, in Vrbe manſerant. In latere: in Campania: nam agri Campani partem incolebãt à Cæſare aſſignatam. hos poſtea quingenis denarijs Octauianus in ſuas partes traduxit. 260. Εὔριπα: mobilia, tanquam Euripus, qui ſæpius in die fluit, & refluit. timendum igitur, ne contra libertatis patronos, hoc eſt Cæſaris inimicos, moueantur. Eos autem: intelligit maxime Brutum & Caſſium. Parietibus contineri: quia Cæſarianorum metu prodire in forum non audebant. Quoquo modo beati: etiam ſi parietibus contineantur, beati tamen, qui tam præclarum facinus conſciuerint. Miſera: quæ tyranno liberata, libera tamen non ſit. Aduentus

Octauii, ] *Cum, audita Cæſaris nece, Apollonia Romam uenit. Velim, inquit, ſcire, aduentus Octauij quid pariat.* νεωτερισμοῦ : *rerum nouarum, ex aduentu Octauij.*

*Ex epiſtola* V I. *pagina* 226.

Primum igitur &c. ] *Primum cognoui, te rectius ualere: deinde, bonam ſpem eſſe de republica. nam illa fuerant odioſa, legiones è Gallia uenire.*

Suſq; deq; : *non laboro, in utranque partem æquo animo ſum, ſiue ad eum concurſus fiant, ſiue*
» *non fiant. Quia paulo ante ſcripſerat: Velim ſcire*
» *quid aduentus Octauij, num qui concurſus ad eum: nunc, De Octauio, inquit, ſuſq; deq;.* De Mario: ] *Hic à Cæſare relegatus, quòd impudenti mendacio C. Marij ſepties Conſulis nepotem ſe eſſe dictitabat, qui re uera Erophilus eſſet Equarius medicus: poſtea reuerſus in Vrbem Cæſare interfecto, cum de interficiendo ſenatu conſilium cepiſſet, pœnas dedit. hoc Cicero ſignificat Philippica* I. *cum di-*
» *cit: Liberatus cædis periculo ſenatus: uncus impa-*
» *ctus eſt fugitiuo illi, qui in C. Marij nomen inuaſe-*
» *rat. & Valerius Max. lib.* I X. *& Appianus lib.* I I I.

Sublatum: *cum exularet. ſic fere tyranni ſunt: quos in Vrbe occidere non audent, eos primum aſtuto conſilio relegant, deinde ab oculis populi remotos interfici mandant. cum autem Cæſar hunc pſeudo-Marium relegaſſet, ſuſpicabatur Cicero poſtea de medio ſublatum, ne quid unquam nouare poſſet.*

Colloquium cum heroibus noſtris: ] *Cum ijs, qui Cæſarem occiderant.* Pro re nata: *quod*

*ad præſens tempus attinet.* 106 : 111 : Seſtilii fundum : *hunc fundum Cæſar ademptum Seſtilio, qui Pompeianas partes ſecutus erat, Verberoni Curtilio tradiderat.* 228. Biennium, ] *Subaudi habebimus?* Quos ille uoluit? *quos Cæſar deſignauit? Cæſar enim contra Parthos profecturus, Conſules & Tribunos pl. deſignauit in bienniū. Dion libro* XLIII. *in extremo.* Exultant lætitia: *propter interitum tyranni.* De re: *De Cæſaris nece.* Nec ulla interea decreta: *à ſenatu, pro tyrannoctonis.* πεπολιτεύμεθα : *rēpublicam geſſimus.* Victos: *Cæſarianos. hoc eſt, quod ſcribit in epiſtola ad Caſſium contra M. Antonij potētiam:*
» *Dominum ferre non potuimus; conſeruo ſeruimus.*

*Ex epiſtola* VII. *pag.* 226:

Paulum ] *L. Aemilium Paulum, in Conſulatu collegam C. Marcelli, fratrem M. Lepidi.* De Mario: *peſſime in remp. animato: utpote qui de occidendo ſenatu cogitauit.* 226. 227. A' te ſcilicet nihil: *de his rebus tu nihil ad me dediſti literarum: nec mirum: nemo enim meorum Roma profectus eſt, cui dare poſſes.* A' Cicerone ] *Filio.* Cætera autem: *optabilia de moribus illius afferuntur: ſed ea fingi poſſunt: doctiorem quidem ex ipſius literis uideo eſſe.* Πίνος : *elegantia. Suidas recitat Damaſij locum his uerbis.* ὃ δὲ ἦν καὶ λέγειν ἱκανὸς, οὐ τοὺς νεωτέρους ἐκμεμιμησάμενος σοφιστάς, ἀλλὰ περὶ τὸν ἀρχαῖον πίνον τῆς λογογραφίας ἁμιλλώμενος. Si ergo eſt: *hic aliquid deſidero: non enim cum ſequentibus apte coniungitur.*

*Ex*

Ex epiſt. VIII. pag. 227.

Probe.] *Quòd ei uncus eſt impactus pro facinore cogitato.* 226: Nepotem: 203: Iuniam: *Bruti ſororem, coniugem M. Lepidi.* Moderate, et amice ſcriptas: *à uiro ſuo, M. Lepido, qui tunc erat in Gallia tranſalpina cum exercitu.* Moderate, et amice: *cum in ijs literis oſtenderet, neque ſe ullam potentiam uelle, quæ ſupra leges eſſet; neque in eos, qui ſtarent à partibus reipublicæ, aliter, ac deceret, eſſe animatum.* A' fratre: *M. Lepido, Iuniæ uiro.* Nec mihi placebat: *cur? quia uidebat, eos, qui inſidias tenderent Lepido, otium non ferre, ſed res nouas quærere.* Reginæ] *Cleopatræ, Aegypti Reginæ: quam Cæſar amauit; filiumq́; natũ appellare ſuo nomine paſſus eſt. de quo*
» *intelligi puto* 237. *De Regina uelim, atque etiam*
» *de Cæſare illo. Præterea, quam hic Reginam appellat, eam eſſe Cleopatram, argumẽto eſt etiam illud* 247:
» *Reginam odi: me iure facere ſcit. ſponſor promiſſo-*
» *rum eius Ammonius. Nam Ammonio et Ptolemæus, pater Cleopatræ, uſus fuerat legato, cum id ageret, ut à ſenatu in regnum reſtitueretur: ut eſt in epiſto-*
» *la ad Lentulum: Ammonius Regis legatus aperte pe-*
» *cunia nos oppugnat.* Fuga: *ex Vrbe. Venerat igitur Romam etiam poſt Cæſaris mortem. nam ante Cæſar ipſe accitam, cum habuiſſet in amoribus, poſtea remiſit, maximis honoribus, præmijsq́; auctam. Suetonius.* Quid Galli, quid Hiſpani: *num bellum inferre nobis cogitent.* 224: 225: Sextus: *Pompeius, Magni filius.* 224: Nauſeo-

Iam ] Scribis, te, quòd incidiſſes in nauſeolá quandam, abſtinuiſſe à negotijs: itaque mihi nó diſplicet, » eam tibi cauſam otij dediſſe. 228. Tua tamen ὑπηνέμιος » nauſea iam'ne plane abijt? Spero iam tuto uel ſolum &c. ] Sperabat, quòd Antonius & Dolabella Conſules curam reip. uidebantur ſuſcepiſſe, qui Marium illum falſo creditum de ſenatus cæde cogitantem occidiſſent. Supra in hac ipſa epiſtola, De Mario probe. Veruntamen: ſubaudi, ſcribito ad me de Bruto, ubi ſit, quid cogitet. Et eſt uſitata figura. 205. 229.

Ex epiſt. IX. pag. 227.

Multiiuges ] Literas multijuges ualet plures epiſtolas. Cluuiana: ea, quæ mihi Cluuius teſtaméto legauit. Et infert, Delectant, quia tunc erat Puteolis, præſenſq; uidebat quæ ſibi Cluuius Puteolanus reliquerat. 222. Chryſippum: architectum. 216. Inquilini: iocoſe: nam inquilinus ipſe erat, nouuſq; habitator, cum paulo ante ex hæreditate Cluuiana eas tabernas accepiſſet. Damnum quæſtuoſum: » infra dicit, Ruina rem fecit fructuoſiorem, 228:

227:

Quaſi deſignati Conſules. ] Hircius & Panſa: (ut infra 228: 239.) quos Cæſar in annum ſequentem deſignauerat, ut ſcribit Dion, & alij. Quaſi deſignati: qui ita Conſules futuri putantur, quaſi à republica, non à tyranno deſignati ſint. Facta defendimus? ] Quia ſenatuſconſultum factum fuerat, ut, quæ Cæſar egiſſet, rata manerent, ipſo maxime ſuadente Cicerone. quod & Dion li-

bro XLIIII. & ipſe in epiſtola ad Caſſium his uer-
» bis: Vlta reſp. ſuas iniurias eſt per uos interitu tyran
» ni, nihil amplius: ornamenta uero ſua quæ recupe
» rauit? an quòd ei mortuo paret, quem uiuum ferre
» non poterat? cuius æra refigere debebamus, eius etiã
» chirographa defendimus? at enim ita decreuimus. fe
» cimus id quidem temporibus cedentes, quæ ualent in
» rep. plurimum: ſed immoderate quidam, & ingra-
» te noſtra facilitate abutuntur. A ueter-
re] C. Antiſtio Vetere, partium Cæſarianarum.
Pridie Cal. Ian. ante Cæſaris interitum. Cæci-
lius] Q. Cæcilium Baſſum, qui Pompeium Ma-
gnum ſecutus fuerat, excitaſſe bellum in Syria, &
à C. Antiſtio Vetere Apameæ circunſeſſum, tamen,
Parthis auxiliantibus, maximeq; Alchandonio Ara-
be, obſidione eſſe liberatũ, ſcribit Dion lib. XLVII.
Bellum illud: nam Cæcilius Parthorum ſubſidijs
fultus id aget, ut eas regiones occupet. Dolabella:
cui Syria prouincia, & Parthicum bellum eſt decre-
tum. Appianus libro III. Nicias: qui cum Dola-
bella proficiſcetur. erant enim arcta familiaritate
deuincti. 214: 249: In Fam. 131. Meliora
de Gallia: contra opinionem Matij: qui affirmaue-
rat, minus diebus XX tumultum Gallicum. 224:
Re audita de Cæſare: audita Cæſaris nece. Cal-
uena: Matius: qui dixerat, omnia periiſſe. 222:

Ex epiſt. X. pag. 227:

Ita'ne uero &c.] Hæc cum indignatione ſunt ſcri
pta. Ideóne, inquit, Brutus Cæſarem occidit, ut dein-
de Lanuuij eſſet? ut in Vrbe tuto eſſe non poſſet? ut

*Trebonius quaſi fugiens in prouinciam occulte proſi ciſceretur?* PROUINCIAM? *Aſiam.* Clamare: *me.* VOCARI? *uocandum ſenatum eſſe in Capitolium à Bruto & Caſſio Prætoribus illo ipſo die, quo à Cæſaris nece in Capitolium ſe receperunt. quod ſi feciſſent; tum quidem, lætantibus omnibus bonis, fractis & perterrefactis perditis hominibus, facile fuit ea decernere pro ſtatu reipublicæ, quæ nunc minime licet, audentibus latronibus quod auſi tum nõ eſſent.* VOCARI: *uocandum eſſe, uocari debere: & eſt figura, quæ properationem ſignificat: ut hoc loco: nam dixit, Illo ipſo primo Capitolino die. Brutus autem & Caſſius magnam occaſionem amiſerunt, cum primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarunt. itaque & infra 232. reprehendit Cicero ſeſſionem illam, id eſt moram Capitolinam. Et 245.*
» *Dicebam, ſenatum uocari oportuiſſe, populum arden*
» *tẽ ſtudio uehementius incitari, totam ſuſcipere remp.*

228.

LIBERALIA] *Quo die factum eſt S. C. de præmijs ueteranorum, (232.) multaq; alia in æde Telluris decreta. Philippica I. 153. 158:* Iam pridem: *et hic moram illam Capitolinam carpit.* Cauſam: *libertatis, & reip.* Funere elatus: *perſpicuum eſt,*
» *Cæſarem intelligi. Etiam 232. Recordare, inquit,*
» *tua: non'ne meminiſti clamare te, omnia periſſe, ſi*
» *ille funere elatus eſſet? ſapienter id quidem: itaque,*
» *ex eo quæ manarint, uides. Scribit Suetonius, animũ fuiſſe cõiuratis occiſi corpus in Tyberim trahere, bona publicare, acta reſcindere; ſed metu Antonij Con-*

*ſulis, & magiſtri equitum* Lepidi *deſtitiſſe*. Et Plutarchus Bruti *conſilium reprehendit, qui* Antonio, *roganti ut* Cæſar *funere efferretur, conceſſerit*, Caſſio *contra dicente. nam* Antonius *cum eum miſerabiliter laudaret, explicata ueſte cruenta, & ictibus perforata, ita populum commouit, ut cum facibus ad tecta coniuratorum accurrerit. unde illud in* II. Philippica: *Tu funeri tyranni ſceleratiſſime præfuiſti: tua*
» *illa pulchra laudatio, tua miſeratio, tua cohortatio:*
» *tu, tu illas faces incendiſti, & eas, quibus ſemiuſtu-*
» *latus ille eſt, et eas, quibus incenſa* L. Bellieni *domus*
» *deflagrauit.* Noſtra: *bonorum uirorum. nam re uera tantummodo ad coniuratorum domus cum facibus plebs cucurrit.* Quæ deinde? *quæ deinde ſunt conſecuta? eiuſmodi, ut audeant dicere:* Cæſar *hoc cogitauit, nemo igitur contra. tale illud in epiſtoli ad* Caſſium: *Interfecto Rege, regios omnes nutus*
» *tuemur.* Audeant: *homines perditi, & libertatis inimici.* Cogito: *cogitabat in* Græciam. 230. Ὑπηνέμιος Nauſea: *quæ, quaſi ſub uẽto expoſita, haud diuturna ſolet eſſe.* 227. Thebaſſos, Scæuas, Frangones,] *Nomina ueteranorum, qui ex* Cæſaris *largitione* Pompeianorum *bona poſſidebant.* Et dixit Redeo, *non quia* Thebaſſi, *aut* Scæuæ, *aut* Frangonis *ſupra mentionem fecerit: ſed* Redeo, *ad eos, quibus tranquilla reſp. non placet.* Illa: *agros à* Cæſare *donatos. cupiunt igitur omnia miſceri.* Iſti: *maxime deſignat* Antonium, *qui erat* Conſul. De Curtilio &c.] *Cum ſcripſi, indignum eſſe, quòd* Seſtilij *fundum* Curti-

*lius Verbero poſſideret : ſignificaui etiam de fundo Cenſorini, de Meſſallæ, de Planci, de Poſthumij : quorum fundos Cæſariani à Cæſare donatos poſſiderẽt.* Quod nunquam accidiſſet : *ut, interfecto tyranno, melius fuerit perire, quàm ſupereſſe.* In Cumano : *eodem die Balbus in Cumanum ad me uenit. dicebat, Octauium hæreditatem Cæſaris aditurum.*

Ῥιξόθεμιν ] *Hominis eruditi, Petri Victorij ſentẽtia mihi non diſplicet, uel dicam maxime placet. putat enim rectius, ῥιξόθεμιν, id eſt concertationem. & ſane inter Octauium & Antonium graues diſcordiæ propter Cæſaris hæreditatem conſecutæ, cum Antonius omnem pecuniam auertiſſet.* Buthrotia mihi tua res ] *Buthrotij cum pecuniam imperatam non ſoluerent, Cæſar eorum agrum proſcripſit. Atticus, qui ciuitatem conſeruatam cuperet, pecuniam numerauit de ſuo; & à Cæſare decretum abſtulit, quo Buthrotij liberabantur. illud decretum Atticus interfecto Cæſare cum à Conſulibus confirmari uellet, quibus & ſenatuſconſultum, & lex cognitionem dabat earum rerum, quas Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet; Ciceronis in ea re tũ gratia, tum auctoritate utebatur. 232 : 265. 266.* Iam'ne ad centena Cluuianum ? ] *Subaudi, perducatur. nam in epiſtola, quæ ſequitur proxima :* „ *De Cluuiano, res ad centena perducitur.* „ *& ut dicam quod ſentio, libẽtius ita legerem : Quod quæris, iam ne ad centena Cluuianum : aduentare uidetur : ſed primo anno LXXX deterſimus. ut ſenſus hic ſit : Quod ſcire uis, num ego hic Cluuiana bona ita conſtitue-*

*rim, ut ex ijs poſthac centena* HS *quotannis capere poſſim: breui futurum ſpero, ut ita ſit: & hoc ipſo anno, quo Cluuianam hæreditatē adiui*, LXXX HS *cepi.* Centena: *centum* HS *in ſingulos annos: ut in libello Paradoxorum:* " *Capit ille ex ſuis* " *prædijs ſexcenta* HS, *ego centena ex meis.* Cluuianum: *Cluuiana res, quam ex hæreditate Cluuij acceperat.* 220. Aduentare: *ad centena, ad fructum centenorum ſeſtertiorum.* Deterſimus: *cepimus: ſed uenuſtius, deterſimus, quàm cepimus.* Ille autem: *Quintus filius.*

*Ex epiſt.* XII. *pag.* 228:

Quæ proxime.] *Quæ mihi proximis literis ſignificaſti.* Velim mehercule: *Atticus ſcripſerat, Brutum Aſturæ futurum.* Iſtorum: *Cæſarianorum: qui non contenti ſenatuſconſulto, quod in eam ſententiam factum eſt, ut, quæ Cæſar egit, ſtatuit, decreuit, fixa ſint, maiorem ad licentiam progrediuntur.* De tanto uiro, de clariſsimo ciue: *uerba ſunt ex Antonij concione, quibus Cæſarem appellauerat.* 249: Ad riſum: *ſignificat, ſe à philoſophia confirmatum humana contemnere, ut ea, quæ accidant, & ſi non ferenda, iam tamen pene rideat.* Noſtri illi: *qui tyrannum occiderunt.* De Cicerone,] *Filio, qui Athenis dabat operam philoſophiæ.* Velim ſint proſpera: *optat eam remp. filio, in qua uirtutis percipere fructus poſſit.* Me ipſum diligentia uincis: *hoc dicit, quia literis identidē Atticus quærebat, num ita rem Cluuianam conſtituiſſet, ut uectigal inde poſſet capere centum ſeſter=*

tiorum in ſingulos annos. 228. Ruina: duæ taber næ corruerant è Cluuiana re. Rem non fecit deteriorem: non imminuit uectigal, quod antea capiebam; potius auxit. eas enim ita rurſus ædifico, ut hoc damnum quæſtuoſum ſit. 227: Hic] Puteolis. nam de bonis Cluuianis mentionem fecit: & in epiſtola ſequenti dicit ſe ſcripſiſſe apud Veſtorium Puteolanum. utranque autẽ eodem in loco ſcriptam eſſe, patet ex Octauij mentione. Philippi: uitrici. Mihi totus deditus: Octauius enim Antonio inimicus, quia ex Cæſaris hæreditate grãdem pecuniam auerterat; ſuadentibus maxime uitrico Philippo, & Marcello ſororis uiro, ad Ciceronem ſe contulit, ſeq; ei & ſuam cauſam commendauit, id ſpectans, ut propter gratiam & auctoritatem Ciceronis à ſenatu contra Antoniũ iuuaretur. Hiſtorici omnes.

Ex epiſtola XII. pag. 229.

Præter lætitiam] Interitus tyranni præter lætitiam nihil attulit: ſiquidem libertatem non recuperauimus. Odii pœnam, ac doloris: punire odium, ac dolorem, eſt, odio ac dolori ſatisfacere. Noſtrum igitur dolorem & indignationem; noſtrumq; in Cæſarem odium puniuimus nos quidem illius interitu, ſed remp. tamen in libertatem minime uindicauimus. Pro Milone: "Fuit ultor iniuriæ, punitor doloris "ſui. Et de Orat. lib. I. Iracunda eſt cupiditas puniendi "doloris. ὦ πράξεως &c. ò pulchrum facinus, ſed imperfectum. Ideo autem imperfectũ, quia ſuum ius reſp. non recuperauerat. mortem enim Cæſaris ſignificat, cùm dicit, ὦ πράξεως καλῆς.

clientelam ] *Siculi Ciceronis erant in clientela, eorumq; cauſa C. Verrem accuſauerat, cum Quæſtor apud eos fuiſſet Prætore Sex. Peduceo.* Latinitas: *ius ciuium Romanorum. nam Latini ciues Romani: itaque & ſuffragia ferebant, & magiſtratus gerebant. Si igitur Siculis Cæſar ius Latij conceſſiſſet, res fuiſſet non ferenda, ueruntamen ferri potuiſſet. ut autem Antonius legem figat, quaſi à Cæſare latam, qui nullam hac de re mentionem unquam fecit; hoc uero neutiquam ferri poteſt.* Accepta: ] *A' Siculis.* Fixit legem: *de Siculis ciuitate donanda: cuius rei neque mentionem ullam Cæſar fecerat: &, ſi feciſſet, figere tamen neque de ea re, neque de alia legem ullam licebat: cum S. C. eſſet factum, ne qua tabula poſt Idus Martias ullius decreti Cæſaris, aut beneficij figeretur. Philippica I. & II.* Fixit: *quia inciſæ in æreis tabulis leges affigebantur parietibus, ut inquit Seruius ad illud*
» *Virgilianum: Fixit leges pretio, atque refixit: quo etiam loco Virgilium credit ad M. Antonium reſpe-*
» *xiſſe. Et Philippica I. De exilio reducti ſunt à mor-*
» *tuo: ciuites data non ſolum ſingulis, ſed etiam na-*
» *tionibus, & prouincijs uniuerſis. Item V. Falſas le-*
» *ges C. Cæſaris nomine in æs incidendas, & in Capi-*
» *tolio figendas curauit.* A' Dictatore comitiis latam: *impudens Antonij mendacium: nam Cæſar non modo legem comitijs non tulerat de Latinitate Siculis danda, ſed nec mentionem eius rei ullam fecerat. Quoniam autem Cæſaris acta ſenatus rata eſſe uoluerat; Antonius, ut oſtenderet legem eſſe Cæſaris,*

*non ſuam, incidit in tabula, eam legem à* Dictatore
*comitijs latam.* Non ſimilis?] *Oſten-*
*dit, & Siculos eſſe bonos uiros, & Deiotarum omni*
*regno dignum: ſibi tamen non placere, quòd hic re-*
*gnum à Fuluia, illi ciuitatem ab Antonio pecunia*
*emerent. De Armenia per Antonium Deiotaro reſti-*
*tuta, quaſi ex Cæſaris decreto, Philippica II. 178.*

Per Fuluiam: *Fuluiá, antea P. Clodij coniugem,*
*quem Milo interfecit, M. Antonius uxorem duxit*
*Antonia repudiata, C. Antonij filia. Et Antonio cum*
*Fuluia ante nuptias conſuetudinem fuiſſe, indicat il-*
» *lud in Philippica II. Vxorem tuam, & ſororem eie-*
» *ciſti, alia conditione quæſita, & ante perſpecta.*

Per Fuluiam: *ad hoc ſpectauit in V. Philippica,*
» *cum dixit: Mulier ſibi felicior, quàm uiro, auctio-*
» *nem prouinciarum, regnorumq́; faciebat.* Il-
luc refero.] *Hæc ideo dico, ut oſtendam; cũ hæc*
*de Siculis & Deiotaro fiant, quæ ſunt iniquiſſima;*
*rem fore non ferendam, ſi nos tam teſtatam rem,*
*tamq́; iuſtam Buthrotiam non teneamus. Quænam*
*autem res eſſet Buthrotia, ſupra diximus, ad illud,*
*Buthrotia mihi tua res eſt, ut debet, eritq́; cura*
228. Tam claram, tamq́; teſtatam: *nã eam*
*Cæſar decreto conceſſerat, non ut de Siculis, aut de*
*Deiotaro, de quibus nõ modo decretum, ſed nec men-*
*tionem ullam fecerat.* Aliqua ex parte? *quaſi*
*dicat, omnia tentabimus ut teneamus.* Quo iſta
plura: *quo plura iſta ſunt, quæ ab Antonio tam*
*improbe fiunt; eo magis obtinere debebimus Buthro-*
*tiam rem, quæ & iuſta eſt, & iam ab ipſo Cæſare*

*conceſſa.* Philippus ] *Vitricus Octauij.* Poſſe bonum ciuem : *eſſe.* Noſtris : *liberatoribus reip. Caſſio, Bruto, & alijs.*

Negat hæc ferri poſſe: *quæ fiunt ab Antonio, ut de Siculis; de Deiotaro.* Quid cenſes &c. *ſi abſens iraſcitur Antonio. multo grauius, cum Romæ erit. uidebit enim ea, quæ nunc, cum audit, ferre non poteſt.* Nos (niſi me fallit) iacebimus: *dicit quod ſupra 226. Illi quoquo modo beati, ciuitas miſera. Et 228; Illis magna conſolatio conſcientia maximi & clariſſimi facti: nobis quæ? qui interfecto Rege liberi non ſumus. Et 232. Idus Martiæ noſtris amicis, diuinis uiris, aditum ad cœlum dederunt, libertatem populo Ro. non dederũt.* Nec Pelopidarum ] *Locus ex Accij tragœdia, quæ inſcribitur Atreus. eum locum recitauit integrũ 245. & item in epiſtola ad Curtium: Euolare cupio, & aliquò peruenire, ubi nec Pelopidarum nomen, nec facta audiam. Et ad eundẽ, non integro uerſu: Quod tu pedibus es conſecutus, ut ibi eſſes, ubi nec Pelopidarum; noſti cætera: nos idem propemodum conſequimur alia ratione. Huc etiam ſpectauit Philippica XIII. cum dixit: Moueri ſedibus huic urbi melius eſt, atque in alias, ſi fieri poſſit, terras demigrare, unde Antoniorum nec facta, nec nomen audiat; quàm illos, Cæſaris uirtute eiectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia uidere. Et Pelopidæ μεταφορικῶς uocantur homines, qui res turpes honeſtis anteponũt: qualis erat M. Antonius.* Inquit: *Accius.*

Vel hos deſignatos ] *Ne Hircium quidem &*

*Panſam, Conſules deſignatos, amo: quanquam ipſi me amare uideãtur.* 227 · 228: Etiam me declamare coegerunt: *ideo* 238: *ſuum diſcipulum appellat* Hircium. Apud aquas: *Baianas: quo ſe non ſolum ualetudinis, ſed etiam uoluptatis cauſa permulti conferebant. Baianus enim ſinus amœnitate præcellet. unde illud Horatianum:* Nullus *in orbe*
» *locus Baijs prælucet amœnis.* Erat quondam quaſi neceſſe: *quia, cum Cæſar uiueret, ſatisfacerem neceſſe erat & Hircio, & Panſæ, & cæteris, qui apud illum gratia multum poterant. nunc meæ facilitatis eſt, quòd ijs rogantibus concedo ut declamẽ.*

Quoquo modo ſe res habet: *quoquo in ſtatu reſp. eſt, non tamen ſeruimus, ut antea: itaque declamem necne, poſitum in me eſt: ſed declamo tamen propter meam nimiam facilitatem.* In arithmeticis: *in ſcientia numerandi. & hoc ſignificat, deditum pecuniæ magis, quàm literis, Veſtorium.*

Septimo: *principium epiſtolæ.* Ambulatione ἀλιπνεῖ: *locis humilibus.*

229:

Ἀλλ' οὐ δαιτὸς &c.] *Vlyſſes apud Homerum legatus ab Agamemnone ad Achillem, ut iratum illi placaret propter abreptã Briſeida; acceptus ab Achille magno & ſplendido epularum apparatu, pronunciat hos uerſus ἰλ. λ. quos Cicero aptiſſime uſurpat, ut ſignificet, non ſe nunc de tumulis, aut de ambulatione ἀλιπνεῖ cogitare, ſed de reip. ſalute ſolicitum eſſe.* Aduentu] *In Galliam citeriorem.* Suas legiones: *tres; unã tironum, ue-*

*teranas duas. Appianus lib.* III. Sextus: *permanebit.* Quid nobis faciendum: *non ſe tantum intelligit, ſed etiá Atticum, ut patet* 238: Neque huc, neque illuc: *licuit mihi Cæſaris & Pompeij bello neutram partem ſequi.* Bruti: *Decimi, qui tres legiones habebat. nam de Marco non eſt ut accipi poſſit, cui nullæ erant copiæ, circa Lanuuium aut Actiũ priuato comitatu uerſanti.* τέκνον ἐμὸν &c. *uerba ſunt Iouis ad Veneré* ἰλιάδος έ, 55. *ſed quod Homerus de rebus amatorijs dixit* γάμοιο, *Cicero, ut inſeruiret ſenili perſonæ, dixit* λόγοιο: *ſenum enim opera ſunt ſermones.*

230.

Proficiſcor &c. ] *Deliberatiue poſitum: ut ſit: ſi proficiſcor, ut conſtitueram, legatus in Græciam, cædis impendentis periculum non nihil uitare uideor, ſed caſurus &c.* Cædis impendentis: *idem.* 149. Legatus: *legatione libera.* In diſcrimine: *ſi maneo, uideo me in diſcrimine manere.*

Illuc: *in Græciá: nam Cicero filius Athenis philoſopiæ ſtudium colebat, Cratippo magiſtro.* 233. & *libro* I. *de Officijs.* Legari ab Cæſare: *nam etiam uiuo Cæſare liberam legationem ab eo petere cogitauerat, hanc unam ob cauſam, ut in Græciam filij cauſa proficiſceretur.* Quinto ] *Fratri.* impenſo pretio: *non ſoluto.* Quo introducatur: *ut Aquiliæ, de cuius nuptijs patrem ſuum cogitare Quintus filius Attico dixerat, ea uilla doris cautio ſit.* Debitione dotis: *ſatis habet negotij reddenda tibi dote. facto enim diuortio cum*

Pomponia, Attici ſorore, dotem reddere Q. Cicero cogebatur. Q. Egnatio: *qui pecuniam forta*ſ*ſe ad* ſ*olutionem dotis obtulerat.* Sex. Clodii: ] *Qui exulabat, condemnatus quòd eo duce populus in curiam* P. *Clodij corpus intuli*ſ*ſet, crema*ſ*ſetq;* ſ*ub*ſ*ellijs, & men*ſ*is, & codicibus librariorum: quo igne & ip*ſ*a curia, & curiæ iuncta Porcia ba*ſ*ilica flagrauerat. Pedianus in argumento Milonianæ, & in extremo eiu*ſ*dem orationis commentario.* Falſis: *nam in commentarijs Cæ*ſ*aris delebat, & reponebat Antonius arbitratu* ſ*uo; cũ in eo* Q. *Faberij manu,* ſ*cribæ Cæ*ſ*aris, uteretur. Appianus libro* III.

Ex epiſt. XIII. pag. 230:

Debere tueri commentarium Cæſaris. ] *Quia* ſ*enatus decreuerat, ut, quæ Cæ*ſ*ar egi*ſ*ſet, decreui*ſ*ſet,* ſ*tatui*ſ*ſet, rata manerent.* ſ*ed Antonius, cum haberet penes* ſ*e Cæ*ſ*aris commentarios, abutens facilitate* ſ*enatus addebat, tollebat, mutabat ad arbitrium, & libidinem* ſ*uam.* P. Clodium: *Antonij priuignum,* P. *Clodij filium, quocum inimicitias Cicero graui*ſ*ſimas ge*ſ*ſerat: priuignum autem, quia Fuluiam eius matrem Antonius duxerat uxorem.* Hanc familiam: *Claudiam.* Contumaciæ: *priuati odij.*

Ex epiſt. XIIII. pag. 231.

Nec hic præſidiis noſmet ipſos eſſe ſpoliandos. ] *Nam* ſ*i in*ſ*ectaremur amicos inimicorum no*ſ*trorum,* ſ*poliaremus ip*ſ*i nos omni amicorũ præ*ſ*idio. nemo enim amicis abundaret,* ſ*i acerbiores uel*

*lemus eſſe non modo aduerſus inimicos, ſed etiam aduerſus eos, qui noſtris eſſent inimicis amicitia coniuncti.* Tuas partes: *qui uitricus illi es.* Puero quoque hoc à me dabis: *puero dices, mihi placere Sex. Clodij reſtitutionem, quòd omnem ueterum inimicitiarum memoriam ex animo deleuerim.*

Quàm domus: *propter Fuluiam Antonij coniugem, quæ P. Clodij prius uxor fuerat.*

*Ex epiſt. XV. pag. 231:*

Iteradum ] *Vide in II. Academica 22. & in II. Tuſculana 184:* Coronatus Quintus noſter Parilibus? ] *Puto Parilia illa ſignificari, quæ dediſſe Octauium ſuo ſumptu, ut populum muneribus caperet, ſcribit Dion lib. XLV.* Coronatus: *coronati enim cum tibijs & cymbalis Parilia celebrabant. Athenæus VIII.* δειπνοσοφιστῶν. Quintus noſter: *Quintus filius, qui Parilia coronatus celebrauerat, ut amorem ſuum erga Cæſarem etiam mortuum oſtenderet: ut eſt 234:*
» *De coronatis, cum ſororis tuæ filius à patre accuſa-*
» *tus eſſet; reſcripſit, ſe coronam habuiſſe honoris Cæ-*
» *ſaris cauſa, poſuiſſe luctus gratia: poſtremo ſe li-*
» *benter uituperationem ſubire, quòd amaret etiam*
» *mortuum Cæſarem.* De hæreſi Veſtoriana, ] *Quia, cum ego ad te ſcripſiſſem Veſtorium à dialecticis remotum, in arithmeticis ſatis exercitatum; ipſe eos, qui pecuniæ ſtudioſiores eſſent, quàm doctrinæ, hæreſim Veſtorianam appellaſti.*

Pherionum: *hoc uidetur cognomen familiæ Puteolanæ: quorum conſuetudinem, de qua ſcripſerat*

Atticus, ualde ſe riſiſſe Cicero ſignificat.

232.

De clodio: ] De Sex. Clodio: quem Antonius dicit ſe reſtituere ex commentarijs Cæſaris: cum Cæſar non modo hoc nō facturus, ſed ne paſſurus quidem fuerit. Sequetur: reſtituetur & Ruſio Veſtorianus, & Victor, quem Cæſar nunquam in commentarijs ſcripſit ſe uelle reſtitui: item cæteri, quos Antonius uoluerit: denique quis non reſtituetur?

Non uenire? uenimus enim coacti ab Antonio Conſule. Defendendi fuerunt? hoc in Philippica I. 158: & hic 228. Seſſionem. ] Moram, & ignauiam. nam ſedere quandoque ualet nihil agere, tempus otioſe terere: ut 202. Quid enim ſedere totos dies in uilla iſta? Et apud Terentiū, ut opinor; Virginem tam grandem ſedere domi? Reprehendit Brutum & Caſſium, qui illo ipſo primo Capitolino die ſenatum in Capitolium non uocarint, ſed otioſi tempus conſumpſerint. 228. Brutorum? Marci, & Decimi. uel Brutos poſuit pro omnibus, qui patriam tyranno liberauerant. Aliorum Brutorum: optimates intelligit. Et in uoce Brutorum amphibologiam quæſiuit: nam & hominum & beſtiarum ineſt ſignificatio; cum tamen ad beſtias potius Cicero reſpexerit. Lætari: interitu tyranni. Gratulari: tyrannoctonis. Nullis permanere: cum à bona mente, quam lætitia & gratulatione oſtenderant, poſtea deſciuerint. Iſtos: Brutum, Caſſium, alios, qui Cæſarem regnantem occiderunt. Ex eo quæ manarint, ]

Corpora

*Corpora tyrannorum abijci inſepulta, leges iubebāt.*
*(* Appianus *libro* III. *) itaque non fuit conceden-*
*dum, ut* Cæſar *funere efferretur: conceſſum tamen*
*eſt. ille fuit quaſi fons omnium malorum. nam An=*
*tonius, cum* Cæſarem *in funere laudaret, permiſcuit*
*quædam ad miſericordiam commouendam, ut popu=*
*lus ad coniuratorum domos cum facibus accurrerit;*
*qui perculſi metu ex* Vrbe *aufugerunt. inde pertur=*
*batio reip. & immoderata* Antonij *licentia.* 228.
Vtriſque: *Gallijs, ciſalpinæ, & tranſalpinæ.* Et *ſa-*
*ne* Calendis Iunijs Antonius *numerum annorum pro=*
*uincijs prorogauit: ut in* II. Philippica 181.
Dies: *legitimum tempus.* Ad Opis ]
Subintellige, *ædem: uſitata figura.* Antonius Cæſaris
*pecunias, in* Opis *templo poſitas, ad ſe tranſtulit. un=*
» *de illud in* II. Philippica: Vbi *eſt ſepties millies ſeſter=*
» *tium, quod in tabulis, quæ ſunt ad* Opis, *patebat?*
» *quonam modo ſeſtertium quadringenties, quod* Idi=
» *bus* Martijs *debuiſti, ante* Cal. Aprilis *debere deſijſti?*
» Et *in* V. Illa *diſſipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo*
» *modo eſt, per quam ſepties millies falſis perſcriptioni=*
» *bus, donationibusq; auertit: ut portenti ſimile uidea=*
» *tur, tantam pecuniam populi* R. *tam breui tempore*
» *perire potuiſſe.* Et *in* I. Pecunia *utinam ad ædem* Opis
» *maneret, cruenta quidem illa, ſed ijs temporibus, cum*
» *ijs, quorum eſt, non redditur, neceſſaria. quanquam*
» *ea quoque ſit effuſa, ſi ita in actis eius fuit.* Antonius
*enim, cum diceret in actis* Cæſaris *eſſe, ut ea pecunia*
*diſtribueretur; diſtribuit ex libidine ſua quibus uo=*
*luit, & quantum uoluit;* Dolabellamq;, *ære alieno*

oppreſſum, data ei grãdi pecunia, in ſuas partes traduxit, quaſi in actis Cæſaris ita ſcriptum eſſet: itemq; è ſeditioſis & egentibus quos uoluit. Egregiis uiris: interfectoribus Cæſaris.

232:

Eorum ſcelera,] Libertatis inimicos, maximeq; Cæſarem ſignificat. Obſidemur? quaſi dicat: facerem cum periculo: nam liberi nondum ſumus: etiam nunc dominos habemus. intelligit autem Antonium. & obſidemur μεταφορικῶς: nam qui obſidentur, liberi non ſunt: liberati autem, qui ex obſidione exempti. itaque in epiſtola ad D. Brutum,
» Cum te, inquit, incluſo ſpem maximam omnes habuiſ
» ſent in tua uirtute, florente Antonio: quis erat, qui
» quidquã timeret, profligato illo, te liberato? Nec
me rauduſculum mouet: laudare cogar eos, qui te obſignatorem adhibuerunt: non propter rauduſculum, id eſt propter pecuniam, (æs enim ueteres raudum dicebant) quam mihi debent; quòd uerear, ne, ſi illos non laudauero, abalienati pecuniam non ſoluant: ſed ideo laudabo, quòd eos beneuolẽtia proſequor: beneuolos autẽ homines, qualeſcunque ſunt, graue eſt inſequi contumelia. Nec dubito, quin Dolabellam ſignificet, amicum ſuum, eundemq; debito-
» rem. nam infra, 236: Tibi aſſentior, maiorẽ πρᾶ-
» ξιν Dolabellæ fore, ſi mihi, quod debuit, diſſoluerit.
» Et 237. L. Antonij horribilis concio, Dolabellæ præ-
» clara. iam uel ſibi habeat nũmos, modo numeret Idi-
» bus. Adhibuerat autem obſignatorem Atticum, opinor, in teſtamento faciendo. 225. Qualeſcun-

que ſunt: *hoc dicit, quia Dolabellæ mores non admodum probati, ut qui contra reip. partes à Cæſare ſteterat.* De Buthrotiis ] *Vide* 228. *de Buthrotia re.* Vicinis tuis: *quòd Atticus prædia prope Maſſiliam haberet.* Sua reddis: *quæ illis Cæſar ademerat, quia ſibi portas clauſiſſent belli ciuilis initio. Antonius in epiſtola, quæ legitur* Philip. XIII.
» *cum multa obiecit* Hircio & Cæſari, *tum infert*: Maſ-
» *ſilienſibus iure belli adempta reddituros uos pollice-*
» *mini.* Reddis: *redditum iri putas à rep.*

Ex epiſt. XVI. pag. 232:

Meliora, ] *De rep.* Magnam ἀναθεώρησιν: *magna adminiſtrauit, magna geſſit* Dolabella: *adminiſtratio autem hæc fuit*: De ſaxo; *ſubaudi, præcipitare eos, qui* Cæſari *columnam erexerant; et impunita quadam licentia graſſantes, bonis ciuibus pericula intendebant.* In crucem: *tollere. nam ex illa ſeditioſorum manu, qui liberi homines fuerunt, eos* Dolabella *de ſaxo* Capitolino *deiecit: ſeruos in crucem egit.* Columnam tollere: *quã prope uiginti pedum lapidis* Numidici, *ut* Suetonius *tradit, de plebe homines perditi in foro ſtatuerant, inſcriptam,* Cæſari *parenti patriæ.* Locum illum: *ubi plebs buſtum & monumentum* Cæſari *fecerat. Hæc ex hiſtoria colliguntur: ſed ipſe aperte in* I. Philippica, *his*
» *uerbis*: Cum *ſerperet in* Vrbe *infinitum malum, idq́;*
» *manaret in dies latius; ijdemq́; buſtum in foro face-*
» *rent, qui illam inſepultam ſepulturam effecerant; et*
» *quotidie magis, magisq́; perditi homines, cum ſui ſi-*
» *milibus ſeruis, tectis ac templis urbis minitarentur:*

» *talis animaduerſio fuit* Dolabellæ *cū in audaces, ſce-*
» *leratosq́; ſeruos, tum in impuros & nefarios liberos,*
» *talisq́; euerſio illius execratæ columnæ, ut mirum mi-*
» *hi uideatur, tam ualde reliquum tempus ab illo uno*
» *die diſſenſiſſe.* Et *in eadem:* Quem *potes recordari*
» Dolabella *in uita tibi illuxiſſe diem lætiorem, quàm*
» *cum, expiato foro, diſſipato cōcurſu impiorum, prin-*
» *cipibus ſceleris pœna affectis, te domum recepiſti?* Et
» *in* II. Qui *dies ille, ô* Antoni, *collegæ tui, cum illud,*
» *quod tu uenerari ſolebas, buſtum in foro euertit?*

Simulationem deſiderii: *dictio* Deſiderii *refer-tur ad tyrannidem & potentiam ſupra leges: hoc ſenſu:* Videbatur *antea deſiderare tyrannidem* Do-labella, *qui re uera minime deſideraret. nunc, cum tanto malo laborantē rempublicam ſanauerit, prorſus, quæ fuit in eo ſimulatio deſiderij, eam ſuſtulit.* Oſtendit *enim, ſimulationem deſiderij in* Dolabella *fuiſſe, deſiderium non fuiſſe.* Acta nefaria: *Cæ-ſaris.* Non poſſunt omnia ſimul: *explicari eodem tempore omnia non poſſunt. gradatim ad ſuū ius, ſuamq́; dignitatem reſp. perueniet.*

233.

Si mihi cum illo nihil fuiſſet,] Si *nulla mihi cum eo conſuetudo aut amicitia fuiſſet.* Locutio Ci-
» *ceroni uſitata.* Mihi *ante* Aedilitatem *nihil erat cum*
» Cornificio, *inquit* 190: Et *in epiſtola ad* C. Marcel-
» *lum:* Si *mihi tecum minus eſſet, quàm eſt cum tuis*
» *omnibus; allegarem ad te illos, à quibus intelligis me*
*præcipue diligi.*

Ex epiſt. XVII. pag. 233.

Cluuianis ] *In agro Puteolano : ex hæreditate C. Cluuij Puteolani.* Epicopum : *remigabilem, ut ita dicam : id eſt, qui iam in eo erat, ut remis impelleretur.* Tradidiſſem : *ut & uilla, et uillicis procuratoribus uteretur, tanquam ſuis.* Tyrotarichum ] *Patinam tyrotarichi, qua me Papirius » Pætus accipere ſolitus eſt. In epiſtola ad Pætum : Quē » tu mihi Pompilium, quem denarium narras ? quam » tyrotarichi patinam ? facilitate mea iſta ferebantur » antea : nunc mutata res eſt. Eſt autem tyrotarichus, caſeus ſale conditus.* In Pompeianum : *reditu-rus. ibi enim eum fuiſſe V. Cal. Maij, patet ex inſequenti epiſtola. hæc autem ſcripta eſt V. Nonas Maij.* Regna : *regna appellat, Puteolana & Cumana prædia; quo'd ijs mirifice delectaretur, ut quaſi in regno uideretur eſſe.* ἀριςίαν. ] *Intelligit quod ſcripſit in epiſtola proxima ſuperiore, de columna euerſa, & ſceleratis hominibus ſupplicio affectis.*

Quid de re, quid de uiro : *de re, quam geſſit : de uiro, ipſo Dolabella.* Propoſita cruce, uel ſaxo ? *alludit ad factum Dolabellæ, qui liberos homines, remp. perturbantes, de ſaxo præcipites deiecerat, ſeruos cruci affixerat. Nemo igitur, inquit, tam erit inimicus otij, qui Brutum audeat uiolare, propoſita cruce, uel ſaxo.* Infimorum ? *hoc dicit, quia ſeueritas animaduerſionis non ſolet eſſe popularis. ſed illam tamen Dolabellæ ſeueriſſimam animaduerſionē infimus quiſque uehementer probauerat.* 235. Expedias : *ita expedias uelim mea negotia, ut hic me*

*nulla res poſſit morari.* Epiſtola Leonidæ,] *In qua Ciceronem filium ita laudauerat, ut diceret: Quo modo nunc eſt, uidetur de eo bene ſperandum.* Ille: *Cicero filius.* Quo modo nunc eſt: *uerba ſunt ex Leonidæ epiſtola de Cicerone filio. Et* 248. *Leonides, inquit, retinet ſuum illud Adhuc. Apparet autem, hominem fuiſſe magna auctoritate, & exiſtimatione: cum Cicero filius ad Tironem ita ſcribat: Multum etiam mecum eſt Epicrates princeps Athenienſium, & Leonides, & horum cæteri ſimiles.* κατὰ μίτον: *diligentiſſime omnia de filio: quaſi, per filium. Pherecrates apud Varinum:* κατὰ μίτον τὰ πράγματα ἐκλογίζομαι. Ad Xenonem ſcripſiſti: *ut Athenis Ciceroni filio ſuppeditaret.* 253: 255. De Montani negotio: *quid ſignificet, ipſe declarat* 204. Ne pro ſe &c. *puto fore, ut ipſe ſoluat quod Planco debet, nō ut Montanus præs pro illo dependat.* Non belle ualuiſſe: *ægrotaſſe.*

*Ex epiſt.* XVIII. *pag.* 233:

In Cumano] *In uilla mea Cumana ad Lucrinū.* 233. In fortuna: *itaque nunc ipſi nobis conſulere non poſſumus.* His de rebus: *ſubaudi, conſilium capiemus.* proficiam] *Erat enim Conſul Antonius: ideoq; cum eo agendum erat, ut decretum, à Cæſare factum de Buthrotiorum agro liberato, confirmaret.* Magno reip. malo: *hac de re in* II. *Philippica* 179: *O præclaram illam percurſationem tuam menſe Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam deducere conatus es. & quæ ſeſequuntur.* L. Cæſari; *Antonij auunculo.* Ad

Cal. Iun. *quo die coacto ſenatu agetur de rep.* 232. Tractanda, & perficienda: *remedium afflictæ reip. non modo quærendum eſt, ſed etiã inueniendũ.* 234.
μελήσει.] *Ipſe uiderit, ipſe cogitet.* Non modo acta: *ſenatus enim conſulto ſancitum erat, ut acta Cæſaris rata manerent.* Rem: *Montani negotium. de quo* 204. 233:

Ex *epiſt.* XIX. *pag.* 234:

In hæc loca] *Ad ſalubres Baiarum aquas.* 229. Sororis filium: *M. Antonium, alterum Conſulem.* De facto, ac de re geſta: *de columna euerſa, ſeditioſis ſupplicio affectis.* 232: Cernere: *adire.* 178. 222. Idibus Martiis: *quo die Brutus Cæſarem occidit.* Ad cauſam: *ad rem ipſam, quam geſſeras. Fecit enim ſapienter Dolabella: qui, cum ueretur ne plebis animos incenderet, ſi et ad mentionem ſummæ animaduerſionis, quæ non ſolet eſſe popularis, repente ueniſſet, & in ea commemoranda diutius perſtitiſſet; gradatione quadam uſus eſt, & pedetentim tum acceſſus ad cauſam fecit, tum receſſus.* Vrbem periculo, ciuitatem metu: *tecta ab igne,*
» *ciues à cæde. Pro Sylla: In qua ciuitate res tantas geſ*
» *ſerim, memini; & in qua urbe, intelligo.*

Ex *epiſt.* XX. *pag.* 235:

Abalienauit] *Quia mihi non ſoluit quod debet. Debebat autem ex dote Tulliolæ, cum qua diuortium fecerat. In epiſt. Fam.* 50. 92. Pudentem: εἰρωνικῶς. Faberii manu] *Iocatur. Quintus enim Faberius, Cæſaris ſcriba, ad arbitrium Antonij,*

*ut ſcribit Appianus, mutabat, aut addebat in Cæſaris libellis. ita magnam pecuniæ partem, à Cæſare relictæ, interuertit, ad ſeq; tranſtulit Antonius: eaq́; pecunia cum alios, tum collegam ſuum Dolabellam, magno ære alieno oppreſſum, ad ſuas partes traduxit. itaque non Antonio ſolum, ſed & Dolabellæ beneficiũ attulit Faberij manus. Philippica VIII. 219.*

Et opem ab eo petierit: *alludit ad ingentem illam uim pecuniæ, quam à Cæſare de Pompeianorum bonis redactam, & ad ædem Opis cuſtodiæ cauſa poſitam, Antonius diripuit, poſteaq́; ſe diſtribuiſſe dixit è Cæſaris libellis, uſus in eo Faberij manu. Philippica II. 167. Maximo te, inquit, ære alieno ad ædem Opis liberaſti, per eaſdemq́; tabulas innumerabilem pecuniam diſſipauiſti. Ea igitur pecunia emptus ab Antonio Dolabella, graui ſe alieno ære liberauit. 263: Dolabella, inquit, cum remp. me auctore defendere cœpiſſet, nõ modo eam deſeruit emptus pecunia, ſed etiam, quantum in ipſo fuit, euertit. Et oratione prima in Antonium: Per deos immortales, te enim intuens Dolabella, qui mihi cariſſimus es, non poſſum de utriuſque ueſtrum errore reticere. credo enim, uos homines nobiles, magna quædam ſpectantes, non pecuniam, ut quidã nimis creduli ſuſpicantur, ſed charitatem ciuium, & gloriam concupiſſe. Et Paterculus hiſtoriæ ſuæ libro II. Septies millies HS depoſitum à C. Cæſare ad ædem Opis, occupatum ab Antonio, corruptis eiuſdem commentarijs, atque omnia pretio temperata, uendente remp. Conſule.*

VIII. Idus literas dederam: *quas paulo poſt aculeatas appel-*

*lat, quòd in ijs Dolabellam quaſi aculeis pungeret, & excitaret ad ſolutionem pecuniæ.* Albianum ] *Negotium. 237. 209.* ſuppeditatus es: *ſuppeditaſti: utrunque enim eadem ſignificatione uſurpatur. Dederat Atticus pecuniam Ciceroni, tantundemq́; ſe ſcripſerat exacturum à Petuleio, qui Ciceroni debebat.* Ad iſta expedienda: *ad mea nomina exigenda.* Factum &c. *uidebar mihi Erotem reliquiſſe aptiſſimum ad iſta expedienda.* Fa-
» ctum: *quaſi à natura: ut in I. de Officijs, Facti, ad*
» *ludum: pro Milone, Ad eam legem non docti, ſed facti.* Vacillarunt: *nomina: id eſt, exacta non ſunt.*

236.

In foro, ] *Quia ſcripſerat Atticus, Brutum Cal. Iun. Romæ futurum, ſed in ſenatum non eſſe uenturum.* De Græcia: *de profectione in Græciã. 230. 233:* Exilium, ut ſcribis ipſe, meditanti: *nam ſi aliquid meditaretur pro republica, nõ diſcederem. ſed exilium meditanti non uideo quid prodeſſe poſſim. itaque in Græciam cogito.* Non ſatis delectarunt: *quia de Cicerone filio ſcripſerat, Quo modo nunc eſt. 233.* Herode: *hic Athenis morabatur. 233: 248.* Saufeium: ] *Saufeij librum. 241: 242.*

*Ex epiſtola* XXI. *pagina 236.*

Auaritia: ] *Quia non ſoluit, quod debet. 235:* Alium portum: *mortem uidelicet.* Huic ætati: *meæ.* Non utrumuis: *non licet nunc mihi, quod Cæſaris bello licuit, non intereſſe ciuili bello. nunc in manu mea non eſt, ut faciam utrum uolo.*

229: De Clodio: *Sex. Clodio: de quo ſcripſerat Cicero, ſe libenter concedere, ut reſtitueretur.* 231. De Deiotaro: *cui ereptam à Cæſare Armeniam Antonius accepta grãdi pecunia reſtituerat, idq́; ſe dixerat facere ex eiuſdem Cæſaris commentariis.* 229. *& in* II. *Philippica* 178. *item in* V. 156: Factum Dolabellæ: *animaduerſionẽ in ſeditioſam illam manum, & euerſionem columnæ.* 232:

236:

De Coronatis,] *De iis, qui Parilia coronati celebrauerant.* 231: Luctus gratia: *propter Cæſaris necem. Parilibus enim cum per aliquod ſpatium coronam geſtaſſet, depoſuit.* Scripſi diligenter: *de pecunia ſcilicet, quam utrique debebat Dolabella.* 235: Hoc oneris: *ut tu Dolabellam appelles de ſolutione.* Tricatus eſt: *tricatur, qui falſa loquitur.* 246: Miſſa ab iſtis: *Publilio, matre, & ſorore.* Miſſa, *ut ageret cum eo de reducenda Publilia.* 218: 239: Videro: *qui uerſabatur in iis locis tum, cum coloniam Caſſilinum deduxit.* 233

De Buthroto: *hoc expoſuimus* 228. Facere magnam πρᾶξιν Dolabellæ: *præclarum ducere factum Dolabellæ.* 232: Ex tuis literis: *unis, & alteris.* 235: De profectione: *in Græciam.* 230. 236. De matre: *quòd ei totam uillam ad Lucrinum, uillicosq́; procuratores tradiderim.* 233.

Diligenter tuebimur: *quia minus recte ualebat.* 239.

Ex epiſt. XXII. pag. 237.

A' Lucullo poſtridie eadem fere hora, quã ueni, ] *Subaudi, alteras literas accepi.* Poſtridie, *quinto Idus.* Eadem fere hora, qua ueni: *hora fere tertia.* De tuo autem: *negotio. Rem Buthrotiam intelligit. 228. 236:* Quid ſperes: *hoc non ad Buthrotum, ſed ad remp. refertur. nam Antonius curſabat huc illuc, ut agros ueteranis diuideret, quibus beneficio deuinctis uteretur adiutoribus ad omnia. 233:* Romæ igitur: *agemus cum Antonio Calendis Iunij. 232:* L. Antonii: *qui Tribunus erat plebis, Marci frater.* Iam uel ſibi &c. ] *Concedo, ut, quos mihi nummos Dolabella debet, eos ſibi habeat, modo uſurã Idibus pendat. Mos fuit apud ueteres, ut Idibus uſuræ ſoluerentur. Ideoq; in oratione I. in Catilinam,* » *Prætermitto, inquit, ruinas fortunarum tuarum, quas omnes* » *impendere tibi proximis Idibus ſenties: propterea* » *quòd Idibus ſoluere fœneratoribus uſuras cogeretur.* » *Et in II. Philippica: Vbi eſt ſepties millies ſeſtertium,* » *quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? tu autem* » *ſeſtertium quadringenties, quod Idibus Martijs* » *debuiſti, quonam modo ante Cal. Apr. debere desijſti?* *Ex uſura, quam Idibus Martijs Antonius ſoluerat, apparebat eum debere ſeſtertium quadringẽties. Sed Horatius perſpicue:* » *Fœnerator Alphius Omnem re-* » *legit Idibus pecuniam.* Tertullæ ] *Tertulla, Bruti ſoror, uxor Caſsij, abortum fecerat. Fœminæ appellabantur familiæ nomine: ſed ut internoſcerentur, cum duæ erant, maior & minor uocaban-*

tur: ut apud Suetonium in Auguſto, Octauia maior, & Octauia minor. cum tres erant, quæ tertia nata eſſet, Tertia dicebatur: cum quatuor, Quarta: cum quinque, Quinta: unde in oratione pro M. Celio, & de aruſpicum reſpōſis Quinta Claudia. ergo Tertia, ſiue Tertulla per diminutionem, Bruti ſoror, quia poſt duas edita eſſet. 244: de qua Macrobius hæc
» Saturnaliorum libro II. Mater M. Bruti Seruilia,
» cum pretioſum ære paruo fundum abſtuliſſet à Cæ-
» ſare ſubijciente haſtæ bona ciuiū, non effugit dictum
» tale Ciceronis: Et quidem, quo melius emptum ſcia-
» tis, comparauit Seruilia hunc fundum Tertia dedu-
» cta. filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eademq;
» C. Craſſi (hic pro Craſſo Caſſium repone) uxor, la-
» ſciuiente Dictatore tam in matrem, quàm in puellā.

De regina &c. uide 227. De Quintis,] Patre, & filio. Buthroto: re Buthrotia. 228. 265. Ciceroni: filio. 234. Scriptam concionem: qua Brutus utatur, cum in Vrbem redierit. In quibus ſatis exercitati ſumus: quoniam, inquit, in literis ſatis exercitatus ſum, eo debes putare certius, quod dicturus ſum. Nemo unquam &c. In edicto] Brutus edictum compoſuit, quo poſtulauit ab Antonio Conſule, ut ſibi & Caſſio Prætoribus liceret ab Vrbe abeſſe: quod leges uetabant. quibus ille item edicto reſpondit minaci, & contumelioſo. in epiſt. fam. 169. Non probari: Brutus enim orationis uim, & ſententiarum grauitatem contemnebat, Atticos oratores imitabatur, humili quodā in genere uerſanteis. 240.

Non ſcite: ] *Non ſcite ſcripſit Attilius, ſuam cuique ſponſam, mihi meam; ſuum cuique amorem, mihi meum: ſiquidem aliena contemnere, ſua nimis amare, non ſapientis eſt. & tamen nemo unquam fuit neque orator, neque poeta, qui non ſe meliorem arbitraretur, quàm quemuis alium.*

Poeta duriſſimus: *Licinius enim Attilium uocauerat ferreum ſcriptorem. In primo de finib. in proœmio.* Iſti: *Bruto.* Ducem: *Antonium.*

237:

» Quod Hircium &c. ] 242: *Caſſius uehementer orat, ac petit, ut Hircium quamoptimum faciã. Erat enim Hircius maxime deditus eloquẽtiæ, ideoq́; Ciceroni familiariſſimus. In epiſtola ad Pætum: Hircium & Dolabellam dicẽdi diſcipulos habeo, cœnandi magiſtros. Et in hoc libro 229. Qui etiam me declamare coegerunt.* Cum Balbo: *qui cum Cæſaris amiciſſimus fuerit, quo modo in remp. ſit animatus, non facile poteſt dijudicari.* Valde placere: *quia rem publicam præclariſſime geſſit. 232:* Vixi: *iucundiſſime fui. ut 62: Vixi cum Axio.* Edictũ Bruti, & Caſſii: *in epiſt. fam. 169.* Iſtis: *Bruto, & Caſſio.* Ibat res: *erat, cur bene ſperaremus. 232: Incipit res melius ire.* Ducem: *Octauium ſignificat, ad quem ueterani confluebant. Dion, Appianus.* Μὴ πολιτεύεσθαι. ] *Abſtinendum adminiſtratione reip. nam Epicurus ad ſe ipſum omnia referebat, aliena cauſa nihil dicebat eſſe agendum. Ideoq́; in epiſtola ad Trebatium, quem audierat Epicureum eſſe factum, iocans ita ſcribit: Quonam*

» modo ius ciuile defendes, cũ omnia tua cauſa facias,
» non ciuium? Et in eadem: Quid fiet populo Vlubra-
» no, ſi tu ſtatueris πολιτεύεσθαι non oportere?

Bruti noſtri: qui Stoicos ſequẽs, diſſentiebat ab Epicuro. Vulticulus: talis apparet Brutus in antiquis & lapidibus, & nũmis, uultu macie attenuato. Eſt dextella: eo quaſi dextra utemur ad auferendum ab Antonio quod uolumus, de re Buthrotia. nã Quintus filius erat Antonij familiaris. 234.

L. Antonius: qui erat Tribunus plebis. & Tribunis licebat quem uellent in cõcionem abreptum interrogare qualibet de re: ut in libro de magiſtratibus exemplorum copia probabimus. Concio: Octauij:

Hæc ſcripſi: quaſi dicat, Propere, quia ſtatim diſceſſurus erat Caſſij tabellarius. Salutaturus: in uilla Cumana ad Lucrinum. 233. Ad epulas Veſtorii: Puteolos. 229:

Ex epiſtola XXIII. pag. 238.

Venit] Roma. Non de re mea: non de pecunia, quam mihi debet. Nondum enim meas acceperat: intelligit eas literas, quas appellauit aculeatas 235: Quarum exemplum tibi miſeram: quarum eſt principium, Etſi contentus eram mi Dollabella tua gloria, 234. Timere: ]
» Nolle. ſic paulo poſt: Nemo eſt iſtorum, qui otium
» non timeat. Et in ea, quæ ſequitur, Timent otium. quod contra dixit, cupere pacem, 237: Noſti uirum, quàm tardus: ſic Celius ad Ciceronem:
» Noſti Marcellum, quàm tardus: itemq; Seruium,
» quàm cunctator. Plautus in Aulul. Tu me, & ego

» *te, qualis ſis, ſcio. Terentius in Ad. Illum, ut uiuat, optant.* Acta Cæſaris: *uide or. uol. III. 229.*

Duumuiri: *municipiorum præfecti.* De ſua inuidia: *quòd inuiſus eſſet quaſi Cæſaris amicus.*

Illa res: *Cæſaris interitum ſignificat.* Regni hæredem relictum: *Antonium.* Hoc metuere, alterum in metu non ponere: *Regem metuere, hæredẽ regni non metuere. Et latenter ſignificat, Antonium occidi debuiſſe. Locutionem uſurpauit eandem 204.* Neapolitanum ] *Fundum in agro Neapolitano: ut in Academicis: Erat*
» *conſtitutum Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pom-*
» *peianum nauigare.* Matre tyrannoctoni: *Seruilia, Bruti matre: quæ fundum illum ab haſta Cæſaris minimo acceperat. dilexit enim Cæſar uſque adeo Seruiliam, ut bello ciuili, quemadmodum Suetonius tradit, ſuper alias donationes ampliſſima illi prædia ex auctionibus haſtæ nummo addixerit: cum quidem, pleriſque utilitatem mirantibus, facetiſſime Cicero, Quo melius, inquit, emptum ſciatis, Tertia deducta eſt. exiſtimabatur enim, Seruiliam etiam filiam ſuam Tertiam conciliare Cæſari. Erat igitur plane* ὑποσόλοικον, *cum Brutus Cæſarem occidiſſet, Seruiliam poſſidere fundum à Cæſare datum.*

Cato maior. ] *Liber de ſenectute, ita inſcriptus: in quo libro multa præclara ad tollenda ſenectutis incommoda: ideoq́; ſibi eum ſæpe eſſe legendum, dicit.* Πεντέλοιπον ] *Puteolis fuerat Cicero cum quinque Cæſarianis, Balbo, Hircio, Panſa, Octauio, Philippo, ut ſcribit 228: Cum au-*

*tem* Octauius *cum* Philippo *uitrico* Romam *iſſet*, Ci*cero tres reliquos*, Balbum *ſcilicet*, Hircium, *&* Panſam, *omni ſtudio conabatur ad remp. tuendam traducere. ita modo hunc, modo illum ad pacem atque otium hortabatur.* πεντέλοιπον *igitur, id eſt, qui reliqui ſunt de quinque, ( reliqui autem erant, ut dixi,* Balbus, Hircius, Panſa *) ad optimates, & ad partes reip. cogito traducere, ſic* Hircium *quoque. uide* 204: Videamus: *paremus, inquit, talaria, ut hinc abeamus.* Octauii concionem: 237:

An in meo nomine: *an propter pecuniam, quam mihi debet, legem tulerit de tabulis nouis, qua creditæ pecuniæ debitoribus condonabantur.*

Ex *epiſtola* XXIIII. *pagina* 238:

Iſti: ] *Qui otium timent.* Meus uero diſcipulus: Hircius. Illum: Cæſarem. Irrita fore &c. *fore dicebat, ut nos, qui* Cæſaris *acta decreto ſanximus, & confirmauimus; ijdem illa infirmemus, atque tollamus, timore liberati.* Qua ſi uſus non fuiſſet: *quia interfectus eſt ab ijs maxime, quos* Pompeium *ſecutos, cum poſſet occidere, ſeruauit.* Et *ſane* Hircius *illi auctor fuerat, ut crudelitate potius uteretur, quàm clementia, ſi tenere diutius uellet, quod armis quæſierat. quod ex* Pater-
,, *culo didicimus. cuius uerba ſubijciemus:* Laudádum
,, *experientia conſilium eſt* Panſæ, *atque* Hircij, *qui*
,, *ſemper prædixerant* Cæſari; *ut principatum, armis*
,, *quæſitum, armis teneret. ille dictitans mori ſe, quàm*
,, *timeri malle, dum clementiam, quam præſtiterat,*
,, *expectat, incautus ab ingratis occupatus eſt.* Pom-

peius:

peius: *Sextus, Magni filius.* Quod tibi tum licuit, ] *Quod tibi Cæſaris bello licuit, ut neutram partem ſequeremur: id nobis nunc licebit; quos hæc perditorum pars in hoſtium numero habebit, quia nõ obſcure Cæſaris morte lætati ſumus.* 229: Nos ingratos: *quia lætati ſumus eius nece, quibus ille non ſolum pepercerat, ſed etiam reditum in patriam conceſſerat.* Millies mori melius: *quàm*
» *ire in caſtra. Supra: Talaria uideamus: quiduis enim*
» *potius, quàm caſtra.* Huic præſertim ætati: *ſenectuti: cui propinqua mors impendet.* Magnum mendum: *acta enim illa res eſt animo uirili, conſilio puerili.* 238. Illi iuuenes: *tyrannoctoni.* ἄλλοις ἐν ἐσθλοῖς &c. *alijs in bonis hanc effugiunt uituperationẽ. hoc dicit: ita de republica meriti ſunt, ut ad eos hoc dedecus non pertineat.* Plura audis: *cum Romæ ſis.* Interes conſiliis: *quòd cum Cæ-*
» *ſarianis aſſidue colloquaris. Sic in epiſtola ad Caſſiũ:*
» *Tu eam partem petiſti, ut & conſilijs intereſſes, &,*
» *quod maxime curam leuat, futura animo proſpicere*
» *poſſes. Erat enim Caſſius apud Cæſarem.* Super legatione uotiua: *quam petere cogitabat, diſceſſionis cauſa; quemadmodum & petijt, & uſus eſt.*
» *Quod ipſe in I. Philippica ſignificat his uerbis: Quæ*
» *cum audire mallem, quàm uidere, haberemq́; ius*
» *legationis liberum; ea mente diſceſſi, ut adeſſem*
» *Calendis Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi*
» *fore uidebatur. Votiuam autem & liberam lega-*
» *tionem idem eſſe, non dubitabit qui leget quod ſcriptum eſt* 33: 245: Calendis: *ne in ſenatu Cæ-*

*lendis Iunijs adſim.* 232: 233: Milites ad eam diem comparati: *uide* 242. *& in* II. *Philippica* 181. Iſtos: *Brutum, & Caſſium.*

## IN LIBRVM XV. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

### EX EPISTOLA I. *pagina* 239.

D E Alexione.] *Medicus Ciceronis Alexio perierat.* 240: De Antonio: 237: Egi primum, quod attinet: *egi cum eo de re Buthrotia.* Nihil mihi concedebat: *rem Buthrotiam*
" *æque, atque ego, uidebatur cupere.* Sic 218. *Noſti*
" *diligentiam Capitonis in rebus nouis perquirendis:*
" *non concedit Camillo.* Huius rei: *Buthrotiæ.* Conſulatus ſui: *erat enim Conſul deſignatus.* In eo negotio: *in re Buthrotia.* 236: Noſtros: *Brutum, et Caſſium.* Satisfeci: *probaui mihi non licere, quod rogaret.* 236: Laborare: *de ea re, quam rogabat.*

239:

Iſtam uero,] *Opinor, Publiliæ matrem.* 236: Quid eſt hoc? *quo de nunc agitur. quid eſt, cur ſimulem, & quaſi cum perſona ambulem? tum laudaui, quia debui: at hoc, quod nunc agitur, cuiuſmo-*

*di eſt?* Quod Brutus rogat: *quod Brutum ſcribis rogare; ut ante Calendas Iunias eum conueniam: ad me quoque ſcripſit.* Ante Calendas: *hoc eſt, ante quàm in Vrbem redeam: nam ad eum diem Cicero affuturus erat,* (232. 233:) *Brutus autem redire ipſe in Vrbem non audebat metu ueteranorum. In epiſt. Fam.* 168: Suæ immortalitati: *cum tyrannum interfecit.* Noſtro otio: *quia Rege interfecto liberi tamen non ſumus.* 226. 228: 229. De Regina: *Cleopatra.* 227. De Flamma: *de Flaminio Flamma obſecro te, ſi quid potes, age: id eſt, ne Montanus pro eo depēdat.* 204. 233: Pene ualentem: *nam ægrotauerat.* 236: Clam iis: *mallem,* Clarius: *ut certius Attico ſignificet de ualetudine Piliæ, quam non domi ſubobſcure, ſed in publico clare uiderit.*

240.

Vt ne ambitioſe corrigerem,] *Vt eam ne parce corrigerem. nam ambitioſe corrigere dicitur is, qui in amici ſcriptis pauca mutat, quòd uereatur ne eū offendat, ambitioſus in eius gratia retinenda.* ὑπόθεσις, uides, quæ ſit: *uides, quod ſit argumentum, quæ dicentis perſona. argumentum eſt, de tyranno interfecto, patria liberata: loquitur Brutus, qui tam præclari facinoris auctor fuit. ardentius igitur ſcribi debuit oratio.* Alius ſum: *aliud ſequor genus orationis. Et ſane Ciceronis & Bruti non idem erat iudicium de oratore perfecto.* 237. ὑπεράττικός: *admodum Atticus: hoc eſt: uereor, ne, quia cognomen tibi eſt Attico, ualde propenſus ſis ad ea pro-*

banda, quæ ſunt attice ſcripta. nam Brutus eam rationem ſcribendi in oratione ſua ſecutus erat, quam Attici oratores adamauerant. Atticum autem oratorem Cicero talem inducit in libro de perfecto oratore: „ Summiſſus eſt, & humilis, de numeris non laborans, „ ſuppreſſus ut uoce, ſic etiã oratione. non faciet remp. „ loquentem; nec ab inferis mortuos excitabit; nec aceruatim multa frequentans, una complexione deuinciet. Hunc igitur oratorem & probabat Brutus, & imitabatur: cum eum Cicero principem poneret, nõ qui uno in genere excelleret, ſicut Atticus in humili, ſed qui parua ſummiſſe, magna grauiter, mediocria temperate poſſet dicere. ἀττικώτατα Grauiſsime dici: qui Atticus maxime uelit eſſe, grauiter tamen poſſe dicere. Grauitatem Cicero, & uim cum uerborum, tum ſententiarum in oratione Bruti deſiderabat; qui ea neglexerat, quòd Atticorum conſuetudinem imitans, tenuitatem ſequeretur.

Ex epiſt. II. pag. 240.

De Buthroto:] Nimium multis uerbis de Buthrotia re mecum agis. 228. 265. Concionatum eſſe: 237. de concione L. Antonij. Ea non ſcribam: opinor, hiſtoriam. 232. Non ſatis &c. non multum mihi ſperare uideris à ſenatu de re Buthrotia.

240.

Ludorumq́; eius] Intelligit eos ludos, quos Cæſaris uictoriæ Cæſar adoleſcens fecit: de quibus Suetonius his uerbis: Ludos uictoriæ Cæſaris, non audentibus facere quibus obtigerat id munus, ipſe edidit.

» *Et Matius in epiſtola ad Ciceronem: At ludos, quos*
» *Cæſaris uictoriæ Cæſar adoleſcens fecit, curaui: at id*
» *ad priuatum officium, non ad ſtatũ reip. pertinebat.* collega dignus: *dignus Matij ac Poſthumi collega: quia cum ij ludos procuraret.* Balbum: *Balbum uellem leuare inuidia poſſemus. uide illud* 238.
» *Queſtus eſt etiam de ſua inuidia.* Prima diſputatio Tuſculana ] *Quod ſcribis, te, legendo Tuſculanarum quæſtionum libro primo, hoc aſſequi, ut mortem cõtemnas: ſane gaudeo. Primus enim Tuſculanarum liber mortem docet non eſſe malum.* Neque enim ullum eſt perfugium aut melius, aut paratius: *quàm mortem contemnere.* Bene loquitur: *de ſuo ære alieno ſoluendo.* 204. 233: Hos tamen πεντέλοιπον ] *Hircium, Panſam, Balbum: quos appellat* πεντέλοιπον, *quaſi reliquos de quinque. nam, Octauio & Philippo Romam profectis, tres de quinque remanſerant, Hircius, Panſa, Balbus. uide* 238. Iſta: *quæ fiunt ab Antonio.* Pecuniæ: *publicæ, quam Antonius erogauit ad arbitriũ ſuum, cum ea pertineret ad populum Romanum.*
» *Philippica V.* 196. *Illa diſſipatio pecuniæ publicæ*
» *ferenda nullo modo eſt. Et in* II. 178. Doleo: *quòd è uita exceſſerit.* 239.

Ex epiſt. III. pag. 241.

Multa potiora. ] *Nam exilium, & mortem, & quiduis aliud ſeruituti antepono.* Acta in æde Apollinis: *pro republica, erumpente flamma bellorum ciuilium.* Nec ſimile tempus: *tunc enim tuto licuit conſulere reipublicæ, quod item nunc licet*

*re non uidetur, præſertim cum ſcribas Marcellum, aliosq́; ab Vrbe diſcedere.* Noui conuentus habitatores: *intelligit colonias proximis ſuperioribus diebus ab Antonio in Agrum Campanum deductas. Philippica II. 179.* In magnis enim uerſamur anguſtiis: *quod iam neque in his locis mihi uideor tuto eſſe poſſe, propter nouos habitatores Antonio beneuolos; neque Romæ, propter milites non ſolum Antonij, ſed etiam Octauij; quorum neutri σκοπὸς eſt ſalus reip. 229. 239.* De Mario: *hic eſt M. Marius, de quo 315: & in Fam. 94:* Quæ deſiderabam: *cognoſcere cupiebam ex tuis literis & ſecundos Alexionis hæredes, & teſtamenti diem: cognoui.* ἄλλως: *non diſplicet eorum coniectura, qui legendum putant, Alias: ut ſit: De Quinto filio, ut ſcribis, alias conſiderabimus, uel agemus.* Idem te, quod me, ſentire uideo: ] *Tu quoque ſentis ardentius debuiſſe ſcribi. 240.* Quaſi à Bruto habita oratione: *uis me in eandem ſententiam ſcribere, quòd Bruti nomine diuulgetur: quaſi eam orationem, quæ ſcribatur à me, Brutus habuerit in concione Capitolina. quod ego, qui fieri poſſit, parum intelligo; cum ille eam, quam ſcripſit, iam ediderit: ut alia deinde oratio de iiſdem rebus eum eiuſdem nomine non uideatur edi poſſe.* Alio modo: *atque ſcripſit Brutus. 240.* Tempore: *ſcribendi expectandum tempus maturius. 242.*

Bene Tribuni. ] *Recte factum à Tribunis, qui Cæſaris ſellam in ſpectaculis apponi uetuerunt. quanquam uetuiſſe Antonium Conſulem, non Tribunos,*

Appianus tradit: ſed credendum potius Attico præſen-
» ti. De hac ſella Suetonius ſic: Ampliora humano fa-
» ſtigio ſibi decerni paſſus eſt, ſedem aureā in curia, &
» pro tribunali thenſam, & ferculum Circenſi pompa.
Præclaros etiam XIIII. ordines: ſcripſerat Atticus de equitibus Romanis, ſtudium erga rempublicam in theatro ſignificantibus. hi ſedebāt in XIIII. ordinibus lege Roſcia datis. Cicero, Plinius, Pedianus, Tranquillus. Apud me: in aliqua uilla Ciceronis.

Ex epiſt. IIII. pag. 241.

VIII. fere ] VIII. fere hora: ut ita ſubaudiatur, hora; quemadmodum ſubauditur, dies. Q. Fuſio: Caleno, Ciceronis inimico iam inde à temporibus Clodianis. Aſconius in Miloniana: Poſtea Ciceroni
» acerbe Antonium in ſenatu accuſanti, non minus a-
» cerba oratione reſpondit, quam recitat Dion libro
» XLVI. Niſi forte: nobis omnia uideantur inſulſe fieri ab ijs, quos non amamus. Et leuiorem laudo: corrupte. placeret ſic, De Lenio, rem laudo: aut quiddam huiuſmodi: ut omnino dictio Leuiorem diuidatur. Carfulenus: ſi ita ſentit, ut ſcribis. D. Carſuleni mentio eſt in III. Philippica, & in epiſtola Aſinij ad Ciceronem, apud Appianum Carſuleij. ἄνω ποταμῶν: retro flumina feruntur. adagium eſt περὶ τῶν ἀδυνάτων.

241:

Per populum agat, ] Sicut egit: nam corruptis Tribunis plebis, populi ſuffragijs Celticam prouinciā, D. Bruto antea decretam à ſenatu, obtinuit. Appianus lib. III. De illius neruis: de Bruti uirtute.

Non uidetur fieri poſſe ſine bello: *ſi prouinciã Bruto adimere uolet Antonius, bello adimat neceſſe eſt.* Non cupio: *non cupio Brutum armis tueri prouinciam: quia, ſi tuetur, acta Cæſaris confirmantur: (Cæſar enim eam prouinciam Bruto regendam aſſignauerat) quòd ſi acta Cæſaris confirmantur; ſequitur, ut caueatur Buthrotijs, id eſt, ut Buthrotij omni moleſtia liberentur, ſicut Cæſar decreto iuſſerat. Hic exiſtet, qui dicat: Ergo Buthrotijs non amicus Cicero: imo amiciſſimus; ſed uſque eò ambitioſus erat in eorum agro liberando, ut eos id conſequi ab alio doleret. Laborabat autem ea de re propter Atticum, qui pecunias Cæſari de ſuo numerauerat, ut Buthrotius ager ne diuideretur.* 232: 240: 265. Noſtris: *Bruto, & Caſſio* Stulta: *ſtulte facerem, ſi me Idibus Martijs conſolarer.* 230. 238: 242. Exciſa: *tyrannus quidem eſt occiſus, ſed quædam quaſi radix remanſit, unde tyrãnis enaſcatur.* Redeamus &c. *legamus Tuſculanas diſputationes, quæ nos aduerſus omnia, quæ poſſunt accidere, confirmant.* Sæpe uſurpas: *ſæpe in tuis literis mentionem facis Tuſculanarum diſputationum.* 240: Saufeium pete: *diſputa contra philoſophum Epicureum de contemnenda morte: ita ut ille neſciat, argumenta te ſumpſiſſe de meis libris.* Lanuuium ] Ad Brutum. 227: Non ſine multo ſermone: *dabit enim ſermonem hic meus cum Bruto congreſſus.* Contendis committere: *uis me eandem ſcribere orationem, quam Brutus ſcripſit. uis igitur nos inter nos committere, & quaſi in quoddam certamen adduce-*

» *re. Tranquillus in Caligula: Nec ceſſauit criminari*
» *alterum alteri, atque inter ſe omnes committere.*

ἡρακλείδιον Aliquod: *hortaris, ut præclarum aliquid de rep. ſcribam, quod quaſi Heraclidis opus uideatur.* 210: 246. 252: 255. Componendum argumentum eſt, et ſcribendi expectandum tempus maturius: *hoc eſt, quod dixit* 241:
» *Sed alio modo, & tempore. nam hoc tempore non uidebatur ſibi de rep. ſine periculo poſſe ſcribere, cum, interfecto Cæſare, minime tamen eſſet recuperata libertas. itaque dicit expectandum tempus maturius.*

242.

Si hæc ita manant, ut uidentur, ] *Si, ut uidetur, perditorum uis & audacia quotidie magis corroboratur, iam mihi nullam afferet delectationem Cæſaris interitus.* Nunquam reuertiſſet: *ex bello, quod Parthis inferre cogitabat, & diuturno, & admodum periculoſo.* Eius acta: *quæ decreto confirmauimus, ipſo interfecto.* 226. *&* Fam. 183.

Aut ut in Saufeianam &c. ] *Videtur locus obſcurior: qui tamen illuſtrabitur diſtinctione. ſic igitur diſtinguamus: Aut (ut in Saufeianam, reliquaſq; diſputationes, ad quas tu etiã Veſtorium hortaris) ita gratioſi &c. hoc ſenſu: Ille nunquam reuertiſſet, aut, ſi reuertiſſet ita gratioſi eramus apud illum, ut noſtræ ætati, ſi quidem dominum habituri fuimus, non fuerit dominus ille fugiendus. illud autem,* Vt in Saufeianam &c. *expone ſic:* Vt *contra ea dicã, quæ in Tuſculanis diſputationibus ſunt à me ſcripta: in iis enim multa de morte contemnen-*

da: qui autem dominum fert, is ideo ferre uidetur, quia mortem timet. & primam, opinor, diſputationem, id eſt primum librum Tuſculanarum, Saufeianam appellat, quia contra Saufeij ſententiam, qui Epicurum ſequebatur, multa cóplectitur de animorum æternitate. Noſtræ ætati: qui ſenes ſumus. Noſtris: Bruto, & Caſſio. 241. Quid etiam nobis,] Vtrum Calendis Iunijs in ſenatu adſim. 239. Studium tuum nauare: ad eum cuperem ire potuiſſes. 244: Literas: mittam, quibus te excuſem. 242: Miſi: Romam, ubi erat Atticus: ideo infert, Eum ad te uocabis. Cum mandatis, & literis: de legatione impetranda. 243: Quod placeat: quod ſcribendum uideatur. A' Balbo: nihil dum à Balbo cognoueram, ut poſſem ad te particulatim ſcribere de conſilijs Antonij, quemadmodum ſuperioribus diebus feceram, ex eiuſdem Balbi ſermone. 238.

Ex epiſtola V. pagina 242:

Vtrum de duobus.] Romam eant, nec ne. id enim conſiderabant, ſed ueteranos timebát, quorum ad Calendas Iunias magna multitudo in Vrbe affutura erat. in libro ſuperiore in extremo, Moneor, inquit, à multis, ne in ſenatu Calendis: dicuntur enim occulte milites ad eam diem comparati, & quidem in iſtos; qui mihi uidentur ubiuis tutius, quàm in ſenatu fore. Et in epiſtola, quæ utriuſque nomine ad Antonium ſcripta legitur in fam. 168. cum hoc ipſum conſultarent, num in Vrbe tuto eſſe poſſent, Scribitur, inquiunt, nobis, magnam ueteranorum

» multitudinem Romam conueniſſe iam, & ad Calen-
» das Iunias futuram multo maiorem. petimus à te,
» facias nos certiores tuæ uoluntatis, putes ne nos tutos
» fore in tanta frequentia ueteranorum, quos etiam de
» reponenda ara cogitare audimus. Congruit igitur &
tempus, & ſententia: ut exponam ſic, Vtrum de
duobus, utrum Romam eant, an in iiſdem locis ma-
neant. ὁ θησαυρὸς ἄνθρακες.] Adagium
eſt, ab eo, qui theſaurum ſperans carbones inuenit.
transfertur ad eos, quibus opinione & ſpe fruſtratis
aliquid euenit contra quam nolebant. Ergo ſenſus
eſt: Caſſium nunquam putaui fore tam ſtultum, ut
crederet Hircium à me fieri quamoptimũ poſſe. Cum
enim Cæſarem Hircius magnopere dilexiſſet; Caſſio
& Bruto, Cæſaris interfectoribus, qui poterat non ini-
micus eſſe? aperte indicant quæ ſcripta ſunt 238:
» Meus, inquit, diſcipulus (Hircium ſignificat) ualde
» amat illum, quem Brutus noſter ſauciauit: &, ſi
» quæris, timent otium: ὑπόθεσιν autem hanc habẽt,
» eamq; præſeferunt, uirum clariſſimum interfe-
» ctum &c. Epiſtolam tibi miſi.] Quam
Caſſius ad me miſit. Vt tu de prouincia &c. ut
tu ſcribis de prouincia Bruto, itemq; Caſſio per S. C.
mandanda, ita & Balbus ſcribit. Iam in Tu-
ſculano eſt: ut iam in Vrbem peruenerit, cum in
Tuſculano ſit. Periculi cauſa: ſuadet, ne Romam
proficiſcar; quòd ibi non putet me ſine periculo eſſe
poſſe. Sibi etiam: ſe etiam dicit abfuiſſe periculi
cauſa. Tantum abeſt &c. ſi Romam non uenio,
ſuſpicari poterit Antonius ideo me non uenire, quòd

eum ſummis opibus, ſummaq́; dignitate florentem non libenter uideam. ſed ego, tantum abeſt ut hanc eius ſuſpicionem curem fugere, ut etiam ob id ipſum Romam uenire nolim, ne illum uideam. Fugere non curem: perſpicuum eſt, negatiuam abundare. Qui reiiciantur: à portione publici agri. In epiſt. fam. 168: Inter iſtos? inter Cæſarianos: cum in Vrbe ero. L. Antonius: Marci frater. In Decimum: in Decimum Brutum profecturus eſt.

Noſtros: hac uoce ſemper M. Brutum & C. » Caſſium deſignat, ut 239: Redeamus ad noſtros. Et » 241: Scribis te neſcire, quid noſtris faciundum ſit. Item 224: 243. Seruiui: Cæſare uiuo.

Ex epiſtola VI. pagina 243.

Cauſæ:] Cæſarianæ. Iſtos: Hircium, & alios Cæſaris amicos.

Ex epiſtola VII. pagina 243.

Caleant,] In agendis rebus acriter uerſentur: » μεταφορικῶς: quale illud 65: Iudicia calent, pro » exercentur. Et 325. Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius. Ad Nonas: ut in ſenatu adſim. nam eo die ſenatus erat futurus. 244. Præſidia: magiſtratus in biennium deſignati; Conſules quidem, Hircius, & Panſa; poſt eos, D. Brutus, & L. Plancus. nam Cæſar ad bellum Parthicum profecturus, paucis diebus ante, quàm occideretur, deſignauerat magiſtratus in biennium: ut eſſent, qui ipſo abſente res urbanas adminiſtrarent. Dion. Per ſe: Bruto enim & Caſſio rem ad contentionem deducentibus, hæc mala diuturna erunt, quæ ipſa per ſe.

*non eſſent. Verebatur enim Hircius, ne Caſſius & Brutus eo conſilio diſcederent, ut, exercitu comparato, armati redirent de rep. dimicaturi. ideo dixit Cicero:* » *Iſti uerentur, ne noſtri plus animi habeant,* » *quàm habent.*

243:

Seruiliam:] *M. Bruti matrem, ſororem Catonis Vticenſis.* Rediiſſe: *Lanuuio, ubi filium & Caſſium erat allocuta.* Non diſceſſuros: *Brutum & Caſſium ex Italia non exituros.*

Ex epiſt. VIII. pag. 243:

Sexti: *Pompeij.* Seruius uero pacificator: *Seruius Sulpitius legatus ad Antonium miſſus eſt, qui rem componeret. hoc Philippica IX. quam legationem nunquam Cicero probauit: itaque & hic deridet; qui ſciret Antonium ab armis non diſceſſurum; ideoq; bellum decerni, quàm legationem, mallet. quod etiam euentus comprobauit.* Cum librariolo: *in Sulpitij iuriſconſulti conſuetudinem; qui librariolo uti ſolitus eſſet, in quo de iure ciuili multa ſcripſiſſet ad captiunculas effugiendas. quaſi dicat: Quid hic poterit cum ſuo librariolo? eius ſcientiæ locus in hac re non eſt. non iure ciuili cõtra Antonium utendum fuit, ſed armis.* Non ex iure manum: *uide Gellium lib. XX. cap. IX. fam. 101: & pro Muræna.*

Ex epiſt. IX. pag. 243:

Veteranis.] *Quòd tam frequentes Romam uenerint, ſpe nouarum rerum à Conſulibus incitati. Puto enim ſignificari quod eſt in I. Philippica 154.*

» Veterani qui appellabantur, quibus hic ordo diligen-
» tiſſime cauerat, non ad conſeruationem earum reru,
» quas habebant, ſed ad ſpem nouarum prædarum
» incitabantur. De Cal. Martiis: de eo, quod eo die agere decreuerunt. ſed locu hic eſſe Calendis Martijs non uideo: Iunijs poſſet eſſe: quibus futurum erat, ut ageretur in ſenatu de commodis ueteranorum. fam. 168: Eutrapelum: Volumnium Eutrapelum, Antonij familiariſſimum, qui etiam illi amicam ſuam Cyteridem conceſſerit. in fam. 143. & Seruius in ultima ecloga. Vtraque: utar tam prouinciali, quàm uotiua. De te: ſcripſerat Atticus, ſibi quoque in animo eſſe legationem libera petere, ſed uſuru in ea re Ciceronis conſilio. uide 244.

Coram: mecum de tua legatione deliberare. Vt ille: ut poeta ille ſcriptum reliquit. uidetur enim illud, cauendum quæ plures uident, de uetere poeta ſumptum.

Ex epiſt. X. pag. 244.

Vllam ab iſtis, ] Vllam prouinciam accipere à Cæſarianis? Maluiſſet enim Cicero utrunque in Vrbe manere; quòd ijs præſentibus magnum præſidium reſp. uideretur habitura. Legatariam: per contemptum; quòd quaſi legati ad curandum frumentum mitterentur. Scribit Appianus libro III. ſenatum Bruto & Caſſio timentem, demandato rei frumentariæ munere, honeſte illos amandaſſe. Ad Eurotam: uſque eò legatariam iſtam prouinciam parui facio, ut neſciam, utrum ea ſit melius uti, quàm prorſus nihil agere, & Lanuuij ſedere. La-

nuuij enim erat Brutus. Eurotam: *fluuium Laconiæ, Lanuuij pictum in porticu, quæ Perſice dicebatur, fortaſſe quòd in ea ſimulacrum pugnæ fuerit, qua Perſæ à Græcis cæſi ſunt.* Prouinciæ decernantur: *ad quas ex Prætura proficiſcantur. nūc enim & Caſſius & Brutus Prætores erāt, neque prouincias poterant adminiſtrare, niſi poſt confectum annuum Præturæ tempus. interea datum negotium, ut frumentum curarent.* Nolo enim &c. *quia Eurotam nominaui, fortaſſe poteras accipere de Lacedæmone, quam præterfluit Eurotas: ideo addidi de Perſice porticu: ut intelligeres, me de Eurota picto locutum, & Lanuuium ſignificare, non Lacedæmonem.* caſus armorum?] *Rixam ſignificat neſcio quam in Attici domo ortam, ita, ut ad arma uentum ſit.* Nimbum cito tranſiiſſe: *rixam mature ſedatam.* Triſti: *quòd Atticus legationis ſpecie migrare aliò uellet, ne tam turbulenta in Vrbe uiueret.* Difficili ad conſiliandum: *de qua ego tibi conſilium dare non facile poſſim. Hac de re in epiſtola proxima ſuperiore, his uerbis: De te quæſo etiam atque etiam uide.*

*Ex epiſtola XII. pag. 244:*

Quid ſcribam?] *Ad Brutum, & Caſſium.* Beneficio iſtorum: *curatione frumentaria.* Si uero aliquid de Decimo gratius:] *Si quid de Decimo Bruto lætius affertur, ut de Antonio repulſo, de prouincia Gallia in ſenatus poteſtate retenta: quæ noſtris, ideſt Bruto & Caſſio, uita? quaſi dicat, obſcura prorſus, & inhonorata, qui Lanuuij*

*ſedendo tempus triuerint. Antiquus liber Caualcan-tis;* Si uero aliquid de D. gratiisq; noſtris: *ut nulla ferè mutatione locum, ut opinor, reſtituerim.*

Ludos uero non facere: *Prætores ludos face-re ſoliti erant. ideoq; turpe dicit futurum M. Bru-to, ſi eos prætermiſiſſet. qui poſtea conſtituit, ut ab-ſente ſe fierent, cum ipſe in Vrbe tuto eſſe non poſ-ſet. 245. & Plutarchus.* Frumentum impo-nere: *mandare Bruto, & Caſſio, ut frumentum cu-rent, hoc eſt eos ſpecie legationis tanquam in exilium mittere: ſicuti Dionyſius tyrannus Dionem ablega-uit, cum tamen eum diceret non in exilium à ſe miſ-ſum, ſed paululum ſeceſſiſſe. Plutarchus, & Pro-bus: quanquam apud eos legationis nulla mentio: ſed potuit Dionyſius, ad tollendam inuidiam facti, inter cætera & hoc fingere, Dionem à ſe legatum aliquò miſſum.* Prorſus quidem &c. *in tali re ſi quis uelit illis conſilium dare, ſine periculo non poſſit: ſed ego, ſi modo quid proficere, & illos conſi-lio iuuare poſſem, periculum negligerem.* Fruſtra: *quia nihil proficerem, etiam ſi proponerem illi quod maxime glorioſum eſſet: me enim non audiret, qui matri talibus in rebus obtemperet.* Cum utatur: *Brutus.* Quo genere utar literarum: *ad illos.*

Mittam: *literas uel Antium, uel Circæos. nam alterutro in loco futuri erant Brutus & Caſſius.*

*Ex epiſtola* XII. *pagina* 244:

Seruilia, Tertulla, Porcia,] *Matre, ſorore, coniuge Bruti.* Vt ſaluos eſſe: *ut ſaluti conſule-remus: uel, ut ſaluus eſſe poſſet: ſic enim licet ex-ponere,*

*ponere, cum in antiquo Caualcantis libro,* Vt ſaluus eſſe, *ſcriptum ſit.* Martem ſpirare: *quod de Scæuola infra græce dixit,* ἀρῆ πνέων, *327:*

In Siciliam: *rei frumentariæ cauſa. 244.*

Ego'ne: *ego'ne, Caſſius aiebat, ut beneficium acceptiſſe uidear in contumelia? ut, quæ contumelia eſt, eam beneficij loco ponam? Clarius exponamus. Si hac, inquit, frumentaria uterer curatione, quodam modo fateri uiderer, beneficium mihi eſſe datum; cum ego ita ſentiam, tam ſordido munere demandato, non datum eſſe beneficium, ſed impoſitam contumeliam. 245:*

245.

Neque nunc, ] *Quia tum gerebat Præturam Brutus.* Decimumq; grauiter accuſabat: *qui cum & Galliam prouinciam, & in ea tres legiones haberet, otioſus nihil pro republica moliretur.*

Quid oportuiſſet: *ab illis fieri.* Quenquam præterea oportuiſſe tangi: *etiam M. Antonium oportuiſſe occidi. Id autem M. Brutus uetuerat, ut tantummodo tyrannum odiſſe uiderentur. Sed quoniam uideo eſſe antiquos libros, à quibus abſit dictio* Tangi; *uenio in opinionem, diſtinctione mutata ſic eſſe legendum:* Nec tamen illum locum, *attingere quenquam præterea oportuiſſe, ſed ſenatum uocare, populum ardentem ſtudio uehementius incitare, totam ſuſcipere rempublicam:* Vt *actiue, quemadmodum grammatici loquuntur, omnia ponantur.*

Senatum uocari: *uide 228. 237.* Tua familiaris: *Seruilia Bruti mater.* Iturus: *in A=*

*chaiam.* Noſter: *Brutus.* 245: Inani ſermone: *cum dixit, ſe Romam iturum.* Velle enim ſe dixerat: *uti Aſiatica curatione frumenti.*

ἦ δεῦρ' ὁδὸς *&c.* ] *Homeri uerſum uſurpans loquitur ad ſe ipſum: Quid profeciſti ô Cicero hoc tuo ad Brutum itinere? nihil ſane: tantum amori ſatis atque officio feciſti.* Pelopidarum: *malorum ciuium.* 229. 245:

Ad IIII. Non. Apr. ] *Vt ad* IIII. *Non. Apr. cum eo legatus in Syriam proficiſcar.* Votiua: *legatio.* Si ſtetiſſet: *Si dÿ darent, ut reſpublica ſtaret; uoui. cum autem reſpublica non ſtet, ſed euerſa plane ſit: cur uota diſſoluam, cum id, cuius cauſa uoui, non ſucceſſerit? ſic & Liuius lib.* XXI. *C. Attilius Serranus Prætor uota ſuſcipere iuſſus, ſi in* X *annos reſpublica eodem ſtetiſſet ſtatu. & lib.* XXX. *Conſulibus imperatum, ut ludos magnos facerent, quos T. Manlius Torquatus Dictator uouiſſet, ſi eodem ſtatu reſpublica ſtaret.* Liberæ legationes: *quarum in numero uotiua erat.* 33: Idq; adeo genus legationis: *liberæ.* Quod nunc mihi additum eſt: *ut, quanquam non ſit hæc mea libera legatio, liceat mihi tamen introire, exire, cum uelim.* Quinquenni licentia: *ut legatus per quinquennium abeſſe poſſim.* Contrahi: *cum res ad bellum & cædem ſpectare uideatur.* βλάσφημα mittamus: *ne nobis male ominemur, quaſi ad quinquennium uicturi non ſimus.*

Ex epiſt. XIII. pag. 245:

Cum literis ] *De re Buthrotia.* Quid nocet?

*quanquam tu ſcribis, bono loco Buthrotiam rem eſſe: tamen quid nocet ad Dolabellam ea de re literas miſiſſe?* De noſtris autem Antiatibus ] *Intelligit Brutum, & Caſſium ; & Antiates appellat, quòd Antij morarentur.* Vſuriq; beneficio Antonii : *abſuturi ab Vrbe. quod Antonius Conſul illis concedebat. alioqui, cum Prætores eſſent, abeſſe non licuiſſet.* Contumelioſo : *quia, cum illis Antonius daret, ut abeſſe poſſent ; adiunxit deinde, ut alter in Aſia, alter in Sicilia frumentum emendum, & ad Vrbem mittendum curarent. in quo uidebatur eſſe contumelia : nullum enim munus in rep. ſordidius.* 224 : Noſter uero, ] *Brutus.* 245. καὶ μάλα σεμνὸς : *dixit* εἰρωνικῶς : *quòd Brutus, ut ad illuſtrē et glorioſam prouinciam, ſic ad ſordidam rei frumentariæ curationem æquo animo proficiſceretur. ſic Plutarchus de Cicerone, cum, affectis ſupplicio coniuratis, magno optimatū comitatu inſignis domum rediјt.* αἱ δὲ γυναῖκες ἐκ τῶν τεγῶν προὔφαινον ἐπὶ τιμῇ καὶ θέᾳ τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πομπῇ τῶν ἀρίστων μάλα σεμνῶς ἀνιόντος. In Aſiam : *erat profecturus.* 254 :

Sine cura me eſſe iubet. ] *Vult me non timere Tuſculani mei diuiſionem. hoc primum eſt beneficiū, quia me iubet eſſe ſine cura : alterum fortaſſe conſequetur : quod? hoc inquam, ſi in Tuſculanum uenerit : id eſt, ſi ad diuiſionem uenerit eorum prædiorū, quæ ſunt in agro Tuſculano : forte enim, quod literis pollicetur, id re præſtabit, ut mea prædia in diuiſione excipiat. Philip. V.* 185 : τὰν δ᾽ αἰτίαν &c.

cauſam Brutorum, quis erat, qui tueretur? animatus quidem erga eos ita, ut uellemus, fore uidetur Octauianus; ſed, quid ætati credendum ſit, quid nomini, quid hæreditati, quid κατηχήσει, magni conſilij eſt: quòd & adoleſcens eſt, & Cæſaris cognomine appellatur, & hæreditatem habet ab illo relictam, & utitur eorum conſilio, qui Cæſarem amant mortuum, noſtris liberatoribus inimici. κατήχησις enim ualet, inſtructio, eruditio, doctrina, conſilium. habebat autem Octauianus apud ſe nō qui illum ad pacem hortarentur, ſed qui ad perſequendam Cæſaris mortem
» incitarent. ut eſt 229. Octauium nego poſſe bonum
» ciuē; ita multi circunſtant, qui quidē noſtris mortem
» minitantur. Vitricus: Philippus, Octauiani uitricus, nihil ei cenſebat eſſe credendum, propter ætatem, propter nomen, &c.

246.

Marcellus] Hic Octauiani ſororem in matrimonio habebat; eiusq; pater fuit, cuius mortem Virgi-
» lius deplorat in ſexto: Heu miſerande puer, ſi quà
» fata aſpera rumpas, Tu Marcellus eris. Noſtro noſtri: Quinto Quinti filio. hoc ad Attici epiſtolam refero; qui ſcripſerat, Marcellum Quinto filio præcipere, quas partes in republica ſequeretur, quòd antea ualde familiaris Antonio fuerat: & eidem poſtea fuit inimicus. Philip. III. 186: Ille: Quintus filius, uel Octauianus. ἐὰν διαμένῃ: ſi permanſerit. & hoc uel ad Quintum, uel ad Octauianum referri poteſt: malim tamen ad Octauianum.

Ex epiſt. XIIII. pag. 246.

Nec duces ſimus, nec agmen cogamus, ] *Vt nullum in his diſſenſionibus neque magnum, neque paruum munus ſuſcipiamus, faueamus tamen remp. defendentibus. metaphora ſumpta de re militari.*

Orationem ] *Opinor ſecundam in Antoniũ. uide 261.* Quando illum diem: *quando ita liberi uiuemus, ut eam orationem tuto proferre poſſimus?* Inducias: *ſcribis fore optimum, ſi quæ induciæ fieri poſſint inter hos, quorum animus ad pugnam & ad cædem ſpectare uidetur. hoc non uideo qui fieri poſſit. melius eſt ſilere, de inducijs uerbum non facere.* Legiones duas: *M. Antonius Caium fratrem in Macedoniam miſit, qui legiones, quas ibi Cæſar ad bellum Parthicum collocauerat, in Italiam transportaret. ad easq; ipſe Brunduſium mox profectus, cum eas primum ad Vrbem ducere inſtituiſſet, ut audiuit Octauij ſtudio atque uirtute firmo præſidio munitam eſſe rempublicã, mutato conſilio in Galliam contra Decimum duxit.*
» *Puer egregius (inquit*
» *in epiſtola ad Cornificium) præſidium ſibi primum,*
» *& nobis, deinde ſummæ reip. comparauit. qui niſi*
» *fuiſſet, Antonij reditus à Brunduſio peſtis patriæ fuiſ*
» *ſet. Et Philippica III. 189. Quid hic uictor non au-*
» *debit, qui ſenatum ſtipauerit armatis; armatos in cel*
» *la Concordiæ, cum ſenatum haberet, incluſerit; ad le-*
» *giones Brunduſium cucurrerit; cum exercitu Romam*
» *ſit ad interitum noſtrum, & ad diſperditionem Vr-*
» *bis uenire conatus.* Prius: *auditis.* Iam probo ἠρακλείδιον: *quod antea petenti Attico, ut ali-*

quod ἡρακλείδιον ſcriberet, negauerat; ideo dicit, Iam probo. 242. Sic enim mauis &c.] Hic facilius eſt ſententiam uidere, quàm uerba reſtituere. opem expectemus antiquorum librorum. Res Hiſpanienſes: optima nunciantur de Sex. Pompeio. is enim contra Cæſaris partes bellum parabat in Hiſpania. Selicia,] Forte legendum, Seruilia: ut de Bruti matre intelligatis. ſed hæc, ſiue Selicia, ſiue Seruilia, ueniſſe diebat Scaptium à Bruto. Erat autem hic Scaptius natione Cyprius, Bruto familiaritate coniunctus. 82: Non qua pompa: non qua pompa olim ſolebat, non illo quo ſolebat inſignem comitatu. Statim: ad te ſcribam.

Alexandrinas,] Quatuor legiones; quas è Pompeij, Craſſiq; clade diſperſas, Cleopatra ſub Cæſare collectas retinebat. has cum A. Allienus à Dolabella miſſus educeret, Caſſius cum octo legionibus in Palæſtina adortus, omnes ad ſe traduxit. In epiſt. Fam. 188. & Appianus lib. III. Baſſum arceſsi: à legionibus Alexandrinis, quæ illi tradere ſe uellent. De Cæcilio Baſſo 227: Ne quid ante: modo ne quid ante accidat. Ad Baias: Baianas aquas Dolabella petierat ualetudinis cauſa. quarum ſalubritatem illi gratulatus eſt Cicero epiſtola, quæ legitur libro IX.
» Fam. hoc principio: Gratulor Baijs noſtris, ſiquidem,
» ut ſcribis, ſalubres repente factæ ſunt. De attributione omnia ſumma feciſſe: ut ij, qui ipſi debēt, mihi ſe ſoluturos pollicerentur. 255: Attributa pecunia dicebatur, auctore Pediano, quam in ſtipendium militum de ærario promptā Tribuni ærarij ad-

*numerare Quæſtori ſolebant. deinde etiam ad alias res, non minus priuatas, quàm publicas, loquendi conſuetudo deflexit. exemplis plena ſunt omnia.* Vectenum accuſat: *debitorem ſuum; qui ſibi, qua die promiſerat, non ſoluerit.* Suſcepiſſe: *quoniã ipſe ad Baias futurus eſſet, ut à debitoribus ſuis non poſſet exigere, quod Ciceroni numeraturum ſe diceret.* Quæro autem: *oſtendit Dolabellam eo conſilio rem differre, ut nunquam ſolueret. Cur, inquit, ſua nomina Seſtio potius tradidit exigenda, quàm nobis? quid poteſt in ea re Seſtius, quod quiuis noſtrum non poſſit? ſed uidelicet de ſolutione non cogitat, ideo nobis nomina non aſſignauit.* Præter ſpem: *ſi qua ſpes eſt exigendæ à Dolabella pecuniæ: quod ego quidem antea non ſperaui. itaque præter ſpem erit, ſi quid exigetur.* Τὰ περὶ τοῦ καθήκοντος ] *Quæ de officio ſunt. ſcribebat enim libros de officijs, quos ad filium miſit.* Tantum quod: *commodum, uix, tantum: ut in III. Verri-*
» *na: Tantum quod hominem non nominat: cauſam*
» *quidem totam perſcribit.* Orationem: *quam in M. Antonium ſcriptã, ad Atticũ miſerat. 246. 261.*

Ex epiſt. XV. pag. 247.

Quæ tu uelles. ] *De re Buthrotia.*

Ex epiſt. XVI. pag. 247:

Συντάξεις ] *Scriptionem librorum περὶ τοῦ καθήκοντος. 246:* Miniata cerula: *Atticus in Ciceronis libris ea, quæ non probaret, notare miniata ce-*
» *ra ſolitus erat. 260: Noſtrũ, inquit, opus tibi pro-*
» *bari lætor. ex quo ante ipſe poſuiſti, quæ mihi floren-*

» tiora ſunt uiſa tuo iudicio: cerulas enim tuas miniu-
» tulas illas extimeſcebam.

Ex epiſt. X V I I. pag. 247:

L. Antonio &c. ] L. Antonius Septemuir agris di-
uidundis, quod Philippicæ orationes oſtendunt, agri
Buthrotij diuiſionem urgebat. Teſtimonium:
quo teſtor ea, quæ de Buthrotijs me præſente cum Cæ-
ſare ſunt acta. Nummos Arpinatum: Arpi-
nates nummos apud Ciceronẽ depoſuerant. Aedi-
lis: Aedilitas erat in Arpinati municipio: alius magi-
ſtratus præterea non creabatur. In epiſt. Fam. 209.
Si ergo: ſuperiore uerſu κατὰ παρένθεσιν inter-
poſito, redit ad nummos Arpinatum. Item: præ-
ter nummos Arpinatum puto pecuniæ quiddam apud
me depoſitum. Erotem: hic, ut antea diximus,
Ciceronis rationes adminiſtrabat. Promiſſorum:
Ciceroni quiddam ſpoponderat Ammonius pro Regi-
na. 227. 237. Cum iſtis: ſubintellige, ſit. No-
lo, inquit, mihi quidquam eſſe cum iſtis. Nec tam
animum &c. putant me neque animum habere, ut
ulciſci poſſim; neque ſtomachum, ut iraſci.

248.

Profectionem meam, ] In Græciã. 230. 233.
Diſpenſatio: male diſpenſauit Eros pecuniam ex
meis nominibus exactam. Ex reliquis: Eros No-
nis Aprilibus rationes omnes confecerat: ſummaq; fa-
cta, quantum pecuniæ Ciceroni deberetur, quantum
alijs ab ipſo, apparebat Ciceroni tantum pecuniæ ſu-
perare, ut non modo non egere, ſed etiam abundare
deberet. Reliquis: reliqua fecerat Eros, quæ Ci-

*cero haberet in nominibus. eandem uocem uſurpauit*
» 264: *Cum tanta reliqua ſint, ne Terentiæ quidem*
» *adhuc quod ſoluam expeditum eſt.* & 250. Ex iſtis fructuoſis rebus receptum: *mercedes intelligit, quæ Romæ capiebantur ex inſulis, & ædibus locatis.* 248: Ad illud fanum: *quod erigere filiæ cogitauerat. libro* XII. Sepoſitum putabam: *nunc uideo id ab Erote in alias res erogatum. quòd ſi ſepoſuiſſet ad fanum, ut ego exiſtimabam; nunc ea pecunia uti poſſem, cum interea cogor mutuare.* Tironi mandaui: *ut meas rationes cum Erote cognoſceret.* 248: 250. Nihil datum eſſe: *in ſumptum huius anni.* Numerabit: *quantum tu Athenis filio permutandum curaueris, tãtundem tibi Eros numerabit.* Eius rei cauſa: *ut, cognitis cum Erote rationibus, curaret quod tibi numeraretur.*

*Ex epiſtola* XVIII. *pagina* 248.

πεπινωμένως] *Eleganter.* 226: Præclara ſcribunt: *de filio.* Retinet ſuum illud, adhuc: *Leonides cum Ciceronem meum in ſuis literis laudat, ſemper adiungit,* Adhuc: *quaſi uereatur, ne diuturnum id non ſit futurum. Et fortaſſe ita ſcripſerat Leonides: Filius tuus adhuc præſtat ſe, qualem uolumus.* 233. Summis uero laudibus: *ſumme laudat filium Herodes.* 233: A' tuis: *qui Athenis tua negotia curant.* Quod pertineat ad me: *quo ſignificetur aliquid de filio.* Hæc loca] *Põpeianum intelligit.* 246: οἶκος φίλος: *domum ſuam appellat Tuſculanum; quòd ibi frequentior ſoleret eſſe, quàm ubiuis.* Et tamen hæc:

*ut omittam, quod οἶκος φίλος: præterea quæ nunc me delectat uirgultorum humiliumq́; plantarum in ripa fluminis deſcriptio, ea uidetur celerem habitura ſatietatem.* Ranæ enim *ῥητορεύουσιν: imminentis pluuiæ ſignum ranarum querela. unde illud* Virgilij:

» *Et ueterem in limo ranæ cecinere querelam.*

Ex *epiſtola* XIX. *pagina* 248:

Ficto timore ] *Antonius enim barbaris ſtipatus procedebat, cum ſibi fingeret timere, alijs re uera timorem incutere uellet.* Τὰ μὲν διδόμενα? *& prouerbium ignotum, & res, de qua ſcribit, propter breuitatem obſcurior.* 95. Deterrebis: *efficies, ut Buthrotijs moleſtus non ſit.* 247: Auctoritate, uel ui: *antiquus liber* Caualcantis, Anthroni uel ui: *is, qui fuit* Beſſarionis; Antonii uel ui. *Locus male affectus, nec ſine ueterum exemplarium ope ſanabilis.* Literas: *quarum eſt principium,* L. *Antonio male ſit:* 248: Nec cuiquam: *dederis nummos* Arpinatum. *uide* 248: Merces inſularum. ] *Merces, quæ recipitur ex inſularum locatione.* Inſula *in urbe, domus eſt nullis cohærentibus ædificijs agglutinata, quam andique uiæ circumambiant.* 253: 197: De itinere: *de profectione mea in* Græciam. Niſi explicato Λ: *niſi prius ita explicauero meas rationes, ut ijs, quibus debeo,*
» *paratum ſit unde ſoluatur. hoc aperte* 250. *Niſi*
» *explicata ſolutione non ſum diſceſſurus.* Sententia *quidem non obſcura. ſed illa nota* Λ, *quæ eſt etiam in meo antiquo libro, ea uero obſcurum: quidem eſt quo modo ad ſolutionem pertineat.* Id eſt

tuto. ] *Seruiliæ pecuniam numerauerat Atticus, quã illa Bruto daret in Aſiam proficiſcenti. nam ipſi Bruto circa Lanuuium moranti numerare Atticus non poterat: ire autem ad eum, apud Antonium & Cæſarianos ſuſpicioſum fuiſſet. mittebat igitur per Seruiliam. & opinor intelligi* HS C, *quæ Bruto Italia cedenti ab Attico muneri miſſa, ſcribit* Nepos *in eius uita.* Ex Tirone: *quem Romam miſerat ea cauſa, ut rationes Ciceronis, ab Erote adminiſtratas, cognoſceret.* 248: Meſſalla: *qui & ipſe Athenis fuerat ſtudiorum cauſa. is Ciceroni de filio mirabilia narrabat.* 297: 284: Ab illis: *à Bruto, & Caſſio.*

In Acroaſi: *multis audientibus, in auditorum conuentu: quod alibi dixit, In concione.* Buciliano: *Bucilianus & Seſtius ex percuſſoribus Cæſaris fuerunt. de quibus etiam* 256: *Appianus Bucolianum uocat.*

*Ex epiſtola* X X. *pagina* 249.

In lacu ] *De hoc opinor lacu.* 230. Si ei uideretur: *hoc dicit, quia uideri uolebat, ſe ideo diſcedere, quòd à Dolabella mandata haberet, cuius legatus erat.* 245: 250. De mulis: *ut mulos mihi dãdos curaret pro uectura itineris. publicis enim magiſtratibus & mulos, & tabernacula de publico dari ſolita, ipſe tradit* VII. *accuſatione in Verrem.*

Vt in eis: *ut in talibus rebus, ut in eiuſmodi negotijs. refertur ad infra poſitum uerbum, Tribues.*

Cum intelligo: *cum ualet quoniam, ut alijs in locis. Quoniam, inquit, te eſſe diſtentiſſimum intelligo tum in re Buthrotia, tum in Bruti negotijs: iccir-*

*co non mihi à te multum operæ, ſed, ut in eiuſmodi re, paulum tribui uolo.* Suorum: *hanc uocem arbitror abundare. de Bruti ludis ipſo abſente factis,* 245. 251: 256: 257. *præterea hiſtorici fere omnes.* Vt ergo in eiuſmodi re: *recolligit prope dimiſſam ſententiam uſitata figura. nam quia de occupationibus Attici longius membrum interpoſuerat: ad prima illa,* Vt in eis, *redit.* Multo malo: *quàm in Græciam, aut quouis aliò proficiſci.*

Ex *epiſt.* XXI. *pag.* 249.

Quidnam eſt &c.] *Cum omnia iam tentaueris, neque tamen quidquam impetraueris.* Stetiſſe: *expectantem ut aliquid ex ſententia tua decerneretur.* Refert: *ſibi in animo eſſe?* Detentum: *&* *de Buthrotijs, & de Bruto. ſupra.* Decem hominibus: *homines appellauit, non uiros, per contemptum. nam ad agrorum diuiſionem* Decemuiri *creati erant. fam.* 177. 178. Referendum eſt acceptum: *ut agros meos ne diuidant.* ἐργῶδες, *ſed* ἀνεκτὸν: *laborioſum, ſed tolerabile.* De armis: *rem ad cædem ſpectare.* Et, ut ais, coram: *his de rebus colloquemur.* Ne quid temere fiat: *ne conſilium capiam temerarium. conſidera igitur diligenter, quid agendum; domi'ne maneam, an, quod ſtatueram, alias regiones petam* Italia *relicta.*

249:

Statius:] *Libertus* Q. *Ciceronis.* 302:

Q. Ciceronem: *filium. uide* 250: σχεδίασμα: *ſubitum & artificioſum conſilium, ut à patre pecuniam eliciat.* Scit enim &c. *ideo pater con=*

*turbatus eſt, quia ſcit quæ Statius de filio ad me ſcripſit.* Mecum quidem ἄφατα: *mecum quidem Quintus pater locutus eſt quædam non dicenda.*

Nolim: *nollem, tranſiret ad Brutum & Caſſium Quintus filius. eſſet enim uerendum, ne iratus ob eam rem Antonius ſuam deinde iracundiam in nos exerceret.* Quid uelit: *putat Cicero malitiam ſubeſſe, & Statium ac Quintum eam fallaciam excogitaſſe ad emungendam à patre pecuniam. Plane, inquit, ignoro, hoc ſtratagemate quid ſibi uelit Quintus filius.* Id eſt nihil. ] *Dolabella mihi in mandatis dabit, quod uoluero, id eſt prorſus nihil. Cum enim Cicero ius exeundi, quò uellet, ideo haberet, quia legatus eſſet Dolabellæ: tamen dari ſibi ab eo mandatorum aliquid uolebat, ne diſcedere ſine cauſa uideretur. neque uero tam ipſa mandata, quàm ſpeciem mandatorum aliquam quærebat. ideo dicit,* Id eſt nihil. *& in epiſtola, quæ ſequitur pro-*
» *xima: Dolabellæ mandata ſint quælibet, modo ali-*
» *quid, uel quod Niciæ nunciem.* Septemuir? ] *Ita ne eſt ut ſcribis, C. Antonium uoluiſſe fieri Septemuirum? Septemuiros autem diuidundis agris præfuiſſe, perſpicue notum ex Philippica XIII. 252. 255.* Fuit certe dignus: *hoc ad hominis*
» *contemptum. nam in Septemuiratu nulla fere di-*
» *gnitas.*

*Ex epiſt.* XXII. *pag.* 249:

Sint quælibet, ] *Mandet mihi quidlibet Dolabella, modo aliquid.* Vel quod Niciæ nunciem: *quem Dolabella præmiſerat in prouinciam.* 227:

Vt ſcribis ante? ne: *forte ſic: Vt ſcribis, ante me? ſubaudi, perferet: ita ſum propere diſceſſurus. deinde, Nunc dubitare &c.* In concione: *quam habuit M. Antonius in funere.* 228: Noſtros: *Brutum & Caſſium.* Caſurus es: *de uno Attico dixit, quod de omnibus intelligi uoluit: ut ſi dixiſſet, Quo caſuri ſumus.* Fœdum: *ex culpa eorum, qui cum Antonij perditis conatibus obuiam ire debuerint, tãtum abeſt ut id fecerint, ut etiam in ipſo ſpem omnem uitæ repoſuerint. Bruti & Caſsij Lanuinam ſeſſionem ſignificat.* Quaſi denunciatum: *ita manifeſtum, ut eæ res, quæ ante denunciantur.*

Cartheiæ: *oppidũ in extrema Bætica. Sex. Pompeium audita Cæſaris morte ſcribit Dion Bæticam occupaſſe, cum aliquandiu apud Luſitanos latuiſſet.*

Contra hunc: *contra Sextum.* Vtra ergo caſtra? *utra caſtra ſequar, illa Sexti, quæ ſunt infirma; an hæc Cæſarianorum, quæ ſunt nefaria?*

Media enim tollit Antonius: *equidem neque hæc uellem, neque illa: ſed Antonius, qui, niſi uictorem, neminem dicit eſſe uicturum; facit, ut omnino alterutra ſequi ſit neceſſe. non enim illo uincente tutus eſſem, etiam ſi bello abſtinuiſſem.* 229: 251. Properemus igitur: *ut in caſtra. &* 250:
» *Ego propero, ne ante Sextus: quem aduentare aiunt.* 250.

Brunduſio'ne, *Proficiſcar.* Subito: *profecturus eſt. Profectus eſt autem Puteolis* VII. *Cal. ut eſt* 251: Sapienter: *conſideremus de diſceſſu meo.* πάσχω: *ob diſceſſum Bruti.* Quando enim

illum ? *quando erit, ut illum uideam ?* videre non potes : *impeditus re Buthrotia.* Dii illi mortuo : *Cæſarem dij mortuum perdant, qui unquam Buthrotum proſcripſerit: ſi quidem te nunc eius ciuitatis liberandæ cura Romæ tenet, ut Brutum uidere diſcedentem non poſſis. 265.* Rationes Erotis,] *Tironem miſerat, qui rationes domeſticas ab Erote adminiſtratas cognoſceret. 248.* Verſuram ſcribis eſſe faciendam : *uerſuram facit, qui rem multo pluris emit, quàm quanti eſt, pretio intrà certam diem ſoluendo : item, qui mutuam ſumit pecuniam magno fœnore reddendam.* Menſium quinque : *ut ducenta HS, quæ nunc ex uerſura ſumam, poſt quinque menſes, id eſt ad Cal. Nou. perſoluam. in eam diem ſcribis cadere nummorum ſolutionem, qui mihi à Quinto debentur.* Videas : *des operam, ut habeas ducenta illa HS, deinde mihi feras expenſa, id eſt mihi cures numeranda. nam qui pecuniam alicui dat, is, quantum dedit, ei, cui dedit, expenſum in tabulas refert.* Reliqua : *quod mihi reliquum eſt in nominibus. uim & ſignificationẽ huius uerbi cognoſce 248. 254.* Ex hoc ipſo : *ex Erote, cum ad me uenerit. uenturum autem apparet ex eo, quod paulo ante ſcripſit, Etſi ipſum nondũ uidi. & mox ueniſſe conſtat 254.* De mercedibus : *exquiram, ubi mercedes, quæ receptæ ſunt ex prædijs dotalibus.* Dotalium prædiorum : *ex Terentiæ dote. Nec dubito, quin intelligat inſulas in Argileto & Auentino: quarum fructus Ciceroni filio in annuum ſumptum aſſignaue-*

rat. tria loca, 197 : 248 : 254. confer in unum, & conſidera : mecum ſenties. at inſulæ in urbe, & prædia non idem ſunt : imo uero ſunt : nam prædiorum nomine, auctore Pediano, & domus, & agri comprehenduntur. Quanquam uolo laxius : reſpexit ad inſequens membrum : hoc ſenſu : Dotalium prædiorum mercedes ſi fideliter Ciceroni curabuntur, nihil ei prope in annuum ſumptum deerit : quanquam non hoc ſolum uolo, ut nihil ei deſit, ſed ut etiam abundet, & ut illi largius prolixiusq; ſuppeditetur. Sed id : Ciceroni ita ſoluetur, ut ex prædijs dotalibus cadet : mihi autem quod pro uiatico opus eſt, non duabus tribus'ue dandum eſt penſionibus, ut Ciceroni filio, ſed uniuerſum ſimul ante quàm diſcedam. Iſte, qui umbras timet : fingebat Antonius Conſul ſe timere, ut haberet ob eam rem barbaros Ityreos circa ſe, ad omne facinus paratos. Niſi explicata ſolutione : niſi uidero eſſe, unde ſatisfiat creditoribus meis. Excitata : mallem, explicata. Alii nemini : nummos Arpinatum, apud me depoſitos, L. Fabio reddes, præterea nemini. 247 :

Ex epiſtola XXIII. pagina 250 :

Et quidem CCCC certa,] Vſque eo Quintus pater lætus eſt, ut nunc quidem CCCC HS filio det, reliqua promittat. Et oſtendit Cicero, σχεδίασμα illud Quinti filij fuiſſe, quemadmodum ipſe conieceral, ut à patre pecuniam eliceret. 249 : Reliqua : Quinto filio ad diſſoluendum æs alienum neceſſaria. 251 : 220 : 254. Certiorem nebulonem? qui

*qui gaudere ſe ſimulet hac Quinti patris & filij reconciliatione, quaſi amantiſſimus eorum ſit; cum de ijs neutiquam laboret.* Ἐποχὴν ueſtram: *ἐποχὴ in libris Academicis eſt aſſenſus retentio: hic ualet retentio ſimpliciter: ut ſit, ἐποχὴ deliberationis, quòd deliberare noluiſti de re Cani.* 217. Ἀκεραίως reſtitutam arbitrabar: *& hoc ad ignotum nobis Cani negotium pertinet.* Es enim occupatus; *ideo tabellarios meos cito remittere cum tuis literis non potes.* Quòd ad Xenonem: *quòd ad Xenonem ſcripſiſti, ut Ciceroni filio meo ſuppeditaret: probe.* 233: 253: 255. Quod ſcribo: *quod opus nunc in manibus habeo, mittam ad te, cum abſoluero.* Brunduſium: *me ire Brunduſium, ut inde in Græciam nauigem.* 250. Et quidem dicere aliquid de militibus: *& ait te quiddam loqui de legionibus Macedonicis Brunduſium aduentantibus: ut eò proficiſci minus tuto poſſim. De his legionibus, in epiſt. fam.* 197: *& Philippica* III, 189: Mouebant me tuæ quinque horæ: *ut ego Hydruntem ire uellem, ibiq; nauim conſcendere, faciebat illud, quòd te mihi recordabar dixiſſe, ab Hydrunte in Græciam traiectum eſſe quinque horarum. hic autem ſi conſcenderem, quàm longa eſſet nauigatio? Et ſane ab Hydrunte ad Eubœæ continentem minimū eſſe interuallum, & Plinius, & omnes coſmographi auctores ſunt.* Propero: *maturo profectionem meam, ne ante Sex. Pompeius in Italiam cum exercitu ueniat: quod ego una cum illo uellem.* 250.

Ex epiſtola XXIIII. pag. 250:

Si expediet. ] Si ipſius in rem erit. Illos uidebit? qui iam diſcedent, longinquas regiones petituri.

251.

Quouſque ludemur? ] Putat Panſam ea, quæ loquatur, non loqui ex animo, ſed ſimulate: ut ab eo uerba dari uideantur. Ego autem: in Attici epiſtola caput erat de Sex. Pompeio: quo capite quærebat de Cicerone, num de Sexto certi aliquid haberet, quem ſcripſerat aduentare. Ab armisq; nullus diſcederet: hoc dicit, quia ſenatus ex M. Lepidi ſententia decreuerat, ut in patriam Sex. Pompeius redire poſſet, dimiſſo prius exercitu. Philippica V. 202: Cyterius, ] M. Antonius: à Cyteride mima; quam uſque adeo amauit, ut in Galliam cum legionibus proficiſcens, hiberno tempore ſecum abduxerit. hoc & Virgilij carmine notum eſt:

» Galle quid inſanis, inquit? tua cura Lycoris
» Perq; niues alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.

Seruius in eam eclogam, Plutarchus in Antonio, & ipſe in Philippica II. 171: et ad hunc libro X. 164: Niſi uictorem neminem uicturum: Antonij mi-
» næ. Ideoq; 250. Media, inquit, Antonius tollit. Vtro erit: apertior ſentētia, ſi legatur, cum utro erit: ut Antonium & Sex. Pompeium ſignificet, quemadmodum & 250. Vtra ergo caſtra? Vt ſcribis: quia te ſcribis hodie, aut cras ad me uenturum.

Ex epiſt. XXV. pag. 251.

Torqueor.] *Mihi de meo itinere deliberanti ita multa ueniunt in mentem in utranque partem, ut in capiendo conſilio mirifice torquear.* Quouſque, inquies? *quouſque deliberabis ô Cicero de profectione tua? deliberabo, inquit, dum integrum erit: erit autem, uſque dum ad nauem uenero,* Cui ὑπόμνημα compoſitum: *dabis, ſubaudi. fortaſſe enim aliquid prætermitteret, ſi tu illi uoce mãdares.* ὑπόμνημα: *commentarium, collectionem rerum nouarum.* Cuius de itinere: *quando ſit diſceſſurus.*

Ex epiſt. XXVI. pag. 251.

Cauſam] *Silij.*

Ex epiſt. XXVII. pag. 251.

Multi enim ad me.] *Multi enim ad me ſcribunt, alij conſilium meum de profectione probantes, alij reprehendentes.* Cogitamus? *an probas meum diſceſſum, ſi ad Cal. Ian. futurus Romæ ſum? Sic in I. Philippica: Ea mente diſceſſi, ut adeſſem Calendis Ianuarij; quod initium ſenatus cogendi fore uidebatur. Et ad hunc ipſum 258: Quamuis non fueris ſuaſor & impulſor profectionis meæ, approbator certe fuiſti, dum modo Cal. Ian. Romæ eſſem.* Eſt æquus: *in utranque partem, ſiue ad diſcedendum, ſiue ad manendum. poteſt legi cũ antiquis libris, Meus animus eſt æquus, ſi tamen, ut ſi nihil offenſionis ſit, & tu. hoc ſenſu: Ita meus animus æquus eſt, ſi tamen & tu æquus es, ut nihil putes offendi poſſe neque in diſceſſu, neque in manſione. ſed malim, Et tuus, pro Et tu: ut periodus hic terminetur.*

Olympia] Cum myſteria ſcilicet in Græcia celebrabuntur: ut ipſe infert ad expoſitionem Olympiorum. nam erant & myſteria Romana, ut epiſtola I. libri VI. Vt tu ſcires: placeret; Vt tu ſcribis, caſus conſilium noſtri itineris iudicabit. Dubitemus: ne ſtatuamus, ſed conſilium temporis expectemus. Odioſa: eſſet autem hiberna, ſi poſt myſteria diſceſſum differrem. & myſteria tamen effugere uelim, ne uidear eam ob cauſam in Græciã profectus: quod leuitatis uideretur. Viſum iri: ante nauigationem. uidit autem eum in Neſide, ut eſt 254: & Philippica X. 226.

Ex epiſt. XXVIII. pag. 251:

Quid ſit.] Atticus enim hoc uerbo uſus erat in epiſtola ſua. quo quid ſignificaretur, Cicero minus erat aſſecutus. Ludos ſuos: quos abſens dedit 245: & Plutarchus. Profectum: longius Roma diſceſſiſſe. nã antea fuerat in propinquis locis. Poſt hæc arma: poſtquam Antonius & Octauius grauiſſimis contentionibus rem ad arma perduxerunt, cũ uterque magnum numerum militum iam contraxiſſet. Ab ipſa commiſsione: ab ipſo ſtatim ludorum initio. Epiſtolæ: quam ad me Brutus miſit. Illa nanque in utranque: ſubaudi, partem. multa in epiſtola Bruti ſcripta ſunt in utranque partem: ut modo fortis, & ad omnia paratus uideatur, modo nimium ſui diſſimilis. Vt poſſes interpretari: erat enim ita ſcripta, ut, quid ſignificaret, uix Cicero poſſet interpretari. quod & infra ſcribit 252: Et Plutar

*chus nimiam breuitatem notat in epiſtolis* Bruti.

252.

Apud Talnæ ] *Subaudi, fundum: locutione in his libris uſitata.* De illo Tulliano: *de Tulliano ſemiſſe, cupide libero M. Aelium. & ut caute res agatur, Caſelium conſule, peritiſſimum iuriſconſultum. uide ultimam epiſtolam huius libri.* Si mihi impoſuiſſet aliquid, ] *Si me Aelius, ut eſt callidus, in fraudem induxiſſet. Sic ad Quintum fratrem » locutus eſt: Catoni egregie impoſuit Milo noſter.* Ad ſtrane: *ut legitur hic locus, fateor me ſententiã non aſſequi. & cum noſtris impreſſis conſentiunt antiqui libri: niſi quòd in quibuſdam, pro* In ædium *legitur* Medium: *reliqua eadem.* Mundus iſtũ: *ita conciſa breuitas, ut coniecturæ uix locus uideatur.* Te mihi ſuadere: *ſuaſerat Atticus, ut ſcriberet ad Seſtium quàm poſſet humaniſſime.*

*Ex epiſt.* XXIX. *pag.* 252.

Quòd Puteolos proſequitur, ] *Quòd me Puteolos, ut tu ſcribis, proſecuturus eſt; humane facit: quòd autem queritur, quia de Coſano redeuntem non expectaui; hoc ſcilicet iniuſte.*

252:

Lacrymaſſe, ] *Quòd ego ex Italia diſcederem.* Mutaſſem: *fortaſſe conſilium de profectione abieciſſem.* Congrediendi: *ſperas enim te eſſe uenturum ad me in eas regiones, in quibus ego conſedero.* » 235. *Quod promittis, dij faxint.* 254. Meæ tibi literæ non deerunt: *hoc dicit, propterea quòd Atticus id rogauerat, ut literas ſæpe ad ſe mitteret, qui-*

*bus deſiderium abſentis lenire poſſet.* Scribam ad te omnia: *cum eum conuenero.* 253: Librum ] *Librum accipe pro uolumine. ſiquidem libros fuiſſe duos de gloria, & ipſe teſtatur* 255. *& Franciſcus Petrarca in epiſtolis, duos Ciceronis libros de gloria, ſcribit, apud ſe aliquandiu fuiſſe.*

De gloria: *libros duos ſignificat, quos de gloria ſcripſit; qui uſque ad patrum noſtrorum ætatem peruenerunt: nam Bernardus Iuſtinianus in indice librorum ſuorum nominat Ciceronem de gloria. is liber poſtea, cum uniuerſam bibliothecam Bernardus monacharum monaſterio legaſſet, magna conquiſitus cura, neutiquam eſt inuentus. nemini dubiũ fuit, quin Petrus Alcyonius, cui monachæ medico ſuo eius tractandæ bibliothecæ poteſtatem fecerunt, homo improbus furto auerterit. & ſane in eius opuſculo de exilio, aſperſa non nulla deprehenduntur, quæ non olere Alcyonium auctorem, ſed aliquanto præſtantiorem artificem uideantur.* Excudam: *ſcribam aliquid eiuſmodi, quod ſimile uideatur ſcriptorum Heraclidis. neque hoc refertur ad librum de gloria, ut manifeſtum fit* 255. *quo loco & ſe de gloria miſiſſe dicit, nec dum tamen ἡρακλείδιον ſcribere aggreſſum.* 242. 246. De Planco, ] *Quod ad me ſcribis, faciam, ut L. Planco rem Buthrotiam commendem* 265. Iure queritur: *quòd tibi à me diſcedenti non mandauerim, ut eam meis uerbis ſalutares. hoc & in epiſtola, quæ proximo loco ſequitur.*

Et de Herode & Metio meminero: *mandauerat Atticus Ciceroni, ut & cum Herode & cum Me-*

tio Athenis quiddam ageret. Herodem enim fuiſſe Athenis, apparet 233: 248. Modo turpem ] Vt dicam quod ſentio, mallem ſic: Quæ te uelle ſuſpicer modo. Turpem ſororis tuæ filium, cum hæc ſcriberem. cur autem turpem Quintum filium? quia, cum patruum grauiter læſiſſet, (ut ſupra) ad eum tamen iret. Turpem igitur propter impudentiam. Cum hæc ſcriberem: cum hæc enim ſcriberem, de illius aduentu allatum eſt.

Ex epiſt. XXX. pag. 252:

De ludis ] Bruti. 351: Vt omnem culpam in te transferas: dic me quidem tibi mandaſſe ut ei ſalutem diceres, ſed oblitum te eſſe. Me minime totum &c. quanquam longius diſcedam, futurum tamen, ut animus meus ab ea me abſente non abſit: hoc eſt, ut abſens eam æque diligã, ac ſi una eſſemus.

Ex epiſt. XXXI. pag. 252:

Bruti ad te epiſtolam miſi. ] Eam, de qua in epiſtola proxima ſuperiore. Ludorũ: Bruti. 252: 253.

Nullus tu quidem domum ueneris, ] Non tu quidem ad eum domum ueneris: ſed ſicubi inciderit, alloqueris. 252. M. Axianum adhibebis: ut cautius agatur: ne nobis Aelius aliquid imponat. 252: Legationem probari meam ] » Idem 253: Meam profectionem laudari gaudeo. Verebatur enim, ne diſcedens reprehenderetur, quòd reip. deeſſet tam graui tempore. uide 230. 245: Quod promittis, Dii faxint: ut breui cõgrediamur. 252: Meis: dandi caſu, nõ auferendi. nam

quòd copulam omiſit, fecit idem 308: & in epiſt. Fam. 207: 214. Iſtam, quam tu excipis, metuo: ego te (ſic opinor Atticus ſcripſerat) breui tempore uidebo, niſi ſi Atticæ meæ infirma ualetudo impediet. erat enim puella imbecillior. De Planco, et Decimo,] Qui erant Conſules futuri poſt annum inſequentem, id eſt poſt Hircium & Panſam, ex Cæſaris deſignatione. Sextum: Pompeium. Scutum abiicere: arma deponere: ut defenſæ reip. laus ad Plancum & Decimum, mihi amiciſſimos, perueniat: ſi quidem, ut tu ſcribis, id cogitant. Vſque Puteolos: mecum uenit. Fauonium: Fauonius Catonis imitator, reip. amantiſſimus, ex hiſtoria notus. Aſinium: Polionē; qui bonarum partium ſtudioſiſſimus uidebatur: ut indicant ipſius epiſtolæ libro X. Fam. Duas ob cauſas: Puteolos uenit. σπείσασθαι: fœdus facere, conciliari. Bruto et Caſsio: à quibus antea grauiſſime diſſederat, ut qui etiam Parilia coronatus celebraſſet honoris Cæſaris cauſa. 231: 236: Ait hic: ait Quintus, Iuliam ſuas illi nuptias deferre; conſtituiſſe enim diuortium facere cum Othone. ſed tu, qui ſis Othonum familiaris, hoc quæres, & me certiorem facies. Pater: Quintus pater. Qualis eſſet fama: de Iulia. 218: De quo quæ fama ſit, ſcribes. et 117.

Niſi de ore, et patre: dixi, me Iuliæ patrem cognouiſſe, illam autem de facie tantum: de fama nihil ſcire. Cur tu: cum in antiquis libris ſcriptum uideam, Curſus: adducor in hanc opinionem, ut credam ueterem & germanam lectionem fuiſſe,

Quorſus. Velle: *Iuliam ducere.* Putaui illa: *uereor, ne mendum lateat in his uerbis; primum ex obſcuritate ſententiæ, deinde ex antiquorum librorum uarietate.* Beſſarionis *exemplar pro,* Putaui illa, *habet,* Fababulla: *Byzantio aduectum, quod mihi* Arnoldus Germanus *commodauit,* Pubabulla: *aliud,* Putare illa. σκοπὸς: *notat* Quinti *patris auaritiam, qui nihil ſpectaret aliud, quàm ut filio ne quid in ſumptum præberet, ideoq; ei concederet de uxore ducenda.* Huic noſtro: Quinto *patri.* Illa autem: *Iuliam intelligit.* οὐ παρὰ τούτῳ: *non apud* Quintum *filium eſt manſura: nam eius mores ferre non poterit, diuortiumq; item cum eo faciet.* Hunc: Quintum *filium.* Facile autem potes: *propter* Othonum *familiaritatem.* Hunc Buthrotium: *hunc, qui profectus erat ad agrum* Buthrotium *diuidendum.* 265. Demiſſum, et ſine Phaleris: *triſtem, & ueſtitu mœrorem indicante.* Agripetas: *qui* Plancum *ſecuti, partē agri* Buthrotij *petierant, ſedem in alieno quærentes.* 253: 256:

Macte: *laudat* Buthrotios, *qui* Plancum *& agripetas eieciſſent.*

# IN LIBRVM XVI. CICERONIS EPISTOLARVM AD ATTICVM, PAVLI MANVTII COMMENTARIVS.

## EX EPISTOLA I. pagina 253:

NOnis Iuliis? ] Scripſerat Atticus Ciceroni, Bruti ludos eſſe proſcriptos ſic, A' Nonis Iuliis ad III. Idus: ut ſcilicet populo ſignificaretur, ad ſextum diem ludos eſſe duraturos. eá proſcriptionem ut maxime turpem Cicero deteſtatur: nec id quidem iniuria: quia certe nimis abſurdum uideretur, apparere Iulij nomen in proſcriptione ludorum, quos Brutus daret, is, qui ipſum Iulium non ferens uita priuaſſet. oportebat autem non Nonis Iuliis proſcribere, ſed Nonis Quintilibus; primũ, ne tyranni nomen uſurparetur; deinde, quæ ad Cæſaris honorem ciuitas non libera conſtituiſſet, ea ne confirmarentur: nam ex hiſtoria notum eſt, decreuiſſe ſenatum, ut Iulius menſis è Cæſaris nomine uocaretur, Quintilis ante dictus. Sed de Bruti ludis ita proſcriptis unde afferam, ſi quis quærat: locus eſt infra, unde didici. quo ex loco deſcripta uerba recitabimus. ſic igitur
» 250. In Neſida VIII. Idus. ibi Brutus. quàm ille
» doluit de Nonis Iulijs: mirifice eſt conturbatus: ita-
» que ſeſe ſcripturum aiebat, ut uenationem etiam,
» quæ poſtridie ludos Apollinares futura eſt, proſcribe-

» rent, III. Idus Quintileis, non III. Idus Iulias. ut extremum ludorum diem fuiſſe conſtet IIII. Idus, cum dies uenationis, quæ ludos eſt Apollinares conſecuta, III. Idus ſit. Mehercule iſtis: dices, mehercule Nonis Iulijs futura erat commiſſio ludorum: quid igitur erratum? Enimuero, inquit Cicero, uis me totum diem ſtomachari, cum etiam defendere conaris fœdiſſimum imprudentiæ lapſum. quid? poteſt eſſe Bruto quidquam turpius, quàm Iuliis? cur non potius, Quintilibus, ut odioſum uerbum uitaretur? Etiam illud obſeruo, Ciceronem initio huius epiſtolæ effugiſſe acerbam dictionem Iulijs, & maluiſſe Nonis Quintilibus. Redeo ad meum igitur ἔλθωμεν: ad illud meum, Abeamus, diſcedamus ex Italia. Nihil uidi: poteſt eſſe ἀποσιώπησις: ut ſit, Nihil uidi turpius. Agripetas Buthroti conciſos: eos, qui Buthrotium agrum petierant, à Buthrotijs male mulctatos. 253. 256.

Ita enim meditabar diem & noctem.] Cum de mendo ſuſpicarer, neque tamen ex cõiectura probabile quidquam poſſem eruere; adiui antiquos libros, inſpexi. omnes in ſcriptura cõſentientes. unum Beſſarionis animaduerti pro Meditabar, habere Mediabam. tum uero quaſi lucem aliquam ſecutus, qui antea in tenebris erraſſem; putaui, interpungendi ratione mutata, reſtitui locum ita poſſe: Quid autem Plancus tam curſim (ita enim audiebam) diem & noctem? Nam certe, ut de Planco diem & noctem Cicero meditaretur, neutiquã mihi probatur. fuerit in quærendo & percunctando cua-

rioſus: diurna uero ſimul & nocturna meditatio quem hic habere locũ poteſt? age, ad uerbum Curſum refer illud Diem & noctem: quanto aptius? nam in itinere maturanteis, noctem diei coniungere, notiſſimum eſt. etiam Cæſar in III. de bello ciuili,
» Vibullius, inquit, continuato & nocte & die itine-
» re, atque mutatis ad celeritatem iumentis, ad Pom-
» peium cõtendit. Et in eodem, paulo poſt: Cæſar pro-
» perans noctem diei coniunxerat, neque iter intermi-
» ſerat. Teſtatus ſum opinionem meam: docti iudicabunt. Meam profectionem: ex Italia. 251. 253. Dymæos &c. Pompeius, ut Plutarchus ſcribit, captis piratis, magnam eorum partem conſtituerat in agro Dymæo, quod erat & fertile territorium, & à cultoribus infrequens. ij poſtremo pulſi ea ſede, quam aſſignatam à Pompeio per aliquot annos tenuerant, rurſus ſe ad piraticam ueterem artem contulerunt. Dyme ciuitas eſt in Achaia. Videndum eſt, ut manſio laudetur: domi manere, quàm proficiſci, maluiſſet, cum alijs de cauſis, tum quòd à
» Dymæis mare tutum non eſſet. 254: Piratæ appare-
» re dicuntur. ἐν ὁμοπλοίᾳ Bruti: tutum putabat
» nauigare cum Bruto. Itaque & infra: Hæc nauiga-
» tio quia quaſdam habet ſuſpiciones periculi, conſti-
» tuebam uti ὁμοπλοίᾳ. 256: 257. Sed opinor minuta nauigia: Brutum habere. Sed iam ſciam: quia Brutũ conuenire uolebat: qui & ipſe erat in Neſide, ſed eum Cicero nondum uiderat. poſtea cum eum conueniſſet, de nauigijs hæc ſcripſit ad Atti-
» cum: Paratiorem offendi Brutum, quàm audiebam;

» *ná & ipſe Domitius bona plane habet dicrota: ſuntq́; » nauigia præterea luculenta Seſtij, Buciliani, cætero» rum.* Πανικὸν ] *Inanem timorem, & ſine cauſa: forte quòd Ventidius, qui erât Antonij amiciſſimus, coactis militibus aduentare diceretur.* De Sexto: *Pompeio.* Ad arma: *rem eſſe uenturam.* 250. Sine bello ciuili uideo ſeruiendum: *uidetur addendum, Non. ut dicat, Non ſine bello ciuili ſeruiemus.* Calendis Ianuarii: *quo die magiſtratum erant inituri Panſa & Hircius Conſules deſignati, eodemq́; die relaturi de rep. ex ueteri conſuetudine: quod factum eſſe, docent duæ Philippicæ V. & VI.* λῆρος πολὺς: *ſe ipſe accuſat, qui dixerit in Panſa ſpem eſſe; cum ab ijs, qui ſe crapulæ & inertiæ dediderunt, ſperari nihil poſſet.* Ciceronis rationes explicentur: *uelim uideas, quantum acceperit Cicero meus. cui ſi minus datum eſt, quàm nos ei annuum in ſumptum daturos eſſe promiſimus: quòd ei reliquum deberi ex rationibus cognoſces, perſoluatur.* 248. HS LXXII ſatis eſſe: *Ciceroni filio. cui* HS LXXII *aſſignata erant in annuum ſumptum.* Xenonem: *hic Attico mandante pecuniam Athenis Ciceroni numerabat, ſed eam perexigue, multiſq́; penſionibus conciſam.* 255. Id eſt minutatim: *ut opinor, & certe hoc abundat. fuit enim gloſſema ad græcam dictionem* γλίσχρως, *receptum in epiſtolam ignorantia deſcribentium.* Quo plus permutaſti &c. *ſcis conueniſſe, ut Ciceroni tantum daremus, quantum reciperetur ex inſularum fructu. eo ſi quid plus*

Athenis permutaſti Ciceronis cauſa, uolo id ei conce=datur ſupra annuam penſionem, pro ſumptu, quem primo anno fecit dum Athenas proficiſcitur. In=ſularum: in Argileto, & Auentino. 197: 248: Hinc ex Cal. Apr. & quoniam aſſignauimus Cice=roni quantum ex inſulis reciperetur; deinceps detur ei ad HS LXXX: quoniam tanti nunc inſulæ lo=cantur, quæ antea tantummodo LXXII locaban=tur. Ex Calendis Apr. Ciceroni filio id erat an=nui temporis initium. uide 248. Videndum enim eſt &c. curandum nobis eſt, ut ſit, quod fi=lius in ſumptum habeat, cum Romæ erit. cum enim Publiliæ uxoris meæ matrem ferre non poſſim, di=uortium erit faciendum: ita dote reddita, re fami=liari comminuti, unde filio ſuppeditabimus?

254.

Se Catonem.] Amantiſſimum reipublicæ. quod in Quinto filio deſiderabatur. uide 236: 256: Vt tibi ſponderem: eum fore Catonem, id eſt ho=minem in omni uita perfectiſſimum. Me motum: me fidem habuiſſe uerbis Quinti filij. Attribu=tionem in Idus: Idibus Romæ ſit neceſſe eſt propter attributionem, quam in eum diem ait eſſe collatam. Et attributionē poſuit pro ſolutione pecuniæ, quam debebat Quintus filius. 220: 250: Vrgeri: à creditoribus.

Ex epiſtola II. pagina 254.

Longe alia fama:] Scribis, agrum Buthroti=um dici à Planco diuiſum agripetis: at nos hic contra

*audieramus, agripetas à Buthrotijs conciſos, & eiectos. 253. 253:* Vt eſſet cum Hortenſio,] *Hortenſius Cluuij hæres, quæ illi bonorum Cluuianorum pars ex hæreditate obuenerat, eam Ciceroni uendidit cohæredi, pactus ut pecunia ſibi tribus penſionibus numeraretur. ex ijs penſionibus Cicero duas ſoluerat, & maiorem etiam tertiæ partem ante diem ſolutioni præfinitam, id eſt ante Cal. Sextilis: ut impudenter faceret Hortenſius, qui, quod ſibi ex tertia penſione deberetur, ante diem poſtularet, cum præſertim eius ipſius pẽſionis maiorem iam*
» *partem exegiſſet. Hac de re 258. cum inquit: Dili-*
» *gentia opus eſt, cohæredibus pro Cluuiano Calendis*
» *Sextilibus perſolutum ut ſit. Quo ex loco, non Hortenſium modo, ſed & cæteros cohæredes Ciceroni uendidiſſe, quæ illis Cluuius teſtamento legauerat, perſpicuum eſt.* Et quia equitibus: *ut infra patet, Publilium & Publiliæ propinquos ſignificare uidetur: qui erát ex ordine equeſtri. Publiliam enim cum dimiſiſſet, urgebatur à Publilio fratre de dote reddenda. cui Eros, qui Ciceronis domeſticas rationes diſpenſabat, promiſerat ſe eſſe Idibus perſcripturum. In antiquo Beſſarionis libro pro, equitibus, ſcriptum eſt, equib3* Quòd perſcribi oportet,] *Perſcribere, eſt creditori, non præſenti pecunia numerata, ſed per ſcripturam ſatisfacere. Sic enim Donatus exponit illud In Phormione: Perſcripſi omnibus, quibus debui. Nec Ciceronis exempla non idem oſtendunt.* De iure noſtro deceſſerimus: *planum ſit ex hoc loco, intra certam diem reddendam*

*ſuiſſe dotem ab ijs, qui diuortium facerent.* Cicero *autem de ſuo iure decedens, etiam ante eam diem, exceptis* CC HS, *omnem dotem numerauerat. de quibus* CC *ut ſibi fieret perſcriptio,* Publilius *urgebat.* 258. Qui de reſiduis CCCC HS: *qui, cum apud me reſidua eſſent ex dote* HS CCCC, *neque dum ſolutionis dies adeſſet, ex ijs ipſis tamen* CCCC HS *præſentia ſoluimus* CC, *reliquorum facimus perſcriptionem.* Præſentia: *nulla interpoſita mora: ut in* Verrem *libro* III. *Præſens pecunia ſoluatur.* Iactura facta iuris: *cum tanto ante diem ſoluerimus, de noſtro iure ſponte decedentes.* Sic *infra* 258. Publilius *non debet urgere, quoniam iure non utimur.*

254.

Quoad eris Romæ, ] *Nam & Atticus ex Italia diſcedere cogitabat. itaque* 252: *Præclare, inquit, quòd te conſolata eſt ſpes breui tempore congrediendi. &* 255: Nihil à me expectes: *nihil ad me referas, ſed agas ipſe quod ageres in rebus tuis.* 205: *Illud non accipio in bonam partem, quòd ad me refers. quid? ipſe negotium meum gererem, niſi conſilio tuo?* Reliqua: *collocatis creditorum & debitorum nominibus, cum eam pecuniam, quam ipſi debemus, & quã alij nobis, redigimus in ſummam; id quod ſuperat à nobis, reliqua dicuntur.* 248. Fama mea: *magnum enim ſubirem diſcrimen exiſtimationis meæ, niſi ad tempus, quibus debeo, ſolueretur.* NOS uindicabis: *noſtris creditoribus ſatisfacies.* In Neſide, ] *Hunc*

in Neſide cõgreſſum ſignificans Philippica X. 226.
» Brutum, inquit, his ipſis ludorum diebus uidebam
» in inſula clariſſimi adoleſcẽtis Luculli, propinqui ſui,
» nihil niſi de pace & concordia ciuium cogitantem.
Νησὶς autem parua inſula. Lucanus, & Papirius laborare eam graui cœlo uerſibus oſtendunt. Delectari: gaudere, quòd ludis Apollinaribus Tereum Accij tragœdiam, populo recitatam, magno plauſu clamoréq; acceptam ex tuis literis cognouerat. 256: & in I. Philippica ad extremum. Quàm Antonio: cum maiorem habere Antonio debeat. plauſum enim populus non ideo dedit, quòd Accij admiraretur ingenium, ſed quòd Antonium oderit Bruto Brutiq; ſimilibus inimicum. itaque plauſum illum Antonio magis, quàm Accio, Brutus debet. Iſtorum: Antonium maxime ſignificat, qui patriæ liberatores oderat, ad tyrannidem aſpirans. Incendi: irritari, quòd uideant populum Bruto abſenti plauſum dare. Repræſentandam: citius aliquanto, quàm feciſſent, oſtendendam. Doleant: dolebant, quòd populus Romanus Bruti abſentis deſiderium illo plauſu declararet. Conſilium meum: diſcedendi ex Italia. Trahebam: procraſtinabam. uide 251. Brunduſium cogito: ut ibi potius conſcendam,
» quàm Puteolis. 250. Iuua me conſilio, Brunduſio ne,
» an Puteolis. Et 250: Legionum: quas ab Antonio accerſitas, profectas è Macedonia, Brunduſium aduentare fama erat. Brunduſium tamen, & iter illud poſtea uitauit, ut ipſe narrat in I. Philippica. Piratarum: Dymæos intelligit, qui agro pulſi mare

*Infeſtum habebant.* 253 : Expectabatur : *à Bruto, ut unà diſcederent.* 257. V. Cal. *cum Caſſius iam ueniſſet, nimirum uel eo die, quo hæc ſcripta ſunt, uel poſtridie uiſurus eum Cicero fuit. quòd ſi, cum eum uidiſſet, abire in Pompeianum cogitabat: non recte ſcriptum eſt,* V. Cal. *non enim tot dierum interuallum eſſe poteſt, cum dicat ſe diſceſſurum à Caſſij congreſſu. Potius igitur ( nihil tamen muto repugnantibus antiquis libris : tantum indicare placet meam ſententiam) legendum uideretur* V. Idus: *ut inſequentem diem ſignificet : nam hæc ſcripſiſſe apparet* VI. *Idus.* Aculanum : *forte, Herculanium : quod à Pompeijs non longe Plinius in Campaniæ litore conſtituit.* Noſti reliqua : *ſcis enim, inde me Brunduſium cogitare.* Scripſi equidem, ] *Commendans illis rem Buthrotiam.* Ne neceſſe habueris reddere : *ne putato reddi meas literas neceſſarium eſſe. Eas enim Cicero ad Atticum mittebat, ut ipſe Planco & Oppio redderet.* Oppio quidem utique : *ſubaudi, Ne putaris neceſſarium reddere.*

255.

Quàm mhi in Italiam te auctore ueniendum eſt. ] *Id eſt ante menſem Ianuarium. Nam Atticus auctor erat Ciceroni, ut omnino Romæ adeſſet Calendis Ianuarijs; quòd eo die futurum erat, ut à nouis Cóſulibus Panſa & Hircio de rep. referretur.*
» 258 : *Meæ profectionis approbator fuiſti, dummo-*
» *do Calendis Ianuarijs Romæ eſſem.* & 258. Aliquem nactus : *quécunque habueris, cui des.* Do-

mo: *domeſticis tabellarijs.* Ἡρακλείδιον: *quod tu à me tantopere poſtulaſti.* 242. 246. 252: Noтentur eclogarii: *notentur aut minio, aut quapiam ſimili re nomina eorum, qui in his libris de gloria loquuntur.* Quos Saluius: *quos libros de gloria Saluius anagnoſtes tuus, bonos nactus auditores, in conuiuio tantum uelim legat.*

Ex epiſt. III. pag. 255.

Quòd manus dediſti,] *Quòd Antonij ſententiã (opinor, de re Buthrotia: nam publicam nulla ex parte Pomponius attingebat) etſi non probandam, probaſti tamen, manusq́; dediſti, ut etiam ultro gratias egeris.* A' re familiari: *ratio, cur Atticus etiam gratias egiſſet Antonio. nam etſi magnam rei familiaris iacturam faciam, ſi Buthrotium negotium eripitur, (his fere uerbis, aut certe in hanc ſententiam Atticus ſcripſerat) tamen huiuſmodi iacturam eo tolerabilius æquum eſt ferre, quòd à rep. citius, quàm à re familiari, deſeremur.* Magis delectari ò Tite, ſi quid ego:] *Totum hoc,* O' Tite, SI QVID EGO, *ideo ſcripſi literis grandiuſculis, ut intelligatur initium libri de ſenectute: quo quidẽ libro ſe delectari Atticus ſcripſerat, quia ſuam ſenectutem, quam publicæ ruinæ grauiorẽ in dies efficerent, eius lectione leuaret.* Et ait MAGIS, *propterea quòd medicinæ uim magis ægrotãtes ſentimus, quàm ualentes.* Etiam 261. O' Tite, *tibi prodeſſe lætor. lætor, inquit, quòd ea, quæ ſcripſimus in libro de ſenectute, tibi ad ferendam ſenectutem proſint.* Alacritatem: *quandoquidẽ te delectant ea, quæ ſcri-*

bimus. Gaudeo non fefelliſſe &c. *munuſculum enim ad te perferendum Eroti dedi, duos libros de gloria.* Idem σύνταγμα: *eoſdem libros de gloria, quos Eroti dederam, poſtea retractatos, et refectos denuo miſi, ſed* ἀρχέτυπον *ipſum, cum antea deſcriptum exemplar miſiſſem.* Macrocolum: *regiam chartam à Catullo dictam. uide 214.* Lege Arcano: *ne quis audiat præter conuiuas tuos. quod ſu-*
» *pra monuit his uerbis: Saluius in cõuiuio duntaxat*
» *legat. Antea,* Lege in Arcano. *ſuſtuli particulam* In, *Chariſium ſecutus, qui hunc locum recitat, & ait arcano dictum eſſe pro arcane. præterea conſentire uidentur antiqui libri: nam in manuſcripto Beſſarionis,* Legi Arcano. *ſic & Cæſar locutus libro I.*
» *de bello ciuili: Domitius arcano cum paucis familia-*
» *ribus ſuis colloquitur.* Vt audiuimus: *audiebat autem præclara. 248.* Coram: *cum Athenis ero.*

Neque indiligenter, neque illiberaliter: *hic Athenis pecuniam Ciceroni filio ſumminiſtrabat, ſed neque diligenter, & ſatis illiberaliter. itaque 253: Xenonem, inquit, perexigue &* γλίσχρως *præbere.* De Herode: *& hic Athenis uiuebat. 233: 248.*

255:

Gaudeo tibi &c.] *Vt cognoſceres, illum tibi literas à me redditurũ, ipſius arbitratu ſcriptas: ſciresq;, nolle me, ut ijs literis moucreris. 254.* Suo more uterque: *tu ſapienter, ille ſtulte.* Eas literas: *quibus ad me ſcribes dialogum tuum cum Quinto filio.* Commendationis tuæ: *ſcripſerat enim Atticus, ſe eſſe literas ad eum commendatitias Curio da-*

*turum.* Relinquemus pacem,] Q. *Fuſius Calenus Dionis hiſtoriarum libro* XLVI. *Ciceroni, acerbe in Antonium inuecto, nõ minus acerba oratione reſpondens, ait eum, cum otium non ferret, diſceſſiſſe; poſtea, tumultu & bello inter ciues orto, reuertiſſe. quaſi amator eſſet contentionum, pacis inimicus.* Vt ad bellum reuertamur: *apparebat enim, ad paucos menſes fore bellum; cum & Antonius Octauiusq; grauiter inter ſe diſſidentes iam in armis eſſent; & Sex. Pompeius aduentare cum exercitu diceretur; præterea magnum Antonij cum Decimo Bruto certamen impendere de Celtica prouincia.* 241: Aderis: *uenies in eas regiones.* 255. Reliquorum meorum: *diximus, reliquorum nomine eam pecuniam intelligi, quæ, ſubductis rationibus, et collatis creditorum debitorumq; nominibus, ſuperat à nobis.* 248. Dolabellæ nomen: *à quo pecuniã exigere difficillimum ſciebat.* 235: 246: Attributio eſt mihi nominum ignota: *quæ nobis exigenda tradidit Dolabella.* 246: Vt non concurrerent nomina: *ut ad tempus non reſponderent ij, qui debent.* 254:

256.

Non amas Eram?] *In oratione pro Deiotaro Hieram & Bleſamium eius legatos nominat: ut fortaſſe & hic, Hieram, legendum ſit. Et eſt dictum* εἰρωνικῶς. *cur, inquit, Eram, æque, atque Deiotarum, odio dignum non putas? qui, cum ei præſcriptum eſſet à Deiotaro, ne quid ſine Seſtij noſtri ſententia ageret, neque ad illum, neque ad quenquam noſtrum retu-*

lit. Miſerat autem eum Deiotarus, ut Armeniam, ſibi à Cæſare ereptam, emeret ab Antonio : quod factum eſt, Fuluia, quæ Antonij uxor erat, intercedente, id eſt, cum Deiotari legatis de pretio paciſcente : unde
» illud 229. Deiotarus noſter dignus ille quidem omni
» regno, ſed non per Fuluiam. Armeniam autem cum Deiotaro Antonius accepta grandi pecunia uenderet, dixit ſe reſtituere ex Cæſaris libellis. quod ei Cicero II.
» oratione in criminibus obijcit his uerbis : Quid ego
» de commentarijs infinitis, quid de innumerabilibus
» chirographis loquar? ſunt ea quidem innumerabilia,
» quæ à diuerſis emebantur nõ inſciente te : ſed unum
» egregiũ de Rege Deiotaro, populo R. amiciſſimo, de-
» cretum in Capitolio fixum. quo propoſito, nemo e-
» rat, qui in ipſo dolore riſum poſſet continere. quis
» enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæſar? &
» quæ ſequuntur. Neque ad illum, neque ad quenquam noſtrum : & de hoc in eadem Philip
» pica paulo poſt : Syngrapha HS centies per legatos,
» uiros bonos, ſed timidos, & imperitos, ſine reliquo-
» rum hoſpitum Regis ſententia, facta in gynæceo.
Dicas : Atticæ referes, Piliæ dices : quia non, ut Attica, ſalutem miſerat Piliæ.

Ex epiſt. IIII. pag. 256.

Ita ut heri &c.] Vt in literis, quas ad te ſcripſi, heri legiſti, uel fortaſſe hodie, (Quintus enim, cui eas literas dedi, altero ſe die Romæ futurum aiebat) in Neſida ueni VIII. Idus. ut ſit, Ita ut heri, principium epiſtolæ. De Nonis Iuliis : quòd in ludorum ſuorum proſcriptione, Nonis Iulijs, legere-

*tur. uide noſtram interpretationem ad illud*, Ita'ne, Nonis Iulijs? 253. A' Sexto: *Pompeio*. Siue quo alio nomine: *quaſi Conſules appellandi non eſſent Antonius, & Dolabella, qui non agerent quod Conſules deceret*. Si quid uideretur: *ut corrige-remus, ſi quid uideretur*. Pauca πρὸς λέξιν: *non nulla minus proprie dicta*. Non contumaciter: *ſine ſuperbia*. Quod erat, Coſs. ſolum: *Sex-tus epiſtolam ſuam ita inſcripſerat*: Sex. Pompe-ius Cn. F. Conſulibus S. D. *nos addidimus*, Præ-toribus, Tribunis pl. Senatui. De Cæſare: *Romæ occiſo*. In ulteriore: *Hiſpania*. Nihil eſſe &c. *ſe non diſceſſurum ab armis, niſi ſibi pater-na domus reſtitueretur. eam autem ab haſta Cæſaris emptam poſſidebat Antonius. Philippica* II. 173.

Vt omnes exercitus dimittantur: *ſe non eſſe exercitum dimiſſurum, niſi omnes omnium exercitus dimitterentur. uide illud*, Ab armiſq; *nullus diſcede-ret*, 251. 256:

Nihil reperiebam.] *Quod certum uideretur*. Conciſos agripetas: *idem* 253. 253: Acce-ptis nummis: *à Buthrotijs*. Relictis illis: *agripe tis: quos ſecum duxerat, ut agrum eis Buthrotium aſſignaret*. Quid eius ſit: *quid de ea re ſit*. Aliquid literarum: *ad me miſeris*. Dubita-bam,] *Incertus eram, utrum irem Brunduſium, en Puteolis conſcenderem*. 250. Sublatum ui-detur: *non eſt cur Brunduſium ire debeam. quò ta-men ſe ſcripſerat iturum* 254: Hæc autem na-uigatio: *ſi Puteolis conſcendo*. Suſpiciones pe-

riculi : *propter piratas*. 254 : 253 : ὁμοπλοίᾳ : *ſocietate nauigandi*. Et ipſe Domitius: *Cn. Domitius. qui cum Bruto nauigaturus erat, unus de percuſſoribus Cæſaris, Aenobarbi filius ex Porcia Catonis ſorore.* 222 : *& Philippica* II. 165 : Seſtii, Buciliani : *& hi Cæſarem percuſſerant. auctor Appianus lib.* II. Vltra fretum : *qua uſurus non ſum, quòd Syriam, non, ut Brutus & Domitius, Græciam, petet. erat autem ultra fretum Siculum.* Exploratiora uidebuntur : *à piratis tuta nauigatio. tarde igitur potius cum Bruto nauigabo, quàm ut omnino non nauigem. et, ſi, cum proceſſerimus, exploratiora uidebuntur, omiſſa ὁμοπλοίᾳ uel teſtis utemur; celerrimo genere naniculæ. Teſtæ nomen, ut opinor, à teſtæ ſimilitudine deriuatum. Iuuenalis ſatyra* XV. *Et breuibus pictæ remis incumbere teſtæ.* De Tereo Accii. ] *Quòd Tereum Accij tragœdiam populus magno plauſu accepiſſet*. 254 : Brutum : *aliam Accij tragœdiam, Bruti ludis recitatam.* Neſcio quid afflauerat : *neſcio quid rumoris affluxerat.* commiſsione Græcorum: *cum Græci ludi committerentur, infrequentem populum affuiſſe.* Commiſsione : *ipſo initio.* De Græcis ludis exiſtimem : *minime dignos, qui ſpectentur. Fam.* 95. Quintus : *filius.* In quo minime ſatisfaciebat : *intelligit amicitiã Quinti cum Antonio, & conſenſionem cum Cæſarianis.* 231 : 234. 236 : 257.

Inieciſſem ] *in ſermone.* Arripere : *auide amplecti.* Morari : *nauigationem proferre.* Si qui

forte caſus: *ſi forte quid accideret eiuſmodi, ut eum diſcedere non oporteret.* Dubito: *cogitare cœpi: nã antea ſtatuerat nauigare cum Bruto; ſed, eo morante, nouum conſilium capit.* Expectem de legionibus; *dum audiam, traijciãt ne legiones è Græcia, an, ut quidam arbitrantur, nullæ ueniant. Verebatur autem maxime, ne, ſi ipſe Hydrunte, aut Brundiſio traijceret in Græciam, incideret in legiones Macedonicas, quas in Italiam aduẽtare rumor increbuerat.* 250: 256: Neutrum: *ſi neutrum erit tutum, neque Hydruntem ire, neque Venuſiæ manere.* Eodem: *in hæc loca.* Circunſpice: *locus conciſus, & obſcurior, quàm ut certam interpretationem afferre poſſimus.* O dies &c. *deſcripti dies erant, quibus Lepidum, qui erat Pontifex Maximus, cum Augurum collegio dare operã auſpicijs oportebat. lætatur igitur, eã ſibi fore cauſam, cur mature ad Vrbem redeat: erat enim Augur.* 257:

Magna ῥοπὴ ] *Valde me ad profectionem impellunt literæ tuæ. in eaſdem enim regiones promittis te uenturum.* 253: 252: Te illic: *adueniens inueniam.* Meorum? *ſcriptorum.* Et ais μετ᾽ἀμύμονα: *et ais illum nullius affinem culpæ, ut prorſus reprehendi non poſſit.* ἄμβροτος: *errans, non recto iudicio, qui mea ſcripta non putet legenda.*

*Ex epiſt. V. pag.* 257:

Vibonem ad ſicam. ] *Contra ueteres libros, Ad Sicam, reſtitui, cum legeretur, Et Sicam. ſignificat enim, apud Sicam ſe eſſe, amicum ſuum; qui Vibone habitabat, & paulo poſt: IX. Cal. igitur ad*

*Sicam. ibi tanquam domi meæ ſcilicet. Et quo tempore Clodia rogatione pulſus in exilium abijt, Vibone item apud eundem Sicam diuerſatus eſt: ut apparet* 40: Prodromi: *Aquilones uenti exortum caniculæ octo diebus antecedunt. ideo prodromi dicti à præcurrendo. Plinius.* Pedibus: *ſine naui.* Equis: *quòd aquæ multo minus eſſet, quàm ſoleret.* Obduxi: *conſumpſi.* δολιχὸν πλόον: *uide* 259. Corbita: *oneraria naui.* Statim'ne freto, an Syracuſis: *ſtatim ipſum fretum traijciẽs in Græciam recta nauigem, an prius deflectam Syracuſas, inde in Græciam.* ἡ δεῦρ᾽ ὁδὸς: *uide* 245. Id ſatis, ſuperq;: *ſæpe id iam ſcripſimus, tecum me non eſſe, quia periculum fugiam.*

258.

In cœlum ferri:] *Quòd omnibus perſpicuum ſit, me periculi cauſa diſcedere.* Ad Cal. Ian. *à quo die ſine periculo Romæ eſſe licebit, Panſa & Hircio Conſulibus.* Expedi, exolue: *uelim omnino ſatisfacias quibus debeo.* Bella reliqui: *reliqui unde ſumeres ad meorum nominum ſolutionem.* Cohæredibus pro Cluuiano: *ut cohæredibus meis, qui mihi uendiderunt quod ipſis de Cluuiana re obuenerat, Calendis Sextilibus id, quod debeo, perſolutum ſit.* 254. *de Hortenſio cohærede, &* 222. *de Hordeonio.* Cum Publilio: *huic Cicero pecuniam debebat ex dote Publiliæ, quam dimiſerat.* Quoniam iure non utimur: *quoniam de* CCCC HS *ante diem* CC *numeraui; qui ſi uoluiſſem uti iure meo, diem ſolutionis expectaſſem, ut inique facturus ſit*

*Publilius, ſi de ducentis urgeat. uide* 245. Ante diem: *ſubaudi, Terentiæ numera quod debemus.* In Epirum: *uenturus es.* 255. 255: Quod ſatisdato debeo: *ſatisdato debet, qui creditori cauit fideiuſſoribus datis.*

*Ex epiſtola* VI. *pag.* 258:

Cum à Leucopetra profectus: *Narrat idem in I. Philippica his uerbis.* » *Cum me ex Sicilia ad Leucopetram, quod eſt promontorium agri Regini, uenti detuliſſent; ab eo loco conſcendi, ut tranſmitterẽ: nec ita multum prouectus, reiectus Auſtro ſum in eum ipſum locum, unde conſcenderam. cumq́; intempeſta nox eſſet, manſiſſemq́; in uilla P. Valerij comitis, & familiaris mei; poſtridieq́; apud eundem uentum expectans manerem: municipes Regini complures ad me uenerunt, ex ijs quidam Roma recentes: à quibus primum accipio M. Antonij concionem: quæ ita mihi placuit, ut ea lecta de reuerſione primum cœperim cogitare. nec multo poſt, edictum Bruti affertur, & Caſsij: quod quidem mihi, fortaſſe quòd eos etiam plus reip. quàm familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis uidebatur. addebant præterea, rem conuenturam, Calendis Sextilibus ſenatum frequentem fore, Antonium, repudiatis malis ſuaſoribus, remiſſis Gallijs prouincijs, ad auctoritatem ſenatus eſſe rediturum.* Vt adeſſent: *in ſenatu.* Sententiam commutaſſe: *qui cum antea meam profectionem probaueris, idem nunc reprehendas.* In flammam ipſam uenirem: *uide illud* 255: » *Relinquemus enim pacem, ut ad bellum reuertamur.*

Ἀνεμέσητα : quòd ego ex Italia diſcederem, dum periculi minus eſſet, eo conſilio, ut Calendis Ianuarijs adeſſem, cum omnia contentionibus arderent; omnino non prudenter faciebam: ſed id tibi eſſe inuidioſum, aut ullam afferre infamiam non poteſt: primum, quòd ego meam ſententiam ſecutus, diſcedebam: deinde, etiam ſi te auctore, non debet is, qui conſilium dat, quidquam præſtare præter fidem. Bene igitur &c. rectum igitur putas ò Cicero patriam relinquere, dum εὐθανασίαν ſequeris? Et cum dixit Atticus εὐθανασίαν, reſpexit ad id quod Cicero ſcripſerat 250. Ex hac naſſa exire conſtitui,
» non ad fugam, ſed ad ſpem mortis melioris.

259.

Oportuiſſe te iſtuc facere. ] Quo σχολίῳ defendas profectionem tuam, & oſtendas oportuiſſe te diſcedere. Quibus inuitis, & diſſuadentibus: nam tu quidem ſuaſiſti, ut diſcederem. Si perſeueraſſem: ſi perrexiſſem in Græciam: ſed uides me reuerti. Si à Phædro noſtro: ſi hoc fieret à Phædro noſtro, facilis illi excuſatio eſſet: ſic enim reſponderet: Ego de honeſto nihil cogito, dolorem fugio, ſummum bonum in uoluptate pono. nũc quid tu reſpondebis ò Cicero, qui non, ut Phædrus, Epicuream ſectam, ſed illam Socraticam, quæ uirtutem & officium colit, es ſecutus? A primo: antequàm diſcederem. Fuiſſes Cato: nunquam diſceſſiſſem: tuum conſilium, ut Catonis, eſſem ſecutus. Non audet &c. ] Nimirum ſcribis Attice, ideo Brutum nihil dicere ſuper diſceſſione mea, quia me

*non audeat, hominem id ætatis, monere. qui ſi auderet, me ſcilicet patriam relinquentem reprehenderet. aliud enim te non arbitror ſignificare.* Vel potius reuerſione : *qui enim regreditur ante quàm eò perueniat, quò animum intenderat; is non redire dicitur, ſed reuerti; redire autẽ, qui cœptum iter abſoluit. Reuerſione igitur, quia, cum proceſſiſſet, ab auſtro retro uerſus eſt.* Effudit illa omnia, quæ tacuerat: *dixit me facere præclare, qui Romam reuerterem, abiecto diſceſſionis conſilio.* Piſonem: *in I. Philippica 154: Ex Bruto primum cognoui,*
» *quæ Cal. Sextilibus in ſenatu fuiſſet L. Piſonis ora-*
» *tio. qui quanquam parum erat, à quibus debuerat,*
» *adiutus: tamen & Bruti teſtimonio, quo quid poteſt*
» *eſſe grauius? & omnium prædicatione, quos poſtea*
» *uidi, magnam mihi uidebatur gloriam conſecutus.*
» *Et in epiſt. fam. 183. Nec Piſoni, qui in Antonium*
» *primus inuectus eſt nullo aſſentiente; nec mihi, qui*
» *idem triceſimo poſt die feci; nec P. Seruilio, qui me*
» *eſt conſecutus, tuto in ſenatum uenire licet.* Relictionis reip. *antiqui libri, religionis: ego tamen, relictionis, probaui, ex correctione Beroaldi: non ſolum, quòd parua mutatione ſententia reſtituitur ſanequam apta, & cum uerbo præcedenti optime conſentiens: uerum etiam, quòd accuſatione III. in Verrem, ubi in uulgatis libris legitur, illam reiectionem, proditionemq; Conſulis ſui, Maffæi manuſcriptus habet, relictionem, proditionemq;.* Querebantur: *ante quàm diſcederet. non enim loquitur de ijs, qui cum Bruto erant: ſed eos intelligit, qui-*

*bus diſcedens affirmauerat, ſe celeriter eſſe rediturũ.* Non probabam: *non perſuadebam.*

259:

Me exiſtimari ad olympia.] *Ideo me homines diſcedere crediderant, quòd in Græciam ad ſpectaculum ludorum Olympiorum properarem. hanc igitur uituperationem reuertens effugi.* Sed hoc: *hoc tam turbulento reip. tempore ſi ad Olimpia profectus eſſem, ἀναπολόγητον fuiſſet, id eſt nulla prorſus ratione meum factum defendere potuiſſem.* Gratias miras: *elegans figura ſine uerbo: uenuſtius enim ſubintelligitur, ago, quàm legitur. itaque ſuſtuli, approbante Beſſarionis libro.* Qui me: *qui me in Græciam nauigantem aduerſus flatu maximo Regium retulerit.* Specioſas: *quia reuerteret, quòd intelligeret non eſſe deſperandum de rep. ut expoſuit epiſtolæ initio.* Prouide: *prouide, ò Cicero, ſi cui quid debes, ut ſit unde tantundem ſolui poſſit, quantum debetur.* δυσχρηστία: *difficultas uerſuræ faciendæ. quod cum ita ſit, unde ſolues? 250.* Præſens me ipſe defenderem: *hæc una prouidendi ratio mihi in mentem ueniebat. quòd ſi Romæ eſſem, ipſe me contra meos creditores tueri poſſem, tu mei defendendi, aut excuſandi nullum onus ſuſtineres. itaque uideo, mea etiam cauſa, non reipublicæ modo, mihi eſſe reuertendum.* À Bruto: *datum.* Horum: *Bruti & Caſſij, Prætorum. fam. 169.* Cenſebat: *cenſebat Brutus, ut iſtuc uenirem ad remp. capeſſendam.* Piſoni: *cui in ſenatu in Antonium inuehenti nemo aſſenſus eſt armorum*

*metu. Fam.* 183 : *&* *Philippica* I. 154 : Rediit : *quaſi non perſtiterit in ſententia. aut, non redijt Antonij metu.* Sed abeſſe &c. *ideo redeo, quia ſenem, cui mors impendet, non decet longe abeſſe à ſepulcro, id eſt à patria, in qua ſolemus ſepulcrum nobis conſtituere. redeo igitur, ut, quidquid acciderit, in patria moriar.* De Bruto ? *à Bruto.* Piliam : *uxorem tuam tentari morbo, quem* παράλυσιν *appellant.*

*Ex epiſtola* VII. *pagina* 260.

Quingenos denarios : ] *Appianus & Dion drachmas uocant.* Vide nomen, uide ætatem : *turpe nobis eſt ſequi eum, qui & Cæſar appelletur, & adoleſcens, ac pene puer ſit.* Vel capuæ : *uide, quàm pueriliter; qui putet uel Capuæ clam mecum poſſe loqui. non enim poſtulat, ut obſcuro in oppido, aut in aliqua latebra congrediamur, ſed in urbe Capua.* Alaudarum : *Cæſar legionem Alaudarum ab aue nominauit, quæ Gallico uocabulo dicitur Alauda. Plinius, Suetonius.* Ad Vrbem pergere : *Antonium ab Vrbe Octauianus auertit, quò ille infeſtus cum legione Alaudarum Brunduſio ueniebat. Philippica* III. 189 : *in epiſt. fam.* 198. Legionem ſub ſignis ducere : *in omnibus libris, & impreſſis, & manuſcriptis, legionem ſuis ſignis ducere. nos ex obſeruatione latinarum locutionum, quarum genera in uſum noſtrum notare conſueuimus, & hic, & alibi mendum deprehendimus : legiones enim ſub ſignis ducere, & ſub ſignis habere, uſitata figura ueteres dicebant. Lucretius lib.* V. 96.

» *At non multa uirum ſub ſignis millia ducta*
» *Vna dies dabat exitio.*
» *Cicero in epiſt. fam.* 148. *Legiones habeo quinque*
» *ſub ſignis.* & 166. *Legiones ſub ſignis armatas*
» *treis.* & *Liuius lib.* III. *Sub ſignis Vrbem intraue-*
» *re.* & *lib.* VIII. *Sub ſignis alij* XV. *ordines loca-*
» *bantur.* ∞ ∞ ∞ : *tribus millibus. nam mille hac nota* CIↃ *ueteres ſignificabant: inde factum* ∞, *librarijs antiquæ notæ figuram immutantibus, cum propter celeritatem deſcribendi uno calami ductu perficerent.* Treis legiones Macedonicas: *quarum duas, Martiam,* & *Quartam, ad ipſum tranſijſſe,* & *Appianus tradit libro* III. & *noſter Philippica* III. Conuitium grande fecerunt: *Antonium centenas drachmas pollicentem milites irriſerunt. Appianus libro* III. Si fidem fecerit: *non enim ſatis Octauiano credebant boni uiri, quòd Cæſaris* & *hæres* & *filius ex teſtamento eſſet.* Aliquid tale: *ut præſens auctoritate* & *uirtute ſua remp. iuuare poſſet, cui nunc in uno Octauio contra Antonium* & *ſpes* & *præſidium eſt.* Fugiam Romam: *antiqui libri, Caualcantis,* & *Beſſarionis,* Fugam Romam. *procul dubio corruptus locus.*

*Ex epiſtola* VIII. *pagina* 260:

Cui ego, ] *Reſcripſi.* Conſilio tuo: *ſcribit, ſe uelle rem agere per ſenatum conſilio meo.* Valeat: *copijs. quod ſi eſſet, rurſus de Græcia cogitarē: ideoq; à mari non libet diſcedere.* Conſilium pueri: *non probat Varro, quòd exercitum contra M. Antonium Octauius pararit.* Brutum: *Decimum:*

quem

*quem Antonius Celtica prouincia non decedentem, armis expellere parabat.* Centuriat: *centurias conficit ueteranorum.* Dinumerat: *pecuniam unicuique numerat, quingenos ſcilicet denarios.* 260.

VI. Arpinum ueni, ad IIII. in Sinueſſanum.] *Beſſarionis liber ſic; C II. ueni ad me in Sinueſſanũ: Caualcantis; VI. ueni ad me in Sinueſſanum. uulgata lectio perſpicue deprauata. nam ſi epiſtolæ adſcripta dies eſt VI. Idus in Sinueſſano: quo modo ſe ad IIII. ueniſſe dicit in Sinueſſanum? præterea non recte,* Arpinum ueni: *nondum enim eò peruenerat: quod oſtendunt quæ proxima ſubſequuntur.* Arcano: *Quinti fratris prædio.* Maneam ne Arpini: *quò iter habebat.* Literas VI. Idus mane, in Sinueſſano: *Beſſarionis liber ſic: Literas Idus mane in ſuaſeno: duabus dictionibus interiecto ſpatio ſeiunctis. dixi iam, in dierum nota mendum eſſe.*

Ex epiſt. XIX. pag. 260:

Noſtrum opus] *Puto librum de gloria.* 258. Ex quo ante: *Atticus excerpta quædam ex illo libro ſcripſerat in paginis ante librum poſitis.* Extimeſcebam: *Atticus enim, quæ minus probabat in Ciceronis libris, ea notare miniata cera ſolitus erat.* 247:

Ita eſt, ut ſcribis.] *Ita accuſandus mihi eſt Antonius, ut Sicam amicum noſtrum cum contumelia ne nominem. erat autem Sicæ mentio quodam loco facienda, quòd eo uſus erat Antonius.* Aegre me tenui: *uix à me ipſo impetraui, ut Sicam non notarem; cum orationem in Antonium ſcriberem. Sica autem Ciceronis amicus, & hoſpes.* 257:

FFF

Perſtringam: *Antonium.* μεταφορικῶς *perſtringere ualet leuiter offendere.* Pro Plancio: *Granius L. Craſſi uoluntatem aſperioribus uerbis ſæpe perſtrinxit impune.* Septimiæ: *uxoris, opinor, Sicæ.* παῖδες παίδων: *omnis poſteritas: unde apud Virgilium, Et nati natorum, & qui naſcentur ab illis. manaſſe prouerbiũ uidetur ab Homeri uerſu:* καὶ παῖδες παίδων τοί κε μετόπισθε γένωνται. Sine uallo Luciliano: *forte, ut aperte intelligãt: quia non ſcripta ſunt obſcure: quo ſe quaſi uallo ſæpe muniuit Lucilius, poeta maledicus.* Eum: *M. Antonium: cui & in II. Philippica per contumeliam obijcit, ſuſcepiſſe eum liberos ex Q. Fadij, libertini hominis, filia. quem hic Caium legimus, ibi Quintum: ut alterutrum ſit mutandum.* Illis triumuiris: *hoc ſine epiſtola Attici non licet nobis diuinare.* Niſi facete: *ſubaudi, ſcripſiſti de triumuiris.* 261.

Leges Sexto, ] *Meam in Antonium orationem leges Sexto Peduceo, qui mihi unus mille hominum loco eſt. ut 25: Quid Cato ille noſter, qui mihi unus eſt pro centum millibus. magni autem ponderis fuiſſe Sextum Peduceum apud Ciceronem, patet 154: 246.* Caleni: *cauebis, ne, dum leges meam orationem, Q. Fuſius Calenus, aut Cn. Matius interueniat. uterque enim Antonio amicitia coniunctus. Caleni etiam orationem pro Antonio bene longam, & liberam aduerſus Ciceronem recitat Dion hiſtoriarum libro XLVI. Matium uero, quem Caluenam uocat, ut etiam 225: amicum Antonio fuiſſe, inimicum Bruto & Caſſio, hoc eſt libertatis & reip. patro-*

nis, docet ipſius epiſtola in Fam. 181. Epiſtola longiſsima quæque optima: idem de Demoſthenis orationibus ſolitum dicere, tradit Plutarchus.

Quo Rubriana ] Ita nunc corrigam, quæ de te ſunt in meo libro animaduerſa, ut antea correxi quæ de Rubrio ſcripſeram, non ut quæ de Scipione. Attico enim iam antea monenti ut de Rubrio ſcripta emendaret, Cicero paruerat: de Scipione, non item. Et de laudibus Dolabellæ: & te ſuadente partem tollam earum laudum, quibus Dolabellam ornaueram. Eum contra ciues: mihi, præter obſcuritatem ſententiæ, etiam antiqui libri, Caualcantis & Beſſarionis, ſuſpicionem afferunt de mendo: in utroque enim ſcriptum animaduerto, Eum per contra ciues. placet, quod alijs, Eum ter contra ciues: hoc ſenſu: Videor Dolabellam in Philippica II. laudare: ſed bella εἰρωνεία eſt: nam re uera uitupero: ſiquidem eum ter in acie ſtatuo contra ciues, cum dico interfuiſſe omnibus bellis ciuilibus, in Theſſalia, Africa, Hiſpania. Philippica II. 174: Indignius eſſe: de Antonio loquitur: quem uult indignum uita uideri, ſic inquã indignum, quàm quod maxime.

πεπλογραφίαν Varronis ] Varro clarorum uirorum nomina unum in librum congeſſerat, eumq; inſcripſerat, πεπλογραφίαν: quòd Athenienſes (auctores ſunt Euripides in Hecuba, Harpocration, alij) in peplo eos, qui aliquid fortiter geſſiſſent, expingere conſueuerant. & Porphyrius ab Ariſtotele ſcriptum commentarium tradit, pepli nomine inſcriptum; quo commentario & nauium, quæ ad Troiam profectæ

eſſent, numerum, & ducum genealogias perſequebatur. ἡρακλείδιον: aliud Varronis opus. ἡρακλείδιον autem appellat, uel quia de rep. (Heraclides enim Ponticus de rep. ſcripſerat, ut eſt 210: 330.) uel quo'd egregie ſcriptum, ut quaſi Heraclidis opus uideri poſſet. O' Tite: librum de ſenectute: cuius initiũ eſt, O' Tite, ſiquid ego &c. uide 255. ταξιαρχης: princeps gladiatoriæ turmæ. nominat eoſdem ſecunda in Antonium, his uerbis: Cum duos ſe-

» cum Anagninos haberet, Muſtellam, & Laconem:

» quorum alter gladiatorum eſt princeps, alter pocu-

» lorum. Reſpődet Attico, nomina Anagninorũ, quos ſecum Antonius haberet, ſcire cupienti. Abſolui duobus: ] Quatenus de officio Panætius ſcripſit, (ſcripſit autem tribus libris) ego duobus abſolui. in tertio deinde libro quæſtionem illam explicauit, qui diſcerni poſſet officium, cum id, quod ſpeciẽ haberet honeſti, pugnaret cum eo, quod utile uideretur: quod Panætius cum promiſiſſet ſe eſſe dicturũ, non perſoluerat. ante, Abſoluit, legebatur; itaq; eſt in antiquis quoque libris: nos tamen, Abſolui, ſententia poſtulante. Qualis cauſa Reguli: M. Attilio Regulo utile fuit Romæ manere, honeſtum ad Carthaginienſes redire, ſicuti diſcedens iuramẽto promiſerat. hoc exemplum pleniſſime in III. de Officijs, 71: Poſidonius: Panætij diſcipulus, Rhodius philoſophus, è Stoica diſciplina. Dilucide: ſcripſiſti.

261:

Iterum remp. ſeruarem: ] Seruauerat enim antea, cum Catilinæ coniurationem in ſuo Conſula-

*tu oppreſſit.* αἰδέσθην: *ſignificat, neque ſe ſuſcipere quod* Octauius *uellet, periculi metu; neque abnuere, propter pudorem: quemadmodum ij, quos è* Græcorum *exercitu* Hector *in certamen prouocauerat.* 89. Calendis Ian. *quo die nouis* Conſulibus *magiſtratum ineuntibus de rep. refertur.* Erit: Octauius. *Nam ut ſenatus* Cal. Ian. *tuto haberi, ſententiæq́; de ſumma rep. libere dici poſſent, de præſidio prius erat uidendum. qua de re* Tribunos *pl. uerba feciſſe, patet in extrema* III. Philippica. Stipulationes: *eos, qui ſtipulatione ſe daturos eſſe pecuniam ſpondent. uult enim, opinor, è ſuis prædijs aliquod ab* Attico *uendi.* Catinam &c. Catinenſium *ſuffragijs, item* Tauromeniorum, *&* Syracuſanorum, *aſſequi neſcio quid in* Sicilia Valerius *interpres cupiebat.* 6: Gratioſum: *in ſuffragijs.* Noſtriq; familiares: *à* Quæſtura *ſua* Sicilienſi. Publice: *ad* Catinenſes, Tauromenienſes, Syracuſanos. Aut mihi nomina mitteret: *quaſi dicat: Si uti nollet eis literis, mitteret mihi nomina gratioſorum.* Balbus ad me: *ſcripſerat.* 262.

Meq́; Torquati: ] *Vt in noſtro libro, item eſt in duobus manuſcriptis,* Caualcâtis *&* Beſſarionis. Placeret: *Me de* Torquati *negotiolo ſciturum puto. uel, ut alij emendarunt:* Deq́; Torquati *negotiolo ſciturū puto.* Quàm ualde eum amaret: Quintum, *filium ſuum.*

Ex epiſt. X. pag. 262.

Muginaris, ] *Nihil explicans differs.* Cepi conſilium domeſticum: *hoc conſilium cepi, ut*

Romam uenirem. Intercluderer: *aduentu Antonij ad Vrbem.* Poteſt: *ad rationem coniecturæ ſuæ. ut ego, inquit, opinor, Antonius ad Vrbem iam aduentat.* Tecum potius: *ſubintellige, Romæ ſim.* Negotia ſalſa: *facete ſcripſiſti de* ἡρακλειδείῳ *Varronis: meq; ea pars literarum tuarum ita delectauit, ut nihil unquam magis* 260:

*Ex epiſt.* XI. *pag.* 262.

δολιχὸν πλόον] *Reſpexit ad Homeri uerſum, quem infra paulo poſt recitabimus. Dicit autem,* δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας*, quia rurſus nauigare in Græciam cogitabat, ſi armis ualeret Antonius: ideoq;* 260: *Vereor, ne ualeat Antonius: nec à mari diſcedere libet.* πρὸς διόνυσον: *abſurdum, alienum à re.* conſilium petieram: *quid mihi eſſet agendum, manendum ne Arpini, an propius accedendum, an ueniendum Romam.* 260:

262:

παρ' ἠνεμόεντα] *Neſtoris uerba ſunt Odyſſeæ libro* III. *Telemacho narrantis reditum Græcorum à Troia. Scripſerat autem Atticus, qua uia Cicero proficiſci Romam tuto poſſet: ualde enim Antonium timebat, ut ſignificat ipſe* 260: *& eam rationem itineris, ab Attico deſcriptam, Homericis uerbis Cicero exponit. poetæ uerſus ex Odyſſeæ tertio ſubijciemus.*

» ὀψὲ δὲ δὴ μετὰ νῶϊ κίε ξανθὸς μενέλαος:
» ἐν λέσβῳ δ' ἔκιχε δολιχὸν πλόον ὁρμαίνοντας,
» ἢ καθύπερθε χίοιο νεοίμεθα παιπαλοέσσης
» νήσου ἔπι ψυρίης αὐτὴν ἐπ' ἀριστέρ' ἔχοντες,
» ἢ ὑπένερθε χίοιο παρ' ἠνεμόεντα μίμαντα.

quòd autem Cicero & Mimanta, & Pſyriam in hunc locum tranſtulit, non ea ipſa intelligit loca, ( non enim Atticus ad eam nauigationem hortabatur, ſed ut Antonium uitaret ad Vrbem uenientem) ſed quaſi per iocum uſurpauit Homeri uerba, non diſſimili ſententia. Appiam: *uiam.* Dimitterem: *literas. qua de cauſa, non ſcribit, ſed reijcit Atticum ad Tironis ſermonem.* Pares:] *Si pares copijs ſunt Antonius & Octauius, Romæ tibi cenſeo manendum: ipſi enim inter ſe aliquandiu pugnabunt, intereáq; periculi expertes erimus. ſin ſuperior alteruter eſt, diſcedendum. utercunque enim ualeat, latius periculũ manabit, & primo ad nos ( ſe ipſum, & alios intelligit, qui remp. fortiter defenderant) deinde ad omnes cõmuniter, ideoq; etiam ad te, quamuis reip. adminiſtratione ſemper abſtinueris.* Sin: *hic particula,* Sin, *ualet ſin aliter: ut illud apud iocoſum laudatorem obſcœni dei:*

» Donec proterua nil mei manu carpes;
» Licebit, ipſa ſis pudicior Veſta.
« Sin: hæc mei te uentris arma laxabunt.

Ex epiſt. XII. pag. 263.

In Telluris,] *Templo. quo in loco decretũ eſt, ut, quæ Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata manerent.* Poſtridie: *dixit ſe Romæ fore poſtridie quàm Puteolis diſceſſiſſet.* Vt pedetentim: *ut in conſilio capiendo ne properem. Et hoc manebat Atticus, quia Cicero iam illud iterum rogauerat, quid ſibi eſſet agendum, manendum Arpini, an propius accedendum, an eundum Romam.* 260: 260:

Aliter cogitabam: *nolebam diutius animi pendere, ſuſpenſus in deliberando: ſed parebo tibi, qui me mones, ut pedetentim.* Nec me Philippus: *monuerat Ciceronem Atticus, ut Philippum & Marcellum imitaretur, nihil propere agenteis. habebat autem L. Philippus in matrimonio Acciam Octauiani matrem, C. Marcellus Acciæ filiam Octauiani ſororem. Oratione III. in Antonium.* Alia enim &c. *licet illis quieſcere: aut, ſi non licet, licere tamen uidetur. non enim ab illis eadem expectantur, quæ à nobis, qui tantas res pro republica geſſimus.* Etſi non eſt: *quaſi dicat: reuera omnium ciuium eadem ratio eſt, (remp. enim tueri æque omnes debent) ſed diuerſa tamen uidetur eſſe, cum aliud à me poſtuletur pro ante acta uita, aliud à Philippo & Marcello. ita quieſcere illis licet, mihi non licet.* Sed in iſto iuuene: *dolet, quòd ſibi remp. defendere cupienti non ſatis præſidij ſit contra Antonium in Octauiano admodum adoleſcente.* Ne id melius ſit: *quàm eſſe, ubi nunc ſum, in Arpinati.* An hoc: *an potius ſuades, ut in Tuſculanũ prius ne ueniam, quàm Antonius in Vrbem.* Quod Græci καθῆκον: *pertinet hoc ad inſcriptionem librorum de officijs. 259.* Malenarras: ] *Quòd mortuus ſit Nepotis filius. ſic 239. O factum male de Alexione. Bene narras, & male narras, eleganter dicimus; illud, cum iucundam rem audimus; hoc, cum moleſtam. exempla maxime apud comicos.* Non ingratum: *eius enim cauſam Cicero defenderat: ut in epiſtola ad Marium, Dirupi pene me in iudicio*

» Galli Caninij. Nihil eſt, quod hortere: *ut mittat, quæ ab illo petieram, τὰ κεφάλαια, ex Poſidonij libro excerpta.* 258: Quintus tui patris nepos: *hoc dicit: Quintus ſororis tuæ filius ſcribit ad Marcum filium meum.* Et utitur, *ut interdum ſolet, circuitione.* 263:

Ex Nonis iis, quibus nos magna geſſimus,] Ex Nonis Decembribus: *quo die* Lentulũ, Cethegum, *alioſq; ex cõiuratione* Catilinaria, *lictori tradidit necandos.* Ex Nonis *igitur* Decembribus, *ubi* Tribunatũ *plebis inierit* Quintus. *inibant enim eo die magiſtratum* Tribuni *plebis, ut aperte oſtendit* Pedianus, *locum exponens in* II. Verrina. *& ſi* Liuius *&* Dionyſius IIII. Idus Decemb. *affirmant. quibus libenter aſſentirem: niſi me locus hic* Ciceronis *perturbaret.* Aedem Opis explicaturum: *rationem exacturum ab* Antonio *eius pecuniæ, quá ex æde* Opis *abſtulit, à* Cæſare *depoſitam. uide in* Philippica II. 178. Sexti iudicium: *quid iudicet* Sextus Peduceus *de oratione mea in* Antonium. 261. Tu *uero, inquit, leges* Sexto, *eiuſq; iudiciũ mihi perſcribes.*

Ex *epiſt.* XIII. *pag.* 263:

Alexim uideor agnoſcere.] Alexidis *manũ in tuis epiſtolis agnoſco. erat autem* Attici *amanuenſis.* 100. Si me non improbiſſime &c. *qui cum mihi pecuniam deberet, & de ſolutione aſſeueranter quotidie promitteret; diu uarijs excuſationibus ludificans, ad extremum, ne nummo quidem perſoluto, in* Syriam *profectus eſt.* 246: Remiſſior eſſem: *in exigenda pecunia.* Emptus: *ab*

» Antonio. uide illud, Cum ſe magno ære alieno Fa-
» berij manu liberarit, 235: Euerterit: qui aduerſante ſenatu legem pertulerit de eripienda Caſſio Syria prouincia. Appianus libro III. Cum dies uenerit: exigendæ pecuniæ. Velim eiuſmodi ſit: uelim ita fortuna ferat, ut, cum exigendæ pecuniæ dies erit, tum ego Romæ eſſe tuto poſſim. Sponſores appellare &c. ſi ego eos, qui pro Dolabella ſponderunt, appellem, pudenter nimium faciam; cum à Dolabella improbiſſime tractatus, inuadere potius in ipſius bona, quàm ſponſores debeam appellare. Poſſumus enim &c. poſſumus ita rem agere. introducemus procuratorem, qui ſponſores appellet. illi iudicio non diſceptabunt, ſed nos ad Dolabellæ bona reijcient. ita & ipſi liberabuntur, & nos tum demum honeſte ius noſtrum perſequentes, è Dolabellæ re eam partem capiemus, quæ, facta æſtimatione, debitæ pecuniæ reſpondeat. Litem conteſtabuntur: rem in iudicium adducent. Illi: Dolabellæ. Quod ſatiſdato debeat: quod ſi ipſe non ſoluet, ſoluere ſponſores cogentur. Noſtræ grauitatis: arbitror eſſe noſtræ grauitatis, ius noſtrum ita perſequi, ut ne cum ſumma Dolabellæ ignominia. certe enim ſumma eſſet ignominia, ſi, non appellatis ſponſoribus, abſentis bona auctioni ſubiecta ſtatim uenderemus. primo igitur per procuratorem ſponſores appellemus: deinde ius noſtrum perſequamur: quod tum quidem cum illius aliquanto minore fiet ignominia. Et non dubito: & Caualcantis & Beſſarionis duo perantiqua exemplaria negatiuam tollũt,

quam tamen retinet ſententia. itaque uel, Et non dubito, ut eſt in uulgatis libris; uel, Haud dubito, legendum crediderim; ut, quàm minime poſſumus, à uetere ſcriptura diſcedamus: eſt enim in duobus illis, Et dubito. 264.

Iſte puer:] Octauianus. Quæ concio? in ea concione Octauianus geſta patris Iulij in memoriam populo redegit: Antonium accuſauit: milites, qui ſe ducem ſecuti eſſent, laudibus ornauit; ſeq́; una cum ijs ita animatum eſſe dixit, ut obſequi ad omnia, & inſeruire patriæ uellet. hæc autem in templo Caſtoris, & Pollucis, cum ei Tiberius Canutius Antonio infenſus concionem aduocaſſet. Dion libro XLV. Appianus III. Ita ſibi parentis honores conſequi liceat: ut patriæ defenſionem ſuſceperit. Et ſimul dextram intendit ad ſtatuam: per parentem iurauit, manu ſtatuæ illius impoſita. μηδὲ σωθείην: ne ſim ſaluus, ſi quis unquam tam egregie concionatus eſt. 264.

Caſcæ noſtri Tribunatum:] Vix enim puto fore, ut Octauianus Caſcam, parentis ſui percuſſorem, gerere Tribunatum patiatur. Hoc & M. Antonius in epiſtola, quam recitat Cicero Philipp. XIII. Octauiano & Hircio Panſæq; Conſulibus exprobrat:
» In Syriam, inquit, Caſſium miſiſtis: Caſcam Tribu-
» natum gerere paſſi eſtis. Veteranorum: qui Octauianum ſequebantur. 260. Ante cal. Ian. quo die ſenatu à nouis Conſulibus coacto, ſuam ueteranorumq́; cauſam magnopere cupiebat Octauianus commendari. id quod poſtea factum, declarat Philippi-

ea V. 203. Nihil opus eſt: *nam ante Cal. Ian. quo die magiſtratum noui Conſules erant inituri, ſenatuſconſultum fieri pro Octauiano nullum poterat, Conſule Antonio eius inimico.* Ante Idus Dec. *uidebimus, num Caſcam, unum ex tyránoctonis, Tribunatum plebis gerere patiatur. quod cum paſſus eſſet, exprobrauit, ut iam oſtendimus, Antonius in epiſtola:* In Caſca: *in Caſcæ Tribunatu uoluntatem Octauiani ante Idus Dec. perſpiciemus.* A' Sexto: *Peduceo: cuius expectabat iudicium de oratione ſua in Antonium. 261. 263:* Cum enim tanta reliqua ſint, ] *Cum ſupra id, quod debemus, tantum habeamus in nominibus. ſed reliquorum nomine quid ſignificetur, planius 248. ad illud: Cum ex reliquis abundare debeam. & 254: Cum reliqua ſatis apta ſint ad ſoluendum.* Ne Terentiæ quidem: *cui ſatisfieri quamprimū uolebam. cum enim multis deberet, in primis tamen Terentiæ numeratum cupiebat. & 258. Terentiæ uero, inquit, quid*
» *ego dicam? etiam ante diem, ſi potes.* HS XXII: *quæ Montanus, qui Ciceroni filio comes Athenas erat profectus, Planco debebat. 204.* Vti de ſuo: *ut HS illa XXII ſoluerentur de ſuo, detracta uidelicet de ea ſumma, quam illi in annuum ſumptum præſtituimus.* Liberaliſſime: *de meo, inquit, me eſſe ſoluturum promiſeram, non de penſione Ciceronis, ut ipſe petierat.* Non modo: *non modo non hoc Eros fecit, quod ei mandaueram.* Aurelius: *qui Montani abſentis nomine Romæ ſoluit.* Cocceii reſponſum: *Cocceius, unus ex procurato-*

ribus Dolabellæ in Syriam profecti, Attico pecuniam Ciceronis nomine petenti ita reſponderat, ut ſperandum non uideretur. In ipſam flammam: publicarum contentionum. Priuatim: ære alieno oppreſſum. Publicæ: reipublicæ cauſa. Perturbato animo: perturbatus animo cum eſſem, cæteris de rebus, quas ad me ſuauiſſime ſcripſiſti, reſcribere, ut conſueueram, nō potui. Vt me expediam: ære uidelicet alieno. Qui minus: cur ego iſtic æque tuto eſſe non poſſim, atque eſt Marcellus? Hic autem, ut ſupra diximus, Octauiani ſororem habebat in matrimonio. Non id agitur: non de hoc laboro, ſed de ære alieno, ut uides.

Ex epiſtola XIIII. pagina 265.

Occupatione iſta:] De re Buthrotia.

Ex epiſt. XV. pag. 265.

L. Planco Præt. des.] Vel tollenda prænominis nota, uel legendum Cn. Planco: qui fuit Lucij frater, & hoc anno Prætor erat deſignatus: inſequenti enim Præturam geſſiſſe, planum fit ex epiſtola Lucij Planci ad Ciceronem, in epiſtola fam. 153: nam Lucius ipſe cum D. Bruto à Cæſare Conſul fuerat deſignatus poſt Hircium & Panſam, anno uidelicet, qui eſt proximū ſubſecutus. Proſcriptum] A' Cæſare, quòd Buthrotij pecuniam imperatā non ſoluerent. Libellum: quo libello petebat à Cæſare, ut agrum Buthrotium liberaret: Buthrotios enim, quod reliquum pecuniæ deberent, intra certam diem ſoluturos. Pecuniam reliquam: nā imperatæ pecuniæ partem iam antea ſoluerant: reliquæ ſolutionem cum differrent,

*Cæſar eorum agrum proſcripſerat.* Decretum : *quo Cæſar Buthrotium agrum liberabat.* Ei negotio : *agro Buthrotio diuidẽdo.* Præſentium: *qui diuiſionem agri Buthrotij præſentes petebant.* 265:

cum mare tranſiſſent, ] *Buthrotum enim proficiſcentibus mare tranſeundum erat. uide 253. de agripetis eiectis.* Cauſas cõſules cognoſcere: *poſt interitum Cæſaris, factum eſt S.C. in æde Telluris, ut, quæ Cæſar ſtatuiſſet, decreuiſſet, egiſſet, rata eſſent: earumq́; rerum cognitio Cõſulibus data.* 266: Probauerunt cauſas: *mallem,* Cauſam : *ut ſubaudiatur, Buthrotiam.* Ad te literas : *ut ijs, qui tecum mare tranſiſſent, agrum Buthrotium ne diuideres.* Et lex : *quia præter ſenatuſconſultum, etiam lege negotium Cõſulibus eſt datum, ut de actis Cæſaris cognoſcerent.* 266 : conſulum decretum : *quod enim Cæſar in cauſa Buthrotia nobis poſtulantibus decreuerat, id poſtea Conſules Dolabella & Antonius decreto probauerũt.* Res ſolum familiaris : *nummos enim Cæſari numerauerat de ſuo pro agri Buthrotij liberatione. quod niſi conſequeretur, eos nummos à Buthrotijs exigere non potuiſſet.*

Ex epiſtola XVII. pag. 266.

Vt ſupplex ad te uenirem : ] *Iocatur in Capitonem, haud magnæ auctoritatis hominem : cum dicat, nunquam ſe futurum putaſſe, ut illius opera ualde egeret. Et eſt C. Atteius Capito, de quo 62 : 217. item in epiſt. fam. 216 : & Plutarchus in Antonio.* 266 : Agrarii: ] *Qui mare tranſibát, ut ſibi ager diuideretur.* Plãcum dederunt: *haud*

*aliter ſcriptũ eſt in antiquis libris : me tamen in hanc opinionem ratio ipſa perducit, ut legendum credam,* Literas ad Plãcum dederunt. *uideo enim ita ſcriptum 265 : conſules probauerunt cauſas ſine ulla » dubitatione, ſeq; ad te literas daturos eſſe dixerunt.*

267. Quorum intereſt, ] *Ad quos ex Cæſaris actis uel utilitas, uel honor peruenit.* Otii cauſa : *magna enim oriretur omnium rerum perturbatio, ſi ea, quæ Cæſar egit, in dubium uenirent.*

*Ex epiſt. ultima, pag. 267 :*

Officii tui, ] *Ex ipſa ſententia perſpicuum fit,* Officii ſui, *legendum. ueteres tamen libri,* Tui.

FINIS.

SERIES LITERARVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ. AAA BBB CCC DDD EEE FFF.

*Omnes quaterniones, præter * duernionem.*

VENETIIS,

APVD PAVLVM MANVTIVM,

ALDI FILIVM,

M. D. LIII.

BIBLIOTECA NAZ.
VITTORIO EMANUELE
ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

SANTIN
Restauro
75